

4° Path. 182.

~~Med.~~

~~Semiotica.~~

~~Diagnosis.~~

~~6~~

^{N. Franchimont}
T H O M Æ

FIENI,

PHILOSOPHI

AC MEDICI PRÆSTANTISSIMI

R
SIMIOTICE,

Sive De Signis Medicis,

TRACTATVS.

*Opus accuratissimum, omnibus Medicina studia
amplexantibus summè necessarium.*

In duas Partes divisum, et in Indicibus nova methodo paratis.

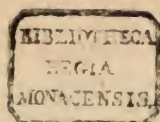

LVGDVNI,

Sumpt. IOANNIS ANTONII HVG VETAN,
& MARCI ANTONII RAVAVD.

DOMINICUS

INSTRUMENTA

Viro Maximo, ac Incomparabili,
D. VOPISCO FORTVNATO
PLEMPIO,
MEDICINÆ PROFESSORVM
apud Lovanienses Principi, Sal. Pl.

VIR Maxime, Fautor Colendissime. Cùm nulla omnino res utrique nostrum magis in votis hæctenus fuerit, quàm ut literari de Repub. mereri quàm optimè possemus, lectissima nimirum sublimium ingeniorum monumenta undequaq; sollicitè conquirendo, ac præli nostri typographici operâ publicam in lucem expromendo: non potuimus non impensè nobis gratulari, quòd præter spem nostras ad manus haud ita pridem pervenerit THOMÆ FIENI, in alma vestra Academia Philosophi olim ac Medici longè Celeberrimi TRACTATUS DE SIGNIS IATRICIS, omnium accuratissimus, Medicarum rerum Candidatis suo quidem tempore dictatus, nusquam tamen adhuc typis evulgatus: què cùm oculatissimis eâ in arte Viris, perlustrandum, excutiendum, æstimandumq; obtulissimus, non solum plurima eruditio- nis plenum, sed etiam numeris omnibus absolutum, cedro tantum non dignum, cunctisq; adeò Hippocratèorum Or-
giorum

giorum consecraneis utilissimum, renunciârunt. Quapropter de adornanda ipsius Editione sine mora satagere cepimus, eâ formâ qualē Tractatûs moles potissimum suadere videbatur. Istud verò dū facimus, de Patrono quoq; idoneo, cui pro recepto more inscriberetur tãti Æsculapij labos, cogitandum nobis fuit. Quo nomine ut in Te unum, ex omni literatorū cœtu, oculos defigeremus, VIR EXIMIE, invitamentum habuimus non unum. Enim verò cum ea in Academia verseris, in qua natus hic laudatissimi tui decessoris ἀνδρότασις, imò cum in ipsa principem Medicæ professionis locum hodie obtineas, religio nobis fuisset ipsius nuncupationē ad ullum alium quam ad Te dirigere. Ut iam pratereamus incredibile tuorum meritorū splendorem, omnium in te oculos potentissimè allicientem ac rapientem, quæ propria est luminis indoles. Nec non ut sileamus varia illa tua lucubramenta, quorū admiratione ac famâ totum orbē perculisti atque implevisisti, quibus plura neutiquam deterioris sortis adijcere paras, quæ adhuc apud te elaborantur, & quæ si nobis aliquando impertire digneris, utque nostris characteribus excusa pervulgentur annuere, dabimus profectò operam, ut quam emendatissimè id ipsum fiat. Quid autem ab industria & cura nostra tibi polliceri possis, tum ex hac ipsa editione, tum ex aliis innumeris cōiiciendum relinquimus. Interim ut nostram hancce compellatiunculam, & qualem qualem honoris significationem benignè consulere, nosque perpeti tuo favore irradiare velis, etiam atq; etiam oramus. Ut verò Te diutissimè sæculo huic nostro, tuæque familiæ sospitem servet Deus Opt. Max. ex animo vovemus,

Inclyti Tui Nominis Cultores Præcipui,

IOAN. ANT. HUGVETAN, & MARC. ANT. RAVAVD.

ELENCHVS

Partium, Sectionum, Capitum, &
§. totius Tractatus de Signis.

PARS PRIOR,

De Signis Medicis in genere: necnon de Rebus per
ea signatis. pag. 1

SECTIO I.

De Signis Medicis in genere. *ibid.*

CAP. I.	IGNA, in genere.	<i>ibid.</i>
II.	Signorum differentia in genere.	6
III.	Diuisio Signorum generalissima.	8

SECTIO II.

De Signis salubribus. 17

CAP. I. §. I.	Differentia signorum particulares, & primò, Signa Salubria.	<i>ibid.</i>
2.	Signa temperamenti mediij & temperati totius corporis.	<i>ibid.</i>
3.	Signa temperamentorum intemperatorum.	18
4.	Problemata circa dicta de signis temperamentorum.	19
II. §. I.	Signa complexionum.	34
2.	Signa complexionis sanguineæ.	<i>ibid.</i>
3.	Signa complexionis bilioſæ.	35
		§. 4.

Index Sectionum, Capitum,

§. 4. Signa complexionis pituitosæ.	ibid.
5. Signa complexionis melancholicæ.	36
6. Problemata circa dicta de signis complexionum.	ibid.
CAP. III. §. 1. De Temperamentis membrorum in particulari: & primò Signa Cerebri.	43
2. Signa temperamenti Cordis.	44
3. Signa temperamenti Hepatis & Ventriculi.	45
4. Signa temperamenti Testium & vteri.	ibid.

SECTIO III.

De Signis Neutris. 45

§. 1. Signa Neutra.	ibid.
2. Signa futurorum morborum.	46

SECTIO IV.

De Signis Insalubribus. 50

CAP. I. §. 1. De signis Anamnesticis.	ibid.
2. De signis Diagnosticiis.	56
II. De signis Diagnosticiis causarum morbificarum in genere.	57
III. De signis Diagnosticiis causarum morbificarum in particulari.	58
§. 1. Signa sanguinis abundantis.	ibid.
2. Signa bilis abundantis.	59
3. Signa pituitæ abundantis.	60
4. Signa melancholiæ abundantis.	ibid.
5. Signa feri abundantis.	61
6. Signa flatuum abundantium.	ibid.
IV. Signa Diagnostica morborum.	ibid.
V. Signorum Diagnosticatorum morborum fontes.	63
VI. Signa differentiarum morbi accidentalium & generalium.	65
§. 1. Signa Morbi magni vel parvi.	ibid.
2. Signa morbi maligni.	67
3. Signa morbi longi & brevis.	68
4. Signa morbi spurij, vel exquisiti.	70
5. Signa morbi primarij, vel per consensum.	71

¶ Paragraphorum.

§. 6. Signa morbi simplicis, vel compositi.	74
CAP. VII. Signa Differentiarum morbi essentialium, & magis particularium.	75
§. 1. Signa morbi calidi, frigidi, sicci, & humidi.	ibid.
2. Signa morborum instrumentalium.	76
3. Signa obstructionum.	77
4. Signa ulcerum.	ibid.
VIII. Signa Diagnostica partis affectæ.	78
IX. Signa Diagnostica Symptomatum.	85

S E C T I O V. *De Signis Prognosticis.* 86

CAP. I. §. 1. Scientiam prognosticandi esse difficilem.	ibid.
2. Signa Prognostica quid significant.	91
3. Signorum Prognosticorum fontes.	ibid.
I. Signa Prognostica exitûs morbi ad vitam vel mortem : Et primò Regulæ generales.	92
III. Regulæ particulares, de Morbi exitu salubri vel insalubri.	95
IV. Alia Prognostica exitûs morbi ad vitam vel ad mortem, à morbi causâ desumpta.	97
V. §. 1. Alia Prognostica morbi exitûs ad vitam vel ad mortem, à partibus sumpta.	98
2. Prognostica exitûs morbi ad vitam vel ad mortem, à natura ægrotantis desumpta.	
3. Prognostica exitûs morbi ad vitam vel mortem, à Symptomatibus desumpta.	101
4. Prognostica ab actionibus læsis desumpta.	102
5. Prognostica exitûs morbi ad vitam aut mortem, à qualitatibus corporis mutatis.	103
6. Prognostica exitus morbi ad vitam vel mortem, à morbi temporibus.	107
7. Prognostica exitus morbi ad vitam vel mortem, à iuvantibus & lædentibus desumpta.	109
8. Prognostica exitus morbi ad vitam vel ad mortem, à Naturæ viribus.	ibid.
VI. §. 1. Signa, quibus vires validæ vel imbecillæ cognoscuntur.	110

Index Sectionum, Capitulorum,

§. 2. Animalis facultatis robustæ signa.	112
3. Vitalis facultatis robustæ signa, aut eiusdem imbecillæ.	113
4. Naturalis facultatis robustæ vel debilis signa.	114
VII. Prognostica temporis exitus morbi, id est, an morbus sit futurus longus an brevis.	115
VIII. Signa temporis determinati exitus morbi.	118
IX. §. 1. Prognostica exitus morbi à modo desumpta.	122
2. Alia signa modi exitus.	124

S E C T I O VI.

De Crisi.

125

CAP. I. §. 1. D E Crisi, quid rei sit.	ibid.
2. Causæ Criseos.	126
II. §. 1. Quatuor consideranda circa solutionem per crisi- nimò. An sit futura Crisis.	ibid.
2. Quando Crisis sit futura.	132
III. §. 1. Quomodo Crisis sit futura, & quidem per expulsionem.	134
2. De Crisi per abscessum.	136
IV. §. 1. An Crisis facta bona sit, an mala.	139
2. Conditiones bonæ Criseos.	140

P A R S A L T E R A.

De Signis ipsis quatenus significant. 143

Proœmium, De fontibus signorum. *ibid.*

S E C T I O I.

Signa à Rebus Naturalibus.

ibid.

CAP. I. S IGNA à Temperamento.	ibid.
II. Signa à corporis dispositione.	145
III. §. 1. Signa à partibus externis, & primum à toto corpore.	156
2. Signa à capite.	157

§. 2.

& Paragraphorum.

<u>§. 3. Signa à faciei similitudine.</u>	ibid.
<u>4. Signa à faciei colore.</u>	158
<u>5. Signa ab oculis.</u>	160
<u>6. Signa à naso.</u>	164
<u>7. Signa ab auribus.</u>	165
<u>8. Signa à labris.</u>	166
<u>9. Signa à dentibus.</u>	167
<u>10. Signa à lingua & ore.</u>	168
<u>11. Signa à faucibus.</u>	169
<u>12. Signa à thorace.</u>	170
<u>13. Signa ab hypochondriis.</u>	171
<u>14. Signa à partibus ventris.</u>	174
<u>15. Signa ab extremis partibus, & vnguibus.</u>	175
<u>16. Signa à venis.</u>	ibid.
<u>17. Signa à cruribus, brachiis, & aliis partibus.</u>	176

SECTIO II.

Signa à Rebus non naturalibus.

<u>CAP. I. §. 1. Signa ab aëre.</u>	177
2. Signa à regione.	ibid.
<u>3. Signa ab omni tempore.</u>	178
<u>4. Morbi æstatis, sive æstivi.</u>	179
<u>5. Morbi autumnales.</u>	ibid.
<u>6. Morbi hyemales.</u>	180
<u>7. Signa ab accidentalibus anni constitutionibus.</u>	ibid.
<u>8. Signa à Constellationibus siderum.</u>	ibid.
<u>9. Signa à Lunæ ætate.</u>	182
<u>II. Signa à quinque reliquis rebus non-naturalibus.</u>	ibid.
1. Signa à cibo & potu.	184
2. Signa à motu & quiete.	ibid.
3. Signa à somno & vigilia,	185
4. Signa ab evacuatione & inanitione.	186
5. Signa ab animi affectibus.	187

SECTIO III.

Signa à Rebus præter naturam.

<u>CAP. I. Signa à Causis morbificis.</u>	188
<u>II. Signa à morbis.</u>	ibid.

Index Sectionum, Capitum,

CAP. III. Signa à Symptomatibus in genere.	192
IV. §. 1. Signa ab Actionibus animalibus.	ibid.
2. Signa à delirio.	ibid.
3. Signa ab obliuione ac memoria deperdita.	195
4. Signa à somno & vigilia.	196
V. §. 1. Signa à læsione sensuum externorum in genere.	198
2. Signa à læsione visus.	200
3. Signa ab auditione læsa.	201
4. Signa ab olfactu læso.	203
5. Signa à gustu læso.	ibid.
6. Signa à tactu læso.	ibid.
VI. §. 1. Signa à motu voluntario.	205
2. Signa à Tremore.	206
3. Signa à Convulsione.	207
4. Signa à rigore & horrore.	210
5. Signa à palpitatione.	213
6. Signa à gesticatione manuum.	214
7. Signa à pandiculatione, & oscitatione.	ibid.
8. Signa à decubitu.	215
9. Signa ab inquietatione.	217
10. Signa à lassitudine.	218
11. Signa à paralyfi & torpore membrorum.	220
12. Signa à casu in terram.	ibid.
VII. §. 1. Signa à Respiratione.	221
2. Signa à sternutatione.	225
3. Signa à Voce.	227
4. Signa à Tussi.	230
VIII. §. 1. Signa ab actionibus vitalibus, siue à Pulsu.	231
2. Pulsuum Differentiæ.	233
3. Pulsuum differentiarum Causæ.	ibid.
4. Pulsus inæqualitates singulares.	241
5. Pulsus inæquales systematici.	246
6. Signa à syncope, & animi deliquio.	249
7. Signa à palpitatione cordis.	250
8. Signa ab animi passionibus.	251
IX. §. 1. Signa ab actionibus naturalibus: & primùm à Vomitu.	ibid.
2. Signa à singultu.	255
	§. 3.

¶ Paragraphorum.

§. 3. Signa ab appetentia dejecta.	256
4. Signa à siti immoderata.	258

S E C T I O   I V .

De Signis ab Excrementis. 260

CAP. I. §. I. Signa à substantia Excrementorum.	ibid.
2. Signa è sanguine exeunte.	262
3. Signa à sanguinis differentiis, & primò ab eius crassitie & tenuitate.	263
4. Signa à sanguinis quantitate.	264
5. Signa à sanguinis qualitate.	265
6. Signa à tempore exeundi sanguinis.	ibid.
7. Signa à modo exeundi sanguinis.	266
8. Signa à loco effluxionis sanguinis.	ibid.
II. Signa à Pure exeunte.	273
III. §. I. Signa à sudoribus.	277
2. Signa à modo substantiæ sudorum.	278
3. Signa à quantitate sudorum.	279
4. Signa à qualitate sudorum.	280
5. Signa à loco sudorum.	282
6. Signa à tempore sudorum.	284
I V. §. I. Signa à Dejectionibus.	285
2. Signa à Dejectionum quantitate.	ibid.
3. Signa à Dejectionum qualitatibus.	288
4. Signa à dejectionum exeundi modo.	291
5. Signa à substantia quæ cum fœcibus exit.	ibid.
V. De Vrinis.	292
1. Vrina quid sit.	ibid.
2. De Vrinæ materia.	295
3. Vrinæ causa efficiens.	297
4. Vrina quale sit signum, & quæ indicet.	301
5. De Vrinarum differentiis.	308
6. Causæ differentiarum vrinæ.	ibid.
VI. §. I. Differentiæ vrinarum.	313
2. Differentiæ vrinarum à substantiæ modo.	314
3. Differentiæ vrinarum à qualitatibus, & primò à colore.	325
4. Differentiæ vrinarum ab odore.	337

Index Sectionum, Capitum, & Paragraphorum.

§. 5. Differentiæ vrinarum à sono.	340
6. Differentiæ vrinarum à quantitate.	ibid.
7. Differentiæ vrinarum à contentis.	342
VII. §. I. Signa à Vermibus exeuntibus.	383
1. Signa à substantia Vermium.	ibid.
3. Signa à specie Vermium.	384
4. Signa à qualitate Vermium.	385
5. Signa à modo exeundi Vermium.	ibid.
6. Signa à tempore exeundi Vermium.	386
VIII. §. I. Signa à Sputo.	387
2. Signa à substantia sputi.	388
3. Signa à quantitate sputi.	389
4. Signa à qualitate sputi.	ibid.
5. Signa à sapore sputi.	392
6. Signa à modo exeundi sputi.	ibid.
7. Signa à tempore exeundi sputi.	393
IX. §. I. Signa à fordibus aurium.	ibid.
2. Signa à substantia fordium in auribus.	ibid.
3. Signa à lachrymis.	393

SECTIO V. ET VLT.

De Signis à simplicibus corporis affectibus. 395

CAP. I. §. I. DE simplicium corporis affectuum diuisione.	ibid.
2. Signa à corporis qualitatibus primis.	ibid.
II. §. I. Signa à dolore.	398
1. Signa à loco doloris.	399
3. Signa à dolorum speciebus ac differentiis.	402
4. Signa à modo doloris.	406
5. Signa à tempore doloris.	409
III. §. I. Signa à qualitatibus audibilibus.	410
1. Signa à strepitu ventris.	ibid.
3. Signa à tinnitu aurium.	412
4. Signa à strepitu in respirando.	413
IV. Signa à qualitatibus visibilibus.	414

THOMÆ FIENI

ΣΗΜΕΙΩΤΙΚΗ,

SEV

TRACTATUS DE SIGNIS.

PARS PRIOR:

De Signis medicis in genere : nec non de rebus
per ea signatis.

SECTIO PRIMÆ

De Signis in genere.

CAPYT I.

Signa.

IGNVM est, quicquid manifestius existens potest nos ducere in cognitionem illius, quod est occultius: De ratione signi est, quod sit manifestum; de ratione signati seu illius quod significatur est quod sit occultum: saltem signum debet esse manifestius signato; & contra signatum debet esse occultius signo: etenim non est necesse, ut signum sit perfecte manifestum, sed satis est, quod sit saltem manifestius signato.

Aliqui dicunt esse de ratione & essentia signi, ut sit cognitum sensu; sed hoc est falsum: quia multæ res possunt esse signa, quæ tamen non sunt cognitæ sensu, possunt enim esse cognitæ intellectu; & sufficit esse cognitæ quomocumque sive sensu sive intellectu: Sic species bo-

A

narum

narum actionum, bonæ victus rationis præteritæ in patiente aliquo reſervatæ, in phantafiâ Medici poſſunt eſſe ſigna ſanitatîs præteritæ ipſius.

Sciendum tamen, quod pleraque ſigna ſint cognita ſenſu; & illa ſunt optima; nam illa ſigna ſunt optima, quæ ſunt nobis manifefſta & cognita, illa autem nobis optimè cognita ſunt, quæ ſenſu percipiuntur: ergo illa ſunt optima & ſecuriſſima ſigna. Aliqui dicunt, quod nihil poſſit eſſe ſignum, niſi illius quod eſt actû; ſed hoc eſt falſum; nam multa ſunt ſigna rerum præteritarum & futurarum, quæ tamen res non ſunt actû; ſolâ enim præſentia ſunt actû.

Nulla res poteſt eſſe ſignum alicuius rei, cum quâ non habeat naturalem connexionem aut dependentiam; nam quæ non habent cum ſe mutuò connexionem aut dependentiam, quomodo poſſunt ſe mutuò indicare? nam eatenus vna res indicat alteram, quatenus vna poſitâ, altera debet etiam eſſe vel fuiſſe vel futura eſſe, propter concomitantiam quam habet vna cum aliâ, propter quam fit, quod quando vna eſt altera etiam debet eſſe, vel fuiſſe, vel futura eſſe. Quod ſi vna res poſſet ſignificare aliam, cum quâ non habet connexionem aut dependentiam, ſequeretur quod omnes res omnium eſſent ſigna, & indiſtinctè vnumquodque poſſet eſſe ſignum alterius; quod manifefſtè falſum eſt. Ideo vnaquæque res non ſignificat vnamquâque, quia vnaquæque res non habet cum vnaquâque connexionem aut dependentiam. Loquor autem hic de ſignis naturalibus, & non de artificialibus: nam ſigna artificialia non habent naturalem aliquam cum ſuis ſignatis connexionem. Porro præcipua coniunctio & dependentia, quæ eſt inter res, eſt ratione cuiuſdam mutue cauſalitatis, quam habent inter ſe, quod vna ſcilicet vel ſit cauſa vel effectus alterius, vel duo effectus eiudem cauſæ; & ideo illa quæ habent mutuam quandam inter ſe cauſalitatem, illa ſe mutuò maximè ſignificant, & ſic præcipua virtus ac ratio ſignificandi dependet à quadam cauſalitate, quam habet ſignum cum ſignato: & ideo quicquid eſt cauſa vel effectus alterius, poteſt eſſe ſignum alterius. Et contra, nullum ſerè eſt ſignum naturale alicuius, quod non habeat aliquam rationem cauſæ vel effectus, ratione ſui ſignificati, & ideo quam rationem habet vnumquodque ratione cauſalitatis, talem habet in ratione ſignificandi, & ideo quod quid magis eſt totalis, magis propinqua, magis per ſe & efficax cauſa, eò eſt certius, efficacius ſecurius ſignum ſui ſignati & ſui effectus: & contrâ, quod quid eſt effectus propinquior & magis proprius & per ſe ſuæ cauſæ, eò quoque eſt ſignum efficacius ſuæ cauſæ. Eſt itaque varij à Medicis ponantur fontes ſignorum ſeu capita rerum, à quibus ſigna deſumuntur, omnes tamen aliquâ ratione ad cauſas & effectus referri poſſunt. Cauſa ergo quæ effectus aliquos neceſſariò inducit, illa eoſdem quoque neceſſariò indicat: quos verò per accidens & contingenter & non neceſſariò, nec ſemper, eoſdem etiam non neceſſariò indicat; & contrâ, effectus qui ſunt ab vnâ & eadem cauſâ neceſſariâ, ſuam eandem cauſam neceſſariò quoque indicant. Effectus
autem

autem qui fieri possunt à pluribus causis, non necessariò vnā aliquam determinatam indicant, sed vel hanc vel illam ex illis omnibus, quæ illius effectus causæ esse possunt.

Quæ ergo sunt signa suorum effectuum, & effectus suarum causarum, & coeffectus, sunt sibi mutuo signum. Idem effectus procedens ab vnâ causâ, est etiam signum alterius effectus ab eadem causâ procedentis: & ideo omnia signa vel sunt causa, vel effectus, vel coeffectus sui signati. Porro quia vna causa semper producit plures effectus se mutuo ordine sequentes, idè vna causa potest plures effectus significare: & quia vnus effectus semper habet plures causas, propinquam, remotam & remotiorem, per se & per accidens, idè vnus effectus potest semper plures causas indicare; ex quibus patet, quòd vnus rei plura possint esse signa: nam eius signa possunt esse vel eius causæ, vel eius effectus, vel eius coeffectus, & sic vnus rei tot possunt esse signa, quot illius sunt causæ, effectus & coeffectus. Porro quod significat vt causa, indicat rem præsentem vel futuram: Quod significat vt effectus, significat rem vel præsentem vel præteritam; effectus igitur vt effectus non potest significare futuram, & causa vt causa non potest indicare præteritam; nam cum aliquid significat vt effectus, illud significat suam causam, quæ vel est simul tempore vel prior, & nunquam posterior vel futura. Cum aliquid indicat vt causa, illud indicat suum effectum; qui effectus vel est præsens vel futurus, nunquam autè præteritus vel prior suâ causâ; & ideo signa anæstetica, quæ sunt signa præteritorum, definiuntur ab effectibus: & sunt effectus indicantes suam causam præteritâ.

Signa prognostica, quæ sunt signa futurorum, desumuntur à causis, & sunt causæ indicantes suos effectus futuros; vel desumuntur à coeffectibus, in quantum vnus effectus præsens, indicat etiam alium effectum (qui ab eadem causâ etiam solet procedere) breui futurum esse. Sic pulsus conuulsivus, lingua arida; nigra, in febribus ardentibus indicant delirium futurum; quia sunt duo effectus à febribus ardentibus procedentes, quorum vnus præsens indicat alium breui etiam successurum. Diagnostica quæ sunt signa præsentium, desumuntur partim à causis partim ab effectibus; quia causa & effectus simul possunt esse præsentem, & causa potest indicare præsentem effectum, & effectus præsentem causam. Verum cum causa indicet effectum, & effectus indicet causam quæri potest, vtrum duorum indicet efficacius, an causa effectum, an effectus causam? Respondetur: quòd effectus indicet efficacius causam quàm causa effectum: ratio est, quia, quando causa est, non est certum, effectum esse futurum, possunt enim multa impedimenta interuenire, quæ efficiunt, quòd etiam si causa sit, effectus tamen non sequatur; vel enim deest occasio vel circumstantiæ ad effectum requisitæ; vel opponitur alia causa impediens primam; vel causa non est sufficiens de se effectum producere: sed quando effectus est, tunc necessariò causa est vel fuit. *Secundo.* Quia effectus rerum

sunt notiores nobis & magis cadunt sub sensum quàm causæ; nam causæ sapius sunt ignotæ, & ideo causa non est tam perfectum signum quàm effectus. De ratione enim signi est, vt sit quàm maximè notum, & ideo in Medicina præcipua omnia signa desumuntur ab effectibus; & sic videre est, quod omnia signa præcipua desumantur à symptomatibus, quæ sunt effectus morborum, scilicet ab actionibus læsis, vitiis excrementorum, qualitatibus corporis mutatis. Intertim tamen causa est aliquando notior effectui: sic castus ab alto, venenum assumptum sunt sæpè causa multorum effectuum, vbi causa est nota, effectus tamen sæpè ignoti; plerumque tamen effectus sunt notiores suis causis. Porro signa quæ à symptomatibus vel effectibus desumuntur, in Medicina maximi sunt momenti & vtilissima, quia illa & morbum, & partem affectam, & morbi causam, & materiæ robur ostendunt; at quod indicat in ratione causæ, non potest omnia illa indicare, quia illa omnia se habent per modum diacrisimæ causatum respectu symptomatam.

Vna autem causa non significat aliam, sed tantum suum effectum. Denique causa morbifica ad omnes partes est indifferens, & vna eademque causa potest modò hanc, modò illam partem afficere, & modò in vnam, modò in aliam dilabi; & sic quia est indifferens ad omnes partes, ideo non potest vnâ determinatam partem indicare. Porro neque effectus aliquando securè suam causam indicant: ratio est, quia effectuum causa aliquando sunt per se, aliquando per accidens. Effectus autem non necessarîo indicat suam causam per accidens; quia effectus qui fit ab vnâ causâ per accidens, potest ab aliâ fieri per se, & contrâ: & sic dum ex effectui sæpè putamus colligere causam per se, non raro erramus; quia causa semper est alia, imò contraria, effectum illum per accidens inducens: sic à calore exteriori in membris percepto, iudicaretur causam illius esse internum calorem auctum, & tunc possumus errare, quia talis caloris externi causa aliquando potest esse frigus; vt patet in Arthritide fiente à causâ frigidâ, quæ tamen aliquando exteriori in articulis cum tumore calorem, rubedinem & pulsum inducit: sic ab externo partium frigore iudicaretur causam internam esse frigus; tamen sæpè est calor qui trahendo iustar cucurbitulæ calorem ad interiora, reliquit externa membra frigida; vt patet in ardentibus febribus, in quibus sæpè externa frigent, interna vruntur; sic in febribus intermittentibus, in syncope, in frigido sudore.

Quæri porro potest, an res aliqua per seipsas seu per suam essentiam cognosci possint? Respondetur autem quod non, quia signum & signatum sunt correlatiua, correlatiua autem inter se sunt opposita, opposita autem non possunt esse vnum; ergo signum & signatum non possunt esse idem, & consequenter nihil potest esse signum sui ipsius, seu cognosci per se ipsum siue per suam essentiam. Sed Respondeo aliqua posse cognosci per se ipsa & per suam essentiam, sic quod non debeant cognosci per suas causas, aut per suos effectus, aut per rem à se distinctam:

Etiam: tamen quando cognoscuntur, cognoscuntur per species intentionales sui, tanquam signa & tanquam quid distinctum à se. Species ergo sunt signa rerum; sed satis est ut signum sit diuersum à signato; alioqui vnum & idem eodem modo se habens, & secundum idem, non potest esse signum & signatum, seu signum sui ipsius, propter rationem suprà dictam. Quodd autem nonnulla per se ipsa cognoscuntur, est manifestum; nam intemperies externa per se ipsam cognoscitur, phlegmone externa, sextus digitus vitium esse conformationis, externum vulnus, &c. per se ipsa cognoscuntur. Etsi autem generaliter signa forè omnia à causis, effectibus & coeffectibus sumantur, in particulari tamen Medici ab aliis sua signa desumunt, quæ tamen omnia ad duos illos fontes generales, causarum scilicet & effectuum, reduci possunt. Desumuntur igitur signa & à complexione, & corporis habitu, ætate, parentibus, regione, anni tempore, victus ratione, exercitij genere, educationibus, omnibusque rebus non naturalibus; à causis quoque internis, ab actionibus animæ, ab excretis, corporis qualitatibus, à morbis prægressis, à morbis communiter vagantibus, à iuvantibus & nocentibus, à facili vel difficili in hunc vel illum morbum lapsu, à simili vel contrario etiam. Galenus in arte parua hos omnes fontes ad numerum quaternarium reducit, & dicit omnia signa sumi vel à rei essentiâ, vel ab essentialiter rei inhaerentibus, vel ab his quæ necessariò consequuntur, operationibus, vel ab aliis, quæ morbum consequuntur, accidentibus vel symptomatibus. Porro de omnibus rebus non possunt semper ab omnibus fontibus signa capi, sed in vno casu ab vno, in alio ab alio fonte melius certiusque signa desumuntur, interdum enim ab essentiâ rei signa desumi non possunt, quia sæpè essentiâ latet: sic & à causis aliquando desumi signa non possunt, quia causæ aliquando etiam sunt obscure; denique frequenter ab iis incerta signa desumuntur, quia, ut ante dictum est, causæ non semper necessariò effectum producant; vel producant sæpe varios, sic ut vnus determinatè significari non possit: ab essentiâ rei, quando ipsa nota est, certissima signa sumuntur: inde ab essentialiter inhaerentibus ac consequentibus, ut ab actionibus læsis; minus certò ab accidentibus seu calibus, qui sequuntur, id est, in aliis symptomatibus, ut qualitatibus corporis mutatis, ab excretis: ab actionibus læsis certiora desumuntur signa quàm ab aliis symptomatibus, quia actio læsa est immediatum ac proximum symptoma morbi. Signa à similitudine etiam exiguam habent vim, sed solummodo faciunt ad maiorem confirmationem. A causis externis non sumuntur etiam signa valdè certa, quia scilicet externæ & remotæ non causant nisi mediantibus causis internis. A causis internis non possunt etiam bene signa desumi, quia illæ plerumque non sunt manifestæ, sed ipse debent potius per signa quæri ac inuestigari; signa autem debent esse manifestæ; quando tamen per alia signa satis sunt manifestata, tunc possunt etiam rerum aliarum, nempe morborum, signa esse.

C A P. I I.

Signorum differentia.

Signorum varix sunt differentix, ex autem omnes meo iudicio possunt à duobus desumi; vel à rebus significantibus vel à significatis.

A rebus significantibus duo genera differentiarum desumuntur: Prima differentia desumitur ab ipsa essentia signorum: Secunda differentia, à modo significandi eorum.

Ab essentia rerum significantium sumuntur hæ differentix: quia vel res illæ, quæ significant, sunt causæ, vel effectus, vel coeffectus, id est, ut particularius dicam, vel sunt anni tempus, vel regio, vel temperamentum, vel victus ratio, vel morbus, vel causa morbifica, vel pars affecta, vel symptomata, &c.

Et sic enumerando differentias signorum, dicimus, quòd alia signa sumuntur ab hoc, alia ab illo fonte, & hæc est differentia disrupta ab ipsa essentia signorum; quia alia est essentia causæ morbi significantis, alia morbi significantis, alia partis affectæ, alia actionum læsarum, &c.

A modo significandi sumuntur hæ differentix, quòd alia signa indicent semper, alia non semper; alia securè, alia non securè; alia vnum tantum, alia plura; alia sint propria, alia communia; alia separabilia, alia inseparabilia.

A rebus significantibus sumitur hæc differentia, quòd alia significant sanitatem, alia morbum, alia neutram constitutionem; tria enim hæc sunt, quæ significari possunt, sanitas, morbus & neutralitas; & hæc constituunt tres illas differentias signorum, quas posuit Gal. in arte parvâ, quòd scilicet *alia signa sint salubria, alia insalubria, alia neutra.*

Porro singula horum in tres differentias alias secantur; quia vnum quodque horum signorum, vel significat præsens, vel præteritum, vel futurum: id est, significat rem significatam vel ut præsentem, vel ut præteritam, vel ut futuram: sic signa salubria significant sanitatem præsentem, præteritam, vel futuram; signa insalubria significant vel morbum præsentem, vel præteritum, vel futurum; signa neutra significant neutralitatem vel præsentem, vel præteritam vel futuram. Inter hæc nulla coindicant; nam signa quæ indicant sanitatem præteritam, sunt eadem, quæ significant morbum præsentem: signa morbi præteriti sunt eadem, quæ sanitatis præsentis: signa prognostica morbi salubris sunt eadem, quæ sanitatis futuræ. Tripliciter itaque res aliqua alterius signum esse potest; vel anamnesticè, vel diagnosticè, vel prognosticè. Anamnesticè quidem, cum præteritum indicat: diagnosticè, cum præsens indicat: prognosticè, cum futurum indicat. Et si autem hæc tria nomina applicari possint signis salubribus, insalubribus & neutris, & sic possint esse subdivisiones communes, & salubrium signorum, & insalubrium, & neutro

neutrorum, eò quod non tantum morbi præsentēs, præteriti & futuri cognoscantur, sed etiam sanitas præsens, præterita & futura; & etiam neutralitas præsens, præterita, & futura; tamen usus maluit, ut illa nomina propriè tantum signis insalubribus tribuantur, & sint propriè subdiuisiones ac species signorum insalubrium: & sic Medici per signa diagnostica & prognostica & anamnesticæ propriè intelligunt signa insalubria, seu signa in morbis tantum apparentia; & sic propriè tantum signa insalubria in hæc tria diuiduntur, anamnesticæ, diagnostica & prognostica.

Signa Anamnesticæ sunt, quæ statum morbi præteritum, & prægressus eiusdem causæ indicant. Diagnostica, quæ præsentem morbi statum. Prognostica, quæ futurum demonstrant.

Diagnostica adhuc sunt quadruplicia; nam alia indicant morbi causam præsentem; alia morbi speciem; alia partem affectam; alia symptomata. Plerique tamen Medici hoc quartum membrum omittunt, propterea quòd symptomata non indicentur, sed per se sunt manifesta, & sint ipsamet quæ indicant: & quidem tales non malè faciunt, quia raro symptomata indicantur: tamen quia aliquando symptomata sunt obscura, & cognosci & indicari debent: idè nos hoc quartum membrum addimus. Sic læsa sanguificatio, læsa alimenti distributio, læsa attractio, per se sunt obscuræ; & sæpe per alia signa, non minùs quàm vel morbus, vel causa morbi, vel pars affecta, cognosci debent.

Signa prognostica etiam sunt quadruplicia, vel quintuplicia; nam alia indicant morbum futurum, quæ cum signis neutralitatis coincidunt; alia futura morborum præsentium. Symptomata; alia longitudinem ac breuitatem; alia modum solutionis per solutionem simplicem, vel per erisim; quæ vel critica vel decretoria dicuntur: alia exitum ad vitam & mortem, quæ salutaria vel exitalia vocantur, demonstrant.

Porro signa insalubria adhuc aliam subdiuisionem patiuntur, quæ à tempore, quo ipsa in nobis apparent, desumitur: etenim nonnulla signa insalubria cum morbo oriuntur, & mox ut morbus est, adsunt, & cum morbus finitur, pereunt: & talia vocantur signa pathognomonica; cumque ea sint à morbo inseparabilia, idè morbi speciem perfectissimam indicant. Alia sunt signa, quæ cum morbo aliquando adsunt, aliquando non; Et talia vocantur assidentia Latine, Græcè *synedreuonta*. Alia sunt, quæ post in decursu morbi superueniunt; & talia dicuntur superuenientia, seu post apparentia, Græcè *epiphanomena*. Pathognomonica signa sunt diagnostica, quoniam morbi præsentis speciem indicant. Superuenientia verò plerumque sunt prognostica; quia ex signis, quæ post decursu morbi superueniunt, solemus cognoscere, quis morbi exitus sit futurus; quod non ita ex signis pathognomonicis mox cum morbo orientibus, & species eius tantum ostendentibus, possumus cognoscere. Assidentia signa partim ad diagnostica partim ad prognostica referuntur; quia aliquando præsentem morbi differentiam, aut causam

aut

aut partem affectam indicant; aliquando futurum euentum demonstrant.
De singulis autem in particulari dicemus.

C A P. III.

Diuisio signorum generalissima.

Generalissima diuisio est illa, quæ fit in salubria insalubria & neurra; nam sub illâ omnia signa continentur. Contra quod tamen aliquis posset obicere; quia videntur aliqua signa esse, quæ sub nullâ illarum specierum continentur; etenim signa grauiditatis, signa vitæ præsentis, signa mortis seu corporis mortui, signa iracundiæ, mansuetudinis, sub nullâ illarum specierum videntur contineri. Sed responderetur: singula eorum, si quis exactè examinet, ad aliquam trium prædictarum referri, saltem reductivè: nam signa grauiditatis sunt signa sanitatis; sunt enim signa operationis naturalis potentiæ generativæ. Signa mortis referuntur ad signa insalubria. Signa etiam vitæ præsentis referuntur ad signa sanitatis, & sic de aliis.

Circa divisionem signorum in anamnesticâ, diagnosticâ & prognosticâ, duo quæri possunt, 1. an ea diuisio sit bona, & videtur quod non; quia quando diuisio aliqua est bona, tùm membra diuisionis debeat esse distincta, sic vt vnum non possit esse alterum: at contrarium videtur esse in hac diuisione; quia membra diuisionis sæpe coincidunt, & vnum sæpe est alterum; nam vnum & idem signum potest esse & anamnesticum & diagnosticum signum; denique vnum & idem signum potest esse diagnosticum & prognosticum simul. Sed Respond. quod anamnesticâ, diagnosticâ, prognosticâ non necessariò debeant differre; sed sufficit, quod differant secundum rationem: Et vnum & idem signum secundum rem, seu signum, quod materialiter est vnum & idem potest formaliter esse diuersum, & potest esse signum præsentis, futuri & præteriti, seu anamnesticum, diagnosticum & prognosticum; sed est anamnesticum vel diagnosticum ratione vnius signati, & prognosticum ratione alterius: sic vertigo est signum malæ dispositionis cerebri præsentis, & est signum prognosticum apoplexiæ futuræ: sic vrina rubra cum hypostasi indicat febrem præsentem, & præsentem victoriam naturæ super causam morificam, & simul significat futuram crîsim & sanitatem: imò quod magis est, omnia signa prognostica debent esse necessariò alicuius dispositionis præsentis; quia quicquid est signum, debet habere aliquam præsentem existentiam suæ causam, & debet subiectari necessariò in aliquâ parte præsentem existente; illam ergo causam sui effectricem, & illam partem, in quâ subiectatur, potest indicare. Sed contrâ, omne signum diagnosticum, non est alicuius futuri prognosticum: sic etiam omne

omne signum anamnesticum est etiam alicuius præsentis demonstrativum, sed non contrà.

Queritur 2. An sit par vtilitas signorum anamnesticorum, diagnosticorum & prognosticorum: Respond. quòd non: nam diagnosticorum est maxima vtilitas, inde prognosticorum, vltimò anamnesticorum. Pro quo Nota: quòd duplex sit vtilitas; alia respectu Medici, alia respectu ægri. Prognostica sunt vtilia respectu Medici, quia parant Medico maximum honorem & famam; est enim quid quasi divinum scire prædicere futura: sunt etiam vtilia respectu Ægri, quia faciunt etiam ad curationem, sed non ita multum; non curantur enim dispositiones futurae, sed præsentis; satis enim tempestivè futura videbuntur, etiam si non præcognoscantur: interim tamen etiam faciunt ad curationem; sæpe enim necessarium est prævidere futura, vt tempestivè eis, antequam eueniant, occurratur: sic per prognostica debet prævideri breuitas & longitudo morbi, vt secundum eas sciat Medicus, an tenuem an verò pleniorum victum debeat præscribere: in brevi enim morbo, tenui; in longo, pleno victu opus est. Debet etiam Medicus prævidere, an crisis sit futura, vt si videat non futuram, ipsemet euacuationem instituat, & suppleat defectum naturæ. Debet etiam prævidere, per quas vias crisis futura sit, vt nulla exhibeat remedia, quæ naturam auertant ad alias vias, & sic impediatur salutarem naturæ conatum: Debet etiam prævidere, an tumor in aliquam partem nobilem sit ruiturus, vt eà ratione tempestivè fluxum eius diuertere possit.

Diagnosticæ sunt maximè vtilia respectu ægri, quia illa maximè faciunt ad curationem: per illa enim cognoscuntur causa morbi, morbus, & pars effecta, quæ omnia est necessarium cognoscere vt morbus curaretur: sunt etiam vtilia respectu medici; quia quæ iuvant ad curationem ægri, debent etiam facere ad honorem medici; quia medici honor pendet ex curatione ægri.

Anamnesticæ exiguum habent vtilitatem, sive respectu medici sive respectu ægri: tamen videntur adhuc habere maiorem respectu medici quàm ægri; quia est aliquis honos ex signis artificialibus scire pronuntiare præterita morbi, quæ ipse medicus à nullo audiuit: respectu ægri exiguum habent vtilitatem; quia omnia præterita potest medicus multò certius ab ægro & adstantibus intelligere, adeò vt vanum sit & frustraneum, eum velle dubia per signa artificialia inuestigare.

Circa diuisionem signorum in pathognomonica, assidentia & epiphaenomena, sciendum est; medicos in illorum signorum distinctione esse valde confusos ac obscuros, nec bene explicare quænam sint singula ista signa; & in quo illorum ratio formalis ac essentia consistat, idque propter diversa Hipp. ac Gal. loca, quæ videntur aliquam repugnantiam habere. Aliqui assidentia & synedreuonta confundunt; aliqui putant esse diuersa; aliqui non. Nota ergo, quod signa pathognomonica sunt signa, vt patet ex nomine, quæ ostendunt morbi essentiam & speciem; signa quæ hoc ostendere possunt, debent necessariò esse signa sequentia

essentiam morbi & propria morbo; quia nisi essent propria morbo, & sequerentur præcisè vnius morbi essentiam & speciem, illum morbum non possent præcisè indicare; nam si sequerentur multos morbos, multos morbos indifferenter deberent significare, & sic non essent pathognomonica, nec indicantia speciem & essentiam morbi in particulari: Cum ergo pathognomonica debent sequi essentiam morbi, sequitur quòd cum morbo debeant apparere; quod igitur est essentiale alicui, non potest ab illo seperari; sed posita eius essentia adest, & ablata abest. Cum igitur pathognomonica habeant duo: & quòd indicent essentiam morbi, & quòd cum morbo oriantur, dubitari potest, in vtro duorum essentia consistat; an in eo, quòd morbi essentiam indicent, an in eo, quòd simul cum morbo appareant: Respond. quòd eorum essentia consistat in indicare speciem morbi, & esse propria ei; non autem in apparere simul cum eo: est equidem verum, quod quæ morbi essentiam indicant, debeant consequenter exoriri & apparere cum eo; sed tamen in eo eorum essentia non consistit: nam si in eo consisteret essentia eorum, omnia signa, quæ cum morbo apparent, deberent esse pathognomonica; at hoc est falsum vt dicitur postea: Aliqua signa synedreuonta bene oriuntur cum morbo, & tamen non indicant essentiam eius. Omnia ergo, quæ essentiam & speciem morbi indicant, sunt pathognomonica, & sunt propria morbo, quem indicant, & ab eo inleperabilia, sic vt necessariò debeant illi adesse, & nulli alteri, vt in pleuritide difficilis respiratio, dolor lateris punctorius, tussis, febris, & pulsus serratus. Nam tam citò quàm pleuritis adest, adsunt & signa, eaque finiente signa etiam pereunt, neque in nullo alio morbo, præterquam in pleuritide apparent. Talia autem signa pathognomonica in Medicinâ sunt pauca: nam pleraque omnia signa sunt communia, & adsunt multis morbis; & nullius certi sunt pathognomonica; quia si multa talia pathognomonica darentur, species & essentia morborum statim nobis essent cognita; nunc verò magna est difficultas cognoscendi eas, idè quia plurimi morbi non habent sua signa pathognomonica.

Pro quo nota; quòd signa pathognomonica non sunt necessariò vnum signum solum, sed multa signa simul; sic in allato exemplo pleuritidis, difficilis respiratio sola & per se sumpta non est signum pathognomonicum eius, quia est commune multis morbis nam indicat etiam astma, perineumoniam &c. Tussis etiam sola non est signum pathognomonicum pleuritidis; quia non est propria illi, sed communis etiam multis morbis, vt phthisi, orthopnæ, hepatis inflammationi, & multis aliis. Sed omnia illa signa supradieta simul sumpta, sunt pathognomonica pleuritidis, & ei propria, & sic sumpta nullum alium præter pleuritidem morbum indicant.

In aliquibus morbis non nisi valde multa signa simul sumpta sunt pathognomonica; in aliquibus pauciora: In aliquibus etiam vnum solum signum per se sumptum potest esse signum pathognomonicum: sic ex-

creatio

creatio carunculae sola est signum pathognomicum exulcerationis pulmonis: squammulae cum urina dimissae solae sunt signum vlceris vesicae; sanguis per nares & aures exiens in casu ab alto solum est signum pathognomicum cerebri interius vulnerati. Sed sola talia pathognomica sunt admodum pauca, & in aliis plura oriri debent. Febris ardentis signum pathognomicum est sitis inextinguibilis & ardor, nempe illa duo: phlegmones, calor, dolor, tumor, pulsatio &c. omnia simul iuncta. Pleuritidis quinque signa iam supra prolata.

Signa synedreuonta & epiphænomena sunt signa, quae non indicant morbi essentiam aut speciem, sed aliqua alia, quae cum morbo non necessarium oriuntur, nec eiu necessarium semper adherent; sed aliquando adfunt ei, aliquando non: & quando exoriuntur, plerumque apparent post.

Pro quo sciendum est, quod in morbis, ultra eorum essentiam & speciem, multa alia sint consideranda; v. g. diuersitas causae, diuersitas partis affectae, malignitas seu bonitas morbi, paroxysmi, & tempora eorum, coctio & cruditas, crisis, exitus morbi ad vitam vel ad mortem &c. haec omnia indicantur à signis synedreuontis & epiphænomenis.

Diferunt tamen inter se signa synedreuonta & epiphænomena; quod synedreuonta seu assidentia nonnulla istorum indicent, epiphænomena verò alia ex illis. Synedreuonta indicant talia, quae etsi de essentia morbi non sunt, tamen essentiae morbi sunt valde coniuncta ac vicina, eamque circumstant & assident; ideoque assidentia vocantur: epiphænomena sint signa eorum quae ab essentia morbi sunt magis remota, & post in morbo eueniunt, & ideo post apparentia vocantur. Quae morbi essentiae sunt valde coniuncta, sunt haec: morbi differentiae, seu causae morbosae diuersitas, diuersitas partis affectae, quarum diuersitas aliquam constituit differentiam in morbo; & sic signa synedreuonta indicant aliquam morbi differentiam, contingentem ratione diuersae causae, vel ratione diuersae partis affectae, vel ratione malignitatis vel bonitatis morbi; & ideo signa quae indicant diuersitatem causae in aliquo morbo vel partis affectae, vel morbi morem, sunt signa synedreuonta: epiphænomena verò signa indicant aliquas mutationes in morbis postea contingentes, circa concoctionem & cruditatem, circa crisin, exitum ad vitam vel ad mortem &c. quae quia in morbo postea fiunt, ideo eorum signa post apparentia vocantur.

Verum dicit aliquis: haec differentia signorum sumitur à tempore apparendi; ergo deberent tantum esse duo genera signorum, scilicet pathognomica, quae cum morbo apparent, & epiphænomena, quae post apparent; nam inter illa duo spatia non est medium; ergo videntur frustra poni synedreuonta; nam etiam synedreuonta post apparent, ergo non differant ab epiphænomenis; etenim propter hanc causam multi confuderunt haec signa inter se, & non distinxerunt. Aliqui ponunt synedreuonta tanquam species epiphænomenon, & distinguunt signa sic, quod scilicet alia indicent speciem morbi, & cum morbo oriantur,

& vocantur pathognomonica: alia ind'cent omnia illa, quæ ab essentiâ morbi sunt distincta, & vocantur epiphænomena seu post apparentia. Horum verò post apparentium alia sunt synedreuonta, quæ morbo sunt coniuncta, & aliquas eius differentias ratione causæ aut partis affectæ indicant: alia sunt concoctionem indicantia, & signa cruditatis aut concoctionis vocantur: alia crîsim indicant & vocantur critica, Latine decretoria: alia exitum morbi ad vitam vel ad mortem, quæ vel salutaria vel letalia dicuntur. Ac certè hæc distinctio non est mala, sed tamen est contra sententiam & opinionem Galeni, qui synedreuonta & post apparentia opponit tanquam species oppositas. Quapropter Resp. has differentias delumi quidem à tempore apparendi, aliquo modo, sed non solum, sed simul etiam desumuntur ab eo, quod ostendunt: unde cum synedreuonta aliud ostendant quàm epiphænomena, & utraque aliud quàm pathognomonica, meritò inter se tanquam tria diversa genera sunt distincta: nam pathognomonica morbi essentiâ & speciem, synedreuonta morbi differentias, & nonnulla morbo coniuncta & propinqua, demonstrant: epiphænomena verò alias mutationes post in morbo contingentes, à morbi essentiâ remotiores: Imò meo iudicio hæc differentia signorum magis essentialiter desumitur ab eo, quod demonstrant, quàm à tempore quo oriuntur, & proptereà meritò sunt diversa; nam quòd cum morbo vel post morbum appareant, solum sic ex accidente; quatenus scilicet talia vel talia necessariò indicant; essentiâ scilicet morbi cum quâ signa necessariò statim vniuntur; vel ab essentiâ distincta, cum quibus signa non statim necessariò vniuntur, sed plerumque post. Porro synedreuonta plerumque, ut dixi, post apparent, sicut & epiphænomena: & proptereà in generali significatione synodreuonta sunt verè mox apparentia; sed si mox apparentia sumamus in propriâ, strictâ ac particulari, Medicâque significatione sic non sunt mox apparentia, sed distincta ab iis.

Signa porro synedreuonta sunt media inter pathognomonica & epiphænomena seu post apparentia: nam pathognomonica morbi essentiâ atque speciem indicant; epiphænomena, quæ ab essentiâ multum sunt remota; synedreuonta, quæ medio modo se habent, quia etsi de essentiâ morbi non sint, tamen essentiæ sunt finitima & monstratiua. Signa Pathognomonica vnâ cum morbo exoriuntur, epiphænomena semper post morbum. Synedreuonta verò interdum vnâ cum morbo, plerumque verò post; interdum neque cum morbo neque post, sed nunquam apparent: interdum enim fit, ut in morbo nulla signa synedreuonta appareant. Horum signorum exempla superiùs in pleuritide protulimus. v.g. pathognomonica signa in pleuritide sunt hæc s. difficilis respiratio, dolor punctorius, tussis, febris, pulsus serratus; hæc essentiâ pleuritidis sequuntur: nam quia pleuritis est inflammatio membranæ costas succingentis, quæ tegit iustrumentum respirationis, idèd eam necessariò sequitur difficilis respiratio: quia

quia est in membranâ; & à calido humore, nempe à sanguine biliosos, idèò necessariò adest dolor punctorius: quia verò pleuritis est inflammatio, & vicina cordi; idèò necessariò sequitur febris: & quia hæc essentiam & speciem talis phlegmonis scilicet pleuritidis necessariò sequuntur, idèò cum eâ necessariò oriuntur; idèòq; necessariò eam ostendunt; effectus enim ostendit causam suâ necessariò. Ast in pleuritide signa assidentia sunt hæc: quòd sc. dolor aliquando ad iugulum ascendat, aliquando deorsum feratur, & descendat ad hypochondria, quòd æger facilius cubet in latus dextrum, quàm sinistram. Hæc signa non sequuntur essentiam morbi, quia ex essentiâ morbi non sequitur necessariò, quòd dolor ad iugulum debeat ascendere; potest enim pleuritis esse sic, quòd dolor, vt dixi descendat ad hypochondria, & contrâ: sic posse in hoc vel illud latus dormire non sequitur necessariò ex essentiâ pleuritidis, sed verè potest esse pleuritis, quòd tamen æger non debeat necessariò in dextrum latus decumbere, sed possit melius incumbere sinistro, & contrâ; ergo hæc non sequuntur ex essentiâ morbi, & propterea non oriuntur necessariò cum essentiâ morbi; & sic etiam non indicant necessariò essentiam morbi, aut speciem eius; nec sunt pathognomonica, sed tantum oriuntur ex quâdam diversitate partis affectæ, & sic tantum etiam aliquam pleuritidis differentiam indicant, ratione scilicet huius vel illius partis affectæ; pleuritidem autem esse in hac vel illâ parte, est solum accidens, quod morbo advenit; & sic signa, quæ hoc indicant, sunt solummodò signa assidentia; nam posse incumbere in latus affectum, vel in oppositum indicat pleuritidem vel magis esse externam, ac magis exteriorem pleuræ superficiem obsidere, vel magis internam vel profundam; quia quando est inflammatio in superficie concavâ pleuræ, tunc si æger decumbat supra latus oppositum, pars inflammata remanet quasi suspensa, & superioribus partibus eam comprimantibus grauat & magis doler; quòd si decumbat supra latus affectum, pars inflammata decumbit supra musculos: si inflammatio est in parte conuexâ, tum contrarium fit: sic dolorem ascendere ad iugulum, indicat talem differentiam pleuritidis, in quâ superior pars membranæ inflammatur: descendere autem ad hypochondria, talem indicat differentiam, in quâ eiusdem membranæ pars inferior affecta est.

Epiphenomena signa sunt sputa retinere vel excreare; sputa esse rubra, vel aquea, vel purulenta, pus per viinas emingi cordis anxietas superueniens, deliria, inquietudo, syncope &c. nam hæc signa non proveniunt ex essentiâ pleuritidis, nec indicant essentiam aut speciem eius, nec cum illâ oriuntur, sed diu post superveniunt; & indicant materiam morificam coqui vel non coqui, morbum fore longum vel breuem, expulsiorem criticam fieri vel non fieri, sanitatem vel mortem securam; etenim sputa esse bene cocta, est signum concoctionis & breuitatis morbi; esse cruda vel aquea, &c. est signum cruditatis ac longitudinis morbi; excreari pus, per viinas emingi, est signum criscos; non expelli,

contrà. *Anxietas*, *deliria*, *inquietudo*, *syncope*, *externorum*, *frigiditas* mortem; *horum absentia*, *sanitatem* pronunciant. Hæc signa verò apparent statim in initio morbi, quia ab essentiâ morbi non pendent, sed pendent à quâdam mutatione causæ morbificæ, quæ post decursum morbi contingit; & sic apparent post, & post apparentia, seu superuenientia, seu epiphænomena signa vocantur.

Hæc porrò signa tam synedreuonta quàm epiphænomena, non habent certum tempus apparendi; sed interdum citius & interdum serius, interdum verò non apparent: nam synedreuonta plerumque post, interdum etiam cum morbo apparent: epiphænomena ferè semper post apparent: dico ferè, quia non est absolute necessarium, ut semper appareant post; quia cum signa, quæ morbi exitum demonstrant, sunt epiphænomena, propterea quoddam illa, quæ illud faciunt communiter semper veniant post; possint tamen inueniri aliqua signa, quæ morbi exitum demonstrant, & tamen cum morbo appareant: sic ipsa morbi essentia potest esse signum exitus ad mortem; sic essentia pestis, cancri &c. sunt signa exitus morbi ad mortem: hæc essentia morbi est simul cum morbo, quia est ipse morbus; & tamen in quantum est signum exitus ad mortem, est signum epiphænomenum, siue potius signa illa pathognomonica, quæ ostendunt essentiam morbi alicuius per se letalis, eo ipso, quo ostendunt morbum seu essentiam morbi naturâ suâ letalis, sunt etiam signa epiphænomena; & sic signa pathognomonica diuerso respectu, & in diuersâ consideratione possunt etiam esse epiphænomena: sunt enim pathognomonica quatenus indicant essentiam morbi, & sunt epiphænomena talis morbi, cuius exitus naturâ suâ est ad mortem. Vnde cum pathognomonica exoriantur vnâ cum morbo, & pathognomonica etiam possunt esse epiphænomena, sequitur quoddam ipsa epiphænomena aliquando possint exoriri simul cum ipso morbo. Ut hinc pateat hæc signa vocari postapparentia, non quia ex suâ naturâ semper & necessariò debeant apparere post; sed quia ferè semper omnia post appareant, & quia ex naturâ suâ non debeant necessariò cum morbo apparere, sicut pathognomonica.

Porrò signa epiphænomena sunt tria: alia enim significant concoctionem & cruditatem; alia crîsim; alia exitum ad vitam vel ad mortem, quæ salutaria vel letalia vocantur. Horumque quæ concoctionem indicant, possunt apparere in principio, plerumque aut in augmento; in statu autem multò manifestius apparent signa crîseos; rarè in augmento; nunquam in principio. Signa vitæ vel mortis possunt quouis tempore apparere; sed maximè & certiora in statu. Porrò ex eo, quoddam signa epiphænomena indicent hæc iam dicta, patet quoddam epiphænomena sunt prognostica; nam prognostica sunt illa, quæ concoctionem, crîsim, & exitum morbi indicant. Ex quo patet, quoddam prognostica omnia ab epiphænomenis seu postapparentibus desumantur; seu quoddam omnia

nia prognostica debeant esse epiphænomena. Pathognomonica verò & synedreuonta sunt diagnostica, seu sunt signa statum morbi præsentem indicantia. Pathognomonica speciem morbi præsentis; synedreuonta verò differentiam aliquam præsentem ipsius, ratione causæ, partis affectæ, aut alterius. Porro sicut alia signa, ita & epiphænomena à morbi essentiâ, ac causis, & effectibus sumuntur: nam essentia morbi potest indicare, an concoctio humorum, an crisis sit futura, an exitus ad vitam vel ad mortem; nam aliqui morbi ex naturâ suâ non concoquantur; aliqui per crîsim non solvuntur; aliqui essentiâ & naturâ suâ sunt lætales. A causis: nam sanguis magis indicat concoctionem, quàm melancholia, vnus humor morbificus magis indicat futuram crîsim quàm alius; & talem vel talem, scilicet vel per superna, vel per inferna; vnus humor magis indicat morbum quàm alius ex effectibus, nam actiones læsæ, & qualitates mutata, & exeuntia mutata & coctionem, & crîsim; & exitum ad vitam vel mortem ostendunt. Et si autem ab his omnibus signa epiphænomena desumi possint, præcipuè tamen ab exeuntibus desumuntur.

Circa diuisionem signorum à modo significandi, sciendum; quòd signa diuidantur in certa & incerta, propria & impropria, seperabilia & inseperabilia. Sciendum est, quod non omnia signa sint æque certa; sed aliqua sunt certa ac secura, aliqua fallacia.

Signa certa sunt, quæ vnũ certũ aliquid necessariò & semper indicant, Fallacia quæ diuersa, modò vnum, modò aliud.

Sciendum quòd nonnulla signa vnum, nonnulla plura significant; nonnulla signa indicant se solis, aliqua solùm communicata cum multis aliis; nonnulla in vno morbo hoc, in alio aliud indicant, in vno bonum, in alio malum; sic rigor in febribus intermittentibus indicat morbi paroxysmum: in continuis cum internâ inflammatione coniunctus, supurationem: In statu morborum circa tempus crîseos, indicat crîsim. Liuidus color in ardente febre, & partium extremarum frigiditas, mortem; in intermittentibus solùm paroxysmi accessionem indicat. Alui fluxus in febrium principio aut mortem, aut morbi longitudinem: In statu concoctâ materiâ conualescentiam indicat & crîsim.

Signa à causis.

Quòd sunt causæ magis propinquæ, & magis per se, & magis solæ, eò sunt signa magis efficacia & certa.

Signa ab effectibus.

Effectus quòd etiam sunt magis propinqui, magis per se & magis soli, eò indicant efficacius causam; quæ plures effectus facit, non indicat vnum præcisè, sed vel hunc vel illum. Effectus qui plures causas habent, à multis

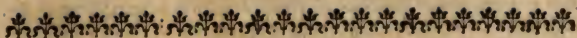
multis causis possunt indicari : certius autem indicatur effectus , si indicatur ab omnibus suis causis , aut saltem pluribus ; quàm si ab una earum tantum : Idem est de effectibus. Propria signa & inseparabilia sunt securissima : communia & seperabilia sunt incerta.

Signa propria sunt , quæ in uno tantum genere morborum repertiuntur.

Communia, quæ in multis : hæc aliquando evadunt propria , si per aliud signum sibi coniunctum aut aliquam differentiam coarctentur : sic dolor punctorius est signum commune omnium membranarum effectatum, sed dolor punctorius in latere est signum proprium membranæ costas succingentis ac pleuritidis.

Signa porro propria aliqua ita sunt propria , ut insint omnibus & solis ; aliqua sunt ita propria , ut insint quidem solis , non tamen omnibus ; illa sunt signa inseparabilia , hæc verò seperabilia : sic pulsus ferratus est proprius inflammationibus , quia his solis inest , non tamen omnibus ; quia non est in peripneumoniâ ; nam in peripneumoniâ pulsus potius est vudusus : & sic est quidem proprium signum inflammationis , sed tamen seperabile. Dolor punctorius lateris est signum pleuritidis & proprium & inseparabile ; quia inest omni & soli. Sic contrà , aliqua sunt signa communia inseparabilia , & aliqua separabilia. Dolor est signum commune , quia est communis multis morbis ; in pleuritide tamen est signum inseparabile. Separabilia autem signa sunt plurima ; plerumque enim signa communia sunt etiam separabilia ; nam quæ nulli morbo propria sunt , sed omnibus communia , plerumque etiam nulli necessariò debent adesse , sed ab omnibus aliquando abesse & separari possunt. Communia & seperabilia sunt frequentia : nam pleraque omnia talia sunt signa.

Pathognomonica signa sunt propria , sic ut omnibus & solis insint ; nimirum pathognomonica simul sumpta. Epiphænomena & syndremonia interdum sunt communia , interdum propria. Signa epiphænomena propria desumi possunt ab excrementis , quæ ab ipsâ parte affectâ excernuntur ; sic sputum quod post apparet in pleuritide , est signum epiphænomenum seu post apparens proprium ; quia sputa sunt propria illius morbi ; quoniam ab ipsâ parte affectâ excernuntur : sic aliquæ differentie urinarum post apparentes in morbis hepatis ac venosi generis sunt signa mox apparentia propria ; quia urina propriè promanat ab illis partibus affectis. Contrà differentie urinae & alui in affectibus thoracis sunt signa communia. Et hæc sint dicta generaliter de differentiis signorum : nunc ad particylaria transendum.

SECTIO II.

De signis salubribus.

C A P. I.

Differentia signorum particulares.

§. I.

AMOSISSIMA est diuisio signorum insalubria, insalubria & neutra.

Signa salubria sunt, quæ sanitatem indicant. Sanitas autem consideratur absolute vel cum quâdam latitudine, id est, cum tali vel talitemperamento, tali vel tali complexione: sanitas enim non consistit in puncto, sed habet latitudinem quandam, adeo ut quis possit esse sanus & cum temperamento temperato, & cum aliquo modo intemperato, cum calido & cum frigido, cum complexione biliosa, melancholicâ, sanguineâ &c. signa ergo salubria & sanitatem absolute & temperamenta & complexiones sanorum indicant.

§. II.

Sanitas cognoscitur vel ex suis causis, vel ex suis effectibus. Ex causis: si adsint ea quæ sanitatem constituunt, scilicet bona temperies, bona conformatio & bona continuitas. Maximè verò cognoscitur ex effectibus; effectus enim sunt bonæ actiones naturales, corporis qualitates, exuentia bene se habentia; si hæc omnia sint bona, est sanitas. Ex actionibus: si comedit cum appetitu, benè digerit, si nullus uspiam dolor percipiatur, nulla membrorum debilitas aut lascitudo, si quietè suauiterque dormiat, sine somniis turbulentis ac irrequietis, si sensus omnes vegeti sint. Ex excrementis: si excrementa exeant ordinariè statuto tempore, qualitate, colore, consistentiâ bonâ. A corporis qualitatibus: si partium saltem externarum conformatio videatur esse bonâ; si corpus ad actum est benè temperatum, & in actiuis ac passiuis qualitatibus moderatum; si nihil in corpore tumidum; si color corporis bonus; lingua non sordida aut amara; oculi pellucidi, viuaces, & similia.

A iuuantibus & nocentibus etiam sanitas cognoscitur, si ab aëre, cibo potu, & aliis externis causis non valde læditur; si nunquam agrotauerit, etiam est signum optimæ sanitatis. Signa corporis benè temperati

sunt eadem fere quæ sanitatis; est tamen diversitas inter ea, sicut est diversitas inter sanitatem & optimum temperamentum; nam potest quis esse in optimo temperamento naturali, & tamen esse ægrotus. Signa optimi temperamenti naturalis tantum in sanitate sunt consideranda. Capiuntur etiam & à causis & ab effectibus: à causis: ut ab agnatis & parentibus; si nunquam ægrotaverint & fortes fuerint, & diu vixerint: ab effectibus; si omnes operationes sint optimæ, si nullis externis affectibus, iracundiæ, timiditati, ignavia est obnoxius, si est prudens & ingeniosus, si corpus est optimè conformatum, non nimis magnum aut paruum, sed mediocre; nam nimia magnitudo frigiditatis, breuitas siccitatis & nimij caloris est indicium. Sic corpus ad tactum molle valde temperatum percipitur; non molle aut flaccidum, non molle aut siccum, non nimis obesum aut nimis gracile, si color corporis est optimus, si capilli in pueritiâ sunt rufi, in flore ætate ad nigredinem tendentes, si tardè calvescat aut senescat, si diu incolumis viuat, si excrementa corporis naturalia & moderata, ut sputa, emundiones, sordes aurium, &c. si ad sudorem non est nimis facilis aut nimis durus; hæc enim omnia habitum corporis temperatum indicant, à repugnantia ad causas morbosas id cognoscitur: nam si omnibus causis externis calidis & frigidis, humidis & siccis æquè resistat; & ab una non facilius lædatur quàm ab alterâ, est signum temperamenti mediij & temperati.

§. III.

Signa temperamenti calidi sunt; si pater aut mater fuerint cholericæ, aut calidi, si Itali aut Hispani, si calidis morbis semper laborarint, si ipsemet in calidissima regione natus aut educatus sit, si calidissimis cibis semper assueverit, si corporis habitus ad tactum percipitur valde calidus, si color corporis valde rubeus & fuscus sit, si pili nigricantes, crispi & spissi, si crura, brachia & pectus sint valde hirsuta, si semper in calidos raro in frigidos morbos incidit, si à calidis læditur, à frigidis bene habet, si corpore gracili est, si iracundus ingeniosus. Frigidi temperamenti signa sunt his omnibus contraria. Humidi signa sunt hæc: corporis segnicies ob nervorum debilitatem & spiritus caliginosos, stupiditas ob eandem cerebri dispositionem, glabries & defectus pilorum, pili rufi, corpus molle, album, excrementa multa, cruda, aquea, pituitosa, &c. Si cum humore simul est calidum, erit molle, sanguineum, carnosum, magnum, siccitas enim signum est staturæ parvæ; ideo gentes calidiores minoris sunt staturæ, erit etiam rubrum, quia tale corpus erit sanguineum, ad venerem pronum, quia multum seminis generatur, quia semen calidum est & humidum: non erit ita pilosum, nam pili à secco & fuliginoso excremento oriuntur. Si siccum sit & simul calidum, erit gracile, cutis dura, sicca, calor mordacior & acrior percipitur, ad venerem erit pronum ob acrimoniam caloris;

ris; sed minùs potens, ob materiæ seminalis defectum; magis erit iracundum, quia eius complexio erit colerica; magis ingeniosum, nam *splendor siccus*, inquit Plato, *anima sapientissima*, masculos generabit, mares enim magis sicci & calidi sunt, quàm fœminæ.

§. IV.

Circa iam dicta nonnulla se offerunt problemata.

Primum Problema.

An maximè resistere omnibus causis morbificis sit signum corporis temperati, seu (quod idem est) an corpora temperata resistent magis causis morbificis, quàm intemperata? Videtur autem quod non: Aristoteles 8. *de naturâ animalium*, ostendit animalia bruta minùs ægrotare hominibus; atqui animalia bruta sunt minùs temperata, quàm homines: ergo intemperata minùs ægrotant; & consequenter magis resistent causis morbificis quàm temperata. 2. Aristoteles 5. *probl.* 22. dicit, *omnia temperata corpora crebrius ægrotare, citius autem sanari*. 3. Galen. 8. *method. capite 4.* dicit, *temperata corpora facilius in febrem incidere, quàm frigida.* & 3. *aphorismorum* 18. dicit, *iuvenes qui intemperati sint, & calidi & sicci (ut constat) melius frigus hyemis ferre, quàm adolescentes temperatos.* Et 1. *aphor. com.* 23. dicit, *senes & pituitosos magis in diem ferre, quàm adolescentes temperatos,* & Avicenna 13. *de signis cerebri*, dicit, *citius temperatum corpus canescere, quàm aliquod intemperatum.* Sed respond. corpus temperatum omnibus causis morbificis coniunctim seu simul sumptis magis resistit, quàm intemperatum, sed non singulis diuisim. Dico simul sumptis, quia temperatum illud est in medio omnium extremorum, & sic nullum est, quod ab omnibus extremis coniunctim sumptis sit tam remotum, quàm medium seu temperatum. Intemperata autem corpora aliquibus morbificis causis magis resistent quàm temperata, sed non omnibus sicut temperata: ratio est, quia corpora habentia temperamentum planè contrarium melius resistunt causis ac morbis contrariis, quàm temperata; propterea quod contraria à contrariis causis sunt remotiora, quàm temperata seu media; in similiore enim intemperies facilior; in dissimiliore ac planè contrariis difficilior est lapsus: sic frigida resistent melius calidis causis, quàm temperata; quia frigida à calidis sunt remotiora quàm temperata. Quod temperata magis resistent omnibus causis morbificis simul sumptis quàm intemperata, docet Galen. 8. & 13. *capite artis parue*, ubi de cerebro loquens dicit: *quòd cerebrum temperatum melius causis omnibus morbificis resistit quàm intemperatum;* & probatur;

batur ratione : quia temperatum est medium inter extrema omnia ut dictum est ; ab omnibus extremis similis sumptis magis remotum , quàm vllum intemperatum. 2. quia temperatum corpus habet operationes optimas ; optimæ autem operationes optimè repugnant causis morbificis. 3. quia in illo omnes humores sunt optimi ; optimi autem humores non possunt ita facillè morbos facere , & optimi humores à causis externis etiam non facillè deprauantur.

Ad argumenta Respond. *Ad Primum* : Id fieri ob varias causas.

1. quia ducuntur instinctu ; & sic non comedunt , nisi obiecta propria 2. quia non vtuntur tantâ ciborum diuersitate sicut homines. 3. non diuexantur curis & anxietatibus animi , quæ hominibus sunt causæ multorum morborum 4. quia non diu viuunt. 5. quia natura hoc donum eis dedit loco rationis ; nam homines per rationem possunt morbos euitare , quod animalia irrationalia non possunt.

Ad secundum dico ; diuersas esse huius loci intemperationes , sed ita est , quòd ibi Aristoteles per commensurata temperataque corpora intelligat corpora æqualiter ac vniiformiter temperata , sic vt omnes partes corporis habeant eandem temperiem æqualiter ; per incommensurata corpora intelligit corpora , quæ sunt temperata difformiter , sic vt vna pars sit frigidior , altera calidior , sic tamen vt totum corpus reducant ad temperiem ; illa corpora dicit facillè ægrotare , quia quando vna intemperies communicatur vni parti , statim communicatur omnibus , propter æqualem temperiem omnium : hæc verò non ita ægrotant , quia etli vni parti communicetur aliqua intemperies , ea retunditur & superatur à parte appositam intemperiem habente.

Problema Secundum.

An ex perfectissimis operationibus cognoscatur corpus temperatum , seu (quod idem est) an corpora temperata habeant operationes perfectissimas ? *Resp.* loquendo coniunctim habet omnes operationes perfectissimas , id est , nullum temperamentum est , in quo omnes operationes animæ simul & coniunctim sumptæ sint tam perfectæ sicut in corpore temperato : sed loquendo diuissim aliquæ actiones in corpore intemperato sunt perfectiores quàm in corpore temperato. Prob. 1. quia si omnes actiones in corpore temperato essent perfectissimæ , omnes actiones animæ deberent esse perfectissimæ in homine ; quia est omnium animalium perfectissimum : at ita non est , quia aliqua animalia melius audiunt , quàm homines , vt aper ; aliqua melius vident , vt lynx , aliqua melius odorantur , vt canes ; aliqua sunt fortiora , vt leo , &c. 2. in mediâ ætate deberent omnes actiones esse perfectissimæ ; sed ita non est , quia in pueritiâ vegetior est concoctrix & auctrix , in adolescentiâ generatrix ; in iuuetute motrix ; in senso intellectiua , &c. 3. quia videmus , quòd in vno & eodè corpore

una actio magis siccitate gaudet, alia humiditate; sic retentrix magis gaudet siccitate, expultrix magis humiditate, imaginatio humiditate, memoria & motus siccitate, &c.

Problema Tertium.

An ex figurâ corporis possit optimum temperamentum cognosci? videtur quoddam sic; quia Medici signa corporis optimè temperati ponunt corporis pulchritudinem. 2. etiam ponunt quantitatem corporis mediam, inter parvam & magnam. Prob. etiam ex Gal. qui in arte parvâ ponens signa temperamenti corporis, dicit, *ipsum esse medium inter omnes dispositiones*; ergo debet etiam esse medium inter parvum & magnum. 3. parvitas & magnitudo pendet ex maiore vel minore calore; denique etiam ex maiore vel minore humiditate; at temperamentum temperatum est medium in his qualitatibus; ergo debet etiam esse medium in effectibus, qui ab iis pendunt. 4. Gal. & Avic. signa temperati corporis ponunt venas neque parvas, neque magnas habere; ergo eâdem ratione reliquum corpus neque magnum neque parvum habere, erit signum temperamenti temperati. Quoad pulchritudinem verò, illa certè indicat optimam conformationem, sed tamen mediâtè videtur etiam indicare optimam temperiem, quia optima conformatio pendet ab optimâ temperie; nam temperamentum optimum est causa optimarum actionum; ergo conformationis. *Sed Respond.* illa aliquo modo etiam temperatum temperamentum indicare, si alia multa eiusdem generis signa coincident, sed tamen valde incertò; quia figura corporis non tantum pendet à temperamento, sed etiam à materiæ qualitate, à similitudine & figurâ parentum, à cibi genere, à morbis prægressis, à rebus externis; quæ omnia possunt & parvitatibus & magnitudinis causa esse: sic magni fiunt ex parentibus magnis, & parvi ex parvis, cuiuscumque sint temperamenti. Facultas conformatrix etiam operatur in virtute propria modo incognito & planè diuino, & non pendet à totius corporis temperamento, vel si pendet à temperamento, non pendet à temperamento totius sed vel uteri, vel seminis, vel testium, quorum temperamentum potest à temperamento totius esse diuersum. Morbi etiam circa tempus ultimi incrementi orientes possunt esse causa vel magnitudinis vel parvitatibus: aliqui morbi incrementum impediunt, aliqui iuvant; sicuti videmus post intermittentes febres diuturnas, puerorum corpora excrefcere. Victus etiam ad quantitatem corporis conducit: nam qui in pueritiâ calidis & siccis cibis & vino multo utuntur, minus excrefcunt; quàm qui lacte, fructibus, pultibus, cerevisiâ, butyro aliisque similibus: cui positioni videtur etiam Gal. assentire, libro de optimo corporis habitu, ubi dicit, *temperatum corpus quoad alia omnia esse medium inter extrema, sed non necessario quoad quantitatem*; & rationem addit, *quia illa non solum temperamentum, sed etiam materia multitudinem & paucitatem sequitur.*

Problema Quartum.

An temperamentum corporis possit cognosci ex temperamento cutis, seu habitu corporis; seu an temperies ad tactum externa sit indicium similis temperamenti interni seu totius corporis? Videtur autem quòd non: quia videtur, quòd illud iudiciam sit incertum, eò quòd temperies interna sit adeò inconstans & variabilis, vt ad singula momenta mutari possit; à frigore hyberno, calore æstiuo, exercitiis & motu, cibo, somno, & alijs causis. Temperamentum internum est constans & perpetuò idem. Temperies externa pendet à vario motu sanguinis, vel spirituum ad exteriora vel interiora: ob varias autem causas modò extra, modò intra sanguinem ferri contingit. In illo motu & mutatione si contingat Medicum cutem tangere, absque dubio errabit; sic metu, irâ, tristitiâ, amore, moto sanguine extra vel intra, contingit temperiem ad tactum mutari: sic hausto calido potu exteriora magis incalescunt: à cibo sumpto exteriora frigescent, cum tamen interiora magis caleant. In somno etiam alia quàm in vigiliâ cutis temperies est: motu corpora incalescunt. 2. potest vna pars princeps, vt cor esse in excessu calidum, & hepar in excessu frigidum; ex illis tamen duabus qualitatibus se mutuò retundentibus resultat in cute temperies illa. Temperies cutis non potest indicare temperamentum internum; quia temperamentum internum non est vniforme, sed contrariù aliud in vnâ aliud in aliâ parte. 3. externa cutis temperies non potest bene sensu iudicari, id est, non possumus bene tactu iudicare, an aliquis habeat temperiem cutis calidam, an frigidam: ergo non possumus ex illâ iudicare. Probatur: quia excessum in qualitate aliquâ non potest manus percipere nisi ipsamet sit temperata; Nam illam temperiem cutis alterius debemus metiri per recessum à temperie manus nostræ; nam si nostra manus sit calida, calorem cutis alterius, etiamsi excedens sit, iudicabit temperatum vel frigidum, & contra; sic qui in balneo est, urinam suam per crura defluentem sentiet frigidam, quam alio tempore sentiet calidam; at non possumus semper iudicare, an nostra manus sit temperata: ergo per tactum de cutis alterius temperie certi nil possumus indicare. 4. Quia si manus nostra sit temperata, saltem non poterit percipere temperamentum temperatum illius, qui tangitur; quia illa temperamenta erunt sibi mutuò simillima, & sic vnum ab altero non afficietur, & sic consequenter non percipiet illud. *Verum respond.* ex temperie cutis externâ posse internam diiudicari, modo cautelæ aliquæ obseruentur. 1. vt quando corpus alterius tangitur & quando manus tangentis, & corpus illius, qui tangitur, sunt nullâ insolitâ ab externis causis qualitate affecta; vt, v.g. exercitio & motu, igne, sole, frigore ambiente &c. 2. vt corpus illud tangatur sæpius & variis partibus; sic enim non contingit error; nam si semper illa temperies eodem modo se habeat, est indicium eam esse

esse nativam & constantem; alioqui si mutetur, indicium est eam ab externa causâ esse permutatam. 3. si consideremus ætatem, & porrò ratione ætatis iudicemus de temperamento; nam certum est, corpus pueri optimè pro ratione suæ ætatis temperamenti habere remissionem & blandiorem calorem, & maiorem humiditatem ac mollietiem; iuuenis acriorem & intensiorem calorem, & maiorem siccitatem ac duritiem, & sic deinceps. 4. Vt ille tactus fiat anni tempore temperato; nam in anni tempore intemperato, vt hyeme & æstate, temperies cutis non pendet à temperie internâ, sed à temperie aëris; & sic non super illo, sed tantum super hoc iudicari potest: imò illis temporibus temperamentum internum & externum sunt contraria: nam, vt inquit Hip. *ventres hyeme & vere sunt calidissimi*, cum tamen externa membra tum frigeant. 5. Vt sciamus illud indicium non valere nisi in regionibus temperatis, & non in intemperatis: ratio est, quia in regionibus temperatis & internæ & externæ partes sunt eiusdem temperamenti; vnde intemperies calida externarum partium indicat etiam intemperiem calidam internarum; & contrâ: sed in regionibus intemperatis non ita; quia in illis externæ & internæ partes non sunt eiusdem temperamenti; sed si externæ partes sunt calidæ internæ erunt frigidæ; & contrâ. Nam in calidis regionibus externæ partes calent; & idè in illis hominibus cutis est sicca & fusca, nigra, pili nigri, densi, crispi; internæ verò sunt frigidæ: Contrâ in frigidis. *Ad argumenta Respond.*

Ad primum. Illud iudicium propterea sumi debere frequenter, & cum, & corpus tangentis, & illius qui tangitur, sunt in statu medio, à nullâ causâ externâ affecta.

Ad secundum. Illo in casu totum corpus redigitur ad temperiem mediam, quæ optimè per tactum diiudicatur; separatim verò an corpus calidum, hæpar frigidum sit, & contrâ, ex propriis & peculiaribus illorum signis est distinguendum.

Ad tertium. Possumus longâ experienciâ & sequenti manus nostræ ad diuersa corpora, quorum alia calida sunt alia frigida, applicatione dignoscere, an temperies manus nostræ media sit, an ad alterum extremum declinet; & hoc etiam docet dignoscere Gal. aliâ ratione; quia si æquales partes capiantur aquæ calidissimæ & frigidissimæ, & illæ misceantur, illa aqua erit media inter vtrumque extremum, tam si manus nostræ tali aquæ imponatur, & in illâ nullum percipiat qualitatum excessum, sed mediocritatem, est signum, quòd manus nostræ sit temperata; si minus, intemperata: nam si talis aqua ei videatur calida, manus nostræ erit temperamenti frigidioris; si frigida, calidioris.

Ad quartum. Tum temperiem cognosci negatione excessus.

Problema Quintum.

An temperamentum corporis possit cognosci ex constitutione corporis

ris gracili vel pingui : siue an necessariò gracilitas indicet calorem & siccitatem ; obesitas frigiditatem & humiditatem ? *Resp.* quòd constitutio habitus corporis tum solum indicet natiuum temperamentum, quando ipsa est naturalis ; sed quando est non naturalis, sed vel ex viuendi ratione vel arte contractâ, tum non indicat complexionem natiuam, sed tantùm illas causas temporaneas, à quibus gracilitas illa vel pinguedo est producta, vt orium, exercitium, commensationes, inedia, miores & morbum prægressum. Distinguitur autem, an gracilitas & pinguedo sint natiuæ, nec ne ; & an natiuam complexionem indicent ; nec ne ; quia si corpus est pingue, & simul venæ corporis sunt strictæ ac tenæ, tunc indicat natiuam temperiem frigidam ; quæ natiua frigiditas quia adfuit in primâ conformatione, idè venæ euaserunt strictæ ; frigoris enim est constringere ; caloris dilatare & ampliare. At si cum obesitate venæ sunt magnæ ac laxæ, tum non indicant natiuam temperiem frigidam, sed alias causas ; quæ obesitatem causerunt ; nam quòd venæ sint laxæ, indicium est, quod in hominis primo ortu non frigida, sed calida temperies præualuerit.

Problema Sextum.

An ex corporis pilis possit temperamentum totius cognosci ? *Respond.* Cum pili totius corporis eodem modo se habent, tum potest ex iis temperamentum totius desumi ; sed quando diuersarum partium pili diuersificantur, tum non indicant super temperamento totius, sed super temperamento partium tantùm. 2. Quando pili recedunt à qualitatibus pilorum parentum, tum certius indicant super temperamento indiuidui, cuius sunt pili. At quando respondent illis, tum non indicant necessariò temperamentum sui indiuidui, sed solum naturam potentie conformatricis parentum, quæ posthabito etiam temperamento ex proprietate naturæ in fœtu expressit similitudines, quæ fuerunt in parentibus. 3. Pili primò & per se tantùm indicant temperamentum cutis, & temperamentum habitus externi ; consequenter verò etiam indicant temperamentum totius internum, quatenus scilicet temperamentum sequitur & est simile temperamento interno. Verùm quia in aliquibus corporibus temperamentum externum cutis est diuersum à temperamento corporis interno ; idè in talibus qualitates pilorum non indicant temperamentum internum : hoc autem est in iis, qui habitant in regionibus intemperatis ; nam in iis cum externa cutis calida est & exusta, interiora sunt frigidiora : & contrà, cum cutis externa frigida est, tum interna sunt calidiora ; & idè & corporis color & pili indicant internum corporis temperamentum solum in regionibus temperatis, non autem in intemperatis ; & sic in regionibus calidissimis corpora sunt fusca & nigra, & pili nigri & crispi ; & tamen membra interna sunt frigidiora.

Problema Septimum.

An ex repugnantia ad causas externas seu à lædentibus ac iuuantibus possit sumi temperamenti signum ; atque in particulari, an facile frigere seu facile à frigore externo lædi, & non posse bene frigus externum tolerare, sit signum frigidi temperamenti, an verò calidi ? Pro cuius solutione & explicatione dico hominē facile frigere, & non posse bene frigus tolerare, interdum contingere ratione interni vel externi corporis temperamenti, interdum ratione aliarum causarum. Quando contingit ratione temperamenti corporis, tunc potest super temperamento corporis indicare ; sed quando non contingit ratione eius, sed ratione aliarum causarum, tūc non potest super eo indicare, sed tantū indicat illas alias causas. Causæ autem, à quibus hoc fieri potest, sunt varix : primò enim potest hoc contingere ex consuetudine ; nam qui frigori sunt assueti non facile frigent, nec facile à frigore læduntur, sed facilius illud tolerant : & contrà, qui non sunt assueti, vt qui continuò in stuphis iuxta ignem, bene induti sunt, statim & facillimè frigescent, & multò minùs frigus perferre possunt, quàm operarij, piscatores, mendici, qui rarò igni assident, aut tenuibus vestibus sunt cooperti, aut aquas & res frigidas tangunt. 2. causa esse potest corporis gracilitas aut obesitas : nam macilenti possunt minùs hyemem & frigus perferre, sed meliùs ferunt æstatem & calorem : obesi verò contrà. Cuius ratio est, quia in gracilibus frigus facile penetrat intima eorum, & statim peruenit ad neruos. In obesis verò est resistentia ex carne & adipe. In æstate verò calor per inguinem non potest exhalare ob pinguedinem circum positam, quæ poros angustat ; in gracilibus non ita, quia tandem obesi in incessu magis grauantur mole corporis, & sic magis laborant in eo ; & ideo magis sudant & calent, tertio, quia illorum pinguedo inflammatur ab externo calore aëris ; horum non. 3. Causa est cutis raritas vel densitas : nam in raris corporibus frigus facile poros peruat, & sic offendit ea ; in solidis verò non ita quod docet Gal. cap. 59. *artis parua*, vbi dicit : *facile frigere non solum est signum frigida complexionis, sed etiam raritatis corporis : non facile frigere non solum caliditatis, sed etiam densitatis est signum.* Vnde potest quis propter corporis sui raritatem facile frigere, & à frigore offendi, qui tamen non frigidi sed calidi temperamenti est. Verū cū secundum Gal. facile frigere indicet frigiditatem vel raritatem, non facile frigere caliditatem vel densitatem, quomodo distinguemus, an facile frigere oriatur ex frigiditate, an ex corporis raritate, & an indicet frigiditatem, an raritatem ? Resp. si corpus illud, quod à frigido facile frigescit, an calido etiam facile incalescat, & tam facile lædatur ab vno quàm ab alio, tūc est indicium quodd hoc proueniat à corporis raritate ; & tūc facile frigere non indicat corporis frigiditatem sed raritatem ; sed si à frigido

D

facile

facile frigescat, & à calido tamen non facile caleſcat, tum eſt indicium, quòd hoc non proueniat à corporis raritate ſed ab eius temperie; nam ſi à raritate proueniret, tam facile ab vno quàm ab altero extremo aſſiceretur. 4. cauſa eſt; quòd aliquando corpora habeant aliqua peculiaria vitia aliquarum partium, quæ non bene ferunt frigus, in quibus partibus cum percipiunt frigus, ſtatim læduntur, & incommodum ſentiunt: vt ſi quis habeat rarum, tenue ac frigidum cerebrum & catharris obnoxium; aut vlcus alicuius neruoſæ partis, aut os ab vlcere denudatum, aut articulorum aliquorum, aut alicuius partis peculiarem debilitatem, in illo caſu à frigore lædi & incommodum percipere, non eſt ſignum frigiditatis totius, ſed ſaltem eſt ſignum cuiusmodi peculiaris intemperiei, aut vitij, aut noxæ in aliquâ peculiari parte; nam facile frigere vnâ parte tantum; non eſt ſignum frigiditatis totius, ſed tantum frigiditatis illius partis: toto autem corpore frigere, & in omnibus partibus à frigore malè habere, ſignum eſt frigiditatis totius; ſic aliqui peculiariter extremo nalo frigent, ac frigus non facile ferunt ſed ſtatim liuorem contrahunt; Aliqui auribus, aliqui in pedum calcaneis ſtatim ex frigore pernicioſes contrahunt; alij manibus facile frigent: Hoc autem non eſt ſignum frigiditatis totius, ſed illarum partium tantum. Ex quo patet, quòd facile frigere eſt tantum ſignum frigiditatis totius in corporibus habentibus temperamentum æquale, non autem in habentibus temperamentum inæquale. In his omnibus facile à frigore vel calore lædi non eſt ſignum temperamenti totius, ſed tantum peculiarium cauſarum cuiusmodi paſſibilitatem inducentium. Sed extra hos caſus quaeritur, an facile frigere ſit ſignum frigiditatis, & facile calere caliditatis: & videtur quòd non; imò videtur, quòd facile frigere ſit potius ſignum caliditatis.

*Probat*ur 1. ex communi axiomate, ſimile ſimili gaudet; nam qualitates à qualitatibus ſibi ſimilibus iuuantur, fouentur, conſeruanturque; contrariæ autem oderunt & fugiunt contrarias; quia ab eis corrumpuntur & deſtruuntur; ergo corpora frigida gaudent & bene habent à frigore, malè à calore; & contra calida bene habent à calore, malè à frigore; ergo malè habere à frigore non eſt ſignum frigiditatis, ſed potius caloris; & contra: *probat*ur: temperamenta & corpora omnia conſeruantur à ſimili, læduntur à contrario: ergo corpora frigida frigendo conſeruantur & bene habent; à calido verò deſtruuntur, alterantur & mutantur, adeò malè habent; ergo à frigore bene habere potius eſt ſignum frigiditatis: ab eo malè habere potius eſt ſignum caliditatis. Quòd autem ſimilia corpora ac temperamenta à ſimilibus conſeruentur & bene habeant, *probat*ur multis Hip. & Gal. autoritatibus: etenim Gal. 3. *artis medica textu* 20. dicit *calidiora corpora calidiorum, frigidiora frigidiorum viſus rationem expoſcero*; quòd idem eſt dicere, ac frigida corpora frigidis, calida corpora calidis melius conſeruari. Et Hipp. 1. *Aphor.* 16. &

& ibidem Gal. in commentario dicunt, *visu n̄ humidum conuenire febricul-
sis, & maximè pueris*: quia cùm ætas puerilis sit humida, ei similia &
naturæ suæ magis consentanea conueniunt, quibus verbis indicatur simi-
lia temperamenta conseruari ac meliùs se habere similibus. Et sub initio
sexti de sanitatis tuendâ habet hæc verba: *si seruare temperamentum studes,
in humidis naturis humellante, in siccis secco cibo vteris; si alterare placet, con-
trariis*. 2. si ponantur duo homines, vnus temperatus, alius calidus in pri-
mo, & obiectum sit calidum in secundo: temperatus percipiet obiectum
illud calidius, quàm calidus in primo; ratio est, quia tactus percipit in-
tentionem alicuius qualitatis, secundum quod excedit temperiem sui
organi: in intemperato obiectum excedit qualitatem organi in duobus
gradibus; in calido vt vnum tantum in vno gradu; ergo eâdem ratione
frigidus in vno gradu percipiet illud obiectum adhuc calidius, quàm ca-
lidus in vno gradu. Itaque si frigidus percipit obiectum calidum sub ma-
iore calore quàm calidus; ergo frigidus ab obiecto calido magis offendi-
tur, quàm calidus; ergo ab illo obiecto calido magis dolebit quàm cali-
dus; quod *probo*: quia illud obiectum calidum excedit temperiem organi
illius hominis frigidi multò magis, quàm temperiem hominis calidi; ergo
illud magis afficiet & alterabit, & maiorem inferet dolorem; quia quò
sensibile est maius, eò magis etiam afficit organum, & magis lædit ac de-
struit illud: ergo frigidus magis læditur à calido, quàm ipse calidus: ergo
magis lædi à calido est signum frigiditatis; & magis lædi à frigido est
signum caliditatis. 3. *probatur experientiâ*: animalia meliùs degunt in lo-
co temperamento suo similibus quàm secus; ergo à similibus qualitatibus
corpora meliùs habent, & minùs læduntur quàm à contrariis: ergo frigida
corpora meliùs à frigore, & calida à calore; & contrà: ergo à frigore
benè habere est signum frigiditatis; & à frigore male habere est si-
gnum caliditatis. Antecedens *probatur*: quia pisces, qui frigidi sunt, in
aquâ frigidâ conseruantur, gaudent & bene habent; in calidâ extinguuntur.
Et Aristoteles sexto de respiratione. Et Theophrastus 1. de causis plantarum
cap. 27. fatentur esse signum frigiditatis piscium, quod in loco frigido
gaudeant ac conseruentur. Et reprehendunt Empedoclem, qui contrarium
asserbat, sc. pisces calidos ex eo posse cognosci, quòd frigido loco con-
seruentur; & adferunt rationē, quòd scilicet vnumquodque in loco natu-
ræ suæ simili optimè conseruetur *Probatur* 2. quia animalia calidissima vt
Tygrides, Leones, Leopardi, & herbe calidissimæ, vt Zingiber, piper, cryo-
phylla & omnia aromata nascuntur & crescunt in regionibus calidis, &
ibi optimè conseruantur; in regionibus autem frigidis non crescunt, & si
plantentur, contabescunt & intereunt: hoc autem est indiçium, quòd gau-
deant calore, & à calore bene habeant; nam vbi vnumquodque nascitur,
ibi & naturaliter magis conseruatur; natura enim fecit vnumquoque na-
sci in loco, vbi optimè conseruatur. 4. *Probatur* exemplo hominum sub
septentrione habitantium; illi enim sunt frigidi, & tamen minùs

læduntur, & faciliùs tolerant frigus, quàm qui habitant in Aphrica & sub tropicis : & contrà, qui sub tropicis habitant, sunt calidi ; & tamen illi benè ferunt calorem, & meliùs quidem, quàm illi, qui habitant sub septentrione : imò illi frigus vix ferre possunt ; quia si venirent ad Regionem frigidam, maximè frigerent, & frigus ferre non possent, imò à frigore interirent ; & patet in Hispanis, qui cùm veniunt ad has regiones, magis frigent, magisque à frigore læduntur, quàm nos ; ergo similes faciliè ferunt res similis temperamenti, minus autem contrarij : ergo à frigore lædi est signum caliditatis, non autem frigiditatis.

Verùm his omnibus non obstantibus dico ; faciliè frigere esse signum frigiditatis ; & faciliè calere & à calore malè habere esse signum caliditatis, non autem frigiditatis : *Et Prob. 1.* Auctoritate Galeni *cap. 59. artis parva*, vbi dicit, *in omnibus commune signum temperamenti esse à frigore vel calore faciliè affici : nam si membrum, inquit, faciliè frigescat, est signum frigiditatis, & ibidem ponens signa frigidi temperamenti cerebri, dicit, quòd eiusmodi temperamentum frigiditatis incommoda faciliè sentiat, & ab eo lædatur : & ponens signa temperamenti calidi dicit, quòd ab ambiente aëre calido magis grauetur : & ponens signa temperamenti compositi, scilicet calidi & humidi, dicit, quòd Austri, qui calidi sunt & humidi, sint nociui : Aquilonales verò venti salutare.* *Probat. 2.* auctoritate Hippocr. qui *5. Aphor. 18.* dicit *frigidum ossibus, nervis ac cerebro inimicum esse ; quia si illa ipsa frigida sunt ; ex quo patet, quòd frigida à frigidis offendantur ; & consequenter à frigido lædi est signum frigiditatis.* *Probat. etiam auctoritate Aristotelis 1. sectione 4. Problematum 26.* vbi quærens, cur æstate viri minus, mulieres magis veneri sint idoneæ, dicit rationem esse, quòd corpora virorum, quæ calida sunt, æstate æstuent ; mulierum verò quæ frigida sunt, foueantur ac vigeant. Hanc sententiam etiam sequitur Scaliger *exercitatione 274.* vbi arguit canes esse frigidos, ex eo, quòd citò frigeant, & libenter in sole apricentur, *Probat. 3. ratione.* Quæ calida sunt, frigus non faciliè patiantur, quia resistunt ei : quæ verò frigida sunt, non resistunt, sed statim superantur ; & sic à frigore non faciliè offendi est signum caliditatis ; faciliè verò offendi est signum frigiditatis. Sic vina frigida à frigore faciliè corrumpuntur & congelantur ; quia non resistunt ei ; calida verò non ita, quia resistunt. Sic qui frigidus est melius resistit calori, quàm calidus ; & qui calidus est, magis resistit frigori quàm frigidus. Qui manus habet frigidas minùs læditur à re calidâ, quam apprehendit ; & minùs recipit calorem eius, quàm qui habet manus calidas : & contrà, qui habet manus calidas, minùs læditur contrectando rem aliquam frigidam,

frigida, quàm qui frigidas. *Probat* 4. Temperamenta à contrario conseruantur & melius habent, à simili verò peius; ratio est, quia à contrario reducuntur ad mediocritatem, à simili abeunt in excessum; ergo à frigore lædi est signum frigiditatis; à frigido iuari, caliditatis; loquor autem de temperamentis intemperatis, temperamentum medium siue temperatum excedentibus; quòd autem talia temperamenta à contrario conseruentur, ex eo patet; quòd per mediocriter contraria ad medium temperamenti genus reducuntur; si ergo temperamenta intemperata à qualitate simili læduntur, à frigido lædi est signum temperamenti intemperati frigidi, non autem calidi. 5. *Probat*ur *experientià*, quæ docet quòd frigida à frigidis statim læduntur, à calidis iuuentur: sic cachectici, hydropici semper frigent, & à frigido malè habent; quia sc. sunt frigidi. Senes etiam hyemem non bene ferunt, sed semper igni assident. Sic serpentes Salamandræ, quæ frigida animalia sunt, in frigidis regionibus malè habent, & torpida sunt, & semimoriuntur: æstate autem aiacria ac vegeta sunt.

Ad argumenta in contrarium respondetur.

Ad primum. Qualitates quidem similibus gaudent ac conseruantur, sed non corpora; quia quando qualitates sunt excedentes, corpora cum illis non bene habent, sed sunt prona ad lapsum; & bene habent, cum reducuntur ad mediocritatem; & cum eorum qualitas excedens corrigitur & reprimitur, illa correctio & reductio fit per qualitates contrarias, & non per similes: & sic à qualitatibus contrariis melius habent, & consequenter à lapsu præcauentur; & hoc est, quod iam diximus, quòd temperamenta intemperata conseruentur à contrario, non à simili. *Exemplo:* temperamentum calidum vt duo, quoad suum esse qualitaris conseruatur à calido vt duo, & non à frigido: nam à frigore destrueretur, & desineret esse calidum vt duo; sed corpus, quod illud temperamentum vt duo habet, illud non melius conseruatur ab eo, sed melius conseruatur à frigido; ratio est, quia cum temperamento illo calido vt duo non est constitutum in optimâ sanitate, sed vergit ad ægritudinem, & non bene habet; & ideo à calido vt duo conseruaretur in illo malo statu. Sed à temperamento contrà reducitur ad mediocritatem, & ad optimam sanitatem; & sic ab eo melius habet, & melius conseruatur.

Ad secundum. Quòd calidi melius ac citius percipiant frigus, quàm frigidi, perceptione scilicet intentionali, propter rationem in argumento positam; sed non tam citò nec tam faciliè recipiunt frigus realiter, nec tam faciliè frigidi fiunt, quàm qui frigidi sunt; cuius ratio est, quia calidi magis resistunt frigori, quàm frigidi, & quia calidi ab excessu frigidi sunt remotiores quàm frigidi; à termino enim propinquo facilius est lapsus seu permutatio ab extremo, quàm à termino remoto & contrariis: sic calidæ manus primo tactu niuis intentionaliter suauiore sentiant frigiditatem, quàm frigidæ; sed contrectando diutius niuem non tam citò fiunt frigidæ, sicuti quæ ante frigidæ erant: contrarium ta-

men est in manibus frigidis, quæ tangunt res calidas; nam manus frigida non tam citò percipiunt calorem magnum, quàm calida; sed illic est alia causa, & tātū per accidēs; hoc enim idē fit, quia frigiditas obstupescit sensum, & quia manus frigida nō est ita apta sentire sicut calida.

Ad tertium argumentum patebit. responsio ex problemate sequenti.

Ad quartum. Hoc esse per accidens, & propter aliam rationem, scilicet consuetudinem & subitam permutationem: postquā consuetudinem paulatim exuerunt, cum etiam septentrionales & in calidis ac meridionalibus regionibus optimè degunt.

Problema Octauum.

An à Regione possit desumi signum temperamenti nec ne, & quomodo; an nimirum regio sit signum temperamenti similis, an contrarij; id est, an res nasci & degere in regione calidā sit signum eas esse calidas; an verò frigidās, & contrā? Dico autem, quod hæc quæstio est eadem cum illā, quā queritur, an regio producat res calidas an frigidās: nam si facit esse calidas, ergo regio est signum caliditatis earum; si frigidās, contra: nam regio est signum temperamenti ut causa; quale autem temperamentum facit, tale significat. Queritur ergo quale temperamentum regio communicet rebus in eā nascentibus, simile ne an contrarium? Videtur autem quod contrarium 1. autoritate Hipp. qui libro de aëre, & aqua & locis dicit, corpora *Aethiopum* esse frigidiora, *Scytharum* calidiora; & corpora *Asiatica* esse pusillanima; *Aethiopia* tamen est regio calidissima, *Scythia* verò est regio frigidissima, & *Aristoteles* 14. problem. 8. querit, cur, qui loca calida incolunt, sint timidi, & rationem dicit: quia loca & regiones frigida faciunt corpora calida; & contra regiones calida faciunt frigidas; nam inquit, temperamenta & loca contrario modo se habent ad naturam: cum loca & temperamenta sunt frigida, tum natura est calida & contrā: & subdit, quod qui loca frigida incolunt, infuso calore abundant, hoc idem dicit 14. probl. 16. & addit etiam rationem, quia in locis calidis calor exhalat, in frigidis per antiperistasin retinetur: metus autem à frigore, fortitudo à calore produci-
tur. Et eadem & 7. politicorum 2. & *Alexander Aphrodisæus* 2. problem. 6. ubi dicunt, animosos esse qui frigida loca incolunt, ut *Europaos* & *Scythas*: imbelles, qui calida, ut *Asianos*. Sed & scilicet 14. problem. 14. nam ibi dicit: quod septentrionales habeant oculos caruleos, meridionales verò nigros, ex eo, quod septentrionales habeant exuberantiam interni caloris, propter arctumque frigus: meridionales verò contrā: & prob. 15. in calidis locis esse sapientiores, quā in frigidis; ratio est, quia qui regiones frigidas inhabitant, sunt calidiores, eorum verò calor sapientiæ obest: tales enim, inquit, sunt sicut ebrij, quia sicut ebrij ob vini feruorem perdunt sapientiam, ita & illi: at qui regiones calidas inhabitant, sunt frigidi, & sic illi sunt sicut homines sobrij, & propterea prudentiores. Et eodem libro problem. 3. dicit, in regionibus frigidis ardores febrium fieri; quia, inquit, in illis interna calent, ex quo febres facilius fiunt. His etiam consentit *Gal.* 2. de temper. c. 6. ubi dicit, quod in Germanis,

manis Gallis & omni Francico & Scythico genere humida frigidaq; caro est, & omnis calor naturalis in iis ad viscera confugit vnà cum sanguine; vbi cum premittitur & feruet, iracundi, audaces & consilii præcipitis sūt.

*Probat*ur 2. ratione: hyems facit corpora calida, pariter & nox, secundum illud Hipp. *Ventre hyeme sunt calidissimi*; ergo etiam frigida ob eandem rationem; cur enim non tam bene faceret idem regio quod hyems, & quod nox? hæc enim reddunt corpora calida; quia in eis aër est frigidus, qui calorem pellit ad interna: sed in regione frigida aër etiam est frigidus, sicut in hyeme; ergo etiam similiter calorem ad interna protrudit; & consequenter corpora calefacit.

*Probat*ur 3. experientia: in aquis frigidis crescunt herbæ calidissimæ, vt nasturtium, & aliæ: in regionibus calidis crescunt herbæ & animalia frigidissima, quæ non possunt crescere in regionibus frigidis, vt lacerta, serpentes, Salamandra, citria, melones, cituta, mandragora, lapides & gemmæ pretiosæ; quæ omnia habent frigiditatem. Denique in regionibus frigidis homines sunt voraciores, & magis sitibundi, vt apparet ex eo, quodd magis sint ebriosi, quàm in regionibus calidis: ergo in illis sunt calidiores; quia voracitas & siticulositas indicant abundantiam caloris.

Contrà verò, quod Regio producat in rebus temperamentum simile, *probat*ur his argumentis. 1. autoritate: nam auctores circa hanc rem videntur multa habere contraria. Etenim Aristoteles 14. *prol.* 9. quærit, cur qui in calidâ regione habitant, diutius viuunt, & dicit rationem esse, quia in regione calidâ corpora sunt calidiora, in frigidis frigidiora: vita enim in calido, mors verò in frigido consistit. Ptolomæus. 2. *quadrupartiti cap.* 3. dicit, homines, qui habitant intra tropicos, eò quod supra verticem eorum feratur sol, ustularis nigrisque corporibus esse, capillo crispo & densò, facie contrita, staturâ breui, naturâ calidos, moribusque feris, quos Ethiopos vocare consueuimus, & omnia animantia, & quæ ex terris nascuntur, eodem modo se habent. At, inquit, qui sub parallelis æquilonaribus habitant, cum eorum punctus verticalis à Zodiaci & Solis calore longè absit, idèo etiam frigore & humiditate abundant; in quâ cum alimenti copia insit, non exhauritur ipsa à vicino calore, idèo ibi inquit, sunt homines colore albo, capillo longo, staturâ procerâ, carnosî, naturâ subelidi, quos, inquit, singulariter vocamus Scythas. Quæ verba Ptolomæi è directo aduersantur supra positis Aristotelis locis. Auerroës. 3. *colloc. aic.* quæ nascuntur in locis calidis, plerumq; calida esse; sicut, inquit, quæ ex Indiâ adferuntur; & quæ nascuntur in frigidis frigidæ; quâuis tamen, inquit, aliquando possit esse per accides, quodd nascatur calida in terris frigidis, & frigida in calidis: sicut pinus in Illyriâ, Tamarindi in Arabiâ. Idè docet Plin. li. 2. c. 28.

*Probat*ur 2. ratione: vnumquodque generat sibi simile; ergo & Regio. Antecedens *probat*ur: Non retriggerat & humectat, pituitam multiplicat somnum inducit: hyems corpora frigefacit; nam pituitam multiplicat, extinguit in rebus calorem natuum: vnde pluitimæ herbæ & animalia hyeme moriuntur; ergo & regio eadem facit. Sequela *probat*ur: illa faciunt hoc per aëris frigiditatem; ergo & regio id facit eadem ratione.

2. Regio calida efficit morbos calidos. Et Hipp. & Galen. dicunt febres ardentes esse morbos æstiuos, & anni tempore calido, & in regione calidâ maximè produci: ergo regio calida calefacit corpora; si calefacit, calefacit ea calore excessiuo ac morbofo; ergo multò magis calefacit ea calore moderato & naturali. 3. Vbi vnumquòdque optimè conseruatur, ibi maximè generatur; sed calida corpora optimè conseruantur in calido, frigida in frigido; ergo in eo maximè generantur: sic Hispani in Hispaniâ, Scythæ in Scythicâ optimè habent; in contrariis Regionibus malè. In calidis Regionibus crescunt aromata & animalia calida; in frigidis contrà: ergo. Denique quis dicit Hispanos esse frigidiōres Belgis? quis non allelat Hispanos & Italos esse calidos, Belgas esse frigidos? hoc autem solum contingit ex eo, quòd illi in calidis regionibus, hi verò in frigidis geniti sint: ergo regio calida producit res calidas, frigida frigidas.

Pro huius quæstionis resolutione varia dici possunt, imprimis quòd corpora regionum iuxta Polum sitarum sunt frigida, & quoad externas & quoad internas partes, eò quòd frigus ibi sit tam intentum, vt non solum externas sed & internas partes peruadat & refrigeret. Corpora verò quæ degunt in regionibus mediis, sunt calida calore natiuo & naturali. Quæ in regionibus calidissimis, calida calore igneo & elementari, & non naturali. 2. Dici potest; quod regio per se producat temperamentum simile, sed per accidens aliquando producat contrarium, euocando sc. calore suo calorem corporum; vel concentrando eum suo frigore; & propterea in quibus corporibus hæc calidi concentratio vel euocatio locum habet, in iis facere temperamentum contrarium. In quibus verò locum non habet, in iis facere temperamentum simile; & sic in frigidissimis regionibus corpora omnia & animalia & plantas esse frigida; quia in iis concentratio locum non habet, eò quòd in illis intensissimum frigus & externas & internas partes peruadat: In regionibus mediis, ad frigus tantum tendentibus, vt Scythiâ, Poloniâ, Germaniâ, Galliâ, externas corporis partes esse frigidiores; eò quòd æris frigus illas afficiat, & propterea mulieres ibi esse formosas, homines albos & pulchros, molli carne, pilis acutis; internas verò esse calidas, eò quòd illis *ἀνήμεϊσαις* locum habet, & idèd eos esse cibi potusque appetentiores. In calidissimis verò Regionibus externas esse calidas propter Solis torrefactionem; & propterea homines ibi esse fuscios, crispas, breues, internas verò frigidas; quia à calore externo eorum calor internus euocatur; & idèd cibi potusque minus esse appetentes. Plantas plerâque esse calidas; eò quod in illas solis calor agat, & idèd in iis *ἀνήμεϊσαις* non habet locum, sicut in animalibus. 3. dici potest, quæ mea est sententia, regiones producere in corporibus temperamentum simile & non contrarium: & regiones calidas producere corpora calida, frigidas frigida; hoc enim est manifestum experientiâ; quia iuxta polum, vbi est summum frigus, homines sunt frigidi, torpidi, stupidi, molles, albi, parui, animalia frigida, vt vrsi, alces, lepores, &c. In regionibus calidis,

vt Hispaniâ, Africâ, homines sunt parui propter calorem & siccitatem, fusci nigri, iracundi, crispi, ingeniosi; ibi crescunt omnis generis aromata calidissima. In mediis regionibus corpora medio modo se habent. Sed in calidis regionibus corpora prædita sunt magis calore igneo, acri & mordaci, propter corporum à solis exustione luccitatem. In regionibus mediis, vt Germaniâ, Galliâ, prædita sunt calore magis blando, propter humiditatem coniunctam cum calore tali, qui ad actiones potentiarum vegetatiuarum ac naturalium videtur conuenientior. Ad argumenta Respondetur.

Ad primum ab auctoritate desumpta. Rationes, quibus Aristoteles colligit corpora in regionibus frigidis esse calida, esse parui momenti & frivolas; nam quòd idèò Asianos & aliquas nationes in calidis regionibus habitantes esse frigidas, quia sunt timidæ, nullius momenti est; quia & inter calidas & inter frigidas aliquæ timidæ sunt, aliquæ fortes & audaces, & plerumque calidæ sunt audaciores; & timiditas earum non est à temperamento, sed ab aliis causis, vel quia non habent regionem munitam, vel hostes potentes, vel non assueverunt bello, vel non habent sufficientia armorum genera, vel laborant defectu prudentiæ, vel multo tempore vixerunt in deliciis omnium rerum, quæ faciunt homines ad bellum, molestias ac miseriâs illas tollendas inidoneos. Et quòd dicat idèò septentrionales cæcos oculos habere, ridiculum ac falsum est; quia cæsi oculi magis frigidum quàm calidum temperamentum indicant. Quòd dicat, in calidis regionibus homines esse sapientiores, propterea quòd homines sint frigidi; frivolum est ac falsum: ratio est, quia calor in calidis regionibus non potest esse tantus, vt faciat homines esse diliros, sicut facit calor febris acutæ. Quòd dicat in regionibus frigidissimis homines febribus calidissimis laborare, Gal. & Hipp. aduersantur, qui eas anni tempore calido & in regionibus calidissimis maximè fieri dicunt.

Ad secundum à ratione desumptum. Illud non multum probare: quia hoc ipsum est maximè controuersum, an hyems & nox reddant corpora calida, an frigida: cum circa hoc sint diuersa Gal. & Hipp. loca, alicubi dicentium mortem ac hyemem per *anmæisai* calefacere; alicubi eadem in corpore multiplicare pituitam; de quo in *tractatu de aëre* agimus. Quòd aliqua animalia, & herbæ frigidissimæ in calidissimis regionibus tantum nascantur, ex accidente est; quia scilicet eorum calor natiuus tam exiguus est, vt in frigida regione extingatur, sed egeat à maximo calore solis foueri & sustentari. Quòd in regionibus frigidis homines sint voraciores ac bibaciores, ratio est, non quòd internus sit interior, sed quòd blandior & coniunctus cum humiditate, qualis ad operationes vegetatiuas est conuenientior: Accedit, quòd bibacitas aliquarum nationum non est ex temperamento aut naturâ, sed à malâ consuetudine & malis moribus proueniat. Et hæc de signis temperamentorum.

CAP. II.

Signa Complexionum.

§. I.

Signa complexionum, quæ etsi eadem ferè sint cum signis temperamentorum, eò quòd complexio sequatur temperamentum; tamen adhuc aliquantulum ab illis differunt; nam aliud est temperamentum, aliud complexio: nam temperamentum est harmonia qualitatum corporis: complexio verò est harmonia humorum in corpore existentium. Potest autem esse, quòd harmonia qualitatum corporis non sit eadem cum harmoniâ humorum; & propterea sunt aliqua signa humorum seu complexionis, quæ tamen non ponuntur inter signa temperamentorum: quòd autem non necessariò temperamentum & complexio coincident, & se mutuo sequantur, ratio est; quia complexio & harmonia humorum pendet ex temperamento hepatis ac stomachi, seu vnius & alterius partis humores generantis: temperamentum verò totius pendet ex temperamento omnium viscerum, vt maximè ex temperamento cordis. Potest autem esse, quòd reliqua omnia membra sint calida, stomachus autem frigidus, aut hepar frigidum, & contrà; in quo casu temperamentum corporis erit calidum, complexio tamen erit pituitosa. Denique complexio etiam pendet ab alimentis; & sic fieri potest, quòd quis sit temperamento calidus, & tamen propter victus rationem & alimenta cruda sit pituitosus. Pendet etiam complexio à peculiari membrorum humores à sanguine secernentium vicio; nam etsi quis sit naturâ frigidus, potest tamen esse, vt idem sit biliosus; si vesicula felle naturaliter sit parua, si angustos meatus habeat, si debilis est virtute attractrice & idem est de liene. Denique etsi complexio & temperamentum plerumque coincident, & se mutuo sequantur; tamen quia aliqua signa per se ac immediatè magis indicant temperamentum, aliqua immediatè ac per se complexionem; temperamentum verò non nisi mediatè ac secundariò, quatenus sc. temperamentum est causa complexionis; idcirco seorsim signa complexionis sunt ponenda. A variis autem fontibus signa complexionum sumuntur, vt parentibus, ætate, regione, victus ratione; ab effectibus, vt actionibus, ab excrementis, à corporis qualitatibus & accidentibus, à morbis prægressis, à nocentibus ac iuuantibus.

§. II.

Signa complexionis sanguinea.

Illius signa sunt; si est hilaris, ridibundus, non iracundus, liberalis, libidinuosus;

dinosus; nam abundantia sanguinis causat abundantiam seminis; si somnolentus; nam oppletio venarum cerebri, & multi humidi vapores ex sanguine ad cerebrum ascendentes, capitis grauitatem ac somnolentiam causant. Aliqui sanguineos stupidos, aliqui ingeniosos faciunt; verum medio modo se habent; si rosei coloris, si habitus est carnosus, si magnas venas habet; intellige, si cum amplitudine & tensione venarum simul sit bene carnosus; nam alioqui possent venæ esse tumidæ, non à sanguine, sed à statu, sero, ac aliis humoribus. Si de rebus rubris ac lætis somniat, si frequenter sanguinem per nares aut alias partes emittit, & cum emittit alleuiatur, si menstrua semper sunt copiosa, si morbis sanguineis sæpe laborat, ut phlegmonibus, syncho, &c. si liberalem phlebotomiam facile fert, si sanguis phlebotomiæ extractus sit purus, roseus, & parum aliorum humorum ei sit permixtum, si caro laxa est & mollis, si pronus est in sudores, si pulsus naturaliter semper est magnus ac plenus, si vitæ genus lautum fuerit, si corpore magno sit, & in pueritiâ celeriter acquisierit corporis incrementum, si in regione viuat temperatâ, si parentes habuerit eiusdem complexionis, &c.

§. III.

Signa Complexionis biliosa.

Si est audax, agilis, iracundus, vindictæ cupidus, ingeniosus, perspicax, acuti sensus, siccus, macilentus, hirsutus, crispus, caloris fusci, capillis nigris, si in pueritiâ celeris fuerit incrementi ob calorem, sed incrementum citius esset propter siccitatem, si fuit obnoxius morbis biliosis, ut crispelatis, febribus tertianis, vtero, &c. Si biliosa frequenter euomit, si excrementa naturaliter flaua, si à calidis cibis ac potu & aëre facile læditur, si in calidissimâ regione habitauerit, si parentes tale temperamentum habuerint, si pulsus sit magnus, vehemens, velox, frequens, durus, si somnia habet de bellis, igne, insidiis, de volatu ob spirituum feruorem ac tenuitatem, si in extracto sanguine multa semper bilis supernatat, si semper à cholagogis melius habet, quàm ab aliis purgantibus, si sudores amari sint, ac flauo colore indusum pingant.

§. IV.

Signa Complexionis pituitosa.

Stupidus, segnis, torpidus, obliuiosus, somno deditus; pituita enim cerebrum frigidum ac humidum facit, & spiritus nebulosos & crassos, si pulsus paruus, tardus, rarus, mollis; si corporis habitus pallidus, obessus, mollis;

mollis, si multa pituita per varias vias exit, vt per emundtiones excretiones, deiectiones; nam sola pituita multae per nases emunctio non totius corporis, sed solum cerebri frigiditatem indicat; si sanguis phlebotomia extractus multum habeat pituita permixtum, si menstrua alba, & non multum pannum pingentia; si à phlegmagogis melius habet, quam ab aliis purgantibus, si vrinae naturaliter albiores & crassiores cum sedimento multo, si semper pituitosis morbis fuit obnoxius; si frequenter somniet, aquas, pluuias, nives; si cibis pituitosis, vt piscibus multis, lacte, fructibus, aquae potu vel cereuisia vsus fuit, si in frigida semper habitauit regione, aut in regione palustri & circa mare; si cibis calidis iuuatur, iisque melius habet quam frigidis; si aërem calidum ac æstium melius ferat, quam alicuius alius temporis.

§. V.

Signa Complexionis melancholica.

Si est timidus, mæstus, taciturnus, cogitabundus, solitarius, inuidus, fraudulentus, auarus; nam hæc mæstiam, metum, sollicitudinem sequuntur; firmus in proposito nec facile mutabilis ab eo; melancholia enim facit cerebrum solidum & siccum; hinc impressæ fortiter species ægrè eruantur; si aspectus terribilis. Aristoteles 1. *problem. sect. 30.* dicit, *melancholicos etiam esse ingeniosos.* Idem 4. *problem. 31.* dicit *esse libidinosos*; si palpebrarum & totius corporis color ad fuscum vergit; si corpus siccum ac macilentum, melancholia enim, cum frigida & sicca sit, nutrire est inepta; si somnia terribilia, turbulenta, plena timoris, de inferno, de tenebris, de rebus nigris; si morbis melancholicis sæpe obnoxius fuit, vt lienis duritiei, quartanæ, hemorrhoidibus, si pulsus est paraus. Circa signa hæc nonnulla scisse afferunt problemata.

§. VI.

Problema Primum.

An meticulositas sit signum melancholiæ; videtur autem quod non: 1. in omni specie complexionum inueiuntur homines meticulosi & audaces: ergo meticulositas non est proprium signum eius. 2. audacia sequitur complexionem biliosam; ergo meticulositas sequitur complexionem pituitosam, & non melancholicam: quia sicut illæ passiones sunt sibi mutuo contrariæ, ita debent sequi contraria temperamenta; sed temperamento bilioso contrarium est temperamentum pituitosum & non melancholicum: ergo. 3. actiones animæ significant præcipue super dispositione suorum, à quibus sunt; atqui organum passionum & appetitus est cerebrum:

brum : ergo illæ tantum indicant super dispositione cerebri, & non super dispositione vel complexione totius; consequentia probatur; quia cerebrum potest esse affectum frigidityte & siccitate, vel affici humore melancholico, etiam si neque illud temperamentum; neque ille tumor exuberet in toto; ergo meticulositas indicat tantum super dispositione cerebri & non totius; 4. metus & tristitia sunt actiones facultatis appetitivæ; appetitus & actiones eius sequuntur, & moventur ac determinantur à phantasiâ & ab intellectu; & pro variâ actione phantasiæ aliæ atque aliæ generantur appetitus passionēs; ergo passionēs appetitus tantum indicant super bonitate vel malitiâ phantasiæ, super defectu vel excellentiâ intellectus, &c. & non super complexione corporis. Est equidem verum, quoddam phantasia & animæ passionēs bene parum modificentur à corporis seu organorum complexione; sed præcipue tamen pendunt à modo phantasiæ. 5. Quia, quâ ratione melancholica causaret meticulositatem? si enim hoc faceret, vel faceret quia frigida est, quatenus scilicet frigiditas metum facit sicuti calor audaciam; vel faceret ratione suæ nigredinis & opacitatis, quod Gal. 2. *de causis sympt. cap. 7.* Aëtius lib. 6. *cap. 9.* Serapion, Haliabbas & Alexander Benedictus dixerunt: sed neutro modo id faciunt: ergo non ratione frigiditatis, quia sic etiam pituitosi essent meticulosi, & magis quàm melancholici; & sic metus non esset proprium signum melancholiæ sed potius pituitæ: non etiam nigredo aut opacitas eius, quâ cerebrum denigrat, aut in eo tenebras parit, id facit, ut Auerroës 3. *Coll. cap. 5.* latè probavit: ergo. *Argumenta* Auerroës præcipua sunt hæc: 1. privatio non potest producere effectum positivum; tenebræ sunt privatio, timor autem effectus positivus; ergo tenebræ non possunt timorem causare. 2. nigredo aut opacitas organi vel spirituum non possunt lædere actionem aliâ ratione, quàm quatenus ex organo aut spiritibus auferunt dispositionem ad illam actionem requisitam; nempe quatenus auferunt albedinem, vel lucem, vel perspicuitatem, sed ad actiones quæ fiunt intus in cerebro, nempe phantasiam & intellectum, non videtur vlla requiri spirituum aut organi luciditas, albedo aut perspicuitas; sed illa videntur tantum requiri ad actionem visus; ergo non lædunt actionem phantasiæ, intellectus aut appetitus. 3. color non afficit cerebrum nisi actione intentionali & quatenus cognitus, sed color melancholiæ in corpore aut cerebro existentis non potest cognosci à cerebro: ergo non afficit aut lædit ipsum. Minor probatur: quia color est obiectum sensus externi; obiecta autè sensus externi non possunt cognosci à sensu interno, nisi prius sint cognita ac percepta à sensu externo, alioqui sensus externi essent frustra; sed color melancholiæ existentis in corpore aut cerebro non percipitur à sensu externo; ergo neque à sensu interno. 4. color est tale obiectum, quod naturâ suâ non est perceptibile aut cognoscibile sine lumine; sed interius in cerebro aut corpore non est lumen, quo color melancholiæ illuminetur, ut sit perceptibilis; ergo

color melancholiæ interiùs non est perceptibilis. His addi possunt alia argumenta. 5. si nigredo aut tenebræ ex naturâ suâ exterrefacerent, tunc posset dici, quodd nigredo aut opacitas melancholiæ in cerebro aut in corpore existentis possent causare quandam tristitiam aut meticulositatem; sed hoc non faciunt, quia color niger non est ex naturâ suâ magis terribius quàm albus: tenebræ quoque ex naturâ suâ non terrent, sed tantùm per accidens, quia in tenebris nihil videmus, & sic timemus, ne à rebus externis offendamur, vt hominibus, spiritibus, parietibus, &c. & maximè, quia tum non videmus socios, qui nos iuuare possent: hæc ratio non habet locum in cerebro. Ergo. Accedit, quodd non est plus luminis in cerebro, quando in eo non est humor melancholicus, quàm quando est; semper enim in cerebro sunt tenebræ, quia omne lumen est à sole; lumen autem solis non potest vsque in cerebrum aut ventriculos eius penetrare: Quare si tenebræ cerebri facerent meticulositatem, cum semper in eo sint tenebræ, semper magna deberet in nobis esse meticulositas, & tam magna meticulositas, quando melancholia in cerebro non est, quàm quando est. Cui addi potest, quodd si tenebræ ex naturâ suâ terrent, terrent omnes homines, & in omni loco; sed tenebræ non terrent viros, præcipuè in suo cubiculo aut domo, vbi sciunt se esse securos ab externis iniuriis, sed tantùm terrent pueros & mulierculas, non prudentes, non stipatos magnâ societate, sed solos; ergo per se non terrent. 6. si nigredo melancholiæ faceret metum, hoc esset quia cerebrum aut spiritus nigrefaceret, & sic tenebras offunderet; sed hoc non facit; quia melancholia in melancholicis non est in cerebro aut spiritibus, sed in venis: ergo nec valet dicere, quodd ex illâ vnâ cum sanguine spiritus ac cerebrum impleantur, & sic euadant nigri: quia si hoc esset, cerebrum melancholicorum deberet esse nigrum; at qui nullus scribit, cerebrum vllius melancholici post mortem appertum apparuisse nigrum, aut nigrius quàm alterius hominis; ergo. 7. si nigredo melancholiæ esset causa timoris, quatenus facit res percipi sub ratione, quodd sint horrendæ; sic illi qui melancholico morbo laborant, deberent omnia timere; quia nigredo illa faceret omnes res percipi sub ratione, quodd sint horrendæ: sed ipsi non omnia timent, sed aliqua tantùm: ergo: Immo aliqua, quæ naturâ suâ videtur timida, vt nox, sepulchra mortuorum, sollicitudo, illa ipsi non timent, sed potiùs sectantur & appetunt. Deniq; sequeretur, quodd Maniaci omniù maximè deberent omnia timere; quia illorum melancholia est magis nigra, quàm melancholicorù, cum sit adusta & torrefacta; sed illi minùs timent. 8. Aristot. *libro de sensu & sensibili* dicit, quodd sensoriù debeat esse denudatum ab obiecto, propterea quodd interiùs existens faceret externa talia videri, quale ipsum est; vt pater ex eo, quodd oculi flauī videant omnia flaua: Ergo, si spiritus cerebri à melancholiâ fierent nigri & opaci, omnia, quæ vident melancholici, deberent esse nigricantia; imò melancholici deberent omnes res obscurè & imperfectè videre, & quasi obductas caligine; nam si spiritus cerebri

cerebri essent nigricantes & opaci, etiam spiritus visorij deberent esse tales, cum sint vnus & idem; sed hoc ita non est, quia melancholici tam perfecte ac quicquam alius rem visu percipiunt: vt v. g. chartam vident tam albam ac alij. Ergo, si tenebræ, quas melancholiæ nigredo cerebro offendit, essent causa mæstitiæ in iis, qui morbo melancholico laborant, ipsi deberent tenebras maximè fugere & timere, sed contra delectantur eis. 10. sequitur, quòd tales lumine curantur; sed contra curantur per tenebras, & à medicis in tenebris collocantur. 11. sanguis non adfert lætitiā per suam rubedinem: ergo nec melancholia tristitiā per suam nigredinem. 12. si melancholia redderet tristes suā nigredine, pituita deberet reddere audaces & lætos suā albedine; sed hoc non facit, audacia enim & lætitiā non ponuntur vt signa complexionis pituitosæ.

Pro resolutione huius problematis, Dico, 1. Timiditatem non oriri semper à complexione melancholicā, sed à modo phantasie, iudicij, intellectus; & ideo non necessariò meticulositas in hominibus semper indicat complexionem melancholicam, sed alias causas: etsi enim organi corporalis dispositio & complexio multum disponunt homines ad has vel ad illas animi passiones, tamen per se magis pendent à phantasiā, iudicio, intellectu, quàm à corporeo organo: & ideo tum tantum meticulositas est signum complexionis melancholicæ, quando illa videtur esse natua, & quando non videtur, subest causa aliqua ex phantasie inopiā, vel iudicij defectu; & interim multa alia signa complexionis melancholicæ adsunt. Quòd autem ex multis causis meticulositas & tristitiā oriuntur, est manifestum; nam qui lætā societate semper sunt educati, opulenti, nullas aduersitates, sed fœlicia omnia passi sunt, cuiuscumque tandem sint complexionis, læti semper sunt; contrā verò tristes, qui in sollicitudine, miseriis perpetuis, studiisque sunt versati, & sunt cogitabundi; quia dum seria sua studia semper reuoluunt, externas vanitates, historias, fabulas, diçteria contemnunt. Superstitiosi homines, malæ conscientie &c. sunt meticulosi, quia mortem, Diabolos & pœnas æternas timent; Imprudentes interdum sunt meticulosi, quia æstimant res magis arduas quàm sunt; interdum temerarij, quia non aduertunt pericula, quæ possent superuenire. Imbecilli sunt meticulosi, quia agnoscunt roboris sui paruitatem ad resistendum. Qui aliquando spectra viderunt aut in tenebris læsi fuerunt timidi sunt; quia timent, ne denuò simile eis superueniat. Vxores & proles habentes in bello sunt timidiore alij, quia de illis post mortem solliciti sunt. Præliis assueti insuetis audaciores sunt, &c. Dico 2. meticulositatem, quæ à melancholiā causatur, causari partim ratione frigidi temperamentij ipsius; partim & maximè ratione proprietatis essentiae ipsius, non autem ratione nigredinis aut opacitatis: vt ex argumentis superius allatis est manifestum. Ad argumenta ergo Respondetur.

Ad primum. Ille metus oritur non ratione complexionis humorum aut

aut dispositionis organi corporis, sed defectu iudicij aut intellectus, quæ ex causis iam dictis modificantur & determinantur.

Ad secundum. Sequitur argumentum, si melancholia causaret metum ratione sui temperamenti; sed iam est dictum, quod maximè causet ratione proprietatis suæ essentia ac formæ.

Ad tertium. Meticulositas est iudicium complexionis melancholicæ, quando est, nativa, durabilis & perpetua, & talis indicat organi complexionem nativam & permanētem; permanens autem & nativa complexio sequitur complexionem totius: accedit quod passiones animi non solum exerceantur in cerebro, sed & in corde; in cerebro quidem formaliter, in corde verò materialiter & efficienter; cordis autem complexionem sequitur complexio totius; & sic meticulositas est signum complexionis totius.

Ad quartum & quintum. Responsio patet ex dictis.

Problema Secundum.

An libidinositas sit signum melancholicæ complexionis: seu an melancholici sint libidinosi? hoc asserit Aristoteles 4. *Problem. sect. 3.* & rationem dicit, quia abundant flatibus; hinc semen habent flatuosum, quod eos excitat ad libidinem; & quod evacuari eis est leuamentum. Idem dicit Aëtius lib. 6. cap. 9. & Auic. 3. *Canon sen. 2.* eandem quam Galenus assignans rationem, sc. quod tales plurimæ sint erectionis & fortis valde, propter multitudinem inflationis. Sed cum duplex sit melancholia, alia naturalis, quæ est quartus humor frigidus & siccus, alia non naturalis, quæ sit ex adustione bilis & aliorum humorum, quæque calida est & sic: dubitatur, cum prædicti authores dicunt, melancholiam libidinem excitare, de quâ melancholiâ hoc sit intelligendum: An de illâ naturali frigida ac sicca, an de hac adusta ac calida. Conciliator comment. ad Problema supra dictum, putat hoc verum esse & intelligendum de atrâ, dum de atrâ bile & non de melancholiâ naturali; quod probat. 1. quia ad libidinositatem requiruntur tria, seminis abundantia, sensibilitas partium, & flatuum copia; illa non sunt in melancholicis propriè dictis: ergo melancholia naturalis & propriè dicta non disponit ad libidinositatem: non abundantia seminis, quia materia seminis est sanguis calidus & humidus; immò Gal. lib. artis medica dicit melancholicos paucum semen habere: non sensibilitas, quia sensibilitas sequitur optimam corporis temperaturam & consequenter sequitur caliditatem & humiditatem; melancholia autem contrarias qualitates habet, sc. frigiditatem & siccitatem, quas potius sequitur insensibilitas ac stupor: non spirituum vel flatuum copia; quia spirituositas fit à calore non à frigore. Probat Conciliator, 2. Biliosi sunt venerei, ergo non melancholici. Sequela probatur; quia contrariorum contrarij sunt effectus illæ complexionem sunt contrarie: ergo. Verum non est dubium, quin sententia

sententia sit auctorum illa communis, quòd libidinositatem faciat melancholia naturalis, non atra bilis. Etenim Gal. 6. *Epidem. comment.* 12. supra dictum problema, adferens ex Aristotele, illud de melancholiâ naturali intelligit, non de atrâ bile. Aëtius loco citato, ubi asserit melancholicos esse libidinosos, loquitur & tractat de melancholiâ naturali; ut etiam patet ex ratione, quam dicti auctores alligant; quod sc. hoc fiat ob copiam flatuum, quæ sit ab eâ; status enim cum fiant à debili calore, sequitur melancholiam naturalem, quæ frigida est ac sicca, & non atram bilem, quæ est calidissima. Verùm quicquid sit de mente auctorum; ego iudico, melancholiam non causare libidinositatem, sed potius sanguinem & bilem; quòd probo: 1. Rationibus Conciliatoris iam allegatis. 2. probo experientiâ; quia cuius est manifestum colericos & sanguineos esse magis veneri addictos, quàm eos, qui habent complexionem frigidam. 3. patet, quia animalia calida sunt libidinosiora frigidis, & homines in calidis regionibus habitantes, ut Italos, Hispanos, &c. esse proniores ad venerem Belgis & Germanis. 4. Quia vere & ætate homines sunt ad Venerem proniores, quàm autumno aut hyeme, quibus temporibus regnant melancholia & pituita. 5. quia etiam in adolescentiâ & iuvenili ætate, quæ calidæ sunt ac sanguineæ & bile abundant, ille feruor maior est quàm in ætate virili vel senectute. 6. quia libidinositatem facit seminis abundantia, acrimonia & spirituositas: Abundantia seminis est ab abundantia sanguinis; semen ergo est ex superfluo sanguine, acrimonia seminis est à calore; spirituositas etiam est à sanguine; spiritus enim non ex melancholico sanguine vel humore, sed ex vapore optimi sanguinis maximè generantur. Neque valet dicere, quòd melancholici multos flatus habent ob suam frigiditatem, qui semini misceantur, ex quibus frequens fortisque fiat erectio, & quasi satyriasis: quia erectio naturalis non est à flatu, sed à spiritu seminis calido & subtili; nec in semine flatus sunt, sed spiritus optimi, qui ex semine & sanguine generantur; ex quo patet, falsum quoque esse, legumina, ut fabas, pisâ &c. ad venerem conferre, eò quòd flatulenta sunt.

Problema Tertium.

An Ingeniositas sit signum complexionis melancholicæ, seu an melancholici sint ingeniosi? Hoc asseruunt Aristoteles *seção 3. problem. 5. de generatione animalium cap. 1.* dicens, quotquot unquam in scientiis, artibus præexcelluerunt, melancholicos fuisse. Videtur autem contra esse Hipp. *lib. de flatibus, textu. 2.* & *lib. 1. de morbis textu. 28.* ubi dicit, prudentiam repositam esse in sanguine; ergo non in melancholiâ. Sequela probatur: quia contrariorum temperamentorum contrarij sunt effectus: hi humores contrariantur temperamentis; ergo. 2. Ingeniositas consistit in tenui & subtili substantiâ cerebri, Galen. 12. *artis parua* attestante: at talem

F non

non possunt habere melancholici, cùm melancholia sit humor crassus & terrestris: ergo. 3. actiones omnes corporis perficiuntur calore, frigiditas actioni est inimica. Ergo, etiam ingenium & actiones principales optimè perficiuntur calore, & non à frigore; sed melancholia est frigida, cerebrum frigidum. Ergo. *Confirmatur*: quia experientia docet in calidis regionibus, vt Italiâ, Hispaniâ, Francia, homines esse ingeniosiores; in frigidis, vt Germaniâ, &c. esse stupidiore, quod etiam Aristoteles 15. *probl.* 15. asserit. Denique homines cholericici sunt ingeniosiores frigidis & pituitosis; ergo etiam eadem ratione melancholicis. Huic videtur ratio ad stipulari; etenim cholericici sunt calidi; calor autem addit actionibus alacritatem, & spiritus reddit magis tenues, puros, & igneos; sunt etiam sicci, siccitas autem ad ingenium facit, nam vt dicebat Heraclitus: *splendor siccus animus sapientissimus*. Denique cholericici paucis excrementis abundant: hinc spiritus eis sunt puriores. Hoc etiam confirmatur autoritate Galen. qui in *arte parua* membris celeritatem inter signa calidi & sicci temperamenti ponit. 4. Melancholia reddit homines meticulosos; meticulositas omnibus conantibus obest; ergo fieri non potest vt melancholici in scientiis omnibus & artibus excellentissimi euadant, vt asserit Aristoteles.

Pro solutione sciendum. Quod pura melancholia, quæ est frigida & sicca, non facit homines ingeniosos, sed illa; quæ permixtione aliquâ bilis est temperata, vel quæ nonnihil adusta & calefacta, vel illa, quæ improprie melancholia, proprie atra bilis appellatur, quæ humorum aliorum moderatâ adustione genita est; & de tali melancholiâ loquitur Aristoteles in *problematis*: Quandoquidem ibidem asserit, illam melancholiâ, quæ ingeniosos facit, debere esse modicè excalefactam. Quod melancholia, quæ frigida est ac sicca, non faciat bonum ingenium, patet ex argumentis iam allatis. Quod etiam neque atra bilis valde adusta & torrefacta, manifestum est, quia illa potius ob magnum feruorem causat iram, furorem, mentis inconstantiam, spirituum turbulentiam & instabilitatem, & laborum impatientiam; quæ omnia prudentiæ, ingenio, & magnæ sapientiæ contrariantur, vt eodem *problemate citato* Aristoteles testatur. At quod melancholia parum ex calefacta & attenuata, vel melancholia ex aliorum humorum & præcipuè sanguinis leui adustione genita, vel quæ calidorum humorum vt moderatæ bilis vel multi sanguinis permixtione est temperata, ingenij causa sit, rationi consentaneum videtur: etenim si melancholiæ bilis sit permixta, à bile erit ingenij celeritas & discursuum; à melancholiâ erit quædam firmitas ac constantia tum laboris tum operationum, & cerebrum erit paulò solidius densiusque; vnde ei impressæ species firmiter inhærebunt. Ab utroque humore, quia siccus est, cerebrum siccum euadit; & excrementis vacuum: hoc autem ad ingenium & sapientiam facit; nam cerebrum excrementis oneratum euadit stupidum, & spiritus gignit crassos & caliginosos: bilis attemperabit crassam & terream ac frigidam substantiam melancholiæ

lancholix, ex quâ meticulositas ac stupor causaretur; melancholia temperabit bilis estum ac feruorē, qui spiritus nimis inflammaret, & eos turbulentos ac instabiles redderet, ac furorem potius quàm sapientiam causaret: sic Galen. 10. *de naturâ humanâ commentario ad textum 39. animi acies, inquit, ac intelligentia à biliâ humore; consistentia ac siccitas à melancholico oriuntur.* Quod autem moderata bilis, idem etiam ac multus sanguis melancholix permixtus præstat propter easdem causas: atra bilis etiam facit ingeniositatem, nempe quæ ex sanguinis moderatâ adustione generata est; nam quæ generata est ab adustione bilis, ea ingenio & prudentiæ est inidonea; cum sit nimis calida & feruore suo spiritus adurendo, potius iracundiam, furorem, mentisque alienationem inducat. Dico, ex sanguinis moderatâ adustione generatâ, quia immoderatâ adustio idem faceret, quod iam de atrâ bile ex cholera adustione generatâ, diximus: moderata autem sanguinis adustio facit, ut spiritus multus generetur propter sanguinem, & tenuis, purus ac subtilis propter adustionem. Atque hæc de signis totius: nunc ad particularia.

CAP. III.

De Temperamentis membrorum in particulari.

§. I.

Signa Cerebri.

Signa cerebri sumuntur à figurâ capitis, ab actionibus, excrementis à iuuuantibus ac lædentibus; quæ omnia ponit Gal. in arte parua.

Signa Cerebri bene temperati sunt: si actiones omnes ad cerebrum pertinentes, ut sensus externi, sensus interni, seu actiones principes, ut phantasia, memoria, ratiocinatio bene habeant, & in nullo eorum sit defectus; si somnus naturalis, nam somnus ad sensus pertinet; si facultas motiua etiam vegeta est; si animi passionibus, ut ira, metus, audacia seruent mediocritatem; si caput nullis doloribus est affectum, si nulla pulsatio, nec vertigo sentiatur; si caput est bene conformatum, neque nimis paruum, neque nimis magnum; si oculi sint vegeti & viuaces; si excrementa aurium & narium sint moderata secundum omni accidentia, & secundum substantiæ modum, si pilorum color, qualitas mediò modo se habent; si in pueritiâ flauis sint & paulatim ad moderatam nigredinem seu fuscedinem vergant; si canities & caluitium iusto tempore, neque nimis citò neque nimis serò adueniant; si à vento & aeris mutationibus, qualescunque sint, siue calidæ, siue frigidæ, non faciliè afficiatur; si nec nimis citò nec nimis difficulter inebriatur; si ab odoribus non statim doleat, sed omnes faciliè ferat. &c.

Signa Cerebri calidi; si sensus externi vegeti sint & acuti, propter spirituum subtilitatem, quam calor facit, si ad somnum minimè est propensus,

propensus, sed potius ad vigilias; si agilis est ac in velox in motu, si ingenij habet promptitudinem & discursuum celeritatem; si excrementa cerebri pauca; si à vino facile læditur & inebriatur, si à calidis odoribus, à solis radiis statim caput dolet; si pili nigri, crispi, duri; & mox natis statim valde crescent, si citò caluescit, &c.

Signa Cerebri frigidi sunt: si sensus sunt obtusi; si piger, torpidus, tardus, stupidus somnolentus, si excrementa aurium, oculorum, narium, palati multa sunt & cruda; si difficulter inebriatur; si à vento frigido facile læditur & catharris vexatur; si pili rufi, recti, longi; si statim canescit, minime autem caluescit.

Signa cerebri humidi sunt: si facile addiscit & apprehendit, difficulter autem memoriatur, si sensus externi sint obtusiores, ut si minus exactè olfacit aut audit, sine vitio particulari partium illarum; si paruo robore artuum præditus est; nam robur nervorum in siccitate consistit; si facies tumida, mollis & obesa; si caput magnum; nam humiditas ad incrementum facit; si excrementa capitis mucosa abundant; si pili flavi, longi, citò canescentes, non caluescentes; si sæpius inebriatus à vino non offenditur, nec caput dolet, sed melius habet; si à vento australi & aëre pluviioso ac nebuloso caput notabiliter lædatur.

Signa cerebri sicci. Si adest sensuum perspicacitas, memoriæ bonitas, artuum robur, agilitas ac longitudo, excrementa pauca, caput paruum, facies sicca, macilenta, capilli curti, duri, celeriter nascentes, crispi; si citò caluescit; ad vigilias, minime verò ad somnum est pronus; si læditur à ficcis, ab humidis bene habet, &c.

§. II.

Signa Temperamenti Cordis.

Illa etiam in arte parva Galen. ponit: & desumuntur ab iisdem etiam fontibus, à quibus signa cerebri, maxime verò ab actionibus, ut pulsus, animi passionibus, respiratione, thoracis conformatione, &c. ab excrementis enim hic nulla signa sumuntur, quia nulla à corde procedunt.

Signa Cordis calidi sunt: si pulsus magnus, vehemens, velox, frequens; si respiratio magna; si est audax, iracundus, furiosus; si thorax latus, & hirsutus; thoracis enim magnitudo secundum necessitatem magnæ aut parvæ respirationis, & consequenter secundum cordis maiorem aut minorem calorem conformatur; hirsutus, nam magnus calor fuliginis multas excitat, quæ sunt pilorum materia; totum corporis temperamentum calidum, nisi constet hepatis peculiariter frigiditate suâ obistere.

Signa frigidi cordis. Si omnia contraria sunt prædictis.

Signa temperamenti Hepatis.

Signa calidi hepatis sunt: sanguis calidus & nigricans, totum corpus calidum, nisi forte cor suū frigiditate percipiatur obistere; flava bilis multa etiam in ætate iuuenili, venæ corporis lætæ, &c. si vini potu statim totum corpus, facies, & volæ manuum inflammantes; facies rubicunda & pustulas multas habens, siticulositas, &c.

Signa hepatis frigidi à contrariis sumuntur.

Signa Ventriculi calidi. Si hypochondria egregiè caleant, si potus multus & frigidus iuuat; si multum comedat & optimè digerat; si post cibum assumptum etiam duriorem neque ructus neque tensionem, neque dolorem sentiat. *Signa frigidi contraria sunt.*

§. IV.

Signa Testium calidorum sunt: Si illi semper calidi percipiuntur, si genitalia omnia magna sunt; si citò pubescant, & cum abundantia pilorum, si est ad venerem pronus, sæcundus, masculorum generator. *Frigidorum,* his sunt contraria.

Signa Vteri calidi sunt: si menses abundant, & sæpe recurrunt; si præmaturè apparuerunt, si citò acquisierit pubertatem; si ad venerem pronus; si uterus siccus, & nullius humoris pituitosi expurgationi obnoxius, si masculos plurimos generauerit, &c. Et hætenus de signis salubribus. Sequuntur insalubria, sed quia illa longiorem habent tractationem, ideo primò de neutris agemus.

S E C T I O III.

Signa neutra.

§. I.

SIGNA neutra sunt, quæ indicant corpus quidem non esse ægrotum, sed tamen non perfectam habere sanitatem, & morbis imminutibus obnoxium esse; & sic signa morborum imminutentium sunt signa neutra. Morbos futuros prædicere ex parte spectat ad tractatum de prognosticis; sed quia prognostica signa magis significant futurum in morbis præsentibus exitum, quàm futurorum morborum aduentum, ideo hic futurorum morborum signa ponimus; nam cum hic ponantur signa sanitatis perfectæ, & signa mor-

borum; meritò etiam signa poni possunt sanitatis neutræ & declinantis, ex quibus futuri morbi cognoscuntur: futuri autem morbi difficulter cognoscuntur, aliqui brevi futuri sunt, aliqui diu post siue tardè; illi faciliùs, hi difficiliùs cognoscuntur. Morbi, qui causas habent fortuitas, non necessarias, & multis aliis morbis communes, vel causas partiales, mediatas, aut tales, quæ non nisi multis aliis concurrentibus effectum suum producant, cognoscuntur difficulter: Qui paulò post futuri sunt, at iam brevi imminet; quia illi habent iam de facto dispositiones manifestas ac necessarias ad illos, faciliùs cognoscuntur: omnia enim futura ex causarum præcognitione deprehenduntur. Externæ causæ non necessariò effectum producant; internæ autem multò citiùs.

Signa ergo neutralitatis & imminetium morborum ab actionibus & excrementis, & corporis qualitatibus cognoscuntur; nam si illa omnia medio modo se habent, neque optima sint, neque tamen adhuc sint morbose, & si non se habeant quoad omnia, sicuti solent tempore perfectæ sanitatis, tamen mutatio non est notabilis, nec actiones ullæ notabiliter læduntur, signum est neutralitatis, imperfectæ sanitatis, & morborum imminetium: Tales sunt aliqui dolores in partibus, sed non notabiles, tumor corporis, ventris gracilitas, decoloratio, proclivitas in somnum magnum, vel peruigilium insolitum, frequenter expurgatio de nocte, & iterum dormire, frequenter in lecto verti, nec posse bene in vno situ diu iacere, appetentia non bona, sitis vel nimia vel nulla, aliqua circa naturæ statum esse variata, colores excrementorum corporis esse mutatos, vel substantiæ modum, vel quantitatem, vel odorem, &c. sapores insoliti linguam afficientes, lassitudines spontaneæ, genua ab incessu faciliè fatigari, faciliè sudare præter solitum, crebra ulcera hinc inde in corpore oriri, corpus plus solito calere, somnia tumultuosa, oscitatio multa, fætor oris, &c.

Ad signa neutra referuntur omnia signa repletionis; quæ signa ex tractatu de cibo & potu sunt petenda. Videamus porro, in quos morbos quispiam in particulari sit lapsurus. Hoc autem ex causis cognosci debet; quapropter omnes causæ tam internæ quàm externæ sunt examinandæ; & quales morbos earum singulæ producere natæ sint, est videndum; tum ex præsentia earum futuri morbi species est præcognoscenda.

S. II.

Futurorum ergo morborum signa desumuntur ex causis sequentibus, & primum internis. Itaque si præcellerint causæ calefacientes, incidet in morbos calidos; si frigefacientes, in frigidos. Sic 3. *Epidem. comment. 6. sect. 89.* adolescens Melibæi ex nimio potu & venere diu excalefactus decubuit. Et *Epid. 1. com. 5.* silenum ex lassitudinibus, potationibus, exercitationibus interpestivis ignis corripuit.

A parentibus desumuntur signa; nam quorum parentes laborarunt morbo aliquo hæreditario, vel morbo Gallico, Elephantiasi, Phthisi, Podagrâ, Calculo, &c. eorum quoque filios esse laboraturos est suspicio.

Ab aëre: quos morbos & anni tempus, & regio nata sint inducere, in tractatu de sanitate tuendâ, capite de aëre est videndum.

A cometis etiam & siderum constellationibus signa sumi possunt; nam cometæ siccitates, ardores, putredines, pestes futuras iudicant.

A cibis, nam qui ciborum consuetudinem antiquam immutant, in iis morbi timendi sunt, & tales, quales ille cibus producere natus est, quos autem morbos singuli cibi inferre possint, ex diæterice querendum. Cum est penuria tritici & bonorum alimentorum, malorum verò, ut fructuum copia, morbi ex corruptione humorum, ut febres ac peites prædici possunt. In quo anno est copia fructuum adstringentium, ut pyrorum, cotaniorum, mespilorum, cornorum, sorborum, mororum, &c. dysenterix, alui fluxus, febres: etenim illi adstringendo humores prauos in corpore retinent; ipsæmet quoque in corpore putrescunt, acrimoniam acquirunt, & sic interna vlcera causant.

A multâ crapulâ, conuulsiones, paralyfes, hydropes timendæ.

A cruditatibus, obstructions, febres, &c.

Ab exercitijs genere signa quoque sumuntur: In otiosis morbi ex pituitâ expectandi. Vehementia exercitia facientibus, altè canentibus, concionantibus venæ ruptiones & herniæ fiunt: sedentariis catharri, obstructions, calculi generantur. A multâ scripture, præcipuè prono corpore, pectoris dolores, hepatis lienisque fiunt obstructions. Ex assiduitate circa fornaces, oculorum rubedines. Ex argenti viui multâ tractatione, tremor. Ex frequenti plumbi fusione, aphonia. Laniones & Coisarij, qui pelles & morticina multa tractant, anthrace, inquit Rondeletius, corripuntur: Acupictores oculis sunt imbecilliores; ut imaginum arearum sculptores. Infectores in phthisin facillè cadunt. Qui post cibum statim exercitia faciunt, cruditates & obstructions patiuntur. Hipp. lib. de aquâ aëre & locis dicit, *Scythas multos fieri arthriticos & impotentes, propter equitationem.*

A somno multo, Catharrhi, apoplexiæ, dolores capitis, grauitas: à vigiliis melancholiæ, phrenitides, morbi ex cruditate expectantur.

Ab animi affectibus: ab ira febres, apoplexiæ; &c. à tristitiâ phthisis, melancholiæ, &c.

A temperamento etiam signa petuntur; sic calidi calidis morbis obnoxij sunt, febribus ardentibus, tertianæ: humidi, putredinibus, destillationibus, vermibus, fluxionibus, &c. sicci, febribus acutis; Melancholici melancholicis; biliosi, biliosis morbis obnoxij sunt, & sic de cæteris.

A sexu: sic mulieres obnoxie sunt multis vitiis mammarum, vteri, aliisque per consensum vteri & menstruorum immoderatione sentientibus: sic obesa

obefas mulieres non concipere, dixit Hipp. quòd in iis vterus nimio abdominis tumore prematur.

A corporis difpofitione & habitu: aftriéta morbis, qui à prohibitâ tranfpiratione: laxa & molli iis, qui à nimio effluuiò, fiunt: anguftos meatus habentia, obftructionibus. obefa, morbis acutis, difficili refpirationi, apoplexiâ, repentinâ mortî, fluxionibus, putredini: Macilenta febribus ardentibus, marcoli obnoxiij funt. Sic Hipp. dixit: *qui naturâ admodum craffi funt cûius intereunt, quàm qui graciles.* Qui anguftum thoracem habent, phthifis; qui collum curtum, grollum, apoplexiâ, gibbosi afthmari, & aliis affectibus pectoris funt obnoxiij.

A corporis qualitatibus figna defumuntur: pallidi biliofis morbis; nigri melancholicis, & biliofis morbis: rubicundi fanguineis obnoxiij funt: quibus fonitus multus in ventre auditur, dolores coici, ilij expectandi funt: quibus cibi amari videntur, biliofi; quibus acidi, melancholici; quibus infipidi, pituitofi morbi timendi funt. Quibus odor putridus exhalat à corpore ceu hircinus, iis magni & putridi morbi metuendi funt.

Ab ætate: Gal. Epid. 3. com. 5. dicit; *infantes aphthiis facilè corripì ob tres caufas; quòd corpora funt molliſſima; quòd potus in vtero non affuetus; quòd lac aliquando acrimoniam habeat.* Epid. 2. comm. 5. dicit, pueros etiam conuulfioni obnoxios effe propter infirmitatem corporis, & neruofi generofi generis molitiem, ad quos neruos vapores ex cruditatibus & vermibus effertantur, qui conuulfiones in iis faciunt. 3. Aph. 24. dicit, etiam iis fieri aurium humiditates, quia ipfi humidi, & caput eis humidum; & quia multa ob voracitatem excrementa accumulunt: propter quam caulam etiam capitis febriei obnoxiij funt. Plurimis etiam pueris tenafmum accidiffe fcribit Hipp. 3. Epid. 5. portò & dentitioni, & alui fluxibus, & febribus ac conuulfionibus pueri obnoxiij funt: adultiores pueri vermibus & calculo laborant: cuius caulam ftatuit Hipp. 2. de naturâ humanâ, quòd calore abundant, ac humoribus fceant, & ductos anguftos habeant: Ætas adoleſcentiæ; quia fanguinea eft, morbis fanguineis, febribus, fynochis, & fputo fanguinis eft obnoxia. Hipp. 3. Aphor. 27. grandioribus, inquit, & iam ad pubertatem accedentibus fanguinis profuſia è naribus funt; & 1. prognof. 27. fluxum fanguinis in iis, qui intra annum 35. funt, eſpectandum effe ait: quia fc. illa ætas fanguine abundat: vltra hanc ætatem, inquit, morbi laterales, pulmonis inflammationes, phrenetides, ardores, cholera. Dicit etiam Hipp. in Aphor. Iuuenes tibi obnoxios effe: quod Galen. in comm. dicit, non tam ratione ætatis per fe euenire, quàm potiùs per accidens; quòd in iis magnæ exercitationes fiant faltationum, equitationum, clamorum, magnamque interdum frigus, interdum calor perferantur. Declinans ætas morbos ex atrâ bile & pituitâ producit, vt hæmorrhoides deſtillationes, apoplexias, oculorum & aurium humiditates, vt Hipp. 1. de naturâ humanâ ſect. 28. ftatur: in ſuperætroiores, paralyſes, tuſſes, percuſilia, excitates, &c.

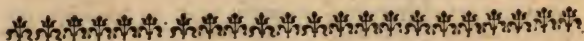
Ab excrementis etiam signa sumuntur: si quis minus excrementorum, quàm par est, excernat, morbi ex multitudine timendi: si plus, morbi ex siccitate; si biliosa, biliosi; si pituitosa, pituitosi. Ex omni nimia sanguinis euacuatione, hydrops, atrophia sequitur.

Ab aliis corporis dispositionibus signa desumuntur. Sic Hipp. 6. *Aphor.* 28. *Emunuchi*, inquit, *neque podagrâ laborant, neque calui sunt*, & *Aphor.* 29. *podagrâ*, inquit, *mulier non laborat, nisi menstrua descenderit*, & *Aphor.* 30. *piet podagrâ non laborat ante usum venerum*, & *Aphor.* 33. *qui acidum eructant, non valde morbo laterali laborant*, & *Aph.* 34. *quicumque calui sunt; illis magna varices non sunt; quibus verò caluis magna varices sunt, iis rursus capilli crescunt.*

A morbis & symptomatibus præsentibus etiam alij morbi secuturi, vel non secuturi cognoscuntur. *Qui Regio morbo laborant, non multum ventosi sunt*, inquit Hipp. 5. *Aphor.* 72. Et 65. *Quibus tumores in ulceribus apparent, non conuellantur maxime, neque insanunt.* Et *Aphor.* 70. *Quartanis laborantes non admodum conuulsionibus capiuntur; si verò prius conuulsione laborent, & quartana superueniat, conuulsione liberantur.* Et 5. *Aphor.* 8. *pleuritis, si non infra dies 14. purgetur, in Empyema transit.* Et 5. *Aph.* 1. *quicumque ab angina liberantur, iis ad pulmones vertitur, & in 7. diebus pereunt: si verò hos effugerint, suppurantur.* Sic lib. 6. *Aphor.* 48. indicat lientosis difficultatem intestinorum sepe superuenire. 7. *Aphor.* 11. *pleuritidi peripneumoniam.* Porro assiduus fluxus lachrymarum epiphora sequitur: dysenteria morbos acutos, & hepatis affectus, & omnes internas inflammationes frequenter sequitur: hydrops & cachexia apoplexiam sequitur: paralysis colico dolori & conuulsio superuenit; tertianæ quartana: in cubo & vertigini epilepsia; tremori paralysis; tinnitui aurium, surditas; suffusioni cæcitas; hæmoptysi, phthisi; phrenitidi, lethargus; herniæ, hernia scroti; suppressionibus mensium, febris pallida virginum; febris pallidæ, hydrops: scirrhum quoque hepatis ac lienis etiam hydrops sequitur: à longo fluxu muliebri, vlcus in utero; ab vlcere penis carnositas oritur: vlcera hydropicorum in gangrenam frequenter abeunt; lassitudo futuræ febris indicium est; faciei pallor cum palpebrarum tumore; cachexiæ: capitis grauitas & brachij pondus vel suppiditas ac stupor, hemiplexiæ: in apoplexiâ cum nausæa & ventris suppressione colicæ, pruritus ani, hæmorrhoidum præuentia sunt.

Quo tempore quis in morbos incidet, sic cognoscitur: si causæ vel symptomata, ex quibus futuri morbi indicantur, sunt magna & efficacia, citò futurum morbum indicant; aliàs serò, si corpus debile est, citius in morbum lapsurum, quàm si validum; in corporibus humidis, vt in pueritiâ, humidi morbi magis timendi sunt; in calidis, vt iuuentute, calidi; in frigidis, vt in senectute, frigidi: si sciâcet causæ & accidentia, quæ morbum minantur, sint similia temperamento corporis, qualia sunt anni tempus, victus ratio, exercitia, &c. illis casibus citius quis in morbum incidet, quàm si hæc omnia essent contraria, sic quando abundancia,

dantia bilis, præsens, vel vomitus biliosus, vel amaritudo oris, calidum morbum minantur, citius ille futurus est, si instet æstas, quàm si hyems; si corpus natura calidum est, quàm si frigidum: æstivi morbi æstate sunt expectandi; frigidi hyeme; melancholici morbi melancholicis in autumno sunt expectandi; sanguinei sanguineis in vere, biliosi biliosis in æstate: aliqui etiam morbi ex naturâ suâ ac proprietate vno tempore anni magis oriuntur, quàm alio; apoplexia in autumno; epilepsia, podagra, catarahi in magnis temporum mutationibus, vt præcipuè autumnali & mense martio. Qui caput vel thoracem habent debilem, hyeme maximè morbos vereri debent. Et hæc de signis neutrīs.

SECTIO IV.

Signa insalubria.

C A P. I.

De signis Anamnesticis & Diagnosticis.

§. I.

SIGNA insalubria, vt dixi, alia sunt præteritorum, & vocantur Anamnestica seu rememoratiua; alia præsentium, & vocantur diagnostica, alia futurorum, & vocantur prognostica: anamnestica non magnum vsum habent, & pauca sunt; propterea, quòd præterita melius ex ægrotis & assistentibus, quàm artificialibus coniecturis cognoscuntur. Nonnulla tamen ponemus, quæ ex relatione haberi non possunt, sed arte & ratione debent inuestigari, vt v.g. causæ effectuum seu membrorum præsentium: illæ causæ debent cognosci ex effectibus. Ergo ab effectibus fontes istorum signorum sunt petendi.

Quo morbo quis mortuus sit, sic cognoscitur: si post mortem exanthemata apparent nigra aut liuida; si tumores inguinum ac maxillarum, indicium est hominem habuisse pestem, ac ex eâ mortuum esse: si post mortem pus per nares exit, abscessum in cerebro fuisse: si per os exit, in ventriculo vel vicinâ parte: sic etiam si post mortem statim fœtidus odor erumpit, indicium est internum abscessum disruptum esse, ex eoque ægrum subito interiisse: si in aliquâ parte cutis apparet violacei & liuidi coloris, & ibi æger viuens de dolore fuerit conquestus, indicium est subtrus phlegmonem fuisse: sic ab anginâ mortuus, circa collum liuidus & violaceus circulus; à pleuritide mortuus sæpe

ſæpe macula magna liuida, vnius duorum vel trium palmarum ad costas apparet.

An puer, ſi ſubito mortuus eſt, à nutrice ſuffocatus in lecto, an ſponte ſua & à morbo mortuus, ſic cognoscitur: ſi ante bene valuit, non ſuit querulus, non plorauit, ſi ſubito mortuus, ſi nutrix craſſa, ſomnolenta, ebrioſa, diſſiciliter ex ſomno excitabilis, ſi circa os & nares pueri mortui apparet ſpuma, ſi facies non pallet, ſed eſt liuidi & violacei coloris, ſi aperto corpore ſpuma in aſperâ arteriâ & pulmone multa adhæreat ſignum eſt quòd ſit ſuffocatus.

An quis ex fulminis ictu mortuus ſit, cognoscitur; quia, ſi fulminarit, ſi in loco ſeu campo aperto mortuus inuenitur, nullum vulnus habens, odorem ſpirans grauem ac ſulphureum, ſic vt nec canes nec aues cadauer attingant, ſi in parte aliquâ, quâ tactus eſt, macula liuida apparet cum notis vſtionis, indicium eſt, quòd ſit fulmine tactus. Scribit Plinius, quòd qui vigilans fulmine tangitur, cum mortuus eſt, eius oculi ſint clauſi; qui verò dormiens fulmine tactus eſt, eius oculi ſunt aperti. Aliqui dicunt, corpora fulmine tacta non putrefcere, & idè veteribus nec ſolere cremari, nec ſepeliri.

An quis ſit ſuſpenſus mortuus an viuus, cognoscitur: quia ſi viuus eſt ſuſpenſus, funis veſtigium in collo erit liuidum & nigricans; cutis circum contracta ac rugoſa propter funis compreſſionem, facies, brachia & crura erunt liuida, ſpuma circa os apparebit, & mucus ſpumofus circa nares: ſi verò mortuus nihil iſtorum.

An mortuus quis an viuus ſit vulneratus, cognoscitur: quia ſi viuus, vulnera apparebunt rubra ac cruenta, labra in ambitu tumida ac liuida: ſi mortuus, non item.

An quis ſit proiectus in aquam mortuus an viuus, cognoscitur: quia ſi viuus, totus venter aquâ intumeſcit, circa nares ac os ſpumofa & mucoſa excrementa cernuntur extremi digiti detriti & excoriati ex vi contra terram illatâ: ſi mortuus, contrâ; quia mortuo non atrahitur aqua in ventrem, cum omnes meatus tunc ſint occluſi, & frigore conſtricti.

An quis armis venenatis ſit interfectus, cognoscitur: ſi ſtatim ſæua ſymptomata inſurgunt, virium labefactatio & magna deiectio, cordis delirium & palpitatio; ſi membrum redditur imbecille, ſi caro vulneris & circa vulnus à carne ſanâ multum diuerſa apparet, vt pallida ſupra modum, vel ſubliuida, vel vt mortua.

An quis venenū per os aſſumpſerit, etiâ ſignis cognoscipotest: hoc autè medicū ſcire magni reſert, ſiue æger adhuc viuat vt cūretur, vel mortuus ſit, vt medicus in iudicio teſtimoniū veritatis ferre poſſit, à quo ſæpe eorū qui accuſantur, vita depēdet. Circa hoc autè ſciendum eſt, medicū debere valde circūſpectum, ne temerè pronuntiando hominē de crimine ſuſpectum, innocenter in vitæ periculū adducat. Diſſicile autem eſt iudicare, an quis veneno mortuus ſit, nec ne: etenim tum eſt ſuſpicio veneni,

quando quis repente magnis ac sæuis symptomatis corripitur; atqui talibus corripi potest à prauis, corruptis ac venenatis humoribus in corpore genitis: Et. *Minor prob.* etenim venena in corpore gigni possunt: ergo & effectus venenorum absque eo, quodd venena per os assumpta sint. *Antecedens prob.* authoit. Etenim Galen. *cap. 5. 6. de locis affectis*, quærit, an venena in corpore nostro gigni possint? & respondet quodd sic, & idem asserit *lib. 4. cap. 7. & 2. prorepticorum, comment. 17. & 6. epid. sect. 6.* Et Aërius *sermone 5. cap. 129.* asserit, humores corporis posse euadere venenatos & vero veneno similes. Quod etiam probatur exemplo pestis, epilepsiæ, causata à vapore ex pollice pedis, vel digitis manuum ascendente; & semine & menstruo putrefactis, in quibus ex malitiâ symptomatum manifestum est, humores veneni naturam acquisuisse *prob. 2.* à peste contingunt tam sæua symptomata, & tam cito contingit homines interire, quàm à veneno assumpto; ergo in corpore gignuntur mala, quæ non minora symptomata venenis infertunt; ergo & alia similia in corpore generari possunt. *prob. quia lib. 1. Epidem. sect. 3.* est exemplum Critonis, quem rectè ambulanti pedis dolor fortis cepit, à magno digito, & decubuit; eidem superuenit horror, & cibi fastidium, & paruus calor; nocte secutum est delirium; secundâ die tumor per totum pedem apparuit subruber, pustulæ nigræ, febris acuta, delirium maius, bilis vomitus copiosus; mortuus est secundâ die: hæc symptomata sunt maxima, & non minora, quàm eorum, qui venenum assumpserunt, & quibus talia superueniunt, præcipuè in partibus internis, in iis merito suspicio esse possit veneni, cum tamen nullum fuerit assumptum, sed omnia à venenatis humoribus sint causata, vt ex eo patet, quod nullam ibi Hipp. veneni faciat mentionem. Aliud exemplum est 3. *Epid. sect. 3. agroso quarto.* Primâ die vomuit, æruginosa, febris cum horrore, sudor multus capitis & continuus, grauitas cum dolore, vrinæ tenues, delirium, nunquam dormiuit, secundâ die mane fuit sine voce, febris acuta, sudauit, non intermisit, palpitationes per totum corpus, nocte conuulsiones, tertiâ die omnia exacerbata sūt, mortuus est; hæc omnia possent merito veneni signa æstimari, cum tamen ab humorum solùm malitiâ fuerint producta. Ex his patet arduum esse de venenis iudicare; potest tamen iudicari, si plura signa simul concurrant, & maximè ea quæ sequuntur venenum. 1. si quis sanæ mentis, bene valens, & bonâ viuendi ratione vtens statim à cibo aut potu aut pharmaco assumpto, maximis ac variis symptomatibus corripitur, si statim ventriculi superueniat æstuario & anxietas, corporis iactatio, coloris faciei varia mutatio, nausea, vomitus fetidus aut niger, tussis, singultus, tremor, stupor, punctura, mordicatio, rosiones intestinorum, cordis palpitatio, membrorum contractio aut conuulsio, sanguinis tetri per os electio, molesta vrinæ excretio, feruor totius corporis, vel frigus eiusdem, eruptio papularum aut macularum liuidarum per corpus, intumescencia ventris vel totius corporis, vertigo, lipothymia, syncope, *argæia*, virium summa prostratio, lingua & labra tumefacta ac nigricantia,

nigricantia, extrema corporis, præsertim vngues liuidi, sudor frigidus circa frontem & tempora, oculi torui & mobiles etiam, si corpus mortuum aperiatur, & in gulâ vel stomacho exulceratio, rubedo, caro nigra, exusta appareat; si cibus in stomacho inuentus voraci cani obiciatur, & paulo post etiam moriatur.

An vulneratus ex vulnere mortuus sit, an ex aliâ causâ, etiam dignosci potest. Hæc quæstio est quotidie obuia, & eius decisio ordinariè à magistratibus medicorum iudicio subiicitur; est autem ardua, quia ab eâ dependet vita ac salus illius, qui vulnerauit: vnde si medicus nimis temerariè iudicat, vt sæpe fit, reus est ipsemet mortis & supplicij vulneratoris. Difficile est autem hoc bene iudicare: nam etiamsi quis vulneratus sit, non propterea sequitur, quod ex vulnere mortuus sit, sed potest esse mortuus ex aliâ causâ. Nos ergo, ne erremus, diuersis propositionibus & quæstis rei difficultatè explicabimus. *Dico* itaq; 1. Si quis sit vulneratus sit, & vuln^o nõ sit absolutè lætale, & constat vulneratû, vel medicum, vel chirurgû notabile errore commissæ, cuius ratione verisimile sit mortè causari potuisse, nullâ ratione pronuntiandû est, vulneratum ex vulnere obiisse, aut vulnerantem mortis reû esse, sed obiisse ex errore commissio; quia si potest ex errore commissio obiisse, etiamsi fortè non obierit, & hoc adhuc incertum sit, si saltè non est certum ex vulneris magnitudine eum obiisse, non est pronuntiandum, vulnerantem homicidij reum esse. *Dico*, si verisimile sit mortem ex errore causari potuisse, hoc autem cognoscitur ex symptomatibus, quæ ante mortem eueniunt, nam si talia symptomata eueniant, qualia sequi possunt errorem commissum, est indicium eum ex errore commissio obiisse; si verò talia sunt, quæ ex naturâ suâ non sunt nata sequi talem errorem commissum, sed quæ potiùs vulneris magnitudinem sequuntur, signum est mortem non ex errore commissio, sed ex vulnere euenisse; sic si chirurgus suâ ignorantia non sciuiisset fluentem venam compescere, & inde secuta fuisset magna debilitas, vultus pallor, asphygmia, est indicium mortem esse secutam errore illius chirurgi; quia talem errorem talia symptomata sequi nata sunt: si chirurgus neglexisset adhibere repellentia, & exinde secuta esset maxima inflammatio; vel nimis frigida adhibuisset, & exinde secuta fuisset gangræna, ex eaque mortuus esset, verisimile est eum mortuum esse errore chirurgi, non vulneris magnitudine: nam tale symptoma natum est sequi talem errorem commissum: si æger continuò vinum bibisset, & secuta inde fuisset vulneris inflammatio, vel sanguinis fluor, aut magna febris, & ratione eius æger mortuus esset, verisimile est eum ex errore proprio & non vulneris magnitudine perisse; & ita, dico, iudicandum est, etiamsi ipsum vulnus sit magnum ac graue; nam etiamsi magnum sit ac graue, forsân tamen sine tali errore interueniente curari potuisset, nam etiam grauiâ ac magna vulnera à peritis chirurgis sæpe sanantur. Verûmtamen, si vulnus sit absolutè lætale, etiamsi error aliquis commissus sit, nihilominus mors cum vulneris magnitudini, & non commissio

errori imputanda est ratio est, quia tum non est certum, quòd ex commisso errore sit secuta; sed hoc est certum, siue commisso, siue non commisso errore, æquè bene mortem fuisse secuturam ex vulneris magnitudine, & sic penè certum est & multò probabilius, mortem ex vulneris magnitudine, quàm ex errore commisso secutam, talis erroris commissi exempla sunt apud Hipp. 4. *Epid. parte 15.* in puero Metrophanto, qui ideo, quòd scalpello vlcus nudasset, vnde ipsum est refrigeratum, mortuus est, & 5. *Epid. parte 14.* in Philes filio, qui nudatione frontis factâ nonâ die, in febrem incidit, liuidum factum est os, & obijt. Verùm quando quis est vulneratus, & post vulnus sequuntur eiusmodi symptomata ac morbi, vt phlegmone, conuulsio, gangrana, hæmorrhagia; & ratione eorum vulneratus moritur, estne talis dicendus mortuus esse ex vulnere, nec ne? aliqui dicunt quòd non; nam talis, aiunt, moritur ratione illorum morborum, qui vulnere superueniunt; ergo non ratione vulneris: sequela probatur, mors est adscribenda causæ proximæ & immediatæ, nõ remota, sed in hoc casu vulnus est causa mediata & remota mortis, morbi illi sunt causa immediata & proxima; Ergo iis mors est adscribenda non vulnere. Sed dico, si tales morbi & symptomata oriuntur ex vulneris magnitudine, & non ex commisso errore aut aliâ superueniente causâ, mors tunc vulnere est adscribenda. *Resp.* argumento allato: quòd etsi hi morbi sint causa proxima, & non vulnus; tamen vulnus est causa principalis & prima, & causa illorum morborum; & sic est etiam causa mortis, quæ ex illis morbis & symptomatibus sequitur: nam quod est causa causæ, est etiam causa causati. Et ita sentit & resolut Galen. *lib. de causis procatarteticis cap. 2. & 3.* vbi hanc quæstionem disputat. Sed si post vulnus sequitur alius morbus, quem probabile esset non oriri ratione vulneris, sed ex aliâ causâ propriâ & particulari, tum non esset mors vulnere, sed illi morbo imputanda. Vt, verbi gratiâ, si esset quis læsus in ventre, & superuenerit apoplexia, & vulneratus esset senex, probabile esset, illam apoplexiam ortam esse ex propriâ causâ & dispositione cerebri, & non ratione vulneris illius; quia talis morbus non est natus sequi tale vulnus, & verisimile est talem apoplexiam euenturam fuisse, etiam si vulnus illud non fuisset infictum; & proinde non vulnere sed apoplexiæ est imputanda. Sic si quis in capite vulneratus esset, & superueneret phlegmone, & inde gangrana in pede, ex quâ mors sequeretur, tum censendum esset illum non ex vulnere, sed alio morbo, qui forte id superuenit mortuum esse. Vbi tamen distinctione opus est; quia si vulnus est tale, quod ex naturâ suâ est aptum corporis humores commouere, tum si quæ mala ex illâ humorum agitatione oriantur, ratione quorum ager moritur, omnia illa mala & mors ipsa vulnere tanquam primæ suæ causæ sunt adscribenda: sed si vulnus tale sit, quod ex naturâ suâ non est aptum sic humores corporis agitare, vt si vulnus sit paruum, in externis partibus, tum si quæ mala superueniant ex quibus ager moritur, illa non sunt vulnere adscribenda, sed propriæ causæ

causæ ex dispositione, & morbo ex tali dispositione genito. Ex quo tequitur, quòd quando vulnus est absolute lætale, quatiacunque tum mala vulnus ipsum sequantur, omnia illa & mors ipsa vulneri tanquam potissimæ causæ sunt adscribenda.

Est alia difficultas; si ab illato vulnere etiam magno post aliquot dies incipiat æger conualescere; & postea iterum incipiant pessima symptomata, & æger moriatur, estne talis mors vulneri adscribenda videtur ex parte, quòd non: nam ex eo, quod æger post aliquot dies melius habuerit, cum inceperit conalescere, videtur quòd vulnus non fuerit lætale, & quòd ex parte illius non fuerit periculum aut difficultas; nam si lætale fuisset, æger non melius, sed paulatim peius peiusque habuisset, quòd autem postmodum tam sæva symptomata apparent, videtur certum esse, quòd vel ex parte medici, vel ægri aliquis error sit commissus, etiamsi is non innotescat; vel quòd alius affectus superuenierit, non ratione vulneris, sed ratione propriæ suæ causæ & corporis indispositionis, cuius ratione vulneratus mortuus sit, cuius mortis superuentus non debet ipsi vulneri imputari, & sic neque etiam mors, quæ illius morbi ratione est causata. Sed *Resp.* quòd æger prius semper visus fuerit melius valere, & quòd non nisi post longum tempus sæva symptomata superueniant non excusare, quo minus illa symptomata & mors vulneri imputentur: quia vulnera talia sæpe sunt, ut ipsa videantur curari, & æger melius habere, & tamen serò post maximè ingrauescunt quòd contingit illis vulneribus, in quibus intus materia aliqua aut sanguis retinetur, qui demum progressu temporis putrescit & suppuratur & interius phlegmonem, vlcera, gangrænam, aliâque mala & symptomata causant: sic sæpe in vulneribus capitis contingit, ut illa tantum parua & superficialia esse videantur, & sine vllâ cranij fracturâ, & tamen ex contusione factâ fuit subvoluta vena disrumpita, & sanguis extrauolutus, qui paulatim putrescens, demum 17. aut 18. die pessima symptomata & mortem infert. Dico tamen, quòd ordinariè & extra talem casum, si vulneratus melius habuerit, & visus fuerit conualescere, & per plateas aut ad templum exierit, si dum conringat interea mori, mortem non esse vulneri, sed alicui à se errori commissio adscribendam.

Alia est difficultas; si quis esset vulneratus vulnere paruo & non lætali, & esset debilis, puer, senex, plenus malis humoribus & cachecticus, sic ut ratione suæ debilitatis, & malæ dispositionis ex vulnere moreretur, ex quo est verisimile eum minimè moriturum fuisse, si illam debilitatem, ætatem, & malam corporis dispositionem non habuisset, v. g. si quis esset paruo vulnere in tibiâ læsus, & ob cachexiam vel senectutem gangræna sequeretur, ex eâque moreretur, esset ne mors illi vulneri adscribenda, sic ut vulnerator homicidij reus pronunciandus, nec ne? Aliqui dicunt, quòd non, & videtur probabile; quia tale vulnus ex se non est lætale; ergo mors non est ei adscribenda; talis curaretur, si non esset tam debilis, cachecticus, &c. ergo eius debilitas, cachexia,

cachexia, ætas, est causa mortis non vulnus; ergo mors non est vulnere adscribenda, & per consequens vulnerator illius mortis reus non est, cum sit mortuus ratione suæ malæ dispositionis, cuius dispositionis vulnerator ipse non est causa, sed ipsemet vulneratus: neque potest dici, quodd vulnus sit saltem causa occasionalis mortis, quia effectus non est causæ occasionali adscribendus, sed tantum veræ causæ efficienti principali; quia si vulnus & mors ex eo sequens possent causæ occasionali adscribi, sic sæpe eiusdem homicidij multi essent rei; nam qui amicum suum ad cœnam inuitavit, & inebriatus in plateâ lites quærat & occidatur; vel qui dum ab aliâ plateâ, per quam ire debebat, diuertit, & sic in mortem incurrat, qui rixarum est origo, qui interfectori casualiter dedit gladium, aliisque varij, quibus tamen nunquam mors à vulnere causata imputatur, nec unquam homicidij aut mortis reus declarandus. Pro resolutione dico, distinguendum esse; nam si vulnus est valde paruum, puto mortem tunc vulneratori non esse imputandam, sed potius malæ dispositioni & debilitati interfecti: contra dicendum si vulnus sit mediocre, ratio est, quia si vulnus inflictum non fuisset, æger adhuc diutissime vixisset, cum illâ suâ dispositione, debilitate & senio: ergo vulnus est causa mortis; neque quicquam est, quod dicatur esse mortis causa tantum occasionalis, quia verè est causa efficiens; & senium & debilitas & cachexia non sunt causa mortis effectiua, sed sunt tantum causa per accidens, quatenus non potuerunt vulnere & accidentibus, quæ ex eodem vulnere sunt secuta, resistere; aut sunt tantum causa adiuvans mortis: præcipua autem causa mortis est vulnus; vulnus autem per se causa accidentium, & accidentia per se sunt causa mortis; & ita vulnus est quoque causa per se mortis; cui accedit, quodd in dubio semper pronuntiandum potius est in favorem illius qui vulneravit, quàm contrà: ne temerario Medici iudicio, qui forsitan innocens esset, ad supplicium perveniat; nam etsi illud vulnus non sit tam magnum, quod in iuvene robustissimo & optimè sano, gangrænâ, febrem, aut debilitatem tantam inferre potuisset, quodd talis ex eo mori potuisset; tamen quia vulnus tantum est, quodd saltem naturaliter in tali ætate & tali dispositione, & non solum occasionaliter, sed verè effectivè potuerit eiusmodi accidentia causare: & quia talia accidentia alioqui orta non fuissent, & ex parvâ causâ oriri non potuissent, sed orta sunt ex morbo seu vulnere, quodd respectu ætatis & dispositionis corporis est magnum, ideo verè vulnus eiusmodi accidentium & mortis causa est iudicandum. Hæc de signis Anamnesticis.

§. II.

Signa Diagnostica.

Diagnostica signa sunt signa præsentium, præsentia quæ cognosci debent,

debent vel sunt causa, vel morbus, vel pars affecta : hinc Diagnostica alia sunt signa causarum, alia morbi, alia partis affectæ. Diagnostica causarum differunt ab anamnesticis per hoc, quod anamnastica sunt causarum præteritarum; & sic præcipuè causarum externarum : Diagnostica verò sunt causarum præsentium, quæ adhuc sunt, & morbum actu faciunt ac fouent; & sic maximè causarum internarum.

CAP. II.

De Signis Diagnosticiis causarum morbosicarum in genere.

Diagnostica causarum præsentium alia indicant bilem, alia melancholiam, &c. nam hi humores sunt causæ communes omnium morborum. Supra inter signa salubria egimus, de signis complexionis biliæ, melancholiæ, sanguineæ, &c. Sed illa ab his differunt, nam ibi ponuntur signa complexionis naturalis; hic verò signa humorum morbos facientium; propterea signa, quæ hic ponuntur, sunt ab illis parùm diuersa: aliud enim est dicere aliquem esse complexionem naturaliter & toto corpore sanguineum, biliosum, &c. aliud in eo hoc tempore bilem vel sanguinem redundare; & hoc tempore & hac parte morbum à sanguine vel à bile generari, potest enim esse, ut aliquis sit naturâ suâ sanguineus, & tamen bilis in eo hoc tempore, hac parte abundet, aut morbum faciat; & sic alia sunt signa, quæ naturalem complexionem biliosam vel sanguineam indicant; alia quæ causam vel humorem hoc tempore præsentis morbi facientem vel fouentem: sic sensus impediti, cogitatio tarda, grauitas capitis, oculorum tumor, non sunt signa complexionis sanguineæ naturalis; quia potius contra sanguinei sunt ingeniosi, sed tantùm sunt signa sanguinis pro tempore circa caput abundantis: eodem modo & tensio vasorum, lassitudo spontanea, pruritus circa locum, ubi aliquando sit secta vena, non sunt signa naturalis complexionis, sed sunt signa sanguinis pro nunc contra naturam abundantis, vel sanguineæ ac morbosæ constitutionis, & sanguinis morbum vel facturi vel facientis.

Porro morbificæ causæ ex variis cognoscuntur, & 1. ex iuuantibus ac lædentibus; si calida iuuant causa morbi est vel melancholia vel pituita vel flatus vel serum; si frigida, contrà. Sic Hipp. lib. de ratione victus in morbis docuit, in dolore lateris morbi causam per appolita fomenta cognosci; nam si æger iis iuuatur, debet morbi causam esse flatum; si læditur, calidum humorem ac sanguinem ac veram pleuritidem esse.

A causis etiam externis, quæ præcesserunt internæ cognoscuntur: tales sunt anni tempus, regio, victus ratio, &c. nam si est ver, & si æger sit iuuenis, si vsus sit potu meraciori, victu liberaliori & sanguinis multi-

plicatio, signum est, sanguinem in eo abundare, & morbum facere. Iuuenilis ætatis morbis à bile laborat, senilis à pituità; ætate à bile, vere à sanguine, hyeme à pituità morbi fiunt. In Hispanià à calidis humoribus, in regione frigidà à frigidissimis mulieribus mensium, in viris item consuetu vacuatio suppressa, ut hæmorrhagis, hæmorrhoides suppressæ, sanguinè abundare indicant. A simili etiam causæ morbi cognoscuntur; si æger solet morbis à sanguine laborare, cum aliàs agrotat, suspicio est sanguinem & tunc morbi causam esse. Ex iis, quæ sequuntur & symptomatibus etiam in causarum notitiam venimus; sic pustulæ rubræ, parvæ, rotundæ ex bile fiunt; latæ & sine pruritu, ex humore frigidiore; deliria fera atrociora, ex bile, iucundiora à sanguine; à bile invasiones febri-les sunt tertianæ, à melancholià quartanæ, à sanguine continuæ; à bile symptomata omnia & dolores sunt acutiora, ab aliis humoribus mitiora. Dolorum species etiam morbi causam indicant, dolor pungens bilem, grauius picuitam, tensius flatum indicat. Tumores, qui oboriuntur in morbis, sæpe morbi causam indicant; phlegmone sanguinem scirrhus seu tumor frigidus & durus, melancholiam; œdema, id est, tumor laxus ac mollis pituitam indicat; tumores tensi instar tympani & perlucidi flatum & aquam.

Qualitates externæ corporis etiam causam indicant: perpetuum frigus externum frigidum humorem, calor maximus calidum, color citrinus faciei vel totius corporis bilem, liuidus color melancholiam, faciei & oculorum rubedo, sanguinem.

Propria morborum symptomata etiam causam indicant: sic peruigilium calidos humores, somnolentia frigidos indicat; sitis calidos, astria frigidos; pulvis celer, magnus calidam causam; lentus, tardus frigidam.

Excrementa morbi causam omnium maximè indicant: nam quale excernitur, tale esse quod in corpore abundat, est suspicio; sæpe bilem vomere signum est abundantis in corpore bilis, pituitam pituitæ, &c.

Pars affecta cognita etiam aliquando ducit in cognitionem causæ, ut si affectus est in vesicâ, vel regione renum, calculi suspicio suboritur; si in intestinis, flatuum vel vermium; si in utero, seminis vel menstrui putrescentis: Et sic de aliis. Et hæc sunt fontes signorum.

C A P. I I I.

De Signis Diagnostiis causarum morbificarum in particulari.

§. I.

Signa sanguinis abundantis.

IN particulari signa sanguinis abundantis vel morbum facientis sunt in primis complexio sanguinea, & signa suprâ omnia allata, quæ complexiōnem

plexionem naturalem sanguineam indicant: insuper si prægressit victus ratio sanguinis multiplicatiua, conuiuia multa & lauta, vita otiosa & læta; si est ætas iuuenilis, ver, regio, calida, si æger aliquo membro magno est mutilatus; nam tunc in reliquo corpore facili sanguis abundat, si solitæ sanguinis euacuationes, vt phlebotomia, hæmorrhagia, hæmorrhoides, menses, sunt suppressæ; si morbi sanguinei, synochi, phlegmone sint adhuc antea prægressi, si pustulæ aliquæ appareant, si præcesserint somnia de rebus rubris, si sanguis ex aliquibus partibus, vt per nares, excernitur; si febris species quæ æger laborat sit synocha; si vrina crassa, rubra multa, si pulsus magnus, plenus, vndosus, sputum dulce, sudor fœtidus & multus, capitis grauitas, temporum pulsatio, vultus rubicundus, totius corporis venæ & in oculis rubicundæ & turgentes, pruritus in loco vbi aliquando vena secta fuerit, respiratio magna, sensuum stupiditas, oculi contusi & turgidi, cogitatio tarda, oscitatio, pandiculatio, spontanea lassitudo, incubus nocturnus, sputa dulcia, facile tolerare multam sanguinis euacuationem, &c. si in extracto per phlebotomiam sanguine, multus purus sanguis, cum paucâ aliorum humorum permixtione reperitur, si morbi sanguinei passim per vibem vagantur, &c.

§. II.

Signa Bilis abundantis.

Signa bilis in corpore abundantis aut morbum facientis: si color oculorum & faciei & totius corporis pallidus est & fuscus, sputa & excrementa citrina ac flaua, fortè etiam alba vt in phrenitide; si erysipelata vspiam appareant, si periodus febris, quæ æger laborat, est tertiana; si morbus exacerbatur in meridie, hoc enim est tempus, quo bilis in corpore maximè grassatur; si aliàs & antea biliosis morbis ægrotarit; si in extracto per phlebotomiam sanguine plurima bilis supernatat, si somnia turbulenta & truculenta de incendiis, rixis & pugnis præcesserint; si vigilie seu defectus somni adsit; si æger calidis cibis, vt vino & aromatibus, vsus fuerit; si valde afficitur frigidis ac humidis cibis, à calidis verò læditur; si morbus, quo laborat, maximus est & acutissimus, si dolores intensissimi & pungitiui; si æger complexionis est biliosæ si iuuenis; si est ætas & regio calidissima; si biliosi morbi grassentur, vt dysenterie, erysipelata, tertianæ, si sitis est vehemens, lingua citrina, amara, nigra; si ab assumptis cholagogis melius habet, eaque facilius fert; si consuetæ fortè bilis vomitus cessauerint, si æger est iracundus, inquietus; vrina flaua, ignea, mordax, cum paucò sedimento; pulsus celer, magnus, frequens, durus; sudores flauī seu indusia flauedine tingentes; si aurium excrementa multa & flaua, &c.

Signa Pituitæ abundantis.

Signa pituitæ abundantis vel morbum facientis sunt: sensus hebetes, mortuum tarditas, partium omnium grauitas & segnities, mentis pigritia, obliuio, somnolentia pulsus tardus, paruus, rarus, mollis, corpus album, molle, frigidum tactu, ætas puerilis aut senilis, hyems, morbi pituitosi, grassantes, si æger aliàs morbis pituitosis laborarit, phlegmata alba, mucosa, multa è corpore prodeuntia, per nares, os vomitum, deiectiones, saliuæ dulcis, insipida, paucitas sitis, nisi forsan phlegma, quod in corpore est, sit salsum, appetitus calidorum & iuuamen ab eis, lætio à frigidis, nausea, eructatio, diminuta coctio, ructus acidus, temperamentum ægri frigidum ac humidum, ætas senilis, victus prægressus pituitosus, vita sedentaria, habitatio circa mare, regio frigida, hyems, sexus muliebris, tumor in corpore œdematosus, dolor grauius, menses albicantes pituitosi, vrina alba, pallida, modò tenuis, modò crassa & turbida, pedes œdematosi, in extracto sanguine pituita multa, somnia de aquis & pluuia, &c. si typus febris est quotidianus, cum morbus est, qui à variis humoribus gigni potest; quando est à pituitâ, erit minor, ac leuior, & symptomata mitiora. A morbi genere etiam pituita cognoscitur, vt si est paralytis, epilepsia, apoplexia; nam hi morbi à pituitâ maximè oriri solent. A parte affecta, vt si est caput, stomachus, intestina, vesica; nam hæ partes maximè à pituitoso humore molestantur.

§. IV.

Signa Melancholiæ abundantis.

Si est solito timidior, mæstus, solitarius, color faciei liuidus; insomnia turbulenta, terribilia; morbi melancholici aliàs prægressi, vel nunc etiam præsentis, vt lichenes, varices, quaternæ, scirrus lienis; si morbi melancholici grassantur, si tumor vsquam durus & frigidus, dolor grauius, si est autumnus æger complexionis melancholicæ, si consuetæ hæmorrhoides vel sint suppressæ, vel fluant & æger eis iuuetur; pulsus paruus, tardus, durus; ructus acidus, vrina nigra, crassa, interdum & tenuis, cum scilicet nihil melancholiæ expurgatur; menses nigricantes, sudores linteamina nigrefacientes, si excrementa nigra per vomitum vel deiectiones expurgantur, præcedens victus ratio melancholica, si melanchogis assumptis iuuatur, appetitus deprauatus seu caninus. Morbi species melancholiam ostendit, vt si est cancer, elephantiasis, quartana, scirrus, varices, scorbutus, hæmorrhoides. Pars affecta etiam ostendit melancholiam; vt si in regione lienis dolor sentiatur.

§. V.

Signa feri abundantis.

Stomachus frigidus, lienis durities & obstructio, sputatio multa, vrina suppressa vel valde multa, sudor suppressus aut magna pronitas ad eum; facies, pedes tumidi & œdematosi, æger pallidus, cachecticus, in extracto sanguine serositas plurima; parte aliquâ tactâ vel vulneratâ serositas multa effluens, vrina cruda & aquosa, alui deiectio liuida ac mollis; ab hydragogis iuuatur; aquositas multa à pharmaco purgatur, pruritus multus per totam cutem sine scabie aut pustulis; si multa aquæ potio præcessit, & vsus fructuum frigidorum, vt cerasorum, persicorum, cucumerum, melonum, &c. adest corporis *ædœmia*, sitis quoque ob feri falsitudinem, venter tumidus & asciticus, serotum aquâ tumet, hydatides seu vesiculæ aquâ plenæ in corpore apparent.

§. VI.

Signa flatuum abundantium.

Ventriculus frigidus ac humidus, caloris debilitas; vsus ciborum flatulentorum prægressus, complexio melancholica, lien melancholico humore turgens & obstructus, nam melancholia flatulentiam parit. Alij à flatu affectus prægressi vel comitantes, vt aurium tinnitus, oscitatio, palpitatio, colica, frequentes ructu crepituque flatus, & ij cum leuamine; à crudis & frigidis læditur, & à calidis ac flatus discurrentibus iuuatur; vsus ciborum flatulentorum prægressus, vt cereuisiæ recentis, leguminum musti, fructuum ac olerum, murmur in ventre frequens, vrina bullosa, si flatus in ventre concluditur, venter percussus instat tympani sonum edit.

CAP. IV.

Signa Diagnostica morborum.

Signa morborum alia ostendunt morbi speciem, alia morbi differentias, scilicet, an morbus sit vnus, an plures, simplex an compositus, primarius an per consensum, mali vel boni mortis, magnus aut paruus, acutus vel longus, &c. Signa, quæ morbum indicant, sæpe etiam indicant partem affectam: & contrâ interdum pars affecta citiùs cognoscitur, quàm morbus, interdum contrâ: sic si excernatur pus, statim cognoscitur morbus, & scitur esse vlcus vel abscessum; sed adhuc ignoratur in quâ parte consistat; contrâ, si dolor in vesicâ sentiatur, aut vrinæ

suppressio adfit, statim cognoscitur pars affecta, sc. vesica; sed affectus propterea adhuc non cognoscitur: si dolor maximus est in stomacho vel capite, cognoscitur bene pars affecta, sed non ipse affectus. Aliqua symptomata sunt, quæ maximè sequuntur naturam partis, ut propriæ partium actiones læsæ: aliqua verò quæ situm partis, ut dolores; & talia maximè indicant partem: aliqua non tam naturam partis sequuntur, quàm potius naturam causæ morbiicæ aut morbi, ut sputa cruenta & purulenta; & illa potius indicant morbum ac morbi causam, quàm partem affectam.

Potior morborum inuestigatio est difficilis valde, causæ variæ sunt: prima est, quia morbi interdum sunt recentes & primùm incipiunt: nam incipientes morbi difficulter cognoscuntur, eodem modo quo herbæ recenter & terrâ pullulantes. Ratio est, quia tum symptomata adhuc non sunt manifesta, neque tam multa; plurima enim demum post vel in ipso morbi decursu solummodò superueniunt; cui accedit, quodd in morbis à fluxionibus materia huc illuc fluctuet, priusquam parti insederit. Hinc in principio symptomata sunt confusa ac diuersa, propt variæ partes afficiuntur, ex quibus non potest præcisè morbus vnus cognosci. Secunda causa est, quodd multi morbi ab eadem causâ oriuntur, & quodd diuersi morbi in eadem parte resideant. Eadem autem causa materialis, & eadem pars affecta plurima symptomata eadem producant: eadem autem symptomata eundem affectum indicant; & idè per illa diuersi affectus non possunt bene distingui. Propter hanc causam synochus putrida à non putridâ difficulter distinguitur; febris tertiana à febre ardente; quia vtriùsque ferè eadem est materia, eadem pars affecta, & sic ex consequenti symptomata non multùm diuersa. Tertia causa est partium vicinarum vnio ac consensus, propter quæ sit, quodd malum existens in vnâ parte, etiam coafficiat aliam, & sæpe plures; vnde non solùm fiunt symptomata consequentia vnâ partem affectam, sed diuersas; quæ symptomatum confusio ac diuersitas est causa, cur medicus nequeat scire, quæ pars affecta, quis morbus, aut quæ causa eius: sic viciniæ renum & intestinorum nephriticum dolorem cum colico sæpe confundunt: Continuitas extremitatis penis cum vesicâ, facit aliquando vt cognosci nequeat, an affectus in pene sit an vesicâ: quandoquidem à vesicâ vlcerè & affectu penis extremitas eodem modo doler & prurit, ac si affectus esset in eo. Dolor, qui ad clauiculam ascendit, multos quotidie in penis inflammatione à dextri lateris pleuritide distinguendâ decipit: peripneumonia à pleuritide difficulter distinguitur, præcipuè in iis, qui pulmonem costis ad natum habent, quodd non paucis contingit. Quarta causa est: quodd multæ partes ad eandem actionem conspirent, & eiusdem actionis sint instrumenta; hinc illâ actione læsione, ignoratur cuius instrumenti vitio ea sit adscribenda, an huius an illius; & consequenter, quis affectus per eam significetur, non scitur. Tussis, difficilis etiam respiratio, & trachææ, & diaphragmatis, & pulmonis, & costarum vitio oriri possunt,

possunt, & sic nullum peculiarem affectum indicare possunt. Nimia symptomatum vehementia etiam reddit morbos occultiores; nam facit ut per sympathiam multa alia symptomata oriantur, quæ non sunt secundum sed extra naturam morbi; & tùm in illâ diuersitate symptomatum nescit Medicus, ex quo symptomate debeat de morbi causâ, de morbo, & parte affectâ iudicare; quia non potest dignoscere, quæ inter omnia illa symptomata sint essentialia morbi, quæ consequentia, & quæ per consensum facta; sed hoc symptoma hanc, illud illam partem affectam indicat; hoc talem, aliud alium morbum vel causam; vnde in tanto symptomatum concursu nescit, quo se vertere debeat, & cui morbo debeat illa præcipuè imputare. Quinta & maxima causa est, morborum diuersorum concursus; vnus enim morbus habet vnus tantum generis symptomata, multi verò concurrentes, habent symptomata diuersa: multitudo & confusio illa symptomatum parit difficultatem, ut dictum est; nam scire non possumus, an illa symptomata sint ab vnâ causâ, an verò à diuersis, an à se mutuo dependeant, & quomodo possint esse simul, an ob mutuum consensum partium, an aliquâ aliâ ratione. Et cùm videmus omnia illa symptomata ab vno morbo oriri, putamus nos morbum ignorare, & esse nouum morbi genus nobis incognitum. Et si symptomata aliquando sint contraria; si ex vno nobis videtur cognoscere morbum aut causam, ex altero contrarium, quod ex tali morbo vel causâ scimus oriri non posse, tunc iudicamus nos totum affectum ignorare; ex quo maximus error coningit. Alia causa ignorationis morborum est, quando vnus morbus in alium morbum mutatur; ut cùm phrenitis transit in lethargum, pleuridis in peripneumoniam, colica in paraly sin, &c. tunc enim diuersa & contraria symptomata se mutuo consequuntur, quæ eandem, quæ iam dicta est, pariunt confusionem.

CAPUT V.

Signorum Diagnosticorum Morborum fontes.

Signa Diagnostica morborum ex variis fontibus sumuntur; generatim autem maximè ab hi: quatuor: causis sc. internis, symptomatibus, parte affectâ, iuuantibus & nocentibus. Sub causis continentur, ætas, regio, anni tempus, parentes, aëris constitutio, victus ratio, sexus, dispositio corporis, ut obesitas vel gracilitas, figura ut magnitudo ventris, crurum &c. consuetudo, complexio, &c. Sub symptomatibus continentur actiones læsæ, corporis affectus, excrementa vitiosa, dolores, &c.

A regione morbi cognoscuntur, quia certi morbi in certis regionibus magis grassantur; sic sudor Anglicus in Angliâ: scorbutus in maritimis Regionibus: Elephantiasis Alexandria; Podagra & Anxiones ad articulos in Scythiâ.

Ab

Ab anni tempore : nam similia anni tempora similes morbos inducunt; æstas biliosos, hyems pituitosos, catarrhos, &c.

A cibi genere: nam ab eo, quòd aliquis semper est usus cibis calidis, cognoscitur morbus aut intemperies, quàm intus in stomacho, hepate, aliisque partibus laborat, esset calida.

Ab epidemiâ aëris constitutione : quia si aliqui morbi communiter grassantur, de iis statim potest esse suspicio.

Ab ætate : si senex est, colligitur morbus frigidus & à pituitâ si iuuenis, calidus & biliosus.

A parentibus : nam si parentes fuerint arthritici, phthisici, calculosi, leprosi, aut aliquo morbo hæreditario laborantes, de iisdem in filiis suspicio est.

A consuetudine ; ut si æger aliquis aliquo morbo frequenter solet laborare; nam si quis pleuritide frequenter laborauit, cum dolorem in latere sentire incipit, suspicio iterum erit pleuritidis.

A sexu; sic Eunuchi neque podagra laborant, neque calui sunt, mulier etiam, inquit Hippoc. podagrâ non laborat, nisi menstrua defecerint.

A vitæ exercitio : sic studiosi distillationibus pituitosis, & melancholicis morbis obnoxij sunt ; sedentarij omnes faciliè calculum incurrunt; qui multum scribunt, pectoris dolores & viscerum obstructions; acupictores oculis debilitantur ; infectores pannorum phthisi faciliè corripiuntur ; auri fabri & typorum futores paralyti; nautæ & qui mari adhabitant, scorbuti.

A corporis dispositione & figurâ : obesi morbis frigidis, apoplexiæ, obstructionibus obnoxij sunt; qui venas latas habent, in morbos calidos sunt proni, qui verò angustas, in frigidos.

Ab animi affectibus: Iracundi, celeri ingenio præditi calidis ac biliosis morbis ; torpidi, stupidi & somnolenti morbis pituitosis.

Ab intermissâ aliquâ solitâ euacuatione, morbi etiam possunt dignosci : sic si quis post hæmorrhoides suppressas in morbum incidat, illum esse melancholicum colligi potest ; eodem modo de suppressis aliis euacuationibus iudicandum est.

Porrò à symptomatibus etiam cognoscuntur morbi, ut actionibus lætis, excretis, corporis qualitatibus : sic pulsus celer, creber, magnus febrem indicat, deglutitio læsa auginam ; mictio impedita calculum aut earunculum; dolor pulsatorius ac punctorius phlegmonem, &c. rigor febres intermittentes indicat, non continuas ; sed rigor tertianam indicat, frigus quotidianam, horror quartanam.

Tempus symptomatum etiam morbum indicat: sic dolores nocte magis augeri, morbi gallici indicium sunt; æuersiones tabidis de nocte magis quoque fiunt, &c.

Ab excrementis : si pus exeretum vlcus vel abscessum significat: sic si caro aut membrana excernantur, idem indicant ; nam si caro, vlcus in visceribus,

visceribus ac partibus carnofis, vt pulmone, hepate, renibus, &c. si membranz, in partibus membranosis, vt trachæa, intestinis, vesicâ; Et ætenu in vrinis calidam intemperiem & calculum significant; alui fæces, seminibus cucurbitæ similes, latum vermem significant; cibi non mutati diarrhæam, potus non mutatus diabetem; suppressa excrementa & flatus in eo, qui ventris dolore laborat, colicam indicant; vrina crocea & fæces albæ iterum; sanguis per venæ sectionem extractus & non concrelescens ac putridus, elephantiasim indicat.

A qualitatibus: vngues curui tabem significant; lingua nigricans, lentiores circa dentes & in faucibus, febrem ardentem; calor flauus totius corporis vel oculorum, iterum; niger, aquaturn, pallidus in virginibus menses retentos, & vteri obstructionem; maculæ liuidæ in tibiis & scapulis, præcipuè si cum exulceratione gingiuarum aut palati sint coniunctæ, scorbutum indicant; magnus rubor maxillarum peripneumoniæ; fætor exeuntium putredinem ac corruptelam aliquam humorum; maximus fætor putrescere partes indicat; tumor pectinis in ischuriâ obstructionem meatus vrinarij seu colli vesicæ; tumor dextri hypochondrij obstructionem & scirrhum hepatis: sinistri scirrhum lienis indicat; tumor inguinis & scroti herniam; tumor œdematosus pedum, cachexiam & hydropem incipientem totius corporis seu anasarcam; ventris totius ascitem ac tympanitem; ascitem, si venter vnâ manu percussus contra alteram manum, quasi fluctuantem aquam, proiciat; tympanitem, si instar tympani percussus sonet.

Ex parte affectû morbus aliquâ ratione nosci potest, dolor renum & lumborum calculi suspicionem mouet; dolor in perinæo calculi vesicæ; dolor ventris colicæ, aut in pueris vermium. In summâ, quo morbo vnaquæque pars magis affici nata est, illius morbi suspicionem parit, si ipsa malè habere percipiatur.

A iuuantibus & nocentibus morbi quoque cognoscuntur: si calida iuuant, intemperies est frigida; si frigida, calida; quæ colicam, scorbutum, calculum, &c. iuuare prædicantur, colicæ, scorbuti, calculi suspicionem faciunt. Et hi sunt fontes signorum, vnde signa diagnostica morborum desumuntur: nunc ad ipsa signa in particulari transeamus.

CAP. VI.

Signa differentiarum morbi accidentalium & generalium.

§. I.

Signa Morbi magni vel parui.

MORBUS est tripliciter magnus; vel est magnus secundum accidentia, quia scilicet, eius propria & pathognomonica symptomata sunt

magna & valdè intensa: vel est magnus ob suam malignitatem ac malum morem; vel est magnus ob nobilitatem partis affectæ, quam occupat.

Signa morbi magni etiam triplicia sunt: nam & illa signa, quæ morbum secundum essentiam suam magnum esse indicant; & illa, quæ indicant morbum malignum esse; & ea, quæ indicant morbum consistere in parte principe seu nobili; omnia sunt signa magni morbi.

Magnitudo autem morbi secundum essentiam cognoscitur vel per se ipsam, seu ex propriâ suâ naturâ, vel ex magnitudine causæ prægressæ vel præsentis, vel ex magnitudine effectuum seu symptomatum; nam de signis malignitatis mox seorsum agemus. Per se ipsum cognoscitur morbus magnus, ut si est Apoplexia, gangræna, cancer, elephantiasis, &c. illi enim morbi ex naturâ suâ sunt magni: & sic cum sunt præsentis ex se ipsis cognoscuntur esse magni sine ullis aliis signis: sic intemperies tum est magna, cum calor est maximus; postremo vlcus vulnus etiam sunt magna, si ipse tumor, vlcus, vulnus oculis videntur maxima; & sic de aliis. 2. cognoscitur magnitudo ex magnitudine causæ, ut si causa est sanguis; nam ille est principalissimus humor, & in toto corpore est copiosus: si venenum assumptum morbi causa sit; si magnum vulnus, si magnus lapis super caput ceciderit, cognoscis morbi magnitudinem.

Ad magnitudinem causæ refertur dissimilitudo morbi à naturâ ægri, anni tempore, regione, ætate, &c. contrario enim naturæ & anni tempore morbo laborare, causæ & proinde etiam morbi magnitudinem arguit. Cognoscitur etiam magnitudo morbi secundum essentiam ex propriis & pathognomonicis signis maximis, quando scilicet propria symptomata morbi in suo genere sunt maxima, ut cum est affectus ventriculi, si inappetentia sit magna, si vomitus sit maximus, &c. Cum est affectus oculi, si cæcitas sit maxima. Cum est colica, si dolor est intensissimus. Cum est pleuritis, si respiratio sit difficillima, tussis maxima, dolor intollerabilis: in summâ, quando ynaquæque actio in suo genere maximè est læsa, tum dicitur ille morbus in suo genere magnus. Morbus magnus cognoscitur etiam non solum ex pathognomonicis signis magnis; sed etiam ex multitudine & magnitudine aliorum symptomatum superuenientium sic: aut assidentium; ut si est incompehensibilis sanguinis fluxus, dolor maximus aut valdè diuturnus, vigilæ, cibi fastidium, convulsiones, deliria, syncope, pulsus parui inæquales, excrementa liuida, virium deiectio, excretio alicuius excrementi per vulnera, & quando talia symptomata sunt simul causæ morbisicæ.

Magnus morbus etiam cognoscitur ab excellentiâ partis affectæ, si sit cerebrum, cor, hepar, stomachus, &c. hinc vulnera dicuntur magna, si nervos, thoracem, ventriculum, intestina afficiant. Magnitudo morbi etiam ex iuvantibus & nocentibus cognoscitur, ut si multis magnisque remediis non cedat; si statim quàm maximè augeatur, nisi magna remedia sint adhibita, &c.

Signa Morbi maligni.

Malignus morbus idem ferè est quod magnus ; nam morbi maligni sunt magni morbi ; in eo tamen differunt, quòd morbus magnus habeat symptomata pathognomonica magna, malignus verò non ; sed habet symptomata parua, & sic ipse morbus videtur paruus ; & interim clam cordi, spiritibus, calori nativo & vitæ insidiatur, & habet aliqua symptomata superuenientia maxima & lætalia, vt convulsionem, delirium ; animi deliquia, fluxum sanguinis per nasum aut intestina, exanthemata, &c. Porro signa malignitatis à plurimis etiam sumuntur, vt ab ipsâ morbi essentiâ, causis, parte affectâ, effectibus & symptomatibus.

A morbi essentiâ ; quia si est Elephantiasis, cancer, carbunculus, pestis, &c. eo ipso, quo tales esse cognoscuntur, sine vllis aliis signis, cognoscuntur esse maligni.

A parte affectâ : sic vlcera vteri, tendinum, ani caries ossium, vulnera nervorum possunt dici morbi maligni.

A causis ; nam si à vitio aeris fit, ab aquis putridis, à venenis, à cibis malignis, assatione & putredine humorum, cognoscitur quòd sit morbus malignus ; nam etiamsi non adsint pessima symptomata, est tamen timendum, quòd breui superuenient, æquè bene potest esse morbus malignus ; nam tales morbi clam homines interimunt, etiamsi nulla signa magna aut mala videantur apparere : cuius ratio est, quòd natura in talibus causâ succumbat, nec cum eâ pugnet.

Cognoscuntur etiam ab effectibus seu symptomatibus ; quia nullum adesse magnum aut vehemens symptoma, & nihilominus tamen laborantem esse anxium, inquietum, summè debilem, signum est malignitatis : sic etiam si malum parùm remittit, & à leui remissione iterum celeriter exacerbatur. Insuper adsunt sudores & excretiones in principio, & iis æger non leuatur, & simul extrema esse frigida, & pericilium adesse.

A principio quoque corripi ægros summo cum dolore & tensione hypochondriorum, horrere sine causa, inclescere, sudare, sanguinem è naribus stillare, maximè si febricula sit lenta, & reliqua signa appareant veluti salutis ; in principio apparere tumores paruos & minores, quàm morbo conueniant ; inter plura signa nihil aut parum ostendentia vnum adesse valdè malum & perniciosum, fraudulentum est & signum malignitatis ; sine magnâ febre dentes nigro lentore abduci, & linguam esse acidam ac nigram, & cum tali siccitate non sitire ; faciem mox à principio morbi esse indicibili quodam modo mutatam ; oculos calidos & rubicundos, cum colore subfusco carnis circumpositâ, & palpebrarum demissione seu coniuventiâ ; pulsum in magnitudinis febris comparatione paruum valdè esse, cum incredibili celeritate & frequentia ; à parua

euacuatione vires esse valde deiectas, & statim pulsum paruum, in-
qualem & frequentem fieri; deliquia animi frequenter sine causâ ob-
uenire, omnia sunt signa malignitatis. Porro maximus capitis & cordis
dolor, isque mox à principio, corporis citra magnum dolorem inquietu-
tudo, inappetentia magna, vomitus, nausæ sine causâ, difficultas respi-
rationis, corporis intumescencia, excrementa valde esse mutata, ærugi-
nosa, nigra, vel flaua admodum; sudores pauci frigidi per frontem ac
ceruicem tantum emanantes, vrina pauca intense rubra iubiugalis cum
sedimento crasso, oleosa, viridis, nigra & similia, ad signa malignitatis
sunt referenda.

§. III.

Signa morbi longi & brevis.

Longitudo ac breuitas morbi à variis noscuntur; à morbi specie, mo-
tu, prauitate, aut magnitudine, à parte affectâ, viribus, à causis internis
& externis, à symptomatibus, à iuuantibus & lædentibus.

A morbi specie: quia morbi acuti sunt breues; acuti sunt, quia cele-
riter mouentur & statim habent maxima symptomata. Tales morbi
breues sunt apoplexia, angina, pleuritis, viscerum & internarum par-
tium magnæ inflammationes, febres acutæ & ardentes, &c. Morbi lon-
gi sunt paralytes, obstructions, scirchi, phthisis, hydrops, calculus, quar-
tana, elephantiasis, morbus gallicus, scorbutus, podagra, melancholia
hypochondriaca, vlcera interna, &c. Morbi omnes magni & maligni
sunt breues; quia naturam citò prosternunt. Morbi parui etiam sunt
breues; quia citò à naturâ superantur, vt ephemera febris omnia itaque
signa, quæ indicant morbi magnitudinem, indicant etiam breuitatem.
Morbi in passiuis qualitatibus tardè curantur, maximè in siccitate; vt in
hecticâ & hydrope patet; in actiuis verò, & maximè in calore sunt bre-
uiiores difficilibus; morbi plures simul iuncti, cum vires sunt robustæ, fa-
ciunt longitudinem; cum vires sunt debiles, breuitatem, quia citiùs ho-
minem perimunt. Morbi similes naturæ, ætati, regioni, &c. sunt diutur-
ni, quia ab illis fouentur. Morbi etiam, qui per accessiones inuadunt,
sunt longiores continuis, simplex morbus citiùs soluitur composito. Vl-
cera caua, sordida, fistulosa, callosa, aliis curatu sunt difficiliora.

A parte affectâ, quia morbi, qui multas simul partes occupant, si
magni sunt & periculosi, sunt breuiiores; si salutare, sunt longiores.
Morbi calidi & magni in partibus nobilibus, sunt valde breues, nec pos-
sunt esse diuturni, in ignobilibus verò possunt; partes enim nobiles ma-
gnas læsiones non diu ferunt. In ossibus vitia diutiùs durant, quàm in
carne. Nervorum vulnera seriùs curantur quàm carnis. In profundis
partibus, ad quas medicamenta non possunt bene peruenire, diutiùs du-
rât morbi, quàm in externis. Febres diu durant in corporibus vbi curis est
adstricta;

adstricta; in quibus verò non est adstricta non item. Partes calidiores, rariores, laxas habentes cavitates, per quas medicamenta assumi, & excrementa excerni possunt, citius curantur aliis. Ulcera ossium, pudendi, uteri, nervorum & articularum, & quæ fouentur à continuo affluxu, humorum, sunt diuturniora. Partem affectam cordi esse vel propinquirem vel remotiorem, morbos facit breuiiores vel longiores. Apostemata in externis & remotis partibus seriùs suppurantur, quàm in cordis vicinis, ob caloris imbecillitatem. In parte quæ continuò moueri debet, ulcera seriùs curantur, vt patet in phthisi, quæ difficulter curatur, quia pulmo semper mouetur.

A robore virium: nam virium robur lætales morbos prolongat, salutare abbreviat; & contrà virium imbecillitas lætales morbos abbreviat; cùm sic ob earum imbecillitatem natura minùs valeat causæ morbificæ resistere; salutare verò prolongat.

A causis: à bile & sanguine sunt breuiiores, & à pituità & melancholià sunt longiores: sic scirrhus, elephantiasis, quartana, contumaces morbi sunt; quia à melancholià oriuntur: paralytis, podagra, obstructions, catarrhi; quia à pituità. Causæ magnitudo, multitudo & glutinositas in acutis celeritatem, in longis diuturnitatem parit. Mobilitas humorum & turgentia morbi faciunt celeritatem, non solum in lætalibus sed & salutariis. Errores, qui in ægris committuntur, salutare morbos prolongant, lætales abbreviant. Ætas, Regio, anni tempus morborum etiam celeritatem causant vel longitudinem, nam morbi frigidi in senibus diutiùs durant, quàm in iuuenibus. Frigidarum regionum morbi sunt diuturni; autumnales quartanæ diuturniores sunt æstiuis. In corporibus pessimâ dispositione præditis, si morbus occidit, occidit celerius; si curatur, curatur seriùs. Qui calido sunt temperamento breuioribus laborant morbis, quàm qui frigido.

A symptomatibus omniuin optimè breuitas ac longitudo morbi cognoscitur. In quo morbo symptomata multa & magna statim fiunt, & symptomata pathognomonica statim valdè augentur, & epiphænomena statim superueniunt, ille morbus brevis est futurus; id est, cuius morbi motus est celer, is quoque brevis est futurus; nam qui citissimè suum principium & augmentum transit, & statim ad statum venit, is brevis est futurus; contrà, qui illis temporibus diu hæret. An autem sua tempora citò & celeriter transeant, ex symptomatum incremento & epiphænomenorum superuentu cognoscitur; quapropter omnia illa signa, quæ apta sunt morbi tempora indicare, etiam possunt indicare morbi breuitatem vel longitudinem. Si morbus per paroxysmos inuadat, & paroxysmi anticipent, si sint intensiores, morbus erit brevis; si contrà, diuturnus. Accessio æqualis breuiorem, inæqualis & inordinata longiorem morbum indicat. Febres, quæ tertiâ die recurrunt, sunt breuiiores; longiores, quæ quotidie; longissimæ, quæ quarto quoque die recurrunt. Plerumque symptomatum magnitudo morbi breuitatem indicat. Est

tamen distinguendum; nam in morbis lætalibus, quò symptomata sunt maiora, eò ipsi morbi sunt breuiores; in salutaribus verò quò maiora, eò sunt longiores: contrà, cùm minora symptomata, quæ acutos morbos indicant, vt febris continua, pulsus celeritas, magnitudo, capitis dolor, sitis, vigiliæ, delirium, linguæ ariditas & nigredo, inquietudo, anxietas, vrina rubicunda, &c. signa sunt breuium ac celerum morborum. Morbi qui facultates animales afficiunt, sunt longi, nisi respiratio grauiter lædatur. Morbi qui naturales facultates afficiunt sunt breuissimi: qui vitales, quò plures facultates afficiuntur, eò morbus maior est ac breuior.

Ab excretis, sic breuitas cognoscitur, cùm signa concoctionis apparent, & quò ea citius apparent, eò breuior morbus erit, nisi errores interueniant. Cùm concoctio perseverat, breuior morbus est, quàm cùm est interrupta. Si concocta faciliè & sine labore excernuntur, breuitatis morbi indicium sunt; præcipuè si excretio continuetur; nam si cessat, vel mortis vel salutis indicium est. Ea quæ & substantiâ & colore variant, morbi longitudinis indicium sunt: nam varij colores varios humores & varias dispositiones indicant, quæ difficilius vincuntur. Vnde Hipp. in Aphor. dicit; *frigidus sudores & deiectiones varias in morbo salutari longitudinem indicare*; dicit (*in salutari*) quia in lætali mortem accelerant. Excrementorum crassities & viscositas in acutis & lætalibus morbis breuitatem ac celerem mortem: in salutaribus tardam curationem indicant. Aquosa sanies in vlceribus eorum longitudinem indicat. In febribus sudores crassi & tenaces eorum longitudinem indicant. In pleuritide sputum tenue vel nimis crassum malum est, & citam mortem; mediocrem breuem curationem ostendit. In morbis, in quibus nulla sit concoctio, quantò tenuiora sunt excrementa, tantò facilius euacuantur, & tantò indicant morbum breuiorem; nam in morbis, qui concoquuntur, crassities indicat celeritatem; quia indicat coctionem: coctio enim procedit incrassando. Humores per vias latas & è directo externi, securioris & breuioris curationis signum est, quàm contrà. Humorem extra corpus expelli, breuioris curationis signum est, quàm in apostemata conuertri.

§. IV.

Signa Morbi spurij vel exquisiti.

Morbus spurtius cognoscitur etiam ex iisdem fontibus. Ergo ex symptomatum magnitudine vel remissione: nam in spurtiis ea semper sunt remissiora. Sic tertiana exquisita, quæ ex solâ bile fit, habet maiora symptomata, quam quæ ex bile pituitæ permixtâ. Sic pleuritis spuria non est tam vehemens sicut exquisita. Cognoscitur etiam ex motu morbi; nam morbum habere citissimum motum, & citissimè sua tempora pertransire,

transire, & ad statum venire, breuem; & symptomata statim crescere & augeri, accessiones ipsas esse magnas & intensas, signum est morbi exquisiti, & ex calidissimis humoribus orti: contraria verò spurij, & ex pituitâ vel melancholiâ permixtis geniti signum sunt.

Ab ipsâ etiam morbi essentiâ cognoscitur: nam in febris, si calor tactu percipitur mordax & intensus, febris est exquisita, aliud spuria.

Ab excrementis etiam cognoscitur: si sedimentum in urinis acutorum est crassius & pituitosius, signum est morbi spurij: si humor, qui expellitur tussis, vomitus, deiectionibus, &c. non est ita biliosus, sed habet multam materiam albam, viscidam, pituitosam aut serosam admixtam, morbus spurius est. Sic in pleuritide sputum minus flavum, sed albicans, signum est pleuritidis nothæ.

A parte affectâ: etenim morbus dupliciter spurius est, & ratione causæ, & ratione partis affectæ; sic in pleuritide dolorem ad scapulas ascendere est signum pleuritidis veræ & exquisitæ; quia signum est eam esse in costis veris: descendere verò eam ad hypochondria, signum est eam esse in costis mendosis. Sic in anginâ respirationem & deglutionem esse difficillimas, & exterius nullum tumorem apparere, nec dolorem ad tactum exacerbari, signum est anginæ veræ; quia est signum phlegmonis existentis in musculis internis faucium: at illa contrario modo se habere, signa sunt anginæ spurie.

§. V.

Signa Morbi primarij vel per consensum.

Ex iisdem etiam fontibus petuntur: petuntur scilicet ex morbo, parte affectâ, causis, symptomatibus, iuvantibus ac nocentibus, &c.

A morbo; quia si præcessit morbus in parte vnâ, & sequatur morbus in aliâ parte, est indicium morbum secundum esse per sympathiam; maximè si partes sunt tales, quod inter se solent habere sympathiam. Sic si quis oculos caligine obductos habeat, & simul adsit dolor stomachi vel præcesserit, indicium est caliginem illam esse per sympathiam stomachi; maximè si oculi per se non videantur malè habere: hoc manifestius erit, si vnâ parte malè habente altera etiam peius habeat; & contrâ. Vbi magnitudo est signum protopathiæ, remissio & paruitas est signum sympathiæ; maior enim est morbus per protopathiam, quàm qui est per sympathiam: sic intensissimus dolor capitis non potest esse nisi per protopathiam; mediocris etiam potest esse per sympathiam. Symptoma ergo esse minora, & etiam non esse omnia, quæ in morbo per protopathiam adesse solent, signum est sympathiæ; nam morbi per protopathiam in eodem magis tenore perseverant, quia causa eorum semper est præsens parti affectæ; proinde eam perpetuò eodem & æquali tenore afficit. Morbi per sympathiam magis per intervalla recurrunt; quia causa est

absens,

absens, & tantum per intervalla parti communicatur; sic mala & dolores, quæ secundum accessiones febrium in aliquibus partibus oriuntur, sunt per consensum.

A parte affecta hoc etiam colligitur: nam si pars affecta talis sit, ut alicuius alterius consensu pati nata sit, cum ipsa affecta est, per consensum laborare suspicio est. Sunt enim in corpore aliquæ partes, quæ aliarum consensu magis affici solent: sic caput ventriculo condolere consuevit, & etiam contra, ventriculo affecto, dolores capitis sequuntur: capite læso, ut in vertigine, cranij fracturâ, ventriculi nausea & æruginosæ bilis vomitio subsequuntur. Caput etiam vtero summè condolet, maximè eius pars posterior: non rarò etiam intestinis, ut in vermibus puerorum pariet. Ventriculus etiam vtero condolet, renibus, vesicæ, & intestinis; sic colicam, calculum, vomitiones, stomachi debilitas comitatur. Caput pedibus etiam consentit; nam à pedum frigidityte & humiditate capitis dolores, & refrigerationes, & catarrhi oriuntur: ab aurâ venenatâ à pedibus ascendente aliquando epilepsia contingit. Iecur cum claviculâ, dorso, & costis mendosis circa partem dextram consensum habet. Affecto stomacho dolor sub & in dorso sentitur. Vesicâ affectâ dolor in extremo siue supremo virgæ percipitur. Vterus cum inguinibus & mammis consensum habet. Rectum intestinum cum vtero & collo vesicæ. Hinc à partu contingunt hæmorrhoides; à calculo vesicæ intestini recti læsa retentio: cum enim calculo vesicæ affecti mingere volunt, etiam excrementa reddere coguntur. Aures & fauces pulmonibus consentiunt; hinc cum in faucibus aliquid instillat, tussis subsequitur; cum aures purgando scalprum profundius imponimus, itidem tussis exoritur. Cor stomacho condolet, ut in cardiacâ est manifestum. Tandem omnes partes cordi, & cor omnibus partibus principibus facile consentit.

A causis etiam colligitur consensus: nam si causa est talis, quæ facile vel difficulter affectum per consensum facit, ex eo, qualis affectus sit, facile cognosci potest. Morbi qui ex pituitâ & melancholiâ sunt, non sunt per consensum. Sed magis qui ex flatibus, vaporibus, calidis tenuisque humoribus oriuntur; propterea, quod hæc natæ sint facile ab vnâ parte in aliam ferri; illi non item. Si nullæ præcesserint causæ, quæ morbum per consensum facere potuerint, signum est eum per protopathiam ac primarium affectum esse.

A symptomatibus signa capiuntur; nam in quâ parte symptomata prius apparuerunt, illa ægrotat per essentiam: in quâ secundò, illa per sympathiam. In quâ prius etiam defiecit, illa per consensum laborat, in quâ diutius perseuerat, illa per essentiam. Symptomatum magnitudo, ut dictum est, indicat protopathiam. Nonnulla symptomata aliis magis per consensum fiunt: sic capitis dolores, vomitiones, perugilium, deliria, deiecta appetentia, sæpe non vicinæ partis, sed remotarum consensu fiunt.

A iauantibus & lædentibus etiam signa capiuntur : sic dolente capite si remedia ventriculo adhibeantur & profint, signum est dolorem capitis vitio ventriculi esse factum ; sin minus, primario vitio cerebri.

Verùm Notand. 1. In hâc morbi primarij ac per consensum indicatione interdum deceptionem contingere posse ; nam, vt docet Auerrhoës 4. *Coll. cap. 45.* sæpe affectus putatur esse per sympathiam, cùm tamen reuerà sit per essentiam. Pro quo sciendum est, consensum esse duplicem ; alium accessionis, alium morbi ; potest morbus secundum accessionem aliquam esse per consensum, & tamen secundum se totum esse per protopathiam : verbi gratia, potest esse, quòd quis habeat caput valde debile & alio vitio affectum, sic tamen, quòd illud vitium in eo non causet dolorem ; tùm ascendente aliquo vel minime vapore ex ventriculo, qui aliàs, si caput non ægrotaret, non esset sufficiens dolore inferre caput dolebit ; ille dolor est quidem per consensum secundum illam accessionem, & tamen caput interdum est reuerà affectum per essentiam. Morbus ergo, & debilitas, & læsio in capite est per protopathiam, sed tamen illa accessio doloris est per sympathiam. Ex hoc autem potest deceptio contingere ; quia ex hoc, quod ille dolor propter aliquorum vaporum ascensum colligatur esse per consensum, posset cogitari, quòd cerebrum tantùm per consensum ægrotaret, & nullus sit in eo affectus aut debilitas per consensum ; cùm tamen contrarium esset verum. Sic potest aliquis laborare Epilepsiâ per essentiam, & tamen fieri, vt eius accessiones aliquæ aliquando fiant per consensum. Qui autem videret illas accessiones esse per consensum, si ex eo iudicaret totum morbum esse per consensum, iste absque dubio in eius curatione grauiter erraret.

Nota 2. quòd pars, quæ antea semper per consensum laborauit, tandem etiam idiopathiam induat ; ex quo etiam deceptio fieri potest quia si ex eo, quòd antea per sympathiam laborauit, iudicaretur, quod post & semper adhuc sympathiâ laboraret, erraremus ; sympathia enim paulatim in idiopathiam transit, vel secundum totum, vel saltem secundum partem. Hoc autem an factum sit, cognosci ex eo potest ; quia si pars mandans & primariò affecta melius habeat, & tamen secundariò affectus propter hoc non iuuatur, signum est partem secundariò laborantem etiam affectum aliquem per essentiam induisse, aut morbum primarium admisisse.

Nota 3. quòd aliquando duæ partes ab vnâ eademque causâ læduntur ; in eo casu, eò quòd vna parte affectâ altera etiam afficiatur, suspicio esse potest, quòd vna pars afficeretur per consensum alterius ; sed deceptio ex eo esset, quòd ab vnâ causâ vtraque æquè primariò posset laborare : sic, verbi gratiâ, ex defluxu humoris bilioli in caput & ventriculum potest vtraque pars æquè primariò affici ; sic tamen quòd priùs afficeretur ventriculus ob vicinitatem, seriùs cerebrum ob distantiam : in illo inquam casu faciliè putari posset, cerebrum laborare vitio stomachi ;

enī, ex eo, quod cerebrum laboret posterius, ventriculus prius; & quod illi mala se mutuo sequantur; & vno posito alterum ponatur, & vno cessante alterum cesset; & tamen vtraque æquē primariō laborauit.

§. VI.

Signa Morbi simplicis vel compositi.

Simplex morbus cognoscitur, cū symptomata sunt pauca, vel simplicia, & omnia eiusdem generis, & sibi mutuo consentientia, & in vnius solius affectus declarationem conspirantia. Morbi verō complicati censendi sunt, quando varia diuersi generis symptomata & fere contraria sunt, & quæ omnia ab vno simplici morbo vix proficisci posse videntur; & talia, quæ diuersas partes affectas esse indicant; nam cū diuersæ partes affectæ esse indicantur, tū verisimile est diuersos etiam esse affectus: nam pro diuersitate subiectorum diuersificantur sæpè accidentia; sic cū est læsa visio, & simul læsa respiratio, indicantur diuersæ partes affectæ, oculi scilicet & pulmo; & consequenter indicantur diuersi & complicati morbi: vnus enim idemque affectus non videtur posse vtrique parti insidere; interim tamen iudiciū hoc est adhuc incertum, nam sæpè contingit vnum eundemque morbum diuersas partes occupare, & tunc ex diuersitate partium affectarum non potest diuersitas morborum iudicari. Pro quo sciendū est, difficile esse morbos complicatos cognoscere; ratio est, quia in tali casu non est signum aliquod pathognomicum proprium alicuius morbi, sed symptomata sunt plura ac confusa; vel non sunt sincera sed permixta, & vnum est retusum ab altero, & habet ali quid de altero sibi permixtum; vnde symptomata sunt obfcura & obfuscantur, & sic nullum symptoma syncerum pathognomicum cognoscitur: apt in multitudine symptomatum, etiam si sincera sint, non potest sciri, quodnam ex iis omnibus sit pathognomicum, & an sit vnum, an plura. Notandum ergo, quod morbi complicati vel sint cum sui generis morbis, vel diuersi: quando complicantur cum morbis diuersi generis, tū illi facilius inter se distinguuntur; ratio est, quia tū singulorum symptomata sunt diuersa & diuersi generis, aded ut ostendant se non posse ab vno eodemque affectu causari, sed tantū à diuersis. At cū complicantur cum morbis eiusdem generis, tū difficilius distinguuntur; quia ob similitudinem symptomata putantur ab vno morbo proficisci. Denique illi morbi, qui complicantur vel sunt in eadem parte, vel in diuersis partibus, vel vterque in toto. Si vterque est in toto, vel eadem parte, tū difficilius distinguuntur; si in diuersis, facilius: ratio est, quia diuersæ partes affectæ producunt diuersas genere læsas actiones, ex quarum diuersitate dum iudicamus diuersas partes affectas, iudicamus diuersos esse morbos. Et eū in eadem parte sunt plures morbi, ex vnitare partis affectæ putamus vnum esse morbum;

morborum; & contra, quando vnus morbus est in diuersis partibus, ex pluralitate partium affectarum iudicamus plures esse morbos, & sic salimur, maximè dico, quia vel ipsa pathognomonica morborum signa permixtione illâ inter se sunt obscurata; vel quia in multitudine symptomatum non cognoscitur, nec scitur, quænam ex illis sint vera signa pathognomonica, &c. Et hæc signa sunt differentiarum accidentalium & generalium. Sequuntur signa differentiarum essentialium & magis particularium: & primò intemperiei.

CAP. VII.

Signa Differentiarum morbi essentialium & magis particularium.

§. I.

Signa morbi calidi, frigidi, humidi & sicci omnia etiam petuntur à signis supra dictis.

Signa Morbi calidi.

A causis: si præcesserunt causæ calefacientes; vt anni tempus calidissimum, mora sub sole, vina calidissima, alimenta calida, exercitia vehementia, balnea, ita, complexio sanguinea ac biliosa, iuuentus, &c.

A parte affectâ: quia si est cor, hepâr, pulmo; de affectibus calidis: si ventriculus, stomachus, intestina, vterus, cerebrum; de frigidis suspicio est.

Ex symptomatibus: si calor tactu percipitur, si adest febris, rubedo vultus & totius corporis, vigiliæ, sitis, cibi fastidium, cutis arida, lingua secca & nigra, pulsus magnus, celer, creber, somnia turbulenta, ignis, incendij, &c. delirium furiosum, sordes, biliosa vomitio, vel deiectio, vrina rubra, morbus celeriter inuadens, & subitò maxima symptomata orientia.

A iuuantibus, & lædentibus: si calidis læditur, frigidis iuuatur, &c.

Signa frigidi morbi his omnibus sunt contraria.

Signa morbi sicci.

Si præcesserunt inedia, abstinentia à potu, vel vsus vini meracioris, exercitia nimia, mora sub sole, balnea in aquis thermalibus, vt sulphureis & vitriolaris, nimix aliquæ euacuationes, tristitia, venus immoderata, cutis arida & rugosa, habitus constrictus, siccitas alui, sitis,

morbus valdè lentè inuadens ; nam siccitas paulatim inducitur ; læditur à siccantibus, ab humidis iuuatur.

Signa morbi humidi.

Signa morbi humidi his contraria sunt : si præcesserint pluuiæ multæ & magnæ aëris nebulosa constitutio , ventus austrinus , tempus hybernum, habitatio ad mane vel in loco aquatico & paludoso, in cubiculo humido & ad terram sito, exercitium in aquis vel circa aquas, victus ratio humida, olerum, lactis, piscium, &c. multa potio, præcipuè aquæ aut cereuisiæ tenuis, somnus longus, balnea aquæ dulcis, medicamentorum humectantium vsus ; adest corporis mollities ac tumor ventris laxitas, excrementa aquæ ac pituitosa, sputum multum tenue, &c. Urina multa alba cruda, pulsus mollis rarus, complexio humida, crura œdematosa, torpor & pigritia corporis, debilitas potentiæ motiue seu imbecillitas caloris, actiones intellectus, memoriæ ac sensuum debiles ac obtusæ, diminutio facultatis retentricis, actio expultricis; etenim ex aliquorum symptomatum læsione & proprietate intemperies excedens faciliùs cognoscitur; aliquæ enim actiones vno, aliæ alio temperamento magis gaudent & offenduntur. Sic appetentia magis gaudet frigore concoctio calore; vnde læsa appetentia caliditatem indicat, coctio læsa frigus : motus, sensus tam interni quàm externi, facultas retentrix, &c. sicco perficiuntur : expultrix à sicco læditur, humido gaudet.

§. II.

Signa morborum Instrumentalium.

Tumores & Apostemata interna indicant dolores, tensio, grauitas, faciei decoloratio, partis alicuius actio grauiter læsa. Si tumores calidi sint, modò sint magni, & in partibus præcipuis, febricula adest, ætus maximus intus percipitur, dolor magnus & punctorius, sitis, lingua arida, pulsus magnus, celer, durus: Apostematum tamen in generali pauca signa poni possunt : quia præcipuè desumuntur ab actione læsæ ipsius partis, vbi insunt ; vel symptomatibus ipsi parti propriis : sic pulmonis inflammatio cognoscitur ex genarum rubedine, difficultate spirandi, tussi siccâ, grauitatis sensu in medio thoracis. Inflammatio pericardij iisdem signis cognoscitur ; sed difficultas spirandi est minor, dolor est punctorius, adest delirium, &c. Inflammatio iecoris cognoscitur ex dolore graui à dextro hypochondrio ad clauiculam vsque exporrecto, difficultate spirandi, tussi siccâ, ardore magno, siti, febre continuâ, æger in dextrum latus faciliùs decumbit, quàm in sinistrum; præsertim quàm diu stomachus est vacuus ; nam stomacho repleto & post cibum faciliùs in sinistram latus decumbit. Particularia singulorum membrorum signa

signa proferre non est huius loci, ea ex authoribus practicis, qui particulares morbos describunt, sunt sumenda.

§. III.

Signa obstructionum.

Signa obstructionum in generali sunt: si præcesserunt causæ obstructæ, si aëri frigido, hyemali, nocturno multum fuit expositus, si orium præcessit, somnolentia, cibi crassi succi, vt carnes porcine, leporine, ceruinæ, fructus austeri, corna, sorba, mespila, cythonea, castanea, potus vini crassi, austeri, nigri, si pituita multa in corpore abundat; nam illa maxime omnium humorum obstruere nata est, si tensio, si grauitas sentitur, si quæ naturaliter transire debent, vt spiritus, excrementa, &c. transire impediuntur; si talia symptomata oriuntur, quæ ex tali impedito transitu oriri nata sunt: sic obstructio in neruis cognoscitur per paralytin; in neruis opticis, per cæcitatem, nullo alio extremo oculi vitio apparente: obstructio asperæ arteriæ, per læsam respirationem; faucium œsophagi per impeditam deglutitionem, & cibi ac potus per os ac nares reditus: obstructis venis meseraicis chylus per aluum excernitur, quia per venas illas ad hepar transire non potest: meatu vrinario obstructo vrina supprimitur: vnde circa vesicam tumor durus, magnus, ac rotundus fit; Renibus obstructis etiam vrina supprimitur, sed sine tumore vesicæ; lumborum autem grauitas adest. Sunt & hæc singularium obstructionum signa à practicis petenda.

§. IV.

Signa vlcenum.

Signa vlcenum internorum sunt; si præcessit vsus acrimie ciborum, si falsæ pituitæ, destillationes biliosæ, multæ & amaræ bilis per aliquam partem euacuationem; si præcessit sanguinis per aliquam partem euacuatio, & succedat euacuatio materiæ albæ & purulentæ, & cum hoc dolor in aliquâ parte sentiatur præcipue qui exacerbatur, cum falsæ alicuius aut mordacis materiæ per illam transitus sit; si lenta febricula adest; partis actio læsa; si illi materiæ albæ ac purulentæ aliquando sit aliquid sanguinis permixtum, & per interualla sanguinis alicuius sit euacuatio, signum est interni vlcenis.

C A P. V I I I.

Signa Diagnostica Partis affectæ.

Pars affecta ex variis cognoscitur; actione læsâ, excrementis, situ ipsorum accidentium; ut à situ doloris, tumoris grauitatis, caloris, qui percipitur; à propriis accidentibus, quæ vnam partem propriè ac peculiariter consequuntur, aliam non: sic flauedo corporis sequitur affectam vesiculam fellis; à doloris differentiâ; nam dolor grauius parenchyma, punctorius & tensius membranam affectam significat. Ab actione læsâ cognoscitur pars affecta; nam actio læsa indicat vitium illius partis, à quâ ipsa læditur; sic actiones animales læsæ indicant affectum cerebrum, læsa concoctio stomachum, læsa respiratio pulmonem, læsio motus neruum ac. neruorum principium, læsa mictio, vesicam, &c.

Notand. autem, ob alias causas non posse sæpe bene partem affectam ex actionibus læsis cognosci. Prima causa est, quia actio sæpe læditur etiam si illa pars, quæ primariò ac principaliter illam actionem efficit, non sit affecta, sed sæpe tantum pars aliqua illi parti vicina, vel pars aliqua ad dictam illam actionem aliquo modo concurrens; ratio est, quia ad vnam actionem debent frequenter multæ partes cooperari & concurrere, quia actio non semper perficitur ab vnâ parte, sed sæpe à pluribus; quarum cum vna tantum læditur, læditur tota actio. In illo casu ex illâ actione læsâ non possumus certò dicere, quænam ex illis omnibus partibus, ad vnam actionem concurrentibus, sit affecta; nam quæcunque earum affecta sit, actio semper est læsa: sic ad respirationem concurrunt tracheia, pulmo, musculi thoracis, diaphragmatis; ad visionem, tot membranæ, tot humores, neruus opticus; cerebrum, musculi ad motum, tendines, spinalis medulla, &c. ad omnes actiones concurrunt cor, & partes aliæ principes; hinc respiratione læsâ non possumus dicere, an affecta pars sit pulmo, an thorax, an diaphragma, &c. læsis actionibus animalibus non possumus certò asserere cerebrum esse affectum; quia cerebrum potest esse sanum, & tantum cor esse affectum, vel alia pars sine quâ non; sic in syncope ob affectum cordis, in apoplexia ob carotidum obstructionem, actiones omnes animales læduntur; cerebro tamen non affecto. Actio ergo læsa non solum indicat vitium partis principaliter actionem facientis, sed etiam alterius quaquâ ratione ad actionem concurrentis. 2. Causa est, quia actio partis instrumentalis læditur propter læsionem partis similis, ex quâ illa instrumentalis constat; vnde qui ex læsâ actione instrumentali vellet necessariò colligere partem aliquam instrumentatæ esse læsam, posset falli; cum possit actio instrumentalis esse læsa, & tamè non esse læsa instrumentalis in quantum instrumentalis est; sic ambulatio læditur propter magnam cruris intemperiem: actiones omnes,

omnes, etsi sint instrumentaria, seduntur propter febrem. 3. Causa est, quia actio aliquando læditur sine eo, quod pars illam actionem afficiens sit læsa, sed idem solum læditur; quod cum aliâ verè affectâ consensum habeat. In illo casu, qui ex actionis alicuius læsione iudicaret, partem illius actionis efficientem læsam esse, erraret; cum possit eius actio esse læsa & ipsa tamen esse sana. Hoc autem contingit in iis partibus, quæ inter se mutuo consensum habent: sic ex dolore capitis non potest colligi cerebrum aut caput esse affectum, quia potest caput dolere, & nihil esse in eo vitium, sed tantum in stomacho, vel utero, vel aliis cum quibus consentit: sic ore stomachi laborante; cor etiam vehementer afficitur: In iecoris magnâ affectione singultus sequitur; utero laborante respiratio læditur. 4. Causa est, quia interdum multæ actiones læsæ & multa symptomata simul concurrunt; tunc autem est difficile partem affectam cognoscere; nam unum symptomata indicat unam partem affectam, aliud aliam; & sic non potest verè pars affecta dignosci; & non potest distingui, an sit una affecta an plures, & an una sit affecta per consensum alterius, an utraque æquè primò ac per se affecta sit. Hoc autem contingit in morbis magnis, qui multa variæque symptomata inferunt, & propterea difficile est in iis partem affectam bene distinguere. Quando omnia symptomata coincidunt in iudicando partem affectam, tunc quidem illa eadenter cognoscuntur; sed quando sunt diuisa, ut hæc hanc, illa aliam partem affectam indicent; tunc non bene scitur, an sint plures partes affectæ, an una tantum; & an aliæ tantum afficiantur propter affectum prioris; & quæ sit illa, quæ primariò afficitur, hæcne an illa. Cum affectæ partes plures sunt vicinæ, & in communem actionem conspirantes, tunc difficile est verè & primariò affectam bene distinguere: facile autem, cum sunt remotæ, & ad diuersas actiones natæ; nam cum sunt vicinæ & in eandem conspirantes, tunc habent symptomata similia, adeoque signa communia; nam quæcumque tunc illarum partium lædatur, ferè eadem actio læditur; imò sæpe tam bene actio læditur, cum tantum læditur pars aliqua minus principalis concurrentis tantum ut causa adiuuans, aut ut causa sine quâ non, quàm cum læditur ipsa principalis. Pro quo notandum, in illis casibus maioris certitudinis gratiâ, plura semper symptomata esse coniungenda, & ex pluribus, non ex vno tantum esse iudicandum; & cum ex actione læsâ solâ non potest pars affecta cognosci, etiam deberi considerari aliâ symptomata huic vel illi parti magis propria; ex quibus possumus in verè affectæ partis cognitionem peruenire. Not. 2. quod ex pluribus actionibus læsis certius cognoscitur pars affecta, quàm ex unâ tantum; sic ex gustatione, tactione, & motu linguæ simul læsis certius cognoscitur lingua affecta, quàm ex læso motu solum; nam potest gustus esse læsus per consensum stomachi vel cerebri; sed quando plures linguæ actiones sunt læsæ, debet ipsa lingua necessariò esse affecta. Not. 3. Quod plures actiones & quidem diuersæ sunt læsæ, eò iudicatur membrum affectum esse magis principale

principale seu generale; sic si taurum retentio stomachi sit læsa, non iudicatur per hoc totum stomachum esse læsum, sed eius pylorum tantum sed si omnes actiones ventriculi sint læsæ, tunc iudicatur totus stomachus esse læsus: si tantum visio oculi læditur & non motus, iudicatur tantum nervus opticus esse affectus, sed si præter visum etiam motus læditur, iudicatur nervus communis esse affectus: si tantum motus pedum læditur, obstructionem saltem esse in ramis nervorum inferioribus spinalis medullæ; sed si etiam motus brachiorum læditur, iudicatur læsio esse in superiori ramo, spinalis medullæ, vel in cerebro. Not. 4. Quando pars aliqua est affecta, tunc eius actio necessariò læditur; at contra, quando eius actio est læsa, tunc ipsa necessariò non est læsa; quia potest esse læsa per consensum: quapropter oportet videre, an pars, cuius actio est læsa, sit talis, ut habeat consensum cum aliâ, necne; si non habet, tunc iudicatur ipsamet esse læsa, si verò habet, suspicio est, fortè non esse læsam, sed tantum condolere, & propterea tunc sunt signa inuestiganda, per quæ cognosci potest, an primariò, an per consensum læsa sit, & oportet videre, quæ partes, quibus condolere natæ sint, de quibus supra: oportet etiam distinguere, an partes tales sint, ut habeant actionem insitam, an tantum influentem: quia si actio quæ læditur, est insita, indicat suam partem effectivam per se esse læsam; sed si actio sit influens, etiam si ipsa sit læsa, non propterea pars illius efficiens est læsa. Sic læsà visione oculi, non propterea oculus est læsus, sed potest esse vitium in cerebro. Læso motu brachiorum & crurum non est necessariò vitium in brachiis aut cruribus; sed potest esse in spinali medullâ, aut cerebro; propterea, quod illæ actiones sint influentes.

Porro sicut ex actione læsâ cognoscimus partem affectam, ita ex actione non læsâ cognoscimus partem non esse affectam; unde bene sequitur, non est læsio visus, ergo oculus non est læsus: Item non est læsa respiratio, ergo non est læsus pulmo. Et sicut ex actione læsâ non semper iudicatur esse læsa pars illam actionem efficiens, sc. quando tantum est læsa per consensum; ita contrâ, sæpe iudicatur alia pars affecta, cuius consensu actio partis secundæ læsa est. Sic ex respiratione læsâ & tussi sicca sæpe colligitur affectus hepatis, ex cardiacâ colligitur affectus stomachi, ex stupore crurum affectus renum, ex vomitu post casum caluaria fracta, ex vomitu cum dolore intestina affecta in colicâ, ex pruritu virgæ calculus vesicæ.

Dolor multis modis partem affectam indicat, & ratione suæ essentia, & speciei, & magnitudinis, & modi, & situs, & temporis.

Ratione suæ essentia: nam cum dolor est, cognoscitur affectum non esse in parte sensu carente: sic dolor arthriticus ad tendines & membranas pertinet, quia os sensu destitutum est. Dolor thoracis non potest esse in pulmone. Dolor capitis, non potest esse in cerebro, quia cerebrum sensu caret.

Ratione suæ speciei & differentia: quia dolor pulsatorius arterias
aut

aut partes arteriis adiacentes affectas indicat; talis dolor pulsatorius non est in peripneumoniâ, neque in hepatis inflammatione, nec in glandulis, nec liene, nec renibus; quia aliqua illorum sensu, aliqua arteriis carent. Dolor punctorius & fodicans membranam inflamatam significat; ex eoque oritur, quod membrana amplius dilatarî nequeat, talis dolor est in pleuritide, phrenitide, in colicâ à vitreâ pituitâ; in cephalâ, cum membranæ cerebri sunt affectæ. Dolor conuulsivus tractivus nervos affectos indicat, extensus venas & arterias, dolor latus etiam membranas affectas indicat, dolor obtusus & grauius indicat affecta viscera, & partes magno sensu destitutas, & per membranas aliis partibus annexas, dolor circa pectus & caput, si ad tactum exasperatur, est externus; sin minus, est internus. Cum dolor tensivus aut pulsatorius est in capite, affectus non potest esse in substantiâ cerebri, sed in venis aut membranis cerebrum circumdantibus; quia cerebrum est indolens.

Ratione situs, nam ubi dolor est, ibi malum. Dolor profundus ac pulsatorius in pectore ad musculos intercostales & arteriis vicinos attinet. Dolor instar cinguli adstrictioris sub ventriculo est in vase venoso ad lienem. Dolores ventris profundi in ventriculo sunt, aut in intestinis; sublimis verò in musculis epigastrij. Dolor in imo ventre, pectine ac perinæo indicat vesicæ affectum. Profundus dolor brachiorum aut crurum ossium membranæ affectas indicat. Si ex aliis signis constet vlcus esse in ventriculo, si dolor percipitur in parte anteriori, & inferiori, est in orificio superiori; si posterius autem, in dorso & inter scapulas, est in orificio inferiori.

Ratione temporis: si affectus in ventriculo existens, dum sumitur cibus aut potus, percipitur, est in orificio superiori; si verò eo tempore, quo chylus è stomacho exit, est in orificio inferiori; si toto tempore, quo cibus est in stomacho, totus stomachus est affectus, si deglutita aliqua re acri aut falsâ dolor percipitur inter deglutendum, affectus est in œsophago; si post deglutitionem est in ventriculo. Si sūt signa vlcæ intestinorum, & post alui deiectionem statim oritur dolor, vlcus est in intestinis inferioribus; si diu ante deiectionem, est in superioribus. Si dolor sentiatur parte ventris infernâ, vlcus est in crassis intestinis, si supernâ in tenuibus. Si est in thorace dolor, qui post inspiratum frigidum aërem, vaporem, vel fumum augetur, vlcus inibi est. Si post mictionem dolor sentiatur, vlcus est in vesicâ. Not. tamen, quod aliquando ex situ doloris affecta pars non bene cognoscatur, quando scilicet multæ partes sunt vicinæ & sibi mutuo incumbentes; quia tunc dolor potest tam bene vni parti quàm alteri esse communis.

Ab excrementis etiam cognoscitur pars affecta, præcipuè quando excrementa sunt alicui parti propria, aut per vnam tantum partem transeunt; nam quando per multas partes transeunt, tunc ex iis non potest vna certa aliqua pars indicari, eo quod ipsa sint communia omnibus: sic cum vrina est purulenta aut sanguinolenta indicatur quidem vlcus, sed

non indicatur, in quâ parte præcisè sit; nam potest vrina esse talis, siue vlcus sit in vesicâ, siue in renibus, siue in hepate, siue in mesenterio siue thorace: si id, quod excernitur, est de essentiâ partis, tunc deducit nos in cognitionem perfectam partis affectæ; si verò non sit de essentiâ, indicat quidem eam, sed non ita certò.

A particulâ partis exeretâ sumitur significatio, sic cartilago per tussim eiecta, significat asperam arteriam læsam, caruncula per tussim eiecta pulmonem, substantia membranosa, crassa ac viscosa, epiglottidem & laryngem, tenuis tracheiam vlceratam; Caruncula cum vrinis exiens renes, membranulæ vesicam exulceratam: ramentum cum alui fecibus exiens, si tenuius intestina tendit, si verò crassius & carnosum, rectum intestinum esse affectum significat. In vulneribus thoracis carnis particula exiens pulmonem vulneratum. In vulneribus abdominis dextri lateris carnea pars exiens hepar, sinistri lateris lienem vulneratum ostendit. In vulneribus capitis aliquid simile substantiæ cerebri exiens, meninges & cerebrum vulneratum. In vulneribus abdominis pinguedinem exire, vulnus esse penetrans indicium est, & peritonæum & omentum læsa. In vlceribus si ramentum ossis exit, os cariosum esse significatur.

Contenta partium exeuntia sic partem effectam indicat: vrina per vulnus exiens vesicam vel aliquam viam vrinariam læsam significat. Stercus per vulnus exiens læsa intestina; chylus exiens stomachum; chylus flauescens ac biliosus tenue intestinum; sanguis exiens cum saltu & impetu arterias, exiens sine saltu venas læsas ostendit; aer per vulnus thoracis exiens vulnus esse penetrans ac profundum & pleuram esse læsam; semens sponte effluens etiam vigilanti, vel etiam nimis crebro dormienti, vasa spermatica debilia esse indicat; sanguis exiens per oculos, aures, nasum, palatum, &c. cerebri venas intus ruptas, ac meninges esse affectas; vbi sudor exit, ibi malum est. Vrina per sedem exiens intestinum rectum vulneratum vel exulceratum, simul etiam vlceratam vesicam vel perforatam indicat.

Indicant autem exeuntia variis modis; vel ratione suæ substantiæ, vel ratione viæ, per quam exeunt, vel ratione modi quo exeunt, vel ratione qualitaturn, quibus sunt affecta; interdum magis vnâ, interdum magis aliâ ratione. Modo exeundi; si cum tussi exeat, prodit ex thorace vel pulmone; si cum tussi magnâ, ex thorace; si cum parvâ ex tracheâ vel pulmone; si vomitu ex stomacho; si excreatione ex faucibus, aut palato; si mixtione ex renibus aut vesicâ; si sanguis exit saliendo, alteria aliqua est vulnerata; si minus, vena; si multus & subitò sanguis excernitur, è magnis venis provenit; si lentè & paucus, ex parvis; si sanguis exit cum dolore, ex partibus sentientibus promanat; si sine dolore ex partibus parenchymaticis & nullo sensu præditis; materia aliqua si exit cum dolore, vbi dolor percipitur inde exit; si statim à dolore ventris sequitur deiectionio, intestina interiora affecta esse indicatur; si diu post superiora. Si

aliquid

aliquid exit purum & impermixtum, vt sanguis, pus, &c. ex proximis sedibus profluere indicatur; si reliquis excrementis permixtum, ex longinquis: sic in vlceribus intestinorum, si pus & sanguis exeunt ante feces, vlcus est in intestino recto; si verò pus vel sanguis cum admixtione alterius alicuius substantiæ, vlcus est in remotioribus; eo quod in longâ viâ debeat permisceri fecibus; si pus quod exit cum urinâ, & urinam antecedit, vlcus est in virgâ; si post, indicat vlceratas esse partes superiores, vt vesicam, renes, vteretes, hepar, &c.

Ratione qualitatum quibus sunt affecta, indicatur pars ægra; nam chylus flauescens excrementitius ab intestinis tenuibus, vt dictum est, promanat. Sanguis tenuis, fluidus, paucus ab asperâ arteriâ venit, spumolus à pulmone; ater à thorace; chilo permixtus à ventriculo prodit: si sanguis est excrementis mucosis permixtus, & antea per nares fluxerit, & post per os fluat, ex capite in tracheam delapsus esse censi debet. Factor ex vulnere abdominis exiens, læsa indicat intestina.

Ratione viæ excernendi; quia via illa siue exitus non potest indicare læsionem alicuius alterius partis, cui transitum non præbet: sic quod excernitur tussî, per asperam arteriam; quod vomitu per œsophagum; & debet provenire ex aliquâ illarum partium, quæ cum asperâ arteriâ & œsophago habet communitatem viarum. Quod per aluum exit, à stomacho intestinis, mesenterio, hepate, provenire debet: quod per viam urinæ, à vesicâ, venis emulgentibus, renibus, hepate, &c. & sic e contrâ, quod per mixtionem exit, non potest venire ab intestinis: quod per vomitum, non potest venire à pulmone, & sic de aliis.

Retenta, quæ exire deberent, illam partem affectam indicant: in quâ retinentur: sic menstrua retenta affectum uteri: fœces retentiæ intestina; viina retenta vesicam ac affectos renes indicat.

A qualitatibus corporis & accidentibus, (quæ tertia species est symptomatum) pars affecta cognoscitur. Color flauus oculorum & faciei folliculum fellis indicat esse affectum. Color liuidus ac maculæ liuidæ, vt in scorbuto, lienem. Rubor faciei, inflammationem pulmonis. Faciei pustulæ, maculæ, & exanthemata hepatis vitium & ardorem, faciei decoloratio in iuuenibus fœminis, uteri obstructionem, in aliis debilitatem hepatis & frigiditatem indicat.

A tumoribus corporis pars affecta cognoscitur: nam ubi tumor apparet, ibi affectus esse dignoscitur. Tumor durus sub hypochondrio dextro, nota est affecti hepatis, sub sinistro, lienis. Tumor in pube vesicam affectam indicat, sub osse pectoris, stomachum. Apostemata circa caput orta, cerebri; circa alas, cordis; circa inguina hepatis affectus ostendunt.

Calor quoque & æstus, quâ parte percipitur, in eâ malum esse significant. In Empyemate an pus sit in dextrâ, an verò in sinistrâ parte thoracis, cognoscitur ex situ maioris caloris, vt docet Auicenna; si lin-teum madidum pectori imponatur, omnibus partibus, quâ parte lin-teum

citiùs exsiccat, eâ parte affectum latus iudicatur, atque pus ibi coaceruari; nam ubi pus est, ibi maior calor; ubi autem, maior calor, ibi linteum exsiccat citiùs. Calor in volâ manus & plantis pedum ordinariè citra febrem, hepatis calidam intemperiem ostendit.

A murmure, & flatuum sonitu, & fœtoribus è corpore prodeuntibus etiam pars affecta cognoscitur. Si murmura in ventre percipiuntur, intestina sunt offensa; si ructus obueniat, stomachus laborat. Si concussio corpore sonitus aquæ in pectore percipiatur, in thorace aqua esse cognoscitur; si in ventre ille sonitus edatur, aqua est in abdominis cauitate: si fœtor ex ore exiit; vel dentes sunt affecti, vel in stomacho vel in intestinis est corruptela. Si in alui fœcibus fœtor ille est, intestina sunt affecta: si in urinâ, vlcus vesicæ portendit.

A causis morbisicis pars affecta cognoscitur. A parentibus; quia si parentes aliquibus morbis hæreditariis laborarunt, quâ parte illæ fuerint affecti; eâdem & proles affecta esse, suspicio esse potest.

Ab ætate: sic pueri doloribus dentium & intestinorum, vermibus, vesicæ calculo, solent laborare.

A sexu; nam si mulier aliqua ægrotat, de affectu aliquo vteri mox incidit suspicio.

Ab assumptis: sic crapulâ cerebrum debilitatur, &c. à crudis & flatuosis sumptis, intestina flatibus implentur & dolent, ab vlu vino. um calidorum hepar offenditur & inflammatur: à frigidorum vlu nimia ingurgitatione ciborum, stomachus debilitatur. Si subest aeris vitium & corruptela, cerebrum, cor, pulmones affici posse iudicatur. Lepus marinus assumptus pulmonem peculiariter lædit, cantharides vesicam.

Ab exercitij genere: quia sicut exercitia certum morbi genus indicare nata sunt; ita & partem affectam, in quâ illud morbi genus subieci solet: sic pannorum insectoribus pulmo phthisi infestari solet: deauratoribus & typorum fusoribus cerebrum & nervi solent debilitari: navis lien intumescere & corrumpi.

Ex partium etiam quarundam naturâ pars ægra aliquando cognoscitur: sic si dolor est, cognoscitur malum non esse in parte insensibili. Sic ex pure eiecto cognoscitur esse vlcus aut apostema: illud tamen in corde non esse certum est, quia cor neque vlcus, neque apostema ferre potest. Si cognoscitur pars mandans, ex eiusdem notitiâ devenitur etiam in notitiam recipientis: nam pro certo tenetur illam affectam esse debere, quæ cum mandante sympathiam ac ductum habet communem.

A iuvantibus & lædentibus etiam pars affecta cognoscitur: si diuretica & renes expurgantia conferant, renes affecti cognoscuntur; si clysteres statim dolorem sedant, intestina; si ructus, ventriculus; si flatus emissi, intestina; si fœtida odorata & vterina iuvant; vterus affectus cognoscitur. In vulnere si frigida valde nocent, nervus denudatus esse indicatur.

Ex morbi genere etiam pars affecta cognoscitur: sic in scorbutum

tum est lienem esse affectum; in paralyſi, neruos; in cachexiâ, hepar; in apoplexiâ caput. Si febris pallida virginum adſit, uterus laborare cenſetur.

CAP. IX.

Signa Diagnostica Symptomatum.

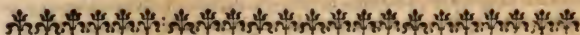
Symptomatum pauca ſunt ſigna, nam ſymptomatum pleraque ſenſu ſunt manifeſta, & ipſamet ſerè ſunt ſigna, ſaltem præcipua, omnium aliorum, & quia ipſamet inter omnia, ex quibus ſigna deſumi poſſunt, ſunt manifeſtiſſima; ideò nulla ſunt ſigna eorū; quia nulla eis ſunt manifeſtiora: ſignum enim debet eſſe manifeſtius ſignato. Nihilominus aliqua ſymptomata per ſe non ſunt adeò manifeſta; quare etiam & ipſa per ſigna ſunt inueſtiganda: & ſic præter ſigna morborum, cauſarum & partiſ affectæ, dantur etiam ſigna ſymptomatum: illa autem petuntur ab aliis ſymptomatibus manifeſtioribus. Symptomata, quæ inueſtigari poſſunt, ſunt, an facultas attractrix ſit læſa: an retentio in membris non bene fiat: an concoctio, vel humorum in partibus maturatio an ſuppuratio in apoſtemaibus non bene fiat: de quibus iam ordine.

An læſa ſit attractio cognoscitur, ſi frigidiſas corporis eſt aucta; nam calor attractionem iuuat; ſi corpus contabefcit, ſine aliâ cauſâ manifeſtâ, & tamen coctio bona ſit, & nulla læſio expultricis appareat; ſi bonum alimentum, quod attrahi debet, elaboratur, vt ſanguis, chylus. Læſa attractrix lienis cognoscitur ex arquato nigro; hepatis ex fluore alui chyloſo; folliculû fellis ex ictero.

Signa læſæ retentricis ſunt; ſi ſtatim cibi etiam indigeſti & poſt paucaſ horas exeunt; ſi adſit vomitus perpetuus; ſi exeunt illa, quæ retineri deberent, vt in epilepticis, ſtercus, ſperma, ſanguis: in phthiſicis ſudores, vomitus perpetui: in moribundis deiectiones perpetuæ.

Signa læſæ concoctricis: ſi æger frigidi ſit temperamenti, ſaſtidium cibi, abſentia famis tempore conſueti, ructus acidi, grauitas ſtomachi poſt aſſumptum cibum, viina cruda tenuis, aquoſa cum craſſo ſedimento, excrementa mucôſa, picuiroſa, valde ſæterentia, ſputum multum, vomitio aquæ multæ, mane adhuc pondus circa ſtomachum eſſe, ſi aſſumpta ſint cruda, ſi giga, dura, glutinoſa.

Defectus maturatiôis humorum in ſingulis partibus, cerebro, thorace, &c. etiam ſuis ſignis cognoscuntur, vt & defectus ſuppuratiôis; quæ hic referre ſingula nimis longum foret.

S E C T I O V.

De Signis Prognosticis.

P R O O E M I V M.

ACTENVS de diagnosticis & anamnesticis, nunc de prognosticis. Pro quo sciendum est, quod scientia prognosticandi sit valde difficilis & incerta: quæ difficultas & incertitudo pendet à variis causis, vt hic immediatè patebit.

C A P V T I.

§. 1.

HVIUS itaque difficultatis prognosticandi variae sunt causae, i. quia in morbis multi effectus & mutationes proueniunt à causis externis superuenientibus, quas medicus non potest praeuidere. Causae illae externae sunt à caelo, aëre, animi passionibus, quae aegro aliquando contingunt, vt à tristi nuntio, iurgiis domesticis, &c. huc referuntur errata quae committuntur tum ab aegro, tum ab adstantibus, tum ab ipso medico; quae omnia faciunt, vt aliter eueniat in morbis, quam euenturum fuisset, si in nullo peccatum esset; talia motum, & morem & magnitudinem morbi possent variare; facere scilicet, vt ex paruis magni, ex benignis maligni euadant; possent crasim accelerare vel retardare; & possent esse causa, cur noui morbi contingerent.

2. Causa est, noui morbi superuenientes, siue ex erratis, vt iam dictum est, siue ex causis externis vel internis latentibus: ij enim totum decursum prioris morbi conuertunt, incipientes concoctiones impediunt, & destruunt, & naturae conatus conuertunt, saepeque faciunt, vt qui antea videbatur conualiturus, noui morbi superuentu moriatur.

3. Causa est, quia in morbis saepe vel iam turgent humores, vel postea turgébunt; tum autem inordinato motu per corpus fluctuant; ex quo motu incertum est, in quam partem humores sint incubituri; nam si in partem ignobilem ferantur, aeger conualescit; si in nobilem, moritur. Hinc praedictio est incerta.

4. Causa est, quia, vt inquit Hipp. 8. epid. text. 8. comment. 26. signa saepe à similitudinibus sumuntur, circa quas sapissimè error contingere potest.

5. Causa

5. Causa est, quia cùm in morbis varia signa appareant, aliqua bona, aliqua mala; ad bene prognosticandum oportet illa signa inter se conferre, & conferendo iudicare, vtra aliis præualeant, & secundum ea prædicere: signa autem omnia inter se conferre, & iudicare, quantum inter ea efficaciora sint in significando, est valde difficile, vt Gal. demonstrat cap. 13. lib. 1. de crisibus & 2. prognosticorum ss. denique oportet conferre naturæ robur cum magnitudine morbi; hoc autem, præcipuè quando vnum ab alio non multum superatur, difficile est bene æstimare.

6. Causa est, quia futura debemus prædicere ex præsentium cognitione, seu vt effectus præsentium; at cognitio præsentium sæpe est incertissima: quare vt prædictio futurorum adhuc multò sit incertior est necesse.

7. Causa est, quia morbus sæpe est à venenatâ qualitate, & occultâ proprietate, cuius effectus sunt varij, admirabiles, ignoti; & partium mirabiles sunt consensus, propter quos eadem symptomata à diuersis membris affectis possunt prouenire.

8. Causa est, quia vt ait Auerrhoës 7. Coll. cap. 21. sicut in reliqua naturâ, sic in medicinâ nostrâ miracula eueniunt: vnde multi morbi adiudicati non raro reuiscunt.

9. Causa est, quia præfagicio in Medico tria requirit; summum studium, diuturnam praxin, & magnam memoriam omnium signorum, quæ toto morbi decursu contigerunt, vt sic ea valeat prudenter simul connectere, & conferre: at illa omnia pauci medici habent. Ergo, &c. & idè prædictio non nisi mediçi experti est, qui longo vsu & experienciâ nouerit naturæ vires ex pulsu & aliis operationibus morborum causas & mores, & necessitatem aut contingentiam futurorum effectuum ex causarum maiore vel minore efficaciâ æstimare; idè Rhases 1. continetis 31. mouet, ne mediçi statim respondeant ægris aut adstantibus, volentibus præscire, quidnam in morbo sit futurum, & Hipp. in initio 21. prognosticorum monet medicos, vt valde sint cauti, tum in reliquâ arte, tum in prædictionibus; quia inquit, si prædictio successerit, erit in admirationem, sin minùs, in ridiculum.

Not. autem, quòd prædictio in omnibus morbis non sit æquè incerta, sed in aliquibus est certior, in aliis incertior. Dico. 1. quòd prædictio in morbis malignis, & exitiâlibus sit magis incerta; ratio est, quia habent incertos motus, vnde possunt sæpe medicum imprudentem decipere; tales enim furrim vitæ insidiantur sine magnis symptomatibus, etiam tum, cùm adhuc notæ concoctionis apparent. 2. Dico, certior & firmior est prædictio in morbis ortis à causâ externâ manifestâ & cognitâ, & occasione recentî, quàm in ortis à causâ paulatim in corpore succrescente, vel quorum nulla causa cognoscitur; ratio est, quia in illis morbis quantitas causæ cognita est, quæ declarat morbi magnitudinem; in his verbò, in quibus humor paulatim per annos coaceruatur, est difficillimum causæ

causæ quantitatem metiri. Dico 3. prædicti: nes omnes sunt securiores in progressu morbi, quàm in principio morbi: causa est, quia in progressu morbi, quando morbus adultior est, & plura ac manifestiora se offerunt symptomata, magis est cognitus, quàm quando incipit, & quando symptomata nondum apparuere, nec ita sint euidentia. Accedit, quòd ex signis concoctionis mors vel salus optimè prædicatur: signa autem concoctionis post apparent, non autem in principio; & hæc est causa, propter quam Rhœs loco cita dixerit, medicum non debere statim prædicare in principio, sed solum in progressu morbi.

Quæritur, an prædictio sit securior in morbis acutis quàm longis, 1. auctoritate Hipp. *lib. de naturâ humanâ*; vbi dicit, *in morbis, qui subito oriuntur, & quorum manifesta sunt causæ, verissimas esse prædictiones*. prob. 2. ex eo, quòd Gal. *lib. de crisis & diebus criticis* acutorum morborum, non autem diuturnorum prognosin explicauerit; quo videtur indicare, in diuturnis morbis nullam esse prognosin: nam si in illis maior certiorque esset prædicendi occasio, utrique non minùs prædictiones in diuturnis quàm in acutis tradidisset. prob. 3. quia signa criseos acutorum sunt maiora & magis clara, quàm diuturnorum; diuturnorum enim morborum materia magis altè infixâ iacet præcordiis, & est frigida, & difficulter coquitur, & coctionis eius signa sunt obscura & tarda; & cum eorum humores sint frigidi ac lentis, non possunt à naturâ ita exactè expelli, sicut materia acutorum, quæ est tenuis & fluida; & ita diuturni morbi non ita profectè soluuntur vt acuti, & idèd magis repugnant, quàm acuti; & sic eorum prædictio est incerta, cum sæpe recrudescant, quando putantur curari, quod non videtur ita fieri in acutis. 4. quia dictum est, errata, quæ in morbis contingunt esse vnam causam incertitudinis prædictionum; at plura errata contingunt in morbis longis, quàm in acutis, ob longitudinem durationis eorum. E. Hinc Rhafes *Aphor. 19. 21.* Aphorismum exposuit his verbis: *acutorum incertus est exitus: Ergo incertior, inquit, erit exitus diuturnorum.*

Pro resolutione dico, prædictiones esse incertiores in acutis morbis, quàm diuturnis: hoc docent manifestè Hipp. & Gal. 2. *Aphor. 19.* & ratio est, quia in morbis acutis humoresurgent, & in hanc vel illam partem feruntur. Ille autem humorum tumor siue turgentia est causa, cur prædictiones sint incertæ, vt supra. Denique in acutis humor est mordax, & idèd intempestiuè aliquando facultatem irritat: ex quo multa præter ordinem fiunt, & præcipuè in iis talis sit irritatio, qui bilioli sunt & acuto sensu præditi.

Ad argumenta in contrarium Respond.

Primò ad loca Hipp. *lib. de naturâ humanâ*: non ibi velle Hipp. in morbis acutis esse magis certas, sed dicere, quòd in omnibus morbis tam acutis quàm diuturnis, in quibus morbi causa est recens, externa, & manifesta, prædictio sit certior quàm in iis, quorum causa est occulta & interna, & paulatim ac latenter in corpore genita.

Ad

Ad 2. Galenum ibi docere, morbos acutos quidem habere crebriores crises, non tamen negare, quin diuturni etiam suas habeant, etsi non ita manifestas. Interim tamen etsi crises acutorum, & signa criseos eorum sint clariora & euidenciora, non ideo sequitur, quod propterea signa exitus illarum criseon sint certiora.

Ad 3. Etiam materiam acutorum sæpe in præcordiis latere; & etsi signa critica sint certiora in acutis quàm in diuturnis, non tamen idè sequitur omnia signa salutis vel mortis in acutis quàm diuturnis esse certiora; non enim signa critica sola sunt signa salutis & mortis, sed etiam multa alia, quæ tam bene, & quidem melius possunt ostendere quid futurum sit in diuturnis, quàm in acutis.

Ad 4. Propter diuturniorem morbi durationem posse plures errores committi in diuturnis, quàm in acutis; sed hoc est externum: & nos hic tantum loquimur de certitudine prædictionis, quæ desumitur ex naturâ & essentiâ morborum, non de illâ quæ fit propter errata externa, quæ errata non committuntur neque necessariò nec semper, & possunt non fieri, imò possunt interdum maiora fieri in vnâ horâ, quàm in multo tempore; cui accedit, quodd etsi in diuturnis possint committi plura errata, tamen quæ committuntur in illis non sunt ita dânosâ sicut quæ committuntur in acutis; quia quæ committuntur in diuturnis possunt corrigi; datur enim tēpus & curandi occasio, in acutis non itè: cum occasio sit præceps in acutis; & erratum paruum in maximis morbis etiam sit magnum.

Cum igitur prognosis difficilis sit ac incerta, quæritur quomodo se medicus gerere debeat, vt sine errore prognosticet. Dicit Celsus *lib. 6. cap. 3.* Medicum vt omnia signa, ex quibus prædicere debet, obseruet, debere assidere ægroto in lumine, & ex opposito eius; ratio est; vt cum maxima signa, salutis vel mortis ex colore vultus, linguâ, nasi acumine, oculorum splendore vel cauitate petantur, ipse illa omnia discernere debet, quod non possit bene facere, si ægrum in tenebris iacentem visitaret. 2. debet medicus videre, vt in morbis malignis acutis, & generatim in morbis, in quibus diximus incertam esse prædictionem, non facillè aut temerè iudicet, sed cum quadam dubitatione. 3. Etiam cum signa coctionis & salutis adsunt, adhuc non debet medicus absolutè prognosticare, nisi cum illâ clausulâ (nisi error aliquis committatur). Sic faciebat semper Galen. vt ipse refert, *libro de constitutione artis cap. 18. & 1. de diebus decretoriis cap. 11.* sæpissimè enim errores & externæ causæ incidunt, quæ totum bonitatis statum ex improviso immutant: iis causis tantum tribuit Galen. vt 6. *de morbis vulgaribus cap. 8.* dixerit, *silenum custodem palastra ob aqua potum interuisse; & alium quendam mortuum esse, eò quod intempestivè sanatus esset, vt refert ibidem lib. 1. sect. 3. comm. 29.* 4. debet Medicus cauere, ne suas prædictiones faciat in principiis morborum: epiphænomena enim signa, ex quibus de salute & morte iudicatur non statim, sed postmodum apparent: hinc Galen. dicit 3. *de locis aff. cap. 3.* Se nunquam in suis prædictionibus errasse, eò quod semper signa

coctionis expectaret, antequam prædiceret, etenim 3. *de crisi* cap. 8. dicit, se nunquam vidisse morientem, cui signa concoctionis appaue-
runt. 5. debet cauere, ne faciat suas prædictiones, quamdiu humores tur-
gent, & sunt inquieti; sed quando iam quieuerunt alioqui prædictio erit
incerta & temeraria. 6. non debet Medicus prædicere ex vno signo solo,
sed ex omnibus simul collatis; & debet omnia signa inter se conferre,
& secundum ea, quæ præponderant, debet suam prædictionem facere;
ex quo non debet signa semper numero sed dignitate inter se compara-
re: vnum enim signum solum aliquando plus indicat, quàm multa alia
simul sumpta; maximè autem debet virium robur cum magnitudine mor-
bi conferre: ex eâ enim tota ratio exitus morbi ad vitam vel ad mortem
pendet. 7. Medicus potest multò esse facilior in prædicendo mortem
quàm vitam; nam si promittat vitam & contingat ægrum mori, iniuriam
parit calumniam; putatur enim per ignorantiam suam mortis causa esse;
sed si mortem prædicat, & æger conualescat, non refert calumniam, sed
potius gratiam; & putatur morbum letalem suâ doctrinâ & diligentia
superasse: & sic etsi malè prædixit, tamen bene curauit, quod homines
plutis faciunt, quàm bonam prædictionem. 8. non debet medicus teme-
rè prædicere mortem; vel si prædicat mortem non debet tamen ipsi
ægotanti dicere, sed solum adstantibus: nam imprimis per hoc æger
consternatur & desperat, ex quo morbus ingrauescit. Secundò; quia
medicus, qui prædicat mortem, facilè ab ægro aut amicis dimittitur,
& aduocatur alius, qui promittit sanitatem; putant enim eum qui præ-
dicat mortem, de propriis viribus diffidere; & credunt fortè morbum
non esse adeò difficilem, sed medicum esse tam indoctum, qui non va-
leat talem morbum curare; & sic factâ prognosticatione de morte, &
tamen superueniens secundus casu morbum curet, omnis prioris medici
fama destruitur.

Queritur, quid medicus in morbis debeat scire prædicere; seu qua-
rum rerum prognostica sint signa? Hipp. *lib. de diebus decretoriis in prin-*
cipio, & 3. *Epid. sect. 3. in fine*, docet medicum debere tria scire prædica-
re. 1. futuras anni tempestates, ac morbos, qui ex illis oriuntur, seu mor-
bos, sanis euenturos. 2. præsentium longitudinem seu breuitatem. 3. mor-
borum præsentium exitum ad vitam vel ad mortem. Verùm futuras anni
tempestates & morbos, qui sanis ex iis proueniunt, docere non est huius
loci, nec hoc solent medici communiter tractare inter prognostica; nam
inter prognostica non tractant medici de morbis, qui sanis sunt euen-
turi, sed quis exitus ægri ex præsentī morbo sit futurus. Restat igitur,
quod duo reliqua debeant prædici; sub exitu autem ad vitam vel ad mor-
tem continetur modus exitus eorundem.

§. II.

Signa Prognostica quid significant.

Per Prognostica tria colligi & prævideri debent : 1. exitus morbi ad vitam vel ad mortem, id est, an æger sit conualiturus an moriturus. 2. morbi breuitas vel longitudo, id est, an diu sit duraturus, necne. 3. modus exitus, id est, quomodo & quâ ratione morbus sit finiendus, an per crîsim, an simplicem solutionem; & si per crîsim, quo tempore, & per qualem crîsim, & per quas vias: si per solutionem, quo etiam modo, & quâ ratione illa sit futura. De illis ergo tribus distinctè tractabimus.

§. III.

Signorum Prognosticorum fontes.

Signa omnia vel sunt causæ, vel effectus, vel coeffectus suorum signatorum signa prognostica non possunt esse effectus; quia quando aliquid est signum ut effectus, tunc est signum suæ causæ: ergo quod est signum ut effectus, debet esse signum alicuius, quod est prius: nam causa est prior suo effecto: ergo quod est signum ut effectus, non potest esse signum alicuius futuri. Ex quo sequitur, quod prognostica signa non possunt esse signa ut effectus. Quando verò aliquid est signum ut causa; illud est signum sui effectus; effectus autem est posterior; itaque præsentis vel futuri; præsentis, quia aliquando effectus est simul cum suâ causâ: futuri quia aliquando post sequitur; ergo quæ debent esse signa futurorum, ea debent esse signa ut causa. Coeffectus etiam possunt indicare futura; nam quæ sunt signa ut coeffectus, indicant coeffectum, sic nimirum, si vnus effectus adest, ergo etiam alium effectum adesse vel adfore necesse est. Signa ergo prognostica sunt signa vel ut causæ, vel ut coeffectus. Nonnulla significant ut causæ; ut morbus, causa morbi, pars affecta, naturæ vires, & omnia, quæ ad naturam referuntur, ut consuetudo, temperamentum, ætas, &c. Sic si morbus sit malignus in parte nobili constitutus, si causa eius venenata, copiosa, in occulto latitans, futuram mortem indicant, per hoc quod mortem faciunt, & sic sunt signa mortis ut causæ. Nonnulla significant ut coeffectus, & talia signa sunt symptomata; omnia enim symptomata inter se sunt coeffectus, id est, effectus procedentes ab vnâ eademque causâ, nempe morbo: & sic vnum symptoma indicat alterum futurum ut coeffectus. Vbi tamen adhuc notandum, quod symptomata, quæ mortem faciunt, ut difficultas respirandi, dolor intolerabilis, vigiliæ immodicæ, superflue euacuationes, & plerumque reliqua symptomata indicant mortem, vel futurum in morbis euentum ut coeffectus: sic stridor dentium, conuulsio, delirium inquietudo, spontaneus fluor lacrymarum & excrementorum, sudor frigidus, lingua arida, oculi caui, natus acutus & similia infinita,

significant mortem non vt causæ; quia ista mortem facere non possunt; sed significant vt coëffectus, quatenus etiam indicant mortem futuram esse, & effectus istius causæ, cuius etiam ipsi sunt effectus, indicant: ergo symptomata futurum statum & vt causæ & vt coëffectus indicant: nam in quantum sunt symptomata, non indicant in ratione causæ, sed tantum in ratione coëffectus; quia symptomata quando indicant in ratione causæ, tunc non indicant vt symptomata, sed quatenus, cum modum excedunt, naturam causæ induerunt; tunc etiam si ratione morbi quidem sint symptomata, tamen vi illius, quod induunt, sunt causæ morbi- ficæ; & sic symptomata vt symptomata non indicant futura, nisi vt coëffectus, non vt causæ. Prognostica, quæ indicant vt causæ, sunt certiora; nam talia sunt causæ eorum, quæ prædicuntur. Futuri autem euentus ex nullo melius, quàm ex præsentia causarum cognoscuntur. Coëffectus sæpe etiam optimè indicant futura, præsertim cum causæ, ex quibus ea prædici deberent, sunt latentes; sæpe enim morbus & morbi- fica causa latent; tunc autem ex symptomatibus & effectibus, qui manifesti sunt, futura melius cognoscuntur: talia autem symptomata & effectus sunt coëffectus eorum, quæ indicantur. Cum igitur futurorum omnium duæ sint causæ, morbus & natura, quæ inter se luctam ineunt, & quicquid in morbis sit ab illis duobus necessariò sit; idè ab illis duobus necessariò ac præcipuè omnia prognostica sunt desumenda; maximè ex comparatione eorum inter se; sicut enim ex consideratione luctantium colligitur, quis sit futurus euentus, ita etiam ex consideratione naturæ & morbiluctantium inter se & omnia reliqua, à quibus prognostica desumi possunt, ad ea referuntur: ad morbum refertur morbi causa interna & externa, subiectum morbi, id est, pars affecta, symptomata, &c. ad naturam, habitus consuetudo, ætas temperamentum, &c. Ab his ergo omnibus prognostica desumuntur. Ad ea ergo procedendum, ponendo de prognosticis primò regulas quasdam generales; postea particula- res à particularibus fontibus desumptas.

C A P. II.

Signa Prognostica exitus morbi ad vitam vel morsem:
 & primò, Regula generales.

1. **Q**UOD plura concurrunt signa eiusdem vel diuersi generis, eò certius est præsagium.
2. Signa multa mala, etiam si per se non sint peniciosa, tamen concurrentia mortem indicant.
3. Aliquando ad conualescendum omnia signa bona adesse debere est necessum ad moriendum autem sufficit aliquando adesse vnum malum: sic si aliquis pus expuat, in quo nulla tamen alia signa praua appareant.

reant, illud vnum tamen malum, scilicet spurum puris, est lætale, & non obstantibus omnibus bonis, indicat mortem secuturam.

4. Aliqua signa mala, si non sunt valde mala, ab vno signo bono aliquando superantur; & aliquando vnum signum egregiè malum potest multa signa bona facere suspecta.

5. Bona signa sæpe malum prænunciant; sed talia signa quidem non sunt bona, sed non apparent mala: sic si grauius symptomata, vt dolor, nimis vigilia, delirium, sitis inextinguibilis, &c. aliquando in morbis cessantes sine ratione, cum scilicet nec morbus ipse videatur diminui, nec signa concoctionis adsint, videntur illa signa esse bona, sed tamen sunt suspecta & malum prænuntiant; indicium enim sunt vel materiam dolorem & alia symptomata inferentem, aliò transferri, & partem aliquam principem posse inuadere, vel calorem extinguere, vel facultatem aliquam emori, sc. sensitiuam: sic in phreniticis, si illi, quia antea furebant, quieti euadant, & modeste loquantur, sed tamen interim morbus non diminuitur, videtur esse bonum signum, sed est malum, quia indicat, quòd morti proximi sint.

6. In aliquibus morbis aliqua signa sunt lætalia, quæ in aliis non sunt mala, vel saltem non indicant magnam prauitatem; aliqua enim in aliquibus sunt à naturâ, & in iis non sunt mala; in aliquibus sunt ex morbo, & sunt pessima: sic aliqui habent ex naturâ pulsus inæquales & paruos; aliqui colliquationes vinis imatantes; aliqui naturaliter inter dormiendum dentibus strident; aliqui palpebras inter dormiendum non claudunt; quæ omnia signa in acutis morbis essent lætalia, si non essent à naturâ; sed quando sciuntur esse à naturâ, tunc non sunt mala. Sunt aliqua signa, quæ sequuntur naturam morbi, & talia non sunt lætalia: sic delirium aut vigilia in phrenitide non sunt signa pessima aut lætalia; quia sequuntur naturam phrenitidis, & in phreniticis solum designant speciem morbi; at in morbis aliis magis designant prauitatem. Mictus inuoluntarius in paralyti, somnus in læthargo non sunt signa prauitatis, sed tantum signa pathognomonica affectus. Distinguendum ergo est, an symptomata morbi naturam, an verò morbi morem sequantur. Sunt quidem talia signa in morbis illis, quorum speciem sequuntur, mala eatenus, quatenus indicant morbum, qui est malus; sed multò sunt deteriora in aliis morbis, in quibus non proueniunt ex naturâ morbi, sed superueniunt propter morbi magnitudinem, & malum morem: quia in eis significant prauitatem; peiora autem sunt signa, quæ indicant prauitatem, quàm illa quæ tantum indicant morbi speciem.

7. Aliquando eadem signa sunt bona, aliquando pessima: sic pessima symptomata sæpe sunt bona, si concoctionem sequantur, & in die critico frant, ac crilum futuram indicent: sic inquietudo, delirium, anhelatio, cardialgia, sunt quidem pessima in se signa; sed si concoctionem sequantur, sunt optima, & sunt signa critica, id est, futuram crilum indicantia.

8. Mala signa quæ intermittunt, sunt mitiora continuis: sic si alicui morbo superueniat conuulsio, delirium, dolor, euacuationes immodicæ, &c. quod illa symptomata sunt magis continua, eò sunt peiora; si verò intermittunt, etsi per se sint mala, sunt tamen continuantibus meliora.

9. Mala quæ præter rationem eueniunt, non sunt formidanda: sic ex humorum commotione, vel præuis ex aliquâ parte vaporibus aliò propulsis, varia aliquando oriuntur symptomata, quæ tamen, si morbus periculo vacet, seu ex naturâ suâ non sit periculosus, nullum etiam periculum minantur.

10. Si quid, quod iuuare solet, nocëat, & quidem eo tempore, quo deberet esse vtilissimum, est lætale: Sic Hipp. *in quo morbo somnus laborem facit, est lætale*: Si somnus, qui aliàs in morbis solet desiderari, & plerumque esse bonus & alleviare ægros, debilet, est lætale; indicat enim roboris & virium maximam deiectionem.

11. Meliorem contrariâ sunt peiora; sic meliora sunt salubriora, si quarto die appareant, quàm si alio die: & contra peiora sunt signa mala, quæ illo die apparent, quàm quæ alio; nam quæ bona sunt, ea sunt meliora diebus decretoriis, quàm in aliis; è contra verò, quæ sunt mala, peiora sunt in die decretorio, quàm in alio.

12. Quicquid salubre est, id omne salubrius est, dum est æquale, quàm dum est inæquale; & contra quod malum est, eò est deterius, si est æquale: sic in vrinis bonum sedimentum melius est, si est læue & æquale; sedimentum verò malum eò est peius, quò est æqualius: sic pulsum parua inæqualitas melior est, si sit inordinata, peior si sit ordinata; cùm tamen contrâ ordo in aliis pulsibus sit laudabilis; in pravis tamen inæqualitatibus est culpabilis; sic sudor ex toto corpore effluens calidus melior est eo, qui per aliquam partem tantùm effluit, si modò morbus sit vniuersalis; frigidus verò sudor ex toto corpore effluens peior est eo, qui tantùm ex aliquâ parte effluit: malum quò plures partes occuparit, eò deterius est.

13. Remotio & absentia illorum, quæ obsistere possunt, facit prædictionem certiozem, sic si futura crisis per sudores expectetur, longè certior euadet, si vrinâs intercepti contigerit; indicium enim est, quòd natura serum futuris sudoribus euacuandum reseruet: sic si per sanguinem euacuatio sit futura, certius est signum, si alius supprimatur.

14. Contraria contrariis superuenientia sunt bona: sic hyems tollit morbos æstiuos, æstas hyemales: sic pueri, qui morbo comitiali laborant, superueniente mutatione ætatis liberantur: sic suppressioni superueniens euacuatio eam tollit: sic hæmorrhoides lienosis superuenientes, eos curant, & hæc de regulis generalibus; nunc de particularibus.

CAP. III.

Regula particulares de morbi exitu salubri vel insalubri.

1. **E**Xitus morbi ad vitam vel ad mortem ex duobus colligitur, robore naturæ & morbi magnitudine; vtrum eorum vicerit, sciendum hoc morbus terminabitur; quapropter illa duo debent inter se conferri, & ex eorum inter se collatione, quid euenturum sit, apparebit; etenim si vires non sint fortes, & morbus sit valde magnus, poterit eas prostertere & mortem inferre: si vires sunt magnæ, etiamsi morbus sit magnus, modò non sit nimis magnus, adhuc potest natura eum superare: si vires sint debiles, & morbus sit magnus, necessariò debet esse exitus ad mortem. Itaque ab his duobus prognostica euentus desumuntur, & idèd ad certò prædicendum oportet inuestigare signa, quibus morborum ac virium magnitudo cognoscitur, & illa tum inter se collata inferuiunt pro signis prognosticis.

2. Morbi aliqui suâ specie ac naturâ sunt exitiales, tales sunt leprâ, cancer, podagra inueterata, phthisis confirmata, spasmus, hydrops, pèstis, apoplexia, scirrhi partium principium, &c. In morbis malignis prædictiones sunt incertæ, quia occulta vi statim cor spiritusque aggrediuntur; sic in peste aliquando omnibus functionibus vtentes, & vix ægroti apparentes, breui post mortui concidunt, & hæc regula desumpta est à proprio more morbi.

3. Quæ desumuntur à morbi magnitudine: morbi magni periculum inferunt; magni dicuntur absolute, vel in comparatione ad vires. Magni absolute sunt, qui oriuntur vel à causâ magnâ, vel qui magnâ symptomata inducunt, vel lædunt partes principes aut ad vitam valde necessarias, vel multas simul partes occupant. Maius est periculum, quò plures magnitudinis causæ concurrent. Si morbus sit magnus ratione causæ & ratione partis affectæ, erit maior, quam si sit tantum magnus ratione vnus: vt si etuda & magna intemperies occupet cor, maior est morbus, quàm si tantum magna esset, & si tantum etuda occuparet: vel si occuparet, & non esset magna. Magnus est etiam morbus, etsi sit in parte ignobili, qui in suâ specie est magnus, & magnâ symptomata infert: sic inflammatio in parte ignobili, si sit magna & inferat magna symptomata, nempe continuam febrem, aut gangrænâ, erit morbus magnus. Magnus etiam potest haberi morbus, in quò materia turget in comparatione ad vires; qui magni morbi esse possunt, qui pueris, grauidis, senibus, tenerioribus, vel à prægresso alio morbo debilitatis, eueniunt, qui ex se non sunt magni, neque essent si euenirent hominibus robustis.

4. Quæ desumuntur ab aliis morborum differentiis, vt:

A numero ; sic morbi simplices sunt leuiiores compositis ; & inter compositos confusi sunt leuiiores implicitis ; plures morbi simul concurrentes maius periculum adferunt , quàm vnus solus.

A loco : morbi , qui multas partes occupant , sunt grauiiores propriis & peculiariibus alicui parti : qui nobiles partes occupant , grauiiores sunt iis , qui ignobiles.

A motu : sic in acutis morbis incertæ sunt prædictiones ad vitam & mortem ; ratio est , quia , vt suprâ dictum , ij fiunt ab humoribus tenuibus mobilibus , & turgentibus , prout in hanc vel illam partem fluctuant & decumbunt , possunt causare mortem prout in aliam salutem.

Acuti morbi sunt periculosiores , longis , & curatu difficiliiores : periculosiores , quia fiunt ab humoribus calidissimis in venis ac locis cordi vicinis putrescentibus , inferunt maxima symptomata , quibus natura statim superatur : sunt etiam difficiliiores curatu , quia vt est dictum , sunt maiores & periculosiores ; tales enim sunt maiori diligentia & prudentia curandi , quàm faciles , & non periculosi . 2. quia , quæ in acutis mouenda sunt , moueri debent in principio ; principium autem facile transit antequam medicus aduocetur , vel iam vocatus antequam morbum cognoscat ; & sic interea præterit occasio agendorum . 3. Quia in acutis est breue spatium , intra quod si auxilium non proficit , æger moritur , & non datur tempus experiendi aliud vel diu deliberandi ; & si quid peccatum est in curâ , non potest recuperari aut restaurari ; at in morbis longis , si in aliquo est erratum , error longinquitate temporis potest corrigi , & non est periculum . Hinc Hipp. 1. *de ratione vixtus text. 8.* magis laudat illos medicos , qui in morbis acutis minus delinquant ; ac si diceret , quia non errare est operosum . Et Celsus *lib. 3. cap. 1.* dicit , magis condonandum esse medico , qui non potest acuto morbo laborantes sanare , quàm qui non potest sanare laborantes morbo longo .

A tempore : morbi inueterati sunt deteriores & difficiliiores curatu quàm recentes . Hæc regula de morbis longis loquitur ; nam acuti non possunt inueterari . Hoc docet Hipp. *libro de locis in homine* , atque idem Aëtius *lib. 1. Chronicorum in præmio* dicebat , *in morbis longis dilationem medela esse malam ; nam ob cunctationem* , inquit , *in vitia incurabilia fit prolapsus* ; ratio est , quia impacti frigidi humores paulatim calore corporis condensantur , & lapidescunt in membris , & quotidianâ accessione aliorum multiplicantur ; & tandem temperamentum naturale membri , in quo fiunt , penitus destruunt , & paulatim omnes alias partes in consensum trahunt . Ex quo notandum , quod etsi dictum sit , acutos esse peiores longis , hoc de longis recedentibus non de inueteratis est intelligendum : nam longi inueterati tam sunt mali , quàm acuti , immò peiores . Hinc dicit Aurelianus *in diuturnorum curatione* , quodd acutæ passionnes sponte suâ soluantur , naturâ vel fortunâ adiuuante ; longi verò & inueterati solâ medicî peritiâ soluantur ; & dicit idem curationem tardarum passionum medico æternam gloriam parare .

A modo inhæſionis : morbi qui inhærent *κατὰ ἔξιν*, ſunt peiores iis, qui inhærent *κατὰ οἶον*, id eſt, qui tantum inhærent per modum diſpoſitionis, ſunt faciliores iis, qui inhærent per modum habitus. Hæc regula cum præcedenti ferè conſentit. Morbi per idiopatheim ſunt peiores iis, qui ſunt per ſympatheiam. Quæ regula poteſt intelligi dupliciter, vel comparatione ad ipſam partem affectam, vel comparatione ad totum corpus : grauiùs laborat ſemper pars affecta morbo per protopathiam, quàm morbo per ſympathiam; quia in morbo per protopathiam cauſa eſt præſens, & in ipſâ parte affectâ ; In morbo per ſympathiam abeſt, & per interualla partem afficit. At in comparatione ad totum, aliquando morbi per ſympathiam ſunt peiores iis, qui ſunt per protopathiam : vt ſi partes ignobiles laborent per protopathiam vitæceris, vel alicuius partis incurabiliter ægræ, difficiliùs laborabunt, quàm ſi proprio vitio laborarent. Fixa mala ſunt deteriora mobilibus ; indicium enim eſt, quòd humores ſint ſolidi, denſi, viſcidi ; & ita membris impacti, vt diſſolui, conuelli, & deduci nequeant : at ſi mala ſitum mutant, indicium eſt, humores mobiles eſſe, & facilè à naturâ excuſſum iri : & idè dolores & mala, quæ antea fixa erant, mobilia fieri, eſt bonum ſignum.

CAP. IV.

Alia prognostica exitus morbi ad vitam vel ad mortem à morbi cauſa deſumpta.

Cauſæ aliæ ſunt internæ, aliæ externæ ; Ab externis ſumuntur prognostica ſic.

1. Periculoſior eſt morbus, cuius cauſa eſt occulta, ac latens, ac paulatim in corpore concreta, quàm cuius eſt manifeſta. Hinc dicit Hipp. 2. *de naturâ hum. cap. 8.* quod morbi, qui celeriter ſunt, & quòrum occaſiones ſunt manifeſtæ, quàm maximè periculo vacent ; tum enim qualis quantaque cauſa ſit, cognoscitur : ſic ſapiùs conſtat in *Epid. libris* eos præter expectationem grauiùs habuiſſe, quibus morbus clam fuerat collectus. Cauſæ autem manifeſtæ & recentes Galen. teſte, ſunt hæc : æſtus, refrigerationes, vigilie, ebrietates, laſſitudines, &c. ab aëre porò præcipua prognostica ſumuntur. Hinc Hipp. in *prognosticis* iubet conſiderare, an in morbis ſit aliquid diuinum ; vbi Galen. in *commentario per diuinum* intelligit aërem ; quaſi diceret, conſiderandum eſſe in morbis, an cauſa fouens eoſque generans non ſit aër. Ab aëre, frugibus aquis, &c. ſunt morbi communes, quorum aliqui ſunt endemij, aliqui epidemij, aliqui ſporades ſeu proprij.

2. Endemij ſunt leuiiores, epidemij peiores. Epidemij autem alij ſunt ;

N

ſimplices

simplices alij pestilenciales: pestilenciales omnium sunt grauissimi. Semper autem morbi epidemij habent aliquam malignitatem coniunctam: sic pleuritides epidemix semper ferè sunt pestilenciales, & magis lætales alijs.

3. Morbi autumnales sunt alijs grauiore; Ver saluberrimum est: ratio est, quia vires à progressu æstate sunt debiliores, & materia morbifica est melancholica; & humores, qui à calore aëris prægressi sunt attenuari, in autumno ob superueniens frigus introrsum ad partes nobiles vergunt.

4. Ab internis causis prognostica sic sumuntur. Quod plures concurrunt causæ morbificæ diuersi generis, tantò grauius est malum: sic si quis calculosus & imbecillo ventriculo laborans corripiatur febre, tres obtinebit causas diuersi generis, vnde ægrius sanabitur.

5. Intemperies actiux facilius curantur, quàm passiuæ; intemperies humida facilius quàm sicca: ratio est, quia plura inueniuntur remedia exsiccantia quàm humectantia.

6. Quidam morbi ex pituitâ sunt periculosiores, quidam ex bile; periculosissimi, qui sunt ex bile & melancholiâ adustâ.

C A P. V.

Alia prognostica morbi exitus ad vitam vel ad mortem à partibus.

1. **M**orbi principibus partibus inhærentes sunt peiores iis, qui inhærent partibus ignobilibus: sic periculosior est phlegmone in pulmone, quàm in cruribus.

2. Morbi inhærentes partibus insigni facultate expultrice præditis, facilius curantur iis, qui inhærent partibus debili expultrice præditis.

3. Mala, quod plures partes occupant, ed sunt deteriora.

4. Malum foras vergere, & ab affectâ parte quàm longissimè recedere, bonum est; contrà, malum: sic in pulmonis affectibus seu phlegmone obcessus crurum ab Hipp. bonus dicitur: sic si anginâ laboranti tumor in collo fiat, bonum est; foras enim morbus profertur; è contrà, cum tumor foras prouenerat, eum statim delirescere, & difficultatem respirandi augeri, malum est; indicat enim intro vergere. Homini bus ardente febre laborantibus, quos sacer ignis externe corripit, inquit, Hipp. in libris Epidem. bonum est; alijs eadem febre laborantibus, quos ignis ille non corripit, malum: sic in febribus acutis parotides post aures, bubones pestilenciales fieri, bonum est; non quidem per se & simpliciter, sed saltem est melius; indicat enim materiam venenatam foras vergere, & non intus in venis ac prope cor remanere.

5. Eodem

5. Eodem modo humores à partibus nobilibus ferri ad partes ignobiles, bonum. Quæ regula cum priori ferè concordat; cùm internæ partes sint nobiles, externæ ignobiles; possunt tamen etiam internæ esse ignobiles; & sic non tantùm ad externas partes malum ferri est bonum, sed etiam ad internas ignobiles.

§. II.

Prognostica exitus morbi ad vitam vel ad mortem à naturâ egrotantis desumpta.

1. Robusti, si morbis capiuntur, magis quàm valetudinarij periclitantur; ratio est, vt inquit Galen. quia corpora imbecilla rarè afficiuntur à causis magnis; quia non tardant ægrotare donec causa sit magna, sed à quâuis minimâ causâ statim læduntur; talis autem causa facilè tolli potest; at robusti, & qui nunquam ferè ægrotant, non læduntur à parua causâ, sed tantùm à magnâ: itaque antequam ægrotant, magnam causam subesse est necessarium, est alia ratio; quia imbecilli dum sæpius morbis diuexentur, sæpiis remediis vtuntur; quo fit, vt nulla quantitas humorum in eorum corporibus coaceruari possit; at robusti confidentes robori naturæ, nunquam; quo fit, vt temporis spacio plurimi in eis humores congregentur.

2. Nemo facilè sibi contrariis corripitur morbis; faciliior enim est excessus in solum, quàm in dissolum: sic frigidi non facilè corripuntur morbis calidis, nec contrà; vnde fit, vt illi magis periclitentur, quorum naturæ, ætati, regioni, &c. morbus non conuenit, quàm contrà; ratio est, quia in morbis similibus naturæ, ætati, regioni, &c. non est tantus excessus, quantus in dissimilibus & contrariis; & idèd cùm quis laborat morbis contrariis, indicatur in eo magnitudo causæ; maior enim est causa, quæ frigidum potuit perducere ad excessum caloris, quàm quæ calidum: sic qui est calidus in 4 si cadat in morbum calidum ad 2, non recedit à naturâ, nisi ad duos gradus at si frigidus in vno gradu ad eundem gradum caloris perducatur, recedit à naturâ ad plures gradus: sic febris in iuvene non est tam periculosa quàm in sene: hinc dicit Hipp. in Aphor. senibus, si acutis morbis corripiantur, non esse spem salutis. Et alibi, in calidis regionibus calidi magis morbi generantur, & minus sunt periculosi: & politis duabus febribus magnitudine paribus illa periculosior est, quæ fit in hyeme, quàm quæ in æstate. Contra hanc regulam dici potest; morbos similes naturæ, ætati, anni tempori esse difficiliiores contrariis; quia similes fouentur & augentur à naturâ, ætate, anni tempore, similibus: contrarij verò oppugnantur. Sic dicit Galen. senes si frigidis morbis corripiantur, difficilius curari, & alibi, grauedines & rauedines in valde senibus non curantur. Sed Respond. opus esse distinctione: morbi

contrarij vel sunt acuti vel longi, vel incipientes & parui, vel firmati, vel magni. Acuti morbi contrarij generaliter sunt peiores similibus; ratio est, quia in illis magnitudo causæ significatur: & contrà, ipsos à naturâ, ætate, regione, anni tempore oppugnari, parùm eis prodesse potest, quia citò finiuntur ita vt vis oppugnativa eorum parum momenti adferre possit. In morbis longis, qui diu durant, diu semper à naturâ, ætate, regione contrariis oppugnati multùm prodesse potest. Insuper sic est distinguendum: si morbi similes sunt parui, longè sunt faciliores contrariis; sed si sint valde magni, tunc etiam sunt tam mali quàm contrarij: quia etsi contrarij habent vnum malum, scilicet magnitudinem causæ; similes habent aliud malum, quòd scilicet, dum à naturâ foueantur, paulatim ad extremum excessum perueniant; & sic æquè ac contrarij sunt periculosi.

3. Mala sunt, quæ præter consuetudinem facit æger: sic *ex modesto homine ferox, responsio mala*, inquit, Hipp. taciturnos ex naturâ suâ in morbo fieri loquaces, delirij signum est.

4. Quæ sunt à naturâ, etsi ex se videantur mala, non sunt tamen pro malis habenda; similis regula supra posita est: sic aliqui habent ex naturâ suâ pulsus intermittentes & languidos; aliqui dormiunt oculis apertis: aliqui inter dormiendum dentibus strident, quæ omnia in morbis acutis habentur pro pessimis signis, quando sc. oriuntur à magnitudine causæ; sed cum sunt à naturâ non indicant causæ magnitudinem, & ita non sunt mala.

5. Qui inclinationem naturalem habent ad aliquem morbum, vt facillè in eum incidunt, ita quoque difficiilius ab eo liberantur. Sic Hipp. 1. *epidem. comment. 1. textu 18.* inquit, & *maximè moriebantur, quibus natura vergebat ad phthisin*, id est, qui ad phthisin habent naturalem inclinationem.

6. *Qui naturâ admodum crassi sunt & obesi, citius intereunt*, inquit, Hipp. 1. *Apher. 44. quàm qui graciles*; ratio est, quia tales exiguo calore sunt præditi, & quia eorum venæ sunt angustæ & statim suffocantur.

7. Ægros in morbo sibi plurimùm in vultu dissimiles esse factos, est malum; causæ enim magnitudinem indicat; idèd bonum est, medicum ægros nouisse in sanitate, vt indicet, quantum in morbo à naturâ recesserint: sic aliqui naturaliter habent oculos cauos, cæcios, obscuros, fossas circa palpebras oculorum cæreolas, quæ si à morbo contingerent, malum significarent; cum à naturâ, minimè.

8. Ex complexione naturali ægrotantis potest vel diuturnitas vel magnitudo morbi cognosci; nam si æger est biliosus, suspicamus morbi causam esse biliosam; si pituitosus, pituitosam; ex cognitione autem causæ cognoscimus, an morbus celerem motum sit habiturus, necne. Ab ætate, etiam prognostica desumuntur; omnes morbi magni per

per senium sunt maiores; quia calor natiuus & facultates omnes in illâ ætate sunt debiliores.

9. Senes iuuenibus minùs agrotant; qui autem longi morbi eis eueniunt, maxima parte usque ad mortem eos comitantur, inquit Hippocr. 7. Aphor. 39. & iterum 4. *raucedines & grauedines in valde senibus concoctionem non admittunt*, dicit etiam Galen. quòd & nephritis, & podagra & paralyxis, & asthma, & tusses senes vsque ad mortem comitantur. Sic etiam ab Apoplexiâ ægrè liberantur.

10. Qui aliquem morbum ingentum habet; ægrè ab eo liberatur; morbi enim hæreditarij difficiles & ferè impossibiles sunt curatu.

11. Prægnantes morbis acutis corripitur est lætale, & eò magis, quòd fœtus est maior; ratio est, quia in illis facilè vires prosteruntur; tum etiam, quia illis nec venæ sectio, nec purgatio, nec vlla magna remedia adhiberi possunt, quæ tamen in morbis acutis sunt necessaria.

12. In mulieribus & timidis hominibus mala sunt maiora, quia remedia non admittunt.

§. III.

Prognostica exitus morbi ad vitam vel mortem, à symptomatibus desumpta.

1. Quo plura symptomata & diuersi generis coniunguntur, eò deterior: plura, quia vel indicant causæ magnitudinem, vel partis affectæ nobilitatem, vel extensionem: diuersi generis, quia causas habent diuersas; diuersæ autem causæ singulæ frequenter propriam postulant curationem; sic si cui tertianâ laboranti pedes intumescunt, & magna vrgeat sitis, malum; causæ enim eorum sunt diuersi generis, ventriculi scilicet calor, & hepatis imbecillitas.

2. Grauius symptomata cum virium imbecillitate sunt lætalia, cuncta enim symptomata, quæ ex se lætalia non sunt, fiunt lætalia per hoc, quod cum virium imbecillitate coniunguntur.

3. Bona sunt symptomata, quæ morbi causam oppugnant; mala verò, quæ adaugent: sic febrem conuulsioni superuenire melius, quàm contrà; quia hæc calori suo morbi causam absumit: sic quartana melancholiæ morbo & lienosis, multisque aliis morbis superueniens, eos liberat, eò contra malus in pleuritide dolor est; quia sanguinis maiorem effluxum excitat, qui est morbi causa: sic inquietudo, quæ nimij caloris symptoma est, calorem non oppugnat, sed potius auget ratione motus.

Prognostica ab actionibus læsis desumpta.

1. Quò actiones, quæ læduntur magis sunt ad vitam necessariæ, eò est periculosius; sic lædi respirationem, pulsum, spirituum vitalium per corpus distributionem, est lætale.

2. Exitialia sunt, quæ facultates per se labefactatas demonstrant: si sc. non partis aut humoris vitio, sed imbecillitatè per se & essentialiter facultate fiat: Sic inæqualis & intermittens pulsus periculosior est, cum ab imbecillitate facultatis causatur, quam cum ab humorum grauantium aut opprimentium multitudine: sic deficiens pulsus ab imbecillitate facultatis exitij signum est; si ab humorum grauamine, accidentali aliquo deliquio animi, minus. *Si sordes in acutis circa oculos apparent, exitiosum est*, inquit, Hipp. intellige, si non fiant ab humorum copiâ, sed facultatis regentis aut retinentis imbecillitate: sic decumbere in dorso, si non fiat propter humorum grauantium copiam, sed propter meram imbecillitatem, quæ non valeat corpus supra latus vnum firmare, pessimum est: sic surditas cum ab humore aliquo fit in meatibus impaeto, non est exitialis; sed si à deperditâ audiendi facultate fiat, est exitialis. Similiter de cæcitate: sic si deiecta appetentia ab humore ventriculi afficiente fit, non est aded mala; sed si à facultate ventriculi languidâ fiat, est exitiosa. Urinæ nigræ, quæ à melancholico sunt humore, meliores sunt iis, quæ à caloris natiui deperditione fiunt; quia hæ sunt prorsus lætales: sic externarum partium frigus ab humoribus intrò ob aliquam causam reuocatis, non est tam mala, quam si contingeret ob caloris natiui defectum, qui non sufficit ad externas partes extendi: Sic ex rigore refrigerationes, quæ non recalescunt, malæ; non enim reuocationem caloris indicant, quâ is aliquando reuertetur; sed indicant eius extinctionem: Sic quoque si extremæ partes liuescant ab humoribus sub cute contentis, non est aded malum; si verò propter caloris natiui in illis extinctionem, est lætale: sic sudores qui ab imbecillitate facultatis fiunt, mali sunt; qui verò ex materiæ expurgandæ præsentia, boni; hinc sudores tæbe affectis oborientes sunt lætales.

Quæri potest: quænam actio læsa maius periculum inferat? Resp. quidd illa, cuius integritas ad vitæ conseruationem est maximè necessaria; talis est vitalis; & de illâ signa sunt maximè periculosa, quæ facultatem vitalem debilitatam ostendunt; quando enim illa debilis est, necessum est, vt omnes aliæ debilitentur, quia reliquæ omnes eius auxilio egent: & de illâ non est dubium, sed est dubium, an post illam animalis an naturalis sit magis necessaria: Dico itaque: in morbis, qui oriuntur ab humoribus, quos coqui est necessum & expelli, in iis facultas naturalis est maximè necessaria; & ided in illis deterius est lædi

lædi naturalem quàm animalem. In generali autem naturalis vbique videtur ad vitam magis esse necessaria, quàm animalis, excepto quodd sola respiratio, quæ est actio animalis, magis sit necessaria ac maioris momenti, quàm vlla naturalis: cùm ergo respiratio pendeat à facultate animali; animalem sic lædi, vt propter eam respiratio lædatur, pessimum est: nutritio non est tam necessaria ad vitam, quàm respiratio; ac extra casum læsæ respirationis, reliquæ actiones animales non sunt ad vitam necessariae; & ided etsi lædantur, non est tam periculosum. Interim quia etiam sæpe animalis facultas læditur, & tamen nihilominus respiratio manet illæsa, vt apparet in debilissimis, qui cum vix possint manum vel pedem mouere, nihilominus ided non cessant bene respirare; ided absolūtè dici potest naturales facultates magis ad vitam esse necessarias, quam animales: & consequenter signa ostendentia læsionem facultatis naturalis esse periculosiora signis ostendentibus læsionem facultatis animalis: nihilominus tamen, quia vna dependet ab aliâ, ided vnâ grauiter læsâ faciliè alia in consensum trahitur. Pessima signa sunt crebra animi deliquia & maximè sine manifestâ causâ, id est, sine vllâ nimîa euacuatione prægressâ, sed sponte orta. Respiratio difficilis, crebra & sublimis, in quâ omnes thoracis & colli muscoli, pinnae narium cooperantur; pulsus languidus, valdè celer, & quod peius est, summè rarus, intermittens, inæqualis; omnium autem pessimum signum est ἀσπνξία, id est, totalis motus arteriarum deperditio: *In omni morbo faciliè se habere ad oblata, bonum est*, inquit Hipp. 2. Aphor. 33. & Gal. 3. *epidem. comm. 23.* dicit, *semper in signis optimis esse à cibo non abhorre-re*, & Hipp. in *epid.* testatur, in quâdam pestilentia maximè perniciosâ cepisse ægrotantes summum cibi fastidium; sitim cessare permanente causâ sitim faciente, pessimum est; quia vel delirium indicat, vel emortuam oris ventriculi facultatem.

§. V.

Signa exitus morbi ad vitam vel ad mortem, à secundo genere symptomatum, scilicet à qualitatibus corporis mutatis.

Ea sumuntur vel à qualitatibus visibilibus, vel tangibilibus, vel olfactibilibus, &c. vt nimirum colore, odore, frigore, calore, murmuribus, aliisque, quæ in partibus corporis percipiuntur.

Reg. 1. Qualitates sensibiles corporis, si tales sunt, quales secundum naturam esse debent, est bonum; si contrâ, malum. Tamen etsi à naturali statim recedant, non ided statim indicant imbecillitatem, aut malum; cùm possint interdum esse factæ à naturâ conante expellere causam morificam, quæ expulsa malas illas qualitates corpori inducit;

quia

quia illo casu tales qualitates sunt criticae, & sic sunt bonae. An autem criticae sint an verò symptomaticae, sic est distinguendum: quia si fiunt tempestivè, tempore criseos, & post concoctionem humorum, si fiunt cum facili tolerantia; sunt criticae ac bonae; aliàs non. Sic calor flauus in membris die septimo, est salutaris; quia cognoscitur esse criticus; diebus multò anterioribus esset exitialis.

2. Color niger partium, excrementorum & apostematum est malus, si fiat à calore vrente: praecessit color viridis, si est à frigore. Liuidus utroque modo sit factus, est pessimus, & naturae vires deficere ostendit, nisi criticus sit ab humoris melancholici expulsionem; tunc enim est bonus, ut in arenato.

3. A sono, odoribus, saporibus sic sumuntur signa, dentium stridores in acutis febribus sunt laetales; quia sunt convulsivi. Odores foetidi magnam putredinem indicant. Aurium sordes dulces sunt laetales.

4. A qualitatibus tangibilibus sic sumuntur signa, & 1. à qualitatibus primis. *Calor aequalis & mollities per totum corpus, bona est*, teste Hipp. 2. *prognosticorum* 56. inaequalitas caloris vel cruditatem denotat, ut in febre epiala: aut summam viscerum inflammationem cucurbita instar calorem intorsum trahentem, ut in lypiria; quod adèd periculosum aestimatur, ut in febre non intermittente ab Hipp. 4. *Aphor.* 48. mortiferum iudicetur. Mutatio vicissim accidens, modò caloris, modò frigoris, sic ut eadem partes modò calidae, modò frigidae sentiantur, notat imbecillitatem calidi innati, & consequenter naturam languere. Tumores in corpore oborientes sentiri frigidos, & sudores frigidos esse, est laetale. Ad qualitates sensibiles etiam referuntur tensio, durities, figura, magnitudo partium, &c. Tensio ventris est mala; nam ut ait Hipp. 1. *prognosticorum* 27. *bonum est praecordia mollia & sineensione esse.* Figura partium mutata saepe etiam est pessimum signum, praecipue vultus. Hinc facies, quam Hippocraticam Medici vocant, signum est laetale. Figura propter paralysem vel convulsionem mutata, malum signum est; ut si vnus oculus fiat minor, labia, nares contrahantur, si minuatur moles corporis & magnitudo plusquam pro ratione, aetate, victu, morbo, &c. imbecillitas naturae denotatur. Mala est nimia gracilitas ventris adueniens; praestat enim partes, quae circa vmbilicum sunt non tabescere, ut docuit Hipp. sed suam molem seruare, ventrem in maximum tumorem crescere vel tympanitis vel ascitis signum est.

Ad qualitates sensibiles possunt etiam tumores partium referri; sunt enim tumores magnitudo morbofa partium visu tactuque perceptibilis. Si tumores sunt opus naturae seu critici, boni sunt; sin verò minus, sed symptomatici, sunt mali. An autem critici sint an symptomatici, cognoscitur ex variis signis. 1. ex signis generalibus, tum ex particularibus: generalibus, si post eos aegritudo minuatur, si aegro cum facili tolerantia obueniant: particularibus, si sint in substantia, quantitate, qualitate, tempore,

tempore, loco conuenientibus; quæ omnia sunt consideranda: substantia, vt sc. tumores respondeant naturæ & speciei humoris morbum facientis; vt verbi gratia, si melancholia morbum fecerit, tumor sit scirrhusus; si pituita, œdematosus; si sanguis, phlegmonosus: quantitas; vt scilicet magnitudo tumoris, respondeat quantitati seu multitudini humoris peccantis; nam si humor peccans fuerit multus, & tumor eueniet paruus, malum & defectum naturæ indicat; quia tales euacuationes non fiunt propter expultricis robur, aut humorum expellendorum copiam; sed vel propter retentricis imbecillitatem, vel calorem liquantem aut humores agitantem; discernitur enim euacuatio critica à symptomaticâ, sicut dictum est de tumorum tum propriis tum communibus signis: cõmunibus, vt facili tolerantia & leuatione: morbis propriis; si excrementa substantiâ, quantitate, qualitate, loco, tempore & modo excreionis sunt concurrentia; si substantia sit similis substantiæ humoris morbum facientis; si quantitas respondeat quantitati humoris morbifici; si excrementa non sunt cruda, sed cocta; si in statu, si in die critico, si è directo per vias cum affectâ parte communionem habentes fiunt, signum est criticas esse, è contrâ verò symptomaticas.

Verum notandum, non omnes excretiones symptomaticas esse malas, sed aliquando etiam esse bonas; plerumque tamen vel sunt malæ, vel non ita bonæ, vel saltem minùs securæ; sic morbilli, variolæ sunt excretiones symptomaticæ, & tamen plerumque sunt salutares: sic videmus quotidie ob malitiam & tenuitatem humorum multis hominibus excretiones fieri, quæ benè succedunt & non sunt malæ; immò nos sæpe cruda adhuc existente materiâ & in principiis non inutiliter purgamus, vt etiam Aëtius confirmauit. Plerumque tamen tales excretiones sunt malæ, vel non securæ; quia vel recidiuæ, vel cum grauissimis symptomatibus recurrunt. Porro ab iisdem circumstantiis reliqua omnia prognostica, quæ ab excretis desumuntur, sunt petenda.

5. Malum est excerni ea, quæ sunt toto genere contra naturam; vt lapides, vermes, animalia monstrosa, qualia sunt ranæ, lacerti; sic sanguinem per aliquam partem copiosè excerni est malum, præterquam in mulieribus per menses, in viris per hæmorrhoides, siue in aliis per nares, siue malitiâ excerni possunt: mulieribus etiam, quibus menses sunt retenti, sine noxâ aliquando visum est ættam bilem excerni, in initio morbi euacuari, teste Hipp. 4. Aphor. 22. *malum est*: sic pus & saniem eiei contra naturam est. Colliquationem cum excrementis vel vrinis exire, malum est: sic in tabidis, in calidis febribus est lætale; maximè enim ea conspiciuntur in deiectionibus eorum, qui febribus pestilentialibus laborant.

6. Excretiones non sunt tam à multitudine, quàm à bonitate æstimandæ: si talia, inquit Hipp. *purgentur, qualia oportet, confert & leuiter ferunt*; si itaque morbi sunt biliosi, confert multam biliosam materiam expelli; si pituitosi, pituitosam: sic malum est, materiam quæ morbum

non facit euacuari : sic hæmmorrhagia in lethargo est pessima, quia sanguis lethargum non facit. Vtrum verò conuenientia euacuentur, ex collatione causæ morbiſicæ cognoscitur, & si æger facillè ferat, & morbus leniatur. Pessima est in excretis nigredo ; quia vel maximum ardorem & vſtionem, vel caloris natiui extinctionem ſignificat. Paucos vidi ſanari, qui nigram aquam per os emittebant. Vrina in laborantibus calculo frequenter exit nigra, præcipuè poſt exercitiũ, & cùm antea exiuit cruenta ; & talis, quamuis non ſit bona, tamen non eſt exitialis aut praua ; quia contingit à ſanguine extrauenato, qui vrinæ permiscetur, & morà in corpore nigredinem contrahit. Fætor magnus excrementorum, putredinem indicat, vel naturam à morbo ſuperari. Quæ excernuntur, expedit neque nimis calida, neque nimis frigida percipi in exitu ; calida ardorem & bilioſos humores ſignificant ; nimis frigida excerni, caloris extinctionem. Malum eſt, quæ liquida eſſe debent, eſſe ſolidiora ; nam hoc magnam eorũ aſſationem indicat, vt eiectioes duræ, emunſiones concretæ & ſpiſſæ in formã globuli ; ſic è contra nimis aquea eſſe, cruditatem ſignificant ; nam quæ coquuntur, craſſeſcunt. Peſſimum autem eſt eo tempore, quo excrementa deberent eſſe cocta, adhuc cruda excerni.

7. Euacuationes nimix vel nimis pauca ſunt malæ ; nimix enim vel vires nimis deiiciunt, vel aliquando mortem inferunt propter magnam ſpirituũ diſſipationem : vnde ſummas euacuationes ſyncope non raro ſequitur : ſic in hydrope aquam vniuerſam, aut in empyemate pus totum ſimul exire, malum inquit Hipp. ſic etiam nimis exigux euacuationes ſunt malæ ; 1. quia per eas non ſufficienter euacuatur cauſa morbiſica ; vnde vel recidua, vel mors eſt metuenda. 2. indicatur naturæ imbecillitas, quæ periculum facit, ne morbo ſuccumbat : ſic ſtilla narium in febris acutis, in diebus decretoriis, mala : ſic ſudores eodem tempore vel pauci valdè, vel ex vnâ parte tantum particulari atque ſunt pernicioſi.

8. Excernenda eo tempore expelli, quo in ſanitate expelli ſolent, eſt ſalubre : quæ verò ſunt morboſa, & tantum morbi tempore expelluntur, ea bonum eſt expelli poſt ſigna viſa coctionis, & in die critico : Sic excrementa alui excerni eo tempore in morbis, quo in ſanitate ſolent, eſt bonum : excrementa morboſa, ſi expelluntur ante ſtatum, & ante ſigna coctionis, non eſt exercitio critica, ſed ſymptomatica ; adeoque malæ, aut ſaltem raro bonæ, vel ad minimum non ſecura.

9. Excrementa, quæ etiam tempore ſanitatis exeunt, ea ſi etiam in morbis excernuntur, bonum eſt, expelli per vias ordinarias, & à naturâ ad id deſtinatas, & per quas tempore ſanitatis ſolent expelli : vt deiectioes per aluum, menſes per vterum, vrinas per veſicam : quæ ſi per aliam viam excernuntur, vt deiectioes per vomitum, eſt ſignum ilei & exitiale : vrinam per ſedem expelli eſt ſignum vlceris inteſtini recti.

Menſes

Menses per os est signum obstructionis in venis ad vterum tendentibus. Quæ autem tantum morbi tempore ex naturâ sine causâ morbificâ expelluntur, bonum est ea excerni per vnâ viam, & non per plures. 2. bonum est excerni per vias conuenientes. Conuenientes autem viæ sunt viæ proximæ, latæ, & è directo positæ, & viæ, per quas affecta pars commodiùs & faciliùs potest euacuari: per proximâs, tùm ne partes intermedix à malignitate eius, quod excernitur, lædantur; tùm quia facilius est per propinquam, quàm per remotam partem euacuatio: è directo, quia partium è directo maior est communio, & sic euacuatio facilius: sic cum hepar & dextræ partes laborant, bonum est sanguinem è nare dextrâ effluere; cùm verò lien & sinistræ partes laborant, ex sinistra: sic tumores critici è directo fieri meliùs est, quàm ex opposito: viæ conuenientes etiam sunt, per quas causâ morbificâ meliùs solet expelli: sic tenuis & biliosa materia faciliè expellitur per sudores, melancholica per hæmorroides, pituitosa per vomitum & secessum.

10. Quæ secundum voluntatem excerni deberent, ea excerni præter voluntatem est malum: Sic lachrymæ inuoluntariæ in acutis febribus sunt lætales: fæces & vrina contra voluntatem exeuntes vel delirium, vel summam facultatis retentricis imbecillitatem, vel paralyfin indicant.

S. VI.

Prognostica exitus morbi ad vitam vel mortem à morbi temporibus.

Reg. 1. Mala sunt signa quæ præter naturam eueniunt; sic signa coctionis in vrinâ apparere in principio morbi, malum; quia est præter naturam & rationem temporis illius, vt in eo concoctio appareat: naturaliter enim concoctio non tam citò fit: signum enim est humorem illum non à naturali, sed igneo & præter naturam calore agitari; & è contrâ, in statu concoctionis signa non apparere, malum: quia si natura debito modo procederet, in illo tempore vrina deberet apparere cocta.

2. Signa ex naturâ suâ praua, ratione temporis morbi, in quo sunt, possunt esse bona; sic signa critica, vt inquietatio, rigor, vertigines, et si per se sunt signa mala, tamen si appareant eo tempore, quo iam futura crisis expectatur, sunt bona; sic vrinam esse crudam, per se est malum signum; tamen apparere crudam in principio morbi, non est malum; imò meliùs in principio apparere crudam, quàm coctam.

3. Præter signa, si per initia morborum appareant, sunt peiora, quàm si appareant in decursu morborum: Sic deliria, conuulsiones, surditas, virium imbecillitas, &c. quò citiùs in morbo apparent, eò sunt peiora: sic euacuationes, quæ in principiis morborum sunt, sunt male;

quæ verò in vigore non ita. Illæ enim sunt antequam materia si concocta; quare indicant aut humorum morbificorum summam copiam, aut naturam non esse sufficientem eis concoquendis; si verò satis potens esset, eos retineret & concoqueret, non autem expelleret: sic vrina, quæ in principiis morborum turbida apparet, malæ; quia in principio natura humores adhuc non aggreditur; itaque tunc vrina adhuc non deberet esse turbida, sed tantum tenuis; sed in incremento primum turbida esse deberet.

4. Signa salubria sunt meliora, si die. 5. 7. 11. & 14. id est, in diebus decretoriis sunt, quàm aliis. Signa verò mala sunt peiora, si in iisdem diebus appareant, quàm in aliis: Sic narium stilla, ut semper malum, ita pessimum signum esse ait Hipp. Sic in die indice signa magna apparere, est malum; bona verò, bonum; sic in tertianis continuus, si quinta dies, quæ est dies index, accessionem inferat, æger in periculo erit: sic saporem, qui undecimâ die Hermocratem inuadebat, malum esse dicebat Hipp. in *Epid.* nam dies 11. est dies index.

5. Morbum citò ad statum venire, est bonum: bonum est symptomata citò ad summum peruenire, & melius quàm lentè & longo tempore: ratio est, quia natura melius morbi insultibus resistit, si breui tantum tempore, quàm si longo cum eo sit dimicatura; subintellige, nisi symptomata sint pessima & lætalia: nam si talia sunt, quo citius & celerius irruunt, eò magis & citius mortem ostendunt.

6. Tunc est præcipuè bonum, statum quoad symptomata breui fieri, quando status quoad concoctionem paribus passibus ambulat; si status quoad concoctionem respondeat statui quoad symptomata, est signum certum salutis: dico clariùs; si eâ proportionem, quâ symptomata crescunt & tendunt ad statum, eadem & æquè celeriter concoctio causæ morbificæ tendit ad statum seu ad summum, & quàm multum augentur symptomata, tam multum etiâ angeatur concoctio humoris morbifici, (quod ex vrinâ est cognoscendum) est bonum signum; sed si citius fiat progressus ad statum quoad symptomata, quàm ad statum quoad concoctionem, seu symptomata citius sunt in summo quàm coctio, vel tunc adhuc vix coctio appareat, quando iam symptomata sunt maxima, est malum signum; indicat enim morbum naturâ esse longè superiorem.

7. Quando morbus est in declinatione, non est ampliùs periculum; non enim potest quisquam in declinatione morbi mori: quia tunc natura est facta superior morbo, alioqui non esset declinatio; quando enim natura est superior morbo, æger non potest mori; quia si moreretur morbus esset superior naturâ, quæ duo contraria non possunt simul consistere. Interim distinguenda est declinatio vera à falsâ; sæpe enim morbus videtur declinare, & non declinat; & sic est falsa declinatio & in tali potest æger mori; & talis declinatio facit medicum in prædicendo errare. Imò falsa declinatio sæpe est pessimum signum; tunc enim est falsa declinatio, quando symptomata minuantur, & tamen

non minuuntur in omnibus. Symptomata minui permanente eadem morbi magnitudine sæpè est pessimum signum : sic in externâ inflammatione doloris & caloris sine causâ cessatio non sunt signa bona ; indicant enim calorem innatum propter sui exiguitatem aut humoris morifici malitiam desistere à pugna ; & signum est futuræ gangrænæ seu mortis membri : sic etiam in morbis internis cessatio febris & symptomatum sine causâ, indicat perire non externum sed internum calorem & naturalem.

§. VII.

Prognostica exitus morbi ad vitam vel ad mortem à iuuantibus & ledentibus desumpta.

Reg. 1. Si quæ iuuare deberent aut solent, non iuuant, malum ; peius si etiam obsint : nam, ut inquit, Galen. 2. *prognost. text. 51.* aut exitium aut difficile iudicium indicant. Sic 3. *prognost. 35.* sanguinis eruptio non iuuans, vel est mortalis, vel iudicatu difficilem morbum significat. Ira sudor, copiosæ vrinæ, deiectiones, vomitus, hæmorrhoides, parotides non iuuantes, malum significant ; indicant enim naturam succumbere, & à multitudine causæ morbificæ superari : sic *quibus somnus laborem facit*, inquit Hipp. *latale*.

2. Si leuia remedia profunt, & leuia errata non obsint, indicant morbum esse salutarem : contrà, si leuia remedia nihil iuuant, & valida parùm, leuia verò errata statim obsint, restantur morbum esse perniciosum : *facile ferre morbi grauitatem s. est optimum signum*, teste Hipp. 2. *Aphor. 33.*

3. A similitudine cum aliis ægrotis eodè morbo affectis etiam prognostica desumi possunt : sic verbi gratia, si morbus sit epidemicus, id est, populariter grassans, & plurimi ex eo mortui sunt, indicium est etiam hunc, de quo queritur esse moriturum : contrà, si aliqui conualuerint, & hunc conualiturum. Hactenus de prognosticis à morbo desumptis ; restant nunc prognostica è natura seu virium robore aut imbecillitate desumpta, de quibus nunc ordine.

§. VII.

Prognostica exitus morbi ad vitam vel ad mortem à natura viribus.

Reg. 1. Grauius symptomata cum virium imbecillitate coniuncta, sunt latalia ; imò etiam si ad eò grauius & latalia ex seipsis non sunt, tamen fiunt latalia, si cum virium imbecillitate coniungantur.

2. Omnia symptomata, quæ contingunt ex facultatis imbecillitate, vel quæ facultates emortuas indicant, sunt pessima, & sunt peiora iis, quæ contingunt ex vi causæ morbificæ : sic excretiones, quæ fiunt propter læsam facultatem retentricem, sunt peiores iis, quæ contingunt

contingunt propter irritam expultricem : hinc lacrymæ inuoluntariæ, sudores frigidi, excrementorum inuoluntarius exitus sunt mala signa ; sic non videre, non audire in morbis acutis, si contingant ob eorum facultatem peiora sunt, quàm si ob aliam causam contingerent.

3. Quò vires citiùs in morbis sunt labefactatæ, eò peius ; nam cum à causâ morbificâ in progressu morbi semper magis magisque debilitentur, quò citiùs ac magis in principio sunt debilitatæ, eò magis debiles futuras in statu præsumendum. Porro mox in principio vires esse valdè prostratas, morbi ac causæ morbificæ malignitatem indicat.

4. In statu circa tempus criseos, si vires sint summopere prostratæ, vel nulla crisis aut saltem imperfecta est expectanda.

5. Pessimum est vitalem facultatem esse valdè prostratam ; eâ enim valdè debili existente, reliquæ omnes necessariò debiles sunt. Pessimum quoque est, facultatem illam esse debilem, à quâ morbus debet superari : sic eo tempore quo coctiones ac crises fieri debent, naturalem potentiam esse debilem, malum. In morbis pectoris, quando materia morbifica rursi expellenda est, si facultas animalis, cuius ope illa ex pectore expelli debet, sit debilis, malum : inde enim fit, ut materia, etsi concocta sit, tamen intus retineatur ; & ex retentâ æger suffocetur ac moriatur.

C A P. VI.

§. I.

Signa quibus vires valida vel imbecilles cognoscuntur.

OMnis prognosis pendet ex colatione morbi & eorum, quæ ad morbum spectant, nempe causarum & symptomatum cum viribus naturæ ; nam quæ alterâ fortior est, ea superabit, & secundum fortiorem est exitus morbi futurus ; itaque vires in omni prælagitione maximè sunt spectandæ. Debent autem vires considerari cum respectu ad morbi statum ; ad futurum enim exitum prælagiendum non sufficit spectare, quales sint vires præsentis, sed quales sint futuræ in morbi statu : quid enim inuaret nunc esse fortes, si in statu, quando præcipua lucta cum naturâ est faciendâ, essent debiles : videndum est igitur, an nunc ita fortes sint, ut bene usque ad statum possint perdurare : hoc autem prævidere admodum difficile est ; quia etsi vires nunc adhuc sint fortes, tamen quia non bene scitur, quænam graui symptomata sint superuentura, quæ vires destruent, idè non scitur quales ad statum sint peruenturæ. Porro notandum, sicut dictum est, quòd non sit indifferens, cum cuius facultatis robore morbus conferatur, sed debet maximè con-

ferri

ferri cum robore facultatis illius, quam morbus ex suâ naturâ magis est natus lædere; illa enim est, quæ in progressu morbi maximè debilitabitur, & cuius robore maximè opus erit ad morbi oppugnationem; oportet ergo animaduertere quamnam morbus maximè labefactet, & an ea adhuc sit sufficiens futura ad morbi expugnationem, & an illa sit eadem, quæ morbum debet expugnare; ea tamen quæ à morbo maximè labefactatur, est præcipuè consideranda; quia etiamsi illa non esset illa, per quam causâ morbi deberet expugnari, tamen quia facultates quâdam sympathiâ se mutuò consequuntur, idèò quanda vna est grauiter læsa, contingit quoque consequenter alias lædi, atque illam per quam morbus debet expugnari: sic aliqui morbi aliquas facultates non lædunt, & tum etsi talis facultas sit integra, ex illius integritate non sequitur, ægrum non moriturum; imò poterit mori, etsi illa sit integra; propterea scilicet, quodd alia sit grauiter labefacta à morbo, cuius labefactionem & imbecillitatem sequitur imbecillitas illius: sic ex optimo pulsu non licet sanitatem polliceri in apoplexiâ aut asthma; quia hi morbi non lædunt pulsum, sed ex illâ facultate iudicare oportet, quam lædunt illi morbi, scilicet ex omnimodâ sensus & motus abolitione in Apoplexiâ, & ex diminutione respirationis in asthma: sic in hydropse non oportet sanitatem polliceri ex eo, quodd æger habeat omnes potentias animales fortes, sed oportet considerare potentias naturales, & videre, quomodo illæ sese habeant; illæ enim sunt, quas hydrops labefactat.

Denique oportet morbum conferre cum illâ facultate, quam morbus labefactat per se, & non cum illâ, quam labefactat per accidens, & per consensum: quia hæc labefactatio aliquando tantum est momentanea, & non diu durat, & facile cessat; quia non est læsa per essentiam: sic in aliquibus morbis facultas vitalis est per consensum grauiter læsa, & tamen propterea non indicatur mors futura; quia illa læsio non est per essentiam, nec est læsio intrinseca, sed tantum accidentalis; si verò vitalis esset tam grauiter læsa per essentiam, indicaret mortem; sed cum sit ex accidenti & sympathiâ quâdam læsa, etiamsi grauissimè læsa foret, tamen propterea mortem non indicaret: sic in suffocatione vteri, in affectibus stomachi, in horâ quâ vena secatur, aliquando sequitur syncope, aut facultas vitalis patitur grauissimam læsionem, tamen illa læsio in eis propterea non indicat mortem, quia tantum est læsio per consensum, & non per essentiam. Porro oportet insuper morbum maximè conferre cum illâ facultate, à quâ pendet vita, talis autem est vitalis: illâ enim pereunte, omnes pereunt. In morbis, quibus concoctio expectatur & futura crisis, insuper facultas naturalis maximè est consideranda; illa enim est, cuius ope morbus debet superari, & quæ causam morificam debet concoquere, & eandem expellere.

Virium robur à tribus cognoscitur, nempe à causis, effectibus, & iuuantibus nocentibusque de quibus ordine.

A causis possunt cognosci vel iis, quæ vires constituunt, vel iis, quæ vires labefactant; si enim illa quæ vires constituunt, malè se habent, erunt debiles; si bene, erunt validæ: si illa, quæ vires labefactant, sunt magna, vires erunt debiles; si exigua, erunt validæ: vires constituunt bona partium temperatura, bona constitutio, & vnitas illæsa; si partium temperies non sit grauitèr mutata; si calor natiuus firmus; si compositio ac vnitas partium non grauitèr læsa, vires erunt validæ: verùm hoc per se non potest bene cognosci, sed debet cognosci ex symptomatibus seu actionibus læsis. Porro vires labefactantur à morbo & causâ morbi; ergo ex earum magnitudine possumus vires colligere: si morbus & causa morbi sunt magna, vires debent esse imbecillæ; si parua, validæ; ergo omnia, quæ morbi & causæ morbificæ indicant magnitudinem, illa sunt signa virium: quæ illorum indicant paruitatem, illa omnia sunt signa fortium & robustarum virium: quæ verò significant morbi & causæ morbificæ magnitudinem, illa sunt superius dicta. Vires etiam mutant per modum causæ, ætas, regio, anni tempus, sexus, corporis habitus, vt obesitas, gracilitas, puerperium; ex illis etiam virium robur cognoscitur; sic si æger sit puer, aut senex, si mulier sit grauida aut puerpera, si valdè tenera corporis habitu, si obesus sit, si ætas & summus aëris æstus, si regio calida, omnia illa significant maiorem virium debilitatem.

Cognoscitur etiam virium robur ex effectibus seu symptomatibus, ac ex iis omnium clarissimè, imò ferè ex iis solis imbecillitas ac robur virium perfectè cognoscitur, & præcipuè ex actionibus læsis; quando enim alicuius facultatis actiones sunt grauissimè læsæ, indicant propriam facultatem, à quâ oriuntur, grauitèr esse læsam: sic ex excrementis & excretionibus etiam vires colliguntur: sic quando excrementa sunt cocta, naturalibus qualitatibus affecta, tempore, modo debito, & loco excernuntur, indicium est facultates bene se habere; aliàs malè.

A iuuantibus quoque ac lædentibus vires cognoscuntur; quia si æger à minimâ causâ statim grauitèr læditur, indicium est illam facultatem quæ inde læditur, valdè esse imbecillam: si etiam à magno lædente non multum offendatur, indicium est esse fortem.

§. II.

Animalis facultatis robusta signa sunt.

Si omnes sensus externi & interni sint benè, vt visus, auditus, gustus; tactus, olfactus, memoria, phantasia; si bene dormiat, si facultas motiua sit robusta, vt si ambulare possit, se ipsum erigere, fortiter loqui, &c. nam si æger non bene videat, audiat, non possit etiam bene perferre lumen, nec murmur hominum loquentium; si in acutis febribus surdescat,

defeat, si non bene dormiat. At è contrà in soporem inciderit, si vix loqui possit, & loquatur voce titubante, si delirat, non bene recorderetur, si somnus eum grauat ac molestiam adferat, si non possit bene cibum ac potum deglutire, sed paruis portionibus debeat paulatim demittere, si respiratio sit alta & sublimis, si non possit insidere aut stare, si non possit se in lecto erigere, vel vix caput atollere, si non possit cochlear ori admouere, aut digitis tenere, & admouendo valde titubat, si non sit satis fortis ad iacendum in vno latere, sed iaceat semper supinus, si semper deuoluatur ad imum lecti, si se ipsum vertere non possit, si os dormiendo non claudatur, si non sentit dolores, quos absque dubio debet habere, si dentibus stridet, si conuulsio oboritur, signum est facultatem animalem esse debilem; hæ enim omnes facultatis animalis sunt actiones ac symptomata. Oportet autem in his omnibus considerare, an non eueniant ab aliquâ propriâ aut particulari, vel externâ causâ, an verò ab ipsius facultatis essentialis ac intrinsecâ debilitate: si ex tali causâ proueniunt, non sunt mala, si ab hac, mala; pessima enim, vt dictum est, sunt symptomata, quæ ex ipsius facultatis debilitate proueniunt.

§. III.

Signa robuste facultatis vitalis, aut imbecilla.

Hæc facultas cognoscitur ex pulsu & respiratione; nam etsi respiratio magis indicet facultatem animalem, quàm vitalem, eò quòd efficiens causa respirationis sit facultas animalis; tamen etiam indicat robur facultatis vitalis, eò quòd respiratio tendit ad facultatem vitalem tanquam ad finem, & pro statu facultatis vitalis tanquam sui finis ipsa quoque varietur.

Signa igitur debilis facultatis vitalis sunt: pulsus celeritas & frequentia, sed multò magis maxima raritas ac tarditas; nam pulsus valdè celer adhuc indicat aliquod robur, & idè celeritas pulsus non potest esse cum summâ imbecillitate: sed si post summam celeritatem & cum languore pulsus insuper fiat summè tardus, signum est sumæ debilitatis. Pulsus intermittens etiam pessimus est; deterior qui in vno & eodem ictu intermittit, quàm qui in pluribus; tùm qui inæqualiter & inordinatè intermittit, quàm qui ordinatè peior, qui pluries intermittit, quàm qui rariùs. In vno item ictu & eodem intermittens deterior est, cùm primam partem ictus maiorem & celeriore habet, secundam verò minorem & tardiore, quàm qui contrà. Asphyxia omnium pessima est. Omnes facultates esse valdè debiles signum est facultatem vitalem esse debilem; omnes enim facultates in operatione dependent à facultate vitali, vnde cùm ipsa est debilis, omnes esse debiles est necessarium; & cùm omnes debiles sunt, videtur facultas communis debilis esse debere, a cuius robore omnes dependent. Quoad respirationem, cito, breuis, suspitiosa,

P

parua,

parua, frigida, inæqualis, interrupta, magna & sublimis debilem facultatem vitalem indicat. Cordis robur etiam cognoscitur ex sufficienti vel insufficienti caloris in omnia membra distributione; unde si extremæ partes pallent, si semper frigida sunt, si frigidum emittunt sudorem, liuent, vel aliquæ etiam emoriantur, id est, in gangrænam abeunt, signum est debilis facultatis vitalis, quæ extremas partes nequeat sufficienti calore virali persuadere; Porro cordis palpitatio, lipothymia, anxietas, internus spirituum sanguinisque tremor debilem facultatem vitalem ostendunt.

§. IV.

Signa debilis vel robustæ facultatis naturalis.

Hæc colliguntur ex ipsius naturalis facultatis actionibus, & maxime ex actionibus ministris læsis vel integris; ut expulsionis, attractionis, retentionis, concoctionis: tum etiam ex excrementis crudis vel coctis, bene vel malè se in quantitate, qualitate, modo & loco, temporisque exitus habentibus. Verùm cum naturalis facultas omnibus insit, eius robur aut debilitas in omnibus non cognoscitur iisdem signis, sed diuersis ac unicuique parti propriis; aliis enim signis cognoscitur debilis facultas naturalis in cerebro, aliis in pulmone, aliis in stomacho, aliis in hepate, aliis in liene, &c. omnibus autem in eo communis est, quod cognoscatur ex actionibus læsis & excrementis, sed in singulis actiones naturales quoad speciem & differentias quasdam proprias differunt, sicut & excrementa: nam expulsio in cerebro est sternutatio, in stomacho vomitus, & deiectio, in pulmone tussis, &c.

In cerebro excrementa sunt mucus, lachrymæ; in pulmone sputa, in stomacho deiectiones, &c. Ergo potentie naturales cerebri cognoscuntur debiles esse, si adsit lacrymatio, si excrementa per nares more solito non excernuntur per palatum, si mucus plurimus aqueus, tenuis, incoctus exeat; si oculi non sint vinaces sed obscuri. Facultas naturalis in pulmone cognoscitur esse debilis; si sputa retinentur, maxime si sint cocta, & excerni deberent; vel si excernantur cruda, aquea, & incocta. Facultas debilis naturalis in stomacho cognoscitur, si non adsit appetentia, si æger cibum fastidiat, si nullum saporem in eo iudicet, vel iudicet amarum, si assumptum euomat, aut ab assumpto malè habeat, & dolorem sentiat, si ructus emittat acidus, si à cibo statim caleat, aut rubeat, aut fudet, si excrementa alui non deiciuntur, vel si deiciuntur, exusta, sicca vel aquea, liquida & piruitosa, seu non conuersa, sed talia ferè, qualia sunt assumpta. Excrementa vel urinam sponte exire; dysenteria in acutis morbis, &c. sunt signa debilitatæ facultatis naturalis. Hepatis facultas naturalis debilis esse cognoscitur, si adest extremorum frigus, pessimus totius corporis color, venæ minimæ & vento inflatæ, si

sanguis

C A P. VI. *Signa quibus vires, &c.* 115

sanguis aliqua parte exiens sit aqueus & serosus; si adest fluxus hepaticus, si crura oedematosa, si urina tenuis, alba, cruda, si sudores frigidi, si corpus atrophici laborat, si hæmorrhoides, sudores, urina, alui sætes vltro & immodicè fluant, &c. At contra naturalis facultatis robustæ hepatis signa sunt, si corporis habitus non diminuatur, sed potius augeatur, si corpus rubeat, caleat, venas tumidas & nigras habet, &c.

Porro ex morbifici humoris ac excrementorum concoctione in acutis morbis facultatis naturalis robur maximè cognoscitur: si ergo excrementa in statu & augmento sunt cocta, si post coctionem & in statu excernantur, robustam facultatem naturalem indicant: contra, si in statu cruda apparent, vel apparent cocta ante tempus, id est, ante statum & in principio, & excernantur antequam concocta sint, vel non exeunt debito modo, aut non sufficienter, indicant facultatem naturalem esse debilem: sic sudores incipientes, qui non finiuntur vel non sunt vniuersales, sic qualescunque criticæ expulsiones, quæ fieri deberent, & eo tempore, quo fieri deberent, non fiunt; vel videntur incipere & non perseverant, vt vomitus, abscessus, deiectiones, debilem indicant potentiam naturalem. Hinc stillæ narium in omnibus febribus ac inflammationibus, exanthemata parua incipientia, sed non vltèriùs prorumpentia, & statim euanescentia; Item bubones & abscessus parui statim delitescentes indicant debilitatem facultatis naturalis.

C A P. VII.

*Prognostica temporis exitus morbi, id est, an morbus sit
futurus longus, an brevis.*

Cum morbus & natura inter se luctantes, sint omnium, quæ in morbo eueniunt, causæ, etiam omnium quæ in morbo eueniunt, sunt signa. Cum itaque in morbo non tantùm eueniunt salutaria aut perniciofa symptomata, vel vt vno verbo dicam, malicia aut bonitas exitus; sed etiam celeritas vel tarditas exitus, id est, morbi breuitas vel longitudo, & talis vel talis modus exitus, vtique eorum signa, ac proinde prognostica à naturâ & morbo desumpta, etiam sunt signa breuitatis ac longitudinis morbi. Sub tempore futuri exitus continetur non tantùm, an breui an serò, sed etiam an interdiu, an noctu, & quò die, quâ horâ morbus exitum sit habiturus. Sub morbo porro symptomata & causæ morbi continentur, non tantùm internæ, sed etiam externæ: & sic in vniuersum prognostica breuitatis vel longitudinis morbi à morbi specie, motu, paruitate, magnitudine, parte affectâ, à causis internis, ætate regione, anni tempore, à peculiari naturâ ægrotantis, ab eius

quoque temperamento, à virium robore desumuntur; accedit quoddam etiam & à simili, & à lædentibus ac iuuantibus nonnulla breuitatis vel longitudinis morbi prognostica signa desumantur.

À naturâ desumuntur ita prognostica; virium robur lætales prolongat morbos, salutare abbreviat; & contrâ, virium imbecillitas lætales morbos abbreviat; salutare prolongat; nam cum morbus non est lætalis, si vires sint debiles, morbus prolongatur; nam cum morbus non est lætalis, causâ morbifica non est vehemens, neque admodum inuadit naturam; & vicissim cum vires sunt debiles, natura non valde aggredditur morbum; & sic ex utraque causâ morbus diu durat; & contrâ cum morbus est periculosus & magnus, & vires robustæ, morbus fit longior; morbum enim magnum non potest natura bene superare; sed si morbus est magnus & vires imbecilles, fit brevis; nam vires debiles non possunt magno morbo diu resistere, & sic morbus fit brevis, quia statim æger moritur.

Prognostica breuitatis vel longitudinis morbi à morbo desumptâ. Hæc desumuntur vel à morbi specie, vel magnitudine, vel multitudine, vel malignitate. Ab eius specie, quia aliqui morbi naturâ suâ sunt breues, & tales suam breuitatem sæpius ostendunt: sic phrenitis, tertiana, causus, pestis, & omnes morbi accuti, seu à bile geniti, sunt breues: alij vt scirrhi, frigidi tumores, elephantiasis, morbus gallicus, cancer, &c. sunt morbi longi. Magni morbi sunt breues, vt & valde parui; illi statim naturam superant, hi ab ipsâ superantur. Mediocres sunt longiores: quapropter omnia signa, quæ indicant morbi magnitudinem, indicant morbi breuitatem. Morbi in passiuis qualitatibus tardè curantur, & maxime in siccitate; sicut apparet in hæcticâ, in hydrope: In actiuis verò & maxime in calore sunt breuiiores. Morbi plures simul iuncti, cum vires tamen sunt fortes, faciunt longitudinem; cum debiles, breuitatem. Morbi dissimiles naturæ, ætati, regioni, morbi hæctici inæquales, communes seu varias partes occupantes, sunt diuturni. Morbi, qui per accessiones inuadunt, & non continuò affligunt, sunt alii longiores.

À causâ morbi sic breuitatis vel longitudinis morbi prognostica desumuntur: habitus ægrotantis solidior & temperamentum simile causæ morbificæ faciunt morbum longiorem; quia in talibus morbus à naturâ fouetur; sic quartanæ in melancholicis sunt longiores, quàm in biliosis. Qui calido sunt temperamento breuiiores, quàm qui frigido. Ætas, anni tempus, regio etiam causant morborum celeritatem vel longitudinem; sic frigidarum regionum morbi sunt diuturniores, & autumnales quartanæ diuturniores sunt æstiuis. Porro omnes causæ, quæ robur naturæ indicant in morbis salutaribus breuitatem, in periculosis verò longitudinem demonstrant. Cum causa morbi est pauca, calida, tenuis, morbis est celerior, è contrâ, cum glutinosa, multa, frigida, tardior, saltem in morbo salutari; nam in lætali multitudo causat mortis celeritatem. Mobilitas & turgentia humorum etiam faciunt celeritatem;

ratem, non solum in lætalibus sed etiam in salutaribus, contrà, immobilitas. Errores, qui in ægris committuntur, salutares morbos prolongant, & lætales abbreviant.

A parte affectâ etiam breuitatis vel longitudinis prognostica capiuntur: mala, quæ partes principes occupant, non valde diuturna sunt: sic erysipelata, inflammationes, si cor inuadunt, in limine occidunt. Morbi pestilentes & febres ardentes idè quoque breues sunt; quia cor valde afficiunt, & loco cordi vicino oriuntur. Morbi, qui facultates animales afficiunt, sunt diuturniores, nisi respiratio valde lædatur. Morbi qui potentias naturales euadunt, sæpe etiam longe: breuissimi qui vitales. Partem affectam cordi esse propinquiorem ac remotiorem morbos facit vel breuiores vel longiores; vt in arthritide, quia causa morbi est remota à fonte caloris, difficilius curatur. Apostemata, quæ sunt in partibus externis, seriùs suppurantur, quàm quæ in partibus cordi vicinis, ob caloris imbecillitatem. Morbi qui fiunt in aliquâ parte, ad quam continuò labuntur excrementa, erunt longi; hinc vlcera intestinorum propter continuum bilis transitum sunt diuturniora. In parte, quæ continuò debet moueri, vlcera & vulnera seriùs consolidantur, vt in phthisi seu vlcere pulmonis est manifestum.

A symptomatibus optimè breuitas vel longitudo morbi cognoscitur, eò quòd symptomata causis sint manifestiora; morbi enim species, causa morbi & pars affecta sæpè latent, & non nisi ex symptomatibus cognoscuntur; & idè non tam certò ac symptomata morbi breuitatem aut longitudinem pollicentur. A symptomatibus ergo cognoscitur breuitas vel longitudo morbi; sic in primis ex celeri motu morbi, seu ex celeri morbi per sua tempora transitu breuitas cognoscitur: quapropter omnia illa signa, quæ tempora morbi indicant, possunt morbi longitudinem vel breuitatem indicare; illa autem tempora indicant symptomata; & idè symptomata celeriter vel tardè superuenientia, morbi tarditatem vel celeritatem, adeoque breuitatem vel longitudinem ostendunt. Itaque si symptomata morbi pathognomonica seu propria, & quæ epiphænomena seu superuenientia vocantur, citò appareant, signum est morbum celeriter moueri ac non diu duraturum.

Ab excrementis etiam cognoscuntur tempora morborum siue bonis siue malis; si enim citò in excrementis signa concoctionis apparent, & signa eius continuò augentur; vel è contra loco concoctionis apparet citò prauitas excrementorum seu dispositio concoctioni contraria, signum est morbum celeriter moueri, & citò sua tempora pertransire, adeoque futurum breuem: contrà si diutissimè maneat cruditas, & concoctio lentè procedat in vrinìs vel aliis excrementis, indicium est longitudinis. Atque hâc ratione cognoscitur celer vel tardus motus in illis morbis, qui non habent accessionem; quòd si verò per accessionem inuadant per modum inuasionis paroxysmi, adeoque breuitas vel longitudo, & celeritas vel tarditas cognoscitur, siue illæ accessiones sint

febriles, siue propriæ ipsi morbo, quales in epilepsiâ podagrâ videntur; nam si paroxysmi anticipent, si insequentes sint maiores, seu cum intensioribus semper symptomatibus diutius durent, signum est morbum celeriter moueri, & futurum breuem; si differentia paroxysmorum, quoad tempora inuasionis, magnitudinem vel durationem, sit exigua, tardè morbum moueri indicat. Porro si paroxysmi omnes in se sint breues, etiam indicant morbi breuitatem; nam si morbus omnia tempora paroxysmi, seu omnia tempora particularia citò transit, iudicium est, quòd etiam tempora vniuersalia citò transit, adeoque morbus brevis sit futurus; nam ex citâ transactione temporum particularium cognoscitur, an morbi causa sit tenuis, an crassa; ex cognitione autem causæ morbificæ cognoscitur celeritas motus totius morbi; nam morbi, qui tenuem causam habent, celerem habent motum, qui crassam, lentum, ut suprâ. Illa tempora particularia seu paroxysmos oportet considerare non tantum in febribus intermittentibus sed etiam continuis; nam etsi continuæ febres non habeant suos paroxysmos tam euidentes, quemadmodum intermittentes, habent tamen aliquos; atque hæc est confusa temporis exitus morbi cognitio, quâ tantum scimus, an morbus breui an serò exitum sit habiturus: sed per supradiçta non scimus determinatum diem aut horam mortis. Restat ergo descendere ad illa signa, quibus indicatur, quo die, quâ horâ morbus sit finiturus.

C A P. VIII.

Signa temporis determinati exitus morbi.

PRO quo notandum, quòd dies exitus morbi non possit cognosci in morbis diuturnis, sed tantum in acutis, & in iis qui concoquuntur ac soluuntur per crism: ratio est, quia cognoscitur dies exitus per hoc, quod cognoscitur dies criseos: nam in die criseos est exitus morbi vel ad bonum vel ad malum. Dies autem criseos cognoscitur ex signis cō-
 ctionis, ex symptomatibus, ex temporibus morbi, ex motu eius, ex consideratione dierum criticorum & indicum; illa omnia non habent locum in morbis longis, quia morbi longi non terminantur crisi, nec habent dies indices aut criticos; denique morbi longi multis durant diebus; in illâ autem multitudine dierum difficile est iudicare, quo illorum morbus sit permutandus, & tempora eorum lentè permutantur, & non valdè bene distinguuntur. At acuti morbi paucis diebus durant, in quâ paucitate facile potest colligi, quis sit dies criseos futurus; denique in acutis tempora manifestè distinguuntur, & manifestè cognoscitur tempus status; vnde cum in statu fiat crisis, facile cognoscitur, quo die illa sit futura. Dicere itaque quo die determinato morbus

bus

bus sit exitum habiturus, ferè est dicere, quo tempore vniuersali morbus est finiendus; quando enim scimus, quo tempore vniuersali sit finiendus, tunc ferè scimus quo die; nam cum scimus tempus generale, & cum eo quis dies sit futurus criticus, quis futura dies index, quis sit dies accessionis particularis, facile sciemus, quis sit dies criseos; sit enim crisis in statu & maximè die decretorio, & maximè in accessione particulari, seu in ipso paroxysmo.

Sciendum itaque, quòd in multis temporibus ægri possunt mori; possunt mori in statu, & in eo vt plurimum moriuntur, quia illud est pessimum morbi tempus. Etiam in morbis, qui non sunt maximi vel valdè maligni, semper moriuntur in statu; In morbis verò maximis, pestilentibus, malignis, aliquando moriuntur in augmento, aliquando in principio; in declinatione verò nunquam potest æger mori, quia in declinatione natura est superior morbo. Quoad morbos salubres, qui curantur, dico, quòd morbi vel paulatim solvuntur ad sanitatem, vel subito: qui paulatim, solvuntur in declinatione, tales enim morbi solvuntur concoctione; coctio autem in declinatione est perfecta; at qui subito ad sanitatem solvuntur, non possunt solui neque in principio, neque in augmento, neque in declinatione; non enim in declinatione, quia qui subito ad sanitatem solvuntur, solvuntur mediante pugna; at pugna inter morbum & naturam non potest fieri in declinatione, sed tantum in statu; quia in declinatione morbus est iam à naturâ superatus & sic tum non est amplius pugna inter morbum & naturam; itaque non nisi in statu fieri potest solutio subita, nempe in fine status: non etiam potest subita solutio fieri in principio; quia tunc natura necdum aggreditur morbum, ideoque non potest inter eos esse pugna: non etiam in incremento, quia tum concoctio necdum est perfecta. Verbi gratiâ; scimus, in quo morbi tempore sit solutio, nempe in statu, & status in acutis non continet nisi duos, tres aut quatuor dies, scimus, confusè; quòd in vno illorum dierum, & maximè in posteriori fiet crisis siue solutio. Vt autem illum diem præcisè sciamus, oportet diem indicem; dies enim index decretorium indicat; in die decretorio crisis plerumque fit, vt dictum est. Oportet etiam considerare diem paroxysmi febrilis; quia cum paroxysmus sit pessimum tempus morbi, in illo fit maxima irritatio naturæ, adeoque lucta, & consequenter crisis seu morbi exitus; Dies ergo indices maximè indicant diem exitus; sic quartus indicat quid futurum die septimo, vndecimus quid decimo quarto, decimus septimus quid vigesimo, vel vigesimo primo, & sic deinceps. Vnde sciendum, quòd primarij quaternarij sint fortiores & efficaciores indicationes posterioribus; primi enim usque ad vigesimum plurimam vim habent & securitatem in indicando; qui vigesimum sequuntur non item, & inter illos adhuc certius indicat quartus quàm vndecimus, vndecimus quàm decimus septimus: vt enim septenarij seu decretorii primi sunt fortiores posterioribus in indicando, & eo quo sunt posteriores, semper magis magisque perdunt

perdunt suam vim in significando, ita quoque indices primi sunt fortiores in indicando posterioribus.

Signa autem, quæ in die indice indicant, sunt signa concoctionis vel dispositionis coctioni contrariæ; nam si signa coctionis euidentiora apparent die quarto, aut si aliqua incipiens euacuatio tum appareat, ut stilla narium, leuis sudor, &c. signum est die septimo crîsim futuram; sic Hipp. 4. *Aphor. 71. Urina*, inquit, *nebulam ostendens septimo, futuram salutem ostendit*. Porro non tantum signa coctionis vel cruditatis, sed etiam symptomatum in die indice notabilis acutio vel diminutio in die decretorio subsequente crîsim seu exitum morbi significat; nam si illo die noua aut praua aliqua symptomata appareant, aut peiora notabiliter augeantur, malum exitum die septimo ostendunt; si minuuntur, bonum. Porro, ut dixi, oportet etiam accessiones morbi considerare, & videre quo die ac tempore illa recurrant; nam secundum ea tempus exitus etiam parum variatur; nam crîsis plerumque fit in die accessionis, eò quod accessiones malignitate suâ naturam valde irritent, & consequenter excitent ad crîsim faciendam: accessiones autem magis accidunt in aliquibus morbis in diebus paribus, in aliis in imparibus. Morbi autem lætales paribus, salutare imparibus magis iudicantur; cum itaque lætalis est morbus, etiam si die quarto crîsis seu mors sit indicata, tum ratione accessionis, quæ fortè in sextum diem incidit, tum etiam quia lætales magis iudicantur diebus paribus, fiet quod potius sexto, qui est par, quam septimo, qui est impar, insaufa crîsis, & cum eâ mors sit futura; impetus enim accessionis facit crîsim præuenire diem septimum, & fieri citius, nempe die sexto: nam malignitas accessionis naturam irritans facit, quod natura non possit expectare diem septimum, seu diem, qui fuit indicatus, sed eum præueniat. Oportet ergo unâ cum die indice accessionis vim ponderare, an natura poterit expectare diem septimum, an verò vi accessionis irritata eum sit præuentura. Porro & propter errorem aliquem in morbo commissum siue à medico siue ab aditantibus, vel ægro, causis externis, aëre, animi passionibus, &c. fieri potest, ut dies varietur: nam, ut diximus, errata in morbo salutari faciunt crîsim seriùs contingere; in exitiali verò citius. Propter robur aut imbecillitatem naturæ potest etiam dies prolongari aut abbreviari: nam magnum naturæ robur in morte salutari fortè facit crîsim paulo citius ante septimum diem fieri: in lætali verò, quo resistit diutius causæ morbificæ, faciet ut seriùs seu post septimum diem eueniet. Contrà verò imbecillitas naturæ, quæ non potest perdurare, seu resistere morbo vsque ad diem septimum, potest facere ut crîsis mala ante septimum diem, seu ante diem à die indice indicatum, eueniat. Oportet etiam considerare celeritatem motus morbi; potest enim fieri, quod ita celeriter morbus mouebitur, quod diem septimum suâ celeritate præuertet.

Dies ergo index indicat diem exitus morbi siue ad bonum siue ad malum. Sed accessio, celeritas motus, errata externa, robur vel imbecillitas

liras naturæ, diem illum indicatum parùm immutant, & faciunt, vt vel paulò citiùs vel seriùs crisis eueniat. Quodd si noctem circa diem septimum vel ante videris esse difficilem, certum erit postridie esse crìsim futuram, secundum illud Hipp. 2. *Aph. 13. quibus crisis fit, antecedens nox difficilior fit.*

Notandum insuper, in morbi inordinatis & inconstantibus, quales sunt erraticæ febres, non bene posse diem euentus prædici; cùm non possit in eis cognosci, qui quaterni, qui septeni, adeoque qui indices & decretorij dies sint.

Porro præter diem euentus potest & hora cognosci, quæ si colligitur: Exitus morbi in die accessionis, vt dictum est, maximè contingit; si ergo scimus, in quo tempore particulari accessiones seu paroxysmi exitus morbi maximè fiat, iam scimus horam eius.

Sciendum ergo, quòd in morbo salubri solutio maximè fiat in declinatione accessionis; in morbo letali potest mors contingere quouis tempore paroxysmi: itaque vt hora cognoscatur, primùm oportet considerare, quo tempore accessionis antea æger semper peius habuerit; in illo enim eodem tempore, quo antea peius habuit, verisimile est etiam tunc peius habiturum, adeoque moriturum; mors enim fit in pessimo tempore. Secundò: oportet considerare genus seu naturam morbi, & symptomata morbi; aliqui enim morbi mortem maximè inferunt suffocando calorem naturalem; aliqui verò intensione & magnitudine symptomatum vires superantium, aliqui merà virtutis resolutione. Qui suffocatione caloris, moriuntur in principio paroxysmi; quia tunc calor nativus magis ad centrum recurrit, vnde tunc intus faciliùs suffocatur. Qui violentià morbi & magnitudine symptomatum, illi magis moriuntur in incremento & statu paroxysmi; eò quòd tunc ob prægressa paroxysmi tempora principium, incrementum ac statum, facultas maximè laborauerit, & laborando sit fatigata, & vires exsolutæ; quapropter qui internis inflammationibus laborat, aut morbis pendentibus ex multis crassis succis, iis maximè timendum in principio; quia eo tempore calor nativus vñ cùm sanguine aliisque humoribus, tum naturalibus, tum morbificis, ad locum inflammationis retractus suffocatur. Qui febribus vehementibus, iis timendum in statu paroxysmi, quia tunc febris symptomata sunt maxima. Qui per totum morbum seu totum morbi tempus virtutis solutiones & syncopes passi sunt, iis timendum in declinatione paroxysmi. Ex his ergo scitur, quo tempore particulari seu quo tempore paroxysmi exitus morbi sit futurus; hoc autem est idem, ac scire horam exitus; quia tempora certà horà eueniunt, & non nisi paucis horis dura it.

CAP. IX.

§. I.

Prognostica exitus morbi à modo desumpta.

Morbi omnes vel manent in eodem statu vel mutantur. Si mutantur, vel mutantur ad perfectam conualescentiam, vel ad statum medium. Finiuntur autem vel ad conualescentiam vel mortem totius, vel alicuius tantum partis: ad conualescentiam vel mortem totius, si sint morbi totius corporis, vel si sint morbi partes aut facultates toti necessarias lædentes: ad conualescentiam aut mortem vnius tantum partis, si sint morbi vnā tantum particularem aliquam partem afficientes. Vel finiuntur ad statum medium, idque tripliciter: vel enim tantum meliorantur, sic vt non perueniant ad perfectam sanitatem; vel tantum deteriorantur, sic vt non terminentur ad mortem. Ad perfectam terminantur sanitatem, cum natura est absolutè superior: ad mortem, cum morbus est superior. Deteriorantur, cum quidem morbus est superior, non tamen absolutè: meliorantur, cum natura est superior, sed non tamen etiam absolutè. Manent in eodem statu, cum neutrum alterum absolutè vincit. Qui manent in eodem statu, necessariò sunt in aliquā parte vitæ non necessariā; vt paralysis in neruis, fistulæ in cruribus, podagra in artubus, & sunt morbi radicati, & tamen parui, cum quibus homo sanus & adhuc diu commodè viuere potest. Qui deteriorantur tantum, aut meliorantur, sunt morbi, qui paulatim solvuntur: de quibus iam dicendum.

Permutantur porò omnes morbi, siue sint salutare siue lætales vel in vnā vel in alteram partem, vel subito vel paulatim. Quoad salutare, intemperies partium sine materiā paulatim vincuntur, vlcera paulatim carne implentur, fracturæ vulnera paulatim curantur, &c. Quoad lætales, paulatim conficiunt, qui sunt in parte ignobili, qui tales naturā sunt, vt paulatim serpant & augeantur; vt cancer, elephanthiasis, tumor frigidus pericardij, frigidus affectus mesenterij paulatim hepar debilitat. Item affectus qui sunt in parte nobili sed tardè crescunt lenteque mouentur; vt vicerum intemperies, vlcera renum, lienis, iecoris, vteri, viscerum obstructions, scirrhi viscerum; quæ omnia, cum curati non possunt, paulatim capiunt incrementum. Morbi qui subito finiuntur, vel finiuntur cum pugnā, id est, cum magnā perturbatione corporis, & subitā ac violentā humoris morbifici agitatione, vel finiuntur sine pugnā. Tam salubres, quam lætales morbi possunt finire vel paulatim vel subito. Salubres finiuntur paulatim, quando morbus est parvus, vt ephemera; talis enim

enim ob paruitatem non facit resistentiam naturæ. Salubres finiuntur subito, quando morbus est magnus, & vires sunt maiores. Salubres morbi, qui subito finiuntur, semper finiuntur cum pugna; quando enim natura subito superat morbum, hoc facit violentiâ quâdam humoris morbifici expulsiōe; violentam autem & subitam expulsiōem non potest facere sine luctâ; causa enim morbifica resistit conatui naturæ, unde corpus grauiter perturbatur; & hoc est pugna. Letales morbi qui finiuntur subito, finiuntur aliquando cum pugna, aliquando sine eâ. Tunc finiuntur sine pugna, quando morbus & causa morbifica sunt adeo violenta & perniciosa, vt subito naturam pessundent, sine eo, quod natura audeat se malignitati morbi opponere; cùm autem sese non opponit, tum non fit lucta. Letales morbi tunc finiuntur cum pugna, quando morbus & causa morbifica superant quidem naturam, sed tamen non ita absolute, quin adhuc natura fortiter iis resistat, & pugnet cum iis, priusquam patiatur se superari. Morbi maligni venenati & pestilentes plerumque finiuntur sine pugna; quia adeo statim à principio naturam & cordis robur labefaciunt, vt natura sic oppressa non valeat eis obistere. Sine pugna etiam possunt fini morbi magni ac exitiales, etiam non sint toto genere magni, nimirum si superueniant viribus ex præcedenti aliquo morbo, vel aliâ causâ summè debilitatis; tales enim finiuntur ad mortem subito ob morbi magnitudinem, & tamen sine pugna ob virium summam debilitatem. Cum pugna etiam finiuntur morbi magni, qui non toto genere sunt magni, & qui coniunguntur cum viribus mediocriter robustis, id est, sic robustis, vt tamen sint inferioris morbo; quia enim magni sunt, subito finiuntur; quia verò natura non est satis robusta, idèd finiuntur ad mortem. Qui subito & sine pugna finiuntur, eorum terminatio non habet proprium nomen. Qui subito & cum pugna finiuntur, finiuntur crisi & violentâ humoris morbifici expulsiōe, saltem à naturâ tentatâ siue cum bono, siue cum malo fine.

Itaque crisi finiuntur morbi salutes & lætales; verum salutes finiuntur crisi bonâ & ad sanitatem, lætales verò crisi mala & ad mortem. Verum cùm finiuntur ad mortem, illa est crisis improprie dicta; quia crisis proprie dicta denotat mutationem ad salutem.

Morbi qui finiuntur crisi, finiuntur crisi facta vel per translationem vel per expulsiōem: duplex enim est crisis per translationem & per expulsiōem. Crisis per expulsiōem est, quando natura expellit causam morbificâ totaliter extra corpus. Crisis per translationem, quando natura causam morbificam non expellit extra corpus, sed in aliam partem. Crisis quæ fit per expulsiōem, fit vel per hæmorrhagiam, vel menses, vel hæmorrhoides, vel vomitum, vel sudores, vel vrinas, vel deiectiones. Crisis quæ fit per translationem, fit, cùm causa morbifica transfertur à parte affectâ ad aliam partem, in quâ facit morbos alios, & illa

causa morbifica vel transfertur ad partes ignobiles & externas, vel in partes nobiles ac internas: in partes externas, vt carnes & autem; & tunc facit in eâ vel parotides, vel bubones, vel exanthemata, vel alias cutis efflorescentias, aut prauum colorem, vt in Ictero. Aliquando in partes internas, & tum in iis facit alios morbos. Et illâ causa morbi sic transfertur, vel vt tota simul conglobetur in tumorem, & faciat apostema; & illa vocatur crisis per abscissum: vel sic transfertur, vt non sit ita conglomerata pro tumore; & tunc pro diuersis partibus, quibus incumbit, diuersos in iis parit affectus; & illa vocatur crisis per permutationem.

§. II.

Alia signa modi exitus:

1. Modi sicut alia omnia prognostica, etiam desumuntur à morbo & naturâ; cum enim morbus & natura sint causæ omnium, quæ in morbis eueniunt, etiam sunt causæ modi, quo morbus terminatur; & signa omnia modi exitus ab illis desumuntur. Quod natura & morbus etiam sint causæ modi exitus, est manifestum: natura enim & morbus, quatenus se hoc vel illo modo habent, & quatenus natura est debilis vel fortis, prout etiam morbus est magnus vel paruus, hæc vel illa morbi species in hæc vel illâ parte, ab hæc vel illâ causâ progenitus, eatenus causa sunt, vt morbus hoc vel illo modo, lentè vel subitò, cum pugnâ vel sine pugnâ, per pullionem vel translationem, & per hanc vel illam expulsionem terminetur: sic natura valida potest subitò & cum imperu hominem sanare, debilis verò non nisi lentè. Morbus validus subitò hominem interire facit, paruus lentè; sic species morbi etiam indicant modum exitus; sic ephemera indicat morbum paulatim finiendum, quia est morbus paruus. Morbi magni, celeres, acuti morbum crisi finiendum indicant; morbi à bile indicant subitum exitum futurum, & potius per expulsionem; quia materia est acuta, calida, tenuis, leuis, facilè expulsibilis. Morbi autem à pituitâ indicant lentam solutionem, vel solutionem per translationem; quia materia est frigida, viscida, lenta crassa, & sic non facilè ex toto corpore expulsibilis, sed tantum aliquando vsque in partem aliquam vicinam: sic morbi à sanguine indicant crissim, per hæmorrhagiam, menses: A bile per sudores, vrinas: à pituitâ per vomitum, secessum: à melancholiâ per hæmorrhoides. Morbi in partibus supernis per hæmorrhagiam, vomitum, parotides; in partibus infernis per menses, deiectiones, hæmorrhoides. Modum exitus morbi à naturâ & morbo manifestum est ex his omnibus, sicut alia omnia prognostica, pendere. Verum quia morbi & naturæ robur non semper ex se ipsis dignoscuntur, sed sæpe debent per alia dignosci, vt ex causis, symptomatibus, parte affectâ, iuuantibus ac lædentibus; idè

ex his manifestius signa desumuntur modi exitus morbi, quæ tamen eatenus tantum indicant modum exitus, quatenus indicant morbi vel naturæ constitutionem. Ab his ergo quatuor morbi exitus cognoscuntur, nempe à morbi specie, causis, symptomatibus, iuuantibus & lædentibus. Quia porro nulla morbi solutio perfectius cognosci potest quam crisis, & quia nullam in morbis solutionem tanti refert cognoscere, quantam futuram crisin; idè tota ratio cognitionis modi exitus ferè versatur circa cognitionem crisis; alias enim lentas morborum solutiones cognoscere magni non refert; cum earum ratione non sit necessarium curam multum variare, nec ex iis certum ad vitam vel ad mortem euentum ita bene possimus cognoscere; quia non potest bene dignosci, per quam viam, quando & quo modo illæ lentæ & paulatinæ solutiones sint futuræ. At crises quando, quomodo, & an ad salutem vel mortem sint futuræ, multò euidentius cognoscuntur. Denique sciendum, an crisis sit futura nec ne, futura ne est bre. i, an ferò. Secundum hoc debet medicamentum & victus ratio mutari; idcirco interest medicum esse valde versatum in cognitione criseos. Itaque cum illam solutionem in morbis cognoscere sit tanti momenti, idè de eà in hac tertiâ prognosticorum parte agendum.

SECTIO VI.

CAPVT I.

De Crisi.

§. I.

MORBI ergo terminantur dupliciter, vel subito & violenter, ac cum pugnâ; & hoc est iudicari aut solui per crisin: vel terminantur lentè; & hoc est solui per simplicem solutionem: prout dicemus de terminatione per crisin.

Crisis nomen variè sumitur apud Hipp. Verùm in propria significatione crisis est subita ac violenta causæ morbificæ ex parte affectâ expulsiō, facta à naturâ ad finem, vt inde sanitas sequatur. Dico (subita ac violenta) ad distinctionem aliarum solutionum, quæ lentè fiunt: dico (expulsiō ex parte affectâ) quia, vt supra dictum est, non est necessarium in crisi, vt causâ morbificâ expellatur extra corpus, sed vt expellatur ex parte affectâ; & hoc sufficit ad hoc, vt sit crisis, potest enim in crisi expelli non extra corpus, sed tantum in partem aliquam.

Causa Criseos.

Tres sunt causæ efficientes criseos ; prima sunt dies decretorij , secunda est causâ morbifica , tertia validum robur naturæ . Primò dies decretorij sunt causæ criseos , quatenus habent ex naturâ vim inducendi motionem humoribus , & sic naturam excitandi ad crîsim . Secunda causa sunt humores morbifici , qui vel cruditate suâ vel acrimoniâ vel malitiâ irritent naturam ad expulsionem , vel concoctionem suâ & maturitate inuitent eam ad sui deturbationem & expulsionem ; interim tamen nec dies critici , nec causâ morbifica sunt veræ criseos efficientes , sed tantum adiuvantes vel impellentes , quæ species causarum etiam ad causam efficientem referuntur . Tertia causa est natura , & illa est vera causâ efficiens criseos , quia illa est , quæ effectivè expulsionem facit ; natura autem tantum crîsim facit , cum est robusta , non autem cum est debilis , vel saltem cum superat causam morbificam ; nisi enim superaret , non posset crîsim facere : non est tamen necesse , ut omnino sit robusta , sed sufficit , quod sit robustior causâ morbifica ; si enim necessarîo in totum superaret , & semper absolutè robusta esset , deberet necessarîo semper post omnem crîsim sequi sanitas , & omnis crisis deberet esse bona ; cum tamen è contrâ sæpe sit mala & imperfecta .

C A P. II.

§. I.

Circa solutionem per crîsim quatuor sunt consideranda ; 1. an sit futura crisis . 2. quando sit futura . 3. quomodo . 4. qualis sit futura , an bona , an mala seu imperfecta .

An crisis sit futura , cognoscitur ex morbi specie , morbi tempore , symptomatibus , & naturæ robore , & aliis signis , quæ hæc indicare possunt .

Ex morbi specie cognoscitur futura crisis ; si morbus sit talis , ut per crîsim sit solubilis ; aliqui enim morbi tales sunt , ut per crîsim soleant plerumque finire ; alij non per crîsim , sed lentè & paulatim : si sunt terminabiles per crîsim , quando tales adsunt , indicium faciunt futuræ criseos , si alia omnia corresponsdeant . In primis igitur morbi calidi , magni , acuti per crîsim solvuntur ; frigidi verò , lenti , parvi , non item . Ratio est , quia in crisi debet esse pugna inter morbum & naturam ; in lentis autem & parvis morbis non est talis subita pugna ; ergo qui
decimum

decimum quartum diem excedunt, plerumque non terminantur crisi. Dico (plerumque) quia etiam aliquando diurni possunt crisi terminari, sed hoc est rarum; sic Antiphoni Cretopoli apud Hipp. contigit, qui circa diem quadragesimum per crisin fuit liberatus; sic 6. *Epid.* dicit, Cleanthidem rigore percussam feblicitasse acutè, & iudicatum largo sudore die 80. & in *Epid.* dicit Nicodemum in Abderis per vrinas die 24. fuisse iudicatum, & virginem in Abderis per sudores 34. Verùm, uti dico, hæc crises raræ sunt, & plerumque non sunt perfectæ nec legitimæ. Tunc autem diuturniores morbi per crisin perfectè solvuntur, quando novum aliquem impetum, aut vehemens aliquod incrementum, aut acutiem quandam acquirunt: alioqui quando morbi lento motu incedunt, non fiunt in eis crises. Porro, quò morbus ulterius processerit & diuturnior factus sit, eò minus violenter aut minus per crisin, sed magis per simplicem solutionem terminatur; & si per crisin terminatur, quò est diuturnior, eò quoque magis lenta ac diuturna erit crisis; & sic est crisis magis imperfecta, & multis diebus durans, crisis enim perfecta & impetiosa, non nisi vno die durat. Porro morbi particulares vbi tantum parti proprii non terminantur per crisin, sed solum morbi toti communes & universales. Præcipue autem crises animadvertuntur in morbis venosi generis, in acutis, ardentibus & malignis febribus; & quando medici in prognosticis agunt de crisi, tunc illa solum sunt intelligenda, quæ eveniunt in morbis acutis.

A causâ morbi etiam cognoscitur futura crisis; quia morbi, qui fiunt à causâ calidâ, ab humoribus putrescentibus, & maxime ex sanguine & bile, solent per crisin terminari; qui verò à pituitâ vel melancholiâ, non item: ratio est, quia calidi humores maxime putrescunt, & concoquuntur, & sic natura eos maxime intendit expellere: Quos enim humores natura concoquit, eos coquit ad illum finem, ut concoctos postea expellat. Denique humores calidi magnos & celeres faciunt morbos, tales autem cum pugnâ celeriter, adeoque per crisin terminantur; insuper tales humores acrimoniam & calore suo sunt infesti & maligni, & sic stimulant ac lacerant naturam ad violentam & subitam expulsionem: sunt etiam tenues & naturâ suâ faciliè expulsi: humores quoque quantitate abundante magis crisin faciunt quàm pauci; pauci enim à naturâ faciliè superantur, multi non nisi cum pugnâ & violentiâ. Porro, morbi pituitosi, etsi rariùs crisi terminentur, nonnunquam tamen etiam per eam terminari possunt, præcipue si pituita putredinem aliquam aut mordacitatem acquisierit, vel si ei aliqua biliosa materia fuerit admixta, vel morbus à pituitâ magnus. Talem crisin describit Hippocrates in *Epidem.* in illo ægro, qui in horro decumbebat, qui quadragesimâ die pituitosa multa ac alba deiecit, & sudavit, qui sudor proveniebat ex aliquâ parte illius materiæ pituitosæ, fortè extenuatâ, & ex parte aliquâ bilis illi permixtâ. Plerumque tamen cum morbi pituitosi per crisin terminantur, terminantur per crisin imperfectam,

fectam, id est, per crîsim factam per tranilationem seu metastasim, quæ crîsis non est tam perfecta, sicut illa, quæ fit per totalem expulsiionem; ratio est, quia cùm pituita sit crassa & lenta, non potest ita perfectè & absolute ac totaliter extra corpus expelli, sed tantùm transfertur in vicinam aliquam partem.

A morbi tempore etiam futura crîsis cognoscitur; non enim omni tempore fit crîsis, sed plerumque in statu; cùm ergo status adeat, & adhuc signa indicantia statum; indicium est breui futuram esse crîsim. Alia morbi tempora, cùm in eis crîsis non fit, non possunt ita bene de futurâ crîsi, aut saltem non ita bene de tempore futuræ crîseos indicare. Idè autem crîsis fit in statu, quia crîsis fit post perfectam concoctionem; natura enim debite operans non priùs expellit causam morbosicam, quàm perfectè eam concoxerit; concoctio non priùs quàm in statu est finita. Dico crîsim plerumque in statu fieri; quia aliquando etiam fieri potest in incremento, sed hoc rarissimè; & illa crîsis non est optima aut perfectissima sed imperfecta, & contingit non à naturâ debite operante, sed à malitiâ causæ morbosicæ irritante; in incremento enim materia non est perfectè cocta, & idè natura ordinate agens eam expellere non conatur. Verùm si materia sit tam maligna, multa, acris, mordax, & naturam nimium lacessât, sic ut non valeat expectare donec eam perfectè concoxerit, vel si aliquid eo tempore incidit, quod aliâ ratione naturam ad expulsiionem prouocet, fit etiam tunc aliquando, ut natura causam morbosicam expellat, & faciat crîsim; sed illa crîsis non est secunda; tum enim aliquando potest esse bona, aliquando mala; mala autem tripliciter, vel quòd tendat ad mortem, vel quòd tota causa morbi non sit expulsa, vel quòd fiat recidiva.

A naturæ robore etiam cognoscitur futura crîsis: quia si natura est robusta, concurrentibus omnibus ad crîsim requisitis, fiet crîsis; contrà verò si natura est debilis, & causâ morbosicâ inferior. Si ergo materia sit cruda, & multa signa concoctionis apparent, & tamen morbus sit in statu seu in summo quoad accidentia, quod indicium est naturam esse inferiorem causâ morbi, indicatur crîsis non esse futura; insuper quoque etsi materia cocta sit, si interim adsint signa maximæ debilitatis naturæ, signum est crîsim non esse futuram.

A symptomatibus etiam cognoscitur futura crîsis, & quidem omnium euidentissimè; nam symptomata omnium signorum sunt euidentissima, & tum morbus, tum causa morbi, tum naturæ robur vel imbecillitas, à quibus futuræ crîseos signa desumi iam diximus, ex ipsis symptomatibus cognoscuntur: illa symptomata vocantur critica signa; & etsi ex aliis iam dictis etiam signa futuræ crîseos desumantur, tamen illa non vocantur propriè signa critica seu decretoria; sed signa critica præcipuè sunt symptomata. Sciendum ergo est, quòd signa quædam critica aliquando sint pessima symptomata, quæ cùm aliquando certo modo & certo tempore & in certis morbis apparent, sunt signa critica & indicant

indicant futuram crisim : dico (cùm apparent certo tempore & in certis morbis) quia illa pessima symptomata non sunt semper signa critica, nec in omni morbo , sed tantùm certo tempore & in certis morbis. Itaque illa symptomata non sunt ex naturâ suâ signa critica, nec semper, quando apparent, sunt critica , aut futuram crisim ostendunt, sed tantùm aliquando in certis morborum generibus, & certo tempore, & certo modo obuenientia ; & quando illa symptomata non sunt signa critica seu quando non indicant crisim, tunc sunt pessima , & indicant mortem seu magnum mortis periculum : at quando sunt critica, seu quando indicant crisim, tunc sunt bona, quia crisim in morbis futuram esse est bonum signum, quia indicat naturam validam & superiorem causâ morbificâ. Tamen illa symptomata seu signa critica in se considerata sunt terribilia, & ideò quando inexpertus Medicus illa videret in morbis, terretur ab illis, & putaret esse signa mortis ; sicut sunt in aliis morbis, in quibus ipsa non sunt signa critica : sed quando expertus Medicus ea videt in acutis morbis per crisim iudicabilibus certo tempore apparere, non terretur ab illis, sed gaudet & bene sperat, quia etsi ipsa ex naturâ suâ videantur terribilia & lætalia, tamen per accidens, quatenus indicant futuram crisim, sunt potius bona ; cùm ergo illa symptomata non sunt critica ex naturâ suâ, nec semper crisim indicant, ideò oportet bene distinguere, quando talia symptomata sunt critica & quando non, ne erremus, & ne ex illis fortè contrarium iudicium feramus ; quia quando sunt critica, indicant salutem ; quando non, mortem vel aliquod aliud malum indicant. Tunc autem illa symptomata sunt critica, quando oboriuntur ob agitationem & pugnam naturæ agitantis & mouentis causam morbificam ad expulsionem ; sed quando fiunt ab aliâ causâ, tunc non sunt critica, & indicant tantùm illam causam à quâ fiunt, & non futuram crisim. A multis autem aliis causis illa symptomata possunt fieri ; nam sunt aliquando symptomata pathognomonica orientia ex naturâ & specie morbi ; & tunc tantùm indicant morbi naturam & speciem, non crisim ; & quando sunt pathognomonica, tunc mox à principio adsunt ; aliquando sunt signa epiphænomena seu superuenientia, & tunc indicant morbi morem ; & conditionem, & malignitatem ; adeoque salutem vel mortem ; nonnunquàm verò designant crisim instantem, & tunc tantùm vocantur signa critica. Talia symptomata sunt : dolor capitis, inquietudo, anxietas, vigilæ, difficilis respiratio, sensuum obtenebratio, aurium sonitus, splendor oculorum, delirium, vertigo, lipothymia, febris acutior, rigor, &c. hæc, dico, aliquando indicant futuram crisim, sed non semper ; sæpe enim solummodo indicant morbi speciem, vel malignitatem : sic difficilis respiratio in peripneumoniâ & pleuritide non est signum criticum sed pathognomonicum indicans morbi, sc. adesse inflammationem pectoris : sic oculorum splendor, vigilæ, delirium in phrenitide non indicant ullam crisim sed tantùm morbi speciem sc. cerebri autem meningum in-

R

Inflammationem;

flammationem; illa enim symptomata illos morbos naturaliter sequuntur: sic lipothymia, anxietas, obtenebratio oculorum, surditas in morbis, non semper indicant futuram crīsim, nec semper sunt signa critica, sed sæpe sunt epiphænomena prouenientia ex morbi magnitudine, malignitate, & indicant mortem. Aliquando autem oriuntur ex pugná naturæ incipientis causam morbificam mouere ad faciendam crīsim, & tunc sunt critica & indicant futuram crīsim: nam cum incipit causa morbifica moueri, & natura cum illâ pugnare, ex illo motu & pugná oriuntur pessima illa symptomata, corpus valde turbatur, vapores ex humoribus motis in caput, ad cor & pulmonem feruntur, & faciunt vigilias, anxietates, oculorum ruborem, respirandi difficultatem, febris exacerbationem, &c. ut ergo sciamus, quando hæc symptomata sint critica, quando non, ita est procedendum: quando aliqua ex his symptomatibus inceperunt apparere mox cum ipso morbo, & statim à principio, & quòd morbus talis sit, & hæc talia symptomata ex naturâ producere soleat, indicium est non esse critica; critica enim signa non apparent in principio, sed in fine ipsius status morbi; sed quando hæc symptomata apparent in augmento morbi, & cum oborientibus illis pathognomonica signa simul fiunt maiora, & nulla apparent signa concoctionis, sed potius cruditatis, & signum quòd tunc non sint signa critica, sed potius epiphænomena prouenientia ex morbi magnitudine & malitiâ, & tunc sunt mala & indicant mortem. Sed quando talia symptomata apparent in statu, circa diem decretorium, & subitò suboriuntur, maxime cum antea non fuerint, & oriantur, multa ex illis simul, & præcesserunt signa concoctionis, & adsit virtus valida, indicium est, quòd illa symptomata tunc sint critica, & oriantur ex pugná naturæ cum causâ morbificâ; non enim tunc possunt esse pathognomonica; nam si essent pathognomonica inceperunt cum ipso morbo; & quando multa talia symptomata eueniunt, etiam indicium est, quòd sint pathognomonica, quia vnus morbus non habet, tam multa signa pathognomonica, aut tam multa signa diuersa, imò contraria. Non possunt etiam esse signa epiphænomena, seu signa mali moris, aut magnitudinis aut malignitatis morbi; quia si virtus sit valida, & signa concoctionis præcesserint, non potest morbus malignus esse. Restat ergo, ut sint epiphænomena boni moris, id est, signa critica. Est tamen nihilominus adhuc sæpe difficile bene distinguere, an illa symptomata sint pathognomonica an verò epiphænomena, an critica; propterea debet Medicus valde esse circumspēctus, ne faciendo iudicium ex eis decipiatur.

Porro not. quòd signa critica adhuc sint diuersi generis; nam alia sunt, quæ solam perturbationem crīsi præuiam ostendunt, quia à solâ illa perturbatione causantur: ut capitis dolor, inquietudo, vigilie, difficilis respiratio, sensuum obtenebratio, temporum & frontis grauitas, aurium strepitus, splendores oculorum, lacrymæ inuoluntariæ, obliuio, rigor, faciei rubor, fastidium, sitis, æstus, hypochondriorum ten-

sio, nox difficilis, &c. alia sunt quæ simul perturbationem & simul expulsiōem à naturâ factam demonstrant, vt vomitus, alui deiectiones, sudores, &c. illa prima sunt tantum signa criseos futuræ, hæc verò non tantum futuræ, sed ipsius etiam criseos causa seu pars.

Est & alia signorum criticorum diuisio; quædam enim sunt omni crisi communia, & indifferentes sunt omnis & qualiscunque criseos signa; vt anxietas vigilæ, delirium, somnus grauis, difficilis respiratio, sensus alienatio, &c. at quædam sunt quæ certam tantum crism, id est, tali vel tali modo, per talem vel talem partem futuram indicant; sicut dolor capitis, colli, ventriculi, oculorum suffusio & rubor, crism per hæmorrhogiam futuram significant, & sic sunt multa alia, de quibus postea in particulari agemus.

Porro non omnem crism præcedunt omnia signa critica superius enumerata, sed aliqua tantum, & in aliquibus morbis hæc, in aliis alia, pro vt crisis aliter atque aliter est futura, & pro vt varia est morbi species, aut ægri natura. Vnum ex præcipuis signis, ex quibus futura crisis dignoscitur, est, si ea quæ excernuntur sint concocta, & talia vt causæ morbigicæ concoctionem indicant; quia vbi causâ morbigica est cruda & inconcocta, & nulla præcesserunt signa concoctionis in excrementis, & vbi vrinæ sunt crudæ, turbatæ, sine nubeculâ, suspensæ aut hypostasi, indicium est, nullam esse futuram crism; naturæ enim ordo est, vt non expellat causam morbigicam, nisi coctam; si ergo concocta sit, & concoctionis signa apparent in excrementis, ac præcipue in vrinis, & morbus talis sit, qui crisi solui natus est, & vires ægri respondeant, signum est, quod natura materiam morbigicam expellet, & crism faciet; sin cruda sit, indicium est quod non: indicium enim est naturam causâ morbigicâ esse interiorem, præcipue verò si vires debiles siue ex pulsu siue ex aliis signis esse comperiantur.

Porro non tantum ex prædictis, sed ex regione, anni tempore, naturâ ægrotantis colligi potest, an sit futura crisis; si enim regio calida sit & sicca, si anni tempus æstiuum, si æger sanguineus, biliosus & calidæ complexionis, signa sunt futuræ criseos; quia in talibus crises maxime fieri natæ sunt: In frigidis regionibus, anni tempore frigidum, & complexione frigidâ crises minus fiunt, quia in talibus morbi sunt magis pituitosi, quos supra dictum est crisi non ita finiri; aut non sint pituitosi, non sunt tamen legitimi, aut ex bile aut ex sanguine puris ac synceris, sed spurij ac nothi; & ex illis cum frigidis humoribus permixtis. In huiusmodi ergo regionibus, anni tempore, complexionibus, humores non ita putrescunt; quare neque ita exactè à naturâ coquuntur: & cum causa morbigica non sit sincera, sed mixta cum humoribus frigidis, morbi non sunt tam acuti, neque celeres, neque causâ morbigica habet illam mordacitatem, quâ naturæ adeo sit molesta, aut eam sic irriter aut stimulet ad subitam aut violentam expulsiōem, quæ omnia requirunt, vt crisis fiat. Itaq; in Belgio, Germaniâ multò rariores sunt crises quàm in

Italiâ & Hispaniâ. Accedit quòd non in hâc tantùm regione, sed & omnibus aliis multo rariores sunt crises quàm temporibus Galeni fuerunt; aut si sint æquè frequentes, non sunt tamen perfectæ, nec tam subitæ ac manifestæ, sed magis spurix & obscuræ, & naturam simplicis seu paulatinæ solutionis redolentes; adedò vt nobis continuò praxim exercentibus rarum sit perfectas ac legitimas crises animadvertere; quapropter cum crises hic imperfectæ, raræ & obscuræ sint; & signa quoque critica hic rara sint & obscura atque imperfecta; & ideo in hâc regione multò difficiliùs & incertiùs est cognoscere & prognosticare, quàm in illis calidis regionibus: nam neque hîc est illorum dierum indicum aut decretoriorum, quæ in aliis regionibus ad indicandum potestas, ex quibus maximè & an futura sit crisis, & quo tempore, & an bona an mala est, dignoscendum. Atque hæc sunt omnia signa, ex quibus cognoscitur, an crisis sit futura. Inter quæ est notandum, quòd aliqua aliquando in morbo indicent futuram crism, sed non indicant eam statim futuram esse, sed aliquando, & in suo tempore. Talia sunt morbi species, magnitudo, pars affecta, causa morbifica, regio, anni tempus, temperamentum ægrotantis, &c. sed hæc non vocantur propriè signa critica. Alia iam proximam ac instantem crism significant; & illa sunt illa pessima symptomata supra dicta; & talia ideo propriè signa critica vocantur.

§. II.

Quando sit futura Crisis.

Crisis iam instans cognoscitur ex signis iam dictis, quæ propriè critica vocantur, & ex morbi tempore cum illis coniuncto; quia si iam est morbi status, & illa signa critica subitò oboriantur, nempe magna in tempore perturbatio, inquietudo, spirandi difficultas, pulsus inæqualis, mentis repentina alienatio, delirium, paroxysmus vehementior, rigor, sitis, capitis dolor, difficilior sine ratione morbi tolerantia, indicium iam iam imminere crism; at in principio vel in incremento, & diu ante cognoscere, quando sit futura crisis, colligi debet ex aliis signis, nempe ex morbi specie, magnitudine, celeritate motus per sua tempora, causâ morbificâ, anni tempore, regione, temperamento ægrotantis, & omnium maximè ex citiùs vel seriùs apparentibus manifestis signis concoctionis; tum etiam ex diei decretorij propinquitate vel remotione, ex naturæ robore vel imbecillitate.

Sciendum igitur est, crises optimas & salutare maximè & præcipuè fieri in statu morbi; quantum ergo absumus à summo statu morbi, tantum quoque absumus à tempore criseos. Nihilominus tamen sunt interdum crises in principio status seu in morbi incremento, & hoc quando natura est valdè robusta: hoc etiam cognoscitur ex diebus indicibus;

dicibus; index enim septimi est quartus, decimi quarti undecimus, vigesimi primi decimus septimus. Si ergo aliqua signa critica appareant in die indice, signum est crisin futuram in illo die decretorio, qui illi diei indici responder: si in quarto apparent, futuram crisin in septimo significant, si in undecimo futuram decimo quarto. Si ergo diebus indicibus euacuationes quæpiam, aut signa coctionis in excrementis appareant, aut signa aliqua criticum motum ostendentia, quæ scilicet antea non apparuerunt, ut si vehemens capitis dolor appareat, qui ante non apparuisset, absque dubio futuram crisin denotat: si tum aliqua incipiens euacuatio vel stilla narium oboriatur, esset indicium in proximo sequente die decretorio illo indici respondente, crisin futuram esse; & bonam quidem, si signa critica in die indice apparentia sint bona; malam, si mala; subintellige, si crises perfectæ sint futuræ, & alia omnia iusto ordine progrediantur; alioqui sciendum, quod vel morbus aliam naturam acquirit, aut malignus est, ita quod ante vel post solito celerius moveatur, alio atque alio die crisis fieri poterit. Porro ratione paroxysmorum dies quoque decretorius variatur; nam qui paribus diebus habent accessiones, paribus quoque iudicantur; qui imparibus, imparibus etiam iudicantur; cum enim in paroxysmo natura valde stimuletur à causâ morbificâ, si dies paroxysmi præueniat diem criticum à die indice indicatum; & quam crisin die decretorio alioqui fuisset factura, propter istam irritationem faciet in die paroxysmi: si ergo dies quartus, qui est index, indicauerit crisin futuram in septimo, si paroxysmus inciderit in diem quintum aut octauum, fiet potius, ut crisis die sexto vel octauo eueniat: sed si paroxysmus incidat in diem septimum, cum ille sit decretorius, absque dubio morbus terminabitur in illo. Porro concoctionem seriùs vel citiùs in urinâ apparere, celeritatem iudicij portendit; morbum celerem motum habere, citò per sua tempora transire, celeriter augeri, & citò epiphænomena signa apparere, indicium est, morbum futurum breuem, & citò crisin futuram. Proinde quæcunque signa morbi breuitatem indicant, ea quoque & tempus futuræ criseos, id est, crisin citiùs futuram esse possunt indicare, quod natura est robustior, eò celerius, quod debiliior, eò tardiùs crisin molietur; nam quod est robustior eò & citiùs humores concoquet & expellet: quod si simul natura à morbi vehementiâ irritetur, crisis tempus ordinarium præuertet, etiam si non adhuc exactissimè humores sint cocti. Errata, quæ in morbo eueniunt sæpe faciunt crisin non esse; impediunt enim sæpe humorum inceptam concoctionem, ex quâ senior crisis.

C A P. I I I.

Quomodo Crisis sit futura.

§. I.

CRISIS triplex est, alia fit per expulsionem, alia per translationem seu metastasim, seu ut vocant per abscessum, alia aliquando per longum somnum. Per expulsionem fit, quando materia morifica extra corpus expellitur: per abscessum dicitur esse illa crisis, quando causa morifica expellitur quidem ex parte affectâ, & morbus soluitur, sed non totaliter expellitur extra corpus, sed in aliam aliquam partem externam, aut ignobiliorem, & in eâ parit alium morbum, & sic vocatur crisis per abscessum; quia tum causa morbi abscedit à parte affectâ & secedit in aliam: crisis per expulsionem est crisis perfecta, per translationem verò imperfecta. Fit autem crisis per translationem seu abscessum ob tres causas: vel quia natura non est satis valida ad expellendum humores extra corpus, sed solum expellit aliquo usque; vel quia causa morifica est densa, crassa, pituitosa & viscida, minimèque fluida, sic ut partibus adhæreat, nec per eas liberè & faciliter feratur; vel quia ductus per quos ipsa deberet expelli sunt angusti & non satis aperti. Morbi accuratissimi, quia à calidis fiunt humoribus, cum ægri viribus robustis, solvuntur crisi per expulsionem; qui ab humoribus calidis & tenuibus cum virium imbecillitate, vel ab humoribus crassis, viscidis cum virium etiam robore, solvuntur crisi per abscessum; si enim calido & fluido humori accedat virium robur, expulsio fit perfecta & valida adeoque extra corpus: si in alterutro sit defectus, tantum crisis fit aliquo usque. Per somnum longum aliquando fit crisis in pueris; per hoc quoddam calidum nativum eorum per somnum intus materiam morificam durante somno dissolvat atque dissipet; verum hæc crisis per somnum non est vera crisis, etsi aliqui eam ad veram criseos speciem referant, sed potius ad lentam morbi solutionem est referenda. Per somnum futura crisis colligi potest, si sit puer, tempus verum vel hyemale; tunc enim somni sunt longiores; si causa morifica sit pituita; talis enim humor somnos longos facere natus est. Crisis per expulsionem fit 5. modis; vel per sanguinis fluxum, vel vomitum, vel deiectiones, vel sudores, vel urinas: quæ per sanguinis fluxum fit, vel fit per hæmorrhagiam nativam, vel per hæmorrhoides, vel per menses. Crises per urinas non sunt crebræ nec perfectæ; quia materia copiosa acutos morbos faciens non potest sufficienter per urinas expurgari. An per sudores sit futura crisis cognoscitur. ex eo, quoddam plurimi morbi acuti per sudores terminantur, ratio est, quia illi à succis tenuibus & biliosis fiunt, qui facile

facile cum sudoribus exire possunt. Morbi itaque à bile, tertianæ continuæ & ardentes plerumque sudoribus finiuntur: morbi quoque quorum causa est in venis, & eo loco, vnde facile transire possit ad cutem, per sudores terminantur; quorum verò causa in visceribus conclusa iacet, non ita; si æger raro corporis habitu præditus sit, naturaliter ad sudores proclivis, si æstas aut ver, maximè sudores expectandi sunt: Sic Hipp. 3. *Aphor. 6. cum æstas, inquit, fuerit, magis sudores sunt expectandi.* Sudores etiam denunciantur ab illis, quæ humorem morbificum ad cutem deferri indicant, vt calor & rubor cutis, pulsus latus, mollis, magnus, vndosus; cum æger somniat se totum in sudores conuerti; sudores etiam ostenduntur à deiectionibus & vrinis retentis, horroreque superueniente. Sic Hipp. 4. *Aphor. 48. ex horrore superueniente conuincit ardentem febrem sudoribus terminandam esse.* Porro sit etiam aliquando crisis per vrinas, verum neque ea est valde frequens, neque sufficiens nec valdè salutaris; quia difficile est, vt natura humores morbosos sic attenuet, vt in serosam substantiam conuertat; & cum viæ vrinariæ sint angustæ, raro natura per eas violentam aut copiosam humorum facit expulsionem; per vrinas tamen fuit Piccon apud Hipp. in *Epid.* iudicatus; & Auicenna *sen. 2. part. 4. tractatu 1. cap. 8.* dicit infirmos multoties mingere vrinas malas in substantiâ, colore & aliis accidentibus, quæ aliquando sunt criticæ, & bonæ, & eueniunt, inquit, in ægri tudinibus acutis & hepatis: vrinæ, quæ criticæ sunt, debent esse crassæ, variæ, rubicundæ, cum pure mixtæ vel nigrae. Expurgantur per vrinam humores tenues, & partes circa renes, lienem & hepar; aliquando etiam pus in pulmone contentum illac euacuatur: Si ergo humores morbifici sint tenues, vel morbus sit ab aquoso humore, vt hydrops, talis est aptus per vrinas solui; nihilominus tamen aliquando etiam per vrinas soluuntur morbi à crassis humoribus causati, vt de quartanâ & quotidianâ docet experientia: si adsunt signa indicantia materiam morbi ad vesicam ferri, vt prauitas circa vesicam, ardor in virgâ superueniens, si insuper alius exsiccetur & nulla adsint signa futuri sudoris, crissim per vrinas prænuntiant. Per menses etiam aliquando fit crisis: sic teste Hipp. 3. *Epid. parte 3.* indicata fuit mulier, quæ in Thaso habitabat, & Larissâ virgo, & quædam alia, *lib. 1. parte 3. & alibi ait, quibus die critico menses eruperunt, omnes pericula euaserunt.* Fluxus sanguinis ex vtero colligi potest; si mulier est, si pars affecta est sub septo transuerso, si tensio & dolor ad lumbos & inguina descendat, si mensum periodus instet, &c. Per hæmorrhoides etiam aliquando crisis fit; hæmorrhoides superuenturæ colliguntur, si humor peccans est melancholicus seu atra bilis, si ætas constans, si autumnus, si æger hæmorrhoides pari sit consuetus, si affectus lienis, si præcordia & partes sub septo transuerso laborent, si sentiatur dolor & grauitas circa lumbos. Per hæmorrhoides sæpe iudicantur febres continentes seu synochi, inflammationes iccoris, melancholici capitis, mesenterij ac lienis affectus. Et

hæc

hæc de Crisi per expulsiōem. Restat crisis per abscessum, metastasim seu translationem.

§. II.

De Crisi per abscessum.

Quæritur autem, an crisis per abscessum sit vera crisis: & videtur quodd non; etenim non potest esse vera crisis, nisi materia quæ expellitur sit cocta; at cum ex morbo sequitur abscessus, materia quæ est in abscessu non est cocta sed cruda; ergo eius expulsio non fuit critica; vel fatendum esset materiam expellere per crism materiam non concoctam, quod est absurdum: quod autem materia in abscessu non sit concocta probatur; quia paulatim decurrentibus abscessus seu ipsius tumoris temporibus tandem maturatur & in pus conuertitur, in quod non erat mox à principio abscessus conuersa. Confirmatur: quia si materia in principio abscessus esset cocta, sequeretur quodd aliquis morbus nempe abscessus inciperet à materiâ concoctâ, quod est absurdum; quia in principio morbi nunquam materia est cocta; quia si esset cocta non esset iam morbi principium sed status; principium enim morbi dicit materiæ cruditatem.

Verum Resp. materiam abscessus posse esse & coctam & crudam; est enim cocta quoad primum morbum, cuius est crisis; seu est cocta concoctione conueniente naturæ ipsius morbi, & concoctione qualem requirunt, & qualem potest, & qualem intendit dare pars affecta, in quâ causa morifica antea fuit; sed est cruda respectu abscessus qui sequitur, seu respectu partis ad quam transmittitur, & respectu morbi secundi; etenim in venis habuit concoctionem quæ vocatur maturatio seu reductio ad benigniorem statum; In abscessu vero requirit aliam concoctionem, quæ vocatur suppuratio. In primo morbo cum materia adhuc in venis existeret, habuit coctionem, qualem faciunt venæ in suis humoribus; In abscessu adhuc aliam requirit coctionem, qualem scilicet facit calor in humoribus in habitu corporis contentis; & sic cum materia ratione primi morbi fuerit cocta, merito illa transpositio in aliam partem dicenda est crisis per translationem. Expulsio in aliam partem vel fit in partem nobiliorem, vel æquè nobilem, vel ignobiliorem quàm fuit: Prima quando fit in nobiliorem vel æquè nobilem est mala, & illa translatio non est vera crisis; quia crisis dicit quandam solutionem bonam, & in melius, & vel extra corpus vel in sentinam aliquam corporis, aut partem ignobilem; sed talis transpositio est potius transmutatio vnius morbi in alterum. Translatio quæ fit ad partem ignobiliorem, est crisis, & talis est bona; illa translatio vel fit in habitum corporis, vel in partes carnosas, vel

in glandulas, vel emunctoria corporis, vt inguina, alas, post aures vel in articulos, vel etiam in neruos. Porro materia, quæ sic transmittitur, vel colligitur in vnam massam, & tunc fit apostema; vel sparsim expellitur, & tunc sunt varij alij affectus, veluti pustulæ, exanthemata, icterus, aut aliæ maculæ seu fœtidi colores in cute; & mutationes morborum in alios, tales frequenter sunt pleuritis, si in 14. diebus non expurgatur, vergit in empyema; empyema si 40. diebus non expurgatur, vergit in phthisim ac tabem: acuti morbi sæpe in icterum mutantur; angina & pleuritis sæpe conuertuntur in peripneumoniam: febris vna sæpe in aliam & plures mutatur: vertigo in epilepsiam vel apoplexiam: punctum neruorum in conuulsionem: colica in paralytim: diarrhæa biliosa in dysenteriam: dysenteria & omnes alui nimij fluxus in hydropem, &c. permutatio morbi in meliorem est bona; permutatio in alium morbum, sic quodd prior morbus non cesset, est mala, quia morbum morbo addit: permutatio ad mortem deteriore, etiamsi prior cesset etiam est mala: sic cum ita materia in neruos expellitur, vt totum vnum latus fiat paralyticum, illa permutatio est mala, nisi primum malum fuerit lætale. Si morbus terminetur per generationem abscessus in partibus internis, qui abscessus maturentur & erumpent, & pus in corporis cavitatem effundant, vnde euacuari nequeat, sunt mali. Translatio omnis seu crisis per abscessum fit à vincente naturâ, sed non ita perfectè vincente, sicut in crisi per expulsionem; idque vel ob naturæ debilitatem, vel materiæ pertinacitatem & crassitatem, vel viarum angustiam aut densitatem. Quando materia est tenuis, fluida, obediens, morbus magnus, celer, acutus, materia perfectè cocta, vires valde fortes, non fit translatio aut abscessus, sed crisis per totalem expulsionem: contrà cum morbus est paulò diuturnior, materia non ita perfectè cocta, viscosa, nec apta ita facile extra corpus expelli, vires non ita absolutè validæ, abscessus est expectandus.

Quomodo translatio sit futura ex naturâ morbi potest colligi; si scilicet consideretur quâ translatione tale morbi genus soleat plerumque solui. Ad quam autem partem translatio sit futura, colligi potest ex parte, quæ in ægro est debilis, vel morbosâ, & ex partibus vicinis, in quas humores faciliùs excerni possunt: sic cerebrum in neruos, viscera in emunctoria, in glandulas; aliæ partes in articulos faciliè suos humores morbificos transmittunt. Posito ergo, quodd in cutem translatio facienda iudicetur, an potiùs in pustulas sit eruptura, an tantùm in prauum colorem, colligitur; quia si cutis est rara, potiùs prauo colore suffunderetur; si densa potiùs pustulæ fient; cum humor est tenuis, potiùs prauus color excitabitur; cum glutinosus & crassus, potiùs pustulæ. Cum aliquando translatio fiat

in glandulas, articulos, nervos, ad sciendum, in quod horum potius translatio fiet, considerandum est, quanam istarum partium in aegro sit debilior; nam in debiliorem plerumque magis fiunt translationes; sic morbus qui diuturnior est, & à succis frigidioribus, aptior est fieri per translationem in articulos; ut febres quotidianæ: contra acutus & prauus morbus, qui à succis oritur calidioribus, ut febres pestilentes & viscerum ac nobilium partium inflammationes magis in glandulas & emunctoria. Tandem ad quam partem humorem mortificum iam incipere moueri videbimus, in eam futuram esse translationem suspicio erit: hoc autem cognoscitur ex partis grauitate, dolore, distensione, pulsu, palpitatione, rubore, &c. An abscessus sursum vel deorsum magis fiet, colligitur ex parte affectâ & sede humorum; nam si pars affecta est sursum, potius sursum abscessus fiet post aures, vel sub axillis, vel in collo: contra si deorsum. Colligitur etiam ex modo substantiæ ipsorum humorum; nam tenues facilius sursum feruntur, crassi magis deorsum. Partes quoque singulæ sua propria emunctoria habent, in quæ ex singulis illis abscessus magis fit; sic in cerebri affectibus abscessus magis post aures siue parotides fient: In morbis thoracis sub axillis; in morbis ventris inferioris ac hepatis, in inguinibus. Peculiares quoque morborum species peculiares suos habent abscessus; sic in febribus pestilentibus videbimus materiam venenatam magis in tumorem inguinum & axillarum pellicari: in lue venerea tantum bubones inguinum fieri: lienis morbi longi in crus sinistrum magis abscedunt; hepatis in dextrum, ac in iis tumores seu œdemata faciunt: in apoplexiâ in spinalem medullam: in anginâ causa morbifica sæpe expellitur ad pulmonem: humores graues magis deorsum, leues magis sursum feruntur. Si æger partem aliquam debiliorem habeat, quæque soleat frequentius laborare, aut in quam frequenter humores aliâs solent decumbere, in eam suspicio erit translationem magis factum iri: sic qui crus habent debilius ob fracturam aut alium morbum, in illud facilius abscessus reicietur: qui habitum corporis naturâ vel nimio balnei vñu rarum habent, facilius recipiunt pustulas, maculas; tubercula in cute: qui articulos à balneo, frigore, venere, debiliores habent, facilius translationem in iis patiuntur. Quod abscessus magis ad exteriora fiunt, & ad membra ignobiliora, & à corde remotiora & partibus principibus, eò sunt meliores: sic boni sunt qui fiunt per parotides, voriolas, articulos; non ita boni qui fiunt in nervis. Vbi tamen notandum, quod quando abscessus fiunt ad emunctoria, communiter melius fiunt ad propinqua quàm ad remota; ratio est, quia ad propinqua fiunt facilius, & sine nocumento partium intermediarum; & minori negotio omnis causa morbifica in propinquam partem exoneratur, quàm in longinquam; quia ut exoneretur in propinquam, per breuiorem

breuiorem viam humores sunt pellendi, quàm cùm in remotam; per breuiorem autem viam facilius est transitus. Cùm morbus est magnus & causa morbi multa, optimum est abscessus magno fieri: alioqui verisimile est totam causam morificam non expelli; hinc in magnis febribus inguinum meliores sunt quàm aurium; quia illi abscessus his plerumque sunt maiores: sic paraplegicis obortæ parotides, inquit Hippoc. malæ, quia morbo illi discutendo non sufficiunt.

Porro abscessus facti vel resolvuntur, vel indurantur, vel suppurantur, vel retrocedunt; & si retrocedunt, retrocedunt vel in eandem partem, unde promanarunt, vel in aliam. Malum est abscessus retrocedere; optimum ad extra fieri: si retrocedunt in eandem partem, recidivam faciunt; si in aliam partem, varios morbos facere possunt; si ad partes nobiles, sæpe subitam mortem inferunt. Abscessus discuti omnium optimum est, bonum tamen etiam & plerumque securius suppurari; malum verò indurari & permanere; omnium verò pessimum in gangrænam abire. Abscessus parui, calidi, & in loco calido existentes magis suppurantur, præcipuè si sint à sanguine, & maxime si sit æstas: magni à viscidis & crassis humoribus facti, præcipuè in partibus externis, & à fonte caloris remotis, & magis hyeme, facile indurantur. An autem resolvuntur, an discutientur, an indurabuntur, exactiùs investigare non est huius loci, sed spectat ad tractatum de apostematibus, de quibus in chirurgiâ, & hisce omnibus modis per crissim morbi solvuntur. Porro crisi iam factâ considerandum est, an ea sit bona vel mala, an stabilis nec ne, seu an sit cum periculo recidivæ neque.

CAP. IV.

An Crisis facta bona sit, an mala, &c.

S. I.

SI enim crisis facta non sit bona, vel mors sequitur, vel periculum est recidivæ; si morbus sit magnus, & naturâ suâ periculosus, ac letalis, & crisis imperfectissima ac pessima, sit mors: si crisis mediocris & tamen non perfecta est periculum recidivæ. Ut ergo cognoscatur an perfecta crisis sit facta, debent in eâ sex considerari; quia bona crisis debet habere sex conditiones.

§. II.

Conditiones bona Criseos.

Prima conditio est, ut sit facta cum præviis signis coctionis. Secunda ut sit facta in statu, & die decretorio, & non in quouis die decretorio, sed in tali qui conuenit naturæ ipsius morbi; etenim aliquibus morbis nempe perperacutis conuenit pro die decretorio dies quartus; in peracutis septimus, in aliis decimus quartus. Tertia conditio est, ut expellatur causa morbifica & non alius humor morbum minimè faciens. Quarta, ut quantitas humoris expulsi respondeat magnitudini morbi seu quantitati causæ morbificæ; nam si causa morbifica totaliter non expellatur, sed eius pars aliqua remaneat; si magna mors, si parua, recidiua fiet. Quinta, ut fiat crisis sine malis symptomatibus. 6. ut modus & species criseos conueniat speciei morbi, & causæ morbificæ, & naturæ ægrotantis, & situi causæ morbificæ; idest, ut fiat per talem regionem, qualem & causæ morbificæ situs, & natura, ac consuetudo ægrotantis, & ipsius tolerantia requirat; nam aliqui morbi, aliqui humores, aliquæ partes affectæ, aliqui ægri hæc, alij alia specie criseos commodius iudicantur. Optima est ergo crisis quæ fit in statu, in die decretorio, & quæ signa coctionis præuia habuit, quæ in die indice fuit præindicata, quæ fit cum manifestâ expulsiōe, eaque magnâ, & per vias latas ac patentes atque propinquas; & si crisis non fiat expulsiōe, saltem in eâ fiant abcessus magni, remoti à parte affectâ, & partibus principibus: optima insuper est crisis, quæ fit cum facili tolerantia, in quâ non adfuerunt pessima aut periculosa symptōmata, non delirium, non maxima anxietas, sed facilitas respirandi, præsentia mentis, in quâ æger, statim à crisi melius habet, quæ sit facta ordinatè & citra magnam deturbationem, in quâ omnes prognosticationes firmæ & non fallaces, & ordine debito tempora & symptōmata processerunt, & vires fuerunt robustæ. Cauenda est porro falsa declinatio, in quâ symptōmata videntur minui & tamen non minuuntur, sed in quâ ideò videntur minui, quodd calor & natura sint superati. Cognoscitur autem talis falsa declinatio, quia in verâ declinatione ac perfectâ crisi pulsus est validus, æqualis, ordinatus; in falsâ, contrâ: si itaque crisis fuit imperfecta erit etiam instabilis, & recidiua est metuenda: quapropter si post factam crisin sequitur perfectâ alleuatio, robur naturæ, pulsus bonitas, omnium symptōmatum abolitio, si æger non faciliè à paruis nocentibus offendatur, signum est crisin stabilem futuram esse, & non esse periculum recidiuæ; at si crisis apparuerit

paruerit imperfecta, si symptomata lentè minuuntur, si à paruis faciliè æger læditur, si remaneant adhuc aliqua praua symptomata, vt sitis, fastidium, dolor, debilitas, & surgendi inopia, periculum est recidiuæ. Humores, si tenues fuerunt, cum illi faciliè & perfectè ob suam tenuitatem potuerunt expelli, maiorem stabilitatem promittunt: crassi & frigidi, eum difficulter omnes expellantur, maius faciunt periculum recidiuæ; quia de eis maior suspicio est, quod ob lentorem & crassitiem fortè aliquid potuit remansisse, quod non fuerit expulsum. Ab anni quoque tempore salubri vel insalubri recidiuæ potest suspicio desumi. Mutationes, quæ in die critico apparuerunt, & prius in die indice fuerunt indicatæ siue bonæ siue malæ, magis stabiles sunt iis, quæ alio die contigerunt, & indicatæ non fuerunt: sic Hippoc. 4. *Coac. text. 41. quæ febris, inquit, neque criticis diebus, neque cum signis conuersionis recedunt, patiuntur recidiuam*, & 3. *prognostic. 22. idem repetit; & alio loco, etuda, inquit, & incocta criscos dolores & recidiuas minantur*. Si morbus acutus soluitur lentè, & videatur declinare sine crisi, periculum est recidiuæ; ratio est, quia natura non solet acutos eiusmodi morbos sine crisi terminare. Sæpè etiam cum debitè facta crisis videtur, tamen vel ob errorem commissum vel aliam causam morbi reciduant. Quando, verò recidiua fieri timetur, quo die futura sit, aliquo modo colligi potest ex Hippoc. qui videtur indicare, quod quorà die facta est crisis, totidem diebus post crisin recidiua sit futura; & postquam recidiua inceperit, totidem iterum diebus post iudicabitur: sic *quarto Epidem. text. 11. dicit virginem quandam die 6. sic esse iudicatam: sextâ inquit, die rediit morbus; & sextâ die iterum fuit iudicata*. Cum natura secundam crisin, siue crisin recidiuæ facit, facit eam per easdem vias, per quas fecit crisin morbi primi: quod si verò per alias fecerit vias, est malum; nam quando ad diuersa euacuationis genera natura conuertitur, est malum; tunc enim natura arguitur vel esse debilis, vel irritata, vel saltem euacuationem malè facit, eò quod vna euacuatio alterius sit impeditiua; cum enim natura pluribus est intenta nullum perfectè facit. Atque hæcenus de signatis, id est, de iis, quæ significantur, causâ, morbo, parte affectâ, &c. iisdem præteritis, præsentibus ac futuris; quæ omnia, significantur & sunt signata; significatur enim quæ sit causa, quis sit morbus, quæ pars affecta; & significatur quid sit præteritum, quid præsens, quid futurum; & sic illa sunt signata: Restat ergo vt transeamus ad significantia. Et si autem, cum signa significantur per significantia, quando tractantur signata, necesse etiam, fuerit ponere illa significantia, quæ illa signata significant, & sic egerimus etiam aliquo modo de significantibus; tamen non egimus de significantibus secundum ordinem significantium, & non egimus de significantibus in particulari; & non egimus,

quomodo , quare , & quantum significantia singula significant ; idēd ad illa nunc est transeundum : & sicuti in particulari egimus , quæ sint illa , quæ significantur , ita nunc in particulari dicendum , quæ significant & quā virtute significant ; quod idem est dicere , ac qui sint fontes signorum , seu quæ sint illa , à quibus signa præteritorum , præsentium & futurorum morborum , causarum symptomatum partis affectæ , &c. desumantur.

TRACTATUS

TRACTATUS DE SIGNIS, PARS ALTERA.

De Signis quatenus significant.

PROOEMIUM.

De fontibus Signorum.

VI-NAM sint fontes signorum, diximus in exordio huius tractatus: Fontes magis particulares sunt, tum res naturales, tum non naturales, tum etiam contra naturam. Sub rebus naturalibus comprehenduntur temperamentum, corporis habitus, ætas, sexus ac dispositio, & quæ sunt similia.

SECTIO I.

*Signa à Rebus Naturalibus, & primum
à Temperamento.*

CAPVT I.

Temperamento possunt sumi diagnostica signa & prognostica causarum, morborum, partis affectæ, futuri exitus, breuitatis & longitudinis morborum, criscos, & modi eius.

Causarum;

Causarum; sic qui calido sunt temperamento censentur bile abundare, eorumque morbi à bile causari; qui frigido & humido, pituita, &c.

Morborum: qui temperamento humidiori sunt præditi, sunt pluribus morbis obnoxij quàm alij: inprimis sunt obnoxij morbis, qui causantur ab iniuriâ aëris, vt à ventis, pluuiis, gelu; & hoc propter temperamenti symbolicitatem; deinde magis obnoxij sunt morbis populariter grassantibus, id est, epidemicis: quia scilicet humida corporis dispositio magis est passibilis, & magis putredini obnoxia, & quia tales laxiores habent poros, per quos externa aëris vitia in corpus penetrant. Magis etiam obnoxij sunt morbis fientibus à causis internis, ed quòd semper pluribus scateant humoribus quàm sicci. Hinc 6. *Aphor. 1.* habetur, quòd *quibus nares naturâ sunt humidiores, & genitura humidior, ij minùs integrâ sanitate fruuntur; quibus verò contraria, salubrius degunt;* per homines enim nares & genituram humidam habentes, intelligit eos, qui totius corporis temperiem humidam habent; si poneret tantum nares humidas, posset intelligi de illis, qui tantum humido sunt cerebro; at cum ponat nares & genituram humidam, manifestum est, quòd intelligat de humidis toto corpore; nam in diuersis & remotis partibus illam humiditatem apparere, signum est totius corporis humidi. Nonnulla temperamenta, dicit Hippoc. 3. *Aphor. 2. ad æstatem, alia ad hyemem melius habent;* calida melius habent in hyeme, quia eius frigiditate ad mediocritatem reducuntur; cum è contrâ æstate laberentur in excessum, & nimiam substantiæ dissipationem paterentur: at frigida melius habent æstate; quia tum incalescunt vsque ad mediocritatem. Temperamentum sibi similes generat morbos; nam, vt ait Hipp. *similibus natura, anni temporis, temperamento maxime corripimur morbis;* ratio est, quia facilius est transitus ad symbolum, quàm ad asymbolum: sic calidi in calidos, frigidi in frigidos, biliosi in biliosos & acutos, sanguinei in sanguineos morbos incidunt, vt hæmorrhagias, synochos, inflammationes, &c. Circa quæ tamen notandum, aliquando per accidens fieri, vt contrarium fiat & contrarij potius morbi eueniant, quàm similes: hoc verò fieri potest pluribus modis; primò ex eo, quòd in corpore nostro, proventus humorum non semper respondeat temperamento; etenim potest aliquis toto corpore & solidis partibus habere aliquod temperamentum, verbi gratia, calidum & siccum, & tamen in vnâ eius parte potest abundare frigus, vt in cerebro vel stomacho; & sic potest in aliquâ parte humor frigidus coagulari, non obstante, quòd totum corpus secundum præcipuas ac solidas partes sit calidum & siccum. 2. potest quis calidus & siccus existens, multo aquæ potu, piscium, fructuum ac multorum ciborum esu, pituitam in aliquibus membris, & in venis congregasse, & ratione eius in frigidum morbum incidere: & hâc ratione potest frequenter esse lapsus in contrarios morbos. 3. per accidens potest etiam quis frigidus & pituiti abundans laborare morbis biliosis; vt

si verbi gratiâ ab abundante pituitâ vesicula fellis sit obstructa, bilis inde in totum corpus regurgitabit, & fiet îcterus, qui ad calidos & biliosos morbos refertur; & ita per accidens frigidus & pituitosus in calidum & biliosum morbum incidet.

Partis affectû: nam si quis naturaliter frigido ac humido cerebro, laboret morbo frigido & humido, suspicio esse poterit morbi originem à cerebro esse; si calido hepate præditus morbis laboret calidis, originem esse ab hepate. Porro ab hepate calidi, à cerebro frigidi morbi sæpe originem habent; quia scilicet illud calidum, hoc frigidum naturâ est.

Fururi exitus morborum: qui frigido & sicco sunt temperamento, morbis infestantur diuturnioribus; qui calido & sicco, acutis.

Breuitatis vel longitudinis morbi: temperamentum calidum morbos calidos reddit breviores, frigidum frigidos diuturniores; etenim temperamentum causæ morbificæ simile longiorem facit morbum, si sc. morbus est salutaris; quia in talibus morbus à temperamento fouetur: sic quartanæ in melancholicis sunt longiores. At temperamentum causæ morbificæ simile in lætalibus morbis abbreviat morbum, quia mortem accelerat: qui calido temperamento præditi sunt, in iis magis quàm in frigidis solutio per crism est expectanda. Quod temperamentum causis morbificis magis resistat, & quod temperamentum vitæ sit longioris, in tractatis de temperamento querendum est. Breuiter temperamentum temperatum omnibus causis morbificis simul sumptis, magis quous alio resistit causis & morbis temperamenti contrarij: Temperamentum autem calidum & humidum maximè est longæuum.

CAP. II.

Signa à corporis dispositione.

SVb corporis dispositione tria maximè comprehenduntur: magnitudo & paruitas, gracilitas & obesitas, raritas & densitas. Signa, quæ ab his sumuntur, possunt etiam referri ad signa desumpta à parte, sed sub signis à parte potiùs comprehenduntur signa, quæ à particularibus membris desumuntur hic verò consideramus potiùs signa, quæ desumuntur à totius corporis dispositione; deinde sub signis à partibus comprehenduntur potiùs signa à partibus contra naturam sese habentibus, hic potiùs desumuntur signa ab habentibus se naturaliter, & contentis adhuc intra limites sanitatis.

A magnitudine & paruitate: corpora magna sunt humidiora parvis; etenim idèd facta fuerunt maiora, quia humidiora; humidæ enim partes capiunt incrementum non siccæ; quia humida magis sunt explicabilia

T quàm

quàm sicca ; & hinc corporibus cum ætate sicciscentibus cessat incrementum. Quæritur 1. an corpora calidiora sint calidiora minoribus? videtur quòd sint calidiora ; etenim calor natiuus est causa incrementi, & magnitudo indicat robur facultatis naturalis generatricis ac auctricis ; robur autem facultatis naturalis dependet à maiore calore ; quæ enim debili calore prædita sunt , neque bene nutriri neque bene augeri possunt. Verùm tamen dico , maiora corpora esse minùs calida ; etenim etsi calor sit causa incrementi , tamen postea maius incrementum per accidens est causa minoris caloris, eò quòd in magno corpore calor sit magis dispersus, & per plures partes evanescibilis, quàm in paruo: magnitudo quidem indicat magnum fuisse calorem in primâ ætate , qui membra dilatauerat , & indicat magnum calorem dum incrementum fit, sed non postquam iam factum est, ac in ætate adultâ : est & alia ratio ; quia cum corpora magna sint humida, calor ab illâ humiditate retunditur, & ita fit minor. Probat experimentiâ : quia in frigidis regionibus corpora sunt magna, in calidis minora. Denique videmus homines paruos esse biliosos, iracundos & animosos, quæ sunt signa & effectus caloris. Interdum tamen magnitudo non tam indicat calorem quàm potiùs humiditatem : sic corpora Hollandorum sunt maiora; non quia sunt calidiora, sed quia humidiora : & ideò corpora valde magna non sunt fortia ; quia habent nervos nimis humidos. Porro corpora valde parua vel indicant defectum caloris , qui non potuerit membra dilatare, vel nimiam siccitatem, quæ fecit membra minùs dilatabilia. Nihilominus tamen corporis magnitudo vel paruitas non sunt certa signa temperamenti ; eo quòd cum omni temperamento omnis corporis quantitas possit consistere, sed magnitudo & paruitas potiùs occultæ leminis proprietati sunt adscribendæ, quàm temperamento.

Quæritur 2. An magnitudo sit signum longævutatis. Aristoteles libro de longitudine & breuitate vitæ dicit , animalia magna plerumque esse longæviora ; vnde dubitari posset, an hoc etiam sepe sic habeat in specie humanâ. Videtur autem quòd sic ; nam, vt dictum est, magnitudo indicat robur conformatricis & facultatum naturalium ; insuper indicat abundantiam humidi & calidi, quod est in eis ; ista autem faciunt ad longitudinem vitæ ; adiici etiam potest; quòd in magnis calor sit mitior propter abundantiam humidi, quod habent ; hinc calor ille humidum minùs citò consumit : In parvis propter siccitatem calor est ingens ; hinc humidum citiùs consumitur. Verùm pro resolutione dico : corpora valdè parua non esse longæva ; quia vel laborant siccitate, vel defectu caloris ; corpora valdè magna non sunt etiam valdè longæva, quia vel laborant siccitate vel defectu caloris ; corpora valdè magna non sunt etiam valdè longæva, quia calor in eis nimis est dispersus, & humidum eorum est magis aqueum, & ita calor ab eo retunditur, & ipsum faciliùs dissipatur , & humores magis putredini sunt obnoxii.

A gracilitate & obesitate : Hippoc. 2. Aphor. 44. qui naturâ admodum crassi

crassi sunt, inquit, *illi citius intereunt, quam qui graciles.* Plinius lib. II. cap. 37. dicit, *pinguia corpora facilius & citius senescere.* Pro quo sciendum est, quòd obesitas est signum sanitatis, interim tum est in fieri, sed ex accidenti est causa mali, cum iam facta est, & morborum, & citè mortis; etenim obesitas non fit nisi optimus & pinguis sanguis generetur, talis autem non generatur, nisi calor natiuus sit vegetus, & facultates naturales optimè sese habeant; & idèd necessariò non ægrotus existens fit pinguis; sed contrà qui in ægritudinem incidunt pinguedinem deponunt: per accidens tamen obesitas est causa morborum; nam per generationem pinguedinis consumitur optimum alimentum & optimus sanguis, & consequenter diminuitur calor natiuus, qui in sanguine subieciatur. 2. pinguedo comprimit venas & arterias, & coangustat omnes canales; hinc varia incommoda eueniunt: primò quòd paucus sit in corpore spiritus, nam in parvis canalibus non potest esse multus spiritus. Secundò propter illas angustias non possunt fuligines liberè exhalare: hinc calor natiuus non bene ventilatur sed suffocatur, & sic facultas naturalis non potest bene corpus & humores regere; atque hinc etiam calor diminuitur & corpus fit frigidius, & facilè humores qui non ventilantur, putrescunt. Denique tumores in corpore non possunt liberè commeari, & excrementa non possunt liberè expelli & separari, & facultas expultrix debilitatur: hinc ægri morbis facilè succumbunt, & obnoxij sunt repentinè morti; propter illas causas, obesi obnoxij sunt apoplexiæ; quia arteriæ carotides ipsi sunt angustæ, & à pinguedine colli comprimuntur: sunt etiam asthmatici, quia muscoli intercostales pinguedine onerati, & diaphragma non liberè attolluntur & explicantur, & partes circa collum sunt angustiores. Dicit etiam alicubi Hipp. obesas mulieres difficulter concipere; propterea quod collum veri nimio abdominis tumore comprimatur: in partu etiam magis alijs periclitantur, cum ob eandem causam, tum quòd motus sint impotentes, & statim lassentur & deficiant, & abdominis musculi, quibus ad sætus exclusionem maximè opus est, nimia grauati pinguedine vi motiua destituuntur. Obesi etiam ad rem veneream minùs sunt idonei, eò quòd seminalis materia ijs in ordinem conuertatur. In obesitas facultas motiua est valde debilis, tum quia nerui in ijs sunt tumidiore ob pinguedinem; tum etiam quòd musculi in eis nequeant tam liberè contrahi, quia impediuntur à pinguedine quâ infarciuntur, tum etiam quia mole corporis grauantur; idèd nec robur habent in mouendo, nec diu possunt continuare, sed statim lassantur; idèd nec currere, nec saltare, nec luctari valent. Hipp. libro de aëre, aqua & locis dicit, Scythas valde crassos & pingues esse, & plurimos sibi brachia, humores, pectora, lumbos & coxas vere, vt effluente pinguedine corpora fiant validiora. Denique obesi à vesicæ calculo per sectionem ægrè liberantur, eò quòd ob carnis spissitudinem ad ipsum calculum difficulter perueniri potest. Obesi itaque frigidi sunt ac humidi, paucum sanguinem & paucum spiritum habent, & venas,

ventres, & omnia angusta. Vnde Hippoc. 2. *Epid. quorum*, inquit, *vene ampla, ventres & ossa ampla, his sunt qui tennes sunt, pingues vero is contraria habent.* Quoad gracilitatem, ea si naturalis est, contraria omnia indicant. Sed est quædam gracilitas, quæ contra naturam est, ac morbum sequitur, quæ vocatur emaciatio & contabescencia, à quâ signa varia desumuntur; in primis macies significat vel defectum alimenti, ut in iis, qui præ inediâ marcescunt: vel indicat defectum concoctionis, ut cum generantur humores, ex quibus corpus non potest nutrirî, sed contabescit: vel indicat defectum attractricis; ut cum habitus corporis vitio affectus alimentum ad se non trahit; vel propter obstructionem in meseraicis alimentum attrahi & distribui non potest; vel propter vitium expultricis irritatæ, ut cum nimio sudore, vel vomitu vel deiectionibus, vel sanguinis profluvio omnis substantia alimentaris è corpore extrahitur: quapropter macies indicat vel phthisim vel hecticam vel obstructionem meseraicarum, vel hepatis corruptelam ac intemperiem, vel alicuius alterius visceris præcipui corruptionem, aut vlcus, vel vehementem alui, sudorum, sanguinisque fluxum, vel inediam, vigilias, mœrores, morbi malignitatem aut extremum ardorem, vel vermem aliquem aut aliquos omne alimentum consumentes. Macies ex phthisi & hecticâ est valdè mala. Macies, in quâ partes solidæ consumuntur in hecticâ est incurabilis, à sputo sanguinis, pleuritide, peripneumoniâ & maximè in iis, quibus pectus non benè fuit expurgatum, & tussi multâ, purulenti phlegmaticis excreatione phthisis vel hecticæ signum est. Qui febris ardentibus diu vexati fuerunt, si febricula remanet &, emaciantur, non est malum; at emaciari sine causâ est malum. Itaque puerum aut senem emaciari facilè; in illo, quia substantiam habet valdè dissipabilem; in hoc, quia est debilis, emaciari post diuturnum morbum, vel morbum magnum, post sudores, sanguinis aut alui profluvia, post vigilias, mœrores, inedias, in ætate illum, qui rarum, calidum ac facilè dissipabile corpus habet, non est mirum, neque adeo timendum, at si contraria omnia sint, & præter rationem contabescat, est signum malum & valde suspectum. Porro sicut est malum signum contabescere sine causâ, ita è contra, malum est etiam non contabescere, quando iusta contabescendi causa adest. Hipp. 2. *Aphor. 28. febricitantium*, inquit, *non omnino leuiter manere corpus, & non immui, vel etiam plus diminui quàm ratio postulet, est malum*; etenim nihil minui est signum diuturnitatis morbi; plurimum verò minui, caloris natui & facultatum naturalium magnæ debilitatis signum est. Si quis à morbo cibum assumens, inquit Hippoc. 2. *Aphor. 8. non corroboratur, pluri alimento corpus vii significatur; quod si non assumenti hoc accideret, scire oportet, quod indigeat euacuatione*; etenim in morbis longis emaciari nihil mirum, at in conualescentibus à morbis longis, si cibum bene capiant, emaciari & non nutrirî, nec crassescere est signum cacochymia humorum, & consequenter recidiuæ, & ita purgatio indicatur.

A raritate & densitate quæ desumuntur signa, tum ad hanc classem, refertur possunt, tum etiam ad illa signa, quæ à partibus externis ac cute seu corporis poris desumuntur: Sed, cum hic loquamur de densitate & raritate cutis naturali, idè signa, quæ ab his desumuntur, potius ad hanc classem sunt referenda, quam ad signa à parte, ubi sc. potius de dispositione partium contra naturam agimus: talia autem ex hoc fonte signa desumuntur. Adstricta corpora morbis à prohibitâ transpiratione, quales præcipuè sunt febres: laxa & molliatilis, qui à nimio effluuiò sunt, sunt obnoxia. Qui solidiore corporis habitu præditi sunt, morbis diuturnioribus laborant, quàm qui laxiore, præcipuè cum morbi sint venosi generis, aut ipsius habitus corporis; eo quòd in his excrementa per sudores & insensibilem transpirationem faciliè exhalant, in illis autem retineantur. Qui solidiore corporis sunt habitu, in iis crises per sudores non sunt expectandæ, vel saltem minùs bonæ ac difficiliores. Qui rariorem habitum habent, longæviores sunt ratione mortis violentæ; qui strictiorem, ratione mortis naturalis; ratio est, quia qui rariorem habitum habent, iis excrementa arteriarum & venarum non ita includuntur, sed faciliè exhalant, & eorum naturalis calor liberè diffatur; & sic non fit in illis putredo propter cohibitam transpirationem; & consequenter neque febres, quibus homines sæpe moriuntur; & sic minùs sunt obnoxij morbis, & ita minùs parati sunt obire morte violentâ, quæ fit à morbo. At qui cute sunt adstrictâ, iis minùs caloris ac spirituum & humidis primigenij exhalat, sed reservatur, & ita minùs parati sunt obire morte naturali, quæ fit propter calidi & humidis paulatinam consumptionem.

A figurâ quoque corporis signa desumi possunt: Corporis pulchritudo optimam temperiem significat. Qui angustum habent thoracem, phthisi & astmati sunt obnoxij. Mulieres abdomen infernum ac nates latiores habentes, fecundæ esse prædicantur. Color faciei pallidus ac citrinus complexionem biliosam, albus pituitosam, roseus sanguineam, liuidus melancholicam indicat.

A sexu etiam temperamentum cognoscitur; etenim mulieres viris sunt frigidiores & humidiores; cum mulier ægrotat, mox de causis illi sexui propriis suspicio incidere potest; an nimirum morbus ratione vteri, ratione partus, mensium ac seminis suppressorum non eueniat; etenim mulieres variis vteri, mammarum, menstruorum, puerperij morbis obnoxie sunt, quibus viri carent: varicibus, hæmorrhoidibus, herniâ umbilici, difficultate retinendæ urinæ sæpe laborant, quæ à labore puerperij sæpe iis remanent; eodem modo & ani prolapsu, & vteri proci dentia. Multa mala ac vitia in mulieribus non sunt periculosa, quæ in viris habentur maxima; sic vomitus, mictus, aut expulsio sanguinis in mulieribus minùs sunt periculosa, quàm in viris, præcipuè si mentes eis sint suppressæ; cōtingunt enim hæc symptomata ex mēsis propter vteri obstructionē ad alias partes regurgitatibus, quibus expulsio euacuationes

illæ ultro cessant; & non tantum non sunt lætales & symptomaticæ, sed criticæ & salutares, licet sint non naturales, ratione viæ per quam exeunt: sic immensi dolores, angustia, vomitus, epilepsia, causa œdematosa in mulieribus ratione vaporum ex vtero ascendentium facillè contingunt, quæ nullo negotio cessant & curantur, quæ tamen in viris non nisi periculosissima, & non nisi à grauissimis causis scientia haberentur. Prægnantes morbis acutis capi est lætale; præsertim cum fœtus est maior; ratio est, quia in iis vires facillè prosternuntur, & propter fœtum neque purgatio, neque venæ sectio ita facillè, sicut in viris, potest adhiberi. *Mulier*, inquit Hippoc. *podagrâ non laborat, nisi menstrua defecerint.* Mulieres à calculo vesicæ facillius liberantur, quàm viri; & sine sectione aliquando ex iis extrahi potest, quod in viris omnino impossibile est. Ad hanc classẽ referuntur & Eunuchi, de quibus dixit Hipp. 6. *Aphor. 29. quod neque podagrâ laborent, neque calui fiant,* & Eunuchi fiunt plerumque obeli; propterea quod in iis in pinguedinem abeat, quod in aliis in semen conuertitur.

Ab ætate omnis generis signa desumuntur: diagnostica causarum & præcipuè morborum, & prognostica futurorum euentuum: diagnostica causarum: nam ab ætate puerili & infantili cognoscitur sæpe quod causa morbi sint vermes, dentium productio, materni lactis malicia, nimia ciborum voracitas, quæ plerumque sunt causæ morborum illi ætati peculiarium. Ab ætate iuuenili indicatur causa morbi esse bilis, vel sanguis, exercitia immoderata, nimia vini potio, potus frigida aquæ post sudores, & violenta exercitia; & sic de aliis ætatibus audiemus. Ex ætate etiam cognoscitur temperamentum; nam ætas puerilis est calida & humida, iuuenilis calida & sicca, senilis frigida & sicca. Ab ætate etiam desumuntur signa morborum; quia vnaquæque ætas suis particularibus morbis est obnoxia. Ab eâ etiam sumuntur prognostica futurorum euentuum; nam magnis morbis ætas puerilis & senilis facillè succumbunt; crises præcipuè hunt in ætate iuuenili, eò quod acutis maxime morbis ea ætas laboret, propter sanguineam & biliolam suam complexionem. Crises pueris magis fiunt per vomitum & deiectiones; iuuenibus per hæmorrhagias, & sudores; senibus per hæmorrhoides, decubitus morborum in alias partes &c.

Diagnostica morborum sunt hæc. Hipp. 3. *Aphor. 24. sic inquit: in ætatibus puerilibus contingunt feruida oris ulcera, quæ aphthæ vocantur, eueniunt vomitus, tussis, pauores, umbilici inflammationes, aurium humiditates.* & 3. *Aphor. 25. in progressu verò, inquit, cum iam dentire incipiunt, gingivarum pruririgines, febres, convulsiones, alui profusio, & maxime quando caninos edunt dentes, & iis præsertim pueris, qui crassissimi sunt, & alios duras habent.* & 3. *Aphor. 26. tonsilla & quæ in occipitio est, vertebra ad interiora luxationes, crebri anhelitus, quos asthma vocant, calculi; lumbrici rotundi, ascarides, ac acrochordones struma, & alia tubercula; hæc enim vitia copiam humorum & corruptionem sequuntur, quæ etsi etiam in senectute*

tenellis pueris sunt, tamen non idè illi morbi in eis oriuntur, vt Gal. an-
 notauit, quia citiùs moriuntur, quàm talia sustinere possint symptoma-
 ta; qualia scilicet sunt vertebræ luxatio & anginâ; & quia cutè sunt te-
 nerrimâ, ideo illa, quæ hic recensentur tubercula etiam non perferunt.
 & 3. *Aphor.* 27. sic ait, *grandioribus autem & iam ad pubertatem acceden-*
tibus plurima ex iam prædictis, & etiam febres diuturna magis, & ex nari-
bis sanguinis profluvia eueniunt. & 3. *Aphor.* 29. *Iuuenibus autem sanguinis*
sputiones, tabes, febres acuta, morbis comitiales & alij. Dicit Hippoc. hîc
 pueros aphthis magis obnoxios esse, quod idem ait Galen. 3. *Epid.* 3.
comm. 5. *textu* 12. & dicit hoc fieri ob tres causas. 1. quia eorum corpo-
 ra mollissima sunt, & quasi mucosa, 2. quia eorum os cibis & poculis
 est insuetum, idè lac matris, præsertim si acrimoniâ præditum sit, eas
 aphthas producit. Vomitus eis fiunt propter stomachi mollietiem, &
 flacciditatem, & quia lac in stomacho sæpe corrumpitur. Tussis eis
 eueniunt propter humiditates ex cerebro destillantes. Vmbilici inflam-
 mationes; quia ille non ita pridem præsectus est, & in ductibus eius
 adhuc aliquis sanguis hæret, qui faciliè calorem & putredinem conci-
 pit, & inflammationem facit. Aurium humiditates, quia humidissimi
 sunt, & vires habent imbecilles, & cibos adhuc non perfectè consueiunt;
 ex quo fit, vt pluribus humiditatibus abundant, dicit item pueros con-
 uulsionibus esse obnoxios, quod dicit etiam Galen. 1. *Epid.* 2. *comm.* 5. &
 quod fieri dicit propter infirmitatem, & neruosi generis mollietiem. Pueri
 etiam laborant dentium & vmbilici inflammationibus, ex quibus oriun-
 tur dolores, ex doloribus febres, pauores, conuulsiones, epilepsia; hæc
 etiam ex vaporibus in stomacho & intestinis putrescentibus eueniunt.
 Dicit etiam alui profluuiis obnoxios esse, quod fit propter alimenti in
 eis corruptionem. Dicit etiam pueros calculo laborare; quod idem di-
 cit 2. *de naturâ humanâ sect.* 17. cuius causa ibi asseritur; quia scilicet ob
 voracitatem pluribus abundant humoribus, qui à corporis calore in la-
 pidem indurantur; posset addi & tertia causa, quia sc. viæ eorum sunt
 angustæ, ex quo fit, quod cruditates retineantur & in partibus compin-
 gantur; quia eorum cruditates in intestinis putrescunt; & quia calido
 & humido temperamento præditi sunt, quod putredini est obnoxium.
 Dicit autem vermes magis fieri in adultioribus, quia illi plures congregant
 cruditates, quàm infantes, propterea quod illi magis ingurgitent
 cibos quàm hi, & plures carnes ac fractus vorent. Dicit quod adoles-
 centes sanguinis profluio & sputo magis sint obnoxij; ratio est, quia san-
 guis in illa ætate multiplicatur, & calor intenditur, vnde sanguis fundi-
 tur, attenuatur, & fit acer ac biliosus, & accedunt exercitia vehementia,
 quæ oscula venarum rumpunt & laxant, & hinc 1. *prognost.* 37. loquens
 de crisi bus dicit, *infra annum 35. fluxum sanguinis expectandum esse.* Dicit
 iuuenes tabi esse obnoxios, cuius causam dicit Galenus esse non per se
 ab ætate, sed ex accidenti aliquo, quod illi ætati aduenit; nimirum, quod
 iuuenes saltationes maximas & vehementissima exercitia obeant, vel
 quod

quod magnum frigus perferant, & præcipuè post magnam corporis ex-
 calefactionem; quia etiam potui frigido indulgent, aquas frigidas in-
 grediuntur, vento frigido ad corporis recreationem se exponant, vociferentur, &c. ex quibus sanguinis sputiones, & sic ex consequenti
 phthisis. Etenim ætates triplici modo causant morbos; vel ratione tem-
 peramenti similis; vel ratione humorum qui in eis generantur, qui mor-
 bi eis per se competunt; vel ratione accidentium, ut exercitiorum, cu-
 rarum, studiorum, ebrietatum, &c. qui morbi ætati illi eueniunt ex ac-
 cidenti. Porro pueri scabiei etiam maximè sunt obnoxij; tum quia hu-
 moribus & cruditatibus ob voracitatem maximè abundant; tum etiam
 quia cute sunt tenera: maximè autem scabie capitis laborant: hydroce-
 phalus pueris etiam est familiaris, ob corporis humiditatem. Dicit etiam
 Galen. 3. *Epid. 3. comm. 5. textu 53.* pueris multis accidisse tenasmm, qui
 plerumque eis euenit propter ascarides. Ultra ætatem iuuenilem, in-
 quit Hippoc. morbi laterales, pulmonis inflammationes, phrenitides,
 ardores, cholera: siquidem hi affectus ex bile sunt, quæ in illâ ætate
 plurima generatur. Declinans ætas morbos ex atra bile producit; senes
 enim sunt frigidi & sicci, quæ temperies melancholico humoris res-
 ponder. Fiunt etiam eis morbi ex pituitâ plurimi; & Hippoc. 2. *de na-
 turâ humanâ secl.* 28. dicit, senibus ex pituitâ copiâ destillationes, apo-
 plexias, oculorum & narium humiditates, tussis & similia mala fieri.
 Senes vigiliis obnoxij sunt propter cerebri intrinsecam ac naturalem
 siccitatem; nam etsi pituitâ abundet, tamen quia illa aduentitia est, &
 in subiectas plerumque delabitur partes, manet cerebrum naturali suâ
 complexionem siccum; vnde peruigilium contingit. Hippoc. 3. *Aphor.* 21.
 dicit, etiam senes pruritu laborare; quod idèd fieri putat Galen. quòd
 cutis eorum ob frigiditatem sit densior; vnde fit ut superfluitates sub eâ
 non discutiantur sed retentæ salsedinem contrahant, à quâ fit pruritus.
 Hipp. 3. *Epid. 3. comm.* 22. ait, quòd multis sacer ignis contigerit & minu-
 ta puncta toto corpore, & maximè sexagenariis circa caput; cur autem sa-
 cer ignis infestauerit magis sexagenarios, rationem dat in commenta-
 riis Galen. quia sc. æris ambientis præter naturam calor causa fuit, cur
 humores putrescerent, vnde cum senes multas superfluas habuerint hu-
 miditates, quæ sunt materia putredinis, cum ad illas æris calor accesserit,
 ex illâ tempestate magis humorum putridæ corruptioni opportuni
 fuerunt senes, quàm iuuenes. Dicit etiam Hipp. senes sacro igni esse
 obnoxios; quod nonnulli authores interpretantur fieri posse ex eo,
 quòd serum & pituitosi humores in eis contenti ab ambiente calido fa-
 cile putrescant. Verùm hæc ratio videtur friuola, quia eadem ratione
 & febribus intermittentibus, quæ ex humoribus in habitu putrescenti-
 bus, teste Galeno, contingunt, magis obnoxij essent. 5. *Aphor.* 7. inquit,
 quibuscumque morbi comitiales sunt ante pubertatem, mutationem acci-
 piunt; quibuscumque autem anno 25. iis commoriantur. Vbi intelligendum
 est, quòd si hic morbus in pueritiâ inceperit, & vsque ad annum 25. du-
 raueit,

rauerit, quòd vsque ad mortem si tunc non euauescit. 2. *Aphor.* 45. *quicunque inquit, iuuenes morbo comitiali laborant, mutatione maxime atatis, & temporum, & locorum, viulūque liberantur:* ibi autem loquitur Hipp. de tali morbo, qui ex intemperie natiua processit.

Coronidis loco quæri potest: quænam ætas omnium plurimis morbis sit obnoxia? Videtur autem minùs obnoxia esse iuuenilis: 1. quia videtur illa maximè esse temperata, cùm illa videatur constituta medio loco inter ætatem puerilem & senilem. 2. quia illa ætas est robustior, & ratione sui temperamenti, & ratione caloris natiui; ex quo videtur, quòd omnibus causis morbificis magis resistere possit. Verùm contrarium asserit Hipp. 2. *Aphor.* 39. ubi sic expressis verbis ait: *senes iuuenibus minùs egrotant; qui autem morbi longi eis eueniunt, maximà ex parte ad mortem vsque comitantur.* Ratio cur illa ætas minùs sit obnoxia morbis, est, quia senis corpus est durum, & ita externis iniuriis minùs expositum. 2. quia illa est magis obseruans dietæ, & in esu minùs peccat; Iuuenes autem intemperatissimè viuunt. Quia autem ætas senilis sicca est, idè morbis quibus laborat non faciliè liberatur; potior ratio est, quia morbi senum sunt ab humore frigido; ætas autem illa frigida est, & pituitam multiplicat, & sic similitudine sui temperamenti fouet causam morbificam; & propter facultatum imbecillitatem & caloris natiui exiguitatem nequit humores illos concoquere & expellere. Sic iterum. *Aphor.* 40. lib. 2. *raucedines, inquit, & grauedines in valdè senibus concoctionem non admittunt,* & Galen. nephritidem, podagram, paralytim, splenis frigidos affectus, althma, tusses, dicit senes vsque ad mortem comitari. Puer podagrâ non laborat ante vsum venereum, inquit Hippoc. quia ante illud tempus non est occasio magnæ articulorum aut neruorum debilitatis.

A partibus corporis duobus modis signa desumuntur, primò à parte vt est subiectum morbi, seu à parte affectâ. 2. à parte vt est externa, & vt est visibilis seu sub externum sensum cadens. Cùm à parte affectâ signa desumuntur, tunc sumuntur ab eius essentiâ, excellentiâ, proprie talibus & facultatibus, & tum sumuntur signa plerumque à parte, vt est causa: nam pars affecta est concausa talis vel talis morbi, talium vel talium symptomatum, talis vel talis euentus; & sic à parte affectâ plerumque sumuntur signa morborum & symptomatum, quæ sunt affectus ipsius partis affectæ, & quorum ipsa est causa. Dico (plerumque) quia pars affecta potest etiam indicare aliquando causam morbificam: sic intestina affecta indicant causam esse vermes: vteri affecti causam esse menstrua vel semen, &c. sed tum, vt dico, plerumque indicat morbos & symptomata, ac euentus eorum; cùm verò sumuntur signa à partibus externis, in quantum sunt visibiles, vel sensu perceptibiles, tunc sumuntur signa ab eis, non vt sunt subiectum morbi; quia morbus plerumque non est in eis, sed in partibus internis; sed sumuntur signa ab eis, vt effectus morbi interni, & vt symptomata eius: & tum sumuntur

signa à quibusdam accidentibus & qualitatibus partibus externis inhærentibus, causatis à morbo interno, quæ sensu percipiuntur, & ex quibus tanquam ex affectu de morbo & de causa internâ, inò & de parte affecta indicatur; & ita signa quæ sumuntur à partibus externis coincidunt cum signis, quæ sumuntur à qualitatibus & accidentibus corporis, de quibus post dicemus, & ad illum fontem possunt referri; nam cum sumuntur signa à qualitatibus corporis ipsis partibus inhærentibus & sub sensum cadentibus, & cum sumuntur signa à partibus singulis, & signa à qualitatibus corporis mutatis, de quibus postea dicemus, sunt eadem: nihilominus tamen hîc nos ea separamus claritatis causâ, propterea quòd aliqua signa ab eiusmodi accidentibus desumpta, longè faciliùs obuia sint, & occurrant promptiùs nobis, sequendo ordinem partium, in quibus illa apparent, quàm sequendo classem & diuisionem essentialem accidentium, quàm sequendo ordinem partium quibus insunt.

A parte affectâ itaque varia signa desumi possunt, tum diagnostica causarum & morborum, tum prognostica futurorum euentuum. Causarum: quia si renes & lumbi sint affecti, & dolor sentiatur in eis; si vesica sit affecta & dolor sentiatur in perinæo, suspicio est causam morbi esse calculum. Si intestina malè habent, causam esse flatum vel vermes, &c. Si lien, melancholicum humorem. Morborum: si guttur est affectum, anginam; si latera thoracis, pleuritidem suspicamur: si tumor in mammis, cancerum: si dolor in articulis, podagram: & sic de aliis. Præcipuè autem à parte affectâ sumuntur prognostica futuri euentus; sic morbi principibus partibus inexistentes sunt periculosiores; iidem non sunt valde diuturni; nam si causa morbifica levis est, propter robur partis principis statim expellitur aut superatur, & sic morbus abbreviatur ad salutem: si verò causa sit magna, statim grauis noxa toti corpori infertur, & sic morbus abbreviatur ad mortem; magnas enim læsiones partes principes non diu ferunt. Quòd mala cordi vel propinquiora sunt vel remotiora, secundum hoc sunt breuiora vel diuturniora: sic arthritidis, quia causa eius à corde & fonte caloris est remota, difficiliùs curatur. Inflammationes in partibus à corde remotis serius suppurantur. In summâ morbi calidi & qui egent refrigerio, breuiores sunt si cordi viciniores, sed morbi frigidi, & qui egent subsidio caloris natui, quò sunt à corde remotiores, eò sunt longiores, si sc. sint salutares; nam si sint lætales sunt breuiores, quia citiùs ad mortem terminantur. Itaque in salutariis morbis partis affectæ nobilitas abbreviat morbum; in lætalibus prolongat. In partibus à corde remotissimis sunt faciliùs gangrænæ, quàm in propinquis. In partibus, quæ continuò debent moueri, vulnèra & vlcera difficiliùs curantur; hinc vlcera pulmonis sunt tam difficilia curari, quia pulmo est in continuo motu.

A parte affectâ cognoscitur etiam morbi malignitas: sic vlcera vteri, sedis, penis, &c. maligna sunt, &c. difficilius curationis; nam ad quam partem continuò labuntur excrementa, in eâ sunt morbi longiores.

giore. Mala, quò plures partes occupant, eò sunt peiora, puta si vtrobique æquè nobiles afficiant; nam aliqui potest plus periculi esse ab vnâ parte nobili affectâ, quàm à multis ignobilibus. Malum ab vnâ parte ad aliam transire plerumque melius est, quàm esse fixum; nam si mutatur, vel indicat materiam esse statum, vel saltem humorem esse tenuem, mobilem & fluxilem; & sic facile posse educi, & necdum confedisse, sed adhuc esse in motu, & à partibus adhuc superari & expelli, & hæere in latioribus viis, & necdum poris neque substantiæ partium esse impactum, necdum concretum, aut inspissatum, & necdum eius oneri facultatem expultricem succubuisse. Dico, quòd moueri plerumque sit melius; si sc. materia non feratur ad partem ignobilem; præstat enim in parte ignobili malum fixum esse, quàm ad nobiliorem moueri. Sed malum à parte nobili ad ignobiliorem conuerti, semper est bonum; sic mala interna, dolores, apostemata foràs vergere, est salutare: sic in anginâ, pleuritide tumorem & dolorem ad extra vergi, vt exterius appareat & tangatur, vel ad tactum dolor exasperatur, bonum. Mala ab affectâ parte quàm longissimè recedere, bonum; sic enim ad eam difficilius reuertentur.

Porro ex vnâ parte affectâ cognoscitur etiam aliquando alia: hoc autem cognoscitur ex partium inter se sympathiâ; nam sæpe pars, quæ putatur esse affecta, aut in quâ dolor aut vitium percipitur, non est ipsa pars primariò affecta, sed sæpe dolet per consensum, & pars, quæ primariò est affecta, ac in quâ causa morbi residet, est alia. Cum autem illa, quæ per consensum laborat, indicat illam affectam esse, cum quâ habet consensum, dolor in parte aliquâ perceptus non semper indicat affectum esse in illâ parte; etenim dolores variè disperguntur, & communicantur etiam partibus remotis per neruos, membranas, vapores; & sæpe vnâ parte dolente dolent omnes vicinæ, etsi in omnibus vitium non sit. Sæpe vnâ dolente incipiunt etiam dolere illæ, quæ ex ante vitio aliquo affectæ erant, etiamsi ex ante non doluerint, & nulla noua aut maior doloris causa eis accesserit: ex dolore in summitate virgæ cognoscitur vesica calculo esse affecta: ex stupore crurum renes calculo laborare: ex dolore occipitis affectus vterinus: ex turgentia mammarum fortum in vtero esse: ex gracilescentiâ periculum fore, vt mulier abortiat: cardinalgia sæpe arguit affectum ventriculi, vt & capitis dolor: vomitus bilis, qui est affectus ventriculi, indicat capitis fracturam, si præcesserit casus ex alto, vel ictus supra caput: sic delirium sequitur diaphragmatis inflammationem: capitis dolor pedum frigiditatem & humiditatem: ex paralyâ membrorum cognoscitur cerebri, vel medullæ spinalis intemperies, vel obstructio: macies membrorum hepatis ardorem significat: œdemata crurum hepatis intemperiem frigidam: Quando duæ partes simul melius & simul peius habent, signum est vnam alterius sympathiâ affici, & vnam tantum earum esse affectam per protopathiam. Notandum tamen quòd hoc non semper

est necessariò verùm, sed quòd possit vtraque per se laborare, & vtraque esse primariò affecta; & hoc fit, quando vtraque ab eàdem causâ communi simul afficitur; etenim illa causa posita sicut afficit vnâ partem per se, ita afficit & alteram, & illa causâ ablata sicut vna meliùs habet, ita & alia; & tamen tunc neutra alterius sympathiâ laborat, sed vtraque per se & æquè primariò est affecta; quando vicissim in duabus partibus sunt affectus, & vnâ meliùs habente, altera peius habet, & dolet, est signum, quòd causa morbifica ab vnâ ad alteram conuertatur. Et hæc sunt signa à parte affectâ; seu ab illâ parte, quæ est subiectum morborum. Nunc de signis à partibus externis ac accidentibus, quæ sunt morborum effectus & symptomata.

C A P. I I I.

Signa à partibus externis: & primùm à toto corpore.

S. I.

AD hanc classẽ referri possunt signa, quæ à dispositione corporis iam in medium attulimus, nempe quæ à corporis magnitudine vel paruitate, gracilitate vel obesitate, raritate vel densitate sumuntur. Qui angustum thoracem habent asthmâti & phthisi sunt obnoxij: gibbosi brevis vitæ sunt & anhelosi, quia viâ spiritus sunt coarctatæ & incuruatæ. Scribit Aristoteles, quòd qui ventris partem, quæ sub vmbilico est, habent maiorem, quàm quæ attinet ad pectus, sint brevis vitæ; & rationem dat, quia superiorem ventrem habere paruum indicat debilitatem caloris, cordis, stomachi, hepatisque; & consequenter indicat debilitatem concoctionis, ex quibus necessum est vitam fieri breuiorem; si enim calor validus & robustus fuisset, in primâ generatione, partes supernas, in quibus tum maxime erat, magis dilataisset & explicasset: Cutis color indicat humores in corpore abundantes; roseus sanguinem, pallidus bilem, liuidus melancholiam, albus pituitam: laxitas & humiditas cutis in sanis significat temperamentum humidum; in ægris verò morbos ex humiditate. Cutis quæ à subiectâ parte faciliè diuellitur, rabis signum est. Cutim & carnem corporis, quæ antea solida ac dura fuit, flaccescere, signum est atrophie, ac ægritudinis imminuentis, & corpus minùs rectè nutrirî. Cutis tuberosa & grandinosa instar anseris deplumati, secundum aliquos est certum signum lepræ.

§. II.

À Capite.

A capitis magnitudine & paruitate sumuntur signa : Caput paruum teste Galen. *in arte parvâ* est malum signum ; indicat enim parvam substantiam cerebri ; à multâ autem substantiâ cerebri aliorum pendet substantia , vti ex eo patet , quòd cerebrum humanum nullâ aliâ ratione differat à cerebro aliorum animalium , quam substantiæ cerebri multitudine ; substantia enim cerebri humani quintuplo maior est substantiâ cerebri bouis. Itaque caput paruum indicat ventricu os paruos & angustos , & spiritus paucos , & insuper indicat reliqua omnia quæ à capite oriuntur esse parva. Nam Halyabbas inquit de hac materiâ , quando radix est parva , etiam sunt parva , quæ ab illâ oriuntur , & cum cerebri substantia est parva , indicat spinalem medullam esse parvam , & consequenter omnes nervos ex eâ orientes ; & proinde facultates minùs esse vegetas. Anterior pars capitis parva indicat debilitatem sensuum ; posterior verò imbecillitatem potentiæ motiuæ. Addit Galen. 1. *Epid. comm.* 3. *text.* 3. idèd caput paruum esse malum , quia non solum arguit super paruitate cerebri , sed etiam super vitio aliorum principiorum , quatenus scilicet sicut facultas formatrix defecit in conformatione vnius principij , ita etiam potest censerì defecisse in conformatione aliorum.

§. III.

À faciei similitudine.

A faciei similitudine desumuntur signa factâ comparatione cum statu naturali : sic Hipp. 1. *prognost.* 8. *Considerare* , inquit , oportet in acutis morbis primum vultum agrotantis , sine similia benevalentium ; & potissimum sui , ita enim optimus erit ; si verò quàm maximè sibi contrarius sit , malum signum est. Ita non refert , an facies sit alba , vel rubra , vel livida in morbo , quia si est sicut in sanitate esse solet , est bona : & idèd facies pallida melior est quàm rubra , & contrà , si æger talem in sanitate solet habere ; etenim faciem à statu naturali multùm esse mutatam , morbi magnitudinem indicat ; & quò citiùs , eò peius , si mox in principio morbi est permutata , indicat malignitatem : si verò solùm in statu , tunc non est ita malum ; quia non est inirum vultum esse permutatum , cum æger iam tamdiu cum morbo fuerit conflictatus & 1. *prognost.* 9. & 10. addit Hipp. *Talis autem fuerit nasus compressus , oculi cavi , adstricta tem-pora , aures frigide & contracta , & fibra earum versa ; item cuius circa frontem dura , intensa , arida , & totius vultus color viridis & niger.* Hæc

facies vocatur Hippocratica, quia sic ab Hippocrate est descripta; & talis in morbis acutis est pessima; & si talis apparet in principio, aut intra triduum, est exitiosum. Et 1. prognost. 13. Si, inquit, lucem fugiat, aut non lenter illacrymet, aut oculi peruertantur, aut alter altero fuerit minor, aut candidum oculi fiat rubrum, aut liuida aut nigra vena, aut sordes circa oculos appareant, aut sublimes tumidique oculi, vel cavi admodum fuerint, aut squallentes & obscuri, vel totius vultus calor permutetur; hæc omnia mala esse atque perniciofa censendum est. Et 1. prognost. 15. si peruertitur aut liuida palpebra est, aut labrum, aut nasus cum aliquo alio signo pernicioso, sciendum est mortem propè esse; lætare enim est habere labra resoluta, & pendencia, & frigida, atque albicantia. Hæc omnia signa intelligendum est esse perniciofa in morbis acutis, vt continuis & ardentibus febribus. Item in viscerum qualiumcunque cerebri, pulmonum, hepatis, renum mesenterij, & similibus partium inflammationibus. Lumen auersari signum est visoriam retentricem læsam. Oculum alterum altero minorem esse, morticem esse læsam; vt & oculos non claudi, & os hiare. Sordes oculorum concoctricis vitium indicant. Oculorum peruersio, conuulsionem. Instabiles oculi delirium aut tremorem. Hæc autem omnia indicant ex mali magnitudine. Cerebrum in consensum trahi & grauiter lædi, malum; est autem malum partes principes in consensum trahi. In febre non intermittente si labrum vel palpebra vel supercilium, vel oculus, vel nasus peruertantur, vel non videant vel audiant, iam debili existente corpore, quicquid horum euenerit mors in propinquo est; peruersiones illæ indicant conuulsionem; conuulsio est ab inactione; talis omnis post acutas febres est exitialis.

§. IV.

A faciei colore.

Faciei pallor in virginibus febrem pallidam, aut vteri obstructionem indicat, si alia etiam adsint signa, vt dolor capitis, difficilis anhelitus, febricula, &c. In aliis verò color pallidus indicat morbum gallicum, si alia signa comitentur; vel cachexiam, si insuper vultus tumet, aut crura sint œdematosa. Rubedo faciei in sanis significat sanguineam complexionem. Rubedo cum pustulis & rubedo ad liuiditatem quandam vergens significat intemperiem calidam hepatis, præcipuè si fuerit ebriosus, si quoque volarum ac plantarum pedis calor sentiat, si est sitiundus, &c. etenim ex calore hepatis sanguis accenditur, hinc secundum vapores ad extrema corporis & maximè in caput feruntur, vnde pustulæ & rubedo illa & extremorum calor oriuntur. Rubedo in vultu liuido vnà cum faciei ac nasi indecoro tumore & labiis crassiss, signum est elephantiasis. Hippoc. 2. prognost. 14. sic inquit: color bonus cum mæstitia malum; vbi per colorem bonum debet intelligi color ruber ad liuedinem tendens, talis color cum mæstitiâ coniunctus est malum signum

gnum, quia indicat humoris melancholici copiam, vel n orbum melancholiam dictum. Rubedo faciei signum est sanguinem ad superiora ferri: hinc qui roseo isto colore in sanitate præditi sunt, faciliè in hæmorrhagiam ac phthisim incidunt; quia in talibus sanguis ad superiora fertur. Rubedo maxillarum, si adest febris, tussis, ac difficilis respiratio, proprium ac pathognomicum signum est petipneumoniæ. Hipp. 2. *Prognost.* 60. genarum rubedinem etiam inter signa empyematis refert. Contingit autem in vtriusque hanc rubedinem generari, Galeno teste, ex calore in pulmone adaucto, qui in faciem redundat, & tussim, quæ ægrum defatigando concitat eiusmodi in facie colorem & ruborem maxillarum. Rubor assiduus in longis lentisque febribus, pulmonis præcipuè ardorem, & ad tabem viâ ostendit, præcipuè si tussicula adest: si verò non solum genæ sed & tota facies rubeat, & flammea sit, & accedat externa corporis caliditas, est signum febris. In omnibus febribus ac morbis acutis facies flammea, si non est alia manifesta causa ruboris, vt ira, pudor, &c. est mala, quia febris & æstus magnitudinem indicat, & calorem sursum ferri, vnde vel phrenitis vel petipneumonia sit metuenda; nisi rubedo sit fortè critica: nam aliquando rubedo in statu vel circa tempus criseos est signum futuræ criseos per hæmorrhagiam: sic 4. *Coacorum prænotionum text.* 3. inquit Hipp. *quibus rubores in facie, & capitis vehemens dolor & venarum pulsus, iis vt plurimum fit sanguinis fluxus.* Et sic Gal. in *lib. de præsignis ad Posthumum*, in ciue quodam Romano ex facie rubrâ erupturum criticè sanguinem prædixit. Tum autem præcipuè rubedo hæmorrhagiam indicat; si febris est synochus, si æger plethoricus, si est tempus & dies criseos, si signa coctionis præcesserint, si adest dolor capitis, & venarum circa tempora pulsatio, si insuper oculis splendores ac caligines obuersentur, nares pruriant, &c. Porro rubor faciei etiam aliquando parotides post aures futuras indicat. Sic Gal. *comm. 2. in 6. Epid. text.* 18. testatur eiusmodi ruborem, cum sanguis non erumpit, indicare crism per abscessum. Hipp. 3. *Proreclisorum text.* 73. quibus comatosa fastidia, hypochondria dolentia & cruenta, ex quo in iis parotides excitantur: ante aurè faciei signa inquit. Vbi Gal. *in comm.* inter faciei signa parotides indicantia, ponit ruborè, tumorem, oculorum humiditates, caliginosam visionem. Not. tamen, quòd facies rubra non solum parotidas aut hæmorrhagiam indicat, sed potest etiam indicare quàmvis crism, & est signum criseos generale, & non tantum particulare; quomodocunq; enim crisis fiat, potest cū eâ facies esse flammea; sub crisi enim humores agitantur, febris inardescit, vaporis feruidi ex motis humoribus & luctâ naturæ in caput feruntur, & hinc non est mirum, faciem flammeam fieri: & sic facies flammea quàmvis crism potest indicare; hanc crism cum talibus, aliam cum aliis signis; præcipuè tamen & magis particulariter, vt diximus, parotides & hæmorrhagiam indicat. Rubra facies etiâ aliquando indicat phrenitidè, vt sic cum rubore faciei simul adsit oculorum tumor, intuitus ferox, delirium, &c. Sic 5. *Conceatû prænotionum text.* 13. *Qui,* inquit Hipp. *capite dolènt firmius delirantes*

delirantes, aluo suppressâ, ferocî aspectu, rubrâ facie in posteriorem partem conuelluntur. Primum est signum conuulsionis, quatenus scilicet est signum phrenitidis, quæ potest in conuulsionem terminari; & proinde magis per se est signum phrenitidis. 1. *Coacarum. text. 33.* sic habetur. *Rigores, in quibus multa in somnum inclinatio inuenta est, vicumque sunt letales; quod si in his facies instar flammæ exardescat cum sudore, malignum est.* Et 2. *Proreticorum. 33.* habetur: *æstuosi, rigores quadamtenus perniciosi, inflammans quoque cum sudore facies in his mala.* Vbi intelligendum est, quod flammea facies tempore criseos fiendæ sit mala, si solum faciei sudor comitatur, id est, si solum vnum signum criticum comitatur, aut vna euacuatio, quæ non sit sufficiens indicare morbum; aut si talis sudor comitetur, qui morbum non indicet, & sit vel paruus, vel non generalis: nam talis facies est signum criticum; vnde si crisis non sequitur, aut alia signa non concurrant, est signum naturam quidem agitare humores, sed succumbere, & crisin non futuram, vel fore imperfectam: *Etenim, ut inquit Hippocrates, indicatoria non indicantia sunt mala.* Coloris inæqualitas faciei est mala; sic Hippoc. libro de aëre, aquâ, & lotis: *cum toti, inquit, corpori mutationes accidunt, & corpus refrigeratur, & vicissim calefit, & color alius ex alio oritur, morbi longitudinem indicat.*

A tumore faciei etiam signa desumuntur; sic vultus collapsus, nasus acutus, adstricta tempora, in morbis longis tabem, in acutis morbem ostendunt. Vultus tumidus, albus, œdematosus, anasarcam prænunciat; idque magis si etura etiam sint œdematosa; si & magnæ euacuationes, & acutus morbus, ventrisque diuices præcesserit.

A qualitatibus primis etiam signa desumuntur: nasus & aures frigida & liuido colore præditæ, in acutis morbis signum est letale.

S. V.

Ab Oculis.

Ab oculis maxima & diuersissima signa desumuntur: Hipp. 6. *Epid. sect. 4. textu 28.* dicit, *ita valere corpus sicuti valent oculi; cum illi bene videantur habere, corpus bene valet.* Signa mortis à nullo efficacius sumuntur, quàm ab oculis; quia vitæ & vitalium actionum omnium instrumenta sunt spiritus; oculi autem spiritibus pleni sunt; tùm etiam quia oculi cum corde maximum habent consensum. Varia autem circa oculos considerari possunt, à quibus signa sumuntur: vt ab oculorum magnitudine, figurâ, colore, contentis, motu & actione, palpebris, &c.

Ab oculorum figurâ: oculi magni indicant cerebri humiditatem & caliditatem: humiditatem, quia oculi magni sunt ab humorum in oculis contentorum multitudine. Multitudo autem humorum oculi indicat cerebri humiditatem; nisi enim cerebrum in primâ generatione humidum

humidum fuisset, non fuisset tam multum humiditatis ab eo ad oculos secretum: Caliditatem, quia indicat robur conformatricis in primâ generatione; conformatio enim robusta facit partes magnas, robur autem conformatricis indicat vegetum calorem, illud autem oculi præcipuè indicant, quando cum magnitudine vegeta visio est coniuncta. Magnitudo oculorum etiam indicat abundantiam spirituum; non enim humores tantum sed & spiritus faciunt oculos intumescere; hinc vno oculo clauso pupilla alterius dilatur, quia plus spirituum ingreditur. Pupillæ paruitas signum est visionis robustioris; in parvâ enim pupillâ species magis vniuntur, in magnâ dissipantur: accedit quodd cum pupilla est magna, humor crystallinus ab externo lumine magis offenditur, minus cum est parva. Humorem autem crystallinum ab externo lumine offendi, patet ex eo, quodd cum oculus lumini obvertitur, pupilla contrahitur, & evadit minor; quam contractionem ideò natura facit; vt externum lumen arceat, à quo percipit se offendi. Oculi valde exterti minus vident remota; melius autem caui ob eandem rationem: sic stantes in Sole cum volumus res remotas perfectas videre, manus oculis superponimus; quia scilicet hâc ratione oculi occultantur & evadunt profundiores, seu quasi in cauo collocantur. In cataractâ si vno oculo clauso cataractâ alterius oculi moueretur, signum est non adesse cæcitatem, aut obstructionem in nervo optico, sed ablata cataractâ visionem restitutum iri, & sic hoc in cataractâ est bonum signum. Oculi in morbis sunt maiores ab humoris influxu. A nervi optici rupturâ, à plenitudine humorum in cerebro, ab irâ, furore, nimio vomitu, colli constrictione etiam oculi intumescunt; quia spiritus ab iis in oculos feruntur. Ab anginâ oculos intumescere, & ex orbitâ suâ quasi exire, est malum signum; quia magnitudinem constrictionis circa collum significat, & suffocationem. Oculi caui indicant mærores, vigilias, cogitationes, & omnes affectus oculos exsiccentes & spiritus consumentes; indicant etiam tabem & acutas febres. Vnum oculum in acutis febribus altero fieri minorem iam ante diximus ex Hippoc. inter signa perniciosâ haberi. Oculos in acutis morbis prominere, & intumescere etiam est malum; tales autem oculi apparere solent in variis capitis doloribus inflammatoriis, qui cum moto spiritu & calore ex inflammatione repleti intumescunt. Dicit Mercurialis à multis lacrymis oculos minui, quia sc. lachrymis multi oculorum humores, præcipuè autem albugineus diminuuntur.

A colore oculorum. Cæruleus color visus bonitatem indicat: flauedo in tunicâ adnatâ seu in albo oculi apparens signum est icteris; in nullâ enim parte flauedo citius apparet, quàm in albo oculi. Rubedo in oculi albo ophthalmiam indicat, cerebri calorem & humores ac sanguinem spiritusque ad superiora ferri. Si album in oculis flauescat, & mirâ crassitie sicut vngue obtegatur, signum elephantiasis esse dicit Ferrius. *Malum*, inquit, Hippoc. *prognost. i. si oculi candidum rubeat*; quia

inducit calorem esse tantum, ut cerebrum ex eius multitudine inflammetur. Rubedo palpebrarum est signum epiphoræ: oculorum rubedo hæmorrhagiam etiam indicat, sic Hipp. 3. *Proret. Cernicis*, inquit, *dolores, uli intense rubri sanguinis eruptionem ostendunt*. Et primo *Coacatum* prænotionum sect. 2. text. 8. qui, inquit, *caput dolent, stupore detenti, dolorosi & prurubro oculo, sanguinem fundunt*: intellige è naribus, modò sit status & præcesserit causæ morbificæ coctio, & alia signa criseos adsint. Oculi feroces & torui delirium indicant. Hoc docet Hipp. 6. *Epid. text. 45*. ubi docet tales oculos proprios esse phreniticorum; & delirantium, & sæpe conuulsionem portendere, quæ in talibus est lætalis. Et tertio *Proreclli-*corum dicit, *nigra vomentes, cibos assidientes, deliros, quibus oculus serox & clausus, eos non esse medicamentis tractandos, sed prognosticis relinquendos*. Oculos apparere non splendidos, sed obscuros & hebetes, & mortuorum oculis similes, propinqua mortis signum est, ut tradit Gal. 2. *Proretic. comm. 2. text. 16*. Et 2. *Epid.* dicit, *quorum oculi non sunt robusti, mors in propinquo est*; etenim oculorum clauicæ spirituum copiam, obscuritas defectum indicat. Cardanus inter signa certæ mortis ponit, si oculi agrotantis insipientis hominis effigiem non reflectant. Oculi dissimiles mutati, inò vitio affecti in morbis acutis tempore criseos possunt non esse mali, sed indicare crism: Quia enim tempore criseos omnia in corpore mouentur, humores agitantur, vapores in caput feruntur, non est mirum oculos esse mutatos; & ideo si cum signis coctionis & aliis signis criseos sunt coniuncti, possunt esse bonum signum, nempe signum criseos; alioqui extra tempus criseos oculi mali in acutis semper sunt malum signum; nisi fortè eorum vitium oriatur ab aliâ quâdam manifestâ causâ, ut fumo, ploratu, ictu aut peculiari ac propriâ aliquâ defluxione. Porro oculi mali tempore criseos si sint coniuncti cum malis signis & signis iudicatoriis non iudicantibus sunt exitiosi.

Ab oculi motu: *Instabiles palpebra sunt indices vigiliarum*, teste Galeno 1. *Prognost. 11*. *Oculi instabiles sunt mali, id est immobiles* inquit Gal. 2. *Proret. 11*. Et 4. *Coacatum* sect. 2. text. 38. dicit Hippocr. quòd oculos perpetuò *riclare* sit perniciosum; etenim, ut aliis locis dicit, *oculi instabiles delirium indicant vel tremorem*: è contrâ verò. 2. *Proret.* dicit Hippoc. *concretos oculos semper esse malos*. Gal. autem in comment. dicit, *concretos seu immobiles oculos fieri vel propter summam debilitatem potentia motiua, vel ob paralytim, vel ob conuulsionem*; quorum utrunque in acutis lætale & Gal. 6. *Epid. 6. tex. 37*. dicit, *oculos immobiles seu concretos fieri propter potentia motiua extinctionem*. *Palsiebras* inter dormiendum non claudi, perniciosum signum esse in *Coacis*, dicit Hipp. & 1. *Prognost. 11*. dicit, *suspecliones oculorum per somnum esse perniciosas*. *Suspecliones* autem oculorum vocat eas, quando oculi non clauduntur, & aliquid de albo eorum videtur, dicit esse periculosas, nisi manifesta subsit causa, & nisi, inquit, naturaliter sic dormire consueuerint; & nisi vel alui fluor adsit,

vel

vel medicamentum valde purgans sit assumptum, vel tristitia inædiavæ præcesserit, etenim tales, inquit, *suspensiones motuæ oculorum facultatis maximam debilitatem indicant*; etenim ad clausiorem magis opus est robore facultatis motuæ, quàm ad apertionem; quia oculi naturaliter magis sunt aperti quàm clausi: quòd si autem ex manifestâ causâ id fieret, non esset tam malum; quia illam debilitatem tum non indicaret: contingunt autem ex manifestis causis tales suspensiones ex eo, quòd istæ omnes oculos excident, & exiccando difficilem pariant motum & clausiorem. In pueris palpebras non perfectè claudi est signum vermium, vt docet *Ægineta, lib. 4. cap. 57.* & *Auic. lib. 3. parte 16. sect. 5. cap. 2.* è contrà verò oculos esse clausos & difficulter aperiri in sanis indicat somnolentiam, vigilias prægressas, vel oculorum peculiare vitium, ratione cuius palpebræ à sordibus detinentur, & ægrè apperiantur. Porro in morbis acutis est signum lætale, nisi etiam fiat à causâ aliquâ manifestâ, vel nisi sit fortè signum criticum. Quòd autem possit aliquando esse signum criticum, docet Hipp. 3. *Coacorum* his verbis: *qui in febris continuâ nuti inacent clausis oculis subinde commuentibus, siquidem è naribus sanguis fluxerit, aut vomuerint, & exinde loquantur, & ad se redeant, servantur*: quòd si nihil horum eueniat in difficilem redacti respirationem breui moriuntur. Palpebrarum peruersio est etiam mala; sic Hipp. 4. *Aph. 49.* in febre, inquit, *non intermittente si labrum, vel palpebra, vel supercilium, vel oculus peruertatur, vel non videatur, vel non audiat, debili existente corpore, mors proxima est* quòd idem dicit 1. *prognost. text. 15.* etenim oculos peruertere vel resolutionem vel consuersionem indicat, illud imbecillitatem, hoc summam siccitatem & magnitudinem caloris indicat: talis peruersio est mala, nisi etiam sit critica; potest autem aliquando esse critica, & contingere ab humorum tempore criseos agitatione, à qua multa alia eueniunt symptomata, quæ ex se videntur pessima, sed in quantum futuram crisin significant, non sunt mala. Sic Hipp. 3. *Epid. sect. 1. text. 23.* *Oculus,* inquit, *distortus erat*, vbi Galen. in *comm.* ait, quòd delirauerit æger in nocte, & dextro oculo strabo fuerit; *Res sunt*, inquit, *qua in crisibus solent euenire.* Oculum ipsum sursum contorqueri instantis mortis indicium est; contingit autem, inquit Mercurialis, ex eo, quòd calor expirans & exiens per partes superiores eas attollat; sed ratio videtur friuola.

A contentis oculorum; vt lacrymis, sordibus, &c. Lacrymæ tristantium sunt calidæ, laborantium verò frigidæ: rationem ponit Aristoteles *sect. 31. problem. 24.* quia quòd incoctum crudumque est, id est frigidum; lachrymæ autem tristantium sunt antea coctæ, & idè calidæ; sed laborantium humores sunt crudi & idè frigidi. Porro lachrymæ inuoluntariæ & sordes oculorum in acutis morbis sunt etiam pessimum signum. *Oculo inarescens pituita malum,* inquit Hipp. 6. *Epid. parte 1. text. 23.* quòd idem Celsus *lib. 2. c. 6.* tradit; ratio est, quia est signum summæ debilitatis concoctricis facultatis oculorum. *Malum,* inquit, Hipp. 1. *progn. 10.*

si oculi nolentes illachryment; huius rationem dicit esse Galen. quia debilitatem indicat facultatis retentricis; si verò illachryment à manifestà causà, vt lippitudine proprià, afflictione, &c. non est malum. Porro oculi præter voluntatem illachrymantes etiam aliquando sunt signum criticum, & sanguinis è naribus eruptionem indicant, vt dicit Gal. 3. *de Crisibz cap. 11.* Sic Hippoc. 1. *Epid. secl. 2. text. 8.* quibus, inquit, *in febribz acutis atque ad eò ardentibus non spontanea erumpunt lachryma*, his *narium profusum est expectandum*; modò reliqua signa non sint exitialia, tunc enim non cillum sed mortem ostenderent, quòd idem repetit. 6. *Epid. secl. 1. text. 31.* & in *Coacis pranotionibus 1. Proreticor. 17.* habetur, quòd *concretus in oculo puluisculus insaniam ostendit*; vbi inquit, Taurellus, non est intelligendus puluisculus, sed quædam asperitas in oculo oborta, nata ex palpebris resiccatis; nam quando palpebræ ita exsiccantur, vt in eis asperitas oboriat, quæ sensum facit puluisculi cuiusdam, quem ægri digitis eximere volunt, signum est summi in cerebro caloris & siccitatis, ex quibus sequitur delirium: Verùm ratio mihi fistiola videtur; & puto sic interpretandum esse, quòd eodem modo, quo insanix signum est, ægros carere floccos, & actionem aliquam facere sine ratione & causà, ita etiam est signum insanix, eos semper digito oculos extergere, quasi quidam puluisculus in eis esset. Verùm de lachrymis latius agemus infra, vbi de excrementis.

Ab oculi actione, vt visione: 1. *prognost. 10.* inquit Hippoc. *malum esse si ægri lucem non ferant*; Idem dicit in *Coacis pranotionibus*: ratio est, quia indicat magnam imbecillitatem & inopiam spirituum; nisi fortè locus sit valdè splendens, aut doleant oculi, aut sint inflammati, aut capitis dolor addit; nam si locus valdè lucidus est, tum tale lumen, & sanos offendit; & sic mirum non est, ægros ex eo offendi.

§. VI.

A Nasò.

Nasus acutus seu compressus in morbis acutis est signum letale, inquit Hippoc. 1. *prognost. 6.* sicuti & caui oculi & adstricta tempora; quoniam indicant humoris & solidæ eorum substantiæ consumptionem, vt ibidem 7. declarat Galen. *Nasus si peruertatur in febre continuâ debili existente corpore letale. 4. Aph. 49.* Nasus rubicundior factus est iudicationis signum teste Gal. 1. *ad Glauconem cap. 14.* præcipuè autem est iudicationis futuræ per alui fluxum. Hoc docet Hipp. libro de *Coacis pranot.* cum dicit; *rubores circa nasum alui humescentis signa sunt.* In morbis acutis nasi & aurium liuor & frigus, sicut & omnium partium extremarum, malum signum est; quia signum est caloris natiui in extremis illis partibus incipientis extinguì. Narium alas in acutis morbis secundum motum respirationis moueri est malum signum; indicat enim calorem cordis esse maximum,

maximum, & magnam esse ventilandi caloris à corde necessitatem, virium debilitatem, cui motus ordinarius thoracis non sufficit: quapropter natura conatur id compensare magnâ narium dilatatione. Nasus acutus & narium interstitium absumptum, inter signa elephantiasis referuntur. Narium vlcus sordidum ocæna, obstructio & caruncula in eis adnascens coliram indicat. Potum assumptum per nares reddi in anginâ periculosum est, & signum magnæ in trachæa angustię. Narium pruritus in acutis delirium indicat; pruritus enim contingit ab acris fumis & biliosis humoribus sursum ascendentibus; à talibus autem delirium est expectandum. Aliàs pruritus narium, nisi fiat à causâ manifestâ, vt à pilo pungente, indicat vermes in intestinis esse, præcipuè in pueris; vel prælagit futuram sanguinis hæmorrhagiam, præcipuè circa tempus criscos.

5. VII.

Ab Auribus.

Aures frigide, contractæ, fibra earum versa, periculosum inquit Hippoc. 1. *prognost.* 9. nam aures contractæ, vt & nasus & tempora adstricta, in acutis summum calorem & exiccationem notant. Aures frigide, liuidæ, vt de naso dictum est, calorem nativum extinguunt significant; & proinde signum lætale, teste Hippoc. *eodem loco*, & in *Coacis prænot.* Acuti aurium dolores in acutis morbis non carent periculo; *aurium dolor acutus*, inquit idem 3. *prognost. cum febre continuâ ac vehemente difficilis est*; periculum enim delirii minatur; quia cerebri nobilissimi scilicet visceris malignam inflammationem significat: interim tamen non raro post dolorem in auribus suppuratio contingit, quâ factâ pus criticè expellitur, & morbus dolorque solvuntur. Exemplum est 4. *Epid.* in quodam, qui criticè pure erumpente 7. die fuit liberatus. Sonus aurium in acutis febribus etiam est malum signum, præcipuè autem in principio; quia tunc non potest esse signum criticum. In statu autem, etsi etiam sit malum signum, potest tamen etiam tunc aliquando esse bonum signum & signum criticum, si cum aliis criticis signis concurrat; idè autem malum est, quia indicat feruidos fumos in caput ascendentes, cerebrum in consensum rapi ac inflammatum iri, vel delirium secuturum. Quod autem etiam possit aliquando esse signum criticum, colligitur ex Hippoc. 4. *Coacorum text.* 18. cum dicit, *in ardentibus febribus superveniens sonus aurium cum hallucinatione oculorum & narium gravitate, hi*, inquit, *insaniunt, nisi sanguis è naribus fluxerit.* 4. *Aphor.* 60. sic habetur: *quibus in febribus aures obsiderint, sanguis è naribus fluens, aut alius turbata, solvit morbum.* Et libro de *Crisibus* sic habetur: *quibus in febribus aures obsiderint, hos non solutâ febre insanire necesse est*; solvit autem sanguis è naribus exiens, aut alius biliosâ eiciens, aut dysenteria, aut

coxarum aut inguinum dolor: de his vide latius infrà, vbi de furditate. *Homini*bus *sordes aurium dulces quidem morbisera*, amara autem non, inquit Hippoc. 6. *de morbis vulgaribus* *secl. 5. textu 19.* cuius rationem esse iudico, amaritudo perfectam earum coctionem, & vegetum adhuc calorem natiuum, dulcedo autem, (per quam intelligenda est earum insipiditas) cruditatem, defectum concoctionis & caloris natiui extinctionionem indicat. *Abscessus iuxta aurem, seu parotides in acutis morbis & maxime febribus ardentibus fieri, & si non indicationes fecerint, aut maturuerint, aut ex naribus sanguis fluxerit, & urina subsidentiam crassam habuerint, inquit Hipp. in Coacis prae not. agri intereunt. Abscessus circa aurem in morbis diuturnis suppurari non valde albo sed inodoro pure, mortem inferunt & maxime in mulieribus, inquit Hipp. eodem loco.*

§. VIII.

A Labris.

Dicit Hippoc. 1. *Prognost. 12.* si peruertitur aut nigra est palpebra, aut nasus, aut labrum cum aliquo alio malo signo, mortem significat & optimè addit, (cum aliquo alio malo signo) ut si non audiat, non videat, &c. unum enim signum malum, si alia plura eiusdem generis ei non sint coniuncta, non est tanti faciendum: nam si alia non responderet censendum est ex aliquâ causâ peculiari, vel externâ, vel nobis incognitâ, saltem non ex magnitudine morbi provenire, & 4. *Aphor. 49.* Sic inquit: *Si labrum, vel oculus, vel nasus, vel supercilium inuertitur, & non videat, vel non audiat, debili existente corpore, mors proxima est.* Labrum inferius tremulum aliquando praecedit futuras crises; & sic aliquando est signum decretorium; significat autem crisin per vomitum futuram, teste Galen. *de Crisibus cap. 1.* Hoc habuit Chelion apud Hippoc. 3. *Epidem. secl. 2. text. 28.* & iudicatus est. Labra exulcerari in febribus communiter à vulgo habetur pro bono signo solutionis febris; sic experientia saepe docet, cum febres soluuntur, labra exulcerari: hæc opinio est etiam fundata in auctoritate antiquorum. Hippoc. in *Epid. secl. 8. text. 8.* ait, *Febres, in quibus labra ulcerantur, fortassis cessant:* per vocabulum (fortassis) indicat Hippoc. illud signum non esse certum, aut necessarium solutionis, sed aliquale tantum; etenim Galen. in *comm.* dicit esse signum maximi ardoris; quod autem est signum maximi ardoris, non potest semper esse signum solutionis; etenim, inquit Galen. labra ob nullam aliam rationem ulcerari videntur, quàm quia acer quidem vapor ex biliosorum humorum in corpore contentorū copiâ ad fauces, labra, & os ascendat, qui partes illas modò sordibus & lentoribus conspurcat, modò exulcerat. Huic doctrinæ consentit Auicenna, qui asserere videtur, illam exulcerationem aliquando indicare caloris magnitudinem, aliquando verò febris solutionem, etenim libro 4. *parie 2. secl. 1. cap. 28.* sic

sic ait, *scissio labrorum in febribus acutis significat superfuitatem inflammationis*; at verò in canticis parte 1. canticò 4. 77. dixit; & *pustula narium aut labrorum in tertianâ signum sunt salutis prognosticum*, quod ibidem Auerrhoës in commentis affirmat.

§. IX.

A Dentibus.

Dentes robustos & spissos habere est signum longæ vitæ. Hoc confirmat Aristoteles. *secl. 34. problem. 1. & 2. secl. 44.* ubi quærit, cur rarios dentes habentes sint breuioris vitæ, & Respondet, id esse, quia signum est, os illud, ex quo dentes oriuntur esse solidum & densum; & consequenter ossa capitis reliqua esse densa & solida; & consequenter parum perspirabilia; hinc quia cerebrum non potest liberè perspirare, fit debile & humidum; tale autem facillè putrescit, Idem repetit Aristoteles 2. *histor. animalium cap. 3.* & confirmat Hippoc. 2. *Epid. secl. 6.* & Plinius libro 7. *cap. 16.* Vallesius verò in comment. ad locum citatum *Epidem.* reddit aliam causam probabiliorē, & dicit, crebros dentes indicare longam vitam duobus modis; & vt causam & vt signum: causam, quia multi & firmi dentes faciunt bonam masticationem; masticatio bona meliorem concoctionem, &c. vt signum, quia multi & robusti ac firmi dentes sunt signum robustæ facultatis conformatricis in primâ generatione, & consequenter vegeti calidis natiui & longæ vitæ. Dentium vacillatio & gingivarum vndiquaque exesio ac excrecentia cum sanguine & pure ab eis promanante significant scorbutum præcipuè si alia signa, vt maculæ liuidæ, dolor genuum & articulorum adsint. Stridor dentium in febribus acutis est letalis. Hippoc. 1. *prognost. text. 25.* sic inquit: si quis stridet dentibus, reliquâ vitâ id facere non assuetus, insania indicatur aut mors; in virisque autem, inquit, futurum prædicere periculum necesse est; & Galen. in comm. dicit, quod stridor ante insaniam futuram insaniam præsignat, post insaniam verò vel cum insaniâ, mortem. Idem habet Hippoc. 1. *Proter. 13.* exemplum est apud ipsum in *Epidem.* in muliere anginosâ, quæ apud Metronem habitabat, de quâ dicit, quod pridie antequam moreretur, dentium habebat attritionem; ratio est, quia dentium stridor fit à conuulsione musculorum maxillarum; & stridor dentium nihil est aliud quàm conuulsio orta, propter læsam grauissimè partem principem quæ est principium neruorum, & propter exiccato à summo æstu maxillarum musculos. Conuulsionem autem post acutas febres lætalē esse Hippoc. 2. *Aph. 26.* tum aliis multis locis affirmat. Dictum autem est hoc signum periculosum esse, nisi sit consuetum; nam quæ à naturâ sunt, & sunt consuetæ, non sunt mala: multi autem à naturâ habent, vt dormientes strident:

strident : ita Gal. 3. *Prognost.* dicit, multos à naturâ habere oculos cauos, pulsus intermittentes , dentium stridores , pronam seu supra ventrem dormitionem , plangosam vocem, &c. quæ omnia in talibus non sunt mala , cùm tamen in non aëtiis præsertim cum aliis malis signis coniuncta essent periculosissima. Extra morbos acutos pueros dormientes dentibus stridere est signum vermium , ut testatur Paulus *lib. 4. cap. 57.* & Auic. *lib. 3. parte 16. sect. 5.* Lentores circa dentes sunt malum signum. Hipp. 4. *Aph. 53.* sic inquit, quibus lentores in febris circa dentes nascuntur, iis fortes febres fiunt: ratio assignatur 4. *Epid. ad finem, quia* , inquit, tales pituitosæ humiditates circa dentes affigi non possent, nisi ingens febris calor adesset, qui easdem exiccaret.

S. X.

A Linguâ & Ore.

Lingux sordes & albedo febrem continuam significant : etenim in omni febre continuâ mox lingua sordida fit, & alba cùm puncti rubris albedinem illam intercurrentibus. Fiunt autem istæ sordes & albedo à crassis vaporibus & humoribus putrescentibus in caput ac palatum ascendentibus , ibidemque ad linguam exiccatis & concretis : quapropter in omni morbo , in quo febris periculum adesse potest, lingua est aspicienda ; quia mox illa febrem prodit. Hipp. 6. *Epid. part. 5. text. 14.* dicit, linguam indicare, qui humores morbum faciunt ; nam, inquit, qui humor morbum facit, ab eius colore lingua inficitur : si lingua pallida est, peccat bilis ; si rubescat, peccat serum sanguinis ; si est liuida peccat melancholia. Et ita *textu 16.* lingua lotium significat, quod sicut lotum refert qualitatem humoris peccantis, ita & lingua. Porro est considerandum , an lingua eiusmodi mutationes habeat à febre , an ab aliquâ causâ peculiari ac manifesta ; quia si habet à manifestâ causâ , ut, verbi gratiâ , à potu aut cibo assumpto, aut peculiari à capite humoris in eam defluxione, tunc nihil super febrem siue specie siue malitiâ indicat. Linguam in febre acutâ naturali maximè esse similem est bonum signum ; ut esse rubram, esse mollem & humidam ; nam esse aridam, albam, nigram, malum est, & magnitudinem febris , ac maximum in interioribus æstus significat : in quo tamen oportet animadvertere ne fallamur ; nam lingua est quandoque mollis ac pituitosa defluxione ex capite, vel aliquando fit mollis à potu immediatè ante medici aduentum præbito ; nam quando talis ab illis causis esset, tunc eius dispositio neque bonitatem, neque febris paruitatem notat. Lingua ergo arida, dura, parua, ac valde contracta, nigra, vitidis summum ardorem, siccitatem, febrem ardentem, delirium atque periculum indicat. *Lingue*, inquit Hipp. 1. *Proter. 3. densa, dura, & arida phrenitica sunt.* & 4. *de ratione vitius. comm. 4.* lingua enim, inquit, dura & arida desipientiam significat.

In Coacis prænôt. Sic inquit, lingua, que in principio quidem inhorruit, in colore verò permanet, & in progressu temporis exasperatur, linefcit & rum-pitur, lætalis est; qualem linguam habuit Philiscus 1. *Epid. fcll.3. text.8.* & Hermocrates lib.3. *fcll.1. text.11.* & idè perierunt. Interim tamen etsi tales linguæ sint periculosa, & indicent ardentem febrem & magnitudinem incendiij, tamen non necessariò indicant mortem; quia multi cum talibus linguis adhuc conualescunt; sicut in exemplo virginis Latissæ apud Hipp. in *Epid. apparuit*, & Galen. in *comment. id manifestè ostendit. Lingua contremiscentes signa sunt non constantis mentis*, inquit Hipp. 1. *Proræt.2.* ratio est, quia lingua tremula indicat convulsionem, quæ in acutis febribus est lætalis. Lingua valde sicca in anginâ est etiam pessimum signum; quia indicat magnitudinem inflammationis gutturis, & summum ardorem. *In acutis febribus, si in linguâ apparuerint pustula cicceribus magnitudine aequales, in principio sequentis diei morietur*, inquit Rhases, 1. ad *Almanforem cap.2.* præcipuè linguæ aridæ, nigra exitium indicant, si insuper ægri non sitiant; hoc enim est signum vel delirij, vel extinctæ facultatis naturalis, vt Galen. 1. *Epid. docuit. Exemplum habet Hippoc. 1. Epid. comm.3. text.29.* & aliud de Hermocrate lib.3. *fcll.1. text.11.* Qui cum aliis pessimis signis linguam habentes aridam non fuerunt sitibundi, mortui sunt. Porro de signis à loquelâ infra agemus, vbi de signis ab actionibus læsis. Hiantæ ore dormire in acutis, nisi sit alluetum, est malum; indicat enim maximum ardorem & summam necessitatem ventilandi cordis, cui ordinaria per nates respiratio non sufficit, sed necessarium est ægros insuper os aperire ad sufficientem aërem hauriendum, quo ardorem extinguant.

S. XI.

A faucibus.

A faucibus etiam signa sumuntur, præcipuè in anginâ & inflammatione gutturis. In anginâ enim fauces & rubere & tumorem in iis apparere est bonum signum; nihil verò apparere, malum. *Si febre habitâ non apparente tumore in faucibus strangulatio repente supervenit, lætale*, inquit, Hippoc. 4. *Aphor.34. & 35.* & in *Coacis prænôt.* Sic inquit, *in febribus deglutire non posse citra tumorem, malum est*, quod idem & Celsus lib. 2. cap. 6. affirmat; ratio est quia hoc indicat tumorem interiùs esse ac in profundo gutturis, malum autem est eiusmodi tumores intrò vergere; bonum, foras. Sic 3. *prognost.2. quibus*, inquit Hippoc. *fauces rubent ac cervice & pectus traxis ruborem, nec sacer ignis intrò recurrit, maximè salvantur.* Et eodem libro: *Securissimum est*, inquit, *si rubor quàm maximè foras vertatur.* Vbi tamen adhuc considerandum est, ruborem maximum in faucibus cervice, & pectore apparere, non esse semper bonum signum, quin possit esse pessimum; potest enim esse, vt tumor sit tam magnus, vt

Y. non

non solum internas partes occupet, sed magnitudine suâ afficiat & fauces & externas partes; at si ita ad externas partes vergit, ut in internis sit minor, bonum. Itaque si exterius illa signa appareant, & deglutitio, respiratio, ac loquela sint faciles, est bonum: si verò exterius appareant, & nihilominus febris sit maior, & suffocatio magna, magnitudinē morbi indicat, qui & internas & externas partes occupet. In febribus acutis fauces multis sordibus albis, quasi tenello caseo circūquaque esse oblitae, est malum signum, indicans vel mortem, vel saltē delirium. Palatum esse durum, aridum, & siccum est exitiale, sicut de lingua dixi. *Fauces exulcerata cum febre difficiles sunt*, inquit Hipp. 3. *Prognost. 15.* & idēd, si hoc cum aliis prauis signis sit coniunctum, prædicendum, inquit, morbum cum periculo esse. Et 2. *Prophet. 54. collum durum & dolorosum, & maxillarum colligatio, & venarum iugularium palpitatio fortis, & tendinum distentio est perniciosum.* Et in *Coacis pranor.* dicit, *in omni febre malum esse dolorem collis; pessimum autem in his, in quibus timor est, ut etiam insaniant;* ratio est quia in febribus est maxima respirandi & caloris ventilandi necessitas: idēd bonum est collum & partes respirationi inferuientes esse liberæ; & contrā verò affici & dolere, est malum, quia respiratio fit difficilior. 2. quia indicium est calores & vapores æstuosos ad guttur & cerebrum ferri, & periculum inde esse, ne sicut in gutture dolores, ita quoque ulterius in cerebro insaniam inferant.

§. XII.

A Thorace.

Qui angusto sunt thorace, ij phthisi & difficultati respirandi sunt obnoxij. Gibbosi iisdem malis obnoxij sunt, & plerumque non sunt vitæ longæ, ut supra dictum est: quia partes spirituales sunt coarctatæ, unde nec cor liberè ventilari, nec spiritus vitales & calor nativus liberè distribui & communicari possunt. *Mulieri uterum gerenti, si mamma graciles repente sunt, abortit*, inquit Hipp. 5. *Aph. 37. & 38. geminos habenti si altera tantum mamma gracilis fiat, unum tantum*, inquit, *foetum abortit; marem si dextra; femellam, si sinistra:* Ratio est, quia mammae cum utero maximè consentiunt: & mammas gracilescere signum est foetum esse debilem, etenim foetus pro suâ nutritione attrahit sanguinem è venis uteri; cum autem uteri sanguis non sufficit, attrahit etiam aliquid sanguinis & lactis è mammis, unde mammae gracilescent; ac proinde mammas gracilescere, signum est foetum laborare inopiâ alimenti, & parum sanguinis ad uterum ferri, & sic futurum abortum. *Mulieri gravida si lac è mammis copiosè effluat, imbecillum foetum indicat*, inquit Hippoc. 5. *Aph. 52.* ratio est, quia indicat foetum parum sanguinis trahere, sed sanguinem ad mammas ferri, & sic suâ copiâ effluere: foetum autē parum sanguinis trahere, eius imbecillitatē indicat. *Sanguinem in mammis colligi, furorem indicat*: inquit Hipp.

Hipp.5. *Aph.*40. Verùm dicit Gal.hoc signum rarè apparere: contingit autem hoc ex eo,quod sanguis in mammis coaceruatus, aliquando malignitatem acquirit;vnde vapores in cerebrum ascendentes delirium faciunt, & signum est sanguinem ad superiora ferri. *Qua nec pragnans est, nec puerpara,& tamen lac habet,illi menstrua defecerunt.* Hipp.5. *Aph.*39. In mammarum papillis color viridis, conceptaculi morbum ostendit. 6. *Epid.* parte 5. text.18.

5. XIII.

De Hypochondriis.

In hypochondriis hæc considerari possunt; eorum qualitates nempe calor & frigus,magnitudo & paruitas,durities & mollities, tensio, subsultus,rugitus,&c. & ab his omnibus signa desumuntur.

Hypochondriorum nomen interdum strictius, interdum latius sumitur.Strictè sumendo vocantur hypochondria, partes illæ externæ abdominis, quæ supra umbilicum versus utrumque latus continentur, quod idem 2. *Prores.* asserit. In latiore verò significatione etiam præcordia hypochondriorum nomine continentur, atque aded ventriculus, hepar, lien & septum transuersum hypochondrij nomen sortiuntur, & sic per hypochondrium dextrum,hepar;per sinistrum,lien intelligitur.Hipp.1. *Prognost.*25. Sic inquit: *Hypochondria saluberrima sunt,si dolore vacans,si mollia & aequalia sint tam sinistra quam dextra parte;* ratio est, quia tum hypochondria sanis sunt simillima;optimum enim sanitatis signum est,partes taliter se in morbis habere,qualiter in sanitate consueuerunt. Denique hypochondria sic sese habere signum est,in nullo viscerum,neque in liene,neque in stomacho,neque in hepate,neque in septo transuerso vitium vllum esse;nam si in aliquo illorum vitium esset,necessariò hypochondria deberent esse mutata, & deberet vel aliquis dolor, vel durities,vel aliud vitium percipi. In acutis autem febribus illas partes bene sese habere est optimum signum.Vbi tamen norandum,quod aliquando possit esse tensio in hypochondriis,quæ non est mala;& hoc quando est critica; nam aliquando eiusmodi tensio est signum criticum:lic 3. *de Crisibus* c.11.habetur, quod *tensio præcordiorum sine dolore sit signum sanguinis fluxus à vasis,* & 3. *Prores.*35.lic habetur; *ventris quoque palpitaciones cum hypochondriorum tensione sublonga,& iumente sanguinis indicat eruptionem;* & paulò post inquit: *Hypochondriorum tensio cum gravitate capitis,& sicarditate,& splendoribus sanguinem enuntians effluxurum;* talis autem tensio critica fit propter sanguinis copiam circa præcordia congregatam,qui ibidè excitari incipit ad expulsionem;ex quâ ascendentibus fursum vaporibus simul fiunt & palpitaciones,& splendores oculorum,& rubedo vultus,& alia eiusmodi signa critica. Ex dictis antè colligitur, quomodo tensio critica discernatur ab aliâ,quæ est periculosa,quæ contingit ex inflammatione viscerum: nimirum quod tensio critica sit sine dolore,alia verò cum dolore;nam,vt

inquit Galen. 3. *de Crisibus*, quòd si præcordia cum dolore tenduntur, non fluxum sanguinis futurum, sed aliquam ibi adesse inflammationem significant. Est aliud signum, quo cognosci potest, an tensio sit critica, necne; quia quæ critica est, subito & tempore status, & cum aliis signis criseos apparet; at quæ inflammationem ac obstructionem sequitur, lentè fit & diu durat.

Porro quia magni momenti est scire, quid Hypochondriorum tensio in morbis significet, sciendum est duplicem obseruari hypochondriorum tensionem; vna species tensionis est, quando sentiuntur quidem præcordia esse tensa & renitentia, sed tamen non sentitur sub illis aliqua durities, aut durus tumor; talis tensio vocatur à Galen. tensio vacua, tensio submollis, & tensio sine duritie; & de taliensione etiam agit Hippoc. in *Epidemicis* loquens de hypochondriis; & hæc tensio vt non habet coniunctum tumorem, ita etiam non habet coniunctum notabilem dolorem. Alia species tensionis est, quando sic hypochondria tensa sunt, vt verè dura sentiantur, vel sub ipsis sentiatur magna durities ac tumor durus. Prima tensio, quæ est sine tumore potest aliquando causari à flatu præcordia contendente; aliquando à copioso sanguine circa præcordia congregato, & sursum à naturâ protruso, sicut fieri potest, quando crisis per hæmorrhagiam facienda instat, sicuti iam dictum est; vel potest etiam fieri à siccitate magnâ præcordiorum, ex quâ quædam fit tensio, quæ quodammodò est conuulsiva, quæ tensio ab Hippoc. aliquando sublimia hypochondria vocatur; tensionem talem ab eiusmodi causa fieri docet Hippoc. 1. *Prognost.* 3. his verbis: *quandoque intenduntur illa sine inflammatione propriè dictâ, propter vehementem siccitatem non solum in ilibus existentem, sed etiam in septo transverso, costis, membranâ succingente, præcordiis.* Et 3. *Epid. comment.* 3. text. 1. *Hypochondrium, inquit, tenditur, ubi à septo transverso vicinæ partes conuelluntur; conuellitur autem septum transversum vel propter inflammationem in pleuritide, vel propter nervos septum mouentes ardore exsiccatos, vel propter ipsiusmet diaphragmatis inflammationem: fit etiam aliquando tensio ab aliquâ inflammatione in visceribus aut partibus internis latente, quæ non est ita magna, nec profundè ac in imo hypochondriorum hæret; vt si inflammatio sit in cauo hepatis, aut profundiore parte stomachi; tum enim etsi interiùs tumor & inflammatio sint, tamen exteriùs tactu non percipiuntur, sed sentitur sola tensio sine tumore: hæc tensio sine dolore & tumore, non est semper tam malum signum; quia hæc tensio non necessariò iudicat viscerum inflammationem, quæ in acutis est mala, sed potest indicare crism, vt dictum est; & tunc est bona, si alia signa criseos concurrant: vel indicat tensionem à flatu; & tunc etiam non est mala, præcipuè si alia signa indicantia flatum concurrant. Est tamen aliquando mala, præcipuè cum indicat eiusmodi tensionem conuulsivam, & summam à caloris intensione siccitatem. Est etiam mala ex*

eo, quòd possit talem profundè latentem viscerum inflammationem indicare. Et Gal. 1. *Epid. comm. 2. text. 3.* scribit hypochondriorum mollem renitentiam significare aliquod viscus, stomachum, hepar, aut lienem, vel diaphragma esse inflammatum. Et 1. *Epid.* de tensione Hypochondrij in Sileno agens, dicit, septi tranuersi inflammatione Hypochondriorum per coniuicatem fursum trahi, & tendi sine tumore. Et 3. *Epidem.* de hâc tensione agens dicit, quòd Hypochondrium dextrum in Hermocrate tendebatur, sed sine tumore; vel quia non magna erat iccoris inflammatio, vel quia erat solùm in imâ parte eius, & necdum in gibbâ; vel quia inflammatio erat in partibus profundis. Secunda verò tensio, quæ est cum dolore & tumore interdum fit ex inflammatione musculorum abdominis, interdum à viscerum iam dictorum inflammatione & quidem magnâ, & præcipuè cum gibba iccoris est inflammata; talis tensio in acutis non est tam mala, si contingat ob musculorum inflammationem; sed si contingat ob inflammationem viscerum, tum est mala & lætalis; quia viscerum inflammatio est periculosissima: Imò Hipp. 1. *Prognost.* 39. dicit talem tensionem citam mortem indicare, præcipuè, vt inquit, *text. 42.* cum inflammatio est magna. Vbi tamen sciendum est, quòd talis inflammatio est quidem periculosa. Sed tamen non necessariò citam mortem indicat, sed sæpe inflammatio in suppurationem solùm conuertitur, quæ etsi sæpe etiam mortem inferat, tamen nec semper, nec necessariò, nec cito: nam si talis inflammatio diu durat, & non citò mortem inferat, suppurationem minatur: sic Hipp. 2. *Prognost.* ita inquit: *Si febris tertium diem transcendat, & tumor non desistat, in suppurationem veris contingit.*

Verùm obiiciet aliquis. Hippoc. 2. *Aphor.* 35. commendat hypochondrium & abdomen crassum: ergo videtur falsum hypochondria tensa & dura esse mala. Respondeo: aliud esse durum & tensum, aliud crassum & magnum. Malum est hypochondria dura esse & tensa, sed non est malum esse læta, crassa & robusta. Hippoc. autem hic loquitur de crassitie & magnitudine, & non de duritie & tensione; sic enim inquit: *in quouis morbo partes ad umbilicum & inum ventrem attinentes crassitudinem habere, melius est; malum verò extenuari & contabescere;* ratio est, quia partes illas contabescere indicat maximum æstum in partibus interius, ob quem partes exsiccantur, consumuntur & gracilescent. Malum etiam est eas partes, quæ origini alimenti proximæ sunt alimento destitui, & non nutriri; quid enim fiet de remotioribus, si propinquæ suo alimento destituantur? intellige autem malum esse nisi fiat à causâ manifestâ: nam si fiat ab inedia, vigiliis, alui fluxu, tunc non est tam malum. Malum etiam est hypochondria percipi ardentia; quia magnitudinem æstus indicant. Malum si cum ardore addit dicta tensio & dolor, & interiùs pulsatio percipiatur: tum enim longè manifestius in internis partibus inflammatio subesse indicatur: peius autem illa percipi in parte dextrâ, quàm sinistrâ;

nam in parte dextrâ hepatis inflammationem indicant. Malum etiam est hypochondria esse inæqualia in calore & frigore; Sic enim esse, signum est inflammationis in illâ parte, in quâ maior calor percipitur; nam nisi in vnâ inflammatio esset, non esset illa inæqualitas, sed omnia æqualiter perciperentur. *Præcordium*, inquit Hippocr. *molle esse conuenit, & doloris expertus & æquale, sed inflammatum & inæqualiter se habens, aut dolens signum est*, inquit, *agritudinis non levis*: & ita in *Epid.* varia exempla habentur eorum, quâ eiusmodi præuè affecta corpora habuere & obierunt; vt Philistæ adolescentis, qui in magno foro decumbebat, Apollonij adolescentis, Mælibæ, Hermocratis & aliorum. *Pulsus in præcordiis aliquando prænuntiat insaniam*, hoc dicit Gal. 1. *Prognost.* 28. *Verum oculos intueri oportet*, inquit, *qui si cerebrò moueantur*, inquit, *insania est expellenda*. Ex quibus colligitur, quoddam non semper talis pulsus insaniam significet, sed tunc tantum cum alia signa delirij etiam adsunt, inter quæ est creber oculorum motus. Idem repetitur in *Coacis prænot.* his verbis: *Pulsus in præcordio cum tumultu, mentis emotorius est, & magis si oculi frequenter moueantur*: ratio est, quia vehementis æstuosæque inflammationis signum est, ex quâ delirium est timendum. *Febres ex hypochondrij doloribus malignæ*, inquit Hippocr. 2. *Prover.* 21. vbi in *Comment.* dicit Gal. non omnes febres ex hypochondrij doloribus ortas esse malignas, sed tantum illas quæ oriuntur ex doloribus seu inflammationibus viscerum in ipsis hypochondriis contentorum, vt diaphragmatis, lienis, &c. nam in inflammatione seu doloribus musculorû existentium in hypochondriis non necessariò oritur febris, neque acuta neque magna. *Quibus dolor circa hypochondrium fit absque inflammatione, id febris superueniens morbum soluit*, inquit Hippoc. 6. *Aphor.* 40. Etenim dolores hypochondrij, qui fiunt sine inflammatione, fiunt vel ab obstructione, vel flatu, vel inæquali temperie frigida; hæc omnia, inquit Gal. curat & dissipat febris, quare & dolores ab iis ortos; etenim febris, cum sit calor, resoluendo & fundendo humores frigidos facientes obstructionem, curat illa; dissipat etiam & discutit flatus, & frigidam intemperiem curat. Tumor in præcordiis durus & dolorosus pessimus est, si iuxta omnes partes fuerit; talis enim indicat citam mortem; sed vt habetur. 6. *Aph.* 7. & 2. *Prover.* 21. *qui duri & dolentes non sunt, non sunt ita periculosi*. Verum de signis à tumoribus infra latius suo loco.

S. XIV.

A partibus ventris.

Vesica dura & dolentes omnino quidem mala sunt, inquit Hipp. *pessima vero cum febre continuâ*; etenim tumor cum dolore est calore circa pube-

beni

hem indicat vesicæ inflammationem, quæ est periculosa; *solvitur autem hic morbus*, ut docet Hipp. *per urinam purulentam cum subsidentia alba & leni*; ratio est, quia hoc indicat illam inflammationem in abscessu erupisse; quod si verò, inquit, sic non solvatur, nec vesica mollescat, in primis circuitibus agrum moriturum timor est. Totius ventris magnus tumor sine dolore & inflammatione, nisi mulier grauida sit, indicat vel scirrhosos tumores, vel hydropis speciem cum tumores scirrholi sunt, venter inæqualiter durus &ensus, & hinc inde duras exstantias habet, vnâ parte quàm alterâ ratiore; cum verò est hydrops, venter æqualiter tumet ac durus est. Si venter cum tumore & duritie pulsatus sonitum edit instar tympani, & signum tympanitidis; sin autem manu super dextrâ eius parte adhibirâ, eius sinistra pars percutiatur, & sonitum edat instar aquæ conuassatæ, & sentiatur contra manum vndositas aquæ in ventre fluctuantis, est signum ascitidis; idque muled magis si crura sint œdematosa, aut scrotum tumidum sit ac perlucidum instar membranæ aquâ repletæ. Quid ventris rugitus indicet infra habetur. Tumores in inguinibus vel morbum gallicum vel pestem vel herniam, vel alios bubones eriticos significant: at de his infra, vbi de signis à tumoribus ventris. Rugæ ac maculositas in mulieribus, eas in vtero fœtum habuisse indicant. Scrotum & genitalis adstricta, non laxa, nec pendula, nisi ab æris frigore talia sunt, in sanis indicant firmitudinem & robur; idèò ægris genitalia sic nunquam sunt adstricta, sed semper pendula & flaccida. In ægris si genitalia & testes conuelluntur dolor vehemens & mors indicatur.

§. XV.

Ab extremis partibus, & primùm ab Vnguibus.

Vnguium crassities & signum elephantiasis. Vngues excrecentes & curui sunt signum hecticæ. Sed de his latius, vbi de signis ab excrementis.

§. XVI.

De Venis.

Venarum magnitudo indicat temperamentū hepatis calidū, teste Gal. *in arte parua*; paruitas verò frigidum. Vbi sciendum, quod non sit necessariò semper verum. Nam magnitudo membrorum non est semper signum abundantie caloris; ratio est, quia calor non est semper causa efficiens, & non est causa efficiens principalis conformationis ac figuræ membrorum sed facultas formatrix; idèò magnitudo non pendet à calore, sed à facultate conformatrice: est equidè verū, quod instrumentū con-

forma

formatricis est calor & sæpe conformatrix format mēbra maiora, quādo calor est maior; sed effectus non semper pendet à causā instrumentali, sed sæpe magis à principali, & sæpe proprietas conformatricis est ipsa causa per se magnitudinis & paruitatis membrorum: sic illi filij sæpe sunt magni, quorum parentes sunt magni; & filij sæpe magnum habent nasum, magnos pedes, & alia membra magna, quorum parentes illa eadem magna habuerunt siue filij frigidi sint siue calidi. Sic aliqui parentes producent filios paruos & calidos, alij filios magnos & tamen præditos temperamento frigidiorē. Ex quo patet, quòd magnitudo non semper pendeat à calore, sed sæpe à naturā & proprietate conformatricis; sicuti autem est de toto corpore, sic est de singulis partibus. Porro etsi magnitudo venarum indicat abundantiam caloris, non indicat tamen quovis tempore & per totam vitam, sed solum tempore conformationis; etenim potest calor in utero ac tempore generationis fuisse magnus; & fecisse venas magnas; & potest ille calor, qui tunc fuit magnus, postea decursu ætatis fuisse diminutus; & tamen venæ permanebunt in illā magnitudine, in quā in primā generatione fuerunt conformata: & è contrā, potuisset calor in primā generatione fuisse debilis, & sic fecisse venas paruas; & tamen postea per ætatem, victus rationem crevisse, & tamen propter hoc venæ non fuerunt factæ maiores, sed manent, sicut in principio fuerunt factæ: sicut enim primò factæ fuerunt, ita permanent, siue temperies minuatur siue augeatur; unde cum mutata temperie non mutetur magnitudo venarum, patet quòd magnitudo venarum non possit indicare super temperie aduentitiā, sed tantum super temperie naturali & primavā; atque consequenter neque nativum super aduentitio, neque aduentitium super nativum indicare potest. Venas esse sanguinē plenas signum est caloris; paruas venas habent pingues, graciles verò magnas. Ratio est, quia in obesis venæ comprimuntur, ita ut non possint magnificari, 2. quia in obesis est paucus sanguis, cum conuertatur in adipem; hinc venæ sunt parvæ. 3. quia in obesis venæ apparent minores, quā sunt, eo quòd tegantur multā pinguedine & carne superiacente. Venæ in aliquibus apparent minores, quia profundius sub cute decurrunt. Venæ tenues & pallidæ cum pallore partium extremarum morbum virginum indicant & cachexiam.

S. XVII.

A Cruribus, Brachiis & aliis partibus:

Si causa morifica ad externas partes feratur, ad cutem, axillas, inguina, post aures in morbis acutis, est bonum signum: sic dolores ab internis ad externa conuerti est bonum: sic tumores in brachiis, axillis, post aures, sic pustule, exanthemata, pruritus, scabies, &c. colores extranei apparentes sunt bonum signum: intellige si critici sunt, id est in morbi statu,

statu, naturâ validâ, prægressis signis concoctionis; de quibus omnibus infra, vbi de tumoribus in morbis acutis. Externas partes frigere, vt manus, aures, &c. est malum signum; peius si non tantum frigeant, sed etiam liuescant. 2. *Prognost.* 4. sic habetur: *Si caput, pedes, frigidi sint, ventre & costis calentibus, malum*: Sic Hipp. 1. *Epid. comm.* 2. *text.* 28. & *comm.* 3. *text.* 66. de Philisco & aliis moribundis agens, dicit, quodd extrema erant frigida, sic vt calor reuocari non posset. Sed de his latius, vbi de signis à corporis qualitatibus desumptis. Manuum gesticulationes floccos capere, & muscas abigere sunt signa delirij, & consequenter lætalia. De quibus infra, vbi de signis ab actionibus motus. Atque hæc sunt signa à rebus naturalibus.

S E C T I O   I I.

A Rebus non Naturalibus.

C A P V T   I.

P R O O E M I V M.

Rebus non naturalibus etiam signa sumuntur: res, enim non naturales sunt causæ morborum, symptomatum & causarum internarum; quare etiam possunt esse signa eorum, sicut supra dictum est; sunt enim signa suorum effectuum. Cum autem sint causæ omnium rerum contra naturam, de omnibus rebus contra naturam, causis morbificis, symptomatibus possunt signa desumi; proximè autem ac certius ab eis desumuntur signa causarum morbificarum, propterea quod ipsæ causas morbificas internas proximè & per se producant. Desumuntur etiam ab iis signa morborum, sed per accidens & mediatè, eo quod causæ externæ morbos producant mediantibus causis internis.

§. I.

Ab Aère.

Ad aërem referuntur regiones, anni tempora, cœli constitutiones, syderum constellationes, lunæ aspectus, cometæ vrbium ædiumque situs, &c. à quibus omnibus signa desumi possunt; etenim quorum illa sunt causæ, eorum quoque sunt signa; & idè videndum quid regio, anni tempora, &c. causent, & quos effectus inducant; nam illorum etiam effe-

Quam sunt signa ; unde si sciatur, quomodo & quales sint causæ, scitur etiam quomodo & qualia sint signa, quorum autem effectuum & morborum sint causæ, non spectat ad simetoricen exactè tractare, sed hoc spectat ad hygieinam ; quare eò recurrendum est ; nos autem hîc summarîè & leuiter tantum ab eis signa sumemus.

§. II.

A Regione.

Regiones inducunt morbos vel ratione sui temperamenti, vel ratione ciborum qui in iis crescunt, & comeduntur, vel ratione proprietatis influxus cæli in eam, vel ratione marium ac montium, qui in eis sunt.

In climatibus calidis calidi, in frigidis frigidi morbi generantur, saltem ordinariè & per se ; nam aliquando etiam contrarij per accidens generantur. Aristoteles *sect. 3. probl. 3.* dicit, in frigidissimis regionibus febres ardentes maximè fieri ; cuius rationem esse dicit, quia frigiditas externa repercutit calorem ad interiora ; hoc autem fit non per se, sed per accidens. Porro in variis regionibus peculiare aliqui morbi generantur, qui morbi solent vocari endemij seu vernaculi, quod Lucretius lib. 7. testatur, & Nicephorus lib. 15. cap. 17. dicit, urbem Constantinopolitanam valde vexari podagrâ. Hippoc. lib. de aëre, aquâ, & locis dicit, Seythas ischiade ac sterilitate solere infestari, Galen. 1. *Epid. comm. 2.* dicit, semitertianas febres prauas Romæ familiarissimas fuisse. Aurelianus 2. *acutorum 10. & 1. diuturnorum 3.* scribit, Romæ febres cū mentis alienatione, & lethargiam affectionem esse communem ; & incubem frequentem esse, & quasi contagio contrahi. Et Galen. 5. *methodi* scribit. Alexandriæ familiaris fuisse Elephantiasim. In regionibus Alpiniis familiaris est bronchocele. In Hispaniâ & Syriâ strumæ. In Apuliâ icterus. In Vasconiâ lycanthropia. Florentiæ in Italia Epilepsia. Bononiæ & aliis Italiæ urbibus cæcitas. Auenzoar lib. 2. *theisr, tract. 2. cap. 2.* dicit, in Mauritaniâ familiares esse dracunculos in tibiis genitos ; quod mihi etiam retulit quidam cognatus meus, qui ex illis partibus reuerfus laborabat verme in brachio, & dicebat ferè omnes homines ibi esse eidem morbo obnoxios. Polonis familiaris ac proprius est quidam morbus, qui vocatur plica, in quo oriuntur in corpore tumores, qui suppurati & aperti emittunt simul cum fordibus infinitam multitudinem pediculorum, & in quo momento temporis omnes totius corporis pili ita sibi mutuò implicantur, & færido vapore è corporis poris erumpente ita sibi mutuò conglutinantur, ut extricari non possint ; & barba non pilos sed quasi serpentes refert ; qui si abscinduntur, breui post mors sequitur ; quapropter in illis locis magis semper magisque illis morbis est metuendum, cū vel minima signa apparent, quàm in aliis.

Ab anni tempore.

Anni tempora duobus modis morbos causant, vno modo per se & ex naturâ suâ & ratione sui proprij temperamentis: secundo modo per accidens, idque tripliciter: vel sc. ratione tempestatum, quæ in eis contingunt, vel ratione ciborum, qui in eis comeduntur, vel ratione exercitiorum, quæ in eis vigent, vel etiam ratione humorum, qui in præcedentibus anni temporibus fuerunt generati; & sic ex accidenti à sequenti anni tempore excipiuntur, & in ipsis mouentur, & morbos faciunt. Hipp. 3. Aphor. 19. sic inquit; *Morbi omnes in omnibus temporibus fiunt, quidam verò magis in quibusdam ipsorum fiunt & exacerbantur.* 3. Aphor. 20. inquit: *Vere furores & atra biles, & morbi comitiales, & profusio sanguinis, & grauedines & raucedines, & lepra, & tusses, & impetigines & vitiliginis & pustula ulcerosa plurima & tubercula & articulorum dolores.* Ex his morbis aliqui fiunt ex propriâ naturâ veris, & per se ab ipso vere producantur, & vocantur verni ac vernaes; & tales sunt illi, qui fiunt à sanguine; idque vel ab ipsâ sanguinis quantitate, vel sanguinis motu; vt tumores, angina, sanguinis profluvia, &c. nam cum ver sit calidum & humidum, sanguinem multiplicat, & calore suo fundit, & agitat eum. Aliqui verò illorum morborum fiunt in vere per accidens, non quatenus ver illos humores generat, ex quibus illi morbi fiunt, sed quatenus à præcedentibus anni temporibus generatos humores excipit, eosque calore suo fundit & agitat; nam ex prædictis morbis multi fiunt à pituitâ & melancholiâ, quæ in vere non generantur, sed in aliis temporibus ipsum ver præcedentibus, ac inde in corpore vsque ad ver remanserunt, & tum temporis incipiunt agitari & moueri, & sic tunc primùm morbos faciunt qui morbi reuera non sunt vernaes, sed tantùm per accidens in vere fiunt; sunt verni igitur non generatione materiæ, sed materiæ motu; sic & melancholia: & morbi gallici verno tempore recurrunt & exasperantur, cum tamen non magis in vere quàm in aliis temporibus generentur, quapropter videndum est, qui morbi cuique anni tempori sunt proprii. De quibus ordine.

§. IV.

Morbi æstatis siue æstiu.

Tertio Aphor. 21. Sic loquitur Hipp. de morbis æstatis, *Æstate nonnulla horum & febres continua, & ardentes, & tertiana, & quartana & vomitus, & alui profluvia, & lippitudines oculorum, & aurium dolores & oris exulcerationes, & genitalium putredines, & sudamina.* In æstate morbi calidi, & morbi omnes ex bile generantur, & humores à calore externo in cutem rapiuntur.

rapiuntur. Itaque ex prædictis morbi omnes, qui ex bile generantur, sunt propriè æstivi & æstati proprij; ut sunt furores, pleuritides, febres tertianæ, &c. nonnulli alijs per accidens generantur: quartanæ sunt, cum bilis multa aut melancholia in corpore iam ante præexistente aduritur; Vomitus à bile sursum morâ, aib. profluua ob cibos & fructus multos, qui æstare comeduntur; tum etiam propter bilis multiplicationem, quæ ad intestina expellitur; & sic de alijs.

§. V.

Morbi Autumnales.

Aphor. 22. sect. 3. Sic ait Hippoc. *Autumno verò & plurimi æstivi morbi sunt, & febres, quartana & erratica, & aquæ intercuties, & tabes, & stillicidia urina, & difficultates intestinorum, & coxendicium dolores, & angine & anhelationes, ilei, & morbi comitiales, & furores, & atra biles, Et 3. Aphor. 10. dicit, quòd autumnus sit tabidis malus; Autumnus ergo biliosum in corpore a prægressâ æstate collectum humorem reperiens suâ frigiditate crescente morbos excitat materiâ quidem æstivos, sed motu tamen autumnales: Externum enim frigus bilem diffusi prohibet, quo fit, quòd in corpore retenta morbos interat, quos hic enarrat Hippoc. At verò si propriam autumnus naturam spectes, non biliosos sed melancholicos morbos causat; autumnus enim recipiens aërem & corpora iam ab æstate facta sicciora, & in eâ frigus superinducens, mirum non est, quòd melancholia, quæ est frigida & sicca, multiplicetur.*

§. VI.

Morbi hyemales.

Porrò 23. Aphor. sect. 3. Sic inquit; *hyeme morbi laterales & pulmonis inflammationes, & grauedines, & rauedines, tusses, dolores pectoris & laterum ac lumborum, capitis dolores, verrigines, & apoplexia. Rationem verò cur hyeme frigido anni tempore, morbi laterales, & pulmonis inflammationes fiant, dicit Galen. esse, tum quia pulmo frigore offenditur, tum quia humores frigore exprimuntur è cerebro, qui in pulmonem dilabuntur. Et hæc de affectibus anni temporis ex propriâ naturâ.*

§. VII.

De Accidentalibus anni Constitutionibus.

De accidentalibus anni constitutionibus sic loquitur Hipp. 3. Aph. 7. *In siccitatibus febres acutæ sunt, & qualis anni constitutio fueris, tales plurimum*

rimum morbos expellere oportet: siccitas autem febres non inducit. Sed febres quæ in sicca temporis constitutione ex aliâ causâ fiunt, propter siccitatem redduntur acutiores. 3. Aphor. 17. sic inquit; ex anni constitutionibus siccitates imbribus sunt salubriores & minus mortifera. Et Aph. præcedenti inquit: in pluviarum multitudine plerumque sunt febres longæ, alui profluvia, putredines, morbi comitiales, apoplexia, & angina. In siccitatibus, tabes, lippitudines, articulorum dolores, stillicidia urinae, intestinorum difficultates. Et eod. lib. 7. Aphor. 8. in constantibus temporibus morbi constantes & boni iudicii: in inconstantibus contra. Et Aphor. 4. in temporibus, quando eadem die modò calor, modò frigus sunt, oportet expellere morbos autumnales.

Porro & comparatio & successio temporum inter se etiam peculiares morbos faciunt. Aphor. 11. lib. 3. sic habetur: *Si hyems sicca & aquilonia fuerit, ver autem pluuiosum ac australe, necesse est æstate febres acutas fieri, & lippitudines, & dysenterias, præsertim verò mulieribus atque viris humidioribus; ratio est, quia veris pluuiosa & australis constitutio pituitosos humores multiplicat, qui & morâ putredinem, & æstatis calore acrimoniam nacti, facillè febres acutas in ætate, lippitudines & dysenterias inducunt, maxime verò iis, qui superfluitatibus excipiendis sunt aptiores; quales sunt mulieres & viri pituitosiores. Aphor. 12. sic inquit, Si verò hyems australis, & pluuiosa, & clemens fuerit, ver autem siccum & aquilonium, mulieres quibus partus ad ver instat, & quacunque occasione abortiunt; quæ verò pariunt, pariunt infantes imbecillos, & morbosos, quare vel statim intereunt, vel tenues ac valetudinariè viuunt. Cæteris verò hominibus dysenteria & lippitudines sicca fiunt, senioribus autem destillationes, quæ citò interimunt; Ratio est, quia in hyeme collecta est in corporibus pituita; ver eam excipiens suo calore destillationes excitat; caput autem austrino hyemis statu repletum, si veris frigore comprimatur, destillationes producit. 3. Aphor. 13. sic inquit; Si verò æstas sicca & aquilonia fuerit autumnus verò pluuiosus & australis, dolores capitis ad hyemem fiunt, & tussis, rauedines & grauedines; quibusdam autem & tabes; ratio est, quia in hoc casu hyems eosdem exhibit humores, quos priùs æstas à vere exceperat sc. pituitosos: at quando æstas eos recepit à vere, putredine & acrimoniâ ab ætate acquisitis, fecerunt febres dysenterias, &c. at verò quando hyems eosdem recipit ab autumnò pluuioso & australi, tunc ab hyeme ipsi non fiunt putridi, sed tales manent, & sic destillando faciunt tussis, grauedines & rauedines; quatenus hyemis frigus caput humoribus plenum comprimens, destillationes mouet. Aph. verò 14. sic inquit; si verò autumnus aquilonius fuerit & siccus, iis qui naturam habent humidiorẽ & mulieribus conferet; reliquis verò sient lippitudines sicca & febres acuta, & grauedines, nonnullis verò & atra biles.*

Sic proponitur æstas aquilonia & sicca, & autumnus pariter talis; quòd autem hic autumnus frigidus & siccus febres ardentes, grauedines, lippitudines siccas, & atra biles excitare dicatur,

Id ei per accidens adscribendum est, si sc. Corpus aliquod in hoc aëris statu bile refertum fuerit. Porro longas febres in autumnno fieri rationi consentaneum est, eo quod in autumnno melancholia multiplicetur; febres autem ex melancholia sunt diuturnæ. Quæ anni constitutiones quos morbos inferant ac prænuncient, vide apud Hipp. in *Epid. & lib. de aëre, aquâ & loc.* & apud Aristotelem *sect. 1. problem. à problemate 8. vsque ad 15.*

§. VIII.

A Constellationibus Syderum.

Solstitia & æquinotia, magnas, ut inquit Hippoc. libro de aëre, aquâ & loc. in corporibus faciunt mutationes. Cometarum apparitio morbos, aëris corruptelam, & prauam prænuntiat constitutionem: hic cometæ prægressi inter pestis futuræ signa ponuntur. Nam, inquit Porphyrius, Cometa si ad aquilonem tendit, siccitates; si ad occasum, bonam aëris constitutionem; si ad ortum, pestem, luem & tabem prænuntiat. Ratio cur cometæ malum prænuntiant, est, quia ipsi ex prauis & pinguibus in aërem eleuatis exhalatibus, ibidemque inflammatis generantur: hinc colligitur aërem ab illis exhalationibus infici ac impurum reddi, ac proinde ab eo humana corpora infectum iri. Porro, quia illæ in aëre inflammantur, sit ut aëri quoque feruor ille & inflammatio communicentur, quæ in corporibus hominum etiam ardores ac malignas febres excitant.

§. IX.

A Luna atate.

Aëtius lib. 1. Teirabili sermone 3. capite 162. dicit, quod primus septennarius à nouilunio vsque ad diem 7. sit similis veri; secundus vsque ad plenilunium æstati, tertius autumnno, quartus hyemi. Ex quo sequeretur, quod similes morbi ab illis causarentur, quales ab illis temporibus anni causari solent. Aliqui dicunt tunc temporis mala exacerbari & periculosiora esse, quando luna est in signis illis membris respondentibus, in quibus ipsa mala seu morbi subiectantur; dicunt autem arietem respondere capiti, & quando luna est in ariete, tunc lunam esse in capite, id est, tunc lunam determinatè agere in caput. Taurum respondere collo; quia tauri habent crassum collum. Geminos respondere humeris & brachiis; quia brachia sunt gemina. Cancrum scapulis & costis; quia costæ sunt sicut pedes cancrorum. Leonem cordi & ventriculo; quia leo est valdè vorax & animosus. Virginem ventri, Libram pudendis, vesicæ, ano. Capricornum genibus. Aquarium cruribus. Pisces pedibus. Et cum Luna est

est in illis signis, tum illam in eas partes magis influere ac operari, proinde vetant medici astrologici, ne tunc in illis membris aliqua vstiones, sectiones, phlebotomiæ fiant, aut in illis per aliqua remedia mutationes. Verùm hæc nihili sunt facienda, & sunt signa vanorum hominum, quæ à doctis medicis contemnuntur; etenim illa signa cælestia nullam habent cum partibus corporis nostri sympathiam; neque enim maiorem habet Aries sympathiam cum capite, quàm cum cruribus; Leo cum corde, quàm cum vesicâ: nec Luna hoc tempore magis in vnam determinatam partem agit, quàm in aliam, sed in totum corpus æqualiter & quouis tempore agit; quia est causa vniuersalis emittens vim vniuersalem in omnia corpora subiecta receptiua actiones eius; sicut enim Sol hoc die non calefacit hanc partem hominis, alio die aliam, sed quouis die & tempore omnes partes æqualiter, ita & Luna agit in omnes partes corporis æqualiter, & quouis tempore. Est equidem verùm, quòd Luna magis agat in vnam partem quàm in aliam; quia sc. vna est magis receptiua eius actionis, quàm alia, nempe magis agit in cerebrum, medullam, sanguinem, quàm in partes sicciore; quia Luna dominatur humiditatibus, illæ autem partes sunt humide; sed tamen non magis agit in eas existens in vno signo, quàm in alio: Interim tamen secundum Lunæ quadras constat corpora nostra nonnihil mutari, & Lunam tunc in corpora nostra non paruam habere actiuitatem. Lunâ crescente ossium medullæ implentur, cerebrum augetur, humiditates in corpore augentur, mutantur, agitantur & mouentur: sic menstruorum purgatio à Lunæ motu dependet: vnde versiculus.

Luna vetus vetulas, Iuuenes noua luna repurgat.

Crescente ac plenâ Lunâ morbi omnes à multitudine humorum, præcipuè sanguinis ac pituitæ, quæ humida est, generantur, augentur, & exacerbantur: Sic hydropici peius habent lunâ crescente, & tum in anasarca crura magis fiunt œdematosa: sic & apoplexia, & angina, & lethargus, & asthma, & epilepsia, & paralytis crescente lunâ magis fiunt & augentur. Morbus melancholicus etiam lunæ motum sequitur, idèd melancholici solent vocari lunatici: luna enim crescens & plena magis humectat, quàm decrescens & vacua: plena etiam magis calefacit, idèd humores fundit; sic & humores humiditate suâ multiplicando & calore suo fundendo eiusmodi morbos causat. At morbi, qui à siccitate contingunt, augentur lunâ decrescente: sic senes, hectici, &c. magis deficiunt Lunâ decrescente.

Quæritur, quâ lunæ constitutione homines magis moriantur? Plinius ex sententiâ Aristotelis 2. *hystor.* 98. dicit, nullum animal in Oceano Gallico, nisi mari decrescente, exspirare; ex quo sequitur quoddam moriantur luna à Meridiano descendente ad Horizontem; nam maris motus Lunæ motum sequitur. Pro cuius responsione dico: Lunam humectare & calefacere: calor autem eius est viuificus; nam calor eius sequitur lumen; lumen eius est à sole; ergo & calor eius est à sole; solis calor est viuificus

viuificus, ergo & Lunæ: & consequenter, quò luna est plenior, eò magis calefacit, & quidem calore viuifico; ex quo sequitur, quòd lunâ crescente res minùs moriantur, quia augetur calor viuificus; decresciente vero moriantur, quia calor ille viuificus minuitur: quòd quidem intelligendum est, quantum est ex parte caloris eius; sed quia luna non tantùm calefacit, sed etiam humectat, idèò aliquando contingit, quòd et si suâ calefactione vitam conferuet, suâ tamen humiditate eandem destruat. Sicut autem Luna maximè calefacit, dum crescit ac plena est, sic etiam magis humectat, cum crescit ac plena est; & idèò ad bene iudicandum vtendum est distinctione: ex morbis, qui fiunt à nimia humiditate & plenitudine nimia humorum, præcipuè sanguinis, pituitæ & serositatis, magis moriuntur homines lunâ crescente: ex morbis autem à siccitate, vt hecticâ, phthisi, &c. magis moriuntur lunâ decrescente.

C A P. II.

Signa à quinque reliquis rebus non naturalibus.

§. I.

A Cibo & Potu.

Hippoc. 2. Aphor. 17. Sic inquit, *ubi cibus præter naturam plus ingestus est, is morbum facit*, & Aphor. 45. lib. 4. Sic inquit, *quibus tubercula, vel in articulis dolores fiunt, ij pluribus vtuntur cibi*. Quibus verbis colligitur, quòd plenitudo cibi causet tubercula in articulis, & articularum dolores. Hunc Aphorismum intelligit Galen. de conualescentibus; sed neque de solis, neque de omnibus est intelligendus: nam conualescentibus & sanis sæpe fiunt ibi tumores ob alias causas, ob partium scilicet debilitatem, & naturæ robur eò humorum reliquias expellentis. Porro, qui calidissimis semper vinis vtuntur & crapulosi sunt, primùm in hepatis intemperiem calidam, in faciei puitulas & rubores; inde in podagram, paralytim, apoplexiam, cachexiam, hydropem & phthisim frequenter incidunt. Vina Rhenana peculiari facultate putantur podagram facere: aquæ potus non assuetis, & quibus hepar & ventriculus imbecilla sunt, lienteriam ac hydropem, & dictorum viscerum magnam imbecillitatem inducunt, & præagiunt. Qui aquis salis & nitrosis vtuntur, faciliè dysenteriam corripuntur. Qui aquas niuofas bibunt, vt in quibusdam regionibus, in herniam gutturis incidunt. Qui aquas bibunt lutosas, & per argillam fluentes, calculo frequenter & omni genere obstructionum laborant; quia illi aquæ terrestres partes ac etiam viscosæ plurimæ permiscuntur. Qui aquis cisternarum vtuntur,

vtuntur, obstructionibus quoque, & ventris constipationi sunt obnoxij, propter vim adstringendi, quam aqua illa recipit à rubrica fabiili, quâ in variis regionibus cisternæ solent obducì. Idem patiuntur, qui bibunt aquas per hñiles canales fluentes, præsertim quando illi adhuc sunt recentes. Galen. asserit aquas per plumbeos canales fluentes dysenteriam inducere, propterea quòd talis aqua cerussam à plumbo abluat. Qui potu ex pomis & pyris factò vtuntur, vt in Heluetiâ, Germaniâ & aliis regionibus frequens vsus est, œdemata, dolores colicos, morbosque ex pituitâ & flatu contrahunt. In Bauariâ & vicinis regionibus vt Austria, vbi vtuntur vinis Tirolensibus, primò in colicam, à colicâ in paralytìm incidunt; quod ibi ita frequens est, vt in vnâ Abbatîâ aliquando viderim 20. paralyticos ex illâ causâ sic affectos. Vbi homines solent vesci leguminibus, carnibus ac piscibus salicis ac infumatis, vino generoso, aliis, capis, porro, sinapi, cancro & elephantiasis solent infestari. Ad eos etiam disponunt carnes venaticæ, gallorum Indicorum, paonium, auium supra mare volantium & in eo degentium, vt anatum, anserum, &c. Multi venatores elephantiaci euadunt ex ceruinæ carnis frequenti vsu; Inquit Galen. 2. de nat. hum. cap. 9. *qui leguminibus vesciebantur, iis crura debilitabantur*; legumina enim & pisces status & cruditates gignunt, ventrem distendunt, calculculum generant, & cruditatibus illis ad articulos propulsis podagram inferunt. Qui cerasis aut fungis plurimum vtuntur, (intellige cerasa nigra & immatura) anginâ solent infestari; qui persicis lippitudinem; qui ficibus, scabiem persæpè acquirunt; qui nucibus, amygdalis, pineis, cephalalgia, ventriculi dolore & subuersione infestantur: Qui sale, caseo, lacticiiniis, pane azymo seu non salito nec fermentato, calculo ac nephritide. Quo anno frequentiora sunt cotonea, mespila, nuces, & adstringentia omnia, eo dysenteria magis sunt ac ventris fluxus; propterea scilicet quòd in corporibus diu retenta putredinem & acrimoniam acquirant. Pueri voraces, cibos malè mastigantes, carnes multas comedentes, vermibus laborant. Puellæ picâ laborantes, quæ gingibere, caryophyllis, pipere, vel frumento ac lateribus vescuntur, in obstructionem, cachexiam, ac hydropem incidunt.

§. II.

A Motu & Quiete.

Oriofam vitam agentes cruditatibus ac obstructionibus laborant, pituitam multam coaceruant, & morbis omnibus ex pituitâ obnoxij sunt. Qui laurè viuunt & in orio versantur, facillè corporis obesitatem contrahunt; ita videmus omnia animalia in orio ac quiete detenta saginari ac corporis molem adipisci. Studiosi ac sedentariam vitam agentes catarrhis, calculo ac cerebri debilitate, & morbis oculorum sæpe infestantur.

stantur. Exercitia nimia pariunt lassitudines, virium dissolutiones, febres, & multos alios morbos, propter partium attritionem & humorum agitationem: *Silenus*, inquit Hippoc. 1. *Epid. comm. 8. text. 19. ex lassitudine, potationibus & exercitationibus intempestivis ignis corrumpit*. Exercitia nimia in corpore cacochymico & cruditatibus referto, præsertim post assumptum cibum, cruditates, obstructions & humorum putredinem inferunt; humores enim sic agitati in angustissimas vias rapiuntur, unde obstructions; & in stomacho cibus nec concoctus diffuit; unde cruditates, ex quibus putredines. Nimia exercitia in aëre calidissimo sanguinis eruptiones & acutas febres causant. Quibus sanguis rarefcit & inflammatur, si post calorem bibunt, vel vento frigido se exponunt, aut in aquâ frigidâ narent febres putridas, anginam, pleuritidem, &c. sæpe contrahunt. Exercitia in frigido & humido aëre catarrhos & grauedines inferunt; equitationes ac violentæ saltationes, ancurismata, rupturas, & sanguinis eruptiones causant. Hipp. lib. de aëre, aquâ & locis dicit, *Scythas multos esse arthriticos, & ad venerem impotentes propter equitationem*. Concionatores & religiosi alâ voce cantantes sanguinis eruptione & herniâ solent infestari: hinc infiniti concionatores sunt, qui herniâ laborant. Genibus nudis super frigidis lapidibus frequenter in templo flectentes, flaccidos & aquosos tumores in genibus acquirunt. Plumbifusores aphonîâ & vocis abolitione vexantur. *Laniones & Co-riarij*, inquit Rondeletius, qui morticina trahant, carbone non pestilente facile capiuntur. Pannorû infectores in phthisim incidunt; acupictores in vitia oculorum; typorum fusores in tremorem, paralytim, & vultus decolorationem cadunt. In mari nauigantes & in indicam proficiscentes plerumque Scorbutus inuadit. *Iuuenibus*, inquit Hippoc. 1. *Epid. 5. text. 19. propter intermissos labores consuetos puris expuitio & mixtio cruenta deiectionesque accidunt*. Sed dicit Gal. in comm. per puris expuitionem & mixturem non verum pus sed pituitam esse intelligendam; alioqui Hippocratis sententiâ veritate carere; certum autem est ob defectum exercitij corpora reddi pituitosa, & phlegmata plura expui, & vrinam emingi cum sedimento magis crasso & pituitoso. Qui in pratis supra dorsum decumbunt, ac supra terram dormiunt, spinæ dorsî ac neruorum refrigerationem contrahunt, & malis quæ inde oriri possunt, exponuntur. Venatores sæpe melancholicis morbis corripiuntur, vt supra dictum est, quia venaticis ac ceruinis carnibus frequenter vtuntur.

S. III.

A somno & Vigilâ.

Qui somno meridiano sese dedunt, in capitis frigiditatem ac debilitatem incurrunt, & capitis doloribus catarrhis, apoplexiæ, aliisque cerebri affectibus sunt obnoxij; caput enim impletur vaporibus, si cibi sumptio

sumptionem mox somnus excipiat. Somnolentia indicat cerebri frigiditatem & humiditatem. Somnolentia in senibus & somnus cum stertore, indicat procliuuitatem ad apoplexiam. *Somnus in quo morbo laborem facit*, inquit Hippoc. 2. *Aphor. 1. letalis est*; si verò iuuat letalis non est. *Somnus vigilia, si modum excefferint*, inquit Hipp. 2. *Aphor. 3. malum*. Verùm de signis à somno & vigiliis latius, vbi de signis ab actionibus animalibus.

§. IV.

De Euacuatione & Inanitione.

Qui aluo lubrica sunt, à variis malis præseruantur, qui adstricta in dolores colicos, iliacos, venarum meseraicarum, hepatis, folliculi fellis, & aliarum partium obstructions incidunt. Alui lubricitas humiditatem, vel frigidam totius, saltem hepatis complexionem indicat; durities siccitatem & calorem. Menstruorum retentio febres, morbum virgineum inappetentiam, difficultatem respirandi, palpitationes, cachexiam, &c. inducit. Immodicus fluxus atrophiam ac hydropem minatur, & sterilitatem inducit. Retentia subita menstruorum in muliere vitum experta sine alio morbo, est præcipuum indicium conceptionis. Qui liberaliter emungunt plerumque à capitis doloribus, vertigine ac catarrhis liberi sunt: Qui verò nares siccas habent, prædictis morbis magis obnoxij sunt; & si senes sunt, apoplexiam plus aliis metuere debent. Qui frequenter sanguinem è naribus emittunt, phthisim metuere debent, quia in talibus sanguis sursum fertur; idem fit, quod aliquando venis narium obturatis sanguis ad pulmonem feratur, & eius venas oppleat, ac quantitate sua orificia relasceat, & inde sputum sanguinis sequatur; sputum verò sanguinis plerumque phthisis excipit. Si hæmorrhagia magna est ac diuturna, in cachexiam & hydropem fit lapsus. Hæmorrhoides à morbis melancholicis ac lienis affectibus liberant. Sagacitas melancholicam complexionem indicat; qui sagaces sunt, plerumque vitæ sunt breuioris; neque enim hæc opinio solum est medicorum, sed & vulgi.

§. V.

Ab Animi affectibus.

Metus & tristitia diu durans, melancholicum est, inquit Hipp. id est, melancholicum morbum minatur.

Ex animi affectibus naturalis complexio cognoscitur: Iracundi sunt calidi; timidi, frigidi & sicc. Hinc qui iracundi sunt, in febres ac alios morbos calidos incidunt; timidi ac tristes in frigidos. Subitus terror facit abortum; sæptum signaturas, & non raro perpetuum vultus pallorem, ac

perpetuam cordis palpitationem. Nonnulli ex magno metu incidunt in Epilepsiam, alij in pestem, alij in subitam canitiem, alij etiam derepenre moriuntur. Ira mala latentia & sopita excitat, humores agitat & movet, cordis palpitationem, sanguinis inflammationem, hæmorrhagiam, fluxum menstruorum ac calidas febres excitat; in sanguineis etiam sæpe causat apoplexiam; præcipue illam, quæ à carotidum arteriarum propter multum crassumque sanguinem obstructione causatur; ab ista enim sanguis ad caput fertur; hinc irati inflammantur in vultu & toruitatem acquirunt aspectus. Tristitia ossa exiccat, atrophiam & hecticam facit, & vultus pallorem; & coniuncta morbis longis eos reddit periculosos & lætales.

SECTIO III.

Signa à Rebus contra naturam, & primum, à causis morbificis.

CAPUT I.

Causis morbificis etiam signa desumuntur. Res non naturales sunt causæ externæ: quomodo ab iis signa desumantur iam ostensum est. Porro à causis internis quando cognitæ sunt, etiam desumuntur signa.

Pituitosi in obstructiones, frigidos morbos, catharrhos, febres quotidianas, & morbos longos proni sunt.

Sanguinei in febres synochas, hæmorrhagias, peripneumoniam, anginam, pleuritidem & phlegmonatum omnia genera, ac morbos à sanguine ortos facile incidunt.

Melancholici in hæmorrhoides, lienis duritiem & obstructiones, quartanam, cancerum, elephantiasim, scirrhos, scorbutum, melancholiam, &c.

Cholerici in icterum, tertianam, dysenteriam, phrenitidem, crisipelata, herpes caustones, &c.

A pituita morbi sunt longiores, à bile & sanguine breuiiores. Morbi à calidis causis plerumque sunt periculosiores iis, qui à causis frigidis fiunt. Morbi à pituita & melancholiâ lentè magis solvuntur; Morbi verò à sanguine & bile magis per crissim ac subitam euacuationem. Morbi à pluribus & contrariis causis interdum sunt peiores; cum contrarias exigant indicationes; interdum verò leuiiores, quod se mutuo redundant, & ad mediocritatem reducant.

CAP. II.

A Morbis.

A Morbis varia signorum genera desumuntur; anamnesticæ, diagnosticæ, & prognosticæ. Anamnesticæ, quia à morbo causæ tum internæ tum externæ cognoscuntur: sic synochus sanguinem, tertiana bilem, quartana melancholiam, œdemata pituitam, scirrhi melancholiam, erisipelata & herpes bilem indicant.

A morbo etiam temperamenta cognoscuntur: sic qui sæpe morbis ex bile corripuntur, biliosus: qui morbi ex sanguine, sanguinei esse iudicantur. Ex morborum paroxysmis & duratione etiam causa morbilica cognoscitur: morbi breves tenuem & crudum humorem indicant; longi & pertinaces lentum & humidum, sc. melancholicum & pituitosum: lussus tertianarum bilem, quotidiani pituitam indicant.

Desumuntur etiam signa diagnostica; nam ubi à parte affectâ sæpe morbi, ita è contrâ, pars affecta à morbo cognoscitur: sic ex ictero folliculus fellis, ex calculo renes, ex scorbuto lien, ex febris intermittentibus vel affectum esse habitum corporis, vel parvas venas, vel viscera ipsa: ex continuis venas maiores & cordi vicinas.

Desumuntur etiam signa prognostica; nam ex vno morbo præsentè cognoscitur sæpe quis alius morbus sit secuturus. Cognoscitur etiam quantum periculum immineat, quis exitus morbi futurus, quàm diu duraturus: Sic morbi magni, morbi multi, morbi naturâ suâ letales, morbi principem aliquam partem occupantes, &c. periculum minantur, contrarij e contrâ: sic febres ardentes, angina, pleuritides, apoplexia, cancer, pestis, hydrops, periculum ostendunt. *In morbis minus periclitantur, inquit Hippoc. Aphor. 34. quorum natura, ætati, anni tempori morbus conuenit.* In acutis morbis, & maximè malignis incertæ sunt prædictiones; nam occulti morbi malignâ suâ vi statim cor spiritusque petunt, & sæpe qui omnibus functionibus sani apparent, breui sine causâ manifestâ moriuntur; hinc morbi mali moris & maligni sunt periculosiores aliis; quia sc. occultâ & venenatâ qualitate agunt, vt patet in peste. Epidemici morbi sunt periculosi; quia peculiarem ferè pestilentialem, & semper coniunctam; sic pleuritides epidemica ferè pestilentiales, & semper sunt aliis letaliores. Morbi acuti sunt difficilioris curationis diuturnis: hinc Celsus *lib. 3. cap. 1.* dicit, magis condonandum esse medico, qui non potest acutos morbos curare, quàm qui non potest diuturnos; ratio est, quia in acutis præcipites sunt occasiones & mutationes, quas qui non aduertit, non potest commissum errorem postea rescire; in longis verò potest. In morbis naturâ suâ longis facilius curantur recentès

quàm inueterati. Morbi continui sunt periculosiores iis, qui per accessiones inuadunt; nam in illis naturâ grauius morbi non potest respirare ac vires resumere, in his potest. Simples morbi sunt leuiiores compositis, morbi ordinati & constantes leuiiores sunt inordinati. Morbi per protopathiam sunt difficiliiores iis, qui per sympathiam fiunt.

A morbo etiam sumuntur signa longitudinis ac durationis; Morbi, qui citò crescunt, & statim maxima habent syn promata, & citò ad statum perueniunt, non sunt diu duraturi; contrà, qui lentè mouentur. Morbi multi simul si sunt letales, vitam abbreviant; si salutare mortem prolongant. Morbi periculosi in partibus nobilibus breuiiores sunt, in ignobilibus longiores. Frigidi sunt longiores, calidi breuiiores. Morbi qui suâ naturâ sunt breues breuem semper durationem prænuntiant; qui verò naturâ longi, contrà: Sic causones, febres ardentes, pestes, anginæ, & inflammationes internæ sunt breues; contrà cancer, elephantiasis, phthisis, hydrops, quartana, podagra sunt morbi longi.

A morbo etiam colligitur modus exitus morbi; aliqui enim morbi ex naturâ suâ per crîsim soluantur, alij non: frigidi morbi finiuntur per simplicem solutionem; acuti per crîsim, præcipuè in regionibus calidis. Morbi venosi generis ac à putredine orti sæpe, per crîsim terminantur, morbi partium externarum minimè. Tertianæ, synochi, febres ardentes, ac malignæ sæpe per crîsim soluantur, intermittentes, vt podagra, scabies, elephantiasis, paralytis, morbi sunt naturâ suâ tales, vt per crîsim non soluantur.

A Morbo etiam cognoscitur, qualis sit futura crîsis; nam alij morbi hâc, ac aliâ crîsi soluantur. Item ex morbis præsentibus alij morbi futuri colliguntur; ex tinnitu aurium surditas; ex suffusione cataracta ac cæcitas; ex vertigine apoplexiâ & epilepsiâ; ex partis stupore ac frigiditate paralytis; à spûto sanguinis phthisis; ex phrenitide aliquando lethargus; ex febre erraticâ quartana; à diarrhæâ biliosâ dysenteria; ab herniâ inguinum hernia scroti; à pleuritide non purgatâ peripneumonia; à peripneumoniâ ac anginâ phthisis; à febris acutis febris hectica; à febre pallidâ cachexia, hydrops; ex scirrho hepatis ac lienis ascites; à diurnâ cordis palpitatione hectica; à longo fluxu muliebri seu albis mensibus vlcus vteri; A gonorrhæâ virulentâ carnositas penis; à non virulenta emaciatione & atrophia; à diuturnis lachrymis epiphora, ophthalmia & egyptops sunt metuenda. Conuulsio & paralytis per sæpe colicis doloribus superuenit, materiâ ab intestinis ad neruos transmissâ; quartana tertianæ, cum humor biliosus à calore nimio fuit adustus & torrefactus. De his plurimi sunt apud Hipp. aphorismi & alia passim sententiæ. Quicumque pleuritide laborantes in 14. diebus non purgantur, ij ad suppurationem vertuntur, inquit Hipp. 9. Aphor. 8. & 5. Aphor. 10. quibuscunque anginâ laborantibus ad pulmonem vertitur, illi in diebus septem pereunt; si verò hos effugerint suppurantur, & 5. Aphor. 15. quicumque ex morbo laterali suppurantur, si in 40. diebus fuerint purgati liberantur; si verò non, in tabernum transcunt & 7. Aphor.

Aphor. 11. à morbo laterali pulmonis inflammatio malum est & 6. Aph. 8. lienosis difficultas intestinorum superueniens bonum est. Et Aph. 43. quicunque lienosi à difficultate intestinorum capiuntur, si diu durauerit, aqua intercus aut lenitas intestinorum aduenit, & moriuntur. 5. Aphor. 72. qui regio morbo laborant, non multum ventosi sunt; ratio est quia ille morbus fit à bile 6. Aphor. 33. sic inquit, qui acidum eructat non valde morbo laterali corripitur; ratio est contraria, quia acidus ructus fit à ventriculi frigiditate & copia pituitæ, pleuritis verò fit à bile 6. Aph. 3. 4. sic ait; quicunque calui sunt, iis magni varices non sunt; quibus verò calui magni varices sunt, iis rursus capillitium crescit; ratio est quia caluities aliquando fit à melancholicis humoribus sub capitis cute detentis, cum autem varices superueniunt, signum est eos ad crura deriuari. 5. Aph. 65. quibus tumores in ulceribus apparent, maxime non conuelluntur neque insaniunt: Ratio Hipp. est, quia ubi vlcera sunt, eò natura frequenter omnes humores protrudit; hinc in ulceribus aliquando sunt tumores; quibus autem sunt, iis neque infania, neque conuulsio fit, neque alij morbi, quia, inquam humores ad tumores & vlcera conuertuntur; at si tumores iam facti subito dispareant, & fuerint ad partes posteriores conuersi conuulsio fieri potest, humoribus scilicet in spinam transmissis; & si humores fuerint ad partes anteriores conuersi, fieri potest infania, humoribus sc. per venas & arterias ad caput transmissis. 5. Aph. 70. à quartanis capiti non admodum conuulsionibus capiuntur; si verò prius capiantur & quartana superuenierit, liberantur; ratio Aphor. est quia calor febrilis discutit, & rigor febrilis expellit humores illos, qui conuulsionem facere possunt 6. Epid. 6. text. 7. quartã, inquit, laborantes magno morbo non capiuntur, (per magnum morbum intelligit morbum comitalem) & 1. Epid. sect. 3. text. 4. dicit, quòd quartana superueniens ab aliis multis morbis liberet; & simile dicit 2. Aphor. 26. his verbis, febrem conuulsioni superuenire melius est quàm conuulsionem febri; ratio est, quia si febris superueniat conuulsioni ex repletione ac pituita facta, febris illam pituitam discutit & consumit, & sic conuulsio cessat: at quando conuulsio superuenit febri & quidem acutæ, & est conuulsio facta ex siccitate propter summam cerebri ac nervosi generis nimiam exsiccationem; talis autem conuulsio ex siccitate est letalis. Bonum est, inquit Hipp. 6. Aph. 17. si lippitudini alui profluvium superueniat; nam sic humorum abundantia euacuatur, & ad intestina retrahitur. Longo alui profluvio laborantis spontaneus vomitus superueniens bonum, inquit Hippoc. Aph. 15. lib. 6. quia humores sursum tendunt, ex quo alui profluvium cessat. Melancholiã & nephritide laborantibus hæmorrhoides superuenientes bonum, inquit Hipp. Aphor. 11. lib. 6. quibus biliose deiectiones sunt, iis surditas superueniente desinit; & quibus surditas adest, iis deiectionibus biliosis superuenientibus finitur, inquit 4. Aph. 28. & 6. Aphor. 5. à mania difficultas intestinorum aut hydrops aut exstasis bonum.

CAP. III.

A Symptomatibus.

PRæcipua signa sumuntur à symptomatibus; symptomata enim sunt effectus morborum, causarum morbificarum ac partis affectæ; & idè illa omnia possunt indicare; nam quando effectus adsunt, signum est causam adesse, & talem causam, quæ talem effectum edere & causare nata est. Significant ergo symptomata, quomodo effectus significant causam; interdum tamen significant etiam sicut causa effectum; nam aliqua symptomata magnitudine sui induunt naturam causæ; & non solum sequuntur aliquem morbum, sed & aliquem morbum faciunt; ut magni dolores, vigiliæ, hæmorrhagiæ, alui fluxus, sudores & omnes immodicæ evacuationes; & tum etiam significant futuros morbos, ut causa effectum. Significant etiam ut coeffectus, quapropter à symptomatibus etiam sumuntur signa anamnestica, diagnostica, & prognostica. Anamnestica, nam ex symptomatibus præteritæ causæ nosci possunt: diagnostica, quia ex symptomatibus cognoscuntur & causæ præsentis, & morbi præsentis, & pars affecta præsens: prognostica; quia ex nullis signis melius morbi exitus futurus cognoscitur, modus solutionis, quàm à symptomatibus; hæc autem futura significant symptomata, præcipuè in ratione coeffectus.

CAP. IV.

Ab actionibus animalibus.

§. I.

CVM actionum aliæ sint animales aliæ vitales, aliæ naturales, nos de singulis agemus, & primò de signis sumptis ab actionibus animalibus.

Actiones animales aliæ sunt principes, aliæ sensitiuæ, aliæ moriuæ, de quibus nunc ordine; & primùm ab actionibus animalibus principibus.

§. II.

A Delirio.

Qui dociles facili sunt, humidi & calidi sunt, qui naturâ alacriores & excitatio

excitatiores sunt, sunt aliis calidiores; nam qui frigidi sunt stupidi & somnolenti sunt. Actiones principes primò quidem ostendunt solam cerebri temperiem, & per consequens totius corporis, præcipuè verò in pueris; propterea quod in illis temperies partium adhuc sunt proportionatæ, & æquales, & necdum visu rerum externarum disproportionatæ; unde qui cerebro est valde frigidus & humidus, non est verisimile quod reliquo corpore sit valde calidus & siccus. Itaque dociles, iracundi, ad amores & odia proclives sunt & alacriores, & temperamento calidiore. Sicci pertinaces sunt. Humidi somnolenti & ab opinione mobiles. Sensus omnes hebetes & obrusos habere, frigiditatis ac humiditatis signum est. Fatuitas indicat frigidam cerebri temperiem, vel malam conformationem, vel paucam cerebri substantiam. Deliria in morbis mala & periculosa sunt, partim ut signa, partim ut causæ: ut signa, quia indicant cerebri, quæ pars princeps est, magnam læsionem, aut aliarum partium læsionem tantam esse, ut cerebrum in consensum trahatur: ut causæ, quia deliria faciunt ægros inobedientes & monitis ac rationi non parentes; unde fit quod sæpe non comedant, bibant, nec necessaria remedia admittere velint. Sæpe etiam sunt deliria cum magno motu & corporis agitatione coniuncta, ex quo ægri valde lassantur, debilitantur, & humores magis agitantur, & venæ sectio, & cucurbitulæ, & clystères adhiberi non possunt, metu, ne in illa corporis agitatione ab illis lædantur, ac à scalpello graviter vulnerentur, aut vena clausa denuò erumpat. Deliria meliora aut deteriora sunt pro tempore quo apparent pro ratione morbi in quo apparent, pro ratio ne viriū quæ cum illis coniunguntur, pro ratione concoctionis & cruditatis, aliisque symptomatibus, quæ cum illis coniunguntur. In febribus acutis deliria sunt malum signum; indicant enim ardorem tantum esse, ut cerebrum ac spiritus animales in consensum rapiantur & inflammentur. *Quibus in febribus ardentibus tremores sunt, delirium eis succedit*, inquit Hippoc. 6. *Aphor. 26.* nam translatis humoribus morbificis à venis ad nervos, cerebrum in consensum trahitur, & tremor & delirium sequitur. Ex delirio ægroti semper assurgentes, vel semper iacentes quidem, sed continuò partem aliquam mouentes, aut semper deliria loquentes inter paucos dies extenuantur, inquit Hipp. *Deliria præcedentia crisi, bona* inquit idem 1. de *Crisibus cap. 8.* nam deliria sub crisi si signa coctionis præcellerint, & alia signa adfuerint, futuram crisin significant; & sic sunt bona signa. Signa enim quæ ex naturâ suâ pessima sunt, bona evadunt, si sint critica, ut est 2. *Aphor. 27.* Desipientiæ aliæ sunt mites, aliæ ferinæ, aliæ cum risu, aliæ cum silentio, aliæ cum corporis agitatione: *Desipientiæ, quæ sunt cum risu, securiores: quæ verò cum studio, periculosiores*, inquit Hipp. 6. *Aphor. 53.* ratio est, quia quæ cum risu sunt, sunt à sanguine inflammato; quæ verò cum studio, taciturnitate, & profundâ cogitatione sunt, ab humore melancholico superaffato. Quæ cum silentio sunt, obscuræ & blandæ desipientiæ sunt malæ; de his 2. *Coacæ.*

sect. 1. text. 30. Sic inquit Hipp. *In febribus insania vehementes silente agri, sed non tamen priuatâ voce lætale.* Delirium cum silentio sequitur frequenter deliria ferocia & turbulenta; quia significant vel vires esse deiectas, ut æger nequeat amplius sic tumultuare, vel bile à summo calore esse assaram & in atram bilem conuersam. Notandum tamen quod delirium cum silentio aliquando contingit propter affectum lethargicum coniunctum; aliquando propter vocis abolitionem; utrumque silentium est lætale: Primum quidem, quia est pessimum calidissimum morbum in lethargum conuertitur; nam 3. *Proret. inquit, insanabilia sunt ea frigora, quæ ex calidis morbis oriuntur*: Secundum silentium contingit, quia loqui non possunt; hoc verò fit à facultate animali mortuâ, vel vocalibus instrumentis conuulsis aut exicatis, quorum utrumque est lætale; aliquando tamen potest talis vocis abolitio fieri à causâ externâ aut manifestâ, ut frigido percepto catharro; & tum talis vocis abolitio cum delirio non est lætalis. Deliria cum prauis aliis symptomatibus, ut tremore, conuulsione coniuncta sunt lætalia; & tunc tremores & conuulsiones non superueniunt, nisi deliriis magnis & ferinis; deliria autem magna sunt periculosa: denique eiusmodi tremores & conuulsiones superueniunt propter summam cerebri ac nervosi generis à calore exiccationem; tantum autem esse ardorem ut cerebrum exiccetur, est lætale: hæc deliria vocat Galen. phrenitides tremulas, & ubicumque earum facit mentionem, dicit esse perniciosas. 1. *Proret. 14. mente ob melancholiam aberrantibus tremores superuenientes maligni.* Et *sect. 16. phrenitici modico vtentes strepitum edentes, tremorem incurrunt*; & postmodum dicit, hæc omnia esse mala & lætalia, & *text. 19. vacillationes mentis cum voce caliginosâ, lingueque conuulsiones cum tremore, & voces obmutescentes, & durities in his perniciose.* Et 3. *Coacar. sect. 2. text. 22. in vehementi phrenitide tremores mortiferi.* Porro deliria omnia in phrenitide & ardentibus febribus, si mortifera sint in conuulsionem desinunt, & conuulsio eis superuenit, ut Galen. 1. *Proret. 3. affirmat*; & talis conuulsio est signum mortis, Sic Galen. 13. *Method. cap. 8. Succedit, inquit, conuulsio maximè exitiali phrenitidi, nec sanatum ita conuulsum ullum aut ipse vidi, inquit, aut alium narrantem audiui*; Palpitationes etiam seu conuulsio animalium motus qui non sunt vera conuulsio, sed tremores conuulsiui, ac manuum subsultus deliriis superuenientes, etsi non perinde ut veræ conuulsiones tamen etiam sunt lætales. Hipp. 1. *Epid. comm. 1. text. 52. Phreniticis, inquit, conuulsiones fiunt & virulenta vomunt, & ex iis quidem subito moriuntur, ut in Philistâ phrenitice fuit obseruatum*; quia sc. talis vomitus causæ magnitudinem indicat, nisi forte sit in die critico, aut sit copiosus nam tum non esset malum sed posset esse decretorius. *Delirium etiam cum stillicidio sanguinis è naribus 3. Proreticorum text. 49. & 1. Proret. text. 1. planè lætale indicatur.* Porro & deliria sine firi, & cum deiectionibus ac yrinis albis inter lætalia habentur, ut ex 1. *Proret. text. 16. & 4. Aph. 72. patet.* Cum delirio nihil dormire, vel dormire hiant ore, vel delirium

à somno non mitigari ac minui, perniciosum est; contra *bonum ubi somnus delirium sedat*, ut habetur 2. *Aphor.* 2. Sopor quoque post delirium & pervigilium sunt perniciosi: sic 3. *Epid. text. 2. nullus*, inquit, *phreniticorum vehementer tum insanit, sed quadam veternosa in somnum delatione capite grauius moritur*. Delirium etiam cum magnâ obliuione ac stupiditate est malum; quia indicat cerebri ardorem in frigiditatem esse conuersam. Si delirantibus facies flammea est, si desipientes neque vident neque audiunt: si frigent aut rigeant, & externa liuescant, si aliquâ anxietate laborent, stridant dentibus, singultiant, frigidum habeant sudorem, &c. mors in propinquo est, *ex multâ potatione rigor & desipientia malum*, inquit Hipp. 7. *Aphor.* 7. desipientia sola post potum non est ita mala quia omnibus ebriis contingit, sed desipientia cum rigore; talis enim caloris natiui à multo vino suffocationem ac extinctionem ostendit. *A profluuio sanguinis desipientia ac conuulsio, malum*, inquit Hipp. 7. *Aphor.* 9. ratio est, quia conuulsio corporis ab euacuatione sanguinis exiccationem ac spirituum extractionem significat. *A pulmonis inflammatione phrenitis malum*, inquit Hipp. 7. *Aphor.* 10. *delirio sedari phrenitidem letale*, inquit, 6. *Epid. sect. 7. text. 11.* ratio est, quia materiam, quæ inflammationem pulmonis ac phrenitidem facit, ad cerebrum conuersam esse indicium est, *ex capitis ictu stupefcentia ac desipientia malum*, inquit Hippoc. 7. *Aphor.* 14. quia vulnus ad cerebrum penetrasse, vel cerebrum concussum & loco motum, indicat, *ex vigiliis conuulsio ac desipientia malum*. 7. *Aphor.* 18. quia sc. indicat maximam siccitatem, quæ letalis est.

§. III.

Ab obliuione ac memoriâ deperditâ.

Obliuio ac memoria deperdita indicat frigidam ac humidam cerebri intemperiem natam ex humoribus frigidis ac pituitosis, ut Galen. 3. *de loc. aff. cap. 5.* docet, per vsum refrigerantium, ac narcoticorum, vel læsionem conformationis cerebri; nam à casu ex alto, percussione & vulneribus capitis non rarò obliuio contingit. Sic legimus Messalem Coruinum ex lapidis ictu ita memoriam perdidisse, ut literas & proprium nomen fuerit oblitus. Idem contingit etiam aliquando ab apoplexiâ & epilepsiâ prægessis. Si obliuio à frigidâ causâ ac humiditate ortum ducat, vel apoplexiam, vel epilepsiam, vel lethargum minatur. Thucydides scribit de magnâ quadam peste, à quâ qui superstites manserunt, omnes obliuione tacti fuerunt. Obliuio in morbis acutis est periculosa, quia vel emortuam facultatem indicat, vel calidam cerebri intemperiem in frigidam esse conuersam; quam conuersionem esse periculosam iam ante dictum est, etenim uti etiam dictum est, veternosa in acutis constitutio est perniciosa. *Ignorantia cum rigore mala; mala quoque*

& obliuio, inquit Hipp. 1. Prores. 3. Ratio est, inquit Galea. in comm. quia indicat calorem victum à refrigeratione symptomaticâ: sic Hipp. 3. Epid. 3. text. 84. loquens de Apollonio phrenitico Externa, inquit, partes vndique erant frigida, aliquantulum delirabat, omnium qua locutus erat, obliuisceretur. Et alibi in Epid. obliuio, sub accessiones languor vocisque defectus; quæ omnia Galen. 3. Prores. 3. text. 37. dicit esse signa lætalia. Aliqui propter delirium videntur præteritorum esse obliti, quia delirando sic loquuntur, vt videantur præteritorum non meminisse; sed illa non est vera obliuio, sed tantum delirium; nam qui sic delirant, paulò post garriendo sæpe ostendunt se memores esse eorum, quæ antea videbantur fuisse obliti; & talis obliuio quia non est vera, sed tantum delirium, non est tam mala, & solum indicat, quod ipsum delirium indicat. Porro sicut multa symptomata pessima aliquando sunt critica, & tum non sunt mala, ita aliquando sub crisim cum aliis signis criticis contingit obliuio; propter humorum agitationem, vnde vel vapores, vel ipsi humores, sanguis sc. aut pituita, aliquando in caput feruntur, & talis non est mala, sed futuram crisim denuntiat, nempe si cum aliis signis criticis, & signis coctionis prægressis concurrat, & in statu ac die critico.

5. IV.

A somno & vigiliâ.

Prognosticorum 2. text. 11. dicit Hippoc. illum somnum esse bonum, qui sic est, sicuti ex naturâ & consuetudine esse solet. Somnus & vigilia utraque si modum excedant, malum, inquit Hippoc. 2. Aphor. 3. malum autem est & vt signum, & vt causa: vt signum, quia indicat naturam non consuetudo modo se habere, si in somno mutatio aliqua contingit: vt causa, quia somnus deficiens est causa, vt spiritus non regenerentur, vires non restaurentur, concoctio humorum ac alimentorum non rectè fiat, corpus siccus euadat & debilius; somnus enim reficit & humectat; & efficit vt humiditates in corpore multiplicentur. Somnus exuperans caput humectat, vaporosa excrementa in corpore retinet & minùs discuti ac expelli facit; idè bene Hippoc. 6. Epid. sect. 6. text. 5. labor, somnus, cibis, potus, venus, omnia mediocria sunt. In quo morbo somnus laborem facit, lætale, inquit Hippoc. 2. Aphor. 1. malum enim est, ex quo natura iuuamen deberet percipere, ex eo percipere noxam; cum ergo ex somno natura deberet refici, spiritus reparari, materia morbifica meliùs coqui, si nihil istorum consequatur, sed è contrâ symptomata, iectigatio, delirium, debilitas, &c. augeantur, malum est; signum enim est, naturam nihil antedictorum facere, & causam morificam non compescere, sed illam naturâ esse superiorem; porro hic aphorismus præcipuè veritatem habet in declinatione morbi ac paroxysmorum; tum enim somnus maximè confert; si ergo tum non confert, signum est debilitatis

bilitatis caloris natui, qui causam morbificam superare non potest: at in perturbatione critica, in principiis paroxysmorum febrilium somnus est nocius, quia per somnum humores intro rapiuntur, qui foras pelli deberent. Itaque si tum somnus nocet, est quidem malum ut causa, sed non ut signum, quia tum iuuare non solet nec debet; at tum non iuuare cum iuuare debet & solet, est malum signum, & signum debilitatis naturæ. *Vbi somnus delirium sedauerit*, inquit Hippoc. 2. *Aphor. 2. bonum*; quia indicat naturam esse superiorem, & superare causam morbificam, & discutere acres fumos, ac humectare cerebri siccitatem, & acres humores delirium facientes mitigare. *Auicenna lib. 4. fen. 2. sect. 1. cap. 49. profunditas somni*, inquit, *cum debilitate pulsus, malum*; quia si cum profundo somno pulsus est debilis, signum est, quod somnus sit potius à victâ & debilitatâ facultate naturali, quàm ab humiditate aut aliâ causâ; nisi enim facultas quodammodo esset emortua, pulsus non esset debilis, sed potius fortior; naturaliter enim à somno pulsus euadunt fortiores. In magnis viscerum inflammationibus, in tempore criseos, in peste, in assumpto veneno somnus malus; quia per somnum sanguis spiritusque ad interiora trahuntur; hinc inflammationes augentur sanguine ad eas confluent, & venenata qualitas tum pestilentia tum veneni assumpti, quæ ad externas & ignobiles partes protrudi deberet, intro ad cor & alia nobilia viscera repit. In febribus & aliis morbis somnus utilis est, quia humores coquit. Somno in pueris sæpe acutæ febres iudicantur, & somnus in pueris sæpe est criticus; iudicat autem febres, quatenus corpus humectat, humores coquit, & spiritus restaurat; quibus natura roborata causam morbificam superat, & febres cessant. *In febribus tremores & convulsiones malum*, inquit Hippoc. *Aphor.* ratio est, quia illa sunt symptomata malè affecti cerebri ex symptomaticâ tetri vaporis & biliosi humoris affatione, qui conuersus in humorem melancholicum ad cerebrum ac neruosum genus præcipue ex ore ventriculi transfertur. 2. *Prognost. 12.* sic habetur: *pejimum si neque interdium neque nocte dormiat; dolor enim, labor ac desipientia ab eo indicantur*; dolor & labor indicantur ut causa, vigiliæ ac desipientiæ ut effectus; nam vigiliæ vel summam siccitatem, vel dolorem, vel anxietatem, vel animi ægritudinem, quæ somnum interpellent, indicant, ut testatur Gal. indicant autem desipientiam ut futuram; nam ex nimia siccitate & spiritu cerebri exhaustionem sequitur desipientia. 5. *Aphor. 27.* sic habetur: *Quibus noctu bibendi est auaritas, iis admodum sitientibus somnus bonus est*: quod idem Rhases 10. *ad Almanforem cap. 21.* asserit; ratio est, quia sitientibus noctu potum dare non est bonum, & sic præstat sitim somno fallere, nam potus concoctionem humorum, quæ noctu maximè fit, impedit, somnus verò iuuat: interim somnus sitim sedat humectando, humores acres mitigando & coquendo, qui sitim faciunt. Vigiliæ sunt signum maximi ardoris ac siccitatis, ideo peruigilium febres acutas plerumque comitatur; est autem peruigilium in acutis febribus valde malum.

quia exiccat magis & inquietudinem adfert, & coctionem humorum ac alimentorum impedit, & spiritus exhaurit; hinc peruvigilium saepe convulsio ac delirium sequitur: Hinc Hipp. 4. *Aphor. 2. ait, in vigiliâ convulsio & desipientia malum*, & præcipuè malæ sunt vigiliæ, si cum aliis malis signis adsint, ut vomitu æruginoso, maximâ siti, capitis dolore, &c. quia tum delirium præsagiunt: hinc Hippoc. 1. *Prophet. 10. qui in capitis doloribus æruginosos vomitus habent vigilantesque cum surditate, hi vehementer insaniunt*. Porro varia habentur exempla apud Hippoc. in *Epid.* eorum, qui insomnes in ardentibus febribus obierunt. Porro sicuti vigiliis aliquando deliria & convulsiones sequuntur, ita etiam aliquando sequuntur comata, quæ non minùs illis lætalia sunt, ut Galen. 4. *Aph. 67.* ostendit: contingunt autem eiusmodi comata post vigiliis vel emortuâ facultate, vel vîsu nimio refrigerantium remedium, vel resolutione bile; pituitâ, quæ in capite erat, relicta. Porro etsi vigiliæ in ardentibus febribus plerumque sint perniciosæ, possunt tamen nonnunquam esse bonæ, nempe cum sunt criticæ; nam sicut aliquando somnolentia, ita aliquando vigiliæ inter critica signa referuntur, siquidem inter alia signa critica, deliria, anxietates, inquietudines, dolores maximè vigiliæ referuntur, ut docet Galen. 3. *de Crisibus*; tales autem vigiliæ debent esse in vigore; nam, ut inquit Galen. 4. *Aphor. 70. quo ægri magis ad crisin accedunt, eò magis vigilant, graviter habent ac febricitant*, & 3. *Prophet. text. 45. qui compositi*; inquit, *pertrubantur, peruvigilant, naribus stillant, sextâ die liberantur*, & *capitis affecti gravitate, & syncope dolente peruvigilesque sanguinem profundunt*, &c. quod idem aliis locis refert. Itaque hi somni omnes intra limites somni naturalis comprehenduntur. Sunt verò alij somni toto genere non naturales, qui sopores, ac somni longi ac veterinosi & comatosi vocantur; tales somni sunt illi, qui sunt valde diuturni, & non cessant, & à quibus ægri vix possunt excitari, & cum excitati sunt, mox iterum obdormiunt; tales somni apparent in lethargo, apoplexiâ, caro, catalepsi, comate, &c. cum ergo ægri eiusmodi somno tenentur, alicuius istorum morborum indicium est. Porro sicuti illi morbi sunt magni & periculosi, ita quoque somni, qui illos indicant, sunt periculosi.

CAP. V.

A læsione sensuum externorum.

§. I.

Sensuum vitia aliud in morbis acutis, aliud in morbis longis indicant; in longis non sunt ita perniciosæ aut lætalia sicut in acutis; neque

neque in longis ita signa prognostica vitæ aut mortis ab eis desumi possunt, sicut in acutis. Extra acutos morbos vitia & læsiones sensuum plerumque contingunt vitio proprio, & primario suorum sensoriorum ac partium: à quibus sunt vel exercentur: in acutis verò, quæ vitia contingunt, plerumque contingunt per sympathiam totius, ut in febribus acutis ac malignis, vel viscerum præcipuorum inflammationibus; & plerumque contingunt propter magnitudinem morborum eorundem, & per hoc, quòd magnitudo mali cerebro communicetur, ac facultatem animalem in consensum trahat, quod in eiusmodi morbis est perniciiosum, ac malum; capite enim in consensum tracto, debent necessarid circa aliquos sensus læsiones contingere. Evidentes ergo aliquæ sensuum læsiones in acutis morbis adesse est malum signum; non adesse tamen, propterea non est bonum signum, aut signum salutis; quia possunt morbi multi acuti esse lætales, & hominem interimere sine eo, quòd in illis evidentes aliquæ læsiones sensuum contingant; propterea, quòd eiusmodi febres ac inflammationes viscerum contingant frequenter in partibus à capite remotis, quæ possunt interimere sine eo, quòd caput aut facultates animales coarctentur, tamen nihilominus caput coarctatur, vel saltem semper coarctatur sub mortem, & ferè sub mortem aliquæ læsiones sensuum semper concurrunt. Plerumque autem in acutis evidentiissima signa mortis à sensuum læsionibus hauriuntur. Tam autem illæ sunt lætales, quando à proprio aut peculiari aliquo vitio suorum instrumentorum non contingunt, sed consensu morbi acuti, aut propter magnitudinem eius, aut facultatis animalis læsionem aut imbecillitatem; nam si in morbo acuto contingeret hebetudo visus, aut surditas propter peculiare aliquod auris aut oculi vitium, propter cataractum, propter opthalmiam, aut peculiarem aliquam læsionem, quæ quocunque tempore etiam extra illum morbum acutum contingere potest, non esset tum vllum lætale aut perniciosum signum; sed tantùm signum indifferens, & nihil super ipsâ febre aut morbo acuto, cum quo casualiter incidit, indicans, sed tantùm indicans suam propriam causam. Verùm cum aliquando difficulter distinguitur, an illæ læsiones propter peculiare aliquod sensorij vitium, an verò propter acuti morbi magnitudinem contingat; idèd oportet alia symptomata considerare; nam si cum eiusmodi læsione sensuum cum surditate, cum cæcitate, etiam alia pessima & lætalia signa concurrant; si nulla manifesta eiusmodi læsionum causa adsit, si omnia consentiant, si cruda omnia sint, si delirij species aliqua, aut metus, vigiliæ, capitis gravitas, & tandem si vitium adest imbecillitas, signum est læsionem à morbi magnitudine esse; multò maius signum erit, si non in vno tantùm, sed in pluribus sensibus læsio percipiatur. Itaque.

§. II.

A læsione visus.

In acutis morbis non videre, vel obscuros ac caliginosos oculos habere, est malum signum. Hipp.4. Aphor.49. *In febre, inquit, non intermittente si oculus, aut nasus peruertatur, & ager non videat neque audiat, iam debili existente corpore, mors in propinquo est. Quæ eadem.1. Coacar. scil.1. text.10.* & aliis locis repetit. Splendores oculis obuersantes, videre muscas volantes, sunt etiam signum perniciosum: *malum est quoque, inquit Hipp.1. Prognost.13. si egri non ferant lumen.* Hæc autem signa sunt mala, nisi sint critica; possunt autem aliquando esse critica, sicut & quævis alia pessima symptomata. Hoc testantur Galen. & Hipp. variis locis: *Quibus surditas, inquit Hipp.1. Coacar. scil.2. text.7. cum gravitate capitis & hypochondrii tensione, & ad oculos splendore, profluvium sanguinis significatur. Et 3. de Crisibus scil.1. text.18. hæmorrhagiæ criticæ futuræ signa ponit Galen. si motus fulgoris oculis appareat cum visus obscuritate, quæ eadem citat.3. Prognost. text.35.* Non solum per hæmorrhagiam, sed & per vomitum futuram crislum indicant tales affectiones. Sic Hippoc. 3. Prognost.30. *In febre, inquit, non extiosâ tenebrosâ aliquod oculis obuersari, vomitum biliosum indicat. Et 3. de Crisibus cap. ult. Vertigines, inquit, oborta cum agitatione labris inferioris, & multâ salivâ, orisque ventriculi morfu & capitis dolore vomitum futurum indicant.* Tum autem hæc tenebrositas & caligo oculorum hæmorrhagiam significat, quando simul adest oculorum & faciei rubedo, & splendores oculis obuersantes, capitis gravitas, morbus sanguineus, ætas iuuenilis: tum autem potius indicat vomitum futurum, cum adest ventriculi dolor, nausea, labri tremor, febris biliosa, & pro splendoribus oculorum, oculorum vertigo: tum autem maximè hæc visus læsiones critica signa præbent, quando cum aliis signis criticis apparent, in die decretorio, præviis signis concoctionis, & facultate robustâ; nam si in morbi principio, vel in incremento apparent, vel instatu sine signis coctionis, facultate existente debili, tum non pro signis criticis ac bonis, sed pro perniciosis & latalibus debent haberi, Extra morbos acutos lætæ visiones suas causas & sua sensoria affecta esse indicant indicant autem vel spirituum inopiâ, vel crassiciem, vel aliam qualitatem malam, vel tunicarum aut humorum ac maximè crystallini obscuritatem, vel opticorum nervochryum obstructionem. Pessima læsio visus est, quæ contingit sine ullo externo oculi vitio; nam hæc contingit vitio interno ac profundo, quo collyria ac remedia externa non possunt pertingere; vel contingit ex nervi optici obstructione, quæ difficilis est curationis. Res geminas videre humoris crystallini à suâ sede remotionem notat. Muscas ante oculos videre volantes, delirium indicat, vel suffusionem & cataractam minatur. Flava omnia videri,

icterum indicat. Videri omnia in orbem versa, vertiginem animalium spirituum in cerebro circumactionem, vapores fetuidos biliosos in eo circumagentes, & cerebri debilitatem indicat. Quid istæ visionum differentia indicent, nempe videre melius propinqua, vel videre melius remota, vel melius videre de die, vel melius videre de nocte, vel videre res maiores vel minores quam sunt; suo loco est videndum, vbi scilicet de causis eiusmodi symptomatum disputatur, quæ referre huius loci non est.

5. III.

Ab Auditione lasa.

Mala est surditas in morbis acutis: sic Hipp. 4. *Aphor.* 49. *ut iam audiimus, letale*, inquit, *si in febribus acutis ager aut non videat, aut non audiat debili existente corpore.* Additur (*debili existente corpore*) quia tum est iudicium fieri ab emortuâ facultate: nam si facultas non esset debilis, & non adessent symptomata mala, suspicio esset, quod possint à vitio aliquo auri proprio contingere, quod non esset lætale: pessima quoque surditas si cum aliis signis lætalibus coniungatur: sic 1. *Coacar sect.* 2. *text.* 10. *valde surdi, tremuli, linguâ resoluti, torpidi, malum.* Et paulo post addit: *Surda stri, trementes manibus, dolentes cervice, crassa minges, nigra vomentes, lætaliter habent.* Sic varia exempla sunt apud Hipp. in *Epid.* mortuorum, qui inter pessima signa surditatem quoque habuerunt, *ut* 3. *Epid.* 3. in philistâ & aliis. Surditas & aliz capitis affectiones superuenientes acutis ac malignis morbis, sunt etiam aliquando signa imminentis delirii; indicant enim cerebrum ob malignitatem mali in consensum trahi: Sic 1. *Pror.* 10. inquit Hipp. *qui in capitis doloribus æruginosus vomitus habent, vigilantque cum surditate citò vehementer insaniant;* nam si vomitus sint æruginosi, signum est, bilem pessimam abundare, & si superueniant vigilæ & surditas, signum est, quod illa bilis superiora petat, & consequenter quoddam delirium sit secuturum, & *eod. lib. text.* 32. habetur, *quod surditas & urina absque residentia prærubra & sublimè perentes mentis aberrationem portendant.* Et Hipp. in *Coac. prænot.* in acutis febribus aures obsurdescere, dicit esse *furiosum*. Porro sicut cæcitas, ita aliquando surditas est signum criticum, & tunc etiam non est malum: sic 3. *Pror.* *text.* 55. habetur, quod hypochondrij sensio cum capitis gravitate & surditate, quæ consequenter fatigant, sanguinis profusionem denuntiant: sic 5. *Aphor.* 6. *quibus per febres aures obsurduerunt, iis sanguis è naribus profluens, aut perturbata alius soluit morbum.* Aliquando surditas parotidas post aures futuras indicat: Sic 3. *Pror.* 67. *surdis, inquit, mansueta parotides fiunt.* Tum autem surditas critica erit habenda, quando in statu cum aliis signis criticis, cum præiis signis coctionis, ac robustis viribus apparet; quod si in principio & incremento cum debili-

bus viribus, & sine signis concoctionis appareat, est malum signum. Quod si etiam post crismum eiusmodi symptomata, ut hebetudo oculorum, surditas, & alia mala signa appareant, præcipue cum nulla in crisi facta fuerit euacuatio, pessimum signum sunt, nam ut est 3. *Prorex. 3. indicatoria non indicantia sunt letalia*. Non solum surditas est mala, sed & aurium tinnitus. Circa quod notand. quod ægri aliquando conquerantur, se multa audire, magnum strepitum, campanas, homines colloquentes; sed hoc fit ex delirio; nam imaginantur se audire & nihil audiunt, & de eo hic non agimus. Aliquando ægri mente constantes asserunt se in auribus tinnitum habere; talis autem sonitus in ardentibus febribus est etiam perniciosus: Sic Hipp. *Coac. sect. 2. text. 6. bombus & sonitus aurium in acutis letalis*; est autem malum signum, quia indicat biliorum humorē in caput ferri, & se in anfractus aurium insinuare, aut cerebri sanguinem inflammari, unde feruidi vapores aëri implantato commiscuntur. Malus est etiam aurium tinnitus, quia aliquando futurum delirium significat; nam ut ait Galen. ab eadem causâ fit delirium & sonitus aurium, nempe à feruidis fumis sursum eleuatis; etenim *secundo Prorex. text. 1. dicit, quod humor ad caput ascendens facit tum desipientiam tum aurium sonitum*: sic 1. *Prorex. 18. habetur; quod si aurium sonitus euenit cum caligine, eueneritque in naribus grauitas, mente ex melancholiâ aberrant, nisi*, ut inquit Hipp. *sanguis fluxerit*. Ex hoc verò quod addit, (nisi sanguis fluxerit,) patet, quod sonitus aurium etiam aliquando fit signum criticum, quod itidē confirmat Hipp. 1. *Coac. sect. 2. text. 7. ubi dicit, aurium sonitum tum delirij, tum è naribus fluxuri indicium esse*. Extra morbos acutos tinnitus aurium est solummodo signum suæ causæ, nempe obstructionis in aure à pituitâ, flatibus, aut aliquo alio obstruente. Insuper indicat cerebri frigidam intemperiem, pituitæ & flatuum in eo abundantiam. Si solum in aëre hoc vitium percipiatur, solius affectus auris indicium est; si verò iungatur cum aliis affecti cerebri ac aliorum sensuum symptomatibus, ut visus obscuritate, capitis dolore, grauitate, olfactu diminuto, somnolentiâ, &c. indicium est affecti capitis vel afficiendi, & tinnitum non proprio auris vicio, sed per consensum cerebri vel aliarum partium fieri: sic aliquando graues cerebri morbos indicat, ut testatur Hippoc. 1. *Coac. sect. 1. his verbis. Quibus capitis dolor, sonitus aurium sine febre, senescitosa vertigo, vocis tarditas, manicum torpor, hos vel apoplecticos, vel epilepticos, vel obliuiosos fore expectandum*. Tinnitus diuturnus difficilis est curationis, & surditatem prælagit. Tinnitus fiunt etiam aliquando in conualescentibus, tum etiam à crapulâ, repletionē, ventriculi cruditatibus, capitis ictum, &c. fit etiam tinnitus à venenaris medicamentis; ut si quis in morbo gallico hydrargylo inungatur, frequenter tinnitu laborat; sic etiam qui sedent aure obuersâ ostiis, præcipue austro spirante: sic qui frequenter aquis innatant, sæpe tinnitu laborant; quare etiam aliquando has causas potest indicare.

§. IV.

A laeso olfactu.

Læsus olfactus in acutis est etiam malum signum, eo modo, quo de læsâ visione & audicione, dictum est: quia sc. cerebrum in consensum trahi indicat, vel delirium imminere. Extra morbos acutos olfactus læsus iudicat suam causam, nempe vel nasi compressionem, vel internam obstructionem, vel catarrhos, vel cerebri humidam ac frigidam intemperiem. Contingit aliquando ægrotantibus, ut in corpore proprio sentiant magnum fœtorem, quod omnia quæ exhibentur illis videantur fœtere, etli assidentes nullum tamen eiusmodi fœtorem percipiant. Hoc autem contingit ab humoribus aliquibus circa os ethmoides putrescentibus, ex quibus fœtor aliquis ad organum olfactus emanans, organum ipsum imbutum & omnia externa ipso fœtore affecta esse iudicat; eodem modo, quo oculus omnium ictericorum iudicat omnia esse flava, quando ipse flavedine est affectus. Verum signa à corporis ac excrementorum fœtoribus desumpta, ad hunc locum non spectant, sed ad illos fontes, qui à corporis qualitatibus mutatis desumuntur.

§. V.

A laeso gustu.

Ordinarium est in morbis acutis & febribus, ut gustus lædatur, & ut ægri ordinarium saporem cibi ac potus non percipiant; & quæ eis aliàs grati saporis solent esse, tum amari saporis eadem esse videantur, quia lingua sordibus à vaporibus ex humorum in stomacho & venis putrescentium abundantia factis inficitur, quæ quo vaporum illorum gustu inficitur, eodem & omnes res præditas esse iudicat. Iudicat autem plerumque res amaras, interdum salvas, interdum acidas, &c. prout humores sunt, qui morbum faciunt; adeoque ex illâ specie saporis, quæ sic percipitur, aliquâ ratione diversitas causæ morbificæ dignosci potest: nam si amara omnia videantur, bilem; si acida melancholiam; si insipida pituitam; si salvia, pituitam salvam indicat: Catarrhus quoque gustum lædit, qui si frigidus est, omnia insipida videntur; si verò calidus, tenuis, salvus, salita omnia.

§. VI.

A laeso tactu.

Ad symptomata læsi tactus referuntur dolores, stupor, pruritus, insensibilitas. Verum cum dolor possit etiam referri ad symptomata in qua-

litate tangibili, nos de signis à dolore agemus infra, ubi de signis à qualitatibus corporis; nam cum signa à dolore magnam tractationem requirant, hanc seriem signorum ab actionibus læsis desumptam plurimum interturbaret; itaque quod attinet ad stuporem.

Stupores in morbis acutis, non possunt esse boni, nisi sint critici; possunt autem aliquando esse critici, naturam causam morbificam ad partes externas ac nervosum genus propellente. Tum autem stuporem criticum esse iudicare poterimus, si oborto stupore morbus minuatur, ac æger melius habeat: alias in morbis acutis stupores sunt periculosi, nisi forte fiant ab aliquo proprio aut peculiari vicio, aut à causâ manifestâ, tunc nihil mali indicant, nisi proprium ipsius partis vitium: si à causâ manifestâ, ut si æger in brachium incubuerit, aut brachium fortiter habuerit ligatum, aut crure distorto dormiens iacuerit, nihil tunc indicat mali. Alioqui si stupor ratione ipsius morbi acuti superueniat, vel indicat emorientem facultatem, quod pessimum & lætale; & hoc indicabit, si pars quæ stupida est, simul etiam sit frigida & liuida, & summa corporis adsit debilitas; vel indicat causam morbificam ad partem nobilem, nempe cerebrum, transmitti, quod est periculosum, & tum potest indicare vel apoplexiam, vel epilepsiam, vel catalepsim, vel aliquid simile futurum. Extra morbos acutos stupor vel assumpta vel foris adhibita narcocia indicat, vel obstructionem in nervis ad partem stupidam currentibus, vel luxationem & percussione, vel cerebri vitium, ac frigidam humidamque intemperiem eius. Si stupor est generalis totius lateris, vel partium superiorum, indicium est cerebri affecti: si est tantum vnius partis, aut partium inferiorum signum est vitij in nervo illo, qui in illam partem fertur. Hippoc. 7. *Coac. sect. 2. text. 1. Torpores*, inquit, & *sensu privationes præter consuetudinem orta futuras apoplexias denuntiant*. Certè stupores, vel apoplexiam, vel paralysem, vel spasmodum, vel gravem aliquam potentiam motuæ læsionem indicant, & plerumque eas præcedunt. Stupores partium infernarum non sunt ita periculosi, sicut supernarum, ac partium quæ sunt circa caput; ratio est, quia harum partium nervi oriuntur ex spinali medulla, illarum autem ex capite. Vicia autem spinalis medullæ minus sunt periculosa vitiis capitis. Stupor alterius cruris est unum ex signis calculi renum; contingit autem ille stupor propter nervorum cruris à calculo compressionem illo loco, ubi ex medulla spinali oriuntur.

Eiusdem generis cum stupore signum est insensibilitas; sed longè maius vel gangrænæ & emortuæ facultatis vel apoplexiæ vel paralyseos. Insensibilitas in partibus scabie ac ulceribus laborantibus est signum lepræ; si enim leprosi acu in partibus ulceratis punguntur, non sentiunt. Solet etiam poni inter signa stigmatum diabolicorum; nam qui stigmata diabolica habent, etiam interdò pungantur non sentiunt. Non sentire est etiam signum delirij: qui aliquâ parte dolentes dolorem non sentiunt, inquit, Hipp. *is meus egrotat*. Dolorem non sentire in magnis affectibus, signum est affectus

affectus existentis in pulmone, eò quòd pulmo insensibilis sit, ac nervis careat.

A pruritu; pruritus autem indicat humores tenues ac salfos sub cute contentos, eosdèmq; quiescentes: tenues quidem, quia si essent crassi, scabiem facerent: quiescentes, quia si mouerentur, allidendo ad partes sensibiles facerent rigorem vel horrorem; quando itaq; pruritus comitatur morbos, magnam tenuis & salsi humoris in corpore abundantiam esse ostendit. Si postmodum in morbis pruritus sentiatur, qui priùs non fuerit, signum est crudos & crassos humores calore attenuatos esse, & salsedinem contraxisse. Insuper etiam indicat robur facultatis expultricis, quæ humores ad cutim & externas partes protrudit: sed cum pruritus ad dolorem etiam referatur, de eo latius, ubi de signis à dolore agemus.

CAP. VI.

A Motu voluntario.

§. I.

Varia sunt symptomata motus voluntarij, à quibus signa desumi possunt; motus diminutio, abolitio, lassitudo, tremor, convulsio, palpiratio, gesticulatio, pandiculatio, inquietudo, certus decubitus, modus, rigor respiratio, &c.

A torpore seu motus diminutione ferè eadem, quæ à stupore signa desumuntur; sunt enim plerumq; simul, & à quo vnum, ab eodem & alterum causatur. Contingit torpor & motus inopia ac paralytis ab obstructione cerebri, spinalis medullæ, à compressione neruorum, ut luxatione ossis, vel tumoribus comprimentibus, à nervi induratione, vulneratione, refrigeratione, spirituum qui in nervis sunt malitiæ & prauitate emortuæ facultate, spirituum à nervis reuocatione; quare omnes has causas indicat. In apoplexiâ, paralyti, epilepsiâ, deliquis animi, vteri suffocatione motus extinguitur. Paralytis etiam frequenter sequitur dolorem colicum, materiâ sc. ab intestinis ad venas, à venis in nervos transmissâ. In capitis vulneribus paralytim superuenire est malum; indicat enim cranium fractum, vel meninges vulneratas, vel cerebrum compressum, vel concussum. In casu ab alio etiam paralytis est mala; quia indicat spinalem medullam grauiter affectam. Paralytim apoplexiæ superuenire est bonum signum; quia est indicatiû humores in nervos ac medullâ à cerebro expelli. Paralytis in acutis febribus semper est perniciofa, nisi sit critica; signum enim est humorem ad cerebrum conuerti, vel frigidam intemperiem cerebri magno ardori superuenire, quod est malum. Cõtingit autem

aliquando criticam esse, naturâ humores morbosos à venis ad nervos ac spinalem medullam expellente; sed hoc est rarò: difficilis est humorum à venis in nervos metastasis, & talis crisis ac transmissio humorum est valde imperfecta; quia fit non per apertos, sed saltem per cæcos ductus, & transfudatione per partium substantiam.

§. II.

A tremore.

Tremor semper nervorum ac musculorum indicat debilitatem. Contingit autem à manifestâ causâ, vt à gestatione grauium ponderum, aut nimio exercitio; ab animi passionibus, vt irâ, timore, ebrietate. Aliàs contingit vel à paucitate spirituum animalium, debilitate cerebri, ac potentia motuæ, à grauius morbis prægressis, à quibus membra sunt debilitata; ab obstructione in nervis, à nimia refrigeratione, humectatione, & aliquando ab exiccatione, & alimenti nervorum ac musculorum consumptione, ex quâ ipsi debilitantur: sic post famem, vigilias immoderatas, venerem, &c. sequitur tremor. Tremor in acutis febribus est periculosus, nisi fiat à manifestâ causâ; etenim vel significat superabundantiam ac copiam humorum musculos ac nervos grauantium, vel humorum ad cerebrum motus, vel summum ardorem nervos exiccantem; in principiis morbotum humorum abundantiam, in statu siccitatem magnam indicat. De tremore loquitur Hipp. 3. *Epid. sect. 1. Pythion*, inquit, *primâ die cæpit manu tremere, febris acuta delirium, secundâ & tertiâ die omnia exacerbatâ, septimâ os distractum, octauâ omnia exacerbatâ, semper*, inquit, *tremor perseverabat; in summâ, fuit in magno periculo, & tremor fuit vnum inter maxima symptomata.* Eodem modo in Cherione 3. *Epid. sect. 2. ægrôto*, & in vxore Emmyris 4. *Epid. tremor pessimi præsagij fuit.* Et in Coacis: *In pernitiosis*, inquit, *iam pravi tremores & vomitus aruginosos & postea caput dolentes. Surdas tri, manibus tremuli, nigra vomentes, ac mingentes pernitioe habent.* Et vbiq; illo libro tremor inter pernitiosa signa habetur. Porro in phreniticis tremor est semper pernitiosus; quia conuulsionem prælagit & mortem, eo quod indicet summam cerebri & nervorum siccitatem, & Hipp. in *Proet.* & Galen. in *comm.* idem asserunt; nam si apparet in statu potest aliquando esse criticus, naturâ sc. expellente humorem morbosum ad nervos ac spinalem medullam: nihilominus in phreniticis semper est pernitiosus, & si oritur antequam addit delirium, prælagit ipsum; si oritur post, conuulsionem ac mortem minatur. *Phrenitica in vehementer trementia, finiuntur*, inquit, Hippoc. in *prælag.* & 1. *Proet. tremulæ, obscuræ, blandaque desipientia sunt valde phrenitica*; rationem dat Galen. in *comment.* quia tremor valde affectum cerebrum, & tum ipsum tum nervos valde exsiccatos à calore esse ostendit, & ita pessimi semper sunt tremores, qui in principio

ac incremento apparent; nam in statu possunt aliquando esse critici, & sic boni, naturâ humores ad neruorum genus expellente, præcipue verò post signa concoctionis, circa diem criticum, cùm aliis signis criticis. Talis fuit tremor in adolescente peregrino, qui sextâ die indicatus, teste Hipp. 4. *Epid.* quem febris die septimâ cum tremore dimisit. Sic supra habuimus, quoddam labij inferioris tremor aliquando sit signum criseos per vomitum futuræ. Extra morbos acutos tremor nihil mali significat præter se ipsum, si durat, prænunciat frequenter paralysem, aliquando apoplexiam. In senibus difficilis est curationis.

§. III.

A Conuulsione.

Conuulsio grauissimum est malum. Dignoscitur autem pars affecta, tum causa morbi, tum futurus morbi euentus. Pars affecta dignoscitur; nam quando conuulsio est totius corporis & partes capitû occupat, vt oculos, frontis cutem, mandibulas, linguæ radicem, signum est cerebrum esse affectum: seu communem illam radicem; vnde partes capiti proximæ & totum corpus neruos suos tanquam ramos acquirunt: si infra caput omnes partes conuulsione tentantur, indicium est vitium esse in spinali medullâ; si vna pars sola conuellatur, indicium est ibi vitium esse, vnde neruus proximè oritur, qui in illam partem conuulsam disseminatur. Dignoscitur etiam ex conuulsione causa; nam quot sunt causæ quæ conuulsionem causare possunt, tot causas conuulsio potest indicare: causæ autem proximæ conuulsionis sunt tum repletio tum inanitio & siccitas, tum etiam partium refrigeratio, insuper venenata qualitas, seu ab humoribus in corpore corruptis, seu à veneno assumpto, seu ictu ac morfu inflicto. Causæ mediæt sunt diuersæ; nam aliquando fit conuulsio in ardentibus febribus, aliquando à vulnere, aliquando à puncturâ nerui, aliquando ab elleboro aut purgatione vehementi sumptâ. Aliquando à nimia sanguinis euacuatione, fit aliquando à maximâ ebrietate & vaporibus vini, aliquando à flatibus vel pituitâ neruis impactâ, fit etiam aliquando à vermibus, aliquando à venenatis vaporibus ab utero ascendentibus, aliquando à venenis assumptis, & inflicto scorpionis, &c. Contingit etiam aliquando ab ebrietate, vt patet ex Hipp. 5. *Aphor.* 5. *Si ebrius quissiam repente obmuerit, conuulsus moritur.* Has itaque omnes causas conuulsio potest indicare; quam illarum indicet, oportet ex coniunctis ac propriis signis colligere. Cognoscitur etiam ex conuulsione futuri morbi euentus. Omnis conuulsio generalis, (quales sunt illæ tres species emprosthoronos, opisthoronos, tetanos) est perniciofa; periculosior tetanos, nam, vt inquit Hippoc. 4. *Aphor.* 6. *intra 4. dies interimit.* Conuulsio omnis ex inatione, si nimirum sit vniuersalis, est periculosa, præsertim si est ex siccitate; nam cum illâ siccitate totius,

ex quâ oritur conuulsio, non potest vita stare. Conuulsio ex magnis euacuationibus etiam est lætalis §. Aphor. 56. sic inquit Hippocrates: *si muliebri profusio conuulsio aut animi defectus superuenierit malum.* §. Aph. 3. & 7. Aphor. 9. *à copioso sanguinis fluxu conuulsio aut singultus, malum.* Et §. Aph. 4. *à purgatione immodicâ conuulsio aut singultus, malus; & conuulsio ab elleboro lætalis.* Et Aphor. 25. sect. 7. *à medicamenti potu conuulsio mortiferum.* Est autem conuulsio ex elleboro mala duplici de causâ, & quatenus helleborus suâ vehementiâ potest facere superpurgationem, & quatenus est medicamentum venenatum, etenim quæ à venenatis medicamentis conuulsio fit est periculosa: Sic Hipp. §. Epid. text. 1. scribit de quâdam puellâ 25. annorum, quæ, ut factum perderet, venenatum medicamentum sumens, in conuulsionem incidit & mortua est. Conuulsio ex vulnere etiam est lætalis, teste Hipp. §. Aphor. 65. Exempla sunt apud ipsum in Epid. in Scamandro, in filio Herpaci & Tichone; in illâ pulchrâ Nerei virgine, & aliis, qui vulnerati, postea conuulsi obierunt. A magnis doloribus etiam conuulsio est pessima: Sic Hipp. 7. Aphor. 10. *ab ileo, inquit, vomitus, singultus, desipientia, & conuulsio malum.* 7. Aph. 18. *propter vigiliam conuulsio aut desipientia, malum.* Conuulsiones in febribus etiam sunt lætales. Hinc Galen. 12. method. cap. 8. de iis sic scribit: *conuulsio, inquit, talis, si modo curabitur, humectationem expetit; ceterum, inquit, curari difficultus vel omnino impossibilis est, si febris occasione est contraria, plerumque succedit exitiali phrenitidi, & taliter conuulsum neminem sanatum, inquit, aut ipse vidi, aut alium narrantem audiui.* Hippoc. 7. Aphor. 13. *propter ardores vehementes conuulsio aut tetanus, malum.* Et sect. 2. Aphor. 26. *melius est, inquit, conuulsioni febrem superuenire, quàm contrâ; quia febris superueniens conuulsioni, eam soluit, si nimirum conuulsio sit à statu ac repletionem frigidi humoris, & ipsa febris sit mediocris. At conuulsio quæ fit à febre, fit propter summam exiccationem; & talis est ferè incurabilis.* Et 4. Aphor. 66. *in febribus acutis conuulsiones & circa viscera vehementes dolores malum portendunt.* Et 4. Aphor. 49. *in febre non intermittente si labrum vel palpebra, vel supercilium, vel oculus, vel auris peruertatur, &c. iam debili existente corpore, mors in propinquo est.* Ita quoque Galen. comm. in Aphor. 35. & 66. lib. 4. dicit conuulsiones, quæ acutis febribus superueniunt, plerumque esse lætales; propterea quòd contingant à summo febris ardore, & nervorum exiccatione. Tales conuulsiones in febribus sunt lætales in adultis, sed in pueris non ita; quia in iis non ita magnus est recessus à naturali statu; pueri enim plerumque multis cruditatibus laborant, & nervosum genus habent valde infirmum. Hoc dicit Galen. 1. Epid. comm. 2. text. 23. his verbis: *Pueri, inquit, propter nervosi generis debilitatem conuulsionibus sunt opportuni, & de parvis occasioibus hoc eis malum accidit, & minus est periculosum.* Hoc dicit quoque Hippoc. 2. Epidem. Multos, inquit, conuulsiones maxime, pueros ab initio tentauerunt, febricitabant & febribus conuulsiones succedebant; erant hæc plerisque diuturniora & innocua, Et

in coacis: conuulsio, inquit, in febris lætales, minimè verò in pueris.

Notand. porrò, quòd conuulsiones in principio febrium non sint ita lætales, sicut in statu; sunt equidem lætæ, sed multò minùs; ratio est, quia in principiis non contingunt à maximâ exiccatione, quia tum illa summa exiccatio non potest adhuc esse facta, quia tum primò ardor incipit; sed sunt à copiâ humorum: talis autem humorum copia non est ita mala, sicut extremus ardor & exiccatio; hæc enim est lætalis & incurabilis, illa verò potest tum arte, tum criticâ naturæ expulsionè euacuari & falli: interim tamen adhuc est mala; quia dum indicat abundantiam humorum, indicat saltem magnitudinem morbi futuram: & sic varia sunt exempla apud Hippoc. in *Epid.* Picionis qui apud Telluris ædem habitabat: Chelionis qui apud Demetum. Vxorìs Heracrii & morosæ mulieris, quam primâ die conuulsio corripuit: qui omnes nihilominus euaserunt.

Not. 2. quòd conuulsiones in febris aliquando fiant ab aliis causis quàm à summâ exiccatione; & tum tales conuulsiones non sunt ita perniciosæ; contingit enim in pueris aliquando à vermibus; in aliis ab humore acri, mordaci, aut æruginosâ bile orificium stomachi obsidente, à quibus venenati vapores in cerebrum feruntur conuulsionem causantes, vel quia cerebrum illis partibus ab acris illis humoribus commosis consentit, vnde conuulsio; & tales conuulsiones, quia non indicant exiccationem sicut aliæ, non sunt ita lætales, sed sæpe de facillimo cessant; sæpe enim aut demisso semine, aut bile per vomitum reiectâ cessant: sic in filio Herophili apud Hipp. s. *Epid.* fuit conuulsio oculorum quæ vomitu atræ bilis per pennam ori immissam cessauit: sic Gal. *comm. in Aphor. s. sect. 1.* dicit, de quodam adolescente, qui frequenter vniuersali conuulsione laborabat ex æruginosâ bile in orificio stomachi contentâ, quâ per vomitum excretâ, statim liberabatur. Signa autem ex quibus cognosci potest, an conuulsio sit ab aliquâ tali causâ, an à summâ exiccatione, varia sunt; si enim febris est in statu, si est maxima & cum summo ardore, si adest virium debilitas, immensa sitis, delirium, vigilie, linguæ ariditas, &c. indicium est, quòd tunc conuulsio fiat à siccitate, & quòd sit lætalis; sin hæc non adsint, & adsint signa affectus stomachi, aut vteri, aut vermium in intestinis, aut præcessit aliqua causa manifesta, ex quâ potuerit conuulsio esse orta, signum est conuulsionem esse ab aliâ causâ, & proinde non aded lætalem. Signum pessimæ conuulsionis est, si sit orta ex præuio tremore; nam si tremor conuertitur in conuulsionem, signum est, quòd conuulsio sit à siccitate & maximâ febre.

Not. 3. quòd conuulsio etiam aliquando possit esse critica, & vel signum futuræ criseos, sicut sunt multa alia symptomata pessima signa, rigor, tremor, delirium, &c. propter agitationem & motum humorum nervosas partes offendentium, vel adsit crisis ipsa naturâ causam morbosam ad nervos expellente: talis criticæ conuulsionis exempla sunt apud

Hipp.2. *Epid.* in illo, qui in Dealcis horto habitabat, & alij, qui cum illa euaferunt & liberati sunt. Porro sicut conuulsio est pessima, quæ acutas febres sequitur, ita longè pessima est & omninò letalis, quæ phrenitidem comitatur; nam talis contingit propter summam cerebri exiccationem. Vnde Galen.12. *method. cap.8.* dicit, quòd exitiali phrenitidi superueniunt conuulsio: & Hipp.5. *Epid. comm.2. text.53. phreniticis*, inquit, *conuulsiones, sed & virulenta vomunt, & ex his*, inquit, *quidam subito moriuntur*. Proinde varia apud Hipp.3. & 5. *Epid.* phreniticorum sunt exempla, quibus conuulsio superuenerit, vt vxoris Philini, mulieris Cylici, & 5. *Epid.* Coronidis seruæ, &c. qui omnes obierunt.

§. IV.

A rigore & horrore.

Maxima in morbis signa desumuntur à rigore, tum partis affectæ, tum causarum, tum morbi, tum futuri eorum euentus. Contingit autem rigor, quando materia acris, mordax, ac biliosa ad partes neruosas ac sensibiles in habitu corporis existentes, vel contra membranas sensiles viscerum fertur, & allidit, easque pungit, mordicat & offendit; propter quem morsum spiritus & calor natiuus per modum fugæ primùm ad interiora se recipiunt, post verò iterum foras erumpunt; & sic alternatim; in quo motu caloris, percipitur frigus, & muscoli coëscunt & vibrantur, ad expellendum id, quod eis nocium est, tamdiu donec calor totaliter foras prorumpat, & causa morbifica expellatur; ex quo patet, quòd rigor fit, cum aliquid sensibilibus partibus est molestum, quod natura, mediante motu caloris natiui & mediante concussionem musculorum, qui sunt in habitu, conatur expellere. Rigor omnis ferè contingit in febribus, aliquando tamen etiam contingit sine febre, vt in inflammatione viscerum, quæ ad suppurationem perueniunt; cum sc. acrimonia puris membranas viscerum pungit & vellicat, in quorum consensum trahitur neruosum genus ac muscoli, qui in habitu sunt. Fit autem rigor & in febribus intermittentibus & in continuis, maximè autem & semper in intermittentibus: in intermittentibus fit in singulis accessionibus, quando morbifica causa in habitum corporis expellitur, quæ ad partes sensiles allidit. Itaque in quotidianis rigor continuè fit, in tertianis alternis diebus, in quartanis quarto quoque die: in continuis fit etiam aliquando rigor, sed non semper, & quando fit, tunc non fit ordinatè, sic vt per certa intervalla, velut in intermittentibus, recurrat, quapropter cum rigor ordinariè & semper fiat in intermittentibus, in continuis verò non, sed tantum aliquando, idèò rigor in febribus est signum intermittentiæ. Vnde Hipp.4. *Aphor.63. quibus*, inquit, *quotidie rigores fiunt, quotidie etiam febres soluntur*. Itaque febrem inuadere cum rigore, horrore, aut refrigeratione, est signum, quòd sit intermittens, non autem continua;

nam

nam continuæ non habent rigorem: sic Galen. *Primò de arte curandi ad Glauconem capite 8.* proponens signa continuarum febrium dicit inter cætera esse quòd non habeant rigorem, horrorem aut frigus. Quod idem Auicenna 4. *sen. tract. 2. cap. 2.* asserit. Verùm tamen hoc signum non est absolūtè certum; nam aliquando rigores etiam apparent in febribus continuis, vt dictum est, & post rigorem in iis non sequitur semper intermissio, sicut in intermittentibus. Et in intermittentibus rigor est bonus, quia ostendit materiam expelli ad habitum, vnde mox sequitur infibricitatio. At in continuis rigor non semper est bonus, sed plerumque malus. In continuis etiam aliquando apparere rigorem patet ex Hipp. 4. *Aphor. 46.* vbi ait; *Si rigor incidat non deficiente febre, agro iam debili, letale.* Et in *Coac. pronot.* dicit, *in febribus acutis continuos rigores esse pranos.* Et 4. *Aphor. 58.* *si in febre continuâ rigor superueniat, salurio,* inquit. Ex quibus locis patet in febribus continuis etiam apparere rigorem. Verùm hoc non est ordinarium, & est differentia; nam in intermittentibus sunt rigores magni & manifesti, & ordinatè per certos periodos recurrentes & cum eis sit manifesta exacerbatio. Verùm in continuis hæc non fiunt. Fiunt autem tales rigores in acutis ac continuis febribus ob varias causas; vel quia cum febre adest inflammatio viscerum internorum; nam quando calidi & acres humores incipiunt in membranosas viscera partes fluere, vel quando illa inflammatio in pus incipit conuerti, tunc ab acrimoniâ humorum ac puris sensibiles viscerum partes punguntur, & sic fit rigor. Vel sunt rigores ab actibus & mordacibus fumis ex putrescentibus humoribus ad habitum eleuatis, qui propter cutis externam obstructionem per carnosas ac sensiles eius partes oberrant, & faciunt rigorem; vel contingunt naturâ humores necdum coctos sed crudos ad habitum corporis symptomaticè expellente: vel contingunt circa tempus status & sub tempus criseos, naturâ sc. humores morbificos iam coctos ad externa expellente. Aliqui ex istis rigoribus sunt boni aliqui mali; ad quod distinguendum oportet considerare, à quâ istarum causarum seu quo istorum modorum rigores fiant, & quo tempore, an in principio febris, an in medio, an in statu; & quales rigores sint, & quid post eos sequatur. Rigores in principiis continuarum febrium non sunt boni; vel enim indicant viscerum inflammationem cum febre coniungi; vel ostendunt febris malignitatem; indicant enim humores esse acres & mordaces ac biliosos, & illos turgere, ac hinc inde in corpus ac in habitum ferri; vel naturam ab eis irritatam eos symptomaticè ad habitum expellere, quòd est malum; nam talis expulsio non est critica aut salutaris, sed mala & symptomatica; quia fit in principio & non in statu, & est humoris ad hoc crudi & non cocti, & est insufficiens, ac talis quâ morbus non soluitur. Hæc confirmat Galen. *comm. 2. in secundum Epid. text. 75.* vbi dicit, quòd rigor in principio vel significet febrem ex inflammatione viscerum, vel insignem malignitatem. Tales rigores ex viscerum inflammationibus contingere patet 2. & 3. *Coac. 2.* & in lib.

Prænot. ubi proponit frequenter rigores cum obliuione ac ignorantia, vel rigores cum face flammea, vel rigores cum dolore vesicæ, qui sunt dolores ex viscerum sc. cerebri, vesicæ, pulmonis, & iecoris inflammatione contingentes, sunt omnes periculosi: sic Galen. 6. *de loc. affect.* c. 4. ostendit, ex suppuratione renum, vesicæ, hepatis eiusmodi rigores excitari. Dignoscuntur autem inflammationes ex rigore; quia si rigor appareret in principio febris, & est diuturnus septem aut octo horarum, & non est ita magnus, & alicuius partis affectæ signa ad sunt, (quod ex dolore percipitur, & ex actionibus alicuius partis læsæ, & excrementis eius mutatis, & propriis illius partis signis,) certum est illius partis inflammationem adesse: ut si, verbi gratia, rigor appareret in principio cum acuta febre, cum difficultate respirandi, cum tubedine genarum, &c. signum est peripneumonix: si cum dolore capitis, oculis rubris & flammeis, delirio, &c. signum est phrenitidis: si cum dolore vesicæ, difficultate mingendi; signum est inflammationis vesicæ. Et sic de aliis. Rigores, qui sic in principio apparent, indicant incipientem inflammationem ac humores acres iam in partes sensibiles viscerum, nempe membranas, influere; at si rigores postea appareant iterum, signum sunt non iam incipientium inflammationum, sed talium, quæ in pus vertuntur; quapropter rigores, qui in medio febrium oriuntur, sunt etiam prauis; quia vel symptomaticam expulsionem humorum indicant, vel suppurationem, quorum utrumque est malum. Possunt tamen etiam aliquando rigores fieri ab acris halitibus in habitum eleuatis, qui propter cutis obstructionem nequeunt exhalare, sed per habitum oberrant, & tales rigores non sunt tam mali; interim tamen non etiam boni; quia saltem acrimoniæ humorum & acrem putredinem, ex quâ illi mordaces habitus refurgunt, & cutis obstructionem indicant. Alias rigores in medio febrium, & ante statum, aut ante diem criticum sunt periculosi: sic Hipp. 4. *Aphor.* 29. dicit, *quod rigor in sexta die habeat indicium difficile;* quia dies sexta non est critica; sic etiam, ut dictum est, rigores in principio, ut testis est Galen. 2. *in primum Epid.* sunt signum malignitatis; etenim rigor est signum criticum, & fit naturâ humores in habitum expellente; critica autem signa in principio apparentia sunt mala, imò si apparent in principio cum virtute debili sunt lætalia. Hinc Hippoc. 4. *Aphor.* 46. rigor, inquit, *si incidat cum febre non deficiente & virtute debili, est lætalis;* quia rigor cum virtute debili est signum decretorium non decernens; quomodo enim decerneret, si facultas est debilis? *decretoria autem non decernentia,* ut inquit Hippoc. *sunt lætalia.* At rigor apparens in statu, si cum aliis signis criticis coniungitur, si præcesserint signa concoctionis, si facultas est valida & appareat in die critico, est signum bonæ criseos futuræ; & talis rigor est bonus, & de tali loquitur Hipp. 4. *Aphor.* 58. cum dicit, *à febre continuâ habito si rigor supervenerit, solutio iudicium enim est,* humores iam à naturâ aptari, & vel per habitum

bitum vel per alias partes depulsum iri. Et hæc sunt signa à rigore desumpta secundum tempus morbi in quo apparent.

Sumuntur etiam signa à rigore secundum aliqua, quæ cum rigore coniunguntur, seu à modo rigoris: sic rigor, qui præcedit euacuacionem, est bonus: sic Galen. in comm. ad Aphor. 58. sect. 4. dicit, in febribus ardentibus illum solummodo rigorem esse bonum ac febrem tollere, quem vel sudor magnus, vel magna euacuatio sequitur; nam si non sequitur euacuatio, est signum, quodd natura solum sit à malignitate causæ morbificæ irritata, & ea non sit expulsa, sed retenta, & postmodum maius malum in corpore causatura; contrà verò, si rigor sequitur euacuacionem malum est; signum enim est plus materiæ retineri quam euacuati. Hinc Hippoc. sect. 7. Aphor. 4. à sudore rigor malum. *Refrigerationes post rigorem, quæ non recalescunt, mala, inquit Hipp. Proræ.*

§. V.

A palpitatione.

Palpitatio est quædam agitatio & motus ac concussio partium internarum, constans quâdam partium dilatatione & constrictione. Hæc contingit aliquando in toto corpore, aliquando in vnâ aut pluribus partibus tantum, vt corde, stomacho, hypochondriis. Causa palpitationis est crassus quidam status ac spiritus in parte contentus exitum querens, & non inueniens, qui illo suo motu partem palpitare ac tremere facit. Talis autem status ac spiritus est soboles frigiditatis; & ideo palpitationis causa est quædam frigiditas & caloris naturalis defectus. Comingit tamen etiam palpitatio aliquando, à morbo biliosorum humorum ac pituitosorum, vel à vaporibus venenatis os ventriculi ac cor insectantibus, qui faciunt illas partes agitari & concuti, conantes illos humores seu vapores suo motu à se propellere. In acutis febribus, membrorum palpitationes, malum: nam vel indicant eorum refrigerationem, vel defectum caloris natui vaporosos status generantis, vel indicant malitiam vel venenositatem vaporum membra ad illum motum concitantium. Membrorum autem refrigeratio in acutis febribus est mala; quia, vt supra dictum est, indicat defectum caloris natui: est etiam pessimum, humores ita esse venenatos & mortuos; vnde quibuscunque palpitatio euenit, semper est mala. 1. *Pror. 55. circum umbilicum dolores palpitantes, inquit Hippoc. mentis alienationem indicant;* quia indicant vaporosos status vel malignos vapores; qui forte in capite accedunt; & si ascenderint mentis lationem inducunt. Ventriculi ac cordis palpitationes in acutis febribus, frequenter etiam animi deliquia inducunt. 1. *Epid. comm. 3. text. 19.* scribit Hippoc. de sileno, quodd à primâ dîspicitur magnum habuiss. & hypochondriorum magnam palpitationem, & mortuus est. *Palpitationem per totum, inquit Hippoc. Pror. supra sect. 4.*

tur defectus loquelæ & obmutescencia, & inde mors; nam cùm palpitatio est per totum, refrigeratio est per totum; refrigerationem autem talem facile sequi potest defectus loquelæ, musculis sc. refrigeratis ac stupore affectis, ut in comm. inquit Gal. facile sequitur mors, quippe quæ in frigore ac caloris extinctione consistit.

Not. tamen, quodd sicut de omnibus aliis pessimis symptomatibus dictum est, etiam aliquæ palpitationes possint esse bonæ; nimirum quando sunt criticæ; nam sicut, tremores, convulsiones, rigores possunt esse critici, ita & palpitaciones; quod probatur ex Hippoc. 1. Pror. ubi sic loquitur: *ventris quoque palpitaciones cum hypochondrij tensione sublongâ & tumente indicant sanguinis eruptionem; inhorrescunt autem hi*, inquit.

§. VI.

A gesticulatione manuum.

A manuum motu pars affecta ac periculum in morbis aliquando cognoscitur. Fricatio narium perpetua in pueris vermium signum est. Fricatio virgæ & continua manus admotio inter signa calculi ponitur. Qui apoplexiâ tacti sunt, siue à causâ naturali, siue à casu, siue ab ictu violento, ratione destituti perpetuò manum capiti admovent; quia ibi mali causam ac læsionem percipiunt, quas manu cogitant amouere: sic in doloribus, cui parti ægri sæpiùs manum admovent, ibi dolorem sentiunt. Inordinata manuum gesticulatio in febribus acutis, delirij, & consequenter perniciosum signum est: sic 1. *Prognost.* 23. *In febre acutâ aut phrenitide aut pulmonâ, aut capitis dolore, qui manus ad os fert, aut muscas, quæ non adsunt venatur, aut festucas colligit, aut floccos à veste carpit, aut stipulas à pariete colligit, id omne malum atque exitiale est; quia indicat delirium, quod in acutis febribus est letale.* 3. *Epid. sect. 3. text. 86.* scribit Hippoc. de vxore Dealcis, quodd semper tacita villos straguli carpebat, & scalpebat, plorabat, & mox ridebat; quæ omnia sunt signa delirij.

§. VII.

A pandiculatione & oscitatione.

Pandiculatio nihil est aliud, quàm omnium corporis partium distentio. Differt pandiculatio ab oscitatione; quod pandiculatio sit symptoma omnium musculorum, oscitatio verò solùm musculorum iuxta maxillas, ut docet Galen. 2. *de caus. sympt. cap. 5.* sunt autem pandiculatio & oscitatio, cùm spiritus aliquis vaporosus in musculis contentis expellitur. Pandiculatio & oscitatio in sanis signa sunt somnolentiæ, vel somni prægressi non absoluti, cum quo adhuc dormiendi voluntas permanet.

In ægris verò sunt signa imminenti febris: sunt autem signa non continuorum, sed intermittentium febrium; nam ante paroxysmum intermittentium febrium semper pandiculationes & oscitationes præcedunt, ratio est, quia ante paroxysmos in illis febribus, cum iam humores paroxysmum facientes incipiunt moueri & agitari, vaporosa fuligo è vasibus in musculos extruditur, vnde pandiculatio; cumque multus sæpe aer cum iis sic extrudatur, is ad partes oris exitum quærens ipsum diducit & aperit, vnde fit oscitatio.

S. VIII.

A decubitu.

Multa etiam à decubitu signa sumuntur tum partis affectæ tum futuri euentus, tum ipsius morbi. *Ægrotum cubare sicut in sanitate ordinariè solet, est bonum signum*, inquit Hipp. 7. Coac. si. Et 1. Prognost. 16. Plerumque autem solent sani cubare in alterutrum latus, pedibus nonnihil contractis; & idè talis cubandi ratio in ægris est bonum signum; nisi forte habuerit semper aliam cubandi consuetudinem; nam tum cubare eum sicut sanus consuevit non est malum, sed bonum. Cubare autem in latus est bonum signum; quia est signum robustæ adhuc facultatis moriæ valentis sc. corpus adhuc ita super latus sustinere, ne in dorsum cadat; decubitus enim in latus non fit nisi cooperante facultate moriæ, & musculis ita corpus super latus continentibus; nisi enim ipsum ita sustinerent, corpus suâ grauitate concideret in dorsum, vt Galen. comm. 1. Prognost. sect. 17. testatur. Supinum autem cubare est malum; idque dupliciter, vt causa sc. & vt signum. Vt causa: quia hoc decubitu respiratio læditur, propterea quòd tum pondus thoracis pulmonem incumbat, quod non fit cum corpus decumbit in latus. 2. quia talis decubitus infert terribilia somnia, quia respirationem lædit & disponit ad incubum, apoplexiam, paralysem; eo quod pituita in cerebro per noctem collecta facilius in spinalem medullam & posteriores cerebri ventriculos, qui sunt digniores, decidat. 3. quia naturaliter pituita debet purgari per nares, talis autem decubitus plurimum impedit talem euacuationem. Vt signum: quia indicat debilitatem potentiæ animalis non valentis corpus in latere sustinere, sed sinentis ipsum suâ grauitate cadere in dorsum, quod est malum in grauissimè ægrotantibus & debilibus. Sic morientes omnes in dorso iacent, nec in latere possent sustineri. *Decumbere in ventre, nisi æger sit assuetus, est etiam malum*; vt habetur 1. Prognost. 22. est autem malum dupliciter; & vt causa, & vt signum. Vt causa; quia impedit respirationem, imò in pueris, senibus, debilibus sæpe posset causare suffocationem: vt signum; quia vel est signum delirii, vel doloris ventris: delirii quidem, quia æger aliquid facit contra consuetudinem, honestatem, & irritationem: doloris ventris; quia sæpe dolore ven-

tris laborantes delectantur seu voluptatem capiunt manibus ventrem premendo, vel ei incumbendo, præcipuè quando dolor à flatibus causatur; quia flatu inferunt dolorem tendendo, tensio autem illa reprimi-
tur pressione manuum vel incubitu in ipsam. Aëgrum in lecto non diu posse sedere erectum, sed statim decumbere est signum debilitatis. Non posse dormire capite demisso sed debere dormire corpore eleuatiore & valde erecto, idque præter consuetudinem, signum est difficultatis respirandi & orthopnæ: nam erecto existente corpore minore molestia musculi eleuantur, & viæ thoracis sunt latiores, quàm dum grauitate suâ pulmoni incumbunt, & eum coarctant. Residere frequenter in lecto est etiam malum signum; nam vt ait Galen. *in prognost.* causæ cur ægri velint frequenter in lecto assurgere & sedere sunt inquietatio; vel delirium; nam modò velle decumbere, modò velle residere est signum magnæ angustię & inquietudinis; morbi enim vehementia & magnus æstus faciunt, vt non possint manere quieti, sed semper quærant mutationes. Est etiam signum delirij; nam delirantes sunt inquieti, & quid faciant ignorant. Manibus & cruribus extensis ac distractis dormire est etiam malum; nam qui ita iacent, id faciunt vel scientes vel delirantes: si scientes, signum est magis doloris & angustię, & quod placidè dormire non possint: si delirantes, iam hoc malum est, quatenus est signum delirij proiectis manibus pedibusque iacere, capite cervicali incumbente, vt mentum in altum erigatur, vel vt caput à cervicali ita inflectatur, vt mentum clauiculis incumbat, iam mortis signum est. *Aëgrum semper decidere ad imum lecti, vel ad pedes deorsum delabi*, inquit Hipp. *magno cum periculo est*; quia est signum debilitatis potentiæ motiue, quæ non valet corpus continere loco lecti eleuatiore, sed finit ipsum semper deorsum ad pedes prolabi. Verùm considerandum est, an talis decubitus fiat ratione debilitatis; nam aliquando fit propter aliam causam, quia sc. vel lectus malè stratus est, vel quia æger ob frigus magis in lectum se immergit, vel hoc facit, vt pedibus imum lecti tangat, & eo tanquam corporis suo fulcro utatur. Pedes extra stragula protrudere, est signum vel magni ardoris, vel inquietudinis, vel delirij: si est in paroxysmo febrili, & pedes valde caleant, est signum magni æstus, aliàs inquietationis. Et si aura sit frigida, pedes frigidi, est signum delirij. Si quis ob præcordiorum aut abdominis dolorem conqueratur, & decubitu in ventre vel pressione manuum iuuetur, signum est colicæ ac doloris à flatu; at si attractum non fert, neque stragula super ventrem nisi leuissima tolerare potest, signum est inflammationis. Ex decubitu etiam pars affecta cognoscitur: in inflammatione hepatis facilius est decubitus in latus dextrum, quàm sinistrum; ratio est, quia si in sinistrum decumbat, pondus hepatis inflammati, quod est in dextro, propendet versus latus sinistrum, & ita mole suâ distrahit membranas, & vincula, quibus alligatur, & diaphragma attrahitur; vnde dolor, anxietas & difficultas respirandi. At quando decumbit in dextrum, tunc hepatis moles in dextro
existentis

existentis placidè sine tali diuulsione ac tensione incumbit in mûsculos abdominis ac lectum, & ita quietus iacet: sic etiam qui pleuritide laborant, non possunt incumbere in latus sanum, propter eandem causam; quia tum phlegmone propendet ad cavitatem thoracis, & sic pondere suo diuellit pleuram à costis & thorace; sed decumbunt melius in latus ægrum; quia tum moles phlegmonis non dependet in partem oppositam, sed thoraci leuiter incumbit; atque hoc est, quando phlegmone est interna; sed quando est in ipsis mûsculis thoracis, tunc difficilius incumbunt in latus ægrum; ratio est, quia cùm phlegmone tunc sit valde externa, dolet pars à tactu externo, non dolet autem cum phlegmone est profunda & interna; & idè qui laborant phlegmone internâ, non sentiunt dolorem à pressione aut à tactu externo lecti; at cum phlegmone est externa, tunc à pressione lecti sentiunt dolorem. Quid significet hiantie ore dormire non est huius loci exprimere.

§. IX.

Ab inquietatione.

Hoc signum ad decubitus etiam referri posset; vocatur autem inquietatio, quando æger est valde inquietus, & nullo situ permanere potest, sed singulis momentis se modò in dextrum, modò in sinistrum latus vertit, modò in ventrem, modò erigit, modo ab vno lecto ad alterum transferri cupit, modò pedes contrahit, modo extendit, & in singulas horas lectum aliter sterni iubet; aliquando vocatur iactitatio, iectigatio, anxietas. A causis variis contingit hæc inquietudo; interdum cùm stomachus ciborum quantitate, aut multis prauis humoribus ad vomitum commoueri incipientibus est oppressus; vel cum humor aliquis malignus os eius obsidet. Interdum ab inflammatione internâ diaphragmatis, hepatis, vel aliorum viscerum dolores ac puncturas inferente; interdum ab occultâ morbi ac humorum malignitate, vt in peste. Interdum à maximo febris ardore, præsertim in statu; interdum cum humores in venis ac circa præcordia turgentes agitantur; vel cùm crisis instat & humores morbifici à naturâ coqui & expelli ac agitari incipiunt. In pueris contingit aliquando à vermibus ad os stomachi ascendentibus, ipsùmque pungentibus. Frequenter etiam contingit in variolis antequàm erumpant, & cùm erumpunt, cessat. Inquietudo, si æger cibo se impleuerit, si nausea adsit, vitio stomachi oriri significatur; idque magis si subsequente vomitu cessauerit; quod tùm fit, quando causa inquietudinem faciens, in stomachi cavitare fuerit contenta; nam si ea in paucâ sit quantitate, & vel tunicis vel orificio stomachi impacta; nec sequitur vomitus, nec etsi sequeretur, idè statim inquietudo cessaret. Si inquietudo est cum dolore interno, & intus maximus ardor percipitur, & foris pedes ac manus frigeant, potius erysipelas aut phlegmonem

nem in internis partibus indicat. Si signa coctionis præcessere, natura sit valde valida, & postridie sit dies critica, ut si sit dies sexta, & adsint alia signa indicatoria, signum est postridie crîsim esse futuram. Hinc Hippoc. 2. Aphor. 13. *quibuscunque indicatio sit, iis nox ante accessionem gravis existit.* Omnis inquietudo seu anxietas, exceptâ eâ quæ critica est, est mala; non omnis tamen est æquè mala aut perniciofa, quæ contingit vicio stomachi, non semper est periculosa, quia non diu durat, & vomitu oborto sæpe cessat. Ideo Hippoc. in Coac. prænor. dicit, *quod anxietas cum fustidio & nausea non sit maligna*: sic 7. Epid. text. 85. Cheotini uxor in febris semitertianâ, cum febris inciperet, habebat anxietatem, vomitum, horrorem ac sitim, procedente verò febre cum melicratum potasset & vomuisset, horror & anxietas sedata sunt. Contingit verò talis anxietas sæpe in accessionibus febrium intermittentium cum nausæâ; & talis non est perniciofa. Anxietas quæ fit propter magnitudinem æstus in febribus acutis, tempore statûs, etsi non sit bona, quippe quæ magnitudinem æstus febrilis indicat, tamen non est perniciofa ac lætalis, quia ex ratione morbi & symptomatum ardentibus febribus est propria. Si inquietudo fiat propter morbillos aut exanthemata, quæ necdum eruperunt, non est etiam tam mala, quia iis prorumpere incipientibus cessat, & talis inquietatio est quodâmodo critica, qualè diximus non esse malâ. At anxietates & inquietationes, quæ fiunt in febribus malignis, seu in iis febribus, quæ foris apparent esse mites & benignæ, & quibus exteriora non videntur multum calere, quales febres; vel propter internam inflammationem, vel propter abundantiam putridorum humorum in venis circa præcordia æstuantium, vel virium imbecillitatem contingunt, illæ sunt periculosæ. Omnium verò pessimæ, quæ cum animi deliquiis, cum sudore frigido, cum externâ manuum ac pedum refrigeratione contingunt. Talis fuit in sileno, de quo Hipp. in Epid. lib. 1. com. 3. text. 9. sic 1. Pror. text. 26. *quæ cum refrigeratione, inquit Hipp. & febre & sudore partium superiorum fiunt inquietationes sunt phrenitica & perniciofa.* Pessimæ sunt inquietationes in die critico, quas nulla sequitur humoris morbifici évacuatio: Sic 2. Pror. text. 27. *quæ in indicatoriis diebus cum proiectione & inquietatione & absque sudore contingunt perfrigerationes, mala, inquit, existunt.* Inquietudo in sanis futuros morbos prænuntiat.

§. X.

A lassitudine.

Lassitudo est duplex, alia fit à laboribus, vel aliâ causâ manifestâ, quæ non est huius loci; alia est spontanea & sine ullo labore fiens, de quâ hic est sermo. Hæc autem est triplex, teste Galeno: vlcerosa scilicet tensiva, & phlegmanosa. Vlcerosa est, cum sentitur quædam lassitudo, & impotentia ad motum cum quadam corrosione ac vlcerationis sensu,

sensu, quasi corpus pungeretur multis aciculis. Tensiva est, cum sentitur quædam tensio, & homines sentiunt se grauatos, & talis sensus tensionis est in partibus, ac si partes ruptionis sensu paterentur. Phlegmanosa est, quando in eâ percipitur vtraque illa lassitudo, tensiva scilicet seu sensus tensionis, & vlcerosa seu sensus corrosionis ac punctio- nis. Et phlegmanosa talis est, vt ægri sentiant se musculos quasi contusos & calentes habere, imò sentiunt quasi ossa contusa ac fracta; vnde hæc lassitudo etiam ostocopos vocatur. Vlcerosa lassitudo fit à cacochymia, & ab acris ac mordacibus humoribus, qui è venis in musculos sese insinuant; tales enim propter acrimoniam suam in musculos faciunt sensum vlceris. Tensiva lassitudo fit à plethorâ siue à tensione venarum; nam si adesset etiam cacochymia, non sola tensio sentiretur, sed etiam sensus corrosionis, & etiam vlcerationis. Phlegmonosa fit à plethorâ simul cum cacochymia mixta; propterea quòd in phlegmonosâ & tensionis & vlcerationis sensus adsit. Ex his facile est colligere, quid eiusmodi lassitudines in morbis indicent; in primis, vt inquit Hippoc. 2. *Epid. 15. spontanea lassitudines morbos prænuntiant*; significant enim morbificam aliquam causam contineri, seu plethoram seu cacochymiam, à qua ipsæ causantur; de quibus verendum est, ne breui morbum inducant. Tensiva lassitudo plethoram indicat & futuros morbos, quales à plenitudine sanguinis possunt causari. Vlcerosa indicat cacochymiam & futuros morbos è bile, ac acris humoribus, ac morbos à putredine humorum fientes. Phlegmonosa & plethoram & cacochymiam indicat, & morbos consequenter graues. Lassitudines in ipsis morbis & præcipuè acutis ortæ, plerumque sunt malæ. Dico (plerumque) quia aliquæ lassitudines quodam modo sunt criticæ; nam aliquando humores è venis critico modo à naturâ ad externa propelluntur, & tales lassitudines morbis oborientes sunt bonæ. Itaque lassitudines crurum & aliorum membrorum cum signis concoctionis & cum morbi prioris remissione sunt bonæ. Bonæ sunt etiam illæ, quæ superueniente euacuatione euanescent; nam significant criticam expulsionem; malæ quæ perseverant. Lassitudines aliquando prænuntiant abscessus: sic. 4. *Aphor. 31. inquit Hippoc. quoquo modo in febribus facta sit lassitudo, ad articulos, maximè & circa maxillas, sunt abscessus*. Lassitudines cum multis aliis symptomatibus sunt malæ; indicant enim naturam ab humoribus vndiquaque obrui. 2. *Præf. text. 3. sic habetur; quibus alius linida, lassitudo, capitis dolor, sitis, vigilia, obscuritas, oculorum & impotentia fuerit, vt mente moueantur spes est*. Et 1. *Coac. sect. 1. text. 36. Delassati, caliginosi, pernigiles, in somnum proni, desudantes, recalcrescentes, malum*. Et 3. *Coac. sect. 1. Lassati, singultuosi, supere occupati, malum, &c.*

A paralyſi & torpore membrorum.

Paralyſis omnis neceſſariò fit vel cerebri vel ſpinalis medullæ vitio; unde omnis paralyſis aliquam iſtarum partium lætiam indicat. Contingit paralyſis aliquando à maniſeſtâ cauſâ, aliquando ab internâ. A maniſeſtâ, vt argento viuo, decubitu per noctem in frigidâ & humidâ terrâ, partium refrigeratione maximâ, morâ in aquâ, caſu ab alto, percuffione, &c. paralyſis ergo aliquam ex illis cauſis indicat. Omnis autem paralyſis eſt mala & difficilis curationis, præcipuè in ætate ſenili: quæ à præſeſione nerui, luxatione, eſt incurabilis: quæ à caſu ex alto & iſctu capitis, eſt periculofa ac lætalis; quæ fit per ſe primò ab obſtructione vel compreſſione contingit; obſtructio illa à frigidis ac pituitiſis pletumque fit humoribus; compreſſio à tumoribus: ſic Galen. 1. *de loc. aff. cap. 6.* dicit quemdam incidiffe in ſtuporem digitorum propter tumorem factum circa ſeptimam vertebram; hinc paralyſis refrigerationem ac pituitam neruis impactam indicat; aliquando ſequitur alios morbos, vt apoplexiam, epilepſiam, colicam, febres acutas, febres chronicas, lethargum, peripneumoniam, &c. Aliquibus morbis ſuperueniens eſt bona, aliquibus mala. Cum apoplexiæ, epilepſiæ, colicæ ſuperuenit, eas ſoluit; & talis paralyſis eſt critica, quia fit humoribus à naturâ in ſpinalem medullam, genus neruoſum, ac habitum corporis expulſis. Tum bonum eſt paralyſim eſſe criticam, quando prior morbus eſt periculoſior & deterior paralyſi ſuperuenienti; at quando paralyſis eſt deterior, tum non eſt bona, nec talis cenſetur eſſe critica, ſed potiùs ſymptomatica, & paralyſis per transmissionem ac metaſtaſim humorum facta. Tunc paralyſis cognòſcitur eſſe critica, quando illâ ſuperueniente prior morbus minuitur, vel ceſſat. In febribus acutis torpor ac paralyſis ſunt malum, quia frigiditatem cerebri, ac caloris natiui defectum indicant, quæ in omnibus acutis ſunt mala, niſi ſint critica, quod rarò fit. Torpores & ſenſus priuationes, præcipuè in ſenibus futuram apoplexiam ſignificant. Partes quæ paralyſi ſunt affectæ, indicant quo loco cauſa morbiſica ſit contenta; de quo apud Præcticos.

A Caſu in terram.

In aliquibus morbis contingit, vt ægri ſubitò nolentes in terram cadant, nec pedibus conſiſtere poſſint, & ſenſu motuque quodammodo priuentur; talis ſubitus caſus eſt malum ſignum; nam indicat magnitudinem mali, quòd ita in momento omnes corporis vires & virtus motiua pereant, vt ægri cadere cogantur. Indicat autem caſus offenſionem cere-

bri eamque maximam & facultatis animalis omnimodam læsionem. Læditur autem cerebrum & potentia animales vel affectu primario, vel affectu per consensum. Casus non indicat necessariò læsionem cerebri per se, sed vel vno vel altero modo; nam casus ille contingit & in morbis primariis cerebri, vt in apoplexiâ & epilepsiâ; contingit etiam in morbis qui non sunt cerebri, sed aliarum partium, vt in leipothymiâ, quæ est affectus cordis, in vulnere thoracis, &c. Solent autem casus fieri maximè in 5. morbis: in apoplexiâ, epilepsiâ, catalepsi, suffocatione vteri, & leipothymiâ, sub quâ potest comprehendi magnum vulnus subitum & magnam sanguinis effusionem, indeque lipothymiam inducens. Potest etiam fieri; si magnus intus abscessus subito rumpatur, vel in paracentesi pus vel aqua confertim effluat. Potest etiam fieri casus à subito timore; sed ab his postremis fit, quatenus ab eis fit lipothymia. Non potest autem hic casus fieri, nisi in morbis, qui vel cor vel cerebrum offendunt per se vel per sympathiam, à vaporibus sc. aut humoribus malignis subito ad ea delatis; vel à spiritibus subito euacuatis aut subtrahitis; nam si cerebrum læditur, mox facultas animalis & motiua pereunt; unde corpus motu destinatum cadit: si cor læditur, vitales spiritus à cerebro retrahuntur, quibus destitutum cerebrum priuatur etiam facultatum suarum usu; quippe quæ lumine à corde transmissio egent.

Queritur: an verum sit, quòd vulgus dicit, illam apoplexiam esse simpliciter lætalem, in quâ æger in terram cadit. Respond. subitum casum esse signum magnitudinis magni; & idè sic cadere est malum signum; sed an ceciderit super lectum, aut terram quoad hanc rationem seu quoad rationem signi est indifferens; est tamen aliquando malum vt causa cecidisse in terram, quia potest contingere vt tali casu se læderit, & caput alliserit contra terram, quâ concussione absque dubio apoplexia augetur.

CAP. VII.

A Respiratione.

S. I.

Respiratio mutatur vel ratione finis, vel ratione potentia mouentis, vel ratione instrumentorum. Ratione finis; nam si calor est maior vel minor, id est, necessitas maior vel minor refrigerij, quod est finis respirationis, variatur respiratio: si potentia est fortis vel debilis, eadem permutatur. Si membra ad refrigerationem concurrentia benè vel malè se habent; eodem modo semper contingit in respiratione differentias; ideoque differentia respirationis vitium vel circa vnum vel circa alte-

rum istorum indicat. Porro instrumenta ad respirationem concurrentia sunt plurima, cerebrum, nerui, nares, fauces, thorax, pulmo, mediastinum, diaphragma, musculi, aspera arteria, venæ & arteriæ pulmonis: quapropter vitio vnus istorum læditur respiratio; nam ad bonam respirationem debent omnia illa instrumenta bene sese habere; ad malum sufficit vitium vnus; & propterea respiratio viciata non indicat affectum vnus istarum partium tantum, sc. pulmonis aut diaphragmatis, sed supradictarum omnium; nam sæpe tam bene imò magis sæpe læditur respiratio propter vitium vnus saltem partis coadiuuantis ad modum & bene esse respirationis, & concurrentis tantum per modum causæ sine quâ non, quapropter vitium partis effectiue & principaliter respirationem facientis. Itaque respiratio læsa est dubium signum, & non indicat necessarium vitium pulmonis, sed vel vitium eius vel diaphragmatis, vel cerebri, vel asperæ arteriæ, vel faucium, vel hepatis, vel vteri. Cuius autem vitio contingat ex aliis signis concurrentibus debet colligi: Sic in amantibus propter imaginationem distractam, in phrenitidis per obliuionem respiratio fit rara & suspiriosa: Sic vitio potentiæ motuæ existentis in cerebro læditur respiratio. Contingit etiam respirationem lædi vitio hepatis; nam in inflammationibus hepatis respiratio læditur propter diaphragmatis coarctationem. Vitio vteri, vt patet in strangulatione; nam in eâ aliquando respiratio in totum aboletur. Vitio colli & asperæ arteriæ, vt patet in anginosi, strangulatis per suspensionem. Vitio cordis, sic corde excalefacto respiratio fit maior & crebrior. Vitio stomachi ac ventris inferioris; sic cibo repletis, hydropicis, mulieribus grauidis parua cebræque fit respiratio, nullius ergo partis vitium, nec vllum determinatè morbum indicat viciata respiratio. Propter multos alios morbos adhuc potest vitari respiratio, vt propter inflammationem, obstructionem tubercula, puris collectionem, compressionem, magnam ac diuturnam exulcerationem, per quam pulmonis substantia est diminuta, neruorum ac musculorum paralyism, &c. Respiratio enim neque partem affectam, neque morbi speciem bene potest indicare. Melius autem indicat futurum morbi euentum, periculum sc. vel salutem; nam cum actio ad vitam valde sit necessaria, eam bene se habere est bonum signum; malè verò, malum. Respiratio itaque cum sit symptoma, & consequenter indicet per modum effectus, idèd maximè indicat suam causam: vnde si sciatur, quænam sint causæ singularum differentiarum respirationis, scitur quoque quid indicent. Porro cum respiratio constet duabus partibus, inspiratione & expiratione, à tota respiratione seu vtraque simul, vel vnaquaque seorsim signa desumi possunt. Inspirationem esse expiratione iucundio rem, signum est magni æstus & caloris; nam inspiratione attrahitur frigidus aër, quo æstus ille reunditur. Expirationem inspiratione esse iucundio rem, signum est cor & pulmonem obrui prauis vaporibus ac fuliginibus. Inspirationem expiratione esse molestio rem, iucundio rem verò expirationem, indicat etiam

etiam inflammationem, dolorem, angustiam, obstructionem, ac pondus circa partes anhelitus, & debilitatem potentiae motuæ respirationem facientis; nam hæc omnia faciunt inspirationem esse molestant, difficilem atque dolorosam; nam tum non possunt partes thoracis facile & sine dolore dilatari; expirationem verò illa eadem faciunt facilem; quia expiratione concidit thorax, quæ concidentia fit minori conatu & minori robore facultatis, & per concidentiam pulmo recedit à partibus dolentibus & inflammatis, vnde illa concidentia non est dolorosa. Aëre frigido delectari est signum magni caloris, & obstructionis in pulmonibus; eo verò lædi est signum frigiditatis. Lædi inspiratione aëris frigidi, est etiam signum aliquando asperæ arteriæ exulceratæ. Anhelitus fœtidus quid indicet, videndum est infra, ubi de signis à fœtore. Expiratio calida est signum magni ardoris & æstus interni; expiratio frigida contra defectus caloris: *Qui frigidus ex naso & ore expiratur spiritus*, inquit Hipp. in *Prognost. admodum exitialis est*, quia emortuam indicat facultatem. Respiratio magna indicat robur facultatis cum calore magno & instrumentorum obedientiâ & sanitate. Respiratio parva instrumentorum angustiam, facultatis imbecillitatem, dolorem in partibus vel frigiditatem indicat; nam propter dolorem non potest thorax multum dilatari; nam motu dolor exasperatur in partibus vicinis: Sic Hipp. 1. *Prognost. 27. spiritus crebrior indicat dolorem aut inflammationem super præcordia*. Obstructio etiam & adstrictio paruam faciunt respirationem, sed tantò crebriorem ac celeriore. Respiratio celeris ac crebra indicat calorem seu usum auctum, & dolorem; nam cum dolor impedit magnitudinem, debet deficiens magnitudo celeritate compensari: indicat etiam facultatis imbecillitatem, quæ cum tam debilis sit, ut non possit facere magnam respirationem, facit saltem celerem & crebram. Obstructio & compressio externa, cum non patiantur magnam respirationem, sunt causa, ut fiat celeris & crebra. Hinc tumores qui circa ventrem sunt, ut in liene, stomacho, colo, quia septum transuersum coarctant, paruam celerem ac crebram faciunt respirationem. Hinc asciticis, mulieribus grauidis, cibo repletis, magnum ventrem habentibus, respiratio est parua, celeris ac crebra. Respiratio rara etiam oblivionem, delirium, amorem atque lethargum indicat. Spiritus sublimis, teste Galen. 6. *Epid. comm. 2.* ab Hippoc. vocatus, cum ad scapulas usque thorax mouetur; & talis, inquit, indicat magnum in respiratione impedimentum ut v. g. peripneumoniam, magnum asthma, anginam, orthopnæam, empyema; & talis respiratio est perniciofa: sic morientibus omnibus spiritus fit sublimis. Respiratio inequalis ac intercisa indicat dolorem, ut in anginâ, pleuritide, facultatis imbecillitatem, mentis perturbationem, obstructionem, aliquando & musculorum thoracorum conuulsionem. Respiratio cum sensu suffocationis vel indicat aëris vitium: sic qui in aëre sunt angusto, infecto prauis humoribus & fumo carbonum, calcis, gypsi, &c. videntur sibi suffocari; vel indicat obstructionem

obstructionem asperæ arteriæ; vel venenatam qualitatem vaporum ad diaphragma ac pulmonem ascendentium, vel muscutorum thoracem mouentium debilitatem ac resolutionem. Respiratio abolita indicat catarrum suffocantem, lætalem anginam, apoplexiam, vteri strangulationem, mortem imminuentem. *Bona respiratio*, inquit Hipp. 1. *Prognost. text. 25. in acutis morbis est bonum signum; est enim signum omnes partes respirationsi seruientes*, vt inquit Galen. *in comm. nempe cor, thoracem, pleuram, pulmonem, tracheam, &c. bene se habere*; nam si vlla earum malè se haberet, bona non esset. Et 1. *de Crisibus*, inter bona signa recenset bonitatem respirationis. Pessima autem est mala respiratio, præcipuè quando cum prauis aliis signis concurrit; nam si praua alia signa non adsint, censetur peculiari aliquo alicuius partis respirationsi seruientis vitio prouenire: sic Hippoc. 4. *Aphor. in febre*, inquit, *non intermittente, si spiritus difficilis acciderit, & desipientia, letale est*. Malæ respirationses sunt respiratio sublimis, in quâ & scapulâ & pinnarum mouentur; respiratio simul parua, celeris & crebra, respiratio stertorosa & cum stidore, respiratio inæqualis & intercisa, respiratio frigida, respiratio luctuosa & suspiriosa, modò non sit à causâ manifestâ, respiratio obscura. De frigida respiratione sic loquitur Hippoc. *in Prognost. qui verò frigidus de naso & ore expiratus spiritus, exitialis iam est; quia emortuam indicat facultatem*. Et 6. *Epid. text. 36. signa mortifera per cutem calidum vapor, prius nares frigidum spiritum reddunt, &c. etiam pessima est obscura respiratio*, seu tam parua, vt nullus quasi spiritus sentiantur exire. *Secl. 3. text. 39. comac.* sic habetur: *pessimus autem est & morti propinquus spiritus vrgens & obscurus*, pessima etiam est in acutis stertorosa respiratio; nam hæc imminuentem mortem indicat, & pridie plerumque ante mortem accidere solet; hanc nonnulli medici raucum murmur vocant, vel vt Belgæ *den rotel*; in hac respiratione in gutture quædam ebullitio & strepitus phlegmatum ac quasi stertor percipitur; hic strepitus ac sonus latinis ebullitio, Hippoc. *ranchos*, atque rëxis, aliis regmon dicitur. Hic sonitus indicat facultatem planè extinctam, vt non valeat ex faucibus excrementa expellere. In pleuriticis & peripneumoniciis sit stertor ille propter angustiam, aut sputi retentionem. Cum respiratio parua & difficilis est; proprium est omnium morientium, vt hunc stertorem habeant, sed præcipuè pleuriticorum & peripneumonicorum seu suppuratorum. Vt autem sciatur, an verè hic stertor lætalis sit, considerandum est, quando, & cum quibus signis eueniat: nam si cum pessimis signis contingat in vigore morbi, tum verè est exitialis. Sic Hipp. 6. *Epid. text. 34. loquitur de Menone pleuritico: die 16. inquit, spiritus iam stertorios erat, sudor circa frontem & cervicem, somni comatosi, &c. vbi dicit illum spiritum fuisse lætalem*, quia fuit cum prauis aliis signis coniunctus, & in fine morbi; nam in principio & sine aliis signis lætalibus, potest non esse lætalis, vt in pleuritide & peripneumoniâ incipiente ac ebre catarrhali, astmate & orthopnoxâ, vbi ob excrementorum multitudinem

rudinem, vel catarrhi in fauces defluxum aliquando talis respiratio ster-
torosa fieri potest. De spiritu sublimi etiam loquitur Galen. 3. *Epidem.*
text. 24. & dicit, esse lætalem, & contingere propter summam debilita-
tem vel suffocationem, & non nisi in moribundis apparere. 7. *Epid. 39.*
loquens de vxore Lympiadis, *oculi, inquit, tristes, spiritus sublimis, nares*
trahantur, color prauus, sudor circa pedes & crura; cum iam circa mor-
tem esset, & infra loquens de Aristocrate moribundo; ad mortem, in-
quit, spiritus sublimis est factus, sudor exiguus circa frontem, inferna par-
tes frigide, &c. mortuus est. Mala est etiam & exitialis luctuosa in feбри-
bus respiratio, nisi forte à manifestâ causâ, vt mœrore, contingat; indi-
cat enim anxietatem, inquietudinem, potentia motuæ debilitatem, &
indicat, quod inspiratio difficilis sit, expiratio verò voluptuosa; pro-
pterea quod expiratio fiat sine difficultate & conatu facultatis, inspi-
ratio verò cum labore eius; indicat etiam cor à prauis fuliginibus
ac malignis vaporibus opprimi, à quâ oppressione leuantur ægri expi-
ratione; in luctuosa enim & suspiriosa respiratione adest quædam in
expiratione voluptas. Hippoc. 6. *Aphor. 58.* Sic inquit, *in acutis passioni-*
bus, quæ cum febre luctuosa sunt suspiria, mala. Mala est etiam respiratio
intercisa; respiratio intercisa est talis respiratio, qualis sit in pueris plo-
rantibus; hæc respiratio fit vel propter facultatis imbecillitatem, quæ
nequit vnicâ vice ac continuo motu respirationem facere, sed eandem
facit quibusdam interuallis & intermedia quiete, vel fit ob instrumenti
inobedientiam, vel propter dolorem in membris respirationis, vel pro-
pter magnam duritiem, propter quam membra respirationis non sunt
æqualiter explicabilia, quæ durities ab exiccatione propter magnitudi-
nem caloris causatam contingit; vel fit ob aliquam in musculis pectoris
coniunctioni similem dispositionem, quæ facit quandam in respirando re-
tractionem: à quacunque causâ hæc respiratio fiat, semper est mala: de
hâc respiratione loquitur Hippoc. 4. *Aphor. cum dicit: in febribus spiritus*
offendens, malum; coniunctionem enim significat.

§. II.

A Sternutatione.

Sternutatio fit, quando cerebrum aliquid sibi molestum excutere stu-
det. Exiccatur ad hunc modum cerebrum tum ab humoribus mordaci-
bus, tum à frigidis & pituitosis, sed maximè cum ab accidente capitis
dolore in flatum resoluitur. Quod à mordacibus excitetur sternutatio,
pater ex eo, quod attracta euphorbij, piperis, pyrethri & aliarum rerum
acutum substantiâ aut funis, mox ad sternutationem excitetur. A pi-
tuitâ simplici non aded fit sternutatio, quia videmus nos copiosa phleg-
mata per nares excernere, sine eo quod vllam excitent sternutationem;
sed tamen fit maximè sternutatio, cum illa phlegmata mucosa in fla-

tum refoluuntur; & hæc est caufa, cur manè collectis in cerebro muc-
cis tum incipiamus sternutare, quando nos aëri & radiis folis; præci-
pue nudo capite, exponimus; quia fc. calore aëris illi mucci refoluuntur
& in flatus conuertuntur. Sternutatio eft bonum, & interdum malum fi-
gnum; eft fignum vnum ex illis, quæ dicuntur eſſe bona ex malâ cauſâ;
eſt fignum bonum quat. indicat robur naturæ conantis & valentis
expellere; non enim fit ſternutatio, niſi cum inſigni robore facultatis
motuæ: eſt fignum malum quat. indicat malam cauſam, quæ naturam
ad eiufmodi motum ac expulſionem irritat. Sternutamenta multa in ſa-
nis grauedinem indicant; nam qui grauedine laborant frequenter ſter-
nutant. Citra grauedinem copioſæ in ſanis ſternutationes futurum mor-
bum præſagiunt, vt habetur *cap. 82. artis medica.* profunt autem ſternu-
tamenta grauedini ſuperuenientia, & in grauedine ſæpe ſunt arte pro-
uocanda; quia per ſternutationem cauſa ipſa grauedinem faciens ex-
pellitur, vt Galen. *lib. de ſtrumento odoratus* teſtatur. In caro, lethargo
apoplexiâ, catalepfî, & ſimilibus capitis affectibus ſternutatio prodeſt;
ſicut etiam in doloribus capitis ab halituoſo ſpiritu genitis; quia cau-
ſam morbificam tollit. Bona eſt etiam ſternutatio in morbis ac feбри-
bus acutis, tum fc. cum materia eſt cocta; quia indicat validas vires &
vegetam facultatem expultricem, & conſequenter futuram criſim bo-
nam; vt docet Galen. 2. *de cauſ. ſymp.* *cap. 4.* Hæc enim duo ad criſim
requiruntur, robur ſc. naturæ vel facultatis expultricis, & materia con-
cocta. Id mulierculæ nouerunt, quæ cum eiufmodi morbis ter audiunt
ægrum ſternutare, dicunt eum iam euaiſſe periculum, conualeſcere &
ex xenodochio eſſe expellendum. Et in exitioſis morbis ſternutamenta
vtilia eſſe ſcribit Hippoc. 2. *Prognof.* 49. A materiâ non concoctâ ſter-
nutatio mala; quia concitat humores & facit eos turgere & motu im-
pedit coctionem eorum, quæ tamen quiete perficitur. Rauedines &
ſternutamenta morbos pulmonis ſimul & præcedere & ſubſequi, ma-
lum; eſt autem malum & vt cauſa & vt fignum. Vt fignum, quia indi-
cat maximam humorum abundantiam, quam natura & ante & poſt
conatur expellere, & tamen non poteſt. Vt cauſa, quia humores in ca-
pite per grauedinem exiſtentes ſternutatio concitat & in pulmonem de-
cidere facit. *Singultui ſternutatio ſuperueniens eum tollit*, inquit Hippoc. 6.
Aphor. 13. ratio eſt, quia ſternutamentum etiam euacuat partes inferio-
res; nam ſternutatione non ſolum cerebrum & ſtomachus plurimum
mouetur & concutitur, quâ concuſſione materia in ipſo contenta fre-
quenter expellitur. *Mulieri vteri ſuffocatione*, inquit Hipp. 5. *Aphor. 35. vel*
difficultate partus laboranti ſternutamentum ſuperueniens bonum; eſt autem
bonum & vt fignum & vt cauſa, ſed magis vt cauſa. Vt fignum; quia
indicat robustam facultatem: vt cauſa; quia quatit ſæteram, diuellit &
ad morum excitat mufculos expulſioni inferuentés, vt patet ex eo, quod
poſt conceptum ſternutatio parit abortum, ſicut Plinius *lib. 2. cap. 6. teſ-*
tatur. Sternutamenta in vlceribus, abſceſſibus, inflammationibus ac
criſipelais

erisipelatis non sunt bona; quia commouendo humores, præcipue in corporibus cacoehymicis, faciunt eos ad partes laborantes deferri; vnde malum augetur.

6. III.

A voce.

Ad vocem faciendam varia concurrunt instrumenta & variaz partes, cerebrum, nervi recurrentes, spinalis medulla, diaphragma, pulmo, thorax, aspera arteria, os, nares, lacrymæ, palatum, &c. quantum vnâ læsa potest vox vitari: idè ex vitio & læsione vocis non potest pars affecta bene cognosci, aliquando vox læditur vitio cerebri, vt in apoplexiâ, aliquando vitio neruorum recurrentium, cum illi sunt præcisi, vulnerati, compressi, obstructi; aliquando vitio musculorum, cum illi paralyti vel conuulsione affecti sunt; aliquando vitio linguæ, cum illa est amputata, vel tumefacta; aliquando vitio laryngis, vt in taucedine, anginâ, &c. Itaque vitium vocis indicat affectum alicuius partis ad vocem formandam concurrentis, sed nullius determinatæ. In sanis vocis acumen indicat aliquando eunuchismum; præcipue si mentum pilis eo tempore, quo ornari deberet, destituatur. Insuper vox acuta indicat paruitatem & siccitatem laryngis & asperæ arteriæ; vox grauis humiditatem & amplitudinem eiusdem. Blesitas & impedimentum loquelæ in pueris non raro vinculi, quod sub linguâ est, & quod Belgicè *die spanader* vocatur, est signum. Vox magna indicat robur facultatis validam facientis expulsiõnem aëris; parua è contrâ debilitatem. Vox magna etiam indicat abundantiam caloris, & temperamentum calidum, teste Auic. *sep. 10. 3. tract. 2. cap. 1.* Sic Hipp. 6. *Epid. 4.* dicit, quòd quibus plurimum calidum inest, sint voce magnâ. Et Aristoteles *sect. 11. problem. 3.* quaerit, cur qui temperamentum calidum habent, sint voce magnâ. Et Gal. in *arte parua* inter signa calidi pectoris & trachæ ponit vocem magnam; ratio est, quia validus calor est causa robustæ facultatis; talis autem facit validam expirationem. Est etiam causa multi aëris expirati; nam cum est magnus calor debet multus aër inspirari & expirari. Facit etiam in primâ generatione arteriam magnam; quæ omnia faciunt ad magnam vocem. Verùm talem vocem magnam facit calor naturalis, non autem calor contra naturam; talis enim facit vocem exilem; quia debilitat facultatem. Vox rauca indicat laryngis asperitatem & humiditatem à defluxu humoris à cerebro, qui laryngem inæqualiter humectat & asperitatem ei inducit; & sic est signum grauedinis ac destillationis à capite: aliquando etiam raucedo contingit propter magnam siccitatem asperam arteriam exasperantem, vt in acutis febribus non raro contingit. Raucedo etiam aliquando indicat debilitatem facultatis motiuz; sic, senes sæpe loquuntur rauca voce & valde ægri ac debiles;

parua enim expiratione confert ad raucedinem faciendam; & idèd quì raucam habent vocem, maiorem habent raucedinem, si debiliter loquantur, quàm si magnam vocem edere conantur; nam forti locutione raucedo non parùm superatur. Raucedo est aliquãdo signum vlceris in fauibus ac gutture; & idèd sæpe est signum morbi gallici; nam à morbo gallico sæpe vlcera in gutture generantur, raucedo etiam aliquando significat empyema, seu suppurationem pectoris ac tabem, vt Galen. & Aëtius testantur. Vox tremula, intereisa virtutis indicat debilitatem non valentis, imò æquali motu facere totius aëris expirationem, ad quod & gutturis siccitas confert. Aliquando fit vox tremula propter aliquam dispositionem in musculis conuulsioni similem, vt de respiratione dictum est; talis autem dispositio à somno calore ac maximà ariditate inducitur. Vox clangosa indicat magnam siccitatem & ardorem, & vox stridula, quæ est clangosa in supremo gradu, cessatio à loquelâ & silentium in ægris, est signum melancholiæ & amentię. Priuatio vocis contingit vel propter apoplexiam, epilepsiam, catarrhum, vel cataleptism, vel propter vitia cordis & suffocationem vteri, propter animi deliquium, vel nervos recurrentes læsos, vulneratos aut compressos, vel propter vulnus asperæ arteriæ sub larynge, vel in moribundis propter imbecillitatem facultatis. Vocis permutatio & vitia vocis in phrenitide ac acutis febribus omnia sunt mala; quia sunt vel propter summum à calore ariditatem, vel facultatis motuæ debilitatem, vel dispositionem conuulsioni similem musculis superuenientem. 2. *Proret. text. 22.* inquit Hippoc. *vox acuta clangosa mala est.* Et *text. 10.* inquit, *quibus vox acuta est, iis hypochondria introtracta sunt;* id est, in phrenitide, acutis febribus, diaphragmatis inflammatione, cum vox est acuta & clangosa, etiam quasi conuulsiva quædam dispositio & contractio est in hypochondriis propter summam musculorum ac membranarum ariditatem, & quibus illa simul coincidunt, iis maximum subest mortis periculum. Clangosa ergo vox delirium, conuulsionem, magnum periculum propter caloris & siccitatis magnitudinem minatur; sæpe minatur & vocis priuationem, aliquand. sc. ita aucta in musculis siccitas est, vt ipsi quodammodò conuellantur, & larynx præ nimia siccitate indureseat. 1. *Proret. 17. ex vomitu graui,* ait Hippoc. *vox clangosa, oculi concretum puluisculum habentes, delirium indicat.* Et 2. *Coacar. sect. 2. vox acuta & lugubris, oculorum obfcuratio conuulsiones accersit.* Et 3. *Coac. dicit, quòd clangosa vox cum lingua conuulsione vehementi, insaniam, tremore, duritiæ est exitiosa;* ex quo patet, quòd quando in acutis morbis vox incipit fieri clangosa, simul tunc etiam alia pessima symptomata ei coniungantur & succedat. Vocis priuatio in acutis morbis est exitiosa, vt docet Hipp. 1. *Coacar. sect. 2. pessimæ sunt illæ aphoniæ, quæ cum aliis signis lætalibus apparent.* Sic Hippoc. in *Epid. de Philisco* loquens: *extremities, inquit, frigebant, nec recalescebant, minxerunt nigra, aliquando dormit, sub diem obmutuit, frigida sudabat, extrema luescebant.* Galen. *comm. in 1. Proret. inquit, aphoniæ*

quæ conuulsivo modo fiunt, si in eam, quæ cum silentio, & extasim desinant, perniciosum. Et 2. *Coac. sect. 2.* insania vehementes, inquit, cum vocis interceptione lætales. Et 1. *Prorēt. text. 24.* quæ cum exsolutione, inquit, aphoria fiunt, pessima. Et 2. *Coac. sect. 2.* in vocis interceptione spiritus sublimis, velut iis qui suffocantur, malum. Cum breui spiritu vocis interceptio etiam lætalis; vt exemplo Pythionis apparuit. Et 1. *Prorēt. 23.* dicit Hippoc. quod aphonie cum singultu sint pessima. In anginâ etiam aphonie lætalis est. Sic Hippoc. 5. *Aphor.* loquens de quâdam anginosa, quariâ fuit conuulsa, sine voce cum stertore dentium contritione, maxillarum rubore, quinta die mortua est. Aphoniæ cum catalepsi etiam sunt perniciosæ, vt habetur 2. *Prorēt. text. 4.* Ex capitis quoque dolore aphonie lætales, inquit Hipp. 2. *Prorēt. 4.* quia inflammationem in cerebro factam ostendunt. Et 2. *Coac. car. qui,* inquit, ex dolore muti sunt, moriuntur. Aphoniæ etiam ex casu ex alto, vel capitis percussione, sunt perniciosæ: Sic Hipp. 5. *Epid. de* quodam capite percusso loquens dicit, quod cecidit tertiâ die sine voce, erat anxietas, febris, nihil audiebat, mortuus est. Notandum tamen, quod aphonie ex percussione aut læsione capitis non sint semper lætales, quia multis contingit hæc aphonie, qui tamen adhuc seruantur, præcipuè si caput trepano aperiatur, vt sanguis extraenatus exeat, aut ventiletur, vel depressa ossa attollantur: Sic 5. *Epid. t. 51.* recitat Hipp. historiam puellæ, quæ de rupe deciderat & voce priuata fuit, & tamen conualuit. Et si autem aphonie plerumque sint perniciosæ, tamen aliquando non sunt etiam ita malæ; nam aliquando possunt contingere in principiis morborum à solâ multitudine humorum, quæ non sunt necessariò lætales. Contingunt etiam aphonie aliquando stomacho à multo humore repleto, quæ humore illo per vomitum aut aliam rationem reiecto sæpe breui cessant; cuius exemplum est apud 5. *Epid.* in filio Hermotidi. Fiunt etiam aliquando à vermibus in pueris aphonie, quæ non semper sunt lætales. Denique aphonie subito obortæ, quæ non diu durant sed cessant, non necessariò sunt lætales; sic aphonie ab animi deliquio, vteri suffocatione, vel strangulatione sine periculo facillè recedunt. Sunt & aliquæ etiam aphonie criticæ, quas euacuatio aliqua sequitur, quæ non sunt lætales: Sic 7. *Epid. t. 25.* ait Hipp. erat aphonie & sudor indicatorius erupuit, & conualuit. Et 4. *Coac. sect. 2.* habetur, quod aliquando aphonie soluantur vel brachij aut membrorum resolutione, vel crassis vrinis superuenientibus. Porro sicut aphonie criticæ, seu illæ, quas conueniens sequitur euacuatio non sunt lætales; ita è contrâ criticæ aphonie, quas nulla sequitur euacuatio, sunt lætales; indicatoria enim non indicantia sunt lætalia, vel difficilis indicij: Sic 7. *Coac. t. 51.* quibus, inquit Hipp. vox in febre intercepta sine indicatione, cum tremore moriuntur. Et infra, mutitates, inquit, in febre acutâ cum exsolutione non sudantis quidem lætales; minus autem sudantis, diuturnitatem significat.

S. IV.

A Tussi.

Tussis fit propter vitia variarum partium & à variis causis ; & ita nullum determinatè morbum aut partem affectam indicat ; fit autem tussis , quando aliquid spirituales partes seu præsentia seu malà qualitate offendit , quod partes illo motu expellere conantur. Offenduntur autem & læduntur spirituales partes tum per se , tum per consensum aliarum partium , ut stomachi , uteri , hepatis , diaphragmatis. Indicat enim tussis vitium alicuius illarum partium , à quibus potest causari. Fit autem tussis & vitio asperæ arteriæ & pulmonis , & mediastini , & thoracis , & pleuræ ac diaphragmatis ; quia illæ sunt partes respiratori inservientes : asperæ arteriæ , sic cùm quid in illam siue cibi siue potus illabatur , fit tussis ; à pulvere , fumo asperam arteriam ingrediente. Etiam fit tussis vitio pulmonis : sic in peripneumoniâ , pthisi ac ulcere pulmonis. Fit & tussis vitio pleuræ , thoracis ac musculorum eius , ut patet in pleuritide , humoribus & inflammationibus hepatis ; in iis enim sæpe tussicula sicca oboritur. Vitio abdominis , sic in hydrope , ascite aliquando adest tussis. Vitio intestinorum ; quia pueri vermibus laborantes etiam tussi aliquando laborant. Indicat etiam tussis diuersos morbos , ut intemperiem simplicem vel cum affluxu humoris , ulcera , tubercula , vel continui solutionem , calculos , vermes , &c. Ab his enim omnibus potest tussis excitari.

Tussis alia est sicca , alia humida : sicca , in quâ nihil tussiendo expuitur : humida , in quâ multa phlegmata , vel pus , vel sanguis semper excernitur. Tussis sicca indicat talem causam , quæ expui non potest. Indicat enim vel intemperiem , vel continui solutionem , vel crudum tuberculum , vel calculum , vel aliquod vitium existens extra pulmonem , ut in thoracis musculis , mediastino , hepate , stomacho , intestinis , utero , &c. vel indicat aliquam faucium asperitatem , vel humorem aliquem gypseum & fortiter impactum , vel humorem admodum tenuem , qui tenuitate suâ in altum attolli & elidi non potest ; hæc enim omnia tussiendo excerni non possunt , & ideo fit tussis sicca ac vacua. Tussis humida indicat materiam ac humorem , qui tussiendo expuitur. In inflammationibus pulmonis ac thoracis , ut peripneumoniâ ac pleuritide primùm tussis fit sicca , dum materia adhuc est cruda ; quando verò materia est cocta , tunc fit tussis humida , & aliquid vni expuitur. Tussicula etiam comitantur obstructiones viscerum , quæ sunt infra diaphragma. Tussicula parua in pueris est etiam inter signa vermium , propter consensum stomachi & intestinorum cum diaphragmate. Est etiam tussicula inter signa variarum. Tussis sicca etiam sæpe adest in acutis ac malignis febribus ; & talis contingit vel propter summum ardorem ac siccitates , vel propter malignos

malignos habitus ex toto ad diaphragma & partes spirituales ascendentes. Tussis etiam sicca aliquando superuenit ascitidi, & hoc est malum, inquit Hipp. 2. *Prognost.* §. hoc enim indicium est abdomen ita intumescere aquâ, ut diaphragma comprimatur, unde tussis. Tussis sicca & perpetua & admodum molesta, tophos & lapillos in pulmone indicat. Si tussis sicca post acutas febres remaneat cum calore multo ac lentâ febriculâ & ægri non conualescant, sed remaneant debiles, hædicam minatur. *Omnis tussis perpetua & diuturna, mala,* inquit Hippoc. indicat enim spirituales partes offendi, quæ ad vitam valde necessariæ sunt. Tussis humida & multa phthiseos periculum minatur, maximè si adest rauedo, narium obstructio, titillatio quædam in gulâ ac asperâ arteriâ; est autem signum catharrhi ac destillationis; frequenter enim tussis ab humoribus à cerebro in subiectum thoracem delabentibus contingit; hinc Aristoteles dixit, hominem solum inter omnia animalia tussire, quia humidum cerebrum habet, ex quo generantur multi catarrhi, qui in pulmonem delabentes tussim faciunt.

Tussis denique alia est facilis, alia laboriosa, alia continua, alia per interualla oboriens. Continua tussis & valde laboriosa indicat partes spirituales ac præcipuè pulmonem per se ac primario vicio laborare; nam mala per proropathiam sunt intentiora & magis perpetua. At tussis neque intensa neque perpetua, sed tantum per interualla infestans, indicat spirituales partes tantum per consensum laborare. Tussis humida, quæ fit à phlegmatibus aut puse in pulmone contentis, quæ expuuntur, plerumque est facilis, ut in destillatione ac phthisi. At tussis sicca ab humoribus valde induratis & impactis, aut etiam tenuibus, à duro tuberculo aut calculo causata, plerumque est laboriosa. Tussis in acutis febribus est mala; quia vel summam ab ardore spiritualium membrorum siccitatem, vel causæ morbi sic malignitatem indicat. Magna tussis in pueris non raro ramices aut rupturam inducit. In adultis rupturam venarum, hæmorrhagiam, phthisim, vomitum atque stomachi imbecillitatem; somnum insuper impedit, & capitis dolorem adfert in mulieribus grauidis abortum. In senibus tussis vel nunquam vel raro curatur.

CAP. VIII.

Ab actionibus vitalibus.

§. I.

A Pulsu.

Pulsus est actio facultatis vitalis fiens in corde; eius usus est attemperare calorem natium & spiritum vitalem, ac quasi vitam in universum

uersum corpus distribuere, & mittere spiritum vitalem ad cerebrum pro generatione spirituum animalium. Per illam ergo actionem conseruatur & vita & robur omnium facultatum in omnibus, & sine eius influxu omnes facultates diminuuntur & intercidunt quapropter ab hac actione maximâ signa desumuntur in Medicinâ. Verum signa, quæ ab illa sumuntur, sunt præcipuè signa futuri euentus: nam hæc actio maximè indicat dispositionem cordis & robur facultatis vitalis; morborum autem exitus pender à proportionem vitium ad magnitudinem morbi; vires autem aliarum facultatum ferè pendent à viribus cordis; idè ex pulsu optimè cognoscitur, an humores sint concoquendi, an per bonam crism expellendi, an sanitas, an mors sic succellura: & propterea pulsus est præstantissimum signum prognosticum. Verum non ita est bonum signum diagnosticum; nam neque pars affecta, neque morbi species, neque causa morbilica ita bene per pulsum cognoscuntur, dico; (non tam bene) quia aliquo modo per accidens & indirectè aliqui morbi, aliqua causæ morbilicæ, aliqua partes affectæ etiam per pulsum cognosci possunt; per pulsum enim aliquando cognoscitur, an causa morbilica sit calida, an frigida; nam pulsus magnus, celer, creber, indicat causam calidam; paruus, tardus, rarus, frigidam. Vndolus sanguinem aut pituitam, durus melancholiam, mollis pituitam indicat. Intermitteutes, mijiuri, &c. sæpe causam venenatam & malignam indicant, sed valde incertè & per accidens. Indicat etiam pulsus aliquando morbi speciem. Pulsus in membris percipi, in quibus nõ solet percipi, seu dolor pulsatorius, inflammationem, suppurationem: Magnus, celer, creber intemperiem calidam; tardus, paruus, rarus, frigidam: durus, conuulsus magnum ardorem, exiccationem, conuulsionem, distensionem, compressionem, ac tumores, &c. partem affectam etiam aliquo modo indicat: durus, conuulsus neruosum ac membranolum genus affectum. Vbi pulsus, ibi malum. Pulsus in altero brachio naturaliter se habens, in altero læsus ac morbosus indicat vitium non esse in corde, sed tantum in illo latere, in quo pulsus est læsus ac vitiatus, &c. Verum cum pulsus à nullâ parte exerceatur, quàm à corde ac arteriis, idè nullus partis vitium per se & directè indicat, quàm cordis; ac indicando læsionem cordis, indicat quoque læsionem totius; propterea quod sanitas ferè pender à sanitate cordis. Pulsus porro indicat vt effectus, id est, sicut effectus indicat suam causam, & idè differentie pulsus indicant illa, quæ talium differentiarum sunt causa: sic pulsus celer, creber, indicat intemperiem calidam, vt effectus illius intemperiei; quia sc. intemperies calida talem pulsum facit. Indicat etiam pulsus vt coeffectus; & tali ratione indicat maximè futuros euentus, quat. sc. indicat talem causam, quæ talem vel talem futurum euentum causabit. Non multum autem indicat vt causa; quia differentie pulsus non sunt causa illorum siue euentuum siue morborum, siue causarum, siue partium affectarum, sed sunt illorum effectus vel coeffectus, vt dictum est. Itaque vt sciatur quid?

quid singulæ pulsuum differentie indicent, oportet scire, quænam sint singularium pulsuum differentiarum causæ; nam illas causas indicant.

§. II.

Pulsuum differentia.

Pulsuum autem differentie sunt duæ; nam pulsus alij sunt simplices; ac in se considerati, alij considerati ad alios. Pulsuum simplicium ac in se solis consideratorum, sunt differentie simplices; nam vel magnus & parvus; celer vel tardus; creber vel rarus; vehemens vel languidus; mollis vel durus: vel plures sunt compositi. Pulsuum consideratorum in collatione ad alios differentie sunt duæ; vel enim pulsus est æqualis vel inæqualis, de quibus postea.

§. III.

Pulsuum differentiarum causa.

Omnium pulsuum differentiarum duplices sunt causæ, vel proximæ ac primariæ, vel secundariæ & remotæ. Proximæ causæ quæ & synecticæ & conjunctæ, & continentes & primariæ vocantur, sunt tres; nempe facultas, usus auctus, & dispositio membri siue arteriæ. Dicuntur causæ proximæ, quia nulla potest fieri in pulsu mutatio, quin sit facta mutatio in aliquâ istarum trium causarum; & nulla è contrà potest fieri mutatio in illis tribus, quin statim quoque fiat mutatio in aliquâ differentiâ pulsus; & idè vocantur hæ causæ continentes, primariæ & causæ per se omnium differentiarum pulsus. Causæ verò secundariæ & remotæ sunt multæ; anni tempus, regio, ætas, sexus, temperamentum, & res non naturales, morbi, causæ morbiæ, &c. Sed hæ non mutant pulsuum per se aut immediatè, sed solum per accidens & mediatè; quatenus sc. faciunt aliquam mutationem in causis primariis, quæ mutatæ tum primò mutant differentias pulsuum. Facultas, quæ & prima causa synectica, talem indicat differentiam pulsus, sc. ut ab illa fiat pulsus vehemens vel debilis: valida facultas facit pulsuum validum, debilis languidum. Usus auctus facit magnum, celerem, crebrum; usus diminutus facit parvum, tardum, rarum. Primùm autem usus acutus facit magnum, si potest & nihil impedit; qui si non sufficiat refrigeratio caloris facit etiam celerem; qui si etiam non sufficiat refrigeratio caloris, facit tum deinde & crebrum. Usus diminutus facit primò rarum, inde tardum. Instrumenti dispositio talem facit differentiam pulsuum; nam si instrumentum seu arteria est mollis, facit pulsuum mollem; si dura, durum. His positis quid singulæ pulsuum differentie indicent facile colligi potest. Validus ac vehemens pulsus est, qui digitum repercutit & reprimat.

Languidus, qui à digito reprimitur. Vehemens pulsus indicat robustam esse facultatem cordis, bene cor se habere, neque vlllo vitio neque per se neque per accensum affici. Languidus indicat cor & facultatem debilem esse. Quia cor ab omni intemperie excedente debilitari potest, idè talis pulsus per se nullam certam intemperiem indicat, sed bene quidem coniunctus cum aliis differentiis pulsum; nam si est debilis & parvus, & præcipuè tardus & rarus indicat debilitatem esse ab intemperie frigidâ, si est languidus & valde celer & creber indicat debilitatem esse ab intemperie calidâ. Porro quia cor debilitatur à variis morbis, & à morbis variarum partium, idè talis pulsus nullum quoque certum morbum, aut nullam certam partem affectam indicat, sed solum quatenus cum alijs signis peculiaribus morborum ac partium coniungitur: si est valde debilis, & semper debilis, & simul valde parvus, intermittens, miurus, &c. potest esse indicium cordis per se affecti ac proprio aliquo vitio laborantis; aliàs potiùs signum erit cordis laborantis per sympathiam. Porro quia pulsus vehemens indicat robur facultatis vitalis & caloris natiui, idè indicat salutem & in morbis acutis bonam crism futuram. Languidus contrà indicat vires esse debiles, futuram mortem ac malam crism; in morbis frigidis aliquando gangrænam, paralysem, &c. Est tamen notand. quòd vires aliquando sint debiles vel per resolutionem, vel per suffocationem seu oppressionem. Pulsus languidus per se indicat debilitatem virium, sed non indicat per se, an sint debiles per resolutionem, an per suffocationem; nam pessimum est vires esse debiles per resolutionem, quia talis debilitas non faciliè restauratur; at non est ita malum vires esse debiles per oppressionem vel suffocationem, quia tales vires breui tempore, ablato impedimento possunt recuperari. Verùm cognoscitur hoc per alias differentias pulsus, quæ coniunguntur; nam si est languidus & simul æqualis, indicat debilitatem ex resolutione; si est languidus & inæqualis, indicat debilitatem ex suffocatione; ratio est, quia cum facultas est debilis ex resolutione, manet semper debilis, quia est iam verè & habitualiter debilis; sed cum est debilis per suffocationem, tunc radicaliter adhuc est fortis, sed solum est ligata & oppressa; quæ autem solum sic debilis est, potest se aliquando super causam suffocantem exercere, & per intervalla robur suum simul ostendere. Porro languidus & simul parvus & vermiculosus indicat debilitatem à consumptione spirituum, seu malignâ & venenosâ qualitate. Languidus, parvus & simul celer indicat debilitatem propter excessum calidæ intemperiei, & indicat ardentem & malignam febrem. Languidus, parvus & simul tardus & rarus indicat debilitatem propter excessum intemperiei frigidæ. Languidus, parvus, frequens, cum inæqualitate indicat febres malignas; nam ex malignitate pulsus sunt parvi & languidi; ex calore autem febrili celeres; ex humorum putrescentium copia inæquales.

Magnus pulsus est, in quo arteria in altum, longum & latum multum

tum dilatur. Paruus contra. Differt hic pulsus secundum Galen. & omnes medicos à vehementi; nam causa vehementis est facultas robusta, causa verò pulsus magni est vsus auctus. Verum ego non possum concipere, quomodo isti pulsus differant, nec videtur quoddam tactus posset distinguere vehementem à magno; nam non potest esse pulsus vehemens, nisi arteria in longum, vel in latum, vel in altum, vel ad omnes illas dispositiones simul multum dilatur: ergo pulsus vehemens est pulsus magnus; & non potest esse pulsus magnus, qui non sit vehemens nec potest fieri pulsus magnus sine robore facultatis; non igitur vsus auctus facit pulsum magnum effectiue, sed solum per modum causæ finalis & causæ irritantis, & stimulantis facultatem; ipse autem effectiue fit à robusta facultate: ergo magnus est vehemens, & consequenter idem est vehemens & magnus; interim tamen maneamus in communi doctrinâ & distinguamus eos pulsus. Ergo pulsus magni causæ sunt tres, vsus auctus, robusta facultas, & instrumentum molle; & sic omnes causæ synecticæ debent concurrere ad faciendum pulsum magnum. Vsus auctus idè facit magnum, quia propter vsum auctum debet multus aer frigidus trahi in cor & arterias, quod ut fiat, debent arteriæ & cor in omnem dimensionem multum dilatari, nisi facultas sit valida. Concurrit etiâ mollietas instrumenti; quia nisi instrumentum esset molle, non posset etiam in omnem dimensionem dilatari; has ergo tres causas pulsus magnus indicat, & maxime vsum auctum seu excessum caloris: Indicat ergo pulsus magnus calidum corporis temperamentum, In sanis exercitia, iram, &c. in ægris morbos calidos, febres, inflammationes. Pulsus paruus cum fiat ex contrariis causis, contraria indicat; vel facultatem debilem, vel vsum diminutum, vel arteriæ paruitatem aut duritiem. Porro magnus cum mediocri raritate & paruitate solum indicat robur facultatis. Magnus & simul celer indicat vsum adhuc magis auctum, cum calidâ tamen adhuc facultate, nam omnes tres indicant vsum auctum. Magnus simul & celer indicat robur facultatis & arteriam non duram; quia si esset dura nec magnus nec celer fieri posset, ad celeritatem enim requiritur arteriæ mollietas. Cum vsus parum augetur, natura facit primò pulsum magnum; cum adhuc magis augetur præter magnitudinem facit etiam celerem; cum adhuc magis augetur facit & crebrum: si magnitudo ex aliâ aliquâ causâ impeditur, tunc tantum fit celer & creber; ergo hic pulsus indicat omnis generis febres; nam nulla febris est, in quâ ex naturâ vsus aucti non debeat esse talis pulsus. Quoddam si verò in aliquâ febre interdum est paruus vel tardus, hoc contingit ex accidenti; quia scilicet decursu & magnitudine febris facultas est debilitata, & arteria exiccata & indurata, arteriæ enim durities impedit magnitudinem & celeritatem. Omnes pulsus magni in febribus sunt boni; quia indicant saltem facultatem adhuc non esse debilem, & instrumentum molle, nec à siccitate febris adhuc esse iuduratum; propter eandem causam magnus pulsus circa tempus criseos est signum bonæ criseos futuræ. Magnus etiam pulsus in-

dicat febrem non esse malignam; quia si maligna esset, pulsus non esset magnus sed paruus. Magnitudo pulsus etiam aliquando indicat aliquid quod naturam irriter; nam hoc etiam facit pulsus magnus, modo sic tantum irriter ut facultatem non deiciat; nam si eam deiceret, faceret potius paruum; sic ira, crisis, dolor faciunt pulsus magnus, modò tantum non sunt, ut naturam debilitent. Pulsus paruus contraria indicat, vel usum diminutum, vel facultatem debilem, vel instrumentum inobediens & durum. Paruus & simul valde celer & creber indicat usum auctum, sed simul vel debilitatem facultatis, vel duritiem instrumenti, propter quæ impediatur magnitudo, paruus, languidus, rarus, vermicularis, formicans, mijurus indicant paruitatem esse ex debilitate facultatis. Paruus & simul tardus & rarus cum mollitie indicat paruitatem illam esse ex usu diminuto. Paruus & durus, vibratus, ferrinus indicat paruitatem esse ex duritie & renitentiâ instrumenti. Paruus ex debilitate facultatis indicat nullam vel malam crism, morbi magnitudinem, malignitatem & mortem. Paruus ex usu diminuto indicat abundantiam pituitæ, & melancholix, refrigerationes, congelationes, euacuationes sanguinis & spirituum. Paruus ex duritie & renitentiâ instrumenti indicat vel congelationem vel siccitatem vel tensionem; & indicando siccitatem indicat marasum, febres acutas: indicando tensionem indicat vel consuulsionem, vel scirrhum, vel inflammationem. Pulsus paruus sine debilitate longas & difficiles indicat affectiones.

Creber pulsus est, cum quàm minima est inter systolen & diastolen quies. Duplex est autem in pulsu quies; una quæ sequitur diastolen & vocatur quies supera; alia quæ sequitur systolen & præcedit distolen, & vocatur quies infera. Secundum utramque quietem desumitur pulsus crebritas, sed tamen maxime secundum quietem superam; nam sola quies supera percipitur, infera non item. Creber ergo pulsus est, in quo est minima quies. Hunc pulsus distinguit Gal. & omnes medici à celeri, sed non possum ego comprehendere, quomodo isti pulsus distinguantur: videtur enim quoddam celeritas & crebritas sunt idem; nam tum sunt celeres passus, quando inter passus est minima quies, & tum homines celeriter currunt, quando pedes in terrâ non multum quiescunt; sicuti ergo sunt idem celeres & crebri passus, ita videtur esse idem celer & creber pulsus; sit quidem ita, quoddam ratione aliquo modo distinguantur, tamen illi pulsus sensu tactus discerni non possunt; nec ego qui tot iam annis medicinam feci, eos discernere potui: interim tamen maneamus in antiquis, & eos cum aliis medicis distinguamus. Creber pulsus potest fieri à plurimis causis, & ideo plurimas causas potest indicare. In primis creber usus indicat usum auctum, aucto usu facultas primo facit magnum; si magnum propter aliquod impedimentum, nempe vel propter facultatis debilitatem, vel propter instrumenti duritiem facere non potest, facit crebrum; usu magis aucto facit & celerem. Pulsus ergo creber in sanis indicat temperamentum calidum, in ægris morbos calidos ac febres; Insuper indicat etiam facultatem debilem;

lem; nam quando facultas tam debilis est, ut non possit facere pulsum magnum, tum facit crebrum; non tamen necessarîo indicat facultatem debilem; quia potest dari pulsus magnus & creber & celer simul; in tali autem casu pulsus creber est sine debilitate facultatis; nam eò ipso quo est coniunctus cum magno, patet quòd non adsit facultatis debilitas; alioquin non esset pulsus magnus. Interim tamen plerumque creber indicat facultatem debilem. Indicat etiam aliquando duritiem instrumenti; nam durities instrumenti est aliquando causa, quòd non possit fieri pulsus magnus; tunc verò ad compensandum defectum magnitudinis debet fieri pulsus creber. Creber ergo & parvus simul indicat debilitatem facultatis. Creber, celer & magnus indicant usum auctum: creber, parvus & durus indicant duritiem instrumenti. Pulsus rarus omnia his contraria indicat.

Celer pulsus est, cum materia citò de loco in locum redit & breuissimo tempore omnes suas partes nempe diastolen & systolen & utramque quietem perficit. Celer pulsus indicat usum auctum & magnitudinem caloris; nam cum vsus valde auctus est, debet facultas non solum multum frigidi aëris attrahere & facere pulsum magnum & intermittere exiguum quietem & facere pulsum crebrum, sed & celerem. Indicat insuper pulsus celer facultatem utcumque vegetam. Dico (utcumque) quia nisi esset utcumque vegeta, non posset tam celeriter arteriam mouere. Dico (utcumque robustam) quia frequenter potest pulsus esse celer, etiamsi facultas non sit robusta, imò paruitas pulsus est sæpe causa celeritatis; nam quando pulsus est parvus, tum plerumque sit celer, modò facultas utcumque adhuc robusta sit; ut sc. quod deest vsui aucto ac necessitati propter pulsum paruum, id compensetur per pulsum celerem. Dico (modò adhuc utcumque sit robusta) quia si facultas sit valde debilis, non fiet parvus & celer, sed parvus & tardus, non obstante vsu aucto, ut contingit in moribundis; si ergo sit pulsus parvus & tamen adsit vsus auctus, quando pulsus est minor, erit celerior, nisi, inquam, facultas omnino sit debilis. Si ergo pulsus sit celer & magnus indicat usum valde auctum, & celeritatem ob nullam aliam causam esse, quàm ob usum auctum, præcipue si insuper sit creber; vsus enim auctus non tantum facit magnum, sed & crebrum & celerem: At si celer & parvus, potest indicare celeritatem fieri ab vsu aucto, magnitudinem autem impediri à debili facultate; vel potest indicare non tam usum auctum quàm facultatis imbecillitatem, quæ cum non posset facere magnum, quod deest necessitati propter paruitatem, compensat celeritate; parvus enim pulsus est causa celeritatis. Pulsus celer potest etiam indicare duritiem instrumenti; nam durities instrumenti est aliquando causa celeritatis; durities enim est causa quòd non possit fieri pulsus magnus, sed solum parvus; dum enim arteria non potest multum dilatarî; at paruitas pulsus est causa celeritatis, ut dixi; ergo. Tamen etsi celeritas possit indicare aliquam duritiem instrumenti, modò quo iam dixi, tamen non potest indicare magnam duritiem: nam si arteria

esset valde dura, non posset facultas eam celeriter mouere. Celeritas est certum signum febris, & sequitur quaecumque febrem, & ex nullo signo febris cognoscitur, quam ex celeritate pulsus. Cognoscuntur etiam febres ex rubedine vñar, sed multò certius ex celeritate pulsus; etenim in omni febre est vsus auctus; vsus autem auctus facit celerem pulsus, quare & febris necessariò adest. Celeritas cum vehementiâ & magnitudine & frequentia & æqualitate indicat ephemeram cum inæqualitate putridas: cum imbecillitate, paruitate & duritie, hæticas. Pulsus tardus celeri in omnibus contrariatur. Indicat vsus diminutum, facultatem debilem & instrumentum durum, non omnia simul, sed vnum istorum; nam ab vnoquoque istorum potest pulsus tarditas causari. Tardus & languidus indicant tarditatem esse ex debilitate facultatis. Tardus & durus indicat tarditatem esse propter vsus diminutum. Talis enim pulsus indicat absentiam febris, abundantiam frigidorum humorum, congelationem, paralyisim, caloris natui magnam debilitatem ac penuriam.

Mollis pulsus est, quando in allisione arteriæ contra digitum senitur in ipsâ arteriâ mollities. Durus est, quando è contrà. Mollitiem facit, si pars affecta mollis, humida, & frigida, vt est cerebrum, pulmo, adeps, carnosâ seu musculosa substantia. Eamque mollitiem etiam facit genus causæ morbificæ, vt si est pituita, sanguinis serositas; talia enim mollem reddunt arteriam, vt contrà melancholia duram & siccam. Illam mollitiem etiam facit morbi genus; sic œdèmata viscerum, cachexia, leucophlegmatia, febris quotidiana, lethargus, peripneumonia, paralyis, stupor, &c. has ergo partes affectas, has causas morbificas, hos morbos pulsus mollis indicat. Mollis pulsus, si alia signa adsint, indicat futuram crism per sudores. Pulsus durus indicat congelationem, siccitatem, febrem quartanam ac humoris melancholici abundantiam, vel conuulsionem, epilepsiam; nam conuulsio facit tensionem arteriæ, tensio facit pulsus durum. Durus etiam indicat vel membranosam vel tendinosam vel venosam aut arteriosam corporis affectam partem; hæ enim partes tendi possunt; tensio autem duritiem facit; idè talis pulsus indicat affectum meningum, pleuræ, vel diaphragmatis, vel intestinorum, iecoris, lienis, vesicæ. Quænam autem earum indicentur, debent ex aliis signis propriis colligi. Indicat etiam inflammationes ac scirrhus; nam tales affectiones tensionem facit, vel compassionem, vnde durities arteriæ fit; sed si scirrhus fuerit, erit pulsus durus & simul tardus & rarus; ed quòd scirrhus non faciat vsus acutum: si inflammatio fuerit, erit durus cum celeritate, quia inflammatio facit vsus auctum.

Æqualis pulsus est, qui non variatur in suâ differentiâ, sed æqualiter semper procedit in magnitudine & paruitate, crebritate & raritate, celeritate & tarditate. Inæqualis est, qui inæqualiter procedit, & in aliquâ dictarum differentiarum variat; ex quo patet quòd æqualitas & inæqualitas considerantur secundum primas & simplices pulsuum differentias;

nam

nam vel est æqualis in magnitudine & paruitate, vel in crebritate & raritate, vel in vehementiâ & debilitate, & sic de aliis differentiis. Inæqualis è contrâ, vel est inæqualis in magnitudine & paruitate, vel inæqualis in celeritate & tarditate, vel inæqualis in crebritate & tarditate. Notând. tamen pulsus esse æquales secundum vnâ differentiam, & inæquales secundum aliam; vt æqualis in magnitudine & paruitate, & inæqualis in celeritate & tarditate. Absolutè æqualis est, qui est æqualis secundum omnes differentias. Inæqualis, qui est inæqualis secundum aliquam dictarum differentiarum tantum. Porro pulsus vel est æqualis vel inæqualis in vno pulsu, vel in pluribus, id est, in vnico ictu, vel in pluribus. In vno ictu æqualis est, qui in vnico ictu nullam habet inæqualitatem, sed illa vnica pulsatio secundum omnes differentias habet suam æqualitatem, sic quod principium diastoles nec sentitur maius nec celerius nec vehementius, quàm finis; contra est inæqualis. Æqualis in pluribus est, quando plures considerantur pulsationes, & omnes illæ pulsationes sunt secundum omnes differentias sc. magnitudinem & paruitatem, vehementiam & debilitatem, crebritatem & tarditatem, &c. æquales. Inæqualis in pluribus pulsationibus est, cum vna pulsatio sentitur maior, altera minor; & illa est inæqualitas secundum magnitudinem; vel quando vna pulsatio sentitur celerior quàm altera; & illa est inæqualitas secundum celeritatem; vel quando vna sentitur crebrior quàm altera; & illa est inæqualitas in crebritate: & sic de aliis. Æqualitas vel inæqualitas in vno pulsu adhuc est duplex, vel enim pulsus est æqualis sub vno digito, vel sub pluribus. Æqualis sub vno digito est, quod in vnâ pulsatione sentitur omnimodo æqualitas. Inæqualis contra cum in vnâ pulsatione sub vno & eodem digito sentitur aliqua inæqualitas secundum aliquam qualemuncumque tandem differentiam, id est, siue secundum magnitudinem, siue celeritatem, &c. Æqualis in vnâ pulsatione sub pluribus digitis est, quando vnus ictus sub tribus omnibus digitis, quibus ordinariè solet à medico palpari, sentitur secundum omnes differentias esse æqualis. Inæqualis est, quando sub vno illorum digitorum sentitur maior, sub altero minor, vel sub vno mollior, sub altero durior, vel sub vno vehementior, sub altero debilior. Æqualitas vel inæqualitas sub pulsu vno vocatur æqualitas vel inæqualitas singularis. Æqualitas vel inæqualitas sub pluribus pulsibus vocatur æqualitas vel inæqualitas collectiua, & communiter genere systematica. Pulsus dictotus, imparcitatus, intermittens singularis, miuri, deficientes sunt inæquales secundum inæqualitatem singularem. Pulsus vndosus, vermiculans, alius miurus, systematicus intermittens, capricans, serrans, sunt pulsus inæquales in pluribus pulsationibus seu secundum inæqualitatem systematicam. Causæ inæqualitatis in pulsu præcipuè sunt duæ; vitium instrumenti & imbecillitas facultatis; si sc. arteria comprimatur vel obstruatur, vel repleatur; vel sit nimis mollis, vel nimis dura & tensa. Hinc pulsus inæqualitas si nimis mollis, concidit: si nimis,

mis, tensa, dura, renititur ipsi dilatationi: hinc pulsus vndosi, intermittentes, ferrati, vibrati, conuulsiui facultatis imbecillitatem significant; nam imbecilla facultas non potest æqualiter ac æquali tempore arteriam perpetuò secundum omnes differentias mouere, sed modò mouet sic modò aliter, prout magis super causâ morbificâ sese eleuat atque erigit; hinc pulsus mijuri, deficientes, intermittentes, &c.

Quæritur an inæqualitas pulsus etiam possit causari ab inæqualitate vsus aucti; & videtur quoddam non, quia vsus auctus non potest mutari secundum illud breue tempus vnus aut 10. aut 20. pulsationum, secundum quod breue interuallum ipsa pulsus inæqualitas consideratur. Si posset vsus auctus breuissimo tempore permutari, posset etiam in illo breuissimo vnus aut aliquot pulsationum spatio pulsus permutari, & fieri inæqualis. At modò impossibile videtur, calorem cordis ac totius in breuissimo tempore vnus aut plurium pulsationum ita subito posse variari; quare etiam impossibile est, pulsus inæqualitatem posse causari ab vsu aucto. Verùm Resp. hoc non esse impossibile: nam possibile est cor & arterias eodem tempore frigidis sc. & calidis humoribus obsideri, vario modo calorem intro & foras moueri, adeoque cor inæquali intemperie affici; proinde possibile est vsum auctum breuissimo tempore posse permutari & fieri inæqualem; ex quo inæqualitatem quoque in pulsu causari non est mirum. Hinc cognoscitur, quid pulsus inæqualitas indicet nempe vitium instrumenti, vel compressionem, vel obstructionem, vel repletionem arteriarum, vel inæqualem intemperiem ac contrarios humores frigidos & calidos, vel facultatis imbecillitatem, siue quoddam ea sit granata humorum abundantia & malitia, siue resoluta. Si pulsus præterquam quoddam sit inæqualis, sit etiam languidus, est signum quoddam inæqualitas causatur à facultatis imbecillitate: si est inæqualis cum magnitudine, celeritate, crebritate, est indicium, quoddam sit inæqualis propter vsum auctum. Si est inæqualis & simul durus, censetur inæqualis esse vitio instrumenti; nam qui est inæqualis vitio instrumenti, semper & necessarîo quoque est durus. Pulsus mijuri, decurtati, emiculi; intercepti sunt differentia indicantis facultatis debilitatem. Vndosi, vibrati, ferrati, palpitantes, conuulsiui, sunt differentia indicantes vitium instrumenti. Hæc enim omnia indicat pulsus inæqualis; inprimis compressionem, obstructionem, repletionem arteriarum, vt inquit Galen. 2. de praesagitione ex pulsibus cap. 7. Indicat etiam febres putridas, epialas, typhias, hemitritæos, horrorem ac rigorem febrium, ex eo quoddam in illis est inæqualitas intemperiei, & inæqualitas vsus acuti & varietas causarum morbificarum. Indicat etiam eodem tempore in corpore abundare humores frigidos & calidos, putridos & imputridos, & varium motum eorum, modò ad exteriora, modò ad interiora. Indicat etiam inæqualitas pulsus cor primariò esse affectum, vel saltem per consensum partium præcipuarum, vt stomachi, hepatis, vteri, cerebri, à quibus cor & facultas vitalis grauiter debilitantur & labefactantur, sic vt pulsus

pulsus propter imbecillitatem fiat inæqualis. Indicat etiam facultatem valde grauati, & imbecillitatem facultatis potius esse ex eo, quod facultas sit oppressa & grauata, quam quod sit resoluta; nam si facultas intrinsecè & essentialiter esset debilis & resoluta, pulsus non esset ita inæqualis, sed potius in paruitate suâ & languore semper æqualis. Indicat & pulsus inæqualis febres pestilentes, inflammationes partium principalium, & suppurationes. Indicant etiam causâ morbificâ malignitatem eo quod hæc omnia facultatem vitalem valde debilitent. Indicant etiam palpitationem cordis, lipothymiam, orthopnæam, vteri suffocationem, quod ex his facultas summopere debilitetur. Indicant etiam magnas inflammationes, phrenitidem, lethargum, anginam, peripneumoniam, pleuritidem, quatenus hæc tensionem & duritiem in arteriis faciunt, à quâ duritie, vt dictum est, pulsus fit inæqualis. Indicant etiam scirrhus, abscessus, obstructions arteriarum, abundantiam sanguinis & aliarum humorum facultatem obstruentium. Inæqualitates quò citius veniunt & diutius durant, eò sunt periculosiores. Inæqualitas singularis est pessima & peior inæqualitate systematicâ; nam grauior est causa, quæ ita facultatem turbat, vt non possit vnâ pulsationem facere æqualem, quàm illa, quæ plures non potest facere æquales; & hoc intelligendum est, quando vtrâque inæqualitas sit à debilitate facultatis; nam quando fit vitio instrumenti, tunc non ita semper est. Pulsus inæquales aliquando sunt æquales, ac in suâ inæqualitate ordinati; interdum sunt inæqualiter inæquales, seu in suâ inæqualitate inordinati. Ordo & æqualitas in pulsu prauo est mala, vt peior inordinato. Inordinatio in pulsu bono est mala, in pulsu malo, bona. Idèd æqualitas seu ordo est malus, quia indicat causâ morbificâ stabilitatem; & permanſionem. Omnes pulsus inæquales, in quibus plures apparent pulsationes magnæ & vehementes, quàm parvæ & languidæ, sanitatem adhuc pollicentur; at oppositi minantur mortem. Omnes Pulsus inæquales vehementes, magni, celetes & frequentes ostendunt morbum per crîsim soluturum. Imbecilliores, minores, tardiores & rariores per paulatim solutionem. Pulsus æqualiter inæquales & ordinati, vtrumque validi non multum celetes aut frequentes, longam affectionem significant: contrâ inæquales inordinati, & simul celetes ac frequentissimi, breuitatem affectionum indicant. Ex pulsibus inæqualibus pessimi sunt, qui indicant facultatis imbecillitatem, & qui simul sunt tepidi, vermiculosi, parui, rari, formicantes, mijuri, eminuli, prominuli.

§. IV.

Inæqualitates singulares.

Impar citatus est pulsus, in quo in vnâ pulsatione sub vno digito arteria inæqualiter mouetur secundum celeritatem & tarditatem, sic quod

Vnica & eadem diastole incipiat cum tarditate & finiat cum celeritate, id est, quodd principium diastoles sit celerius quàm finis; vel contrà: est ergo hic pulsus inæqualis inæqualitate singulari sub vno digito: in hoc pulsu arteria mouetur æqualiter secundum celeritatem, sic tamen quodd ipsa sit continua & non intercepra vllâ celsatione aut quiete intermediâ; mouetur quidem in principio diastoles celerius, in fine tardius, vel contrà; tamen vno motu continuo non interrupto vllâ celsatione aut quiete intermediâ. Hoc dico ac distinctionem pulsus dicrori & intermittentis singularis, qui sunt etiam pulsus inæquales inæqualitate singulari sub eodem digito, sed sunt inæquales cum quâdam interruptione & quiete inter ipsius diastoles principium & finem. Impar citatus indicat obstructionem, compressionem arteriarum, vel facultatem à multitudine humorum grauaram. Melior est impar citatus quàm intermittens singularis; nam in impar citato diastole est continua sine interruptione: In intermittente singulari est intermedia quies; melius est autem motum arteriæ variari secundum celeritatem & tarditatem, quàm interrumpi aliquâ celsatione; nam debere diastolen interrumpi aliquâ celsatione aut quiete, est signum magnæ debilitatis. Melior est impar citatus qui ex tarditate in celeritatem vergit, quam qui è contrà; nam celeritas est maius signum roboris, quàm tarditas; quapropter melius est pulsus in progressu sui motus indicare robur quàm deficientiam.

Intermittens singularis est pulsus inæqualis, in quo diastole non est continua, sed interrumpitur aliquâ quiete aut celsatiunculâ. Dico (intermittens singularis) ad distinctionem intermittentis systematici; nam in intermittente singulari est celsatio & intermissio motus in vnâ diastole ac in vnâ pulsatione, & intermissio vnus porciunculæ in ipsâ diastole; in intermittente verò systematico inter multas diastoles seu inter multas pulsationes intermittitur vna diastole integra. Intermittens ergo singularis est pulsus inæqualitate singulari in vnâ pulsatione sub eodem digito, secundum celeritatem; nam vbi est quies, ibi non est æqualis celeritas. Hic intermittens etiam oritur à facultate grauata & simul valde debili, adeò vt non possit facere vnâ diastolen integram, quin debeat intermedio tempore cessare; quapropter peior est intermittens singularis impare citato. Peior est etiam intermittens singularis intermittente systematico; quia maior debilitas est non posse vnum motum seu vnâ pulsationem facere sine intermediâ quiete, quàm non posse facere multas. Intermittens hic non tantum grauaram ac debilem indicat facultatem, sed etiam vsum auctum; nam si non adesset vsum auctus, qui stimulare & cogeret naturam ad perficiendum istam pulsationem interruptam, natura cum illâ incipiente quiete cessaret in totum, & non perficeret integram diastolen; sed quodd post interceptam quietem non esset, sit, quia vsum auctus naturam nimis stimulet & irriter ad hoc faciendum. Intermittens singularis est valde malus, & proximam

solet

solet indicare mortem ; patet ergo , quòd hic pulsus in vnâ diastole bis feriat.

Capricans est species huius intermittentis iam dicti , & fit ab eadem causâ ; differt tamen in eo , quòd in intermittente iam dicto sit solùm inæqualitas secundum vnâ differentiam, nempe secundum celeritatem; in capricante verò est inæqualitas & secundum celeritatem & secundum vehementiam ; nam bis ferit & habet quietem , & sic in eo est inæqualitas secundum celeritatem , sed posterior pars diastoles , quæ sequitur cessationem , est vehementior anteriore seu parte diastoles cessationem præcedente. Est hic pulsus valde prauus , sicut omnes intermittentes , & facultatis indicat debilitatem & oppressionem ; sed tamen per hoc indicat adhuc aliquam bonitatem , quòd posterior pars diastoles sit vehementior priore ; per quod indicatur naturam valde grauari & opprimi & cum causâ morbificâ conflictari, sed eam adhuc posse fieri superiorem.

Dicrotus est etiam pulsus in vnâ diastole seu pulsatione bis feriens, in quo motus retrocedit & redit , & diastole à systole quasi retrahitur ; & hic est etiam pulsus inæqualis in vnâ pulsatione sub vno digito , habens intermediam quietem. Inter hos pulsus est exigua differentia , & sunt potius differentiarum rationales quàm sensuales , inuentæ potius per speculationem, quàm quòd ipsas sensus distinguere posset. Conueniunt in eo quòd sint omnes pulsus bis ferientes , habentes diastolem interruptam quiete mediâ.

Mijurus singularis est , in quo pulsatio est maior sub primo digito, minor sub secundo, & adhuc minor sub tertio , & maior sub digito vicino cubito ac cordi , minima sub digito viciniore manui , & paulatim decrescit & fit minor instar caudæ muris , quæ paulatim attenuatur , unde nomen suum desumit. Dico (Mijurus singularis) ad differentiam mijuri systematici , in quo non in vnâ pulsatione ita deficit pulsus, sed in pluribus ; nam ille mijurus systematicus , in quo prima pulsatio est maior, secunda minor, tertia adhuc minor, & ita inæqualitas illius consistit in pluribus pulsationibus ; at inæqualitas mijuri singularis consistit tantùm in vnâ pulsatione, sed sub diuersis digitis. Est ergo hic Mijurus , de quo hic agimus , pulsus inæqualis inæqualitate singulari in vno pulsu sub diuersis in arteriâ partibus siue sub diuersis digitis. Inæqualitas huius pulsus est secundum magnitudinem & vehementiam , & non secundum erebritatem, duritiem aut celeritatem. Hic pulsus vocatur decurtatus ; quia decurtatur , diminuitur & paulatim attenuatur. Nota quòd , vt Mijurus cognoscatur, digiti tangentis debeant æqualiter premere arterias, & non nimis fortiter. Dico (æqualiter) quia si primus premeret leuius, & secundus fortius, & tertius adhuc fortius, tunc fieret Mijurus propter inæqualem pressionem digitorum ; quia vbi digitus fortius premit, ibi pulsus fit minor ; propterea quòd propter compressionem arteria non possit multùm attolli , & talis esset mijurus ex accidenti. & à

causâ externâ & non à morbo aut facultatis debilitate, & sic non esset verus pulsus mijurus; quia verus & propriè dictus mijurus debet paulatim sub digitis deficere propter debilitatem facultatis, quæ scilicet propter debilitatem non potest tam fortiter influere in partes arteriæ remotiores, sicut in propinquiores, sed paulatim deficit, & sic in propinquis fortius pulsât quàm in remotis. Omnes mijuri indicant magnam debilitatem, sed maiorem mijurus singularis, quàm systematicus; quia maioris debilitatis signum est deficere in vnâ pulsatione, quàm in multis.

Vndosus pulsus est, quando arteria tollitur per modum vndarum, vnâ parte altius alterâ demissiùs, & sic alternatim. Hic pulsus est inæqualis secundum magnitudinem; quia sub vno digito altius attollitur & est maior quàm sub altero; estque inæqualis inæqualitate singulari, id est, in vnâ eademque pulsatione, sed non sub eodem digito, sed sub diuersis arteriæ partibus. Causa huius pulsus est eadem, quæ aliorum pulsuum inæqualium singularium, sc. facultatis imbecillitas; si enim facultas esset robusta, omnes partes arteriæ sub omnibus digitis æqualiter attolleret. Alia causa huius pulsus est arteriæ mollities, quæ facit vt cum arteria vnâ parte attollitur, alterâ labescat. Vndosus itaque pulsus indicat facultatis debilitatem & arteriæ mollitiem. Indicat etiam partes humiditas laborare, à quibus arteria humectetur & mollescat. Insuper indicat causam morbi esse sanguinem, pituitam vel serositatem. Vndosus pulsus non indicat vsum valde auctum; quia vndosus indicat arteriæ mollitiem, quia si adesset vsus auctus, arteria esset dura & sicca, non autem mollis. Vndosus pulsus non est ira malus, quia indicat non adesse magnas in visceribus inflammationes; nam si illæ adessent, pulsus non posset esse vndosus. Indicat etiam non adesse scirrhus aut compressionem arteriarum, aut tensionem. Vndosus pulsus indicat synochum & abundantiam sanguinis, febres quotidianas & hydropes. In ealidis febribus indicat crilim, vel per hæmorrhagias, vel per sudores futuram.

Vermiculans ad vndosum debet referri, & differt ab vndoso solâ paruitate; nam vndosus est, qui per modum vndarum attollit, atque eleuat arteriam; vermicularis est, qui sentitur leuiter attolli & deprimi, sicut vermes repentis, qui vnâ parte attolluntur, alterâ deprimuntur. Vndosus, cum adest magna facultatis debilitas, vertitur in vermiculante; idèò vermiculans est pulsus malus & signum magnæ debilitatis.

Formicans est pulsus ita paruius, vt vix sentiat, & sentiat solùm per modum muscæ aut formicæ leuiter sub digitis currentis. Formicans pulsus est species vermiculantis, sed vermiculante longè debiliior, & indicat maximam debilitatem, estque tardissimus, creberrimus, & languidissimus, & in morbis in quibus vires propter magnitudinem vel diurnitatem morbi sunt resolutæ, indicat mortem. Et idèò pessimus est pulsus.

pulsus, qui ex vndoso paulatim fit vermicularis, & ex vermiculante paulatim formicans; quia tales indicant meras facultatis resolutiones. At si vermicans vel formicans subito oriantur, tum non sunt adeo periculosi; quia sicut subito oriuntur, sic etiam aliquando subito cessant. Sic in animi deliquiis, magnis vulneribus, subitaneis sanguinis fluxibus, vteri suffocationibus, momento aliquando plus fit vermiculans & formicans, qui tamen propterea mortem non indicat, neque est adeo periculosus, sed cessante hæmorrhagiâ, deliquio, vteri suffocatione, &c. statim quoque & pulsus talis cessat, & ad pristinam differentiam redit.

Serrans est pulsus qui per modum serræ percipitur inæqualis, & in quo arteria inæqualiter attollitur cum motu interciso, habens partes arteriæ alias altius alias demissius eleuatis cum duritie & acumine per modum serræ. In quo differt à pulsu vndoso, quod vndosus percipiatur cum mollitie & quâdam fluctuatione. Serrans itaque est etiam pulsus inæqualis inæqualitate singulari: *Primo* in vno pulsu, sed sub diuersis digitis & seu in diuersis arteriæ partibus, & inæqualis secundum varias differentias; in primis inæqualis secundum duritiem, nam in hoc pulsu arteria est dura inæqualis. *Secundo* secundum magnitudinem, nam cum arteria est inæqualiter dura vel tensa, magnitudo quoque pulsus non potest esse æqualis; sed ubi maior est durities, ibi pulsus est minor, ubi durities minor est, ibi pulsus est maior; nam durities est causa paruitatis; denique quia in serrante natura est grauata, natura autem grauata facit inæqualitatem in magnitudine. Pulsus ergo serrantem faciunt tres causæ; natura seu facultas grauata, instrumentum durum, & vsus auctus; hinc pulsus serrans est proprius magnarum inflammationum nervosas ac membranosas partes obsidentium: nervosis enim partibus tensis, vnâ tenduntur arteriæ per membranosas partes decurrentes, & quadam successione reliquæ omnes arteriæ: hinc in pleuritide inter quinque pathognomonica eius signa pulsus serrinus est vnum. Ad serrantem pulsus concurrat quoque vsus auctus; nam quia vsus est auctus ideo requiritur, vt pulsus fiat magnus, verum cum propter tensionem & duritiem arteriæ non possit fieri magnus, fit vt facultas arteriam inæqualiter hic altè, illic minùs altè attollat, vnde pulsus serrinus. Conuulsivus pulsus est, in quo percipitur arteria conuelli; conuellitur autem, cum conuelluntur nerui; nam nerui iuxta arterias decurrunt, & suis mutuo fibris alligantur, vnde illis conuulsis & hæc conuelluntur. Hic ergo plus est signum spasmi seu conuulsionis, & maxime spasmi ex inanitione & siccitate, qui est pessimus. Hinc in morbis acutus iste pulsus est valde perniciosus; quia sicut in morbis acutis conuulsio est valde perniciofa, ita & pulsus, qui illam indicat. Omnis quoque pulsus conuulsivus, qui ex nimia inanitione oritur, ex quocunque morbo, vt à vigiliis, inediâ, euacuationibus, est letalis.

Vibratus ferè est idem cum conuulsuo, & ab eo solùm ratione maioris vel minoris differt. Sunt aliæ multæ differentiæ, quas ratio quidem speculando inuenit, sed sensu diiudicari non possunt, & quarum in vsu practico exigua est consideratio; idè eas hic omittimus, maxime cum non sit hic nostri statuti absolutum tractatum de pulsibus expromere, sed breuem tantùm methodum à pulsu & differentiis eius famosioribus signa desumendi.

§. V.

Inæuales systematici aut collectiui.

Mijurus systematicus est pulsus, qui est inæqualis in magnitudine & vehementia, siue qui decurratur in diuersis pulsationibus, sic quòd primus pulsus sit magnus, secundus minor, tertius minimus; & hic pulsus est duplex; vel enim diminuitur ad defectionem, & est mijurus deficiens; vel redit iterum ad primam magnitudinem, & est mijurus reciprocus. Omnis mijurus indicat debilitatem facultatis, sed maiorem mijurus singularis, quam systematicus, vt dictum est; inter hos peiores sunt deficientes, quàm reciproci. Omnes sunt perniciosi ac lætales.

Intermittens systematicus est pulsus inæqualis in multis pulsationibus, qui post aliquas pulsationes vnā intermittit; proinde est inæqualis in magnitudine, quia post multas pulsationes deficit vnus, qui meritò potest dici minimus, quia est nullus, vel, vt alij dicunt, est inæqualis in crebritate. Quo plures decurrunt pulsationes sine intermissione, eò pulsus est melior; quòd verò intermissio est frequentior, eò deterior; vt tractatus pulsus, qui ad singulos duos aut tres ictus vnum intermittit. Quare vbi medicus suspicari potest, an pulsus sit intermittens, debet pulsus diu tangere ad minimum ad 30. vel 60. pulsationes. Pulsus omnis intermittens est malum signum, & indicat facultatis debilitatem, quæ non possit omnes pulsationes perficere, sed post aliquod tempus lassata deficit, & vnā pulsationem intermittit. Verùm, vt supra dixi, facultas est aliquando tam debilis per resolutionem seu essentialiter debilis, aliquando per grauationem & oppressionem & per accidens: quando autem sit pulsus intermittens propter debilitatem essentialē seu debilitatem ex resolutione, tunc ille pulsus est pessimus; non est autem ita prauus, quando sit propter debilitatem ab oppressionē. Idè pulsus intermittens in statu acutorum est valde periculosus, quia tunc eius intermissio causatur à debilitate ex resolutione; quando verò talis est in principiis, non est ita malus, quia tunc sit talis ab humorum oppressionē; nam nunquam debilitas essentialis est in principiis. Sic pariter si intermittens simul est paruus, rarus, mijurus, vermiculans, &c. tum talis est lætalis, quia tum censetur esse intermittens ex debilitate per resolutionem. At si est intermittens ac simul magnus, vehemens, celer,

ralis solum censetur intermittens à debilitate facultatis per oppressionem. Plerumque autem intermittens pulsus fit propter facultatem grauatam copiâ humorum, vel lacescitam ab humorum malitiâ & venenositate. Dixi, quodd in statu intermittens sit prauus; quod intelligendum est, nisi sit criticus; frequenter autem est criticus: nam cum natura aggreditur luctam cum humore morbifico pro crisi faciendâ, quia natura est valde turbata & occupata ad distracta, pulsus fit intermittens; & talis est bonus, quia est signum criticum, præcipue si coniungatur cum aliis signis bonis & præcipue concoctionis, & cum aliis signis decretoriis futuram crisin indicantibus. Not. quodd intermittens systematicus est pulsus malus, sed non est ita malus, sicut intermittens singularis: sic mijuri, vermiculantes, capricantes, &c. Not. etiam, quodd facili de causâ fit pulsus intermissio, & infinitos habui ægros cum pulsu intermittente, qui tamen conualuerunt. Not. insuper, quodd multi homines naturaliter habent pulsus intermittentes: tales sunt homines pingues & senes, quando minimo affectu laborant; ideo cum in talibus pulsus intermittentes reperiuntur, non oportet statim consternari, præcipue si tales percipiuntur in pinguibus, senibus, in morborum principiis, cum vires adhuc apparent constantes, cum nulla alia praua signa simul coniunguntur, nec aliæ prauæ pulsus differentie vna adsint. At si vires sint resolutæ, si morbus magnus, si est in statu, si multa alia pessima signa coniunguntur, quæ tamen non sunt decretoria, id est, si non instet crisis, si pulsus insuper est languidus, conuulsiuus, vibratus, mijurus, capricans, dicrorus, &c. est pessimum signum. Peior est intermittens, qui ordinatè & semper ad eundem statum pulsationum numerum intermittit, quia qui intermittit inordinatè, id est, modò post multas, modò post paucas pulsationes.

Intercurrens est pulsus, in quo post aliquas pulsationes intercurrit vna pulsatio superuacanea, seu vna plusquam deberet. Vnde hic pulsus est contrarius intermittenti; nam in intermittente post aliquas pulsationes vnus deficit ictus, in intercurrente contra post aliquas pulsationes ictus vnus superabundat: est ergo hic pulsus inæqualis inæqualitate systematicâ, seu inæqualis in plurimis pulsationibus, & est inæqualis secundum crebritatem, quia in vnâ pulsatione est crebrior. Et si autem hic pulsus videatur contrarius intermittenti, non tamen contrariatur ei causâ, sed vterque fit ab eadem causâ, nempe humorum abundantia naturam grauantem & arterias obstruente, vel comprimente; verum contrariantur ratione facultatis cum illâ humorum copiâ luctantis; nam in intermittente facultas succumbit copię humorum, & ita opprimitur vt fiat debilis & propter debilitatem pulsus vnum intermittat: in intercurrente verò fortiter contra humorum copiam resultat, & irritata ita vim suam exurit, vt etiam superabundet in suis pulsationibus & adiciat vnâ ordinariis superuacuam. Itaque contrarietas istorum pulsuum non est ex parte copię humorum, quia illa est eadem; eadem autem causa non

non potest facere pulsus contrarios; sed est ex parte cedentis vel fortiter insultantis. Ex quo patet, quod intermittens sit signum maioris debilitatis: intercurrentis verò signum mediocris adhuc roboris. Dico (mediocris) quia in intercurrente facultas non est omnino robusta; nunc quomodo posset esse robusta, si ab humorum copia grauetur, si arteriæ oppleantur aut coarctentur: si facultas esset robusta, fieret pulsus magnus, vehemens; & si esset magnus & vehemens, non esset opus intercurrentiâ: sed idem sit intercurrentis, quia magnus & vehemens fieri non potest, naturâ sc. compensante defectum magnitudinis celeritate & augmento vnius pulsationis, ad id faciendum ab humorum copia prouocata. Sed est adhuc, utcumque & mediocriter robusta ex eo, quod irritata & oppressa valeat exurgere & luctari cum causâ morbificâ; & non tantum pulsus accelerare, sed insuper vnum ordinariis adiacere. Ex his patet, quod intermittens pulsus sit coniunctus cum mediocri paruitate & celeritate: mediocri paruitate, quia, ut dixi, si esset magnus non esset intercurrentis, nec esset opus intercurrentiâ. Si esset valde paruus, non etiam fieret intercurrentia, quia valde paruus sit à magnâ debilitate facultatis, intercurrentis verò à robore. Est etiam coniunctus cum celeritate; quia ubi est pulsus paruus, ibi natura paruitatem debet compensare celeritate, cum sc. à copia humorum vrgetur, & ipsa non est summe debilis. 2. quia debet præcedere celeritas, antequam fiat intercurrentia; natura enim primò vritur omnibus modis ordinariis & facilioribus; & cum illi non sufficiunt, tunc refugit ad difficiliore; unde natura primò studet expellere causam morbificam, vel satisfacere vsui aucto per celeritatem & crebritatem; & cum illa non sufficiunt, tum insuper adhuc adiacit vnum pulsus ultra ordinarium; hoc autem nunquam facit ante celeritatem; quia quid esset opus hoc facere, si fortè celeritas sola posset hoc facere? pulsus hic est bonum signum, naturæ robur indicat, eamque causæ morbificæ præualituram, & bonam crism futuram, & ita inter omnes inæquales systematicos est optimus.

Deficiens pulsus est, quando inter multos pulsus vnus apparet minor, vel plures minores, imò quando multi pulsus vel omnis pulsus in totum cessat, quod asphygmia vocatur. Est hic pulsus etiam inæqualis systematicus & secundum differentiam magnitudinis & paruitatis. Pulsus deficiens est malus; quo plures deficiunt eo peior; asphygmia omnium pessima & mortem vicinam indicat. Notandum tamen, quod præcipue ille deficiens est malus & perniciosus, qui oritur ex facultatis resolutione, & qui est à longitudine morbi, & qui est in statu; nam qui subito sit etiam sæpe subito recedit, & non est ita æstimandus: sic in lipothymia, vteri suffocatione sæpe contingunt pulsus deficientes, qui breui post ad pristinam suam dispositionem reuertuntur.

A syncope seu Animi deliquio.

Differunt syncope & lipothymia ratione maioris & minoris : maior est syncope quàm lipothymia & petus signum. Syncope propriè est defectio cum sudore; lipothymia est defectio quæ non est adhuc tanta, ut sudorem inferat, & sic est defectio cum sudore. In deliquio succedere sudorem est malum signum; nam ille sudor est diaphoreticus, & contingit propter magnam debilitatem retentricis, & humidi primigenij solutionem; & ideo sudor iste est minimè aqueus sed pinguis. Contingit lipothymia ob varias causas, vel propter peculiare vitium cordis, vel vitium spirituum, vel vitium aliarum partium: maximè verò contingit propter vitium spirituum. Spiritus autem læduntur vel viciantur vel in substantiâ, vel qualitate, vel quantitate, vel motu. In substantiâ sic fit syncope, quando spiritus cordis afficiuntur malignâ & veneficâ qualitate, vel propter assumpta venena, vel propter mortuum venarum, vel propter ærèrem pestilentem, vel propter humores venenatos in corpore genitos, unde vapores venenati ad cor feruntur, ut in febribus pestilentibus, vteri suffocationibus: vermibus, &c. In qualitatibus, quando spiritus exhauriuntur; exhauriuntur autem in maximis laboribus, præsertim tempore æstiuo, à magnâ inediâ, maximis doloribus, diuturnis vigiliis. Exhauriuntur etiam magnis euacuationibus sensibilibus & à nimio sanguinis effluvio; in paracentesi abdominis siue thoracis cum serum vel pus nimîâ qualitate ac nimis subito effluunt; in magnis deiectionibus, sudoribus, in subitâ apostematum internorum eruptione. In motu etiam spiritus læduntur, si nimis subito ad cor recurrunt, & à corde ad externa rapiuntur: sic à subito timore, subitâ lætitiâ non tantùm syncope, sed & mors aliquando contingit. Cōtingit etiâ aliquâdo spiritus à multitudine humorū opprimi ac suffocari, sic ut ad externa membra, ac sensoria moueri non possint. Vitio cordis contingit syncope, si cor magnâ intemperie afficiatur, si aqua putrida in pericardio contineatur. Fit etiam syncope per consensum aliarum partium, ut quando, sicut dictum est, in nobilibus membris apostemata erumpunt. Magnæ etiam partium externarum gangrænæ syncope faciunt. In hecticis, acutis febribus, ac longis ægritudinibus non rarè etiam fit. Multoties accidit deliquium, in Crisibus, ut inquit Auicenna, propter materiæ morbificæ ad os ventriculi effusionem. Ex his quid synope indicet, facile colligi potest; indicat enim aliquam ipsarum causarum, quàm verò, ex aliis signis comitantibus colligi debet. *Qui frequenter & sine manifestâ causâ exoluntur*, inquit Hipp. 2. Aph. 41. *repentè moriuntur.* Loquitur autem ibi Hipp. de sanis; ratio est, quia indicat causam latentem & incognitam, quæ semper est mala, & indicat causæ perseuerantiam, & inesse ei aliquid maligni, & causam esse magnam, quæ tantòperè facultatem vitalem

labefactat, Syncope à causâ externâ, inedia nimio sanguinis fluxu, &c. non est ita perniciofa; quia facilè causa auferri potest, quâ ablata ipsa quoque cessat. Pessima est syncope, quæ fit à vitium resolutione, non ita quæ est ab oppressione. Syncope in die critico est bonum signum, si præcesserint signa concoctionis, si virtus extra syncopem valida sit, & alia signa critica concurrant; mala, si vires sunt resolutæ, si alia grauius signa adsint, nec coctionis signa præcesserint.

S. VII.

A Palpitatione cordis.

Tradidimus supra aliqua signa à palpitatione membrorum in generali. Verum variant auctores in tradendâ palpitationis essentiâ; aliqui ad motum animale, aliqui ad vitalem referunt; & idè ibi de palpitatione inter motus animales egimus; nunc verò paulò latius particularim de cordis palpitatione. Ex multis causis contingit palpitatio, ex quibus syncope; & idè sæpe coniunguntur, & sæpe post palpitationes syncope sequitur; maior est autem syncope quàm palpitatio; & cum ab eadem causa contingunt, maior est, quæ syncopem facit, quàm quæ palpitationem. Palpitatio significat vel inflammationes incipientes, vel abscessum, vel calculum, vel venenatam qualitatem, vel aliquid cor ad expulsionem irritans. Scribunt Columbus & Trincauellus aliquando in corde calculum generari, & exinde palpitationes contingere. Scribit Brencius Maximilianum Imperatorem laborasse palpitatione cordis, & post mortem calculum fuisse inuentum. Fernelius *de abdit. rer. causis* scribit, cuidam magnum in arteriâ calculum loco cordi proximo natum fuisse, qui multis annis cordis palpitationi obnoxius fuit. Scholiographus *ad cap. 29. lib. 1. Hollerij de morb. inter.* scribit, se in quorundam pericardio inuenisse abscessum in venâ arteriosâ, in alijs pericardium flatus distensum. Schenkij *lib. 2. obseru.* habet historiam cuiusdam, qui à pueritiâ iuxta ad annum 42. laborauerat cordis palpitatione, quo dissecto inuenta fuit cordi adnata excresecientia carnea. Horum ergo aliquid potest palpitatio cordis indicare. Potest etiam indicare vel malignum ac venenatum vaporem à putridis vel venenatis vaporibus ascendentem, vel ab humoribus melancholicis, vel ab acribus biliosis: sic in Melancholiâ hypochondriacâ, in veribus puerorum, in malignis febribus, non rarè adest cordis palpitatio. Contingit etiam ab ictu venenatorum animalium, & à veneno hausto, Aliquando contingit propter aneurisma in vasis cordis, sicut scribit se obseruasse Fernelius; scribit enim ita aliquando in cordis palpitatione arteriam dilatatam fuisse, vt pugni magnitudinem adæquaret. Contingit etiam aliquando à causâ externâ: sic in acundis, valde exercitatis cor aliquando palpitat. Nonnulli à magno timore in perpetuam palpitationem cordis

cordis inciderunt. Palpitatio aliquando sequitur febres heclicas, lypurias, epialas, &c. palpitatio quæ durauit multis annis sine manifestâ læsione, indicat frigidum aliquem tumorem, aut tuberculum durum in corde. Si est cum tæbe ac febre, indicat potius vlcus aliquod aut abscessum cordis. Si est cum syncope, venenatam qualitatē cor, siue ab aliquâ fætidâ & viscosâ in pericardio contentâ irritantem. Si palpitatio est cum febre magnâ, & subitò exsoluitur, fortè est incipiens in corde inflammatio. Si est cum magnâ difficultate respirationis, potest esse, quòd sit à crasso flatu in thorace vel pericardio contento. Porro in palpitatione distinguendum est; nam alia est solius cordis, alia cordis & arteriarum simul. Palpitatio cordis & arteriarum indicat affectum esse in corde: palpitatio solius cordis, potius affectum esse extra cor. Palpitatio continua & magna essentielle cordis vitium significat; parua & per interualla vitium cordis per consensum. Palpitatio omnis est periculosa & Gal. 5. de loc. aff. c. 1. nullum palpitatione laborantem quin-quagesimum annum excessisse scribit. Palpitatio tamen quæ est à flatu, non est ita periculosa. Cordis palpitatio quæ perseverat & augetur primùm ad syncopem, deinde ad mortem tendit. Palpitatione mæcordis persæpe hectica comitatur.

§. VIII.

Ab animi passionibus.

Metus & mæstitia longo tempore perseverans melancholicum est: hoc inquit Hipp. *In febribus per somnum pauciores, malum,* inquit, 4. Aph. 67. quia adustam bilem arguunt, ut Gal. 1. Epid. pars. 2. testatur; estque signum vel atram bilem è venis sursum in cerebrum ferri, vel saltem vapores eius. Verùm de signis ab animi passionibus suprà egimus.

CAP. IX.

Ab Actionibus Naturalibus.

§. I.

De Vomitu.

A Vomitu dupliciter sumuntur signa; vel sc. ab ipso actu vomitionis nõ cõsiderâdo illud, quòd vomitur; vel ab ipsâ substatiâ, quæ euomitur. De sũptis ab eo quod euomitur, infrâ agemus, ubi de signis ab excrementis: hic verò agitur de signis, quæ sumuntur ab ipso vomitionis actu. Vomitus causæ variæ sunt, aliæ internæ aliæ externæ. De causis externis hic etiam

nihil ; quia illæ satis cognosci possunt ex relatione ægri, vel ipso sensu sunt manifestæ. Nos autem quærimus ex vomitu tanquam signo cognoscere causas internas. Externæ causæ sunt crapula, ingestio multi cibi, imaginatio seu comestio ciborum abominabilium, putridorum, pinguium, oleosorum. Navigatio in mari, vectio in curru, &c. Internæ causæ sunt vel in ipso stomacho, vel extra eum ; vomitus enim alius est per protopathiam, alius per consensum aliarum partium. Vtrumque facit vomitum ; vel debilitatem facultatem retentricem orificij superioris, vel augendo retentricem orificij inferioris, vel excitando ac irritando expultricem ; ab vnâ enim harum causarum vomitus excitatur. Causæ, propter quas læditur facultas retentrix, sunt ; humida complexio vel totius ventriculi, vel eius orificij superioris ; humores multi prauis ac pituitosi in ventriculo contenti, eius orificium laxantes ac humectantes ; orificij quoque ipsis naturalis vel aduentitia laxitas & apertio. Causæ propter quas læditur expultrix, sunt humores omnis generis, seu quantitate, seu qualitate, seu acrimoniâ ac nimîâ malignitate peccantes, à quibus omnibus facultas expultrix ad expulsionem excitatur ; qui interdum sunt pituitosi, melancholici, biliosi, ex bile porraceâ, æruginosâ, pus, sanguis quacunq̃ causâ extrahenatus, insuper vlcus circa orificium superius mordicans & stimulans expultricem : vermes in stomacho ad supernum orificium ascendentes. Diuturni ac molesti vomitus etiam aliquando sunt à calculo in ventriculo generato. Est Religiosa quædam hic Louanij, quæ postquam diuturno ac molesto vomitu ac dolore stomachi laborasset, tandem calculos & arenulas euomere incepit, & postquam multos & diu euouisset, tandem vomitus cessauit & conualuit. Similis casus mentionem facit Nicolaus Florentinus *sermone 5. cap. 51.* Contingit etiam vomitus propter retentricem nimiam orificij ventriculi inferioris ; quæ nimia retentio contingit propter obstructionem aliquam in ventriculo ; illa obstructio contingit propter sordes ibi agglutinatas, propter apostemata, vel callum, vel qualecunq̃ durum tuberculum, aut carnositatem ibi genitam : sic scribit Fernelius *lib. de abdit. rer. caus. cap. 36.* quendam, qui perpetuo vomitu tentabatur, post mortem apertum fuisse, & inuentum fuisse habere callum in orificio inferiore. Ob carunculum ibi genitum aliquando etiam contingere scribunt Galen. 3. *de caus. sympt. cap. 2.* & Auic. *fas. cap. 3.* immò non tantum obstructio ipsius orificij, sed & intestinorum & maximè ilei vomitum facit : hinc in ileo continuis adest vomitus ; nam quando deorsum nihil euacuari potest, necessarium est, vt superius regurgitet. Per consensum etiam aliarum partium contingit vomitus, vel quando aliqui circumiacentium partium tumores de foris stomachum premunt, ad quos expellendos facultas expultrix frustra insurgit, vel quando venenati aliqui ac prauis vapores, ex aliis partibus vel à toto ad stomachum ascendunt ; vel quando nervosæ ac membranosæ partes afficiuntur, quibus stomachus ob substantiæ similitudinem consentit. A tumoribus circumiacentibus,

primentibus, sic tumor iecoris, lienis, septi transuersi faciunt vomitum. Est & alia diuturnorum vomituum causa, prolapsus sc. cartilaginis xyphoidis; quando enim illa cartilago siue propter trusionem ac vim illatam, siue propter pituitosos humores eam relaxantes non manet erecta, sed concidit, tunc cuspis eius decidit in stomachum, & continuo stomachum tangit, quem molestum attractum stomachus continuo vomitu excutere frustra conatur. A vaporibus ad stomachum ascendentibus etiam fiunt vomitus; hinc contingit vomitus in mulieribus grauidis, in vermibus puerorum, in accessionibus febrium, in peste, &c. Per peculiarem stomachi consensum cum aliis partibus: sic contingit vomitus in colicâ, in calculo renum, & læsione membranarum cerebri, item post casum ex alto cranio fracto ac fractis cerebri membranis statim vomitus sequitur. His positis colligi potest, quod ex vomitu in morbis iudicari possit; nam cum ex variis causis propter tam variarum partium læsionem vomitus contingere possit, patet quod ex vomitu neque morbi causa, neque morbus, neque pars affecta, facili ac certo colligi possit. Indicat semper vomitus stomachi vitium, sed non necessario vitium primum, sed vel primum vel saltem per sympathiam. Si vomitus est continuus, si est cum eiectione humoris aut alicuius substantiæ, si est coniunctus cum dolore in regione stomachi, & quidem dolore qui vomitum præcessit, cum inappetentiâ & aliis stomachi propriis vitiis, si contingit aut mutatur pro ratione cibi assumpti, si in nullâ aliâ parte, cuius ratione aut consensu vomitus fieri posset, vitium vllum aut læsio apparet, si aucto aut diminuto dolore aut vitio alterius partis vomitus non augetur aut diminuitur; signum est ipsum vitio stomachi contingere. Ex eo, quod vomitu eiicitur, colligi potest quæ sit causa vomitus in particulari. Itaque hæc nonnulla signa ex vomitu sic colliguntur. Vomitus & nausea in mulieribus de reliquo sanis, quæ de conceptu dubitandi habent occasionem, sunt signa grauiditatis. Vomitus multus præcipue materiæ biliosæ, si coniunctus sit cum similibus deiectionibus per inferiora, est signum morbi cholericæ; est etiam signum vermium, calculi, colicæ, &c. calculi; si simul adest dolor circa renes vel perinæum, ac dolor & molestia in reddendâ urinâ: Colicæ, si est dolor in ventre, si sentitur tensio, flatulentia, & rugitus & nulli è ventre flatus eduntur; & seduntur, malum alleuient: Vermium, si simul adfit epilepsia, dolor capitis, dolor circa stomachum, &c. Si quis ex alto ceciderit vel supra caput percussus fuit, superueniens vomitus signum est cranium esse fractum vel piaam aut duram matrem esse læsam. Vomitus etiam aliquando est signum veneni assumpti, præcipue si post assumptum alimentum sequitur, eum antea non adestet, si simul adfit stomachi cruciatus, si nigra euomuntur & alia assumpti veneni signa adiunt. Vomitus tempore grassantis pestis si coniungitur cum dolore capitis, febree, somnolentiâ, dolore aut tuberculo in inguine, alis, post aures, vel in aliâ corporis parte, est signum pestis. Si continuò cibus ac

porus, paulò postquàm accepti sunt; reiciantur, signum est debilitatis & laxitatis oris ventriculi superioris; at si eijcitur 4. aut 5. horis post, & deijcitur cibus iam utcunque chylificatus, est signum adesse vitium in pyloro inferiore. Si vomitus contingat ex eo quòd æger in hanc potiùs quàm in aliam partem decumbat, est signum quòd aliquid tum in illo decubitu stomachum premit, quod non est in alio. Vomere non tantùm post cibum sed etiam ante cibum, & vomere ex quacunque causà est signum plenitudinis humorùm in stomacho. Si vomitus fit quouis tempore & simul adsint alia signa affecti ventriculi, ut oris amaritudo, sitis, cardialgia, inappetentia, grauitas, tensio in facie, signum est vomitum esse vitio primario stomachi: at si tantùm aliquando fit, & adsint signa alterius partis affectæ, cuius vitio aucto vel diminuto vomitus augetur vel diminuitur, signum est, vomitum esse per consensum alterius partis, proinde si tum est vomitus biliosus, signum est illum fieri vitio & consensu hepatis. Si est vomitus sanguinis, sæpe fit vitio vteri; ut si sit mulier & menstrua sint suppressa. Si vomitus est in muliere & simul adest cardialgia, anxietas, syncope, vteri suffocatio, est signum ipsum fieri vitio vteri. Si vomitus est niger, fit vitio lienis, maximè si consuetæ hæmorrhoides sint suppressæ, si dolor aut tensio in sinistro latere percipitur. Vomitus fætidus est signum affectus ilei. Et hæc sunt signa Diagnostica. Sumuntur etiam à vomitu signa Prognostica. Liuidus vomitus, teste Galen. 2. *Prognost. l. 38.* est signum extinctionis caloris, puta in moribundis, & nisi sit à melancholiâ. 7. *Aphor. 37.* Sic inquit, *quicumque enim sanguinem vomunt sine febre, salutare: cum febre autem malum;* ratio est, quia cum febre indicat inflammationes internas. Vomitus à vulnere capitis sunt letales. Præui sunt omnes vomitus nigri, liuidi, æruginosi, virides, fætidî, &c. *Frequens vomitus corpus extenuat,* inquit Galen. 2. *Aphor. 38.* *Vomitum in principio febrium sunt præui,* inquit Hippoc. loquitur autem de febribus acutis, quia excretiones, quæ fiunt in morborum principis, sint symptomatice, eo quòd tum materia non est adhuc concocta. *In perturbationibus alui & vomitionibus spontaneis si talia purgentur, qualia oportet, confert,* inquit Hippoc. 1. *Aphor. 2.* & *leniter ferunt.* *Mulieri sanguinem vomens mensibus erumpentibus solutio,* inquit Hippoc. 5. *Aphor. 32.* Vomitus critici, & qui fiunt in statu, sunt boni, maximè in tertianâ & quartanâ, quia illæ vomitu optimè iudicantur. Boni sunt vomitus, qui contingunt in morbis illarum partium, quæ per vomitum optimè expurgari possunt; inutiles verò & symptomatici, qui fiunt in morbis illarum partium, quæ vomitu expurgari non possunt. Sic habetur 4. *Aphor. 18.* *dolores supra septum transversum purgatione indigent per superiora; qui verò loca inferiora molestant, per inferiora.* In acutis morbis optimi sunt vomitus biliosi; nam causa talium morborum est ipsa bilis: in pituitosis, pituitosi. 6. *Aphor. 15.* sic habetur;

tur; *A longo alui profluvio habito, spontaneus vomitus superveniens, soluit.* Vomitus non alleviantes neque causam morificam excernentes sunt mali, maximè si sint porracei, liuidi, æruginosi, virulenti, fœtentes, &c.

§. II.

A singultu.

Singultus est motus, quo ventriculus studet excutere ea, quæ continentur in tunicis eius. Singultus causæ sunt eædem, quæ convulsionis, inanitio sc. & repletio, ut est 6. *Aphor.* 39. & mordicatio rei contentæ in ventriculi tunicis. Ab his causis afficitur stomachus vel primatio vel per consensum: primatiò fieri potest singultus vel à vaporibus, vel statu, vel veneficâ qualitate, vel bile, vel acidâ aut falsâ pituitâ, vel serosis humoribus, vel corruptis cibis & ab acris medicamentis assumptis, ut pipere & similibus. Contingit aliquando singultus etiam à frigiditate, ut aquâ frigida assumptâ, sicut asserit Galen. 8. *de compos. medicam. cap.* 8. quæ omnia vel in tunicis ventriculi continentur, vel sic continentur in eius cavitatē, ut simul in ipsas tunicas sese insinuet. Fit etiam singultus per sympathiam vel cerebri, vel iecoris, vel lienis, vel intestinorum, vel diaphragmatis, vel vesicæ, vel articulorum, vel totius: Cerebri, ut si in cerebro contingat inflammatio, per consensum fit singultus in ventriculo; sic Hippoc. 7. *Aphor.* 3. à vomitu, inquit, *singultus & rubor oculorum, malum*, ratio est, quia teste Galeno, tunc indicatur inflammatio in cerebro, vel in ventriculo, ex quibus verbis patet singultum posse fieri per consensum cerebri; sic etiam in fracturis ac vulneribus cerebri non raro fit singultus; Intestinorum; nam ex ileo morbo, aliquando sequitur singultus; hinc Hippoc. 7. *Aphor.* 10. *ex volvulo vomitus, aut singultus, aut convulsio, aut delirium, malum.* Scribit Saxonia, sc. habuisse ægrum laborantem ulcere ilei, & per 14. dies singultu laborasse: per consensum iecoris; sic Hippoc. 5. *Aphor.* 58. dicit, *iecori inflammatio supervenire singultum.* Et 7. *Aphor.* 17. *ex hepatis*, inquit, *inflammatione singultus, malum.* Sequitur etiam singultus inflammationem diaphragmatis propter communes nervos ac communem utriusque membranam. Fit etiam singultus à vermibus puerorum; ab assectibus uterinis, à vitio totius corporis, ut in febribus; unde nonnullæ febres 4. acutorum singultuose appellantur. Fit etiam consensu aliarum partium, quando ventriculus ab aliquibus partibus comprimitur. Scribit Massaria, quod cuidam ex casu vertebra fuerit luxata, quæ stomachum compressit & fecit singultum, qui non prius cessavit, quam vertebra fuerit reposita. Has ergo causas singultus indicat.

indicat. Et hæc de diagnosticis à singultu sumptis. Quantum ad prognostica, singultus in multis morbis est valde prauum signum. Singultus, qui procedit ab inimitatione, vt à nimio sanguinis fluxu, nimia siccitate, vt in ardentibus febribus, est lætalis. A vomitu singultus & oculorum rubor, malum; propter causam supra dictam. 5. *Aphor. 3. à copioso sanguinis profusio*, inquit Hippoc. *convulsio aut singultus, malum*. Et *Aphor. seq. à purgatione immodica convulsio aut singultus, malum* 7. *Aphor. 17. propter icterici inflammationem singultus malum*. 7. *Aphor. 41. senibus supra modum purgatis, si singultus superveniat, malum*. *Aphonia cum singultu pessima*, inquit Hippoc. 1. *Pror. 23*. In febribus acutis singultus est lætalis; vel quia indicat inflammationem hepatis aut ventriculi febri esse coniunctam, vel quia indicat summam exiccationem, vel abundantiam æruginosæ bilis, vel putridorū humorum stomachum in consensum trahentium. Hinc pessimus singultus in talibus, si vomitum sequitur, præcipuè malignum nempe humorum fœtidorum, nigrorum, virulentorum, &c. Sic Hippoc. 3. *Epid. comm. 2. r. 9*. loquens de muliere, quæ in mendacium foro decumbebat; 12. inquit, *die vomuit multa nigra, fœtida, singultus multus, sitis laboriosa, postridie obiit*. Et 4. *Coac. sect. 3. r. 15*. post vomitus synceros singultum damnat Hippocrates. Pessimus habendus est singultus, quando aliis pravis symptomatibus est coniunctus.

§. III.

Ab Appetentiâ deiectâ.

Appetentia quadrupliciter læditur: aut enim diminuitur, aut tollitur, aut deprauatur, aut augetur. Diminuitur vel quia nulla suctio fit, vel quia suctio non sentitur; non sentitur enim in delirio, nam deliriū aliquādo est causa inappetentiæ; licet enim deliri appetentiam habeant, præ delirio tamen ignorant, nec cibum petunt; sunt aliquando sitientes, & tamen non sitiunt, dolentes & tamen dolorem non percipiunt, ita & famentes & tamen non appetunt. Contingit etiam inappetentia propter defectum suctionis, vt dixi: multæ autem sunt causæ, ob quas non fit suctio; prima est, quia non mittitur humor melancholicus à liene ad ventriculum; humor enim ille solet naturaliter mitti ad os ventriculi ad excitandum appetitum, faciendo corrugationem orificij ipsius. 2. causa est quia os ventriculi obfessum est multo prauo humore, suctionis sensum impediente. 3. causa est corruptio ciborum; nam ex hac causâ contingit etiam inappetentia. 4. causa est intemperies oris ventriculi, propter quam fit vt eius actio lædatur, vel eius sensus intermoriatur. 5. causa est, quia adest pletora vel plenitudo ciborum in stomacho, hæc enim faciunt vt membra non fugant, vel saltem vis suctionis ad orificium stomachi non contingat. Fit etiam nulla suctio, cum vel venæ iccoris

iecoris vel meseraicæ sunt obstructæ; Hinc in fetero & tumoribus lienis ægri non appetunt. Non fit etiam succio, quando non fit inanitio aut dissipatio humorum; nam cutis pori sunt obstructi, vel calor corporis tam exiguus, ut nullam faciat dissipationem. Inappetentia ergo aliquam harum causarum indicat, quam autem indicet, ex aliis signis propriis cuiusque affectus coniunctis est colligendum. Si est inappetentia propter extinctum calorem nativum, dignoscitur, quia ægri sunt vicini morti, adsunt gravissima & lætalia symptomata, oculi caui, pulsus languidi, excrementa nigra, frigidi sudores, &c. Si est inappetentia propter intemperiem calidam, cognoscitur ex signis illius intemperiei; oris sc. erit intemperies, sitis ingens, lingua arida, vomitus biliosus, mordicatio in orificio stomachi, &c. Si propter intemperiem frigidam seu pituitosum humorem os stomachi obsidentem, nulla erit sitis, sputum multum, vultus pallidus, somnolentia, œdematosa constitutio. Si contingat ex eo, quod melancholicus humor ad stomachum non mittatur, dignosci poterit, quod forsitan lien sit durus, tumidus, adsit argutus niger, propter quem omnis melancholia in habitum feratur, vel hæmorrhoides immodicè fluent, ut omnis melancholia ad aluum convertatur. Si contingat ex obstructione Mesaraicarum, propter quam impediatur succio, aderunt signa eiusmodi obstructionis. Si propter humores putridos aut vermes, percipietur dolor, mordicatio, fœtor oris, nausea, &c. Si est propter plenitudinem corporis, cognoscitur, quia adsunt signa plethoræ, corpus est graue, venæ tumentes, sudor per noctem, consuetæ euacuationes retentæ. Si fiat defectu caloris naturalis, corpus erit extenuatum, refrigeratum, exsuctum, atque diuturnitate morbi exhaustum. Atque hæc sunt diagnostica. Quoad prognostica, bonum est in omni morbo appetentiam habere bonam; bonum est functiones semper esse integras, & accedere ad statum sanitatis, præcipuè autem est bonum in morbis longis, ut docet Hippoc. 7. *Aphor.* quia in morbis longis requiritur, ut corpus bene nutriatur, & cibum appetat, ut corpus vires habere possit ad resistendum diuturnitati morbi. In acutis, quia tenuis victus requiritur, inappetentia non est ita mala, saltem non est ita mala ut causa, etiamsi semper sit mala ut signum. Bonum ergo est in morbis perseverare appetentiam, intellige appetentiam naturalem; nam appetentia non naturalis semper est mala. Habent ergo aliquando ægri appetentiam, quæ non est naturalis, quæ reuera est mala; unde oportet bene animadvertere ne decipiamur putantes aliquando appetentiam esse naturalem, quæ reuera est contra naturam ac prava: sic aliquando contingit hominibus, ut per noctem desiderant cibum & avidè edant; quod aliquibus videtur esse bonum signum, & paulò post moriuntur; talis appetitus fit aliquando ab acido ac frigido humore ad stomachi orificium delapso. 2. *Aphor.* 33. sic habetur: *in morbis mente constare & bene se habere ab oblata, bonum; contra verò, malum.* 6. *Aphor.* 3. *in difficultatibus intestinorum cibi fastidium malum, cum febre, peius.* In omnibus

morbis acutis cibi fastidium perpetuò malum, pessimum autem cum omnem cibum aduersantur: sic Hipp. 3. *Epid. comm.* 3. de Aurianachis filio moribundo inquit, quòd omnes cibos toto illo tempore fastidivit, neque appetiuit quidquam. Sic Hippoc. 1. *Epidem. comm.* 1. r. 30. de tabidis in Epidemicà constitutione Mortuis ait, quòd omnes perpetuò cibos fastidiebant, & non sitiebant. Pessimum est fastidium cibi, si cum aliis prauis symptomatibus coniungatur. Sic in *Coac. comm.* 3. r. 5. quibus, inquit, *fastidia cibi accedunt, & sudores cum bono colore faciei & liquidà aluo, aut dolore cordis, hi peripneumonicorum more intereunt postquam diutius egrotarunt.* Et 3. *Epidem.* de Hermocrate ait 20. *semper à cibo fastidiebat, omninò mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat, obdormiscebat, comatosus periit.* 27. sic loquitur de muliere, quæ apud frigidas aquas decumbebat: Tertiò, inquit, à partu die febre correpta est horridà, quartà die cibum fastidiebat, sextà die ad cibos anerso animo se habuit: & postea, ait, hæc perpetuò cibum fastidierat, & obiit.

Ab appetentiâ supra modum auctâ, quæ canina vocatur, etiam sumuntur signa. Contingit hæc ex plurimis causis, interdum fit propter acidum humorem os ventriculi obsidentem, vel eius tunicis imbutum, qui aciditate suâ facit continuam in orificio stomachi corrugationem, quæ sensum succionis mentitur. Interdum fit propter nimiam indigentiam & membrorum exhaustionem, quæ exhaustio contingit vel ex nimia sanguinis euacuatione prægressâ, vel à vomitu; egestionibus, exercitiis, vel ex morbo diuturno prægresso, aliquando propter vermem vnum aut plures maximos, qui alimentum omne ad se trahunt, & consumendo relinquunt corpus semper cum fame & indigentia alimenti. Sic scribit Nicolaus Florentinus se cognouisse mulierem, quæ post maximam famem excreuit centum vermes. Quapropter fames indicat vel magnam euacuationem prægressâ, inediam, vigiliis, morbum aliquem longum ac diuturnum. Sic à quartanis conualescentes magnam habent appetentiam. Si appetentia est coniuncta cum vomitu, si multi acidi ructus, si status, & non præcessit inanitio, signum est appetentiam esse ab humoribus acidis circa orificium stomachi hærentibus. Si adest fætor anhelitus, mordicatio, si vermes aliquando eiiciantur, si æger est puer, si morsus percipitur magno stomacho ieiunio, si syncope superuenit, quando nimis diu à cibo abstinent, signum est vermium.

§. IV.

A siti immoderata.

Immoderata sitis contingit propter insignem vel siccitatem vel caliditatem, vel utramque simul; eamque vel in orificio ventriculi, vel aliis

aliis partibus ad os viam habentibus : Sic contingit aliquando sitis vicio stomachi ; aliquando vicio solius oris vel faucium ; aliquando vicio asperæ arteriæ vel pulmonis vel hepatis ; aliquando contingit propter vapores salios ab aliis partibus ad os ascendentibus , vel saliam pituitam à cerebro in palatum destillantem : sic in ascite adest sitis , vel propter inflammationem membrorum interiorum ; etenim in omnibus partium interiorum inflammationibus , mesenterij , diaphragmatis , pulmonis , hepatis , cerebri ; in omnibus febribus acutis adest intensa sitis. In sanis siticulositas indicat vel salforum aut acrium ciborum esum , vel exercitia prægressa , aut longam locutionem , aut calidam hepatis intemperiem. Sitis in eiusmodi affectibus non est mala , quia est conueniens symptoma naturæ morbi ; & tamen sitis inextinguibilis est mala , quia indicat magnitudinem mali. Inextinguibilis sitis delirium minatur. Absentia sitis in talibus morbis est malum signum ; quia indicat vel delirium , in quo ægri sitim non sentiunt ; vel emortuam facultatem , teste Galen. *comm. 1. in 1. Epidem. 1. 3.* Pessimum est in acutis febribus cum ægri antea sitiuerunt , permanente morbo sitim sine causâ tolli ; sic Hippoc. 2. *Pror. 1. 22. sitis* , inquit , *que non ex ratione in acutis morbis soluitur , est mala.* Vbi Galenus in *comm.* dicit , posse contingere , quod sitis cesset , si morbus vel vomitu , vel deiectionibus , vel aliâ viâ sit iudicatus : posse etiam remitti sitim propter refrigerantia & humectantia medicamenta assumpta ; at si neutrum præcellerit , sed morbo permanente sitis sine causâ cesset , vel emortuam facultatem , vel morbi malignitatem ostendit. Sicut enim in acutis & ardentibus febribus urinas esse naturales est signum malignitatis , ita etiam malum signum est in morbo siccissimo & calidissimo non adesse sitim , vel eam si ante adfuerit siue ratione cessare. Longè perniciosior est defectus sitis , si illum quoque alia pessima signa comitentur ; quæ & Galenus docuit *comment. 2. in 1. Epidem. tom. 75.*

Not. quod aliquando contingere possit absentia sitis in calidissimis morbis , quæ non est exitiosa aut mala. Potest aliquando contingere , vt humor frigidus humidusque calore febris liquefactus è cerebro in stomachum delabatur , qui orificium stomachi sic humectet , vt eum à siti liberet. Hippocrates dixit , tussientes aliquando non esse siticulosos ; eò quod eiusmodi frigida pituita è cerebro stillat , quæ tussim facit , ita eodem modo extinguat sitim.

S E C T I O IV.

Signa ab Excrementis.
Proëmiolum.

N Excrementis multa sunt consideranda, substantia excrementorum, qualitas, quantitas, tempus, modus, via per quam excernantur; à quibus omnibus signa desumi possunt.

C A P V T I.

S. I.

A substantia Excrementorum.

A Substantiâ excrementorum signa desumuntur hoc modo; sanguis exiens plethoram, synochum, morbum à sanguine, vulnus vel vlcus designat. Pus, vlcus vel abscessum. Caro excreta vel membrana, vlcus idem; fœces cucurbitinæ, latum vermem, ossis frustulum, fracturam, vel cariem ossis, &c.

A qualitate signa desumuntur hoc modo: vt si excrementa nigra, fœrentia, frigida, mordacia, &c. alium atque alium morbum, causam morificam, salutem vel periculum indicat. Et eodem modo ab aliis excrementorum differentiis signa desumuntur.

Sumuntur porro ab excrementis signa tum diagnostica tum prognostica: diagnostica tum caularum, tum morborum, tum partis affectæ: Causarum, quia si excernitur bilis, indicium est morbum esse à bile, si pituita, à pituitâ, si vermes vel calculi excernuntur, ab illis symptomata & reliqua causari suspicio est; Morborum; cognoscuntur ab excrementis non rarò morbi genus & natura; calidi humores in corpore abundantes acutas febres prænuntiant, frigidi debilitatem, inappetentiam, indigestionem, durities leucophlegmatiam, &c. Excrementa esse dura, quæ debent esse liquida, vitionem significant; esse verò liquida quæ deberent esse dura, indicant cruditatem, indigestionem &c. pus exiens, vlcus; arenulæ, calculum; ossiculorum fragmenta, cariem; sanguis putridus, niger & fœtens valde, vlcus vel apostema gangrænosum, &c. Cognoscitur etiam morbi tempus, humores crudi, morbi principium, semicostâ

micocti incrementum, cocti statum indicant. Cognoscitur etiam morbi mos, sic in pleuritide sputa nigra malignitatem indicant; sudores frigidi, pingues, vomitus porracei, æruginosi, virulenti, vrina nigra, vel in ardentissimis febribus habens colorem naturalem, febres malignas significant. Cognoscitur etiam pars affecta; nam per quam viam excernitur, ab eâ parte illa prodire suspicio est, quæ per illam viam excrementa sua solet expellere; sic tussi eiecta pulmonem, vomitu stomachum, aluo intestina ac mesenterium, vrinis vesicam vel renes laborare indicant. Substantia excrementorum etiam partem affectam potest indicare; sic carnea substantia cum vrinâ eiecta non vesicam sed renes exulceratos indicat; reiecta vomitu vel eiectione hepar; tussi pulmonem affectum. Carnea substantia per vulnus exiens, quod est circa hepar, indicat hepar vulneratum; quod est circa regionem lienis, lienem vulneratum indicat. Prognostica etiam ab excrementis desumuntur tum morbi magnitudinis, tum longitudinis, tum breuitatis, tum futuri euentus. Nonnulla exempli gratiâ hic ponentur: Si talia purgentur qualia oportet, inquit Hippoc. 1. Aphor. 2. *conferri & leniter ferunt; sin minus contrâ.* Malum est prauos humores per plures vias excerni; quia signum est eos in variis partibus abundare, & varias partes esse affectas. Etiam in crisis melius est per vnâ quàm per plures partes aut vias excerni; nam per plures vias excerni, signum est potiùs expulsionis symptomaticæ quàm criticæ; natura rectè agens per vnâ viam excernere solet; quando tamen est robusta & causi mali latè sparsa per multas vias excerni non est malum. Excrementa naturalia excerni per vias ordinarias est bonum, vt menses, vrinas, &c. contrâ verò est malum. Excerni per vias breuiiores, latas, & è directo, melius est semper, quàm contrâ. Excrementa quæ secundum naturam sunt, bona; quæ præter naturam aliquando bona, aliquando mala: bona si criticè, mala si symptomaticè expellantur. Excernenda retineri malum; sic critico die fieri euacuationem, malum; malum quoque euacuari ea, quæ deberent retineri. Excrementa quæ toto genere sunt contra naturam, mala, vt pus vermes, lapides, carunculae, &c. Excrementa non sunt æstimanda multitudine, sed si talia, qualia oportet, euacuentur. Excrementa eo tempore esse cruda, quod deberent esse cocta, malum est. Si in excrementis breui signa coctionis apparent, bonum est signum brevis morbi futuri; si serius, longioris. In morbis, in quibus nulla coctio expectatur quod tenuiora sunt excrementa, eò melius & facilius expelluntur; contrâ in quibus sit concoctio, bonum est dura esse, & crassiora; nam hoc concoctionem indicat. In febribus sudores crassi & tenaces, maximè in principio & in intermittentibus, cruditatem indicat. Excrementa, quæ liquida sunt, cum deberent esse dura, cruditatem indicant; contrâ quæ dura sunt, cum deberent esse liquida, vitionem & caloris excessum indicant. Excretiones nimia vel nimis pauca sunt mala; nimis pauca morbum indicant, nimia naturam debilitant. Quæ per voluntatem de-

berent excerni, excerni contra voluntatem, est malum; vt ægris inscijs ac præter voluntatem urinam ac excrementa alui exire. Pessima sunt excrementa nigra; quia vel magnam vstionem significant, vel caloris natiui defectum, nisi melancholicus humor eiiciatur, aut morbus sit à melancholiâ. Pessima sunt excrementa valde fortentia; quia vel magnam putredinem indicant, vel cruditatem, adeoque naturam superari. Quæ excernuntur, ea conuenit neque valde esse calida, neque frigida; nam si calidissima sunt aded vt vrere videantur, interdû ardorem vel inflammationem significant; si frigida, emortuum calorem natiuum: sic anhelitus frigidus, frigidi sudores, vrina frigida inter lætalia signa ponuntur. Excrementorum nimia crassities vel visciditas in lætalibus citam mortem, in salutaribus longitudinem indicat. Eiectiones variæ in morbis salutaribus longitudinem, in lætalibus periculum indicant.

§. II.

A sanguine exeunte.

A sanguinis exeuntis variis differentiis signa desumuntur: à modo subsistentiæ, vt si sit crassus vel tenuis. A quantitate & à qualitate, vt ab eius ardore, colore, sapore, frigiditate, &c. à tempore effluxionis, vt si in principio morbi, vel in statu, vespere vel mane, vere vel hyeme &c. A loco effluxionis, vt si per os, vterum, intestina, virgam, vulnus, nares exeat. Causæ sanguinis exeuntis sunt duplices; aliæ sunt causæ exitus, aliæ quoddam talis vel talis sit & talis vel talis exeat, tali quantitate, qualitate, modo, viâ, &c. Causæ exitus sanguinis sunt tres; vel enim exit ratione facultatis, vel ratione sui ipsius, vel ratione vasorum: Ratione facultatis, si retentrix sit debilis, vel expultrix nimis robusta; Ratione sui ipsius, si in quantitate peccet, & ea ratione naturæ sit molestus, ac eam grauet, vel vasa distendar, vt facultas cogatur cum extrudere, vel ipse mole suâ orificia dilatat ac aperiat, vel sit nimis acer, vt stimulet expultricem, vel vasorum orificia erodat, vel nimis tenuis, vt per ea exsudet: Ratione vasorum, cum ipsa rumpuntur vehementi exercitio, conatu, saltu, casu ab alto, vel cum laxantur, vel sunt nimis parua, vt sanguinis molem continere non possint, vel orificia habeant nimis lata & hiantia vt effluat; & hæ sunt causæ proximæ fluxus sanguinis. Harum causæ aliæ sunt remotiores, aliæ propinquiores: has omnes causas seu remotiores seu propinquas potest sanguinis fluxus indicare, præcipuè itaque & maximè indicat sanguinis fluxus vel abundantiam, vel acrimoniam, vel criticam expulsionem, vel orificiorum laxitatem, vel vulnus aut vlcus, vel casum aut percussione.

*A singulis Differentiis : & primò ;
A Crassitie & Tenuitate.*

Crassior est sanguis venosus quàm arteriosus ; idè si sanguis sit tenuis & magis floridus , est indicium quòd exeat ab arteriis ; præcipuè si exeat cum saltu. Tenuior etiam est qui exit à venis capillaribus , quàm qui à maioribus. Cognoscitur sanguis crassus tum sensu , tum si citò & fortiter concresecat , & serositatem nullam vel paucam habeat admixtam. Crassus poterit etiam vocari , qui exit concretus : tenuis , qui adhuc liquidus est. Crassus indicat vel melancholicam complexionem , vel calorem adurentem , vel quòd in corpore diu permanferit , & nunquam fuerit euacuatus ; nam quibus nunquam secta vena fuit , iis sanguis crassior est , quàm quibus frequenter. Sanguinem qui exit esse crassum , signum saltem est cum per diaphorosim non exire , sed vel propter rexim vel propter anastomasim. Sanguis si mediocriter est crassus & boni coloris , & adsit pletora , bonitatem sanitatis & optimam hepatis constitutionem indicat. Sanguinem esse valde tenuem & valde serosum , indicat imbecillum esse hepar , & corpus ad hydropem esse dispositum , renes debiles esse vel obstructos , quodque serum à sanguine non bene separent aut ad se trahant. Sanguinem effluxum non concresecere , indicium est eum esse valde tenuem & serosum , vel esse putridum , eiusque fibras esse putredine consumptas , & talis est aliquando in affectis morbo Gallico inueterato , vel elephantiasi , vel indicat morbi malignitatem aut venena assumpta. Sanguinem exire concretum & non liquidum , vel exire sanguinis grumos , indicat eum non recen-ter & immediatè è venis exire , neque exire è venis remotis , sed diu exiuisse & hæsisse in loco extra venas , vel venire à partibus remotis , vel transisse partes frigidas , & non esse valde calidum , sed naturâ frigidiorè , & sic medio itinere esse concretum ac coagula-tum ; nam cùm diu est extra venas , ac calore suo destituitur , grumescit : maximè autem hoc indicatur , si simul est niger , indicium enim est eum diu fuisse extra venas. Spumofus sanguis vel indicat sanguinis feruorem , vel eum à pulmone prodire , vel multo flatu aut spiritui esse permixtum. Si sanguini pinguedo permixta videatur , in sanis & adiposis obesitatem , in macilentis colliquationem indicat. Si sanguis manu per linteum traiciatur , & terreum aliquid in eo sentiatur , quòd asperitate suâ manum feriat , nec dissolui aut conteri possit , elephantiasis signum esse nonnulli scribunt. Alij scribunt , quod si sanguini elephan-ticorum imponatur sal aut acetum , sal in eo non liquecet , nec acetum ei commiscebitur. Si pus sanguini permisceatur , vel

carnis

carnis ramentum cum eo exeat, indicium est eum per erosionem exire, vel ab ulcere aut abscessu prodire. Si melancholicus est sanguis, sic vt multum nigræ substantiæ sit in eius fundo, indicat sanguinem esse melancholicum, fortè lienis aliquam subesse obstructionem, maxime si in regione lienis tumor aliquis, aut grauitas, aut molestia sentiatur. Si multa bilis aut humor flauus supernatet, indicat ægri complexionem esse valde calidam & biliosam, & fortè folliculi fellis bilem ad se non satis trahentis adesse oppilationem. Si pituita multa adest, & sanguis mucro viscido & albo quasi operculo quodam tegatur, pituitam in corpore abundare significat. Sanguis chylo permixtus venit ex stomacho, permixtus fecibus ex intestinis, vrinæ à renibus vel vesicâ vel etiam ab hepate.

§. IV.

A quantitate.

In vulnere si sanguis copiosus exeat, venam notabilem vulneratam esse significat; & si vulnus sit in regione hepatis vel lienis, suspicionem facit, quòd illa membra sint vulnerata, vel vulneratam alicubi arteriam, vnde sanguis perpetuò fluat nec sisti possit. Sanguinis per aluum copiosa deiectio cum ab hepate vel venis meseraicis provenire significatur. Paucus sanguis vomitu reiectus à stomacho; multus ab hepate prodit vel liene. Paucus excretionem aut tussiculâ reiectus potest ab asperâ arteriâ, vel faucibus, vel thorace provenire; multus non nisi à pulmone. Paucus sanguis per nares exiens ex cerebri venis tantum, multus à toto cerebro. Paucus sanguis mictione emissus, à vesicâ vel collo eius, copiosus à renibus, longè copiosior à venâ cauâ vel hepate promanat. Menses copiosi, hæmorrhagia copiosa ac diu durans vel plethoram indicat, vel prægressam lautam victus rationem, vel membri vnus mutilationem vel solitam aliquam euacuationem vel phlebotomiam omissam, ætatem iuuenilem, ver, &c. vel magnam retentricis debilitatem, vel vasorum laxitatem. Si ab aliquâ parte sanguis subito & confertim exit, indicium est eum exire propter rupturam seu rexim; si verò paulatim magis magisque, per diabolium seu erosionem. Si sectâ venâ paucus sanguis exit, vel timorem, vel syncopem, vel foraminis paruitatem, vel sanguinis crassitiem, vel adipem foramen obturantem, vel venæ scissæ è loco motionem indicat. Menses retenti vel laxationem, vel obstructionem, vel grauitatem, vel corporis debilitatem, vel sanguinis penuriam. Sanguinis copiosa emissio ac diu durans cachexiam, hydropem, atrophiam ac summam debilitatem, singultum, & conuulsionem minatur. *A profusio sanguinis desipientia, malum, inquit Hipp. 1. Pror. comm.*

§. V.

A qualitate.

Sanguis fœtidus putredinem maximam indicat, vt nonnulli dicunt; verum non puto sanguinem ad tantam putrediem ac malignitatem peruenire posse in corpore viuente, vt factorem acquirere valeat. Sanguis exiens calidissimus, quique per brachium defluens sensum inducit maximi caloris, est calidus & biliosus & acrimoniâ præditus, & maximum indicat ardorem: qui frigidior percipitur, calorem indicat remissiorem, hepatis debilitatem, ac frigidam cordis intemperiem, leucophlegmatiam seu anasarcam, œdemâ, &c. Aliqui dicunt sanguinem elephantiæ aded calidum esse & adustum, vt si effluenti supponatur ouum recens, illud paulò post coquatur, non aliter quàm si bulliente aquâ coctum esset; cui tamen ego exiguam fidem adhibeo. Sanguis per os exiens, si percipitur dulcis, est valde sincerus; si amarus, est biliosus; si salus serum multum, vel salsa pituita ei est permixta: si aqueam præ se ferat dulcedinem, pituitosus est ac crudus. Idem ex colore cognoscitur; nam si est flauus multum bilis admixtum habet; si nigricat, melancholiæ; si viridescit, æruginosæ atque torridæ bilis; si albicat, pituitæ. In acutis febribus ater sanguis est malum signum; quia indicat exustionem, & sic morbi magnitudinem. In sanis non exustionem, sed melancholici humoris admixtionem. Sanguis magis floridus coloris dilucidioris ac pallidus ab arteriis fluit, præcipuè si cum saltu exit; ruber à venis; sanguis qui tussi eiicitur floridus, à pulmone; niger prodit à thorace. Sanguis puerorum ac iuuenum rubicundior est, hominum prouectioris ætatis nigrior; rubicundior, quibus vena frequenter secatur; nigrior, quibus raro aut nunquam. Pallidus sanguis ac diluti coloris frigidior & pituitosam complexionem, hepatis debilitatem, cachexiam, vel hydropem indicat, sed tum debet quoque esse serosus. Tenuis, aqueus, qualis est lotura carniū per aluum exiens, hepatis debilitatem ac fluxum, vt vocant, hepaticum, indicat. Sanguis à remotis partibus procedens est nigrior; à propinquis magis rubicundus. Sanguis per aluum fluens cognoscitur esse hæmorrhoidalis, si simul est valde ater; talis enim à liene procedit.

§. VI.

A tempore exeundi.

Mulieres sanguinem euomere vel tussiendo eiicere sub tempus, quomentes fluere deberent, maximè si non nihil vel parum fluant, indicium est sanguinem ab vtero ad supernas partes regurgitare. In acutis febribus

L l multum

multum refert scire, quo morbi tempore sanguis à corpore profluat: etenim evacuationes sanguinis in principio aut incremento, id est, eo tempore, quo humores necdum sunt cocti, sunt symptomaticæ ac non salutares; In die verò critico optimæ sunt & morbum solvunt, modò quantitas sit sufficiens. Stilla narium in die indice est bonum signum, & signum criseos futuræ per hæmorrhagiam in die critico; at stilla narium in die critico est perniciofa, tum enim nares sanguinem non leuiter stillare sed copiosè effundere deberent. Aliqui post comestum oleum sanguinem spuiunt, vel per nares emittunt; alij cum caput ab igne est exalefactum; talis sanguinis fluxus nihil indicat, nisi solum manifestam causam, & sanguinem effluxum à venarum esse anastomosi. Qui calculo renum laborant & sanguinem mingunt, mox cum iterum emingere solent, cum vel minimum exercitium subierunt. Sanguinem emittere post casum, graue exercitium, percussionem, vociferationem, venæ ruptæ est indicium.

§. VII.

A modo exeundi.

Sanguis qui simpliciter ac æqualiter egreditur, à venâ; qui cum saltu, ab arteriâ prodit. Nota tamen, quòd sanguis venosus aliquando exeat cum saltu, sed hoc fit per accidens, nimirum quando ipsi venæ seu loco, vnde sanguis egreditur, arteria subiaceret. Cum vena secatur, aliquando sanguis exilit cū vi & valde longè, aliquando tantum guttatim defluit, & nō exilit, sed saltem per brachium dilabitor. Exilire cum vi indicium est, quòd sit tenuis, multo spiritui permixtus, quòd adsit plethora, quòd vena sit valde tensa, quòd rectà è venâ exiliat. Lentè decurrere aut elabi est indicium vel sanguinem in venâ esse paucum, vel foramen esse paruum ac contortum, vel sanguinem crassum esse, vel foramen carne aut adipe obturatum, vel ægrum timere vel animo delinquere.

§. VIII.

A loco effluxionis.

Qui per nares effluit, immediatè promanat à capite; mediatè verò, præcipuè quando magnâ copiâ effluit & valde diu, ex toto, Aliquando etiam prodit à liene, vel hepate, quando sc. criticè ab illis sursum pellitur; hinc in inflammationibus ac affectibus lienis sanguinem per sinistra narem effluere, dicit Hipp. esse bonum. In affectibus verò hepatis per dextram: quia sc. lien ob rectitudinem lateris, potest euacuare per hæmorrhagiam naris sinistra; hepar verò naris dextræ. Aliquando etiam prouenit ab utero. Qui per os effluit, vel venit immediatè à stomacho
vel

vel pulmone : à stomacho, si cum vomitu : à pulmone, si tussi exeat. Aliquando etiam promanat à capite, defluendo per palatum in os. Aliquando solum à gingiuis aut faucibus, & tum simplici excreatione aut eiectione. Efficitur dico, cum sc. ab illis partibus procedit immediatè, nam mediatè potest etiam prodire à variis aliis partibus sanguinem sursum ad os regurgitantibus, ut liene, mesenterio, præcipuè si est copiosus; provenit etiam aliquando ab utero in mulieribus, sc. quibus menstrua cessant. Sanguis qui emingitur, provenit vel à vesicâ, vel renibus, vel etiam venis emulgentibus, à venâ cauâ, tandem etiam ab hepate, & liene. Qui per uterum, vel ab utero prodit, vel à venis in uteri collum tendentibus; talis sanguis est menstruus, præcipuè si sit moderatus & periodos servet; at si mediocritatis limites excedat, etiam à remotis partibus, & aliquando à toto procedit. Qui per anum exit, vel venit ab intestinis, vel venis mesaraicis, vel hepate, vel liene, vel venâ cauâ, vel à corde per arterias mesaraicas, vel à stomacho: potest etiam à capite defluens per anum excerni, quando sc. vel naribus obstructis, vel copiâ abundans per nates totus exire non potest, sed per palatum in gulam, inde in stomachum, tandem in intestina delabitur. Si niger est, si exit cum leuamine, si statò tempore, si tempore autumnali in melancholicis lenis affectibus est hæmorrhoidalis, & talis est bonus. Porro hæmorrhoidalis sanguis non tantum à venis mesaraicis ac liene procedit, sed etiam à venâ cauâ. Talia signa diagnostica desumuntur per se à differentiis sanguinis exeuntis: verum quia diuersæ differentiæ possunt idem indicare, & è contrâ, vna differentia potest indicare diuersa, proptèr vnitas differentiæ sunt causæ, & aliquæ indicant certò alia non, idèò ut aliquid vnum certò & præcisè indicet, debet cum aliis signis conferri, & præter alia signa ad aliquid vnum & certò significandum determinari: sic sanguis floridus potest indicare vel eum provenire à pulmone: vel à loco propinquo, vel ab arteriâ, vel ex corpore puerili. Verum quid ex his indicet debet ex aliis signis coniunctis cognosci: sanguis exiens per os potest indicare eum prodire vel à cerebro, vel thorace, vel pulmone, vel stomacho, &c. Sed vnde præcisè prodeat, ex aliis signis cognoscitur. Particularim ergo sic nonnulla ex sanguine exeunte cum aliis signis coniuncto indicia desumi possunt. Si sanguis euicitur confestim multus, & præcessit vulnus, clamor, ictus, calculus ab alto, est indicium ruptionis: si præcessit balneum, exercitium in aëre calido, alimenta calida, est indicium ipsum exire per anastomasm. Si primò exit parum & paulatim magis magisque, si coniungitur dolor, si aliquid puris ei commiscetur, si adsunt vel præcesserunt signa falsæ pituitæ vel acris bilis, signum est quoddam exeat per diaphoresim. Si sanguis per os exit sine tussi solâ expuitione, à gingiuis procedit vel faucibus: si exit cum tussi, distinguendum; quia cum parua tussi potest exire tantum à trahæâ, & cum simul est paucus; si cum magnâ tussi, & est multus, & simul est floridus ac spumofus, & exit sine dolore, præcipuè si præcessit vociferatio,

uatio, cantus, &c. exit à pulmone; nam pulmo habet venas maximas & amplum canalem, ex quibus potest multus & confertim sanguis exire : si exit cum maximâ tussi & difficultate, & dolore, & paucâ quantitate , & niger, & grumofus, est indicium, quodd venit à thorace, præcipuè si antea in thorace aut latere dolor fuit; nam à thorace non potest multus sanguis simul per os excerni; quia debet ex thorace imbibi in substantiâ pulmonis, ut per os exire possit , & idè debet expui cum maximâ tussi & non nisi paucus; non enim multus simul sic imbibi potest. Si læsionis thoracis nulla adsint signa, si facies aut venæ oculorum rubent, si titillatio in palato præcesserit, præcesserit & capitis dolor, grauitas & tinnitus aurium, si subito exit, si aliquis sanguis simul effluit per nares, vel iam ante effluxit, signum est à capite delabi, etiamsi cum tussi excernatur; à capite enim in palatum aut fauces confertim defluens etiam tussiculam excitat. Si thoraci vulnus inflictum est, & sanguis per os exeat, indicium est, vulnus esse penetrans, si non in pulmonem vsque, saltem in cavitatem thoracis; nam ex thorace in pulmonem imbibi aliquando potest, verisimilius tamen est pulmonem simul esse vulneratum; nam in pulmonem sanum & non vulneratum neque in circumferentiâ exulceratum difficulter sanguis imbibi potest. Si in capite vulnus est aut præcessit casus, percussio supra caput , & sanguis per os & nares maximè exit, iudicium est cranium esse fractum vel meningem læsam. Si vulnus est in hypochondriis & cum sanguine exit chylus , & sanguis exit cum vomitu , est indicium stomachum esse vulneratum. Si exit cum admixtâ vrinâ aut serositate , & adsit difficultas mingendi , & mingitur sanguis , & locus vulneris respondeat loco vesicæ, vel vesica , vel vretres , vel renes vulnerati sunt. Sanguis serosus vulnerato thorace exiens indicat pericardium esse læsum. Si sanguis multus exeat ab ano permixtus fecibus , ab hepate vel meseraicis venis prouenit , vel est hæmorrhoidalis ; nam qui venit ab intestinis semper est fecibus permixtus. Sanguis serosus vel loturæ carnis similis deiectione exiens non semper necessariò est fluxio hepatica , sed potest esse fluxio hæmorrhoidalis , præcipuè cum æger est cachecticus : sic ergo est distinguendum ; si æger solet sæpe hæmorrhoidibus laborare , si ægri etiam reliquus sanguis est serosus , si venæ ani tumeant vel doleant , erit hæmorrhoidalis : si verò istorum nihil adsit , sed adsit humor & grauitas hepatis , color faciei pallidus, indicium est veram esse fluxionem hepaticam ab hepatis summâ debilitate. Aliàs si sanguis per sedem per interualla exit sanis & sine læsione, si dolor aut tumor in ano , si sanguis niger , tempus autumnale, æger melancholicus, aut lienis aliquo vitio laborans , si non exit cum aliis alui excrementis permixtus, sed exit vel ante vel post emissâ excrementa, vel simul cū eis, & tamen separatur, est hæmorrhoidalis. Si paucus sāguis eiectione exit & pituita permixtus, & cum frequenti cupiditate desidendi, est ab intestino recto, præcipuè si adest dolor aut molestia in ipsâ deiectione ; si autem sine frequenti cupiditate

cupiditate desidendi, sed exeat cum difficultate & dolore, & parum excrementis permisceatur, & breui post perceptum dolorem excernatur, & dolor sentiatur circa os pubis, aut in lateribus ventris è regione ventriculi, signum est vlcus esse in colo, indeque sanguinem promanare: si verò sanguis fœcibus multum permisceatur, & dolor circa vmbilicum sit, & non statim à percepto dolore sanguis exit, sed aliquanto tempore post, signum est esse vlcus in intestinis superioribus, præcipue si & paruâ quantitate, & post pituitæ, pinguedinis ac ramentorum eiectionem exit. Cùm sanguis per virgam exit, si exit sine vrinâ, procedit ab ipsâ virgâ, præcipue si virgæ aut catheter aut syringa fuerit imposita: Si exit cum vrinâ & non est vrinæ perfecte mixtus, sed statim subsidet, si est paucus, venit à vesicâ; vesica enim est exanguis. Si in perinæo aut virgâ aut pectine dolor percipitur, signum est, quodd etiam veniat à vesicâ. Si est vrinæ magis perfecte mixtus, sic quodd non subsideat in matulâ nisi post longum tempus, si est multus, renes enim magnas venas & arterias habent, promanat à renibus, præcipue si constet in renibus calculum esse, vel circa regionem eorum dolor percipiat, si æger corpus suum malè contorserit, aut lumbos excalefecerit. *Quicumque*, inquit Hipp. 4. *Aphor.* 78. *inopinanter sanguinem mingunt, iis vena rupta est in renibus.* Si ex genitalibus mulierum sanguis exeat, qui non sit menstruus, & sequatur post prægressos menses albos, est indicium vlcis. Si sanguis per nares exit & est paucus, si medicamentis adhibitis statim cessat, & nullus in capite dolor percipitur, est signum solum à naribus provenire. Si multus, & adsit dolor capitis, & post sanguinis fluxum dolor cessat, signum est provenisse à cerebro. Atque hætenus de signis præcipue diagnosticiis à sanguine sumptis.

Prognostica à sanguine exeunte desumi possunt hoc modo. Exitus sanguinis per anastomosim est minus periculosus alijs, nam laxata orificia facile constringuntur, & frequenter laxatio est solum causa manifesta, quâ cessante cessat effectus. Peior est exitus per diaphoresim, quia indicat sanguinis tenuitatem & serositatem, hepatis imbecillitatem aut cachecticam ac hydropicam dispositionem; & talis exitus hoc modo solum est per accidens, per se autem non est ita malus. Pessimus est sanguinis exitus per erosionem siue per diabrosim, primò quia indicat magis causæ, humorem se acrem & salum. 2. quia talis exitus semper magis magisque augetur, provt vlcus crescit; & vlcera interna difficulter consolidantur. Pessimus est ille sanguinis exitus, qui fit propter vasorum ruptionem seu catarexim; priusquam enim vasa consolidentur, vel æger mortuus, vel nimio sanguinis effluvio ad magnâ debilitatē redactus est. Omnis nimius sanguinis fluxus præfagit cachexiâ, hydropē, alui humiditatē, singultum, convulsionē, desipientiâ, viriū dissolutionē, tremorem, lypothymiam; quæ omnia etsi per se sint mala, peiora tamen sunt, cùm ex tali causâ fiunt. 5. *Aph.* 3. sic habetur: *ubi sanguis multus fluxerit, singulus*

aut conuulsio, mala. Externa frigida in fluxu sanguinis malum. Et 7. Aphor. 9. à profluvio sanguinis desipientia & conuulsio, malum. Hæmoptisis seu sanguinis sputum est periculosum, quia post se trahit phthisim aut vlcus pulmonis: in inflammationibus tamen pectoris aut thoracis sanguinem expui est bonum; & quo citius expuitur eò melius; quia signum est coctionis & roboris naturæ; & talis expuitio est quodammodo critica. Sanguinis exitus per quamcunque partem in mulieribus, præcipuè periodicus, & quibus menses sunt suppressi, & præsertim sub tempus, quo menses fluere deberent, non est ita malus; est enim indicium sanguinem menstruum aliò regurgitare, & expulsionem esse criticam; & idè sanguinis exitus in mulieribus non est ita periculosus, sicut in viris. 5. Aphor. 33. sic habetur: *fluxus sanguinis è naribus mensibus deficientibus bonum*: in aliis sanguinis fluxus, qui periodos seruat, vel nimiam indicat repletionem aut plethoram, vel intermissas exercitationes, vel membrum mutilatum. Malum est pus sanguini esse permixtum, quia indicat malum fieri ab erosione, & vel adesse vlcus vel abscessum; sanguis per vterum exiens tempore mensium & post partum, est signum bonum & naturale. Menses in mulieribus grauidis vel imbecillum sætum significant, vel futurum abortum. Menstrua retenta varias causant passionès: morbum comitalem, maniam, melancholiam, oculorum caliginem, phthisim anginam, tussim, vomitum, nauseam, hydropem, morbum virgineum, cordis palpitationem, capitis grauitatem, & tinnitum aurium. Si subitò exit, si aliquis sanguis simul per nares effluit, vel iam ante fluxit signum est à capite delabi. Hæmorrhoides opportunè fluentes à multis morbis liberant. Hippoc. 6. Epid. 66. & 6. de humoribus cap. 6. dicit, quòd *qui hæmorrhoides habent, neque lateris dolore, neque palpiratione, neque inflammatione, neque phagadenâ, neque leprâ corripuntur*. Et 6. Aphor. 11. & 12. *melancholicis*, inquit, & *nephriticis hæmorrhoides superuenientes, bonum*. Insanientibus si hæmorrhoides & varices superueniunt, insaniam tollunt. Et lib. de vena secl. aduersus Erasistratum cap. 5. *Hæmorrhoidibus*, inquit Galen. *pro consuetudine moderatè fluentibus homines sanam vitam degunt; fluentibus verò immoderatè in grauia mala incidunt*: sic 1. ad Glauc. 14. & 2. de præag. ex puls. dicit; hæmorrhoides immoderatè fluentes animi deliquia, hydropem, apoplexiam, cachexiam & mortem inferre. Hæmorrhagia post dolorem capitis bona, ac cum soluit. 4. Aphor. 27. sic habetur: *Quibus in febribus sanguis fluxerit quacumque ex parte, cum conualescunt, iis alui humectantur*; Hinc Aphor. cii. Galen. in expositione secl. 40. tertij Prorh. dicit causam esse, quòd nimis sanguinis fluxu calor natiuus debilitetur; vnde pituita multa generatur, à quâ ad aluum fluente ipsa alui humectatur. Alter sanguis in acutis febribus est malum signum, indicat enim maximum ardorem & sanguinis assationem, & præcipuè si talis apparet in principio, aut incremento, aut sectâ venâ; at talem exire per crism non est malum; etenim criticæ eruptiones sanguinis sunt bonæ, symptomaticæ verò malæ.

malæ. Crises in calidis morbis frequenter fiunt per sanguinis eruptiones : sic febres tertianæ intermittentes, synochi, febres omnes acutæ & ardentes, inflammationes viscerum, præcordiorum, hepatis, diaphragmatis, lienis, stomachi, pleuritides, peripneumonix, frequenter per sanguinis hæmorrhagiam seu fluxum è naribus iudicantur, maxime in iuuenibus, plethoricis, tempore verno seu æstiuo; contingunt enim in morbis hæmorrhagiæ à sanguine calido & bilioso sursum ascendente, aut bile sursum motâ; nam cum levis ac tenuis sit, sursum ascendit, ac sanguini permixta partim erodendo, partim sanguinem calefaciendo, cogit eum è venis exire. Sic Galen. 3. *Prorrh. comm.* 75. dicit, calidos ac tenues succos ad caput recurrentes, desipientias ac hæmorrhagias causare. Et 1. *Epid. comm.* 2. dicit, sanguinis eruptiones è naribus in ardentibus aliisque febribus ob dominantem bilem flauam fieri, quæ sanguini permixta, postquam eum deusserit, cum eo multum calorem ad caput vehens venis narium diruptis, sanguinis effluuium facit. Hinc Hippoc. 6. *Epid.* sic inquit; *Sanguinis è naribus profusio, aut iis, qui subnigrides nigrique sunt, aut iis, qui rubri sunt viridesque*; ac si diceret sanguineis & biliosis, sunt. Si ergo in iis fiant, & sint criticæ, sunt bonæ & salutares; si verò symptomatice, malæ. Tunc autem criticæ esse censentur, quando fiunt in morbi statu, quando signa concoctionis præcellerunt, vires sunt robustæ, alia quoque signa decretoria adsunt, quando morbus talis est, qui per hæmorrhagiam iudicare aptus sit, vt febres tertianæ, synochi, contrinæ omnes & ardentes, & viscerum inflammationes, quando hæmorrhagia est sufficiens & tanta, vt morbum solvere possit, quando quoque est è directo, vt si lien & sinistræ partes inflammatione laborent, fiat per vtramque nares vel sinistram tantum; si hepar aut dextræ partes per dextram. Sic Hippoc. 4. *de vietus ratione in acut. t.* 10. Si, inquit, è naribus sanguis fluxerit, vel si sudores indicatorij legitimi cum urinis albis, crassis & lenibus superuenerint, soluitur agritudo. Not. tamen, quod aliquando etiam in eiusmodi morbis hæmorrhagia sit bona, etiam si non semper omnia signa bonæ coctionis appareant: sic in Metone apud Hipp. in *Epid.* urinæ fuerunt nigrae, & cum sedimentis nigris, & in quodam qui in Dealcis horto decumbebat, urinæ erant tenues, crudæ cum crassioribus sedimentis; & in Antiphonte Critoboli filio urinæ fuerunt tenues, & tamen per hæmorrhagiam fuerunt iudicati. Verum etsi aliquando propter robur naturæ contingat eiusmodi hæmorrhagias esse bonas, vt plurimum tamen sunt malæ, & tùm solum sunt securæ, quando supradictas omnes condiciones habent coniunctas; sanguinis enim eruptiones ac hæmorrhagiæ hanc prærogatiuam magis habent præ aliis euacuationibus, quod ipsæ etiam in principio & in aliis temporibus, etiam si non adsint signa bonæ coctionis, possint esse magis viles, quàm aliæ euacuationes, quæ ferè semper sunt malæ ex eo, quod sanguis semper per apertas partes fluat, & semper liberè & commodè exire possit, nec eget ita præparatione & concoctione, sicut alij humores, qui per alias euacuationes excerni debent.

debent. Optimum autem est eruptionem utcumque esse bonam. Sic Hipp. 2. *Epid.* largè enim, inquit, eruptiones liberant serè. Et 1. *Epid.* t. 65. in febribus ardentibus, inquit, hac accidebant, quibus ritè & largiter sanguis è naribus erupit, eà de causâ maximè seruabantur, nec quenquam nouis, inquit, in hoc statu mortuum, cui rectè sanguis erupisset; nam Philiscus quidem, Epimenon & Silenius, quibus parum quartâ aut quintâ die è naribus stillauit, mortem obierunt. Et 2. *Epid.* sect. 1. t. 16. fluxus enim, inquit, largi sanguinis è naribus soluunt. Quibus similia multa alia loca habet Hippoc. in *Epid.* Dixi, mediocriter magnas hæmorrhagias esse bonas; nam si nimix sunt, non sunt bonæ, sed malæ, & potiùs mortem inferunt; nimietas enim indicat eruptionem non esse criticam, sed symptomaticam; quia natura robusta ac ordinatè agens non plus excernit, quàm sibi conueniens sit; idèd si nimia est, indicat eam fieri à naturâ victâ, & læsâ facultate retentrice, vel naturâ ab humorum malignitate plùs iusto irritatâ, & sic est mala ut signum: est etiam mala ut causa, quia causat caloris natiui & spirituum vitalium exhaustionem; vnde tales hæmorrhagias sudores frigidi, deliquia, conuulsiones & mors sequuntur. Legimus tamen aliquando etiam maximas eruptiones, imò ad multos dies durantes fuisse criticas & salutare. Quare cùm tales eueniunt, an salutare sint an lætales sic cognoscitur: quia si æger sit robustior, si alleuiatur, si mala symptomata, quæ antea aderant, cessent, si febris, sitis diminuitur, si euacuatio in die critico fit, si ætas, anni tempus, morbi genus hæmorrhagiæ respondeant, si pulsus fiant vehementiores & æqualiores, signum est esse salutare; at si contrâ fiat, & praua symptomata comitentur aut sequantur, signum est esse lætales. Pauca sanguinis excretio aliquando est bona, aliquando mala; bona est, quæ fit in die indice, mala quæ fit in die decretorio; etenim natura antequàm in die decretorio magnam faciat euacuationem, solet sæpissimè in die indice præmittere aliquam sanguinis eruptionem & eam non nisi paruam, quæ indicatur in die decretorio, magnam ac insignem subsequutam esse; & tum dico talis eruptio sanguinis est bonum signum, non quòd illa sit critica, sed quòd sit signum bonæ ac largioris fluxionis sanguinis in die critico futuræ. Tunc autem modica illa eruptio in die indice est bona, quando simul etiam aliqua signa concoctionis comitantur, & postea in die decretorio larga eruptio sanguinis sequitur: nam si in die indice non fiat, sed in alio, & non adsint signa coctionis, & in die decretorio non sequatur larga eruptio, tum potiùs illa parua eruptio in die indice fuit perniciofa, & malum signum; indicat enim naturam à malignitate morbi irritari & naturam quidem conatam fuissè aliquid agere, sed magnitudini morbi succubuisse. Mala verò est omnis parua eruptio sanguinis in die critico, præcipuè si mala signa adsint, si vires sint debiles, si morbus fiat à sanguine, ætate iuuenili, & vere; nam in tali constitutione sanguis maximè abundat, & deberet maxima eius eruptio fieri; & parua non sufficit, nec potest morbum iudicare. Et sic vsque apud Gal. & Hipp.

Hipp. stilla narium in die critico pro pessimo signo habetur. Vt 4. de *viētus rut. in acut.* 1. 66. & 1. *Prorrh.* 1. *Epid.* 3. 1.35. habetur. Ibi enim Hippoc. loquitur de epidemicā constitutione, & inter pessima signa ponit, quando per nares pauca stillabant; nam Epimeon, Philiscus, & Silenius, quibus parum quartā & quintā die ē naribus stillabat, mortem obierunt: sic Hipp. 1. *Prorrh.* stillatio, inquit, ē naribus est pernicioſa, & maximē si quartā die inceperit: ille enim dies in ardentissimis & acutissimis febribus est criticus. Pessimæ sunt insuper illæ stillæ narium, in quibus sanguis niger & crassus exit; sic Hippoc. 4. *Prorrh.* 1.54. ē naribus, inquit, stillicidium, malum, letale, si nigrum; quia, vt inquit Galen. in *comm.* est indicium sanguinis summē calidi & adusti; immò stillicidium sanguinis in acutis tum maximē est malum, si cum aliis prauis symptomatibus est coniunctum. Sic 3. *Prorrh.* inquit Hipp. quæ ex naribus cum surditate & torpore parua est stillatio, difficile quippiam habet. Vbi Galen. in *comm.* dicit, non illam difficile quippiam habere, sed omninō esse letalem, & lib. 1. habetur: ex naribus si stillicidium sanguinis fuerit cum sudore frigido, aut refrigeratione extremorum, letale. Pessimæ itaque sunt, quæ cum torpore, comate, vigiliis, delirio, inquietudine, frigiditate extremorum, &c. sunt coniunctæ. Verū non tantū stilla narium, sed omnis sanguinis eruptio, si cum prauis symptomatibus est coniuncta, vel si alia praua symptomata eam sequantur, est letalis & pernicioſa; talia praua symptomata sunt vrinæ nigræ, vel sedimentum nigrum, vrinæ turbidæ vel subingales, siue valde crassæ, non clarescentes, vel tenues & aquosæ, vomitus fetidus, virulentus & diuersi coloris, deiectiones nigræ, colliquationes, &c. 3. *Prorrh.* 1.25. sic habetur: Sanguinis eruptiones cum deiectionibus nigris & prærubris mala. Et Galen. in *comm.* 1.37. dicit, omnes sanguinis eruptiones cum resudatione, id est, cum paruis sudoribus, esse malignas; item cum deiectionibus nigris, surditate, &c. Et 2. *Coac.* 2. sic habetur. A profluvio sanguinis ē naribus paucus sudor cum refrigeratione, malum. Et 4. quæ diebus decretoriis perfrictiones sunt à sanguinis profluvio, pessimum. Atque hæc omnia intelligenda sunt de morbis acutis, sicut & pleraque omnia prognostica. Porro in morbis frigidis eruptio sanguinis est mala, præcipuē cum est copiosa; quia refrigerat magis.

CAP. II.

A Pure exeunte.

PVS à quacunque parte corporis exiens, vel vlcus vel abscessum indicat. Vlcus; si paulo ante per eandem partem sanguis exierit, vel præcesserit casus ab alto, aut vis corpori sit illata, aut si præcesserit destillatio acris & salsa, quæ vlcus potuerit excitasse; & præcesserit lentus ac

M m

diuturnus

diurnus dolor in parte, unde verisimile pus promanare insuper si adsit febris continua ac parua, & pus paulatim exeat, primò parua quantitate, paulatim verò maiore quantitate, & exiuerit primò parum sanguinis, & illi sanguini parum puris fuerit permixtum, & paulatim plus puris, minùs verò sanguinis, excernatur; tunc dico hoc esse vlceris signum. At si ante præcessit in aliquo loco dolor magnus & intolerabilis, tensio & durities cum rubore, cum ardente febre & siti magnâ ac linguæ siccitate, & malum illud de repente sit obortum & acutissimum, sic vt celerrimè tempora sua percurrat, & ad statum perueniat, & non præcesserit vulnus aut sanguinis excretio & in statu pus erumpat idque subitò & magnâ quantitate, & primò exeat pus clarum & album, & paulatim postea cum pure exeat sanguis, & adfuerint signa vnicuique parti inflammata propria, & pure eiecto, dolor, febris, tensio subitò cessant aut minuantur; est signum abscessus. A quâ parte pus promanet, colligitur ex viâ, per quam excernitur, & à modo, quo excernitur, & situ ac regione partis dolentis. Si per nasum aut aures exit, à capite exit: si tussit, à pectore vel thorace: si vomitu, à stomacho, intestinis, mesenterio, hepate, liene; à quâ autem istarum partium, cognoscitur ex situ doloris, tumoris, ruboris, ac caloris percepti, & propriis vniuscuiusque partis actionibus lassis. Si deiectione exit, provenit ab eisdem partibus, à quibus cum per vomitum exit. Si mictione & cum urinâ, à vesicâ, renibus, & etiam à partibus superioribus; nam etiam à thorace ad vias vrinarias pervenire & cum urina excerni authores prodiderunt: si per genitalia mulierum, ab utero aut partibus vicinis. Si pus per virgam eiectum aliquando est sanguinolentum, si pus urinæ exactè permiscetur, & difficulter subsidit ad fundum, & si subsidat nihilominùs tamen urina manet adhuc turbida, est indicium, quòd exeat à renibus; ratio est, quia renes sunt viscus carneum multo sanguine præditum, hinc sæpe cum pure sanguis emingitur. Denique quòd pus urinæ exactè permisceatur, est signum quòd veniat à partibus remotis; nam si à propinquis veniret, non posset ita exactè mixtum esse, & consequenter indicat, quòd procedat à renibus, qui inter vasa vrinaria sunt remotiora, maximè hoc significatur, si insuper in loco renum æger dolorem sentiat, si æger calculo laboret & sanguinem ante minxerit, & diutissimè dolorem in loco renum senserit. Si puris quantitas non sit ita magna, & magis pus urinæ sit permixtum, signum est vlceris; at si diu ante de dolore ibi conquestus non sit, sed subitò dolor inuasit, paucis diebus duraverit, & fuerit intensissimus cum febre maximâ, tensione, dolore, rubore, dolorisque ad tactum externum obacerbatione, & subitò pus erumpat, ac copiosum, & eo erumpente dolor minuitur, signum est apostematis renum. Si parum puris cum urinâ emingitur, & illud mediocriter cum urinâ sit permixtum, & dolor à renibus ad pectinem pertingat, à ductibus vinaris provenire indicat. Si pus in urinâ citò subsidit, & viscidum est,

ac viscido muco permixtum, & æger nullum dolorem, inflammationem circa lumbos senserit, sed dolorem sentiat in perinæo, eumque diu antea senserit, & etiam in pube, si signa calculi adsint & difficultas urinae; si verò fæteret, signum est vlcus esse in vesicâ; multò magis, si etiam cum urinâ squammulæ excernantur. Si pus sponte exit & sine urinâ, aut si exit ante urinam, & post redditam urinam dolor crescit, signum est vlcus esse in virgâ; nam à transeunte per virgam urinâ mordetur locus ulceratus & dolor crescit; nihil enim à renibus effluere potest nisi urinâ sit permixtum. Si pus per alium exit, si est separatum ab alii excrementis, si exit potius cum anus detergitur, si exit cum tenesmo, indicat ani fistulam, vel hæmorrhoides exulceratas, maximè si hæmorrhoides frequentes fluant; si pus illud sanguini permixtum sit, si leuiter permixtum sit excrementis duris, & primò exeuntibus & cum tenesmo, à rectiore & propinquiore procedit intestino. Si exit cum torminibus & valde permixtum fæcibus, venit à colo & superioribus intestinis. Si fuerint inflammationes in mesenterio, hepate aut stomacho, & subito erumpit pus & magnâ quantitate & purum ac non permixtum fæcibus atque album, & erumpente dolor mitigatur, est signum ipsum prodire à parte illâ, quæ per alia signa iudicata fuit inflammationem habere. Pus ex pudendo vlcus vteri demonstrat; si fæteret, vlcus est cancriforme. Si venit à ceruice vteri, dolores circa coccygem, id est, ossis sacri caudam, erunt ad femur vsque exportecti. Si pus tussi eiiciatur, & præcesserunt signa phlegmones, & signum pleuritidis vel peripneumoniam, & subito eiiciatur & magnâ quantitate, & augetur difficultas respirandi, indicium est intrus in thorace abscessum esse ruptum; nam quia pus in cavitatem thoracis lapsum super diaphragmate iacet, idèò difficultas respirationis augetur. Si tussis diu durauit, & malum lentè incepit & paulatim creuit, & non adsit difficultas respirationis, & pus sit pituitæ permixtum, & non excernatur magnâ quantitate, sed primò minor quantitas fuit, & paulatim augetur, & præcesserit sputum sanguinis, & adhuc sputa purulenta sanguinem admixtum habeant, & adsit lenta febricula, est signum vlcis pulmonis & phthisicos. Dico, si pus tussiendo expuitur: verum hoc non rarò est inter medicos controuersum, an quod tussi expuitur, sit verum pus, an tantum lenta pituita. Proponunt autem authores diuersa signa, quibus hoc potest dignosci, sed signa non sunt valde certa; primū est, quòd dicant pus super carbonibus positū fætere, pituitum non; sed ratio non est efficax, quia pus à phthisicis prodiens non est valde fætidum. Secundum signum est, quòd dicant pus in aquâ positū, præcipue marina vel falsa, descendere ad fundum, pituitam non ita, sed neque illud signū est valde certum, quia etiam crassa & excocta pituita ad fundū descendit. Cælius Aurelianus 2. de morb. acutis. 14. dicit dignoscendū esse ex eo, quòd pituita sit albior pure, & pus ad liuorem magis vergat; & hoc signum non est malum; sed dico ego, si sputū est crassum instar puris, & subrubèū rubedine toti sputo imbutū, est

signum quoddam sit pus, quia fit ex sanguine, & tale pus rubicundum sæpe expuunt phthifici. Si spurum etiam sit subliuidum, signum est etiam, quoddam sit pus & non pituita. Verum plerumque spurum in phthificis est flauescens, & tum magis difficulter videtur posse discerni à pituita; quia pituita crassa & excocta, & quæ aliquanto tempore in corpore hæsit, ut illa præcipue quæ mane post somnum expuitur, est etiam flaua, ut patet in muccis, qui totà nocte cocti mane per nares emunguntur. Aliud signum ponit Aurelianus, quod pus aquæ mixtum facile soluitur, & non est ita glutinosum sicut pituita; & hoc signum est bonum, saltem in vlcerebus pulmonis, nam ex aliis partibus sæpe pus exit valde lentum. Atque hæc sunt signa à viâ & modo exeundi.

A qualitate puris etiam signa desumuntur. 1. ante sanguinem pus eiici, & subito & multum & album, & postea puri sanguinem admisceri, præsertim non clarum aut roseum, sed pallidum ac semisuppuratum est indicium abscessus: parum & diu & post sanguinis exitum & magis lentum & non ita albidum, est signum vlcerebus. Multitudo puris etiam carnosam partem affectam potius indicat; nam carnea pars est magis sanguinea, & sic plus puris edit: sic si cum urinâ multum puris diu eiicitur, est signum vlcerebus renum, quia renes sunt carnosissimi, si parum, vesicæ, quia vesica est exsanguis & membranosa. Pus in abscessibus foras euacuari, bonum: intrus manere & intra cerebrum, thoracem vel abdomen colligi, malum. Quod plus puris ex abscessibus eiicitur, eò melius est; signum enim est totum euacuatum & abscessum purgatum ori.

A qualitatibus puris etiam signa desumuntur. *Pus*, inquit Hippoc. in *Progn.* optimum est, quod candidum, læue & æquale & quàm minimè fætidum existit; nam quod candidum est, ex magis puro sanguine genitum esse, & apprimè esse coctum, & consequenter calorem natium vegetum esse, indicio est: quod prauo colore præditum est, malignitatem indicat, & ex humoribus prauis sanguini permixtis genitum esse: quod leue est & æquale secundum omnes suas partes, caloris etiam robur optimamque coctionem indicat. Pus esse fætere aliquo præditum, malum est, sed non valde fætere est bonum signum & signum optimæ coctionis: omnino nihil fætere est signum defectus caloris natium: valde fætere, est signum causæ malignitatis & morbi corruptionis. Pus aqueum indicium est ipsum ab articulis venire; quando scilicet vulnus aut vlcus circa articulos est. Aliàs pus tenue & aqueum indicium est maligni vlcerebus, maxime vbi neruo læso inflammatio secuta est: in aliis vlcerebus pus esse aqueum est indicium cruditatis, & pus adhuc non esse coctum, & ita sæpe est indicium vlcerebus incipientis ac principij morbi: bonum quando incipit inspissari, hoc enim indicat incrementum adesse vel statum. Pus crassum & glutinosum etiam esse malum, & indicium maligni vlcerebus, & neruos, præcipue circa articulos læsos esse. Pus ab vlcerebus profundis interdum exire, interdum non exire, & quando exire,

tunc exire magnâ quantitate, indicium est vlcus esse fistulosum, & profundas cauitates habere, in quibus pus coaceruatur; & aliquando nihil, aliquando magnâ copiâ excernitur. Pus exire nigricans atro sanguini & aquâ permixtum, & supra modum fœtere, vlcus indicat cancrösom & gangrænosum. *Quicumque*, inquit Hipp. 7. *Aphor. 44. suppurati vruntur vel secantur, si pus purum fluxerit & album, euadunt; si vero subcruentum, sordidum ac fœtidum, pereunt.* Et Celsus l. 2. cap. 8. *à iecinore*, inquit, *si pus cruentum exit, mortiferum est; sin ex eo exit pus purum & album, salus ei facilis.* Bonum est, si pure exeunte symptomata cessent. *Ex suppuratis*, inquit Celsus, loco iam citato, *ij maximè superstites manent, quos febris eodem ab eruptione die dimiserit & qui cibos citò appetuerint, & siti liberati fuerint.* Suppuratum pulmonem habentibus per aluum pus secedere letale est, inquit Hipp. in *Coac. prænor.* In suppurationibus viscerum pus extra corpus excerni est bonum; at verò in abdominis aut maximè in thoracis cauitatem excerni, ac intus remanere, malum; inde enim viscerum corruptione, lenta ac hæctica febris, ac hydrops promanant. *Si pus aut sanguis in urinâ est, vel vesica vel renes exulcerati sunt*, inquit Hippoc. 4. *Aph. 75.* *Pus exiens per nares, aures, aut os capite dolenti morbum soluit*, inquit Hippoc. 6. *Aphor. 27.* *Si pus aut aqua in vniuersum effluxerit iis, qui suppurati aut vruntur aut secantur, omnes moriuntur*, inquit Hipp. cum verò sputum retinetur, moriuntur. *A sanguinis sputo puris sputum, malum*, inquit Hipp. 7. *Aphor. 15.* quia indicium est phthisim fieri.

CAP. III.

A sudoribus.

S. I.

A Variis sudorum differentiis signa desumuntur. Differentiæ sudorum sumuntur ab eius substantiâ; & secundum hanc alij sunt crassi, viscidii, aut tenues. A quantitate, sic sudor alius multus, alius paucus. A qualitate & primò olfactili, sic alius est fœtidus, alius nō: A gustatili, alius amarus, falsus, insipidus: A tangibili, alius calidus, alius frigidus, alius medio modo se habens: A visibili, alius aqueus, sanguineus, viuidus, flauus. A loco exeundi, alius exit à toto corpore, alius à capite tantum, alius à pectore, alijs ab extremis, vt brachijs, cruribus, &c. A tempore exeundi, alius exit de nocte, alius de die, alijs vigilantibus, alius dormientibus, alius statim post cibum, alius non, alius quiescentibus, alius obambulantibus & exercitatis, alius in principio morbi, alius in statu, alius in declinatione. A modo exeundi, alius est assiduus, alius inter polatus. Ab his omnibus differentiis signa desumuntur.

Ad sudoris generationem tria concurrunt : materia , causa efficiens, & via per quam. Materia sudorum est humidum potulentum & serum sanguinis in venis existens; aliquando ipsa humiditas alimentalis existens in ipsâ substantiâ partis ac habitu corporis; interdum ipsum humidum primigenium membrorum , quod à calore febrili dissolvitur ac colligatur, & exit per poros cutis. Efficiens causa est tum facultas expultrix valida, tum etiam expultrix retenta debilitata & extrinsecta. Not. tamen, quòd etiam aliquando calor nativus & naturalis faciat sudores, ut qui fiunt ætate ab exercitio, vel in criticis expulsionibus, &c. Via per quam, sunt ipsius cutis pori. Lassitudo & apertio pororum est causa multorum ac crassorum sudorum; adstrictio angusta nullorum aut tenuium. Sudor habet magnam efficaciam in significando & sanitas corporis ex sudore corporis colligi potest. Scribitur quidam auctores fuisse quendam Regem, qui cùm veller sibi eligere uxores, ut sciret, quænam earum esset maximè sana & optimi temperamenti, iubebat eas benè lauari & mundari & totas iubebat indui linteo gossipino, & postea in sole exerceri, ut sudarent; cuius sudor minùs tætebat & minùs pravo calore præditus erat, eam indicabat saniores. Est autem sudor maximè signum succorum existentium in venis ac præcipuè minoribus, ac existentium in habitu corporis, sicut viina est signum eorum, quæ sunt in venis magnis. Sudor in sanis indicat calefactionem, exercitium magnum; magis sudant pingues quàm graciles, quia omnis motus eis est laboriosus. Minor est sudor in exercitatis, si post exercitium frigidam bibant, quàm contra; quia frigus internum expellit calorem ac serum extrorsum. Facile sudare in sanis significat sanguinem ferocem, obesitatem corporis, abundantiam caloris, pororum corporis naturalem laxitatem; difficulter verò sudare, contrà: in ægris humorum copiam, expultricem irritatam, retentricem debilem.

§. II.

A modo substantia.

Sudor crassus fit à sero lento, vel pituitâ ipsi sero permixtâ, vel ex colliquatione carniū, atque etiam ultimi alimenti sero permixta, ut fit in hæticis & ardentibus febribus. Potest etiam fieri à calore multo serum ipsum coquente & inspissante. Potest etiam fieri à seri paucitate, quòd paucum est, id magis coquitur & inspissatur. Tenuis & aquosus sudor potest fieri ob caloris magnitudinem attenuantis serum; vel ob venarum & pororum angustiam, per quam quodammodò colatur, & non permittitur exire, nisi quod tenuissimum est; quod autem crassius est, retinetur: vel fit ob multam sanguinis ferocitatem, multam potationem aut hydropicam constitutionem. Crassi itaque sudores crassitatem & lentorem humorum indicant, vnde præfagiunt obstructions; quia

quia si tales retinerentur, leui occasione obstructionem corporis poris inducerent. Indicant etiam meatuum laxitatem. Crassities media indicat robur caloris, & serum bene esse percoctum. Si crassum sit cum quodam lentore & obesitate, & adsit febris hectica, & æger cum tali sudore debilitetur & emacietur, & in vrinis pinguedo supernatans appareat, indicat colliquationem.

§. III.

A Quantitate.

A quantitate sudoris varia signa petuntur, & variæ differentiæ, propterea variæ sunt eius causæ. Multi itaque sudores fiunt, vel ob corporis ac pororum raritatem, quæ facilem humori exitum præbet, vel ob excrementorum abundantiam & sanguinis serositatem, vel propter copiam potus assumpti; nam qui multum bibunt, plus sudant; quia abundant in corpore tenues & biliosi humores; tales enim natura per sudores facile expellit; vel ob virtutem expultricis; sic in crisis fiunt magni & multi sudores, quando natura causam morbificam per sudores expellit. Fiunt etiam multi ob debilitatem retentricis: sic in aliquibus morbis multi sudores sunt aliquando letales, quia proveniunt à læsâ expultrice. Aluus suppressa & vrina retenta sæpe etiam sunt causa plurium sudorum; hinc diuretica assumpta sunt causa diminutionis sudorum. Cutis calor est etiam causa multorum sudorum; atque hinc æstate magis sudamus quàm hyeme; quia calor poros laxat & serum ad habitum trahit; hyems stringit & repellit, hinc etiam cachectici, etsi multo humido abundant, tamen quia frigidum corporis habitum habent, non facile sudant. Nimiis tamen calor est etiam aliquando causa sudoris diminuti, quatenus sc. humidum exiccat; hinc fit quòd in aliquibus febribus ardentibus nunquam appareant sudores. Sudor itaque multus indicat humorum abundantiam, intemperiem calidam ac humidam, ac febres: in febribus enim plerumque sudores contingunt nisi impediuntur; quia natura humorem è venis per habitum corporis expellit. *Sudor multus ex somno factus*, inquit Hippoc. *absque manifesta causâ, corpus pluri cibo vii significat; si verò cibum non accipienti hoc accadat, scire oportet quòd enacuatione indigeat.* Sudor multus post somnum sine manifestâ causâ est etiam signum hecticæ; hecticæ enim laborantes etiam hyemali tempore, & quàm paucissimis stragulis cooperti post primum somnum læpissimè solent sudare, quod est perniciosum; sunt enim sudores diaphoretici & colliquativi, qui corpus supra modum exiccant & debilitant. Sudor multus egrotanti & acuto morbo laboranti, si in statu & in die critico accidit prægressis signis còcoctionis, morbi solutionem indicat; at si in principio morbi

morbi contingit, si vires sunt robustæ, morbi longitudinem indicat, quia indicat abundantiam humorum; si vires sunt debiles, non morbi longitudinem, sed citam mortem præfagiunt, quia significant naturam multitudine humorum oppressum iri. Si sudor sit copiosus, non potest provenire ex vna parte tantum, sed necessario ex toto, & sic non ostendit vnius partis vitium sed totius. *Sudor interfectus & non continuus est prævus*, inquit Hipp. quia talis est symptomaticus.

§. IV.

A Qualitate.

A qualitate gustatili. Salsus sudor, modò non immodicè salsus sit, sanitatem indicat; omnis enim sudor naturaliter debet esse salsus; immodicè salsus caliditatem & terreos humores exustos & salsam pituitam in venis abundantem indicat. Sudor amarus indicat bilem cum sero excerni, & biliosum in venis abundare, & sic vel caloris abundantiam, vel folliculi fellis obstructionem, propter quam contingit bilem in habitum deferri; atque hinc Ictericorum sudor est amarus. Acer atque acidus sudor ob similitudinem humorum admixtionem contingunt; unde eos vel expelli, quod aliquando est bonum; vel in corpore abundare, quod aliquando est malum, significat.

A qualitate olfactili. Odor sudoris non fœtidus est signum bonæ digestionis, & signum nihil prævi aut fœtidi sero aut sanguini esse permixtum, fœtor sudoris contingit à putredine; hinc sudores eorum, qui leprâ aut præviâ scabie & morbo Gallico laborant, sunt fœtidi. Fit etiam fœtor teste Galeno à prævis & acribus eduliis manducatis; sic comestio, ceparum & porrorum reddit sudores fœtidos; vel quia talia ob tenuitatem suarum partium faciunt fœtidos in venis existentes humores sero permisceri & ad habitum ferri; vel quatenus portio ipsorummet eduliorum suum odorem seruans cum sero miscetur; quod sudorem prævi odore inhefit. Sed quæritur: è quorum humorum putredine sudoris fœtor causetur, an humorum in venis putrescentium fœtor faciat sudores fœtidos; & an sudores laborantium febribus putridis debeant esse fœtidi; & quando fœtidi sudores non sunt, an hoc sit certum signum, nullam esse humorum in venis putredinem: Dico in primis putredinem in habitu corporis prope eutem facere sudores fœtidos; atque hinc leproforum ac scabiosorum sudores sunt fœtidi; & sudores qui exeunt sub axillis, sunt fœtidiore illis, qui exeunt ex aliâ parte corporis; quia serum cum in illis non ventiletur, facile putrescit. Dico 2. si nulla sit sub cute putredo, tunc si sudor sit fœtidus, indicat putredinem internam in venis; sed si non sit fœtidus, propterea non indicat, quòd non sit putredo; potest enim interiùs in venis esse putredo, & tamen sudores non esse fœtidi; ratio est, quia quando putredo est in profundo, non necessàriò

necessariò incipit fetore humores exeuntes per cutem, & sic sudores in illo casu non fœtent.

A qualitate visibili. Sudorum color naturalis est albus cum aliquâ tamen palliditate aut citrinitate admixtâ; & hoc, quia sero aliquid bilis ob suam tenuitatem admiscetur: hinc albißima indusia infecta sudore perdunt suam albedinem, & acquirunt aliquam palliditatem; si multum bilis admisceatur fit pallidior, & idè sudores laborantium Ictero reddunt indusia flaua, vt inquit Auicenna: ideoque color sudorum flauus indicat multam bilem in corpore abundare, vel folliculum fellis esse obstructum, & sic bilem ad externa ferri. Si color tendit ad viriditatem, est signum bilis poracæ sero permixtæ; si ad liuiditatem, melancholix. Si sudor est planè aqueus, & nullo colore infectus, indicat seri cruditatem & aquositatem & pororum angustiam, qui nullos humores crassiores, sed solum purum aqueum tenue serum transmittunt. Si color est sanguineus, indicat sanguinem admixtum; hoc contingit duplici de causâ: vel quia pori sunt valde laxi non tantum cutis, sed orificiorum vatorum; vel quia sanguis est valde tenuis & aqueus; vel quia aut retentrix, aut facultas seri separatrix est valde debilis. Omnis sudor sanguineus est malus.

A qualitate tactili. Diximus alium sudorem esse calidum, alium frigidum. Sudor naturaliter debet esse calidus, nam eius causa efficiens instrumentalis est calor; calore enim separatur serum à sanguine, & calore laxantur cutis pori, per quos debet sudor transire, & calor cum spiritu motu suo sudorem extrorsum protrudit, sic vt meritis omnis sudor debet esse calidus; calor mediocris in sudore est ab his causis; calor verò excedens contingit à calore excedente & febrili, vel à bilioso humore admixto. Calidus itaque moderatè est bonum signum, & indicat robur caloris natui; valde calidus febres ac maxime ardentes. Bonum est semper sudorem esse calidum: malum autem esse frigidum. Frigidi sudoris causæ sunt vel frigidorum crudorumque humorum permixtio, vel caloris natui extinctio, vel saltè ad interiora retractio; hinc sudores morientium sunt frigidi, quia eorum calor est extinctus. Sudores verò laborantium syncope & rigore febrili idè frigidi sunt, quia calor est ad interiora retractus: Sic in maximis doloribus colicis sudores sunt frigidi; quia sc. à doloris magnitudine calor veluti strangulatus est; & in febribus pestilentibus & internis inflammationibus frigidi fiunt sudores; quia calor in iis ad interiora est retractus, sic vt habitus corporis relinquatur frigidus; & idè sudores per ipsum transeuntes euadunt frigidi. Aliquid igitur istorum frigus indicat, vel caloris natui extinctionem, vel retractionem, vel humorum frigidorum crudorumque copiam, qui naturâ sunt superiores, nec à naturâ coqui possunt. Minus malus est ille sudor frigidus, qui propter caloris retractionem contingit: sic in febribus intermittentibus sæpe sudor est frigidus, & talis non est valde malus, quia ille tantum contingit ob caloris retractionem. In syncope frigidus

sudor non est etiam valde malus; & non est malus, nisi in quantum indicat syncopem, quæ est mala; syncope autem sæpe facile cessat; contingit autem talis frigidus sudor in syncope etiam propter retractionem caloris. Sudor frigidus post maximas euacuationes est pessimus; quia talis fit ex caloris nativi summâ diminutione ac extinctione. Pessimus quoque est frigidus sudor, qui contingit in ardentibus febribus & viscerum inflammationibus; quia signum est omnem calorem ad interiora trahi, proindeque ibi calorem esse maximum, & magnam viscerum phlegmonem, quæ est admodum perniciofa. Lætalis est etiam frigidus sudor à venenis assumptis. Pessimus quoque omnis sudor frigidus in calidis febribus, partim propter causam iam dictam, partim quia sæpe fit propter resolutionem & extinctionem caloris, vel propter oppressionem & strangulationem à causâ morbificâ, vel multitudine crudi humoris coctionem non recipientis. Pessimus est frigidus sudor, qui est paucus, qui ab vnâ parte tantum, vt capite, collo, pectore procedit, talis enim omnimodam naturæ debilitatem indicat, quæ non tantum frigidos excernit sudores, sed nec potest etiam ex toto, sed solum ex vnâ parte; nam quando ex toto excernuntur, saltem aliquod adhuc naturæ robur indicant, valentis adhuc humores crudos ex toto expellere, ex quâ expulsionem vniuersali adhuc aliquid boni potest succedere, quod non potest ab expulsionem particulari, quæ nunquam potest esse critica vel sufficiens. Pessimus est frigidus sudor, qui in statu ac die critico contingit; quia talis non potest esse iudicatorius, sed contingit superatâ extinctaque naturâ. Pessimus quoque, qui cum lætalibus symptomatibus est coniunctus. Hipp. 4. Aphor. 42. sic inquit, *sudor multus calidus vel frigidus, semperque fluens, frigidus maiorem, calidus minorem morbum significat.* Et 4. Aph. 37. *sudores frigidi,* inquit, *cum acutâ febre facili, mortem, cum mitiore longu- dinem morbi significant;* ratio est, quia in acutâ febre citius æger extinguitur, quàm crudi humores, quorum ratione frigidi sudores sunt, sint concocti, in mitiore autem febre datur tempus concoctioni eius, sed tamen indicat morbum futurum longum, quia tales crudi & crassi humores difficulter coquuntur. 3. Prorb. 34. *à profluuiio sanguinis è naribus paucus sudor frigidus cum refrigeratione, malus, vt in Epid.* aduertere licet in Phitisco aliisque, quod cum eis in acutis febribus sudores frigidi sunt aborti, omnes obijcere.

S. V.

A loco.

Vbi sudor, ibi malum, inquit Hipp. 4. Aphor. 38. hic aphorismus ita simpliciter acceptus non est semper verus; etenim in febribus malum est in toto, & tamen in iis sæpe sunt sudores in vnâ parte tantum. Itaque in quo agro adest febris, in eo non est verum, quod in Aphorismos con-

tinetur; nam in febribus sudores sæpe tantum fiunt in vultu, vel collo ac pectore; sed hoc est malum. 2. Si sudor effluat ex vnâ parte, & effluat valde copiosus, tunc etiam non est verum, quod ille sudor indicet malum solum esse in illâ parte, ex quâ effluit, quinimò indicat malum esse in toto; nam etsi ex vnâ parte tantum effluat, venit tamen à toto. 3. Sudor exiens ex vnâ parte in febribus malignis non est signum malum esse in illâ parte, sed solum est signum malignitatis ac mortis; itaque in tribus illis casibus Aphor. ille non est verus. Sudor ex toto melior est, quàm ex parte; ratio est, quia veniens ex toto indicat naturam esse fortem, quæ possit vndique & æqualiter humorem ex toto expellere, & est indicium, quod viæ æqualiter vndique sint apertæ, & quod natura non habeat vsquam resistentiam. Est etiam bonus ex eo, quod talis sit criticus; nam qui ab vnâ tantum parte procedit, non potest esse criticus; & posito quod aliquando etiam possit esse criticus, nimirum cum est valde copiosus, tamen adhuc melior est ille, qui provenit ex toto. Et hoc quidē videtur satis verum esse in sudore calido; sed dubitari potest, an sit etiam verum in sudore frigido; an sc. ille melior sit, qui ex toto procedit, quàm qui ex parte tantum, & dicunt communiter Medici, quod frigidus ex toto sit adhuc melior, quàm frigidus ex parte tantum; quia per hoc quod à toto exeat, iudicatur adhuc aliquod robur naturæ. Qui verò frigidus est, & ex vnâ tantum parte exiens, duplici nomine indicat malū; & quia est frigidus, & quia rob naturæ debilitatem non exit nisi ex vnâ parte: sic videmus Hippocratem pessimo loco habere sudorem illum frigidum, qui ex vnâ tantum parte exit. Verum posset adhuc dubitari an frigidus sudor, qui exit per resolutionem ac læsam retentricem seu caloris extinctionem, an non sit deterior exiens à toto, quàm à parte; ego autem puto sudorem ex tali causâ genitum deteriorem esse, si exeat à toto, quàm si ab vnâ parte tantum; quia exiens ex toto magis debilitat naturam, quàm exiens ab vnâ parte tantum; & sic eâ ratione est malus vt causa; est etiam malus vt signum, quia deterius est talem resolutionem, colliquationem, retentricis læsionem, caloris extinctionem esse in toto, quàm in vnâ parte. Sudores qui exeunt ex vnâ parte tantum, in acutis morbis sunt prauis; peiores si in die critico; pessimi si simul frigidi, & cum aliis prauis signis coniuncti. Hippoc. 1. *Progn.* 1. 26. sudores qui circa caput, ceruicem, vultum tantum contingunt, prauos esse dicit, indicant enim facultatem grauata, impeditam vel resolutam. In *Coac. pranor.* idem asserit. In suppuratis ex pleuritide & peripneumoniâ pessimum, inquit, est, si nihil expuunt, si oculi cauantur, maxillæ rubent, circa collum & clauiculas sudant. In sanis partem aliquam peculiarem facile sudare, est signum debilitatis vel caloris in eâ: sic partes, quæ aliàs à vulnere aut à peste fuerunt corruptæ, facile sudore corripuntur: sic qui difficultate respirandi laborant, semper magis circa caput aut ceruicē sudant. Qui debili sunt stomacho, cum concoctio impeditur, facile circa stomachum

chum sudant. Idque circa crura contingit, quibus articuli, artus, aut membra sunt debilia.

§. VI.

A tempore.

A tempore, quo apparent, etiam signa sumuntur: sic alij apparent in principio morbi, alij in excremento, alij in incremento, alij in statu. Bonum est sudores fieri in statu; quia tales possunt esse critici; quemadmodum etiam aliquo modo possunt esse illi, qui apparent in principio incrementi; apparentes in principio morbi sunt mali; quia tales non possunt esse critici. Optimè proinde sudores, qui apparent in die critico, & qui apparent in illis morbis, qui per sudores iudicari nati sunt, quales sunt febres continuæ & ardentes ac etiam malignæ. Dixi, quod tales sudores (possint) esse critici; quia reuerâ etiam si in statu appareant, non tamen sunt semper critici; sed tum tantum sunt critici, quando multas alias conditiones habent coniunctas, in quibus quando præterquam quod fiant in die critico, sunt etiam cum præiis signis concoctionis. 2. quod sint calidi; nam sudores frigidi non possunt esse critici, imò sudores frigidi in die critico sunt perniciosissimi, & perniciosiores, quàm in alio tēpore; in die enim critico deberent sudores esse iudicantes; iudicantes autem sudores debent esse calidi, quia crisis sit à calore robusto, & crisis est humorum concoctorum; concocti autem humores sunt calidi. 3. requiritur, quod sint multi & copiosi; euacuatio enim parua non potest facere bonam ac sufficientem crisin; & euacuationes paruæ sunt iudicatoria & iudicantia, quæ apud Hipp. habentur valde perniciofa. 4. Quod sudor sit vniuersalis; nam particulares sudores censentur esse tantum symptomatici; nam cum febres sint morbi totius, & morbi venosi generis vt salutariter iudicentur, debent ex toto adeoque ex omnibus venis excerni: sic 3. *Epid.* apud Hipp. variæ sunt Historiæ, Nicodemi, mulieris morosæ, virginis Larissæ, qui febribus laborantes calido & multo sudore & de toto erumpente sunt iudicati. Denique sunt boni illi sudores qui sequuntur criticum rigorem; nam talis rigor præcedens est signum, quod natura expulerit humores è venis; etenim quando tenues & putridi humores è venis expelluntur in habitum corporis, cum ipsi allidunt ad partes sensibiles & neruofas, fit rigor, & sic sudor sequens rigorem est signum, quod ipse sit factus à naturâ expellente causam morificam è venis ad habitum. Et multis locis ostendit Hipp. in *Epid.* tales sudores frequentes post rigorem esse bonos. 4. *Epid.* pro bono signo in quodam agro, inquit, acuta febris, rigor, sudauit. Et loquens de Muliere in litore decumbente, undecimo, inquit, superriguit, igne est correpta, sudauit, febre est liberata. Et eodem modo de Phereone loquens, decimo septimo, inquit, superriguit, febris acuta, sudauit, decretoriè est liberatus. Sic 4. *Aph.* 58. ardente

ardente febre correpto rigor superueniens, solutio; sc. rigor est indicium ludoris futuri. Quibus verbis significatur, quod talis rigor sudorem sequens sit bonus. Bonus est sudor, qui alleuiat & morbum tollit; malus post quem mala symptomata sequuntur, & sic Hipp. 1. *Prognost.* dicit, illos sudores esse malos, qui neque morbum soluunt, neque alleuiant. Et 4. *Aphor.* §6. sic inquit, *febricitantes si sudor accidit febre non deficiente, malum*; prorogatur enim morbus, humiditatemque significat copiosam. Tandem omnes sudores cum bonis omnibus aliis signis coniuncti, sunt boni, cum malis mali. Tum autem magis mali censendi sunt, cum praua illa symptomata sudores sequuntur; nam quando eos præcedunt, tunc superueniente sudore & crisi possunt omnia superari & excerni; at cum sequuntur, est signum, quod illa crisis sit defectuosa & mala, & quod talis sudor sit iudicatorium non iudicans. Inter alia praua symptomata pessimum est, si post sudores sequantur rigores; sicut enim dixi, bonum esse sudores sequi post rigores, ita è contrà malum est post sudores sequi rigorem; quia hoc indicium est, humores putridos illis sudoribus non esse expulsos, vel saltem non sufficienter, sed in corpore remansisse; si enim expulsi essent, iam non iterum fieret rigor. Porro sudores apparentes in morbi principio; cum humores adhuc sunt crudi, & nulla adhuc facta est concoctio, sunt mali, vt Hippoc. 2. *Epidem.* 1. 1. 2. testatur.

CAP. IV.

A Deiectionibus.

§. I.

A Variis deiectionum differentiis signa sumuntur, à quantitate, substantiæ modo, qualitate, modo exeundi, tempore, &c.

§. II.

A Quantitate.

Deiectiones copiosæ seu alui fluxus à variis causis sunt. 1. ab impedimentâ alimenorum distributione; tum enim alimentum omne, etiam chylosum, cum excrementis excernitur; impeditur autem alimenti distributio vel propter mesenterij obstructionem, vel inflammationem, &c. 2. à pinguedinis intestinorum vel totius corporis colliquatione, vt in febribus pestilentibus, causo, phthisi, viscerum inflammationibus; insuper ab hepatis imbecillitate nequeuntis chylum attrahere, neque ab alimentis

separare à copiâ etiâ alimenti grauantis vel habentis facultatem lubricandi, irritandi, purgandique. A cacochymâ humorum, catarrhò, crisi, facultate retentrice debilitatâ, vel expultrice irritatâ. Hæc omnia, vt suas causas, indicat alui fluxus. Alui porrò fluxus aliquando est malus, aliquando bonus: Bonus, quat. morbificam causam reuellit, euacuat, deriuat; Malus, in quantum corpus debilitat, calorem natium diminuit, somnum impedit, & morbificam causam non educit. Plurimi morbi alui fluxu soluantur. Omnis alui fluxus criticus est bonus; symptomaticus plerumque malus: tum censetur esse criticus, cùm contingit præuiis signis coctionis, in statu morbi, cum leuamine, & cùm talis euacuatur humor, qualem morbi causam esse verisimile est, nempe bilis multa pituitæ permixta in acutis morbis; bilis enim acutos morbos ac qui per crism soluantur, facere solet. Tum verò censetur esse symptomaticus, cùm sit in morbi principio sine leuamine, cum magnâ anxietate; & post eum æger deterius habeat, ac debilior euasit. Non raro tamen contingit alui fluxus in principio etiâ vtilis esse, quatenus antecedentem morbi causam aliquando euacuant; sed id minus securum est. Alio autem loco nobis disputandum erit, an symptomaticæ euacuationes seu in principiis factæ aliquando vtilis esse possint. Hipp. 4. Coac. 16. Sic inquit, *in febre ardente valde soluta aluus, lætale*. Contrarium eius dicit 4. Coac. 46. vbi ait: *acutos morbos deiectionibus curari; & 4. Aph. 60. quibus, inquit, per febres ardentes aures obsurduerunt, sanguis per nares fluens, aut aluus turbata morbum soluit*. In Epid. tempestate 3. dicit, multos seruatos in ardentibus febribus, tum aliis euacuationibus, tum solutâ aluo. Quapropter distinguendum est, quia alui fluxus in febribus ardentibus plurimum nocet, aliquando prodest & morbum soluit. Itaque symptomaticus est lætale signum, criticus verò seu siens in statu, præuiis signis coctionis, cum læuamine, cùm talia excernuntur, qualia debent, vtilis est. Sic Hipp. in Aphor. illas alui turbationes dicit esse bonas, quibus talia euacuantur, qualia euacuari oportet, & quas ægri leuiter ferunt. Hippoc. 2. Coac. comm. 2. 1. 15. dolores, inquit, *qui in hypochondriis incidunt, tum aliâs prauis sunt, tum si aluus inde profluat*. Per dolores autem hypochondiorum intelligit pro more suo, hepatis ac lienis inflammationes. Et 6. Aphor. 16. dicit, *à pleuritide ac p̄ripneumoniâ detentos, si fluor alui superueniat, malum*: quibus verbis indicat, in internis inflammationibus alui fluxum esse lætalem ac periculosum; & ratio est, quia talis alui fluxus est cum magnâ noxâ & sine vtilitate; debilitat enim, & interim causam morbificam ipsi inflammationi inclusam non potest educere. Aliis tamen locis contrarium dicit: Sic 2. Coac. 3. comm. 2. *quibus in febre, inquit, dolore lateris accedente aluus multa aquosa ac biliosa egerit, hi alleniantur, & lib. de aëre, aquâ & loc. dicit, raro pleuritidi obnoxios esse, quibus aluus humidior est*. Quapropter sciendum est in viscerum inflammationibus, ac præcipue partium superiorum, vt & pleuræ & pulmonis, vt plurimum alui fluxus nociuos esse, ob causam iam dictam.

etiam. Possunt tamen etiam aliquando prodesse; idque tum eum in statu præiis signis coctionis, ac cum leuamine fiunt. 5. *Aphor. 12.* sic habetur: *Quibus per atatem capilli de capite desuunt, & alui profluuium superueniente, moriuntur.* Et 5. *Aphor. 14. si tæbe*, inquit, *detentis alui profluuium superuenerit, perniciosum*: quod quotidiana experientia docet; nam mox ut tabidi & hectici alui profluuium corripuntur, statim summo perere debilitantur, & deficiunt, & moriuntur; ratio est quia talis fluxus est colliquatiuus; ex quâ humidi alimentaris & humidi primigenij colliquatione statim moriuntur: id confirmat Celsus *lib. 8. cap. 2.* his verbis: *si quis etiam in eo morbo (loquitur de tæbe) diutius traxerit, ubi capilli desuunt, ubi urina araneis quadam similia subsidentia ostendit, atque in his odor fetidus est, maximèque ubi post hac orta deiectio est, protinus moriuntur.* Porro Celsus eodem cap. sic inquit: *mulier quoque gravida eiusmodi casu capi potest, nimio sc. alui fluxu; atque etiamsi ipsa conualuit, partum tamen perdit.* Ab alui profluuium non raro mulieribus abortus contingit, à quo tum ipsis, tum ad minimùm fœtui necdum maturo mortis periculum est. Contrà alui fluxus in multis morbis prodest. Celsus loco cit. dicit, *alui fluxum in paralyti, lippitudine, sordiditate remedium esse.* Hipp. 2. *Coac. comm. 1. lib. 6.* sic inquit; *incipienti hydropi alui profluuium aquosum sine cruditate morbum soluit*; id est, nisi fiat à peculiari cruditate nam tali ratione hydrops non solueretur. 7. *Aphor. 29. leucophlegmatia laboranti alui fluor superueniens morbum soluit*: quod intelligendum est de leucophlegmatia, in quâ pituita adhuc est in venis, non de anasarca, cuius causa morbifica est extra venas & per aluum educi non potest. Idem asserit *sect. 2. Coac. comm. 1. lib. 7.* Porro alui fluxus & capitis doloribus, & difficultati respirandi, & vomitionibus, colicæ, ileo, ventris doloribus, nauseis, aliisque variis inferni ventris affectibus superueniens, eos frequentissimè soluit. In læsionibus sensuum etiam frequenter prodest. Hippoc. 2. *Coac. lib. 1. comm. 2. lippitudini*, inquit, *profluuium alui, sponte natura motum, bonum.* Quod 7. *Aphor. 17.* confirmat, *libro de cap. vuln.* inflammatos oculos diarrhææ solui scribit. Contra aluus suppressa in sanis semper est mala & ut signum, & ut causa. Ut signum, quia indicat internum ardorem excrementa alui exiccantem, obstructionem, expultricis torporem: ut causa, quia facit sordes ac prauos humores, qui cum alui excrementis à naturâ solent excerni; intus retineri, iisque retenti in intestinis faciunt ileos, dolores colicos inappetentiam, capitis dolores, nauseas: & iidem humores retenti, in viscera ac venas rapti ac bono sanguini permixti, cum inficiunt, putredinem afferunt, & in visceribus obstructions. Si aluo diu suppressæ superueniat vomitus cum dolore hypochondrij, est signum ilei. Hippocrates ubique suppressam aluum in morbis acutis ponit inter signa conuulsionis. 1. *Coac. 36. comm. 2. qui capite*, inquit, *dolent, leniter desudant, aluo sunt suppressa, facili in conuulsionem incidunt.* Et ipsemet Aristoteles *cap. 6. hist. animal. 12.* alui suppressionem in conuulsione esse malam, scribit.

bit. Porro in omnibus affectibus euacuatione indigentibus atque à repletione causatis semper suppressio alui est mala.

§. III.

A Qualitatibus.

A qualitate visibili: Deiectiones rubræ ac sanguinolentæ plerumque sunt malæ; nam, ut inquit Hipp. *Sanguis à quacunque parte exierit, malum*. Sanguinis tamen eiectio periodica, sanguinisque crassi, atrii, ac sæculenti, eaque moderata, & quæ hæmorrhoidalis sit, est bona. In acutis febribus eiectio sanguinolenta est mala; nam contingit ex acrimoniâ calore ac tenuitate sanguinis, & sic est mala ut signum; & euacuat spiritus, & debilitat calorem natium; & sic est mala ut causa, præcipuè cum peccat quantitate. In inflammationibus tamen internis eruentæ deiectiones sunt bonæ ac criticæ. Hinc Hipp. 2. *Coac. comm. 2. lib. 3. s. 26. dolores*, inquit, *hypochondrij, oris ventriculi, hepatis & earum, quæ circa umbilicum sunt, partium, excreto per aluum sanguine seruantur, non excreto pererunt*. Quid à sanguine tum à sede, tum ex aliis partibus exeunte sit præfagiendum, latius supra diximus; sicut etiam diximus, quid ex pure exeunte præfagiendum; & ita de purulentis deiectionibus hic non ampliùs loquimur. Deiectiones varias ac diuersi coloris Hippocrates ubique damnat. Eum imitatur Celsus lib. 2. cap. 6. enumerans varia signa mortis præcipuè in febribus continuis; *aluus*, inquit, *pestifera est, quæ variat*: quod idem dicit cap. 8. Variæ deiectiones idè malæ sunt, quia indicant vel periculum, vel morbi diurnitatem: periculum, quia indicant diuersos in corpore prauos humores esse; diuersi autem humores inducunt diuersa symptomata & confusa, & contrarios morbos, & contraria exigunt remedia, quæ vires destruunt, & difficulter diuersi humores simul possunt euacuari & difficulter diuersi morbi simul curari; cui accedit, quodd diuersitas causarum inducendo varios ac diuersos morbos & symptomata implicata & confusa, facit quodd neque morbi genus neque pars affecta bene dignosci possit; ex quo etiam sequitur difficilior cura. Indicant etiam morbi diurnitatem: ratio est, quia, ut inquit Galenus, *diuersa affectus & diuersa cacoehymia non tam breui tempore possunt expurgari, quam una tantum*; sed meliùs est dicere quodd diuersitas humorum morbificorum tum solùm facit diurnitatem, cum morbus est salutaris, ac cum æger est robustus; at cum æger est debilis, facit potiùs breuitatem, quia facit, ut morbus citiùs ad mortem terminetur. Eiectio valde biliosa & flaua est etiam mala, teste Hipp. in *Progn.* est autem mala & ut signum & ut causa; ut signum, quia indicat abundantiam bilis in corpore, qui est humor prauus: ut causa, quia in exitu transiens per partes intermedias, in eis sæpe praua symptomata, mordeationes, anxietates, cardialgias, ac ulcerationes producit. Hipp. 2.

Coac.

Coac. 6. quibus *deiectio*, inquit, *biliofa est*, circa *peclus mordicatio*, *malum*; *hac enim eius abundantiam indicant in toto.* Et *7. Aphor. 23.* à *syncera deiectione dysenteria*; per *synceram deiectionem* intelligit *Hipp. biliosum*; cum *sc. syncera & mera bilis excernitur*, & *præcipuè bilis syncera assata & sine sero*: interim cum dicitur, quod *flava & biliofa deiectio sit mala*, intelligendum est cum esse *malam*, cum est *symptomata*; nam aliquando est *critica*, & tum est *bona*; propterea talis *deiectio mala est*, cum apparet in principio, nec sit *robore naturæ expellentis*, sed *copiâ*, *acrimoniâ*, ac *malignitate bilis in toto abundantis*; & tum ob *copiam bilis existentis in toto prænunciat morbum grauem ac periculosum futurum*; sed in *declinatione ac statu non est periculosa*; quia tum est *critica*, si *sc. tum insuper adsint signa concoctionis*, si *vires sint robustæ*, & sequitur *aleuiatio*. *Deiectio alba est etiam mala in acutis*, ut ait *Hipp. 1. Prorh. 7.* significat enim *cruditatem*, & quod est *peffimum*, *bilem intus retineri*, neque eam ad *intestina excerni*, quod est *malum*: præcipuè autem est *mala in phrenitide & ictero*: in *phrenitide*, quia indicat *bilem omnem sursum ad caput delatam esse*, quod morbi *magnitudinem & periculum indicat*: In *ictero*, quia indicat *maximam obstructionem in meatu cholidochæ*, per quem *bilis à folliculo fellis ad intestinum ieiunum excernitur*. *Hipp. 1. Coac. 38. comm. 2.* à *regio morbo abundè colorati moriuntur*, inquit, *alba verò ex his deiectione procedit.* Et *1. Prorh. 1. & 3. Coac. 16.* in *phrenitide*, inquit, *alui deiectiones alba & igoauia, malum.* Debet autem *medicus animaduertere ne decipiatur*, an *albedo non sit à manifestâ causâ atque à cibo*; sic enim *deceptus fuit Hipp. in Apollonio*, in quo *excrementa alui erant alba à cremore hordei, lacte, emulsionis amygdalarum, &c. quæ ægri comedunt.* *Deiectiones virides, liuidæ, nigre sunt lætales*, nisi fiant in morbi *declinatione & sint criticae*, & fiant cum *leuamine*: *virides indicant magnam adustionem*, *æruginosam ac potraceam bilem morbum facientem*, quæ *peffima est*: *Liuida indicat caloris natiui extruccionem*, præcipuè cum alia *peffima symptomata comitantur*: *Attra indicat maximum incendium*, *torridam & superassatam bilem.* *Hipp. 2. Progn.* sic inquit: *omnium maximè lætifera est liuida, nigra, & quæ peioris est fœtoris, quàm de consuetudine.* *4. Aphor. 47.* excretionem in febribus non *intermittentibus liuidæ, cruentæ, & biliosæ omnes malæ.* Dicit (in febribus non *intermittentibus*) quia in *intermittentibus*, nempe *quaternis* *fæces aliquando possunt esse liuidæ sine periculo aut malo signo*; quia fiunt ab *humoris melancholici quaternam facientis ad aluum ac intestinalia excretionem.* *Easdem deiectionum differentias etiam malas & perniciosas esse dicit Celsus lib. 2. cap. 4.* Ab aliis qualitatibus sic signa desumuntur.

Excrementa alui valde & supra modum fœrentia sunt praua; indicant enim *magnam cruditatem*, *putredinem aut corporis colliquationem.* *Hipp. 4. Aphor. 47.* valde *fœtidas fœces inter malas ponit.* Et *Galen. in Epid.* *fœtorem fœcium in ardentibus ponit inter signa colliqua-*

tionis renum; colliquatiuz enim fæces semper sunt valde fætidæ. Sic & in *Progn.* & Celsus & Aëtius valde fætidas fæces inter prauas ponunt. Atque hoc est intelligendum de valde fæcentibus in acutis; nam in sanis magnus fætor non est tam malum signum: aliquorum enim hominum etiam sanorum fæces, tum à suâ proprietate, tum à cibis, quos comedunt vt aliis, capis, &c. ordinariè supra modum fæcent: fæcent magis fæces nobilium quàm pauperum; quia fætor fæcum à pane est longe minor, quàm à cibis delicatioribus. In pueris magnus excrementorum fætor est inter signa vermium, præsertim si non tantum fætida, sed etiam sint liquidiora; liquidiora enim semper sunt fætidiora siccis & compactis. Spumosa deiectiones alui in acutis ab Hippoc. in *Prognost.* dicuntur esse malæ. 1. *Proph.* 6. sic inquit: deiectiones alui desinentes in spumosas meracas, exacerbatoriz sunt: Et cap. 7. in morbis acutis biliosis valde albæ, inquit, *spumose*, circumbilioz egestionis, malæ; malæ & vrinz eiusmodi; ratio est, quia spumosa excrementa indicant multum flatum viscidæ pituitæ admixtum; talis status non potest sic pituitæ permisceri, nisi vel ex magno corporis motu, vel magno ardore ac incendio interno, quo modo videmus ignem calidum in aquâ spumam excitare. Non fit ea status permixtio in laborantibus morbo acuto à motu corporis, quia tales non possunt multum moueri, sed prostrati & quieti decumbunt in lecto; quare fit ab incendio interno; tale autem incendium est malum. Ego potius puto spumosa excrementa esse mala in acutis, quia indicant debilitatem & debilem calorem natium, & sunt soboles frigiditatis; omnia autem symptomata frigiditatis in calidis & ardentibus febribus, vt fæces liquidæ, albæ, torpor, ignauia, sopor, liuor & excrementorum sunt signa perniciofa.

Not. tamen, quòd aliquando excrementa possunt esse spumosa à catharrho à capite in intestina delabente, & talia non sunt ita mala: Sic Hipp. 7. *Aphor.* 30. quibus per diarrhæam, inquit, *spumosa sunt alui excrementa, iis à capite fit defluxio.* Liquidæ deiectiones in acutis non sunt etiam bonæ; sunt enim præter naturam ægritudinis; ex naturâ enim ægritudinis deberent esse siccæ; quæ autem symptomata in morbis sunt contra naturam ac rationem eorum, sunt mala ac suspecta; vel enim indicant varietatem causarum, & præter bilem in corpore etiam abundare pituitam, vel indicant colliquationem, vel cruditatem, vel facultatem retentricem debilem. In sanis aluum esse perpetuò liquidam non est etiam bonum; est enim signû cruditatis, cacoehymiz biliosæ, membra non bene nutriti, nec ex chylo alimentariam humiditatem satis bene ad se trahere; excrementa enim hominis bene valentis non liquida, nec etiam sicca, sed mollia esse debent, vt non fluant, sed consistentiam habeant & figuram, vt inquit Hippoc. 1. *Prognost.* 9. Celsus lib. 2. cap. 3. Paulus, Aëtius, aliique.

§. IV.

A modo exeundi.

Si deiectiones spontè exeunt sine sensu, malum. Hipp. 2. *Prorh. t. 46.* sic inquit: *Si ex ventre tenuia non sentienti aegroto exierint, si extra se non sit, malum;* nam si non sit extra se, tùm solum delirium indicant; aliàs significat partes, per quas excretio fit, non ampliùs sentire, & exire excrementa non vi expultricis, sed debilitatè retentricis, vel musculum sphincterem esse resolutum.

§. V.

A substantiâ qua cum facibus exit.

Quid sanguis, quid pus cum facibus exeuntia significant, suprà dictum est; quid status, quid vermes, infra est dicendum. Hic itaque de nonnullis aliis. Hipp. in *Coac.* deiectiones ramentosas dicit esse malas; ramentosæ deiectiones sunt, in quibus velur intestinorum ramenta conspiciuntur; cùm tales in acutis contingunt, indicant intestina erodi ab acrimoniâ humoris biliosi morbum facientis. Ramentosæ deiectiones in dysenteria sunt malæ, & vlceris magnitudinem indicant. *Corpuscula quedam semini- bus cucurbitæ similia exeuntia vermem latum indicant,* vt inquit Paulus *lib. 4. cap. 55.* Et Aërius *lib. 9. cap. 4.* Porro etsi sic posuerimus varias sæcum differentias prauas, lætales atque perniciosas, sciendum tamen non valde efficacia ab excrementis alui signa desumi. 1. quia aluus est communis totius corporis sentina, & natura sæpe fortuitò varij generis humores ac sordes ad aluum demandat, ex quibus nullum signum certum desumi potest; quia quantumcunque sint praua, quæ excernuntur, eo ipso sunt bona, quòd excernantur. Prava excrementa sæpe sunt signa mala per hoc, quòd indicent adhuc consimilis generis humores in corpore remanere, vel perpetuò adhuc generari; sæpe autem non remanent vel saltem paucissimi, vel non quotidie generantur, vel antea diu generati ac in corpore relictî robore expultricis excernuntur, & hoc est bonum. Porro & eiusmodi deiectiones sunt criticæ, & tum omnes sunt bonæ, cuiuscumque sint humoris, & quantumcunque prauis; & idèd ad securè iudicandum ex deiectionibus, salutare ne sint an perniciosæ, symptomaticæ an criticæ, distinguendum, quo tempore, quâ facilitate exeant quo leuamine, quæ bona vel mala symptomatica eis coniungantur, & an signa coctionis ac cruditatis in vinâ præcesserint, nec ne.

C A P. V.

De Vrinis.

S. I.

Vrina quid?

VRina est excrementum secundæ concoctionis, vehiculum sanguinis, attractum à renibus, eorumque vi secretum. Dico esse excrementum, 1. quia nulla pars nutritur eâ. 2. quia quotidie excernitur, quòd non fieret, si esset vtile alimentum: nec valet dicere, quòd habeat serum vsum in corpore, cum sit vehiculum sanguinis, & idèd non sit excrementum; quia multa sunt excrementa habentia vtilitatem, quæ tamen idèd non sunt partes, vt pili, vngues, bilis in vesiculâ fellis & melancholia in liene. Duplicia enim sunt in corpore excrementa; aliqua omninò inutilia, vt fæces alui, sordes aurium, narium, &c. aliqua verò utilia, vt iam dicta; & inter ea est vrina seu serum: non est contra naturam excrementa adhuc habere aliquam vtilitatem; sed tantùm vt sit alimentum. Pro quo not. vt adhuc dicemus, quòd vrina vt vrina seu vrina secundum appellationem, id est, vrina, quando est eo loco & statu, quonomen vrinæ meretur, & quo propriè appellatur vrina, vtpote quando transiit renes, ac iam est in vesicâ, non habeat ampliùs vtilitatem: & sic hinc est merissimum excrementum: tunc autem solùm habet vtilitatem, quando adhuc est in renibus: tunc verò adhuc non dicitur vrina, nec est vrina secundum appellationem, sed secundum essentiam, id est, illud serum, quod secundum essentiam quidem est vrina, etsi adhuc sic non vocetur, & ab vrinâ solùm differat per hoc, quòd necdum à sanguine sit separatum; quâ separatione essentia eius non mutatur, illud, inquam, serum habet vtilitatem. Nec valet etiam dicere, quòd serum attrahatur à renibus & vesicâ, ac proinde videatur esse alimentum & non excrementum; eo quòd si tantùm sit excrementum, non traheretur ab iis; cum nulla pars trahat aliquid, nisi quod habeat rationem alimenti; quia vt mox dicemus hoc non est verum; trahunt enim bene partes id, à quo nutriuntur. Dixi, esse excrementum secundæ concoctionis. Circa quod est difficultas; cum alij dicant esse primæ, alij secundæ, alij tertiæ concoctionis excrementum; Alij dixerunt esse excrementum stomachi, alij hepatis, alij venarum, alij renum. *Verum dico* in primis non esse excrementum stomachi, 1. quia chylus totius, id est, omnia quæ in ventriculo cocta sunt, quando perueniunt ad hepar, ibi permutantur essentialiter, & perdunt formam, quam in stomacho habuerit & acquirunt aliam: sic vbi
chylus

chylus fit ibi sanguis, bilis, &c. quæ essentialiter differunt à chylo: aquositas alimenti, quæ in chylo fuit, vnà cum chylo etiam ad hepar transit; ergo eodem modo, quo reliquæ partes chyli, in hepate essentialiter permuratur: si ergo vltimam essentiam, quam habet, acquirat in hepate: ergo non in stomacho, & sic est effectus, & consequenter excrementum hepatis; illius enim partis est excrementum, à quâ vltimò suam essentiam, & formam recipit; nam quod aquositas illa fuit, cum esset in stomacho, hoc non est ampliùs postquàm fuit in hepate, sed illam essentiam & formam perdit; & sic si fuisset in stomacho serum seu vrina, non esset ampliùs, postquàm fuisset in hepate. Sicut ergo bilis & melancholia superuacaneæ non dicuntur excrementum stomachi sed hepatis; quia in illo acquisiuerunt suam essentiam & vltimam formam, id quod est in stomacho; ita & serum debet dici excrementum eius, eo quòd etiam in illo suam vltimam essentiam acquisierit. Non est equidem dubium, quin serum aliquod principium suæ alterationis acquirat in stomacho, sed ideo non est excrementum eius; sic enim & prædicti humores in eo aliquod quoque suæ alterationis principium habent, & tamèn idcirco non dicuntur excrementa stomachi. *Probo. 2.* vbi excrementum aliquod est generatum, ibi post suam generationem statim à bono alimento separatur; sic excrementa alui post primam coctionem separantur, nec transeunt ad locum secundæ coctionis; sic bilis, melancholia excrementitiæ post coctionem hepatis separantur, nec transeunt in habitum corporis, id est, ad locum terciæ coctionis: sed serum non separatur à chylo bono post primam coctionem, sed cum toto chylo transit ad hepar: ergo non est excrementum primæ coctionis; quia excrementum anterioris coctionis non transit ad organum secundæ coctionis; nec organum secundæ coctionis trahit illud; vrina autem seu serum trahitur ab hepate, vt est manifestum; quia si traheretur, non posset sponte suâ per angustias venarum melaraicarum pertransire. *Probaturs 3.* vsus seri est pro secundâ coctione; ergo in illâ generatur, anteced. probatur; quia vsus seri est deducere sanguinem per minimas venas & humiditate suâ impedire, ne sanguis superassetur: vt patet ex eo, quòd serum etiam in vltimis venarum extremitatibus reperitur; vbi non reperiretur, nisi propter illam causam, vt scilicet sanguinem eò deduceret. Conseq. prob. quia si fuisset excrementum primæ, non conueniret ad instrumenta coctionis secundæ, ibi bonum illius coctionis alimentum deprauari. *Probo etiam* non esse excrementum terciæ coctionis; si enim esset excrementum terciæ coctionis, deberet esse excrementum illius terciæ coctionis, quæ fit in renibus vel vesicâ, & esset excrementum renum aut vesicæ; at hoc non est; *Ergo. Probaturs. minor. 1.* serum est excrementum commune, & est excrementum totius alimenti, & non est excrementum alicuius partiæ,

peculiaris; hoc indicat eius quantitas; nam neque renes, nec vesica possunt habere tantam quantitatem excrementi. Denique excrementa tertiæ coctionis sunt solum quædam sordes & vapores à singulis partibus secedentes. 2. Seri usus est in secundâ coctione; ergo non potest generari in tertiâ quia sic haberet citius usum quàm essentiam, quod est absurdum. 3. Serum secernitur à renibus, ergo est genitum antequam ad renes veniat; nihil enim secernitur, nisi quod iam ante est; secretionem autem solâ essentiam suam non acquirit. Dico itaque serum & vrinam esse excrementum secundæ concoctionis, *quod probatur*: 1. quia si neque est primæ neque tertiæ, tunc est secundæ. 2. in organis secundæ concoctionis necessariò alteratur, in illis reperitur, in illis præstat usum suum, ab illis exiens secernitur, partim per halitum corporis, & dicitur sudor, partim per renes & vesicam & tunc dicitur vrina, cum alimento secundæ concoctionis manet commixtum, & sequitur mutationes alimenti secundæ concoctionis, & sicut illa mutatur, ita & ipsa mutatur, & sic ex eâ optimè iudicatur de dispositione alimenti, & instrumentorum secundæ coctionis. Est equidem verum vrinam bene indicare super primam coctionem, & super organis coctionis tertiæ, nempe renibus & vesicâ, sed hoc non est eo, quod in iis essentiam suam acquirat, sed quod per ea transeat, & in prima coctione aliquod saltem rudimentum suæ alterationis, & in renibus ac vesicâ aliquam vltiorem perfectionem suæ essentia acquirat. Dicit aliquis, argumenta prædicta probant quidem serum in secundâ coctione generari, sed non vrinam; vrina enim videtur esse quid à sero diuersum; quia serum, quod est in venis, quandiu est in eis, non potest dici vrina, sed tunc tantum, cum à renibus & vesicâ est attractum & ab iis alteratum, & sic vrina non est in venis, nec in eis sit, sed tantum in renibus ac vesicâ. Resp. verum esse vrinam non dici talem, antequam sit attracta à renibus, & quàm diu est in venis non dicitur vrina; verum nihil refert, quod ibi non vocetur vrina, sed sufficit, quod essentialiter sit vrina, & quod vrina, quæ est in renibus ac vesicâ, non habeat aliam essentiam, quàm serum, quod est in venis, & quod non differant essentia, sed leui aliquâ alteratione, quam adhuc vrina in renibus aut vesicâ acquirere potest: & sic verum est, quod vrina essentialiter in hepate & venis generetur; & sic ibi existens vrina nondum appellatur; appellatio enim nihil facit ad rem, nec mutat eius essentiam. Itaque vrina essentialiter est excrementum hepatis & venarum, 2. solum autem tunc vrina dicitur, cum ad renes & vesicam est secreta, & sic quoque hæc ratione non immeritò potest vrina renum & vesicæ excrementum dici; quia per illa saltem transit, & in iis aliquam leuem alterationem & vrinæ nomen acquirit.

§. II.

De Materiâ urinae.

Duplex est urinae materia, una remanens, altera transiens. Pro quo notand. etsi potus assumptus, postquam in hepate essentialiter est transmutatus, sit verè & substantialiter serum; & serum, quod est in venis cum sanguine, non habeat aliam essentiam, quam ille potus, qui in hepate alteratus in venas cum sanguine non transit, sed statim à sanguine separatur & vehitur ad vesicam, tamen ille potus alteratus & sic ad vesicam missus, non dicitur serum, quia nec dum fuit serum sanguinis, & necdum cum sanguine fuit, & nondum præstitit usum quem præstat serum, quod est in sanguine, & sic non dicitur serum, etsi secundum essentiam sit serum & non differat ab eo: ergo materia ordinaria urinae est potus, qui feri vice adhuc functus non fuit, sed ab hepate immediatè est separatus; & illa est materia transiens eius. Dico transiens, quia potus debet primò essentialiter permutari, antequam fiat urina; si enim essentialiter non transmutetur, sicut aliquando bene contingit in ebriosis & multum bibentibus, qui sæpe potum assumptum immediatè & non alteratum emittunt, illa non est vera & essentialiter urina, sed tantum potus per corpus transmissus; Potus ergo est materia ordinaria principalis & proxima urinae: per potum autem intellige potum immediatè ante assumptum, seu pridianum seu proptidianum. Constat urina etiam ex aliâ materiâ, sc. sero sanguinis seu illo liquore, qui propriè dicitur serum, quodd sanguinem deduxit per venas, & cum sanguine in venis fuit, & aliquando multis forte mensibus & annis in corpore fuit, illius enim portio aliquando frequenter aut plerumque urinae admiscetur; quando enim serum quod cum sanguine est, officio suo functum est, aut in sanguine incipit abundare, tunc natura illud expurgat, interdum per sudores, ut in æstate, plerumque autem per urinas; illud enim serum est materia urinae immanens, quia illud, ut fiat urina, non debet essentialiter mutari sicut potus, sed tantum à sanguine separari & à renibus trahi. Porro etsi illud serum sit quoque genitum ex potu, tamen quia non immediatè sed multo tempore ante sic genitum est, ideo meritò dici potest, quodd illud non sit materia ordinaria urinae; & quodd ille potus, ex quo illud serum genitum est, non sit nisi materia urinae valde remota; potus autem pridianus & serum sunt materia proxima: potus pridianus ut materia transiens, serum verò ut immanens; nam alioqui si de totâ materiâ urinae loquamur, nempe & de proximâ & de remotâ, sic non erit alia materia nisi potus. Materia quoque permanens est aliqua pars bilis; sæpe enim aliquid bilis urinae permiscetur; & dicunt Medici illius bilis permixtionem esse causam flavi coloris in urina, sicut probant ex eo, quod in phrenitide, ubi bilis ad cerebrum lata est, urina sit albior.

Verum

Verum ego puto vrinam, bilem non necessariò omni vrinæ naturali permisceri, neque vrinam ab eâ suum colorem habere, sed à calore & coctione, prout infra. Aliqua præter naturam vrinæ aliquando quoque permiscetur, vt pituita, pus, colliquationes, &c. Sed illa non commiscetur semper & ordinariè, nec vrinæ naturali, sed tantum morbosæ; nos verò solum hîc loquimur de materia vrinæ naturalis. Porro potest adhuc dubitari, an potus pridianus & serum sanguinis sint materia vrinæ, & primò an potus. Et videtur quòd non 1. quia fœtus in utero matris mingit, fœtus autem non bibit. 2. aliqua alia animalia mingunt, quæ non bibunt, vt cuniculi. 3. volucres bibunt & non mingunt: Ergo materia vrinæ non est potus. Not. insuper, quòd aliqui Philosophi putarunt, materiam vrinæ esse habitus ac vapores: & putarunt potum in habitum & vapores conuerti, qui postea in vesicam penetrantes, ibi frigiditate vesicæ concreescere, & fieri vrinam. Verum Galen. 1. *de facul. nat. cap. 13.* hoc refutat duplici argumento: 1. quia vapores sursum feruntur, non autem deorsum ad vesicam. 2. quia si vrina sic generaretur, non posset potus assumptus tam citò emingi. Dico itaque potum esse materiam vrinæ; quòd *Probat* 1. *Auctoritate Aristotelis, 1. de generat. animal. cap. 18. & sect. 2. Probl. 21.* Galen. *lib. de attr. bile cap. 2. & 5. de usu partium cap. 16. & 1. de fac. nat. cap. ult. 2. probatur ratione;* quia animalia quæ nunquam vel rarò bibunt; ea non mingunt, nec habent vesicam, vt testis est Aristor. 4. *de part. animal. cap. 1. 2.* quia quantitas vrinæ respondet quantitati potus; quod non esset, si potus non esset eius materia. 3. quia aquæ theomales, vt bibuntur, ita per vrinam redduntur. 4. quia materia vrinæ debet esse substantia liquida; solida enim substantia non posset sic liquari, vt ex eâ fieret vrina; at nulla alia substantia liquida in nobis est, quàm potus. Ergo. Ad argumenta in oppositum Respondetur. Ad primum: potum esse materiam ordinariam, in hominibus intellige perfectis & iam natis, non in utero existentibus. Eius enim in utero constituti alia est constitutio, quàm iam nati: omnis enim homo respirat, comedit, bibit, esurit, quod fœtui non contingit; materia autem vrinæ fœtus est serum, & ideo bene dictum est, serum quoque vrinæ materiam esse. Ad alia respond. potum esse materiam in hominibus; de omnibus autem brutis non est hîc certum. Est autem materia in iis quæ bibunt, in non bibentibus materia est aquea pars alimenti, quo vescuntur; quæ enim mingunt & non bibunt, ea herbis vescuntur humiditatem multam in se continentibus, vt de cuniculis est manifestissimum. Quòd verò aues bibant & non mingant, ratio est, quia parum bibunt, & quod bibunt volatu dissipatur, & in plumas conuertitur, & sumunt alimentum siccum, quod potu diluitur, vt in sanguinem conuertatur, sic vt nihil eius supersit pro vrinâ. Porro serum quoque esse materiam vrinæ *Probat* 1. *Auctoritate: tumetiam exemplo de fœtu allato. Auctoritate Aristor. 2. sect. probl. 3. Galen. 1. de sanit. tuend. cap. 12. in arte parnâ cap. 94. & 99. & 2. de facul. natur. cap. 7. 2.*

Scribit

Scribit Gal. 1. *de loc. aff. c. 1.* urinam exiuisse cuidam adolescenti ad libras tres, qui integris tribus diebus nec cibum nec potum sumpserat: Refert Marcus Aur. de Puellâ Mediolanensi, quæ per 40. dies quotidie 15. libras urinae excreuit, cum potus & cibus non æquarent pondus 4. librarum; in illis materia urinae non fuit potus pridianus, ergo fuit serum. 3. natura in crisis sæpissimè causam morificam per urinas copiosè expurgat; hoc non fit, nisi sero cum causâ morificâ expulso. 4. diuretica mouent urinas quantitate longum potum superantes; ergo. 5. si sanguis opus habeat, ut per urinas fluat, necessum est illud serum sæpe renouari; ergo cum semper superueniat nouum serum, necesse est, ut quod priùs in venis fuit, per urinas frequenter secernatur. 6. æstate plus bibimus quàm hyeme; & tamen hyeme plus mingimus quàm æstate; hoc nullâ alia ratione fit, quàm quia serum æstate non miscetur urinae, sed transit magis in sudores, hyeme verò magis manet sanguini permixtum. 7. Aliqua animalia multis mensibus in latebris degentia, mingunt, & tamen non bibunt; ergo in eis urina non fit ex potu pridiano, sed ex sero in venis collecto.

§. III.

Causa Efficiens.

Efficiens urinae causa est duplex; vna est urinae secundum essentiam considerata, seu causa generationis essentialis urinae: alia urinae secundum appellationem seu separationis urinae. Causa generationis essentialis urinae est hepar & vena, & facultas concoctrix naturalis eis inexistens mediante calore nativo tanquam instrumento: causa separationis urinae sunt renes & vesica, serum à sanguine separantes. Vesica autem præcipuè est causa urinae secundum appellationem, quia non priùs appellatur nomine urinae, quàm ad vesicam venerit. Circa causam separationis urinae duo occurrunt problemata. 1. per quam viam potus veniat ad vesicam. 2. an vniua veniat ad vesicam tracta, an pulsa. Circa primum Notand. multos Philosophos fuisse in opinione, quòd potus ex ore caderet in asperam arteriam, exinde in pulmonem, inde in arteriam magnam, hinc in arterias emulgentes, renes, & vesicam. Hanc opinionem habuere Plato, Plutarchus in *questionibus consuevitiis*. Et Plutarchus & Galenus eam Aristoteli tanquam primo auctori tribuunt, & illam opinionem habet Hippoc. *lib. de corde*: sed excusatur, quia non est legitimus Hippocratis liber, & illam sententiam Hippoc. 4. *de morbis* refutat. Videtur tamen probari his argumentis. 1. si canis linquatur multo tempore sine potu, & postea ei exhibeatur aqua nigra bibenda, si tum statim eius pulmo aperiatur, inuenietur niger. 2. post potum homo multo magis spuit, quàm ante, sputum au-

tem provenit à pulmone; hoc est indicium potum ire ad pulmonem. 3. post potum melius cantamus; hoc non videtur fieri, nisi quia potus ad asperam arteriam venit; aspera enim arteria est instrumentum vocis, & cantus. 4. in deliquio animi vinum potatum statim vires restaurat, hoc non videtur fieri, nisi quia vinum ad cor pervenit, & statim spiritus vitales restaurat; ergo illud vinum quàm citissimè ad cor pervenit; atqui per viam prædictam potest certissimè & citissimè ad cor pervenire; per viam verò stomachi non potest, nisi per multas ambages, & valde serò. 5. aliquando potus quàm citissimè per vrinam rediit; videtur autem quoddam hoc fieri non possit, nisi per hanc rectam & breuem viam feratur, non autem si per stomachum & venas mesaraicas; quia illa via est nimis longa & nimis angusta. 6. Qui diu cantaverunt & locuti sunt, & multum ex labore aut cursu sunt excalescti & exiccati, sitiunt, & hausto potu humectantur, & sitim perdunt; atqui in talibus sitis est causata ex pulmonis calefactione & exsiccatione; ergo potus illam sitim extinguens ad pulmonem pertingit. 7. Peripneumonicorum pus aliquando per vrinam expurgatur; ergo à pulmone ad vias vrinae est transitus; si est transitus, quomodo non liceat dicere potum quoque per illam viam transire? Pro resolutione dico, viam potus esse per gulam, stomachum, venas mesaraicas, hepar, venas emulgentes, renes & vesicam; aliqua tamen nihilominus exigua potus portio bibendo per laryngem & latera asperæ arteriæ in pulmonem destillat. *Probatnr* 1. quia potus confertim in magnâ quantitate assumitur: at tantâ quantitate non posset asperam arteriam ingredi sine tussi & periculo suffocationis; ergo. 2. si per pulmonem ferretur, deberet vniuersus potus sinistrum cordis ventriculum ingredi; hoc est absurdum; ergo. 3. videmus ebrios vomentes potum omnem euomere; ergo in stomachum fuit receptus. 4. potus purgatorius purgat per aluum & vomitum; at si transiret per pulmonem, non purgaret per aluum, sed per tussim. 5. si lactis infantis transiret per pulmonem, non posset infantem nutrire; quia non perveniret ad membra nutritioni destinata. *Ad primum respondetur*, hoc fieri, quia aliquis potus etiam guttatim in pulmones destillat, qui eum denigrat. Ad 2. & 3. id fieri eadem de causa. Ad 4. illa restauratio valde citò fit, quia illà solummodò spiritus nutriuntur; quia autem potest vinum rapi immediatius in hepar per ramum forte stomachicum, & non per intestina aut mesaraicas, quæ via est brevior. Ad 5. etsi guttatim per officia mesaraicarum transeat, potest tamen nihilominus transire celeriter; quia ob magnam quantitatem confertim trahitur; nam etsi per pulmonem transiret, non propterea citius transiret; quia eodem modo deberet etiam guttatim ex officiis asperæ arteriæ transire in officia arteriæ venosæ. Ad 6. sitis ex partium spiritalium calore & siccitate causata, remittitur per guttas potus in asperam arteriam irrorantes. Ad 7. illud rarò fit, & non nisi aliquo quasi naturæ miraculo

miraculo, & per vias occultas, quas ipsa in summâ necessitate aliquando sibi inuenit; vel in spiritibus, quæ alio modo quàm reliqua corpora ordinariè sunt conformata. Sed occurrit tamen aliquod adhuc dubium circa commemoratâ, propter nonnulla exempla apud Auctores, propter quæ videtur potius per angustias venarum mesaraicarum, vt diximus transire non posse. Nam Marcellus Donatus c.12. lib.2. scribit historiam cuiusdam, cui hiante ore musca in os & stomachum ingressa, postredie per vrinam est emissâ; ergo debet à stomacho ad vias vrinarias adhuc aliquis alius transitus esse, quàm per vias mesaraicas; quia musca non posset per orificia transire, Alexander Benedictus lib.5. *histor. hum. corp. cap.13.* scribit à quadam acum crinale deutoratam fuisse, & cum vrina redditam. Ioannes Anglius *Epistolâ 40. lib.2.* tradit in Gynecæo ducis Iuliænsis virginem ætus 5. in ore habentem casu perterritam eas deglutissè, & per vrinam illasam reddidissè. Verùm Respond. Cùm hæc exempla sint rara, & miraculosa, nihil contra conclusionem probatur; potuit enim hoc factum fuisse, vel quod illæ personæ habuerint aliquos meatus præter communem ordinem, vel quod illæ res cuspidè & acumine suo solidas partes vsque ad vesicam temporis decursu perforârunt, quorum foramina vi naturæ iterum fuerunt restaurata; de quibus casibus multa reperimus apud auctores exempla.

Alterum problema est; an vrina veniat ad vesicam tracta an pulsa; id enim scire in diabete, & omni suppressione vrinæ multum momenti habet. Videtur quodd non tracta sed pulsa. 1. serum & vrina sunt excrementum secundæ coctionis & venarum, ac partes omnes habent naturalem potentiam expultricem suorum excrementorum; ergo & venæ: si habent, ergo eâ vtuntur; ergo serum expellunt. *Probat*ur: videmus venas habere vim expellendi serum per habitum corporis & sudores; ergo cur non eadem hac ratione haberet expellendi vim ad vias vrinales. 2. Renes ipsam non trahunt; ergo eo fertur expulsum. *Probat*ur *anteced.* nihil trahit propter solum trahere, sed propter frui; res enim naturâ constantes trahunt appetitu naturali; is autem vergit in bonum trahentis; nihil enim trahit ob bonum alterius, quia sic intellectum habere deboret; bonum autem quod renes possent habere ab eo quod attrahunt, non potest esse nisi nutritio; atqui renes & vesica non nutriuntur sero, sed sanguine: renum enim caro est densa & compacta, quæ non potest nisi sanguine nutriri. 3. Bibones semper mingunt; non est autem verisimile tam exiguo tempore semper renibus serum deesse, vt ad illud attrahendum debeant stimulari; partes enim illæ non plus trahunt alimentis, quàm egeant; at renes tantâ feri quantitate non egent. Ergo. *Pro resolutione dico*, verisimile esse serum à renibus trahi. Hoc tenet Gal. multis locis, & probatur ratione. Si non traheretur, vel sponte suâ ad renes ferretur, vel propriâ gravitate eò delaberetur, vel fugâ vacui, vel similitudine substantiæ, vel venarum expulsionem: sed nullâ istarum ratione; ergo renum tractione. Quodd non sponte suâ,

probat, quia sic videretur intellectu prædictum esse, & scire se renibus & sanguini oneri esse, & aliud debere secedere: denique quia sic deberet contrarios motus subire; nam quod est in superioribus venis deberet descendere, quod in inferioribus, ascendere, quod in lateralibus, transuersim ferri; at talis motus in opposita non conuenit rebus naturalibus: res enim naturales ad vnum solum sunt determinatæ. Ergo. Quod non propriâ grauitate, probatur: quia sic renes debuissent à naturâ in infimo ventris loco constituti fuisse; alioqui non posset serum venarum infra renes constitutarum ad eos peruenire. Denique si serum solum naturali grauitate ferretur, deberet omne decumbere in venas erurum, & non renes; tandem quia quæ in venis continentur non feruntur motu propriæ grauitatis; quia sic quoque eadem ratione deberent & humores ferri, & non minus quàm serum ad renes decumbere. Quod non fugâ vacui, vel successione ad id, quod ante est euacuatum (quomodo Erasistratus sanguinis & aliorum humorum in corpore distributionem fieri putabat) probatur: sic nunquam contingeret vllum hominem ischuriâ laborare; quia tractio, quæ fit fugâ vacui est tam efficax, quod nullâ ratione vnquam posset vrinam retinere. Denique quia sic vnquam nullus posset laborare diabete, quia nunquam posset maior quantitas feri affluere, quàm assidue euacuaretur. Denique quia nulla talis vacui necessitas in illis partibus contingere potest; etenim si in illis aliqua vacui necessitas foret, illa deberet contingere propter partium trahentium dilatationem seu diafolem; quomodo in pulmone fugâ vacui aër atrahitur, quia pectus dilatur; at nulla talis dilatio aut diafole in renibus fit, nec ipsorum conformatio eam patitur; quare nec vlla necessitas vacui esse potest. Sed nec similitudine substantiæ ad renes fertur, sicut dixit Auerrhoës; quia nulla cognosci potest talis feri cum renibus substantiæ similitudo. Porro quod à venis etiam non expellatur, sic videtur probari: quia illa expulsio deberet fieri venarum & artiarum compressione, coarctatis sc. superioribus ac prioribus venis expellentibus, & dilatatis inferioribus seu posterioribus: at hoc fieri non potest, quia illâ compressione non tantum serum, sed & reliqui humores sero crassiores, & qui magis vim compressionis recipere apti sunt; versus emulgentes omnes exprimerentur. Denique si per expulsionem moueretur, moueretur serum omne extrorsum, id est, à venarum principio ad ramos omnes externos, non autem retrogrado ordine ad extra ab intro, seu versus venam cauam ac emulgentes; nam si omnes versus emulgentes serum expellerent, viderentur ad hoc intellectu quoddam prædici esse debere, quo cognoscant inter tot venas solas emulgentes esse illas, ad quas serum suum expellere deberent. Ad argumenta Respond. Ad primum, idè non esse in venis illam vim expellendi ad renes, quia non potest tam commodè illa pulsio fieri, eò quod non desinant omnes venæ in venas emulgentes; hæc enim de causâ melius serum

ed ferri à parte emulgentibus annexa attractum sc. renibus quàm venarum expulsionem. Ad secundum, negari debet illud axioma medicum, nihil trahere propter trahere solum, sed propter frui; multa enim trahunt res aliquas, quibus non fruuntur, vt magnes, medicamenta purgantia, electrum, &c. Sed finis facultatis trahendi eorum est ipsa sola tractio; & hoc ipsorum frui, consequi sc. suam operationem, ad quam inditam sibi facultatē habent, & ad quam à naturā sunt instituti; & ea operatio est ipsorum agentium perfectio, & ultra illam non consequuntur ullum aliud bonum; & eiusmodi agentia sunt illa, quorum operatio est causa alterius vel boni publici; talia enim non debent necessarîo frui eo, quod trahunt.

§. IV.

Quale signum sit urina, & que indicet.

Vrina potest esse signum multarum corporis dispositionum: nam sicut aqua per vas effusa seu per canalē aliquem transfluens potest esse signum eorum, quæ vasi seu canali insunt, quatenus sc. secum defert qualitates vel substantiam illi inexistētiū, & ex illis cognoscimus quid in vase contineatur, & quomodo vas intus sit constitutum; ita quia urina per plurimas corporis partes & venas omnes pertransit, idē quoque potest de eis aliquod iudicium ferri. Porro cū etiam pulsus sit signum multorum affectuum, & duo præcipuē sint signa artis medicæ: pulsus & urina, quæ merito potest, vtrum eorum sit præstantius. Dico autem hoc non posse simpliciter & absolute discerni; quia aliquando casu & in aliquibus morbis urina est præstantius signum, aliquo verò casu pulsus: aliqua indicat urina, quæ non indicat pulsus, & contrā præstantia illa maior vel minor consistit in duobus; vel in generalitate signi, vel in certitudine. Vnde primò quæri potest, quodnam eorum sit signum generalius, 2. quodnam certius. Dico ergo imprimis, quod urina sit maius & præstantius signum diagnosticum; diagnostica autem sunt signa morbi speciem, morbi causam, & partem affectam indicantia; ex urina enim sæpe potest cognosci pars affecta, species morbi & causa; ex pulsu non ita; nam ex urinis cognoscuntur ulcera, vulnera, obstructions, intemperies partium. Cognoscitur quoque causa morbi, an adsit calculus, an bilis, an grumi sanguinis, an pituita, an melancholia, &c. Cognoscitur etiam pars affecta, ex squammulis vrinæ permixtis vesicæ; ex carunculis, sanguine, pure, renes affecti; ex vrinæ hæudine folliculus fellis; ex nigredine lien; ex albedine in ardentibus febribus cerebrum. At pulsus nihil eorum indicat, non ullam speciem morbi, nisi calidam aut frigoris intemperiem, nullam morbi causam, nullam partem affectam, nisi cor; pulsus enim mutatus tantum cor affectum indicat; an autem afficiatur per se an per consensum alterius & cuiusnam alterius non potest ex pulsu cognosci. Insuper urina est certius signum facultatis

naturalis affectu, pulsus verò vitalis. In ratione verò signi prognostici potest dubitari, *utrum sit præstantius*. Dico autem ferè esse æque præstans; malæ urinae sæpe mortem indicant, etiamsi pulsus sit bonus; ut aquea urina in leucophlegmatia, vel paucissima in iscuria, vel purulenta in calculo & ulcere vesicæ; & ita vicissim malus quoque pulsus sæpe mortem indicat, etiamsi urina sit bona; ut in malignis ac pestilentibus febribus, assumpto veneno, &c. Et contrà bona urina sæpe sanitatem indicat, etsi pulsus sit malus, ut in febribus acutis, cum in urina apparent signa concoctionis tempore status vel augmento & circa crisin, quo tempore sæpe pulsus est pessimus & turbatissimus; & sic vicissim bonus pulsus sanitatem indicat, etsi urina sit mala, ut cum urina aliquando apparent nigra cum pulsu bono, &c. Dicunt autem plerique Medici pulsum esse certius signum futuræ mortis, urinam verò certius signum futuræ salutis; nam etsi pessima sit urina, ex eo adhuc non indicatur certa mors, sed potest adhuc æger sanari si virtus sit valida; sed si pulsus sit pessimus, nisi fortè criticus sit, certò potest iudicari æger moriturus. Contrà si urina sit optima, & talis quæ concoctionem indicet, certius indicat salutem, quàm optimus pulsus: nam etiamsi optimus sit pulsus, si humores sint crudi, vel non fiet crisis vel mala: pulsus verò illa bonitas facillè postea pervertitur. Verùm ego puto adhuc distinguendum; nam mortem propinquam certius indicat pulsus, quàm urina; at mortem adhuc longinquam certius potest indicare urina quàm pulsus. Porro aliqui dicunt pulsum esse generalius signum quàm urina, quia consideratio pulsus in omni morbo locum habet, in omni enim morbo debet iudicari de viribus cordis & facultatis vitalis; at in omnibus morbis non debemus considerare urinas; quia de multis morbis & partibus non indicat urina, ut de cerebri, pulmonis & habitus externi affectibus. At mihi contra videtur urinam esse signum generalius pulsu, quia plura indicat, ut dixi, morbi speciem, causam, partem affectam, robur facultatis naturalis, futuram crisin, tempora morbi, salutem & mortem; pulsus verò non indicat nisi robur facultatis vitalis & salutem ac mortem. Vti porro pulsus, ita etiam urina debet in omnibus affectibus considerari; nam etsi non per se, tamen per accidens etiam in omnibus ferè morbis aliquod iudicium habet; pulsus verò in pluribus morbis non videtur debere considerari, nisi tantum ad sciendum, an adsit febris, nec ne, & in morbis periculosis, sed in fine morbi, cum iam mortis periculum imminet, aliter non. Quod attinet ad certitudinem, aliqui dicunt pulsum esse certius signum, aliqui urinam: mihi neutrum videtur esse altero multò certius; utrumque enim ob leues ac latentes causas facillimè mutatur. Omnibus tamen bene consideratis pulsus est constantior & minùs mutabilis, & in morbis magis semper eodem tenore & constantià procedit quàm urina; verum quidem est, quòd ob animi affectus incidentes, ob motum corporis, ob somnum & cibum prægressa, facillimè quoque pulsus mutetur, sed illæ externæ causæ facilius dignosci & observari possunt.

possunt : quoad internas autem causas manet constans, nec ab illis ita facile mutatur ; *urinae* autem mutantur à causis internis, quæ sunt latentes, nec ita bene dignosci possunt, ut ab admixtione huius vel illius humoris, qui contingenter aliquando à naturâ cum *urina* excernitur; tunc enim ita dignosci non potest, an illa *urinae* mutatio contingat ex ratione morbi, ac causæ morbificæ eius, an verò casuali alterius alicuius humoris ad morbum non spectantis, & in viis *urinae* fortè obuij admixtione: hoc tamen vicissim magnam pulsui incertitudinem causat, *urinae* verò certitudinem, quod omnes *urinae* differentia visû, adeoque perfectissimè iudicari ac discerni possint ; differentia verò pulsus solummodò, tactu, qui in hominibus est obtusus ; vnde plurimæ pulsuum differentia, ex quibus præcipiunt iudicium esse desumendum, tactu discerni non possunt, nisi à Medico in artis longo usu exercitatissimo ; imò plurimæ differentia ratione potius concipiuntur, quàm tactu verè possint explorari ; vnde Galenus ipse scribit, se multis annis laborasse in pulsus systole dignoscenda. Est porro circa vim significandæ *urinae* notandum, quod in morbis prauis seu mali moris bona *urina* non est tam bonum signum, quam praua prauum ; contra in morbis salutaribus bona *urina* magis est bonum signum, quàm praua prauum : *urina* enim sæpe à causâ aliquâ etiam ad morbum non spectante, mutatur. Porro quæritur, quid in particulari *urina* possit significare, an morbum, causam morbi, partem affectâ, & quos morbos, seu in quibus morbis & in quibus partibus affectis eius dignoscenda. Pro quo dico, quod ratio & fundamentum significandi *urinae* consistit in eo, quod *urina* & accidentia eius sint effectus dispositionum internarum ac partium, facultatum, & temperamentorum corporis ; partes enim corporis mediante facultate & temperamento coquunt & mutant *urinas*, & omnes sunt causæ efficientes differentiarum ipsarum, quia ergo effectus potest indicare suam causam, idè *urina* potest indicare omnes illas causas, à quibus permutatur ; & sic è contra, quæ per se non habent vim *urinas* permutandi, de iis etiam *urina* non potest indicare ; quia talium non est effectus. Itaque quæ *urinam* mutant per se, *urina* illa indicat per se ; quæ illam mutant per accidens, ea quoque tantum indicat per accidens ; nam prout vnum quodque habet vim causæ erga suum effectum, secundum hoc quoque effectus habet vim signi erga illam ; cum *urina* ab vnâ tantum causâ solet permutari, illam solam indicat ; cum à variis causis, tunc nullam earum præcisè indicat, sed omnes simul, id est, indicat vnâ ex illis omnibus quænam autem illarum omnium sit, tunc ex aliis causis debet inuestigari. A quâ causa *urina* necessariò aliquam differentiam aut qualitatem accipit, eam indicat necessariò : à quâ solum contingenter, eam quoque indicat non necessariò, sed tantum contingenter : cum itaque tantum duæ sint causæ synecticæ omnium differentiarum *urinae*, temperamentum sc. & contenta, primò & per se *urina* tantum indicat aliquam mutationem circa illa duo, & non aliud ; sed quia varietas temperamenti, &

vitium ac differentiæ contentorum contingunt ab aliis causis anterioribus, & illæ iterum ab aliis, idèd quoque vrinæ omnes illas causas consecutiue aliquo modo possunt indicare; ita tamen omnes illas propinquas ac remotas indicant, & tali modo, quo ab illis causantur, nempe vel necessariò vel contingenter, prout ab iis fiunt; vnam, si ab vnâ tantùm possunt permutari, plures indeterminatè, si à pluribus. 1. ergo vrina significat statum temperamenti, an calor sit naturalis, an non, aut vel diminutus & consequenter cum facultas & operationes se habeant ad modum caloris, cum sit instrumentum eorum, etiã indicat statum & operationem facultatum, an bona fiat concoctio in omnibus, nec ne. Indicat 2. statum humorum, & primò indicat sibi nihil vel multum humorum esse admixtum; & consequenter indicat omnia illa, quæ possint admixtionis pauci vel multi humoris esse causæ: talis admixtionis multi vel pauci humoris possunt esse causæ plurimæ, expultricis vel retentricis vitium, viarum laxitas vel angustia, humoris illius multa vel pauca generatio, &c. & hâc ratione vrina, cui parum vel multum alicuius humoris est admixtum, indicat an facultas retentrix sit fortis an imbecilla, similiter an expultrix, an facultas concoctrix tales humores generet nec ne, an sit in viis intermediis obstructio, & an tales humores in venis ac viis intermediis contineantur; denique indicat etiam quales humores ei sint admixti, biliosi, pituitosi, &c. & per hoc consequenter indicat quales humores in toto vel in partibus contineantur, & consequenter quæ sit morbi causa, & quomodo se habeat facultas quæ tales humores generat: si alia contenta admiscuntur, indicat causas & morbos, à quibus talia contenta possunt prouenire; vt si semen admisceatur indicat vel abundantiam seminis, vel calorem, vel gonorrhæam, vel debilitatem partium semen continentium: si miscetur pus, indicat adesse causas pus generantes, vt abscessum, vlcus, &c. & sic de aliis contentis. Atque hoc est totum fundamentum indicandi vrinæ, quod qui bene intellexerit & considerauerit, non potest in iudicando ex vrina falli. Dico ergo, quòd vrina possit indicare morbum, & eius speciem; nam imprimi potest vrina indicare morbos similes, sc. intemperiem totius vel partium; sic vrina indicat febrem, cachexiam, stomachi aut hepatis calorem vel frigiditatem; ab earum enim partium temperamento vrina permutatur. Morbos in malâ conformatione potest vrina difficulter ostendere; ratio est, quia figura partium vrinam non mutat; potest tamen ostendere obstructionem; quia obstructio partium facit quòd vrina non possit transire, sed solummodo tenuis & alba; idèd talis vrina indicat obstructionem; potest etiam ostendere solutiones continui, vt vlcera, vulnera, ex pure sc. vel sanguine sibi admixtis. In omnibus porò morbis potest vrina inspicì, non quòd in omnibus valeat aut morbi speciem, aut partem affectam, aut causam indicare, sed quia, saltem expedit in omnibus morbis scire, quomodo coctio, quomodo calor acrius sese habeat; an morbo sit adiuncta febris, qui humores in corpore

corpore abundant, an nulla causa præcedens abundans malum foueat, an nihil ab affectâ parte ad urinas proueniat, ex quo possumus de causâ morbi iudicium ferre; quod etsi in aliquarum partium morbis vel raro vel non ordinariè fiat, sit tamen aliquando, vt à naturâ per insensibiles vias aliquid expellatur, vt aliquando in peripneumoniâ & pleuritide visum fuit pus per urinas expurgari. Vrina porrò non tantùm morbi speciem, sed & morbi morem, & tempora, & magnitudinem ac periculâ indicat: tempora, ex urinz coctione: morem, si ipsa recedat plurimùm à naturali statu, vt si sit liuida, viridis, nigra, vel si omnino sit naturalis, vt in morbis pestilentibus: morbi magnitudinem; sic paucissima obstructionem maximam; si multum puris continet, vlcus maximam, parum paruum: mortem aut salutem, longitudinem aut breuitatem morbi crîsum futuram vel non futuram, indicat per signa concoctionis aut cruditatis. Indicat etiam vrina morbi causam, an bilis, sanguis, pituita, &c. tum ex colore tum ex substantiâ, & iis, quæ cum vrinâ exeunt & miscentur: vrina valde flaua bilem, nigra liuida melancholiam; alba, lactea cum crassamento pituitoso in fundo, pituitam, &c. Indicat etiam partem affectam; nam cum est cruda, indicat hepar affectum vel stomachum; cum paucâ, obstructos renes vel vesicam; cum saniosâ vlcus renum aut vesicæ: in calidis febribus si vrina alba fiat, cerebrum affectum &c. tamen meliùs indicat causam morbi & morbum, quàm partem affectam; ratio est, quia pars vt pars, seu hæc vel illa non mutat vrinam; sed tantùm dispositiones eius sc. temperamentum vel angustia vel præsentia humoris in eis; hæc autem sunt communia omnibus partibus; nam idem temperamentum, eadem angustia, eadem præsentia humoris potest esse in multis partibus, & idèò differentia urinz, quæ ab iis causantur, non indicant determinatam partem, sed tantùm suam causam, siue tale vel tale temperamentum, tales vel tales humores; sed non in hac vel illâ parte: sic vrina cruda indicat frigiditatem, quæ potest esse in multis partibus, & non potest indicare cruditatem cuiusvis partis determinatæ; vrina rubra indicat intemperiem calidam, sed nullius præcisè partis; nam hepatis & venarum, & cordis, & renum calor possunt eandem in vrinâ rubedinem causare; & sic non magis ostendit vnam, quàm alteram partem: cruenta indicat sanguinem, saniosa vlcus; sed non iudicat vlcus vnus partis determinatæ, quia à diuersarum partium vlceribus seu abscessibus potest pus ad urinas æquè peruenire, tum autem indicat aliquam determinatam partem, quando aliquid est in vrinis, quod est vnus determinatæ partis proprium; sic squamulæ, furfures, pili, carunculæ non tantùm indicant ipsum affectum, sed determinatam partem, cui affectus inhaeret; sic squammæ & furfures non tantùm indicant vlcus & excoriationem, sed etiam vesicæ: carunculæ non tantùm indicant vlcus, sed & vlcus renum; quia illa non possunt ab illis alijs partibus, quàm ab illis determinatis procedere. Indicat etiam vrina symptomata seu actiones læsas, præcipuè concoctionem stomachi,

hepatis venatum, Indicat etiam ex iis, quæ cum ipsâ miscentur, vel re-
tentricem esse debilitatam, vel expultricem irritatam. Interim vrina non
tam bene ostendit vitia primæ concoctionis sicut secundæ; ratio est, quia
immediatius se habet ad secundam coctionem, quàm ad primam; nam
etsi sit cruda ratione primæ concoctionis, potest illa cruditas in secundâ
concoctione corrigi; & sic per illam deletur & obscuratur signum, ex
quo cruditas primæ concoctionis potuisset cognosci; & etsi non obscu-
raretur, adhuc tamen non sciretur, an illa cruditas vrinæ à secundâ, an
verò à primâ coctione oriretur; è contra etiamsi cocta sit ratione primæ
coctionis, si in secundâ non perficiatur, manebit cruda; & sic non po-
terit bonitatem primæ concoctionis ostendere, quia nescietur, an illam
cruditatem habeat à primâ coctione, an à secundâ. Vrina ergo est
signum diagnosticum & prognosticum; & indicat morbi cau-
sam, morbi speciem, partem affectam, actiones lasas, morbi ma-
lignitatem, cruditatem & coctionem, tempora morborum, crisin, sa-
lutem & mortem; verùm paulò particulariùs præstat inuestigandum,
in quibus partibus affectibusve vrina habeat indicandi potestatem &
& quam; seu de quarum partium affectibus ex vrinâ possumus iudicare.

Dico primò. Vrinam principaliter & per se posse indicare de indispo-
sitionibus omnium partium, per quas transit; hâc ratione potest iu-
diciū dare de affectibus stomachi, mesaraicarum venarum, superio-
rum intestinorum, hepatis, renum, vtericū, vesicæ & meatuum vri-
nariarum. Potest 2. dare indicium de illarum partium dispositionibus, à
quibus etsi per eas non transeat, tamen humores aut materiam recipere
potest, seu de illis partibus, à quibus solent aut possunt sæpe humores
ad vias urinarias ferri; ratio est, quia ex illis humoribus, qui sic ad vri-
nas expelluntur & cum vrinâ excernuntur, potest colligi dispositio par-
tium, à quibus illi humores seu excrementa prodierunt; hâc ratione po-
test vrina aliquo modo indicare de affectibus pulmonis; nam contenta
pulmonis sæpe ad urinam veniunt. Legimus pleuriticorum & peripneu-
monicorum pus sæpe à natura ad urinam transmissum fuisse; sic in vul-
neribus pulmonum non rarò vrina cruenta fuit emissâ, quod sit ratione
viæ, quæ est à thorace per venam sine pari ad venas emulgentes. Porro
de partibus per quas transit, potest vrina & communius & certius in-
dicare; de aliis, per quas non transit incertius: ratio est, quia illæ, per
quas non transit, sunt valde remotæ. 2. quia de illis tantum indicat,
quatenus ab iis aliqua excrementa recipit; illa autem recipit rarò &
non ordinariè; & sic iudiciū, quod vrina de iis fert, est tantum for-
tuitum & valde rarum; sic sanguinem vel pus à pulmone ad vrinâ ferri,
rarissimè contingit. Quoad partes autem per quas transit, dico non
posse etiam urinam de iis omnibus æquè bene ac æquè certè indicare.
Dico ergo urinam maximè indicare de partibus, à quibus præcipuam
sunt coctionem ac alterationem ac accidentia sua acquirit; tale est au-
tem hepar aut venosum genus; in iis enim moratur, & ab iis valde assi-
citur;

citur; in quibus autem non hæret, & à quibus non multum alteratur, nec magnam suarum qualitatum recipit impressionem, de iis non potest ita multum indicare, saltem ratione sui coloris, etiam si ratione suæ substantiæ sibi admixtæ, quam in transitu per eas abluat, etiam possit. Dico 2. quod de partibus remotis etiam non possit tam bene iudicium ferre, ut gulæ, stomacho, intestinis, mesaraicis, sicut de propinquis ratio est; ratio est, quia qualitates & dispositiones & contenta, quæ ab illis recipiunt, non deferunt secum semper extra corpus, nec remanent in eâ, sed pereunt in viâ, & à partibus posterioribus mutantur, corriguntur, aut delentur; & contenta, quæ serum abluat à prioribus, possunt hæere seu detineri in posterioribus: sic, verbi gratia, si stomachus sit frigidus, urina deberet esse alba, tenuis, cruda, & si permaneret talis, tunc de stomachi cruditate posset indicare; at si hepar & renes sint calidi, illi albedinem illam delent, & loco albedinis impertiunt ei rubedinem, quæ illam stomachi cruditatem potest indicare; quapropter cum in partibus, per quas posterius transit, est notabile aliquod vitium, tunc urina non potest indicare de partibus anterioribus; quia vitia posteriorum eorumque mutant & alterant eam, & delent signa dispositionis partium anteriorum; at quando in partibus posterioribus non est vitium, tunc multo melius potest de partium anteriorum dispositione indicare; sic calculo vesicæ, ulcere renum aut vesicæ non potest ex urina de bonâ vel malâ concoctione, de statu stomachi, hepatis, venarum iudicium ferre, eò quod qualitates ab illis partibus aliàs impressæ, & per quas de iis partibus iudicium ferre deberet, sunt obfuscatæ per albedinem, crassitiem, turbiditatem, quas urina a pituitâ, sanie, furfuribus sibi per transitum vesicæ ac renum admixtis acquisivit. Porro, si præter urinam adint signa alia indicantia partem, per quam urina transit, affectam esse, & nulla sunt alterius, & tunc in urina sint qualitates præter naturam, verisimile est illas ab illâ parte affectâ urinae esse impressas, & non ab aliâ; & hæc ratione dispositionem illius & non alterius partis indicat. Est insuper sciendum, urinam de omnium partium affectibus aliquo modo per accidens frequenter, etsi non semper, posse iudicium ferre. Pro quo sciendum, urinam maximè iudicium ferre de stomacho, hepate & venoso genere ob rationes dictas; potest etiam plurimum iudicare de statu generis arteriosi; ratio est, quia serum, quod urinae permiscetur, tam bene venit ex arteriis quàm ex venis, ut ex eo patet, quod non minus in corpore nostro sunt arteriæ emulgentes, quàm venæ emulgentes. Confirmatur etiam ex eo, quod ex urina maximè sumatur de febribus iudicium; febres autem in arteriis primò, in venis verò non nisi secundariò stabulantur. Porro quia urina indicat de arteriis, eatenus etiam potest indicare de corde; cum idem sit arteriarum & cordis affectus, & cordis affectus arteriis communicentur; accedit, quod urina maximè iudicium ferat de qualitatibus actiuis corporis nostri; actiue autem qualitates maximè à corde dependent. Potest etiam indicare affectus

pulmonis ut ante : quod de folliculo fellis etiam potest iudicare , patet in Ictero flauo ; ita etiam de liene in arquato nigro. De affectibus capitis etiam aliquando indicat per accidens ; sic in phrenitide vrina saepe est alba ; in destillatione frigidi catharrhi alba , turbida , crassa . Porro quatenus cum omnibus illarum partium affectibus febris coniungi potest , eatenus ad febrem saltem cognoscendam debet in omnium partium affectibus vrina considerari.

S. V.

De differentiis vrinae.

Vrinarum differentia alia sumuntur à substantiâ , alia à quantitate , qualitate , contentis . Differentia à substantiâ modo desumpta , cum vrina vel sit tenuis vel crassa , vel turbida vel clara . A quantitate , quod alia est multa , alia est pauca ; A qualitate sumuntur differentia varia , alia à quantitate visibili seu colore ; vnde alia sunt alba , pallida , flaua , rufa , tincta , linida , nigra , &c. Alia à qualitate audibili sc. sono , & sic aliqua sunt exeuntes cum strepitu , sicut est strepitus aquae cum effunditur , alia sine strepitu , sicut cum oleum in vas effunditur ; Alia à qualitate olfactibili , & alia sunt foetida alia non : A qualitate gustatili seu sapore , & sic alia sunt salia , amara , insipida , quae qualitates ab ipso agro possunt explorari ad maiorem suae valetudinis securitatem , & medico referri ; à propria enim urinâ nemo facile horrorem ac nauseam habet . A contentis quoque sumuntur differentia contenta autem vel sunt naturalia vel contra naturam : naturalia sunt hypostasis encorema , nubecula : contra naturam spuma , pus , sanguis , arenula , caruncula , colliquatio , furfures , squammulae , pili , &c. sic aliqua vrinae sunt cum nubecula , alia cum hypostasi , &c. quae iis carent , vocantur vrinae crudae ; quae continent , coctae sunt , maxime vero in febribus & acutis morbis.

S. VI.

Causae differentiarum vrinae.

Omnium harum differentiarum duplices sunt causae ; aliae remotae & per accidens , aliae propinquae & per se . Causae proximae differentiarum vrinae à medicis ponuntur tres , facultas , humores & instrumentum . Per instrumenta intelliguntur partes illae corporis , per quas vrina transit , vel quae quaquâ ratione vrinas immutare , eiusque differentias & qualitates causare possunt . Hae causae dicuntur causae primariae , coniunctae & synecticae ; & illae taliter sunt causae omnium differentiarum vrinae quod posita aliqua mutatione in illis , necessario debet poni aliqua differentia

rentia, & mutatio qualitarum in vrinis; & contrà, quando est aliqua mutatio seu diuersitas qualitarum in vrinis, tunc necessariò debet quodque esse facta aliqua mutatio in vnâ vel pluribus istarum causarum; & ob id vocantur causæ synecticæ, & nullæ aliæ causæ sunt internæ vel externæ, quæ aliquam in vrinâ differentiam causare possint, nisi quatenus aliquam istarum causarum synecticarum immutent. Causæ remotæ, secundariæ, & per accidens sunt variæ; vel enim sunt res naturales, vt temperamentum, ætas, sexus, habitus ægrotantis; vel sunt res non naturales, vt aër, regio, ventus, anni tempus, cibus, potus, motus, quies, &c. vel sunt res contra naturam, vt causæ morbificæ, morbi & symptomata. Porro quoad causas primarias & synecticas iam dictas, etsi communiter à Medicis, vt dico, ponantur tres, videntur tamen illæ tres commodè ad duas referri posse; sc. ad facultates & humores: mihi enim non videtur instrumentum inter synecticas causas esse ponendum; quia non video, quomodo instrumentum vllam in vrinâ per se faciat mutationem: est equidem verum, quòd bene aliquam faciat mutationem, sed non per se & proximè, sed tantùm per accidens & mediatè, & quatenus propter instrumentum, seu propter membri dispositionem aliqua sit facultatis seu humorum mutatio; nam quando instrumentum facit aliquam in vrinâ mutationem, semper facit eam mediante suo temperamento seu facultate, expultrice sc. retentrice aut concoctrice, seu in quantum humores aut retinet, aut expellit, aut generat: vnde solùm facultas & humores sunt causæ proximæ & per se omnium mutationum vrinæ; nec potest vlla vrinæ differentia excogitari, quam necessum sit ad instrumentum, tanquam ad synecticam causam referri; sed omnes possunt referri ad has duas, sc. ad facultatem & humores, nam quòd dicunt, vñsum vreticarum obstructionem per se causare tenuitatem vrinæ, verum non est, quia quando tenuitas vrinæ causatur ab angustia vñarum, non causantur ab illâ per se, sed solùm quatenus angustia membri est causa absentia humorum ab vrinâ, ex quo vrina remanet tenuis; & sic absentia humorum est vera causa per se tenuitatis; dispositio verò seu angustia membri solùm est causa per accidens, & sic non est causa synectica. Duæ ergo sunt synecticæ causæ omnium mutationum vrinæ, facultas & humores. Sub facultate comprehenditur temperamentum, nam est facultatis instrumentum; temperamentum enim calidum aut frigidum per se vñas mutat, & facit eas rubras, rufas, aqueas, &c. Sub humoribus comprehenduntur omnia contenta; non enim tantùm quatuor humores mutant vñas, sed etiam alia contenta, vt colliquationes, fursures, arenulæ, semen, pus, &c. Inter has duas causas est differentia, quia facultas seu temperamentum mutat vñas extrinsecè, efficienter ac alteratiuè: humores verò mutant vñas materialiter & intrinsecè inexistendo sc. vrinæ. Humores autem sunt causa præcipua mutationum vrinæ; nam humorum admixtio & plures facit mutationum vrinæ differentias, quàm facultas, & humores admixti efficacius mutant.

mutant vrinas quàm facultas : nam facultas solùm facit differentia in colore ; humores verò faciunt differentiam & in colore , & in odore , & sapore , & sono , & quantitate & substantiâ. Denique quauis vræque causa permutat vrinam ; efficacius permutatur ab humoribus , quàm à facultate ; & humores admixti obscurant & extinguunt differentiam seu qualitatem , quam ex se causat facultas ; facultas autem non potest extinguere aut obfuscare differentiam , quam causant humores ; sic si facultas sit debilis , seu temperamentum frigidum , ex se & naturâ suâ causat vrinæ albedinem & tenuitatem ; at quando facultas suis qualitatibus vrinam affecit , si insuper humores biliosi , aut sanguis , aut melancholia vrinæ permisceantur , extinguunt & obscurabunt albedinem & tenuitatem , quam ex se induxit facultas , & faciunt vrinam esse flauam , rubram , nigram & crassam : Contrà si temperamentum calidum seu facultas calida reddiderit vrinam rubicundam & igneam , pus admixtum vel multa pituita reddent vrinam & albam & lacteam , & extinguunt qualitatem à temperamento & facultate inductam , quod non potest facere ipsa facultas ; nam qualitates vrinæ ab humoribus inductas non potest temperamentum vi suâ permutare. Facultas itaque sic vrinas immutat ; facultas imbecilla ex se facit vrinas semper albas , non autem necessariò aut tenues aut crassas , sed interdum tenues , interdum crassas pro humorum admixtione ; facultas calida & temperamentum naturale calidum facit vrinas flauas , temperamentum auctum facit rubram , &c. itaque facultas ex se causat præcipuè mutationes in colore , non autem aded in substantiâ ; sed mutationes in substantiâ præcipuè pendunt ab humoribus admixtis ; sic etiam facultas ex se non multum facit mutationem in quantitate , sed illa , vt dixi , etiam magis pendet ab humoribus admixtis. Porro facultas valida & temperamentum naturale facit vrinas cum contentis , & maximè cum hypostasi ; facultas debilis facit vrinas vel sine contentis , vel tantum cum eneoremate vel nubeculâ : humores mutant vrinas secundum varias differentias , & secundum colorem , & secundum substantiæ modum , & secundum quantitatem , & secundum alias supra dictas qualitates ; humores albi vrinam faciunt albam , rubri rubrâ , &c. fetidi fetidam , tenues tenuem , crassi crassam , &c. multi admixti multam pauci paucam , &c. humores crudi & incocti faciunt vrinam turbidam , concocti claram , humores crudi & flatuosi faciunt vrinam cum eneoremate seu nubeculâ , cocti cum sedimento. Et hæc sunt causæ synædicae & primariæ. Causæ secundariæ & remotæ etiam mutant vrinas. Inter secundarias primò sunt res naturales , vt temperamentum , ætas , sexus. Quodam temperamentum , calidi vrinas habent coloratiores & tenuiores , sedimentum exiguum , vel suspensum loco sedimenti vel nubeculâ ; frigidi vrinas habent decolores & tenues , & contentis vacuas , quantum sc. ex ratione temperamenti ; nam quatenus tales pituitosi sunt , & quatenus talis vrina sæpe cum pituitâ excernitur , eatenus crassiores & cū multis contentis haberi possunt ;

ex nimio enim calore, quia multum bilis generatur, quæ vrinam fingit, idèd vrinæ sunt coloratiores; & eadem ratione tum liquoris substantia, tum contenta minuuntur; quare sapissimè non residet quidpiam in vrinis, sed pro sedimento is humor, qui excernitur, attenuatus in venis vel pèdet vel supernatat. Ætas etiam mutat vrinas; sic puerorum vrinæ sunt albæ & crassæ; ratio est, quia pueri sunt valde humidi & voraces, & eorum calor natiuus, etsi quoad substantiam sit validus, tamen quoad intensiorem non est ita magnus, quia multo humido obtunditur, ob has omnes causas multa in iis excrementa pituitosa coaceruantur, quæ vrinæ permixta eam reddunt crassam; & quia calor eorum nou est intensiue magnus, idèd vrinæ sunt albæ: Crassas esse eorum vrinas docet Hipp. 2. *Progn.* 33. cum dicit *vrinas aquosas in pueris omnium pessimas esse; quia in iis, inquit, vrina naturaliter sunt crassæ.* Idem & Isac parse 5. lib. de *vrinis*, & Auicen. 2. *primi doct.* 3. cap. 5. Hinc ergo etiam puerorum vrinæ habent multum & crassum sedimentum, cum sedimentum sit pars crudi humoris & inconcocti: Iuuenum vrinæ sunt tenues & flauæ vel rubicundiores cum suspensio tenui, ed quòd eorum calor sit maior, & ipsi biliosiores; hoc Gal. 2. *Prognost. comm.* 34. quoque affirmat. Senum vrinæ albæ sunt & tenues, quia in eis debilis est calor & imminuta concoctio; debilis enim calor albas facit vrinas, & mala concoctio vrinas sine contentis; contenta enim naturalia sunt signa probæ concoctionis. Vbi notand. quòd vrinas habere contenta mediocri quantitate & substantiâ est signum probæ concoctionis, habere autem valde multa & crassa est signum concoctionis non ita perfectæ, sed potiùs imperfectæ & generantis multam pituitâ, quæ vrinæ permixta facit in eâ contenta multa & crassa. At vrinas esse tenues & albas & sine vllis contentis, est signum pessimæ cõcoctionis, & maioris adhuc cruditatis. Porro etsi vrinæ leni ob magnâ naturæ debilitatem sint tenues, & sine contentis, tamen per accidens etiâ sæpe sunt crassæ, & cū multis & crassis contentis, quatenus sc. eum frigidi sint, multâ in corpore pituitâ congregant, quæ si ad vrinas feratur, reddit eas prædicitis contentis multis & crassis. Sexus quoque vrinas mutat; sic vrinæ virorū sunt coloratiores & cum paucioribus cõtentis, ed quòd sint calidiores, & pauca in eis pituitosa excremèta coaceruentur, & quæ coaceruantur, magis exercitio in iis, quàm in mulieribus discutiantur. Vrinx verò mulierum sunt pallidiores & crassiores. Dices: at deberent magis esse tenues, ed quòd debiliore calore, quàm viri præditi sint, & vrinæ tenuitas, vt dictum est à debili calore proueniat. Respond. id quidem per se ita fieri debere, sed per accidens, quia in eis multi pituitosi humores congregantur, sunt crassæ. Quoad res non naturales, in primis est aër, sub quo regio & anni tempus comprehenduntur; in calidis regionibus vrinæ sunt coloratiores, tenuiores & cum pauciori sedimento, eo quòd in iis corpora sint calidiora & biliosiora, & pauciore pituitoso humore prædita: in frigidis regionibus, etsi aucto per accidens natiuo calore, vrinæ sint satis coloratæ, quia tamen earum incolæ magis sunt pituitosi, idèd eorū vrinæ sunt

sunt crassiores & magis perturbata: incunte æstate vrinæ quoque sunt coloratiores, tenuiores, & pauciorum contentorum, quia tunc multum bilis generatur, quæ vrinam tingit, quæ quia pauca semper est & tenuis, vix vlla aut pauca saltem facit contenta, aut leuiora, & in medio vel in summo potius quàm in fundo natantia: hyeme vrinæ plus sedimenti habent, tum quia in hyeme plus comeditur, tum quia plus pituitosi humores generantur, tum etiam quia somni sunt longiores, ex quo etiam contingit pituitam generari. Autumno vrinæ eadunt quoad colorem dilutiores, & quoad substantiam crassiores, quia tum bilis incipit deferuere, & plurimi fructus comeduntur, qui crudos humores generant. In vere vrinæ mediocriter se habent. Secundo loco est cibus; cibi crassi & difficilis digestionis ac frigidi vrinas pariunt crudas, albas & cum crasso sedimento: cibi euchymi & facili concoctionis, quia parum excrementorum crudorum deponunt, sed toti in alimentum vertuntur, vrinas reddunt tenues bene coloratas, & cum paucis contentis: largus cibus, crapula, nimia voracitas vrinas reddit crudas & crassas; tenuis & paucus bene coloratas, & cum paucis & ferè nullo sedimento; idè cum in sanis vrinæ solito crassius & copiosius acquirunt sedimentum, est signum eos pleniori victu uti, & in cibo errores committere, & abstinentiæ ac purgatione opus esse. Ad cibos possunt & medicamenta referri per os assumpta, quæ variis modis vrinas mutant. Cantharides haustæ vel foris adhibita vrinam reddunt sanguineam, eo quod habeant proprietatem vesicam exulcerandi. Rubia tinctorum etiam reddit vrinam rubram; idem facit Radix Alcanæ & ficus iudica comestæ; cassia; glycyrrhiza crocus, Rhabarbarum faciunt vrinam flauam; panis simulaeus reddit vrinam albam. Refert Rhases quædam folia pomantia virides reddere vrinas. Therebinthina & alia, de quibus infra, vrinas reddunt odoratas: alia nonnulla fortentes. Quoad motum & quietem: & quies quia concoctionem impediunt & eruditates congregant, albas, crudas & cum multo sedimento reddunt vrinas; exercitium, quia calorem excitat & excrementa discutit, bene coloratas & cum paucis sedimento. Quoad somnum & vigilias: moderatus somnus vrinas reddit optimas; somnus enim concoctionem iuuat; multus autem vrinas reddit crudas, albiore & crassiores, quia calorem torpidum reddit & pituitosum humorem auget; vigilie, quia exsiccant & calorem intendunt, reddunt vrinas tenues, magis coloratas & cum paucis sedimento; quæ verò modum excedunt spiritus nimirum consumendo, & coctionem debilitando, quæ quiete perficitur, & inde calorem natium extinguendo, summè crudas, tenues, albas, sine sedimento vllis vrinas reddit. Quoad animi affectus, cum varij sint, & diuersos habeant ac contrarios affectus, varias vrinarum differentias inducunt: affectus qui naturâ suâ subito ingruunt, vt ira, timor, gaudium, quatenus agitant humores in corpore, & hac ratione vrinæ permiscetur, crassas & turbatas reddunt vrinas, at prout ex agitatibus humoribus alios atque alios, secundum quod

alii magis in corpore abundant, vel ad expulsionem sunt parati, urinæ contingit misceri. Varias quoque pro specie humorum urinæ permixtorum differentias inducunt: Ira, cum corpus calefaciat & bilem peculiariter agitet, urinas reddit intensè coloratas, rufas ac rubicundas. Affectus lenti ac diurni cum concoctionem impendant, spiritus consumant & calorem natium extinguant, præcipuè metus ac tristitia, urinas reddunt decolores, tenues, crudas & sine contentis, nisi per accidens multiplicato pituitoso humore contingat eas crasso & pituitoso affici contento, & hæ sunt res naturales. Res verò contra naturam omnium maximè mutant urinas, ut causæ morbificæ, morbi & symptomata; & inter symptomata maximè dolores & peruriculum. Quomodo singuli morbi urinas mutant, non est huius loci pertractare, sed de practicis, qui de singulis morbis agunt, est perquirendum.

CAP. VI.

Differentia urinarum.

§. I.

Differentiæ urinarum à 4. desumuntur: urinæ substantiâ, qualitate, quantitate, & contentis. A substantiæ modis, alia dicitur tenuis alia crassa: crassa vel est turbida vel clara; turbida vel est turbida cum mingitur & postea clarescit, vel est clara cum mingitur & postea turbatur; vel est turbida cum mingitur, & manet talis. A qualitate desumuntur variæ differentiæ: alia à qualitatibus visibilibus, ut colore, alia ab odorabilibus, ut ab odore, &c. à coloribus sumuntur hæ differentiæ, quod alia urinæ sint albæ, alia pallidæ, flauæ, rubræ, rufæ, virides, liuidæ, nigræ, &c. ab odore, alia fœtidæ, alia non fœtidæ; à sono, alia cum effunduntur aut quassantur strepitum edentes instar aquæ, alia non. A sapore, alia salia, amara, insipida. A qualitatibus tangibilibus, alia sentiuntur valde calidæ, acres; mordaces, cum exeunt, alia non: alia percipiuntur viscidæ, crassæ, quæ cum prædictis qualitatibus coincidunt, eo quod aliquæ qualitates diuersis sensibus comprehendantur. A contentis, alia sunt cum contentis, alia sine ipsis; & illarum alia cum contentis naturalibus, alia cum contentis contra naturam: earum quæ sunt cum contentis naturalibus, alia continent arenulas, alia sanguinem, pus, calculos, vermes, &c. de quibus omnibus seorsim est agendum.

§. II.

Differentia urina à substantia modo.

Alia est ergo tenuis, alia crassa: tenuis est, cuius substantia est valde subtilis, tenuis, & aquea; Crassa quæ corpulentiam & spissitudinem habet maiorem. Quæritur ergo; quæ sit causa tenuitatis & crassitudinis urinx? Dicunt communiter medici duas esse causas proximas & coniunctas ac synecticas huius differentie, temperamentum sc. & humores. Temperamentum frigidum & calor imbecillis urinam reddunt tenuem; calor fortis mediocriter crassam: permixtio humorum eam reddit crassiorem; impermixtio seu absentia humorum tenuem. Verùm dubitari potest, an hoc ita sit, & an calor debilis eam reddat tenuem; & videtur quod non: nam caloris est attenuare; ergo vegetus calor non incrassat urinam sed attenuat. 2. etsi videatur, quod calor aliquando incrasset, sicut patet ex eo, quod concoctio dicatur procedere incrassando, tamen hoc solum verum est in illo humido, cui multum terrestres ac sicca substantie est permixtum, tunc enim quatenus calor coquendo siccam terrestrem cum humido aqueo permiscet, & tenues ac aqueas partes in halitum facit evanescere relinquendo siccas; in solo autem humido aqueo hoc non est verum, ut patet in aquâ, quæ quantumcunque coquatur, non evadit crassior sed potius tenuior. 3. patet experientiâ, quod calor natiuus validus urinam reddat tenuem; nam potus ut cerevisia, cum bibitur, est crassa, & cum mingitur est multò tenuior; ergo calor & bona coctio attenuant urinam; ergo tenuitas urinx est soboles caloris validi & bonæ concoctionis, & non caloris imbecillis quia si cerevisia fuisset incocta & relicta sicut erat, non emingeretur tenuior, sed æquè crassa. Verùm his non obstantibus; dico, calorem imbecillum & coctionem debilem esse causam tenuitatis urinx: hoc probatur communi axiomate iam dicto, quod concoctio procedat incrassando. 2. patet experientiâ; quia urina, quæ non diu retinetur, ut in iis qui multum bibunt & potum statim emingunt, apparet tenuis & aquea; quæ verò diu in corpore fuit retenta, apparet crassa. 3. quia in principii febrium, cum calor naturalis est pessundatus, urinx sunt tenues; in statu verò, cum calor incipit reuiuiscere, evadunt crassiores. *Ad argumenta Respond.* quod calor dicitur attenuare dupliciter, vel separando partes heterogeneas crassas, vel constrictas fundendo, vel quatenus ignis tenuitate suâ peruat omnes minimas portiones substantie, quam concoquit; at verò in concoctione, in quâ calor terrestres partes cum aqueis combinat, iungit & incorporat, & in quâ multas partes aqueas tenuitate suâ facit evaporationem, in illâ, inquam, incrassat: urina autem fit per concoctionem, & idèd à coctione incrassatur. *Ad 2. Respond.* ita fieri in urinâ, nam ipsa fit per coctionem, & idèd à calore vegeto & bonâ coctione

coctione euadit crassa. *Ad 3. Respond.* verum esse cereuisiam esse vrinâ crassiorem, & sic coctione attenuari; sed hoc est per accidens, quatenus sc. crassiores & magis alimentariæ partes pro corporis alimento statim exuguntur, & quat. sic remanent aquæ, quæ si statim emingantur nec diu in corpore retineantur manent tenues; at diutius si retineantur, fiunt crassiores, quia concoctione in hepate factâ, aliæ partes excrementitij chyli & humorum hepatis ei incorporantur. Calor ergo imbecillus tenues reddit vrinâs. Est autem calor imbecillus vel positivè, ut cum est verè & essentialiter diminutus, vel respectivè in comparatione sc. cibi porulæ qui assumuntur, qui vel est nimis multus vel nimis crudus, vel nimis parum in corpore retinetur; qui calor potest dici debilis obiectivè sc. ratione alimenti improporionati, quod est obiectum eius. Verùm dicit aliquis: calor debilis & imminuta concoctio sunt causa generationis multæ pituitæ, quæ admixta vrinæ debet eâ reddere crassam; ergo hâc ratione debilis calor potius reddet vrinam crassam quàm tenuem. Sed *Respond.* 1. debilem calorem hoc facere per accidens, non per se enim & vi propriæ suæ actionis, quam in vrinâ exercet, relinquit eam tenuem; & crassities vrinæ, quæ fit ex admixtione pituitæ, non est crassities facta ratione temperamenti per se, ratione admixtionis humorum, quæ est secunda causa tenuitatis vel crassitiei vrinæ, de quâ hic nondum agimus. 2. *Respond.* crassitiem illam, quæ est ab admixtione humorum, non esse crassitiem, quæ referatur ad substantiam vrinæ, de quâ hic agimus, sed debet referri ad contenta, & non est crassities intrinseca vrinæ, per quam ipsa substantia vrinæ intrinsecè est crassa, sed est crassities extrinseca non faciens ipsam substantiam vrinæ crassiorem, sed tantum faciens in vrinâ contentum; nam talis crassities subsidentia separatur à substantiâ vrinæ; crassities verò vrinæ intrinseca non separatur ab eâ; nos verò hic agimus de crassitie & tenuitate intrinsecâ substantiæ vrinæ, non de crassamento alieni humoris in vrinæ substantiâ contento. Calor itaque validus & nativus vrinâs reddit mediocriter crassas. At verò calor auctus & factus igneus ac non naturalis, qualem faciet ex se vrinam? crassamne an tenuem? Dicunt Medici, eam etiam vrinam reddere tenuem; calor enim auctus est calor debilis; nam etsi intensivè sit auctus, est tamen diminutus quoad esse suum naturale, & sic opera naturalia debiliter agit, non secus quàm calor intensivè & essentialiter diminutus: hinc calor auctus ac febrilis tam bene etiam facit malam coctionem, quàm diminutus; & cum vrinæ crassities naturalis producit per coctionem, sequitur, quòd praviâ existente coctione vrinâ manebit tenuis. Hinc querit Capiuaccius, an vrinâ possit esse valde tenuis & simul valde tincta ac rubicunda; an verò omnis tenuis debeat esse necessariò decolor & alba; & respondet posse esse tenuem & rubicundam simul, eo quòd etiam adaucto & igneo calore euadat tenuis, quando autem est tenuis à tali calore, tunc simul est etiam rubicunda; igneus

enim calor rubedinem facit; at cùm est à calore diminuto, tunc est tenuis & simul alba. Dico itaque calorem, quantumcunque sit intensus, per se non facere vrinas absolute crassas, sed bene aliquando per accidens; quando sc. cum calore accedit humorum permixtio, in quantum potest calor humores crassos incorporare eiusque substantiæ intrinsecare; sicut ex eo patet, quòd ignis coquendo aquam, nunquam eam incrassat, sed si aquæ admisceatur aliqua substantia crassa, vt farina, quatenus illam incorporat aquæ, eatenus incrassat illam & facit pul-
 tem. Verùm quæri potest, quomodo cognoscatur an vrina sit tenuis, an crassa: videtur enim quòd non aliter cognosci possit, quam visu sc. ex perspicuitate vel obscuritate vrinæ; at illud iudicium videtur non valere, quia vrina crassa, vt supra dictum est, potest etiam esse perspicua; quando ergo erit perspicua, quomodo scietur an sit tenuis an crassa? *Respond.* tenuitatem & crassitiem 3. modis cognosci. 1. si vrina concutitur, & paucas bullas facit est tenuis; si multas, crassa. 2. si quassata est strepera instar aquæ, & acutum edit sonum, est tenuis; si grauem, est crassa. 3. etiam cognoscitur ex perspicuitate; nam etsi crassa vrina etiam possit esse perspicua non habet tamen talem ac tam lucidam perspicuitatem, sicut habet tenuis: credo quòd fortè etiam ex pondere crassities dignosci possit; & miror nullum vnquam Medicum ex pondere vrinæ vllum signum desumpsisse. Atque hæc de primâ causâ, seu de temperamento. Secunda causa tenuitatis vel crassitiei est humoris admixtio; hæc ratione dicunt Medici obstructionem facere vrinam tenuem & albam, quat. obstructio & angustia partium est causa, quod humores crassiores non possint cum vrinâ transire, sed in angustiiis partium hæteant, & vrina solùm secundum suas partes tenuis & aqueas præterlabatur: vnde cùm teneant, vrinam habere suum colorem flauum ab admixtâ sibi bile, & bilis in illis angustiiis partium etiam detineatur, dicunt vrinam sine bile transeuntem manere coloris expertem & remanere albam: obstructionem quæ tenuem & albam faciat vrinam, dicunt esse obstructionem & hepatis & venarum, & renum, & vterum; & hæc est communis medicorum doctrina. Mihi verò penitus consideranti non videtur obstructio tenuem & albam facere vrinam. Pro quo considerandum, duplicem posse considerari vrinæ crassitiem; vnâ crassitiem ipsius substantiæ seu crassitiem intrinsecam eius; aliam verò extrinsecam seu ab admixtione humoris, vt dictum est. Intrinseca crassities ab vrinâ est inseparabilis, extrinseca seu quæ est ab admixtione humorum, potest separari humorum detentione vel separatione: hoc posito dico obstructionem posse facere, quòd humores, qui vrinæ sunt simpliciter admixti, & substantiæ vrinæ non intrinsecari, retineantur & cum vrinâ non exeant, & sic vrina non euadat crassa crassitie secundum contenta seu crassitie secundum admixtionem humorum, sed maneat tenuis: at verò obstructio non potest ab vrinâ auferre crassitiem secundum propriam substantiam; seu
 crassitiem

crassi in intrinsecam, & ita obstructio non potest urinam reddere tenuem secundum suam substantiam, de qua tenuitate hic agimus. Potest ergo obstructio efficere, ut urina sic euadat tenuis, ut deponat contenta, sed non potest facere, ut euadat tenuis secundum essentiam; obstructio enim tantum facit tenuitatem cribrando urinam; at intrinseca substantia non potest ab urina cribrando separari: sic olei substantia per cribrationem non potest euadere tenuior, quia illa est intrinseca & inseparabilis; sed aqua terrestrium partium commixtione crassata, potest cribratione euadere tenuis, quia illa est extrinseca, & solum crassities per admixtionem; ergo propriam crassitiem; quam urina habet à calore coequentem seu ab admixtione humorum, quos calor per coctionem substantiæ urinae incorporauit, non potest obstructio tollere. Porro adhuc eo posito, quod obstructio aliquam urinae tenuitatem causaret, saltem videtur, quod eam non posset causare obstructio hepatis & venarum; obstructio enim quæ faceret tenuitatem urinae, deberet esse valde magna & talis, quæ nihil crassi sinit præterlabi; at talis non potest esse in hepate, nec in venis; ergo restat, ut si qua obstructio illam tenuitatem causaret, eam tantum esse vel renum vel vesicæ, non in venis, quia venæ cum habeant cavitatem amplam, & præcipue emulgentes, non possunt ita ullâ obstructione coarctari, quin per eas humorum transitus concedi possit; non etiam in hepate, quia si hepatis tantopere obstrueretur, impediretur sanguinis distributio, & æger moreretur; quandiu ergo hoc non fit, & quamdiu sanguis, qui est crassus, & humores ei admixti per eum transitum habere possunt, tamdiu etiam & urina secundum suam substantiam naturalem, & etiam vnâ cum humoribus admixtis transire potest. Porro videtur, quod obstructio etiam non possit causare urinae albedinem: si enim hoc faceret, faceret quatenus impediret transitum bilis, eoquæ impeditio urina non tingeretur, & sic maneret alba: at non videtur, quod obstructio transitum bilis possit impedire, eò quod bilis etiam ferè tam tenuis sit, quàm urina ipsa; unde quamdiu urina transire potest, videtur quoque & bilis debere posse transire. 2. quia, ut infra docebitur, naturalis urinae flauedo non causatur à bilis admixtione. 3. quia etsi causaretur & bilis propter obstructionem transire non posset, tamen quando bilis semel urinae permixta fuit, & colorem suum ei impertiuir, videtur quod ille adhuc esset mansurus, etiamsi bilis vnâ cum urina transire non possit; nam accidentia semel impressa non possunt cribratione tolli, sicut colluntur substantiæ ipsæ. Itaque ut concludam, admixtio humorum potest urinam reddere crassam, crassam quidem secundum propriam substantiam, si calor humores illos coctione urinae incorporauerit; crassas verò accidentaliter tantum & secundum simplicem admixtionem, si leuiter tantum cum urina sint ablutæ; horum absentia urinas reddit tenues, non quidem absolute sed respectiue in comparatione crassarum, seu tenues priuatiue, id est non crassas. Idem absentia urinae potest facere urinas tenues

nues, sic ut non sint crassiores naturalibus, sed non potest facere tenuitatem maiorem, quàm sit crassities vrinæ naturalis; quia crassitiem naturalem habet vrina à calore coquente, & non ab humorum admixtione; & ita absentia humorum non potest eam reddere tenuiorem; crassitiem, quæ est ultra crassitiem naturalem habet ab admixtione humorum, qui si vrinæ coctione caloris sunt incorporati, vrina est secundum propriam substantiam crassa, & talis crassities est ei intrinseca & inseparabilis, & sic talis manet semper crassa; at si non sunt incorporati, non manet illa crassities sed separatur ab vrinâ per subsidentiam & in vrinâ sunt contenta; ipsa verò vrinæ substantia euadit tenuis. Ex quo patet, quòd inter vrinas crassas aliquæ sunt crassæ & manent tales, & illæ sunt verè secundum substantiæ crassæ; aliquæ sunt crassæ, sed non manent tales, sed crassamentum separatur ab iis, illæ sunt crassæ ob humores admixtos nec beneficio caloris incorporatos; hæ sunt crassæ ab humoribus nudè solum & simpliciter admixtis & non incorporatis. Pro quo notand. humores diuersis temporibus posse vrinæ admisceri: vel enim admiscuntur, postquam vrina iam est percocta, vel interim dum iam adhuc coquitur, vel antequam concoctio in eâ est incepta: si miscuntur postquam vrina iam est elaborata, tum crassities non est intrinseca & separatur ad fundum, & vrina ex crassâ euadit tenuis; si miscuntur eo ipso tempore quo vrina elaboratur, ita ut ei per coctionem incorporentur, tunc vrina euadit crassa substantialiter, & crassa manet nec separatur illud crassamentum; vel si fortè aliquid separetur, id fit tardè & valde serò: si vrinæ permisceantur ante omnem concoctionem, si tunc fiat vrinæ exacta coctio, fit vrina crassa substantialiter; si non exactè coquatur, sed celeriter transeat & non teneatur, euadit crassa sic ut non attenuetur; de quo statim plura dicenda sunt: & hæ sunt causæ synecticæ tenuitatis vel crassitiei vrinæ.

Causæ secundariæ, remotæ & mediatae sunt plures, sc. illæ omnes quæ synecticas illas causas immutant, id est, omnia, quæ calorem vel diminuerè vel augere possunt, vel causa esse possunt, ut humores multi vel nulli vrinæ admisceantur. Causæ ergo remotæ tenuitatis vrinæ sunt, temperamentum calidum & siccum, vel temperamentum frigidum, constitutio aëris calida & sicca, exercitia, potus copiosus, cruditas, &c. causæ vrinæ crassæ sunt facultas expultrix valida alicuius partis, vel materię multæ copia in venis, renibus, aut vesica contenta, declinatio morborum, in quâ humores à naturâ expelluntur, frigida temperies partium aliquarum generans multum pituitæ, ætas puerilis & senilis; pueri enim crassas ob voracitatem habent vrinas, senes verò, quia sunt pituitosi; conformatio corporis & amplitudo viarum, breuitas colli vesicæ; idèd dixit Alexander *secl. 2. Probl.* mulieres calculis minùs obnoxias esse, quia melius emittunt sordes ob breuitatem colli vesicæ; ex quo necessum est illis fieri vrinas crassiores; aliâ etiam ratione mulieres crassas vrinas habent, quia magis sunt pituitosæ, & quia frequenter uterus aliquid crassæ materię

teriæ ad urinas mittit, exceptis gravidis, in quibus quia uterus est clausus, nihil tale exit: unde gravidarum urinx sunt tenues. Anni tempus, frigida & humida aëris constitutio, australis & pluviosa urinas crassas reddit, orium, crapula, usus ciborum crassi succi & frigidorum, piscium, casei, fungorum, leguminum, somnus longus, curæ, mæiores, exercitia statim a cibo, quatenus incoctum alimentum statim ad venas rapit, unde geuerantur cruditates, quæ urinx permiscetur, alui, sudorum ac reliquorum quoque excrementorum suppressio crassas urinas reddit, quatenus contingit sordes, quæ alias vias externi deberent, urinx admisceri; cerebri frigida intemperies, mittens catarrhos ad renes & vias urinarias, frigidum hepatis & aliorum viscerum temperamentum crudam pituitam multiplicans; calida intemperies omnes ad se humores trahens. Gonorrhæa, quat. semper aliquam seminis materiam facit urinx admisceri; colliquatio corporis, quat. illud colliquamentum, quod naturâ suâ crassum est, urinx admiscetur. His causis positis manifestum est, quid tenuis & crassa urina indicet; nam cum urina indicet ut effectus, effectus autem indicet suam causam, utique & urina indicat suas causas; sicut ergo omnes reliquæ urinx differentix, ita quoque differentia secundum tenuitatem & crassitiem suas causas indicat. Urina tenuis, si est cum albedine coniuncta, indicat magnam cruditatem vel materiæ absentiam, id est, ut loquamur secundum communem Medicorum sententiam, hepatis, venarum & renum obstructionem: an verò vnum & alterum significet ex aliis signis comitantibus est distinguendum. Urina crassa indicat humorum admixtionem, & consequenter omnes illas causas, quæ admixtionis humorum vel generationis humorum causæ esse possunt, ut humorum abundantiam, robur expultricis, humorum agitationem; crassa urina cum coloribus extraneis est morbosa, neque in sanis reperitur, & indicat admixtionem illius humoris, cuius colorem refert. Crassa urina & alba indicat etiam cruditatem & stomachi debilitatem, sc. alimenta non perfectè coqui, sed indigesta relinquere & sic multum crudi & pituitosi humoris generari, qui urinx permixtus eam crassam reddat, præcipuè autem talis urina hoc indicat, cum diu talis perseverat; & talis victus ratio, ætas, anni tempus consentiunt; nam si non diu perseveraret, & illa non consentirent, casualem crudi humoris in stomacho, venis, vesicâ aut aliis viis intermediis hærentis expulsionem indicaret: itaque & tenuis & crassa stomachi debilitatem & cruditatem indicat. Sed quænam ex his duabus deterior est? Respond. secundum Auicenn. 2. *primi doct.* 3. *cap.* 3. tenuem esse peiorem; quia talis omnimodam indicat cruditatem, & nullam grossi cum subtili commixtionem: crassa verò indicat ineptam saltem coctionem, & talem, in quâ saltem ad pituitæ coctionem sit peruentum: in morbis verò tenues interdum sunt meliores interdum crassæ: in principiis febrium crassæ indicant humores à febrili calore agitari, quod plerumque est malum, & tales tunc sunt symptomaticæ

symptomaticæ; tenuiores verò sunt meliores: in declinatione morborum tenues sunt pessimæ, crassæ verò salutares & criticæ; indicant enim humores à natura validiore expelli, maximè si in quotidianâ sunt crassæ & albæ, in tertianâ crassæ & flauæ, in quartanâ crassæ & liuidæ. In principijs tenues esse malum non est, in alijs temporibus tenues remanere malum est; vel enim morbi longitudinem vel mortem indicant; longitudinem quidem, si virtus adhuc sit valida; mortem verò si eadem sit debilis. Sæpe etiam aliæ crassæ vrinæ sunt bonæ & indicant robur facultatis expultricis præuos corporis humores expellentis; sæpe etiam crassæ vrinæ indicant humores plurimos excrementosos in corpore detineri, quod est malum; sæpe etiam excrementa corporis per vias ordinarias non excerni, sed ad vias conuerti; vnde in alijs partibus obstructions vel debilitatem arguunt; sic in obstructione folliculi fellis, hæmorrhoidibus retentis, aluo suppressâ, vrinæ crassæ euadunt. Porro vrina crassa alia est turbida, alia clara; turbida est, quæ non est clara, nec visum transmittit; sic clara contra. Turbiditas causatur ab humoris opacis admixtione, tenuis ab eiusdem absentia. *Quæri potest*, an vrina tenuis possit esse obscura; & videtur quod non, quia turbida & obscura, vt dixi, fit ab humoris admixtione; humores enim non sunt perspicui sed opaci; vrina verò, in quantum simpliciter aquea est sine vllâ humoris admixtione, non videtur posse esse obscura, cum aqua naturâ suâ sit pellucida. *Verum Respond.* vrinam tenuem posse esse obscuram; etenim perspicuitas, tenuitas, opacitas & crassities sunt diuersæ qualitates, & idè nihil impedit perspicuitatem esse cum crassitie, tenuitatem cum opacitate; sic patet vitrum & oleum esse crassa, quæ tamen nihilominus sunt perspicua: similiter ergo quid potest esse in vrinâ, quia perspicuitas & opacitas non solùm pendunt ab humoris admixtione, sed etiam à calore concoquente; calor enim perfectè concoquens vrinam reddit perspicuam & lucidam: sed imperfectè coquens, obscuram, & ita quando est imperfectè cocta, potest esse obscura et si sit tenuis; & quando humores admixti coctione perfectâ ei sunt incorporati, potest esse lucida, & sic crassa; sic in morituris aliquando sunt tenues & opacæ, in febribus ardentibus aliquando crassæ & perspicuæ. Porro etiam quando vrina ab admixto humore est obscura, potest nihilominus aliquando etiam esse tenuis; quia potest ab exiguo humore admixto perdere suam perspicuitatem, à quo tamen non euadit crassa, neque perdit suam tenuitatem; sic serum est obscurum, & tamen est tenue; & sic vrina etiam sæpe instar feri est tenuis, & nihilominus est obscura. Causa ergo vrinæ tenuis & clara est absentia materiæ cum aliquâ actione caloris in eâ: tenuis & obscura causa est absentia materiæ cum omnimodâ cruditate, sic vt calor nihil ferè in eam egerit, plerumque autem tenuis est perspicua, & crassa obscura. Porro videndum est, cur vrinæ quæ claræ & tenues fuere cum mingerentur, postea euadant turbidæ & obscuræ ac crassæ. Aliqui dicunt illius turbiditatis

vnam tantum esse causam, sc. frigiditatem aeris externi, & omnem vrinam, quæ ex perspicua turbatur, talem fieri, quod frigiditas aeris eam congelet & condenset, & sic condensata euadat turbida. Verum hæc opinio non videtur vera, quia aliquæ vrinae etiam turbantur in mediâ ætate cum aer est calidus, & aliquæ etiam turbantur constitutæ in sole; ergo tales non turbantur à frigiditate aeris externi; ergo adhuc est alia causa turbiditatis vinarum. Aliqui dicunt proximam causam turbiditatis vrinae esse, quod calor & spiritus in vrinâ contenti exhalent; calor enim natiuus & spiritus, qui in vrinâ sunt, conseruant partes vrinae permixtas & bene vnitas, vnde causatur vrinae perspicuitas, quando illi exhalant, separantur partes heterogeneæ eius, & perit perspicuitas; & fiunt vrinae obscuræ: exhalant autem calor & spiritus tripliciter, vel quod frigus ambientis aeris eos extinguat, & hæc ratione aeris frigiditas reddit vrinas turbidas; vel quod ipsimet sponte paulatim exhalent, præcipuè quando in vrinâ pauci spiritus continentur & calor natiuus in eâ est imbecillis, vel quod etiam calor ambientis similitudine euocet calorem internum, & cum eo spiritus, vel facit calorem vrinae intensiorem, quàm pro naturâ; vnde non potest ea facere, quæ sunt caloris natiui, & sic non potest regere neque seruire partes vrinae vnitas sed patitur dissolui, separari & confundi, vnde ipsa fit turbida. Alij dicunt turbationis causam esse statum vrinae permixtum; sed quomodo status eam reddat turbidam, in eo non omnes consentiunt: Aliqui enim dicunt statum hoc facere, quod ipse in vrinâ ab externo aere statim condensatur, qui condensatus vnâ vrinam etiam condensat. Verum posset quis mirari, an etiam status in vrinâ condensetur, & quomodo ipse potius condensetur quàm vrina, & quomodo ipse condensatus possit vrinam condensare & perturbare: videtur enim quod status condensatus adhuc sit tenuior vrinâ, non videtur autem id quod tenuius est, posse condensare id, quod densius est. Aliqui dicunt statum vrinam posse condensare per hoc, quod ipse in vrinâ contentus ascendat sursum, & ascendendo partes heterogeneas in vrinâ existentes eleuet; & sic facit partium separationem, vnde vrina fit turbida, eodem modo, quo vinum in dolio turbatur, quando incipit ebullire. Verum etiam hæc doctrina mihi videtur valde infirma, & exiguam verisimilitudinem habere, ad eò vt tota hæc de causâ turbiditatis vrinae materia sit valde occulta. Mihi verò verisimilior causa mutationis ac turbationis vrinae videtur esse extinctio caloris natiui in vrinâ contenti, quæ extinctio vel fit à frigore externo, vel à calore externorum, vt ante dixi, euocante. Magnum frigus ferè omnem vrinam perturbat, nisi calor vrinae sit valde vegetus; si frigus externum non sit magnum, quod vrina debiliorem habet calorem, eò citius perturbatur; quod validiorem, eò se-rius. Causa adiuuans perturbationis vrinae est substantia aliquas humoresas vrinae esse permixtas, quæ non sunt exactissimæ à calore percoctæ, neque ipsæ aqueis substantiis perfectè incorporatæ, ad eò vt

randem per malam illam dispositionem vrina euadat turbida. Atque hæ sunt causæ vrinatum turbidarum, quæ se turbidæ sunt factæ, cum essent mictæ claræ, quæve sunt factæ turbidæ extra corpus. Aliquæ verò minguntur turbidæ, seu fiunt turbidæ intra corpus. Earum quæ turbidæ minguntur, aliæ permanent tales, aliæ euadunt claræ. Causa cur euadant turbidæ in corpore, est duplex : vel quod humores in viis intermediis hærentes fortuito vrinæ exeunti misceantur, & cum eâ abluantur, sic vt ei per concoctionem non sint intrinsecè incorporati; vel quod natura humores non perfectè concoxerit, vnde illi humores vrinæ permixti eam reddunt turbidam. Quod vrina turbida micta euadat clara, vel contingit in illâ vrinâ, in quâ fortuito tantum humores cum vrinâ in transitu mixti sunt, & ei non incorporati; vel contingit in iis vrinis, in quibus natura humores intus studuit concoquere, & vrinæ (etsi tantum imperfectè) incorporauit: illa euadit clara per solam subsidenciam, quæ partes heterogeneas admixtæ suâ grauiditate naturali ad fundum secedunt, & clara euadit ab operatione caloris natui in vrinâ existentis, qui partes humorosas heterogeneas ac crassas à sero separat; illis enim separatis tunc serum vrinæ fit perspicuum & clarum. Itaque talem turbidam euadere claram, est signum roboris caloris natui; & quod citius clara fit, eò maioris, quò serius eò minoris. Non euadere elaram sed permanere turbidam, minus bonum signum est, quia significat impotentiam caloris natui, & maiorem cruditatem humorum sero admixtorum, & consequenter signum est debilitatis caloris, & cruditatis humorum in corpore inexistientium. Hisce positis dico, vrinam esse perspicuam vel non perspicuam siue turbidam, talem fieri vel non fieri, non idem in sanis quod in ægris significare. Quoad sanos, vrinam mingi perspicuam cum colore naturali est bonum signum; mingi turbidam est signum vel humores aliquos fortuito expelli, vel in viis intermediis hære, vel malam fieri ciborum concoctionem, vel crapulam præcessisse, vel pituitam quaquâ ratione in corpora abundare, vel flatum in corpore contineri, à quo humores agitentur. Vrinam, quæ micta est clara, citò turbari est signum debilioris caloris natui & paucorum spirituum in vrinâ existentium, qui à leui aëris ambientis frigore facillè exinguantur: vel indicium est, extraneos humores vrinæ esse permixtos, eique concoctione exactè incorporatos, qui à sero secedant & ipsum perturbent; quo autem serius conturbatur, eo perfectioris vrinæ concoctionis, & consequenter humorum in corpore existentium ac maioris roboris caloris natui indicium est. Qui dicunt flatum esse causamurbationis vrinæ, dicunt talem vrinam flatulentiam & per consequens cruditatem & inconcoctionem & caloris debilitatem indicare, quod in idem cecidit. Quoad ægros verò eos mingere vrinam tenuem & claram, sic vt tenuis & clara permaneat, est signum maximæ cruditatis; & est signum, quod natura causam morbificam adhuc non aggrediatur, non agitet, non incipiat concoquere; quia si iam agiraret & iam concoquere inciperet,

aliquid illorum humorum urinae iam per venas transeunti deberet incipere admisceri, qui calore urinae tum debili existente exhalante, eam deberet reddere confusam ac turbidam. Itaque etsi in principiis morborum talem urinam mingi non sit adeo perniciosum, quia tunc natura causam morbi necdum aggreditur, tamen in morbi augmento talem esse, signum est pessimum: & ideo in morbis maxime in incremento, & in morbis acutis ac valde periculosis est signum mortis; in aliis saltem indicat morbi longitudinem. Urinam mingi turbidam, significat humores in corpore agitari, vel à naturâ incipere concoqui; sed adhuc esse crudos & imperfectè coctos. Itaque urinam reddi turbidam in morbi principio est malum signum; quia est indicium humores agitari à calore igneo & non naturali, quod est malum; nam à calore naturali non debent nec solent agitari in principio. In augmento reddi urinas turbidas, non ita malum est, sicut in principio. Pro quo notand. quod urinam mingi turbidam & permanere talem, est malum signum, quia indicat humores in corpore agitari à calore igneo, & non naturali concoqui; quia si à calore nativo concoquerentur, calor in urinâ residuus, faceret aliquam humorum urinae separationem, & sic faceret, quod urina deberet euadere clara; cum ergo nullam faciat humorum urinae separationem, est indicium calorem illum, qui in urinâ est, non esse naturalem sed igneum, qui omnia agitet & perturbet. Qui dicunt urinam turbidam à flatibus in ipsâ contentis causari in venis, & non humores morbificos concoqui, id valde debilis caloris signum est; vel est signum calorem nativum morbificam causam aggredi quidem, sed necdum eam esse superiorem: quia si superior esset, iam non tantum concoquere posset, sed etiam crudum à cocto separare, & sic posset in urinâ aliquam humorum morbificorum facere à sero separationem; quod cum in urinâ facere non possit, indicat eius debilitatem, præcipuè talem esse urinam in statu, quando iam natura deberet esse omnimodè superior causâ morbificâ est malum: in incremento verò non est ita malum; quia non est mirum, tunc naturam adhuc non esse causâ morbificâ absolutè superiorem. Urinam mingi turbidam & reddi claram est bonum signum; indicat enim calorem esse superiorem & speciatim in morbis, qui concoquuntur, est indicium humores coqui à calore naturali, & coctos expelli, indeque urinam reddi turbidam; & est indicium calorem nativum esse superiorem illis, qui valent in urinâ eos à sero separare, ex quo ipsa clarescit: quod autem citius illa separatio fit, citiusque urina clarescit, & melioris & maioris roboris caloris indicium est. Urinam mingi claram & citò perturbari est semper malum signum, indicium enim est debilis caloris in urinâ: per hoc enim quod clara mingitur, indicatur quod adhuc nulla sit facta agitatio, aut concoctio humorum, quia si iam aliqua facta esset, portio eius aliqua cum urinâ expelleretur, quæ eam turbidam redderet, & sic non mingeretur clara; per hoc verò quod etiam postea

statim perturbatur, indicatur, quòd calor eius, & consequenter calor corporis debilis sit, quodque ex vrinâ facilè expiret; vnde colligi potest, quòd ipse adhuc non ita facilè concoctionem aggreditur, imò multò minùs proficere poterit; & sic talis vrina cum forti faultrate portendit morbi longitudinem, cum debili verò mortem; nisi ita sit, quòd vrina à frigore externo perturbetur; quia tunc non internam aliquam dispositionem suæ turbiditatis indicat, sed solum externum aëris frigus. Qui dicunt vrinam turbari à flatibus admixtis, dicunt talem vrinam esse quidem malam, sed tamen non valde malam, sed esse adhuc meliorem illâ, quæ clara mingitur & clara permanet; & rationem dicunt, quia putant eam sic turbari à flatibus admixtis; hæc ergo ratione eam turbidam fieri, cum fuerit micta clara, dicunt esse malum signum; quia cum sit micta clara, est signum naturam adhuc non fecisse aliquam notabilem humorum coctionem; quia si fecisset, vrina mingeretur turbida; sed quòd quæ micta fuerit clara, postea turbetur, dicunt adhuc esse aliquod bonum signum, quia indicat in vrinâ esse flatum, & sic naturam, saltem coctionem in corpore esse aggressam; sed tamen adhuc non facere nisi exiguam, sic quòd humores morbificos tantum in flatum conuertat, non autem perfectè maturet; saltem, inquit est signum inceptæ concoctionis, quam sperandum est porro incrementum habituram. At claram mingi & claram permanere, dicunt nullam concoctionem inceptam esse, ne quidem tantillam, vt natura ex causâ morbificâ flatum incipiat excitare; qui si tantum faceret, iam vrina postea turbaretur. Hæc diuersitas indicandi ex vrinâ, pender ex eo, quòd Medici non omnes conueniant in designandis causis singularum vrinæ differentiarum, sed cum vnus dicat turbiditatem fieri ab hac causâ, alius ab aliâ, sequitur quòd vnus debeat dicere turbiditatem indicare hoc, alius aliud: differentia enim vrinæ proximè indicant suas causas. Porro cum vrina aliquando turbida sit ex dispositione internâ, aliquando à frigore ambientis, ne medicus in iudicio fallatur, debet prius infestigare, siue vrina turbida à causâ sibi internâ, an verò ab externâ seu frigore ambientis; sic enim cognosceret; an sit turbida micta, an verò postea turbida euaserit. Rhales 23. *continentis cap. de vrinis* ponit duo eius signa. 1. quod vrina, quæ mingitur clara & postea turbatur, nullam habet transparentiam, sed est alba ac instar pinguedinis congelatæ, & si calefiat ad ignem clara redditur; contrâ, quæ turbida mingitur est transparentis, nec calefacta clarescit. 2. signum est, quia quæ turbatur post mictionem à causâ externâ, illa facit in matula circulum album; quæ verò turbida est naturâ sua, non facit.

5. III.

Differentia à Qualitate & primò à colore.

Colorum causæ primariæ & synæcticæ sunt duæ: temperamentum seu facultas & humor siue contentum quod vrinæ admiscetur: verùm admixtio humoris seu contenti maiorem habet vim vrinam permutandi, quàm temperamentum; nam etsi à facultate seu temperamento aliquis in vrinâ calor causetur, tamen si simul aliquis humor copiosus permisceatur, ille magis colorabit eam, quàm temperamentum, & colorem temperamento inductum permutabit; sic si propter imbecillitatem caloris ac hepatis vrina remansisset alba, si contingat copiosam bilem vel sanguinem vrinæ admisceri, color ille albus, qui fuerat à temperamento inductus, extinguetur, & inducetur color flauus vel rubor ab illis humoribus admixtis; eodem modo si vrina euaserit rubra propter excessum caloris & contingat interim pus ex renum vel vesicæ vlcere ei admisceri, rubedo à calore inducta extinguetur, & acquirit colorem materiæ admixtæ, & fiet alba: Idem de aliis humoribus est intelligendum. Sed dubium esse potest an temperamentum seu facultas possit esse vera causa synæctica & vera causa per se colorum vrinæ, an verò solùm sit causa mediata & per accidens, id est; an ipsum temperamentum per se mutet colorem vrinæ, an verò solùm quæ talem vel talem humorem in corpore generat, qui vrinæ permixtus eam suo colore tingat: v. g. cum calor imbecillis causat vrinam albam, quæri potest, an talem causet per se vt talis calor, an verò per accidens quæ generat pituitosos humores, qui sunt albi, qui vrinæ permixti eam reddunt albam, & cum calor excedens vrinam reddit intensè claram & rufam, an hoc faciat per se vt calor intensus, an per accidens, quæ generat multam bilem, quæ cum sit flaua vrinæ permixta eam reddit flauam; quia si temperamentum illo modo mutet colorem vrinæ, tum est causa synæctica; sin hoc modo, tum est causa remota & per accidens, & tum ipse humor est causa synæctica. Dico autem, temperamentum etiam primo modo & vt causam synæcticam colorem vrinæ mutare; sic calor imbecillus reddit vrinam aqueam siue albam & tenuem; talem autem reddit non generando pituitam, quæ vrinæ permisceatur, sed per se; quia si talis vrina esset alba ab admixtione pituitæ, esset alba aliâ albedine quàm nunc est; quia esset alba cum crassitie & opacitate, & esset instar feri lactis; at nunc supponitur alba cum perspicuitate, & a ba vt aquea; ergo illa albedo non est causata ab admixtione humorum, sed à temperamento per se. Fateor equidem temperamentum etiam posse non raro mutare colorem vrinæ per accidens seu vt causam remotam, generando hunc vel illum humorem, sed sæpe etiam per se & vt causa proxima eam immutat. Pro quo notand. colorem siue debilem

siue fortem posse omnes colores vrinæ per se & vt causa synectica producere vsque ad rubedinem inclusiue, seu vsque ad colorem vini Hispanici obscurioris; colores verò, qui vltra illum sunt, non producuntur ab actione caloris immediatâ & per se, sed tantum ab humore admixto: possunt autem distinguui colores qui à calore per se fiunt ab illis qui fiunt ab humore admixto; quod illi qui fiunt à calore per se sint coniuncti cum perspicuitate & tenuitate; qui verò ab humore admixto cum crassitie & opacitate. Hâc ergo occasione latius potest dubitari, an color naturalis vrinæ seu color vrinæ flauus fiat per se à calore concoquente, an verò ab admixtione bilis: & pro vtraque parte sunt argumenta. Quod fiat ab admixtâ bile sic probatur: quia in ictero, sicut excrementa alui sunt alba, ita & vrina; illius nulla videtur esse alia ratio, quàm quod bilis tum fecibus ac vrinæ non permisceatur: si ergo non permixtio est causa non flauedinis; ergo permixtio est causa flauedinis: sic in phrenitide vrina sæpe est alba, eius nulla videtur alia esse ratio, quàm quod tum bilis sursum ascendat in caput, & consequenter inferiùs vrinæ non permisceatur; si enim calor vrinam tingeret, cum tum calor sit valde intensus propter febrem phrenitidi adiunctam, vtrique vrina non deberet esse alba, sed potius intensè flaua seu rubra: Sic in nephritide vrina etiam est alba, cuius ratio non videtur esse alia, quam quod tum propter obstructionem in renibus, bilis retineatur & non possit cum sero transire, vnde ipsum linquitur album. Accedit auctoritas Galen. multis locis & præcipuè 6. *Epid. comm.* 5. r. 15. dicentis, vbique flauedinem vrinæ naturalis à permixtione bilis causari. Contrà verò non causari à bile, sed à calore multo, pluribus videtur probari argumentis: 1. si vrina fieret flaua ab admixtâ bile, videtur quod vrina naturalis non posset esse tam perspicua, sicut est: bilis enim admixta, quæ est opaca, aliquam ei opacitatem communicaret; & videtur quod non esset coloris spicei, sed crocei seu cum flauedine nigricante; sic enim patet quod in ictericis, quorum vrinæ est admixta bilis, ipsa sit obscura & quasi nigricans. Denique ictericorum vrina ex eo, quod ei bilis sit admixta, inficit lineæ colore flauo; quare & vrina sanorum idem facere deberet, si esset flaua ab admixtâ bile; sed hoc non facit, ergo, 2. Si vrina reciperet colorem ab admixtâ bile, sicut in transitu per venas ablueret & hauriret illam bilem ac colorem eius, ita alluendo quoque ad alios humores in venis existentes, deberet etiam aliquid eorum ablueri, & sic illorum quoque colorem imbibere; at hoc non fit; ergo nec colorem bilis haurit. Minor probatur: quia si vrina id faceret potius deberet esse rubicunda à sanguine, vel nigra à melancholiâ; quia color ruber & niger sunt magis coloratiui & actiui, quàm flauus: vnde colores illorum humorum deberent extinguere colorem bilis. 3. Si bilis permixta vrinæ ei communicaret suum colorem; sicut communicaret suum colorem, ita etiam communicare deberet suum saporem, & sic vrina esset amara, prout ipsa bilis est; sed vrina non est amara, sed salsa.

E. 4. Hippoc. *lib. de aëre, aquâ & locis* dicit vrinâs euadere albas, cum alius est adstricta; at si fieret flaua à bile, deberet alio adstricta magis esse flaua; quia alio adstricta retinetur bilis, quæ retenta & per alium non euacuata debet magis in venis redundare, & consequenter vrinæ permisceri, & sic eam reddere flauiores, sicut in Ictero est manifestum. S. vientes temperato & maximè euchyino victu deberent vrinam habere potiùs albam quam flauam; ratio est, quia in talibus totus eibus conuertitur in optimum alimentum, & sic bilis parum in eis generatur; & sic parum bilis in eis vrinæ admiscetur, & sic eorum vrina deberet quam minimè esse flaua; at contrà fit, nam talium vrina est adhuc flaua; ergo non est flaua à bile admixta, sed ab actione caloris.

6. in abundantibus bile porraceâ deberent vrinæ etiam porraceæ & nigricantes esse; quia bilis vrinæ permixta deberet eam inficere eodem colore, quo ipsa prædita est; at in talibus vrina est adhuc flaua; ergo illam flauedinem non habet à bile, sed aliunde & consequenter à temperamento.

7. Si vrina fieret flaua à bile, & non ab actione caloris coquentis; quando quis commisisset errorem in victu, & corpus multis cibis ac potu ingurgitasset, quos calor digerere non posset, & inde eruditâ multa in stomacho esse oporteret, vrinæ propterea non deberent esse albæ & crudæ, sed deberent æquè semper reservare suam flauedinem; at hoc non fit, sed in tali cruditate euadunt albæ; ergo flauedinem suam non habent à bile, sed à calore coquente. Sequela maioris propos. prob. quia etiam si cruditas esset in stomacho, tamen propterea in venis non desineret eadem esse copia bilis, quæ fuit ante; & consequenter non desineret eodem modo ab vrinâ ablui, & ei permisceri sicut ante; & vlteriùs consequenter non obstante illâ stomachi cruditate, deberet æquè bene vrina esse flaua. Nec valer diceret ideo esse albam quia in illâ cruditate est generata pituita & parum bilis; quia etsi non tingatur à bile, quæ tum durante illâ cruditate fuit producta, deberet tamen tingi à bile, quæ præterito tempore, & ex ante fuit genita.

8. Si vrina fieret colorata ab humore admixto, pro ratione & diuersitate coloris sanguinis in variis hominibus, vrinæ color deberet etiam permuari; quia etsi homines sæpe inter se differant diuersitate coloris sanguinis, habent tamen nihilominus vrinam eiusdem coloris, v.g. videmus sæpe humores peccantes in morbis esse putridos corruptosque, & tamen vrinam esse specieam & naturalem, vt patet sæpe in principiis morborum & in peste: ergo vrina non coloratur ab humore admixto; quia sicut illi sunt putridi facti in substantiâ ita quoque mutati sunt in qualitate & colore; quare eundem colorem deberent vrinæ communicare. Pro resolutione dico, communem esse sententiam vrinam naturalem recipere suum colorem ab admixtione bilis, quam natura vnâ cum vrinâ, tanquam ei congenitum & substantiâ tenuitate similem, expellit versus vias vrinarias: Hæc sententia est Galeni & omnium Medicorum. Quod si vrinæ intensionem acquirat colorem in febribus, in inflammatione

flammationibus aliisque morbis, id dicunt fieri non ab intensiore calore per se, sed quoddam intensus calor plus generet bilis vel magis aduratur eam; unde ipsa copiosior & adustior urinae permixta eius colorem facit intensiorem; & si fiat albius naturalis, id fieri dicunt, non quia calor sit imbecillus per se, sed quoddam minus bilis generet, quae urinam tingat. Haec sententia probatur praecipue eui detibus experientia; quia sc. in phrenitide saepe, in nephritide saepissime urina est alba; in phrenitide id fieri non potest, nisi quia bilis sursum ascendit, unde urina inferius manet alba: nam quod ratione posset alioqui esse alba, cum in phrenitide calor sit intensus, a quo si urina tingeretur, deberet esse magis colorata: in nephritide etiam nulla videtur esse alia ratio, cur sit alba, nisi quia in ea est obstructio, propter quam bilis non excernatur cum urina. Verum ego eo non obstante puto, naturalem urinam non à bile sed à calore concoquente; non nego quin bilis bene tingat urinam flauedine, sed hoc non fit in urinam naturali; & tum calor ille non est flauus, sed croceus & fuscus; & sicut urina participat colorem à bile, ita quoque saporem, & tunc urina simul est amara, quod non est in urina naturali; & tunc illa flauedo tingit res omnes, chartas, linthea, & antea quibus illinatur, non aliter quam si croco essent infecta; taliter autem tingit flauedo urinae naturalis, & quando urina est infecta bile, simul quoque est spissa, crassa, turbida; naturalis vero urina est tenuis, splendida & perspicua; quod indicium est eius flauedinem esse à calore & non ab humore admixto. Hanc meam opinionem argumenta superius allata meo iudicio efficacissime demonstrant. Quod ad argumenta à nephritide & phrenitide desumpta & in contrarium allata, ea inferius examinabuntur. Dico ergo calorem & per se & immediate ac ut causam synecticam urinam tingere, tum etiam mediate & per accidens, mediantibus sc. humoribus, quos generat. Sic calor debilis per se albam facit urinam, & etiam per accidens, multiplicando pituitam, quae urinae permiscetur: calor intensus flauam & rubram facit urinam, & per se seu sua propria coctione ac alteratione, & per accidens generando plus bilis.

Not. autem calorem per se posse omnes urinae colores producere usque ad rubedinem inclusivè; colores vero qui ultra rubedinem sunt, non potest per se sua immediatâ actione producere, sed solum mediantibus humoribus; & tum admixtio humorum est causa proxima & synectica eorum, & ideo omnes colores, qui sunt supra rubrum, sunt semper coniuncti cum crassitie substantia, eo quod illi fiant ab admixtione humorum, quae necessitati debet urinam reddere crassam; colores vero qui sunt infra rubrum, possunt causari à solâ actione caloris; illa autem actio non potest urinam ultra modum reddere crassam, sed solum mediocrem, tenuem & claram. Itaque per hoc dignosci potest, an urinae colores sint causati à solâ operatione caloris, an ab admixtione humorum, quia si sunt à solâ operatione caloris, sunt cum tenuitate & splendore coniuncti; qui vero ab admixtione humorum, cum crassitie & turbiditate; unde si urina

est alba à debilitate caloris erit quoque tenuis & clara & habebit albedinem sicut aqua; si verò ab admixtâ pituitâ, erit alba sicut lac, id est crassa & opaca; si est rubra aut flaua ab intensiōe caloris, id est sicut color vini Hispanici perspicui, seu instar vini rubri diluitoris; si ab admixtione vistorum humorum, erit sicut crassum & obscurum mulsum.

Albæ vrinæ varix sunt differentiæ: nam alia est crystallina, aquea, lactea, glauca, charopa. Crystallina est alba cum insigni splendore sicut crystallus; aquea est instar aquæ; & illæ sunt albæ priuatiuè, id est, priuatione coloris. Lactea est, quæ est alba cum crassitie sicut lac; & est alba positiuè. Glauca est sicut cornu lanternæ. Charopa est, quæ habet colorem cinereum. Ego pono duas species; vnam, quæ est alba priuatione coloris, quæ dicitur aquæ, quæ aliquando magis aliquando minùs splendet; aliam lacteam quæ est alba albedine positiuâ; & hæc est interdum magis interdum minus alba; minùs alba est sicut serum lactis parum turbidum, magis alba est sicut lac adaquatum. Causæ albedinis synecticæ sunt tantùm duæ; nam cùm dixerimus in generali omnium vrinæ differentiarum, non esse nisi duas causas synecticas, sequitur differentiarum, quæ desumuntur à colore, non posse etiam esse nisi duas, temperamentum sc. & humorem absentem vel præsentem: Quoad temperamentum: albæ vrinæ causæ est calor debilis, & consequenter diminuta coctio & cruditas; nam cùm calor est talis, materia potulenta, cuius natura est aquea, non est à calore multum alterata; & ideo non est multum in colore mutata, sed manet in naturâ & colore aquæ, sc. albo. Illa autem mala coctio & calor debilis fit dupliciter: nam vel est debilis simpliciter vel respectiue: simpliciter debilis est, quando reuerâ secundum suam essentiam est diminutus: respectiue debilis est, quando non est secundum substantiam diminutus, sed solum est debilis respectu alimenti, quod vel est nimis crudum suâ naturâ & inalterabile, vel nimis copiosum, vel non satis hæret ac retinetur, sed dimittitur ac prolabitur, priusquam alterationem perfectam sit perpassum; & tunc concoctio mala non fit vitio caloris, sed vitio obiecti sc. alimenti; & ita etsi calor maneat vegetus, vi prius erat, si æger biberit vel aquam crudam & inconcoctam, vel sumpserit cibum vel potum ultra mediocritatem, vel biberit potum diureticum vt aquas thermales, vel subsit vitium aliquod seu stomachi non retinentis, seu renum nimis trahentium, seu adsit diabetes, vrina erit cruda, inconcocta & alba, & in tali casu non arguitur debilitas caloris simpliciter, sed vitium alimenti tantum, respectu cuius calor est debilis. Calor fit simpliciter debilis, vel quia est à frigido, aut prægressis morbis diminutus, vel quia à calore nimio præter naturalem, vt in febribus vel abundantia humorum malignorum oppressus & suffocatus. Hæc ratione contingit in principiis febrium vrinas esse crudas. In his casibus vrina est alba & simul tenuis; nam calor non incrassat, & nulli humores sunt admixti.

2. *Causa*, ut dixi, sunt humores; illi urinam faciunt albam dupliciter: vel quia non est ei admixta bilis, vel quia est admixta pituita, vel aliquod aliud contentum album, ut pus, sanies, lac, semen. Sic legimus apud Auctores lac aliquando cum urinâ emissum esse. Pus urinæ admiscetur vel cum aliqui sunt abscessus in internis partibus, ut renibus, vesicâ, hepate, liene, pulmone; legimus enim sæpe abscessus thoracis cum urina esse excretos, & expurgatos. Semen verò admiscetur in Gonorrhæâ. Humor pituitosus admiscetur urinæ, vel quia nouiter est generatus; generatur autê indies vel vitio regulæ viuendi, vel debilitate caloris, vel quia ante genitus fuit & sic in venis abûdat, vel quia in aliquibus viis urinariis fortuitò tantùm hæret; è quibus casu à naturâ expellitur: & hoc modo urina potest esse alba ab admixtâ pituitâ etiam illo tempore, quo iam optimè sit concoctio, & calor non tantùm non est debilis, sed etiam intensus: cum ab hac causâ nempe admixtione humoris urina euadit alba, tum etiam necessariò est crassa & turbida ac obscura: nam omnis substantia crassa & viscida urinæ permixta necessariò debet eam quoque reddere crassam & turbidam. Dicunt aliqui absentiam bilis urinam facere albam; & hoc dicentes supponunt flauum & naturalem urinæ colorem ab admixtâ bile causari, quod quàm verum sit ante diximus. Bilem verò urinæ non admisceri contingit secundum eos tribus modis: vel quia à felliculo fellis nequit venire ad venas & vesicam propter obstructionem eius; vnde contingere asserunt in Ictero urinam, aliquando esse albam: vel quia aliò diuertit ut in phrenitide, in quâ petit partes superiores & deserit infernas; vnde in phrenitide etiam aliquando est alba: vel propter obstructionem aliquarum partium per quas urina transit, sc. hepatis, vesicæ, ac præcipuè renum, quat. propter obstructionem nihil potest effluere, nisi quod est summè tenue; & sic bilis, quæ est crassiuscula, retinetur, & urina remanet alba: hac ratione fieri asserunt, quòd in nephritide urina mingatur alba, sicquæ vnam causarum albedinem urinæ facientium ponunt obstructionem. Verùm etsi hæc sit communis doctrina, tamen persuaderi non possum, ut credam absentiam bilis esse causam urinæ albæ: nam urina, ut supra est probatum, non acquirit flauedinem suam à bile, sed à calore; ergo quam diu non mutatur aut læditur calor, non potest urina perdere suum colorem: nam si bilis præsentia non dat ei colorem, ergo eius absentia etiam ei non adimit colorem, modò causa eius propria & synectica maneat eadem: quando enim causa proxima & per se permanet, effectum etiam permanere est necessum: vnde etsi omnis bilis ponatur ab urinâ abesse, nihilominus tamen debet urina esse intinsecè flaua à solâ operatione caloris; vnde si in phrenitide ac in Ictero urina aliquando est alba, non est alba ratione phrenitidis aut Icteri, sed ratione cruditatis aut debilitatis stomachi: nam si esset alba ratione illorum morborum, deberet semper in illis esse alba; at contra in phrenitide plerumque est tincta; adsunt enim magna inflammatio, calor & febris, quarum

ratione

ratione necesse est vrinam valde esse tinctam. In Ictero porro vrina ferè semper est crocea, fusca, imò ad nigredinem tendens præ nimia flauedinis intentione, & memini me omni vitâ meâ semper tales vidisse clericorum vrinas, nunquam verò albas. Dicunt aliqui, tunc tantum in Phrenitide vrinam esse albam, cum vniuersa bilis ad caput ascenderit. Sed est ridiculum credere vniuersam bilem posse à sanguine & venis discerni & sursum ad caput ferri: non ergo bilis ita separatur à sanguine & sursum ascendit, sed cum Phrenitis sit, sit tantum à sanguine bilioso è venis capitis in menyngis & cerebri substantiam elapso: qualis autem est sanguis circa caput, talem etiam esse & in toto verisimile est; quare tum maximè biliosum esse est necessarium: si ergo & in toto tum biliosus est, ergo & vrinam tum maximè tingere debet; & sic non est ratio, cur vrina in phrenitide sit alba, quantum sc. est ex parte phrenitidis, sed hoc aliquando contingit ratione cruditis & debilitatis stomachi, quæ tum phrenitidi potest esse coniuncta. Sed neque etiam potest dici obstructionem in ductibus vrinæ eam reddere albam, quæ sc. propter obstructionem bilis retineatur; in pluribus enim obstructionibus vrina non est alba, imò in obstructionibus hepatis & venarum vrina è contra videtur valde tincta: quòd porro in obstructione renum à calculo non idèd sit alba, quòd bilis ibi retineatur, probatur: quia bilis permiscetur vrinæ ante aduentum ejus ad renes, sc. in venis &c. ergo; primum vt est ei mixta, mox colorem suum ei impertit, vnde etsi bilis retineretur propter renum obstructionem, adhuc tamen vrina propterea non esset alba, quia colorem, quo prius est imbuta, non deponet; color enim cum sit accidens nec locum occupet, non potest per obstructionem excludi; postquam enim semel bilis vrinæ fuerit permixta, colore ejus ita est vrinæ communicatus & intrinsecatus, vt etiamsi bilis tota ab ea secerneretur, color tamen in vrinâ remaneret, sic si quis crocum in aquam projiceret, & illam postea per subtile cribrum colaret, crocus quidem retineretur à cribro, aqua tamen, quæ transflueret, non ita fieret alba, sed remaneret colorata: sed nec etiam bilis propter obstructionem retineri potest; etenim bilis est substantiæ tenuissimæ; quare vel ipsa tota vel saltem aliqua portio ejus etiam poterit per obstructos renes transmitti. *Probatur*: nam si vrina naturalis secundum alios tingeretur flauedine ab admixtâ bile, vtique illud bilis quod eam tingit perparum esse deberet; nam cum vrina naturalis sit tenuis & valde clara, necesse est bilem, quæ ei est admixta, esse paucissimam; nam aliqui esset turbida & crassa; si ergo quàm minimum bilis eam tingere posset, quomodo in obstructione illud minimum, quòd non est glutinosum neque adhærens, cum vrinâ dissolutum non transflueret, vt vrinam valeat colorare? itaque iudico in illis affectibus vrinam non esse albam ob absentiam bilis, sed quia contingere potest, vt in illis & cruditas & stomachi debilitas adsit, quæ vrinam reddunt albam & crudam; & idèd in illis morbis non semper sed aliquando tantum vrina est alba. Quòd au-

tem in nephritide sæpissimè est alba, ratio est, quia in eâ stomachus semper in consensum trahitur & debilitatur, ut quotidiana docet experientia; nam nephritici semper habent stomachum debilem, & multum vomunt, nihil retinent, & vomunt semper multam pituitam instar albuminis oui; quod signum est eorum stomachum esse debilem & adesse semper cruditatem, à quibus mirum non est urinam crudam albamque reddi. Vnde concludo, non esse in nephritide urinam albam propter obstructionem & absentiam bilis, sed propter stomachi cruditatem. Cognitis itaque causis faciliè nunc intelligitur, quid urina alba indicet: Dico itaque indicare duo primariè & per se, sc. aut facultatis caloris, coctionisque imbecillitatem, aut alicuius humoris albi admixtionem, addite etiam, si libet, secundum opinionem communem, vel obstructionem, vel bilis sursum ascensum. Si urina est alba cum tenuitate habens colorem aqueum, tunc si simul est parùm turbida & expers splendoris, si simul redditur pauca & cum difficultate, indicat obstructionem, & præcipuè renum à calculo, maximè si alia adhuc simul signa calculi renum adsint: nam colatura facit quidem tenuem, sed non dat splendorem, sed quandam obscuritatem, quam contrahit ab humoribus obstructuentibus; si non alia adsint signa calculi, sed urina sit tenuis cum aliquâ perspicuitate & splendore sicut vinum Rhenanum splendens, tum indicat primò & per se in hepate malam concoctionem & cruditatem; splendor enim ille est argumentum, calorem in urinam exisse; & quòd ipsa sit alba indicat ipsum eam parùm alterasse: prout ergo splendor est major & calor intensior, indicat concoctionem meliorem. Verùm quia mala concoctio potest fieri vel vitio caloris seu agentis vel vitio objecti seu alimenti, idèd talis urina non necessariò indicat debilitatem caloris, sed potest etiam indicare errorem ex parte objecti; si ergo alicui, cui urina semper solet esse laudabilis & colorata extra ordinem fiat alba & tenuis, nec alia signa adsint essentialis stomachi debilitatis, & præcesserit crapula, vel comestio ciborum crudorum, vel potatio aquæ crudæ seu thermalis, tunc indicat quandam malam concoctionem seu cruditatem, sed quæ non sit orta vitio facultatis aut caloris naturalis, sed objecti seu alimenti. Si non præcesserit error in victu, tunc vel stomachi vel hepatis, calorisque nativi debilitatem arguit; & si diu talis permanet, vel cachexiam, vel hydropem minatur. Quia autem calor potest debilitari à variis causis, idèd talis urina consecutiue causas illas indicare quoque potest, à quibus calor nativus sic potuit debilitari: si in principiis febrium talis apparet, indicat nativum calorem à febrili opprimi, sed non est tamen tunc adhuc valde mala: si in augmento tunc indicat calorem nativum necdum aggressum esse humoris morbifici coctionem; & tunc est mala, quia tunc non deberet esse alba & tenuis, sed crassa, quia tunc deberet illius pars aliqua cum urina excerni, à quâ ipsa deberet fieri crassa & turbida: si talis apparet post incediam, magnas vigilias, curas, resolutum esse ab

eis calorem natium indicat. Si vrina est alba crassa & obscura, primò & per se significat ei admixtam esse materiam albam, vt pituitam, semen, pus, &c. Si ergo æger laborat Gonorrhæâ indicat admixtionem feminis; si simul est fetida, pus indicatur; aut si aliter cognoscitur pus esse id, quod est in vrinâ; tunc si pus est exiguum & minùs exactè vrinæ permixtum, sic vt statim in vrinâ substat & fundum petat, indicat vlcus esse in renibus & vesicâ, maximè si alia quoque eius signa concurrant, vt si dolor in eorum regione percipiatur, aut præcesserit sanguinis mictio, aut calculus adsit. Si non est in illis partibus vlcus, & pus sit copiosum & magis exactè vrinæ permixtum, indicat alicubi abscessum, seu in renibus, liene, hepate, mesenterio vel pulmone; ab omnibus enim illis partibus potest pus ad vrinam vergere; & hoc maximè indicat, si aliæ quoque phlegmones in aliquibus partibus prægressæ signa apparuerint, & tempus ferè sit, quo illa suppuratio debeat esse absoluta. Si vrina est alba & crassa ab admixtâ pituitâ, poterit indicare cruditatem & malam concoctionem, & debilem calorem, & multam generari pituitam quæ vrinæ permisceatur; magis hoc indicabit, si circa stomachum dolor aliquis sentiatur, & alia cruditatis signa adsint; verùm etsi talis vrina indicet cruditatem, non tamen indicat tantam, quantam tenuis & alba; nam tenuis & alba indicat cruditatem omnimodam, & vrinam vi quadam esse alteratam, & ne quidem eò vsque concoctionem procedere, vt ad multam pituitosi humoris generationem perueniatur. Alba autem & crassa indicat saltem concoctionem fieri, & humores generari, sed multos tamen præter solitum pituitosos. Ex quo patet cruditatem ab vtraque vrinâ sc. albâ, tenui ac perspicuâ, & etiam albâ & crassâ indicari; sed maiorem & certius ab illa, minorem & incertius, quia vrina alba & crassa potest multa alia indicare præter cruditatem; alba verò & tenuis non ita: alba ergo & crassa, potest indicare cruditatē & debile calorem, sed non necessariò; nam potest etiam indicare alias causas admixtionis pituitæ, vel indicat sanguinem venarum multum esse pituitosum, vel pituitam à capite vel aliis partibus casualiter excerni, vel obstructions aliquas antiquas à pituitoso humore factas solui, vel plurimam pituitam in vesica congregari, quæ cum vrina expellitur. Quia porrò aliqui dicunt albam vrinam aliquando causari propter absentiam bilis, quod supra negatum est; idèò secundum eos vrina alba & tenuis illam bilis absentiam indicare potest; & sic si in phrenitide talis appareat secundum eorum doctrinam, indicabit bilem supernas partes petere, & tunc erit malum signum; si non adsit phrenitis, nec vrina talis euadit à cruditate & diu talis perseverat, erit signum obstructionis felliculi fellis.

Sub vrinâ flauâ comprehendo omnes colores, qui supra album sunt vsque ad rubedinem, qui omnes flauï quidem sunt, differunt tamen secundum magis & minùs: sub hac enim differentiâ comprehendo pallidam, spiceam, auream, rufam, croceam, fuscâ. Pallida est, quæ incipit ex albedine emergere ad flauedinem, adeò vt magis flaua quàm alba

dici possit: spicea est quæ iam est verè flaua, nec quicquam ampliùs albedinis habet, & habet colorem instar straminis, vnde & spicea dicitur, talis fluedo autem adhuc est diluta: aurea est quæ habet flauedinem perfectam sicut optimum aurum, & talis propriè vocatur flaua. Rufa in idem incidit, sed habet potiùs flauedinem quandam obscuram: Crocea est, quæ habet flauedinem valde intensam nigricantem cum obscuritate, quæ non est fluedo aurea aut splens, sed obscura, qualis esset si aqua tingeretur maximâ croci quantitate. Vrina fusca est, quæ incipit à fluedine ad rubedinem declinare, sic vt nescias an flauam rubramne dicas; talis est vini Hispanici fusci ac intensè colorati, & sicut rubra cereuisia bene defæcata. Hi colores habent magis & minus; & sic aliqui vocantur subspecies, subaurei, subfusci, &c. Vrina hominis sani est perspicua vel flaua propriè dicta, id est, aurea: sed quia sanitas habet latitudinem, idè hominis optimè sani & optimum habentis temperamentum ac in iuuenili ætate constituti vrina est perspicua, clara, & flaua; sed sub ætate virili vrina est aurea: in pueris, mulieribus, senibus, complexionè pituitosâ præditis vrina est spicea vel subaurea. Causæ vrinæ flauæ sunt etiam duæ: calor, temperamentum, concoctio vel admixtus humor. Eam tingentia vel sunt externa vel interna. Externa sunt Rhabarbarum, crocus, myrrha, glycyrrhiza, radix alcannæ, cassia; quando enim talia pridie sunt assumpta, vrina redditur præter ordinem flaua. Internæ sunt humores; illi autem sunt vel bilis flaua, vel adusta, pro quâ diuersitate etiam vrinæ colores variantur. Spicea, aurea, flaua causantur à solo calore vrinam concoquente; & idè tales vrinæ specie sunt tenues tenuitate mediocri, id est, non crassæ aut turbatæ, sed cum perspicuitate fuscâ: vel à solo calore febrili, vel etiam interdum ab admixtis humoribus biliosis. Crocea solùm fit ab admixto humore bilioso; & idè talis semper est crassâ & obscura sicut vrina Ictericorum. Bilis admiscetur vrinæ vel in Ictero, & idè Ictericorum vrinæ sunt valde crocæ; vel in declinationibus morborum biliosorum, vt febrium continuarum & inflammationum, in quibus biliosus humor criticè vrinæ permiscetur & cum eâ expellitur agente naturâ. Crocæ vrinæ videntur ferè esse nigricantes, sed in circulo ac coronâ insignis illa fluedo maximè relucet. Vrina fusca causatur vel ab admixtis humoribus biliosis adustis, qui à naturâ expelluntur, vel à calore febrili in corpore agitantur, vel à solo febrili calore nimis aucto, vt dixi: si ab admixtis humoribus, tunc simul est crassâ & obscura, non aliter, quàm si fuliginis aliquid in eâ esset dissolutum: si à solo calore febrili nimis aucto talis euaserit, tunc est splens & ignea cum perspicuitate & minimè crassâ. Vrina itaque spicea, flaua, perspicua splens indicat bonitatem caloris natui, bonam coctionem & sanitatem. Flauo cum obscuritate, præcipuè si sit tinctiua fluedo, significat humorem biliosum à naturâ expelli, & sic indicat vel multitudinem eius & abundantiam in corpore naturam ad expulsionem irritantem, vel febrium bilio-

farum declinationem, in quâ bilis criticè expellitur; vel bilem in corpore agitari & turgere, vel Icterus adesse, vel mox futurum esse, vel si nihil illorum fiat, si alia signa non correfpondeant, faltem bilem cafualiter à naturâ expelli. Rubræ urinae etiam duæ funt caufæ; vel calor excedens vel fanguis admixtus; etenim præ nimio calore in febribus urinae aliquando funt ita rubræ, vt acquirant, ferè colorem fanguinis; tales funt perfpicuæ & claræ; nam fi non effent claræ, non haberent tantam rubedinem. Aliæ funt rubræ à fanguine admixto: etfi autem urinae, quæ rubræ funt ab excedente calore, funt valde rubræ, eft tamen alia rubedo quàm fit fanguinea, & quifque poterit facilè dignofcere vifu, an fit rubedo ab admixto fanguine nec ne: nam quæ eft à calore, eft rubedo perfpicua, & fplendens cum quadam fufcitudine coniuncta: at rubedo à fanguine eft cum opacitate & craffitie & fine fplendore, eftque rubedo abfoluta. Eft & alia diftinctio: quia rubra à calore, etfi aliquo tempore fit quieta, tamen manet & in partibus fupernis & infernis æquè rubra; quæ verò rubra eft, à fanguine admixto, fi aliquantum temporis fuccedat, euadit dilucidioris coloris in parte fupernâ, intensioris verò in infernis, eò quòd in illa rubrâ fubftantia fanguinis fubfidat & fundum petat; in rubrâ verò à calore nihil eft quod poffit fubfidere. Hæc rubedo à fanguine dicitur fanguinea: fanguinea ergo rubedo eft à fanguine admixto: talis fanguinea urina eft dilutiffima rubra, ac fi magnæ aquarum quantitati aliquot guttæ fanguinæ admifcerentur; alia eft manifeltiffima rubra, & manifeltum fanguinis colorem repræfentans, & talis dicitur cruenta. Sanguis admifcetur urinae vel propter debilitatem facultatis retentricis, vel debilitatem ferium à fanguine feparantis, vel debilitatem renum, vel anaftomofim venarum; vel fi eft planè rubra, ab vlcere vulnere aut rupturâ, quæ facta funt à præiio nimio motu, vel cafu, vel calculo vel magno renum calore fanguinem attenuante & fundente. Urina rubra, quæ non eft fanguinea, indicat febrem & exceffum caloris. Sanguinea per fe non indicat fuper temperamentum ac bonam malâmve coctionem, fed primò & per fe indicat admixtum fanguinem & confequenter omnes caufas, ob quas talis fanguis poteft effe permixtus. Si urina eft fubrubra & diluti coloris, indicat debilitatem renum & imbecillitatem retentricis feu feparatricis: poteft etiam indicare malam fanguificationem factam, adeoque fanguinem effe valde ferosum. Si eft cruenta vel indicat cafum aut rupturam à nimio motu, vel vulnus, vel vlcus, vel calculum, qui afperitate fuâ venas atterit & fanguinem exire facit, vel magnam laxitatem venarum ad renestendentium, vel fanguinis acrimoniam, quæ venas exedat. Notand. quòd admixtus urinae fanguis non femper faciat urinam rubram & cruentam, fed aliquando facit ipfam nigram, ficut eft fuligo camini; & hoc eft quando fanguis urinae permixtus diu hæfit extra venas & computruit, tunc enim redditur niger.

Sub nigrâ urinâ comprehendo reliquos colores, viridem, liuidum, &c. hæc urina caufatur tantum ab vnâ caufâ fynecticâ, nempe admixtione humoris;

humoris; temperamentum aut color per se sola tales vrinas causare non possunt, & idè tales vrinæ etiam nunquam sunt perspicuæ, sed semper crassæ, turbatæ, obscuræ; quia sc. tales fiunt ab humoribus crassis ac nigricantibus admixtis, qui vt crassam ita & obscuram necessariò reddunt vrinam. Aliqui dicunt vrinam posse euadere nigram sine admixtione humoris nigri per solam caloris natui extinctionem; nam sicut externa membra à frigore, & reliqua omnia à gangrænâ liuida & nigra euadunt, èd quod spiritus & calor qui partibus illis splendorem tribuunt, extinguantur, ita putant fieri, vt etiam vrina euadat nigra per solam spirituum ac caloris natui extinctionem. Verùm ita mihi non videtur; nam quæ extra corpus nigrescunt non possunt nigrescere nisi à summo frigore; quare etiam vrina non possit nigrescere nisi à summo & actuali frigore; at in homine viuente non potest dari illud summum & actuale frigus; quare nec vrina in ipso nigro esse potest. 2. quia in ipsis mortuis vrina, quæ in vesicâ remansit, non est nigra; in eis tamen & spiritus omninò sunt extincti. 3. quia quæ sunt euaporabilia, quando à frigore condensantur, non fiunt nigra sed alba, vt patet in aquâ; cùm ergo vrina aquea & euaporabilis, potiùs à nimio frigore deberet fieri alba. 4. quia nunquam videmus vrinam, quæ à frigore extra corpus est incrassata, aut tam diu stetit, donec omnis calor & spiritus exhalauerint, videmus nigram euadere. Aliqui contra putant vrinam posse nigram euadere à solo caloris excessu vrinam comburentem; sicut carbonem & pix fiunt nigra à summâ vstione: Verùm hoc etiam est falsum; nam quando calor denigrat tantùm facit id in iis, in quibus omne humidum exiccat, vt in carbonibus; aqua autem & humida nunquam sic denigrat: cùm ergo vrina sit tota aquea, & calor in corpore viuente nunquam sit tantus, vt posset carbonizare, non potest dici vrinam ab eo fieri nigram: adde quòd sic in omnibus febribus ardentibus vrina deberet euadere nigra, quod tamen est falsum. Quapropter concludere possumus semper vrinæ nigredinem fieri ab admixtione materiæ alicuius tinctis; quod admixtum vrinæ eam nigram facit, vel sunt externa assumpta vel interni humores: externa, quia si niger aliquis potus assumere-tur posset vrina exinde euadere nigra: sic scribit Mercurialis se esse expertum, quòd cum clysteres ex solâ sapâ ægris præscripsisset, vrinas exinde nigras factas fuisse; sic scribunt Auicennas & Rhases, si quis oblinat corpus fructu Alcannæ, id est, ligustri albi, quod flores & fructus nigros fert, vrinas reddi nigras. Interni humores nigram facientes vrinam sunt varij: quia autem sub vrinâ nigrâ, vt supra, etiam viridem comprehendimus; dico, quòd viridis vrina, quæ habet viriditatem nigricantem & obscuram, contingat ab admixtâ bile porracea, Isatode & æruginosa; tales enim vrinæ admixtæ faciunt eam crassam, viridem, & nigricantem; dico viridem nigram, quia aliquando vrina alba seu aquea & cruda videtur aliquid habere viriditatis, sicut vinum Rhenanum, sed de tali viriditate hic non loquimur; nam illa est viriditas aquea, & continetur

non sub colore nigro, sed albo & aqueo, nos verò hic loquimur de urina crassa nigricante, quæ in circumferentiâ sui seu coronâ ostendat viriditatem, quæ est sicut ius caulium rubrorum. Humores qui liuidam & nigram faciunt urinam, sunt sanguis, melancholia naturalis, & melancholia ac bilis adusta: sanguis qui urinam nigram facit, est, qui intus diu fuit extrauenatus, & in grunum concretus & incepit putrescere; talis cum urinae admiscetur, reddit eam nigram; nam alioqui sanguis qui recens est, & adhuc liquidus, facit rubram. Melancholia naturalis aliquando potest urinae admisceri, & in iis qui valde melancholicum sanguinem habent, aut laborant obstructione lienis, propter quam coniungit Melancholicam non recipi in lienem, sed ad renes regurgitare, & cum urina expelli; sicut contingit in æquato nigro, aut suppressione hæmorrhoidum, aut in habentibus lienem tumidum ac plenum melancholiâ; vel etiam in declinationibus quartanarum, quando natura causam morificam, id est, melancholicum humorem expellit; in iis enim contingit & alui fæces & urinas aliquando nigras euadere. Adusti humores & flava bilis superassata, & adusta ac nigra miscentur urinae in acutis & ardentibus febribus, carbunculis, &c. Urinae omnes virides, liuidæ, nigrae sunt suspectæ & raro bonæ. Dico, raro, quia aliquando possunt esse bonæ, ut in declinationibus quartanarum, quando natura causam morificam criticè expellit, & sic in declinationibus talibus urinae nigrae sunt morbi solutio: aliàs urina nigra malum significat; nam si est nigra à sanguine admixto, ut post ictum, casum ex alto, &c. indicat internam læsionem, sanguinem intus collectum esse & putrescere, quod est malum; periculum enim adfert inflammationis, abscessus, vlcus, febris, & mortis; non est tamen talis urina necessariò lætalis, ut aliqui scribunt: si est nigra ab admixtione melancholici naturalis, si talis est in declinatione febrium quartanarum, mala non est, sed si est nigra ab admixtâ bile adustâ aut atra, & ab intenso calore; ut si talis appareat in febribus acutis, in carbunculo, in causo, febribus pestilentialibus, tunc est signum lætale; indicat enim immensum calorem febrilem, & nullam fieri coctionem; sed naturam à causâ morificâ superari, & tum præcipuè pessima est, si nigra facta est per commutationem ex rubrâ & viridi; quia tunc certò talis maximum incendium significat. Urina viridis etiam est mala, sicut nigra, indicat enim etiam incendium magnum, acutam febrem, & abundare in corpore; morbiq; causam esse bilem æruginosam, porraceam & Isarodem, quæ pessimæ humorum species sunt.

§. IV.

De differentiis urinarum ab odore.

Sumptâ ab odoribus differentiâ, urina interdum est inodora, interdum

Vu

dum

dum fœtida, interdum odorata, id est, habens bonum odorem, suauiorē saltem odorem, quā vrina ordinaria aut hominis sanitalia est odorata odore naturali vrinæ; talis enim odor etsi non sit bonus, non est tamen ingratus aut fœtidus. Vrinæ inodoræ causa est caloris natui imbecillitas & mala concoctio, quæ cum non perfectè concoquit vrinam, non dat etiam ei eam qualitatem, quæ sequitur essentiam & perfectionem naturalem eius, sed relinquat eam in suo esse aquæ, quæ caret omni odore, & tunc vrina non tantum est inodora, sed etiam sine colore ob eandem causam. Odorata vrina fit vel ab externis assumptis vel à principio interno ab externis, quia experientia docet, quod si therebinthina assumatur, vrina ab eâ reddatur odorata odore violæ. Quæ est odorata odore naturali vrinæ, causatur à bonâ sanitate, calore nativo vegeto & faciente optimam concoctionem ac sanguinem, & à sanguine non habente in se prauos corruptos ac putridos humores. Fœtidæ vrinæ est vna tantum causa synœtica, sc. materia fœtida admixta, quæ fit vel ab externis causis vel humoribus internis. Dico, tantum esse vnam causam synœticam eius; nam calor siue excedens siue deficiens per se & vt causa synœtica non facit vrinam fœtidam, sed tantum quat. quaquā ratione causa esse potest, vt vel fœtidi humores in corpore generentur, vel vrinæ misceantur. Est tamen inter fœtidas vrinās distinguendum: nam aliæ sunt verè & multum fœtidæ, aliæ solum malè olentes. Verè fœtidæ tantum fiunt ab admixtis fœtidis humoribus; malè verò olentes possunt etiam fieri vitio caloris; & tum meo iudicio magis fiunt à calore excedente. Aliqui dicant posse etiam fieri à calore imbecillo, quat. sc. ipse causa est, vt cruditates generentur, quæ cum fœteant admixtæ vrinæ reddunt eam malè olentem, sicut experientia docet, quod fæces alui, quo magis sunt cocti, eò minus fœtent; cum verò sunt crudæ & liquidæ fœtent magis. Verum id mihi non placet; videtur enim mihi oppositum in vrinâ contingere, nec puto calorem imbecillum aut humores simpliciter crudos (nisi putruerint) fœtidam vrinam facere posse; nam vt supra diximus & experientia docet, vrina incocta & quæ à debili murata est calore est inodora, & infra odorē medium ac naturalem; ergo ab eodē calore non potest fieri fœtida, 2. quia humores qui sunt crudi simpliciter, non fœtent; imò etiam sunt inodori; vt patet in piritu albuginē, quam sæpe euomunt debilem ventriculum habentes, & in muccis, qui per nares emunguntur, qui quò sunt liquidiores & crudiores magis sunt inodori; cum verò diutius retenti & excocti & crassiores facti fuerint, sunt fœtentiore. Verum à calore excedente potest vrina fieri malè oleus, quod probo: quia quando vrina nimis diu fuit in vesicâ retenta, fit crassa, & prauum acquirit odorem; hoc autem fit, quia per longam retentionem calor fuit nimis diu in eam operatus, & sic ratione caloris potest vrina esse malè olens. At vrina, quæ verè fœtida est, non fit nisi ab admixtâ materiâ. Externa assumpta, quæ vrinam reddunt fœtrentem, sunt anisum, allia, asparagus, &c. Interni humores sunt pus & putridi

putridi humores: sic in febris putridis ac pestilentibus, in quibus in venis humores putrescunt, percipiuntur urinae esse foetidae; sic etiam in vlcibus internis cum prava sanies urinae permiscetur. Sed queri potest, an semper pus urinae permixtum eam debeat semper reddere foetentem, hoc enim sciri est maximi momenti; nam saepe urina innatat materia quaedam alba, pultacea, de qua saepe dubitant Medici, an sit pus, aut tantum puita: ut autem hoc distinguant, dicunt si urina foeteat esse pus, si non foeteat, solum esse puitam, supponentes omnem urinam, cui est admixtum pus, necessarium debere foetere; quod si verò pus admisceri posset sine eo, quod urina fieret foetida, sequeretur quod Medici illi in tuo iudicio multum aberrarent. In hac dubitatione ego dico, pus urinae admixtum eam non necessarium reddere foetidam, sed aliquando solum grauius olentem; nam si pus est bene coctum album & aequale, & proveniens à partibus sanguineis sine ipsarum corruptelâ, tum urina non foetebit, etenim experientia docet pus optimum ab ulcere exiens atque apostematibus suppuratis erumpens non notabiliter foetere; quomodo ergo foetebit urina permixtum: proinde dico, si pus prodeat ab hepate, thorace, abscessibus suppuratis, à renibus, non necessarium foetere; facit quidem ipsum in urinâ odorem fortem, sed non valde foetidum: accedit, quod si quantitas puris est parva, non necessarium debet urinam reddere foetentem, quia multa aquositas permixta foetorem delet; sic res foetentes aquae impositae foetorem perdunt: sic in putridis febribus raro urina foetet, etsi aliquid putridi humoris ei sit admixtum. Sed pus procedens à vesicâ, foetidum est & valde foetentem reddit urinam, & per hoc dignoscitur, an pus in urinâ existens prodeat à renibus, an à vesica, quod illud, quod prodir à renibus, non foeteat; quod verò à vesicâ quàm maximè. Quoad iudicium itaque ab odore: Urina inodora significat cruditatem & malam coctionem; sed quia contingit urinam esse crudam & vitio caloris aut stomachi, & vitio porus, qui vel valde crudus ac frigidus est, vel nimia quantitate ingurgitatus, idè talis inodora & aquea urina vel indicat caloris debilitatem, vel vitium facultatis retentricis, quod urina non potuerit tam diu retineri, quousque porus esset exactè coctus, vel nimiam potus ingurgitationem: cum nec crapula praecessit, nec vitium ullum retentricis, nec assumptus sit antea potus thermalis, tunc verò debilitatem caloris indicat. Urina optimè olens indicat praesumptum aliquid, quod illam à proprietate talem reddere possit; vel peculiarem aliquam ægroti proprietatem: non enim credo illam indicare posse super corporis aut humorum dispositionem; nam non puto ullam posse humorum bonitatem tantam, quae possit urinam reddere odoratam; cum etiam maximè sani nunquam ægotantes, habeant urinam semper olentem odore communi urinae, qui non est odoratus sed fortis. Urina odorata odore naturali indicat bonam concoctionem, vegetum calorem, nusquam in viis urinae esse humores putridos, & massam sanguineam bene esse constitutam.

tam. Vrina putrida indicat putredinem humorum, vel sordidum vlcus, vel semiputridum sanguinem admixtum, vel cancrum seu vesicæ seu colli vteri humorem. Si fœtida est vrina cum sedimento albo puri simili, indicat pus esse & saniem in vrinâ, eamque prauam & à putrido & sordido vlcere aut abscessu; si enim pus optimum esset, vrina non fœteret; et si autem fœtida cum tali sedimento pus indicet, non tamen è contra non fœtida indicat pus non esse.

De differentiis à sapore nihil tracto, quia eas Medicus non cognoscit; sufficiat dicere vrinam naturalem esse salisam, morbosam verò posse habere diuersos sapes; nam quæ est insipida, sicut & inodora, à debili calore & mala coctione causatur, & illa indicat; quæ amara est, indicat admixtam bilem, acida melancholiam.

§. V.

Differentia à sono.

Vrina sonora, quæ quassata vel mixta sonum clarum & acutum edit & strepitum sicut aqua, causatur ab vrinæ tenuitate & aqueâ naturâ; quia aqua concussâ acutum sonum edit. Talis vrina per se primò nihil indicat nisi substantiæ suæ tenuitatem; quia autem illa tenuitas fit vel ab imbecillo calore, vel moderato, vel etiam intenso; idè talis vrina nihil indicat super statum caloris aut coctionis; & quia tenuitas non est nisi cum absentia humorum, idè talis vrina indicat nullos humores crassos vrinæ esse permixtos. Vrina verò soni expert, quæ quassata vix sonum aut non nisi grauem edit sicut puls aut oleum, causatur, vel quia ipsa est crassâ in substantiâ suâ; vel quia crassi & visceri humores ei admiscuntur, vel pinguedo aliqua aut partium colliquamentum. Talis enim vrina indicat crassitiem suæ substantiæ: si simul est obscura indicat humorem admixtum: si pinguedo innat & colorem habet fuscum, & crassâ sit cum aliquâ perspicuitate vt lixiuium, & quassata percipiatur grauis, quæque difficulter moueatur & sine sono, indicat colliquationem totius vel renum.

§. VI.

Differentia à Quantitate.

Multa vrina causatur non primò aut per se à calore & temperamento vt causâ synecticâ, sed tantùm ab admixtione multæ materiæ; caloris status potest quidem causa esse, vt vrina fiat vel multa vel pauca, sed tantùm per accidens, & vt causa mediata, quæ scilicet est causa vt vel plus vel minus materiæ serosæ ei adiungatur. Quod igitur admixtum vrinæ eam copiosam reddit, est vel potus externus assumptus, vel multæ res liquidæ,

liquidæ, aut crudi fructus, aliaque quæ multam aquosam generant humiditatem; vel est admixtum serum sanguineum; si enim vnâ vice plus feri à venis secedat ac vrinæ misceatur, quàm altera, fiet vrina solito copiosior: vel est materia pituitosa, quæ à calore funditur & cum vrinâ expellitur; vel est colliquatio: pinguedo enim partium colliquata sæpè cum vrinâ exit, & sic facit eam copiosiore. Et hæ sunt causæ synecticæ. Causæ remotæ sunt, quæ quaquâ ratione sunt causæ, vt illæ humiditates cum vrinâ permisceantur, tales sunt medicamenta diuretica assumpta, quæ serum à sanguine separant, & ad vias vrinarias deducendi vim habent: est quoque tempus morbi; sic in declinationibus contingit vrinam fieri multam, præcipuè in declinationibus febrium quotidianarum, quæ tum natura criticè materiam morbificam expellit & ad vias vrinarias transmittit; & tales vrinæ vocantur criticæ: sunt quoque inter illas causas retentæ aliæ euacuationes, & præcipuè aluo suppressâ: tum enim omnis humiditas quæ est in deiectionibus conuertitur ad vias vrinæ, vnde & Hippocrates multam mictionem noctu factam paruum deiectionem indicare. Certi etiam morbi sunt causa eius differentie, vt renum caliditas, quæ magnam feri quantitatem ad se trahit; obstructionem quoque quatenus sit vt per eas vrina, quæ antea diu fuit suppressa, obstructione solutâ impetu prorumpat & copiosiore reddat vrinam: febres etiam acutæ & ardentes, quæ, causant interdum membrorum colliquationem: hydrops, quæ, interdum contingit, vt serosa & pituitosa substantia, antea in membris vel cavitatibus abdominis retenta, viâ factâ, impetu ad vrinarios ductus prorumpat. Causa vrinæ paucæ synectica est contraria, sc. abscentia feri & humiditatum aliarum ab vrinâ: eius variæ etiam sunt causæ; interdum est renum & vreterum obstructio, ob quam vrina retinetur; hinc in calculosis ac nephriticis paucâ redditur vrina. Prægressi etiam magni sudores & alui fluxus; tunc enim serosa materia, quæ aliàs ad renes conuerteretur, deriuatur ad habitum corporis & intestina. Hydropes etiam; nam hydropici pleamque valde parum vrinæ reddunt; quod fit quia serum antequam à renibus trahatur, per oscula venarum, per fissum iecur, aut renes, aut per aliquod in viis vrinæ vlnusculum seu foramen in corporis habitum aut cavitatem ventris influit. Labores etiam & inedia & febres ardentes prægressæ, quæ, serum sanguinis consumunt & exiccant. Huc referri etiam potest delirium, quia phrenitici sæpe parum mingunt, quod præ delirio mingere obliuiscantur; si etiam vis vesicæ expultrix lædatur, aut vesica præ paralyfi sensu priuata non sentiat se copiâ vrinæ grauari, retinetur vrina & fit paucæ. Verùm quæ sint causæ suppressæ vrinæ latius patet apud Practicos, qui de Ischuriâ tractant. Multa ergo vrina omnes illas causas indicat; à quibus potest causari. In declinationibus febrium, si vrinæ procedant multæ & crassæ, præsertim quotidianarum, bonum signum est; indicium enim est illas criticas esse, & per eas morbum solutum iri. Dico, si simul sint crassæ; quia hoc arguit humores morbifi-

cos ei esse admixtos, & sic ipsam verè esse criticam. Si vrinæ ante fuerint paucae, & postea subito fiant multæ, bonum est, indicium enim est fuisse antea obstructionem & ab illa urinam fuisse retentam, iam verò cum copiosis vrinis solui: in febris ardentibus multas reddi urinas, malum est, nisi hoc sit in declinatione & sint critica; nam aliàs indicant præ nimio calore sanguinem colliquari, vnde serum cum vrinâ secernatur; vel ipsamet etiam membra colliquari, & hoc tunc si vrina simul sit rubra & pinguedinem habeat innatantem, & sit oleosa. Interdum vrinæ multæ arguunt calorem renum; & tunc vrinæ erunt tinctæ, & dolor & calor circa renes sentietur, & vrina erit mordax, & cum arenulis: si vrina est multa, alba & tenuis indicat vel crapulam vel vsum aquarum thermalium, aliàs vel diureticum assumptum, vel alias suas causas. Vrina pauca indicat vel magnum calorem eam consumentem, vt si adsint ardentes febres; vel adesse obstructionem in renibus aut vesicâ, ob quam retineatur, si sc. suspicio adsit calculi, aut dolor in renibus vel vesicâ sentiatur; vel indicat urinam aliò conuerti, vt si venter & pedes incipiant tumere, & tunc est indicium futuri hydropis; vel aliter indicat aut diarrhæam aut prægressos sudores. Vnde patet, quòd omnis vrina longè infra quantitatem assumpti potus mixta, semper malum indicat.

§. VII.

De differentiâ urinarum à Contentis.

Contenta, quæ apparent in vrinis, alia sunt secundum naturam, alia tota genere contra naturam: secundum naturam sunt nubecula, suspensum & hypostasis. Contra naturam sunt crassamentum, pus, pinguedo, sanguis, pili, vermes, carunculae, squammæ, furfures, bullæ, corona, &c. primum agemus de contento naturali, quod siue natiet in summo, & sit nubecula; siue in medio & sit suspensum; siue in fundo, & sit hypostasis; omnia vocabo generali nomine sedimenti. Vt autem sciatur, quid tale vrinæ contentum indicet, necessarium primum est scire, quid illud contentum seu sedimentum sit, vbi generetur, & à quâ causâ fiat. Queritur itaque primum quid sit, & vbi generetur. Circa hanc rem variae sunt Medicorum opiniones. Sciendum itaque, quòd sedimentum appareat in vrinis & sanorum & ægrorum. Est autem magna dubitatio, an vtrumque illud sedimentum sit vnum; & an ex eadem materiâ & in eodem loco generetur, & an vtrumque sit essentialiter vnum, an verò differat: aliqui enim dicunt esse vnum, aliqui diuersa. Nos pro maiori claritate primum inquiramus, quid sit sedimentum sanorum, deinde quid sit sedimentum ægrorum. Aliqui dixerunt sedimentum ægrorum esse partem humoris putridi, quæ sit concocta, & à naturâ cum vrinâ expulsa. Sit itaque primum hoc certum, quòd sedimentum sanorum non possit

possit esse pars humoris alicuius putridi; nam in optimè sanis apparet; in talibus autem nulla subest causa morbifica, aut humor putridus, sed sedimentum sanorum debet esse aliquid secundum naturam, quod in ordinariâ coctione naturali generatur & urinæ miscetur, eo quod in omni urinâ sanâ inueniatur, & quouis tempore & post omnem coctionem cum urinâ excernitur. Quid autem illud sit est dubium: Aliqui putauerunt sedimentum hoc esse quandam partem sanguinis tenuiorem & subtiliorem, quæ incepit à partibus solidis conuerti; & quia solidæ partes dealbant, incepta sit dealbari, & cuius pars aliqua sic cum urinâ abluatur: sed hæc sententia paucos habet sectatores. Aliqui putant esse partem feri crassiorem contractam ex mictione feri cum aliis alimentis tempore coctionis; sic vt in ventriculo aliquid chyli, in hepate & venis aliquid pituitæ, bilis &c. remanserit ei permixtum, quod non potuit tam exactè ab eâ separari: Verùm hæc opinio habet difficultatem, quia si hoc ita esset, videtur quod sedimentum deberet potius esse rubrum, aut nigrum, aut flauum, quàm album; quia urinæ debuisset tam bene inò magis remansisse permixta portio aliqua humoris colorati, vt sanguinis, quàm humoris albi; sed dici posset, quod urinæ remanserint permixtæ diuersæ diuersorum humorum portiones, sed quod urinâ postea perficiatur in renibus, vtereribus, & vesicæ, & ab iis portiones illæ diuersi coloris coquantur, attenuentur & conuertantur in eiusmodi albam substantiam sedimenti; quod videtur etiam confirmari, quia serum quod separatur in pelui ab abstracto sanguine, & quod è ventre asciticorum educitur, non est ita plane clarum & coctum, sed habet adhuc obscurum colorem, & si subsederit, habet crassamentum rubrum nigricans, &c. Hæc opinio non videtur mihi à ratione valde aliena, sed patitur difficultates; quia tunc sedimentum in urinâ non posset indicare super bonam aut malam coctionem aut cruditatem; atqui tam longâ omnium ætate est compertum sedimentum indicare cruditates, & in otiosis, frigidis, crassos crudosque cibos comedentibus, in crapulosis debilem stomachum habentibus, plus crassiusque reperiri; ex qua videtur ipsum debere esse aliquod crudum, indigestum, superabundans, ab imperfectâ coctione relictum, quod non potuit à calore coquente superari. Sit ergo conclusum sedimentum sanorum esse aliquam reliquam alimenti crudam, quæ non potuit à calore coquente superari, quæ est excrementum crudum coctionum, quæ cum urinâ eluitur, & cum eadem expellitur. *Probat*ur 1. quia in corporibus absolute sanis, in quibus non est succus crudus, non reperitur; in omnibus verò in quibus viget aliqua cruditas reperitur. 2. in calidis & siccis corporibus, in inediâ, laboribus, vsu optimorum ciborum non multum crudi aut superflui generantium non reperitur. 3. multum sedimentum in sanis semper omnino ab omnibus medicis fuit habitum indicium cruditatis, & cum præcedens victus ratio fuit immoderata, aut ciborum superantium vim caloris naturalis, seu quando non est facta perfecta concoctio, tunc semper

in urina est multum sedimenti, eo quod tum multum productum sit cruditatis. 4. in morbis pituitosis, in hominibus phlegmaticis semper in urinis reperitur copia sedimenti, in biliosis vero febribus, hominibus cholericis, calidis siccis, quàm minimum. *Dicit* aliquis; sedimentum in urinis indicat coctionem & est signum bonum; ergo non potest esse excrementum crudum indigestum; quia quod est crudum & excrementosum debet indicare cruditatem, & non potest indicare bonam coctionem; quod enim est malum non potest indicare nisi malam causam. *Resp.* Sedimentum, cum sit quid crudum, indicare esse aliquid quod non est superatum à coctione; sed tale aliquid esse contingere potest vel vitio alimententi, quod naturâ suâ est insuperabile, & tunc sedimentum non indicat nisi fuisse in alimento aliquas partes crudas & insuperabiles, & tunc non indicare simpliciter cruditatem aut defectum concoctionis, indicare autem è contrâ per hoc bonam coctionem; quod illud, quod naturâ suâ est crudum sit à calore adhuc coctum & attenuatum, quantum concoquibile & attenuabile est. Posito ergo quod sedimentum sit aliqua cruditas, quæri potest, qualis cruditas sit, & cuius alimententi & coctionis, an chyli, an sanguinis, an verò humorum secundariorum, id est, an sit excrementum crudum primæ, secundæ aut tertiæ coctionis. Aliqui dixerunt esse quid crudum tertiæ coctionis sientis in singulis membris, id est, esse aliquid quod fuit in tertiâ coctione alteratum, sed quia fuit nimis crudum, non potuit in eâ perfectè digeri, aut in membri substantiam conuertere. Et hoc probant ex eo, quod si esset excrementum crudum & indigestum chyli aut sanguinis, & non tertiæ coctionis, deberet esse multò copiosius, quàm sit; quia chyli & massæ sanguinæ magna est moles, à quâ si decideret tale crudum, & urina permisceretur, deberet esse longè copiosius; quia in tam magna massâ deberet esse multo plus crudi. 2. quia sedimentum habet colorem album, atqui cum non habet à primâ coctione, ut pars chyli: nam etsi stomachus dealbet & chylus sit albus, tamen quia debet prius transire in hepar & subire coctionem eius, priusquam urina misceatur, deberet in hepate necessariò fieri rubrum: non etiam habet à secundâ coctione, quæ fit in hepate, nam, ut iam dixi, hepar non dealbat sed rubefacit. Si dicas tunc rubefacere, quando superat alimentum & conuertit illud, hoc autem sedimentum esse crudum, & non conuertere, & ita manere album. *Resp.* debere nihilominus necessariò aliquam acquisisse rubedinem; atqui illam non habet; ergo. Solidæ partes quia constant membranis, venis, nervis, arteriis, &c. habent naturam dealbandi alimentum. Ergo cum sedimentum quoque sit album, est verisimile ipsum esse portionem quandam crudam alimententi tertiæ coctionis, seu esse partem sanguinis crudam, non membrificatam: porro qui dixerunt ipsum esse crudum excrementum tertiæ coctionis adhuc variant: nam aliqui dixerunt ipsum esse cruditatem tertiæ concoctionis generalis sientis in omnibus membris seu in habitu corporis:

corporis : sed hoc non videtur verum , quia tunc sedimentum deberet esse multò copiosius. 2. quia tunc hoc excrementum crudum deberet esse extra venas ; nam extra venas fit tertia concoctio ; at si esset extra venas , non posset cum urinâ exire , sed deberet per habitum corporis excerni : nam quomodo illud crassum indigestum posset per insensibilia foramina venarum iterum ingredi ? hoc animaduertentes aliqui dicunt esse excrementum coctionis sientis in venis capillaribus : nam ibi inquit , iam incipit alimentum dealbari & persensescere aliquam , actionem partium solidarum , & aliquam recipere impressionem ab eis. At euasio est vana 3. quia natura non remittit crudum per eandem viam , per quam attrahit bonum alimentum ; at attrahit bonum alimentum per venas capillares in habitum corporis ; ergo per easdem venas capillares non remittit excrementum versus venas magnas ; quod fieri tamen deberet vt illud excrementum cum urinâ misceri possit. Aliqui vt hasce difficultates effugerent , dixerunt esse excrementum nutritionis alicuius particularis sientis in vno aliquo membro tantum , & non in toto ; & sic aliqui putarunt esse excrementum coctionis ipsiusmet venæ cauæ & arteriarum ; aliqui renum ; coctio enim quæ fit in substantiâ venæ cauæ ac renum , quaque venæ & renes nutriuntur , est coctio tertia , & sic probant : hoc excrementum cum sit album debet dealbari à partibus solidis & membranosis in tertiâ coctione ; at non à toto propter argumenta iam allata ; ergo à venâ cauâ vel à renibus. Probatur , quia venæ & arteriæ debent nutriri ; at de alimento earum debet restare aliquod reliquum indigesti ; nam in coctione est excrementum ; hoc autem non videtur per insensibilem expirationem posse expelli : ergo verisimile est elui & expelli sensibiliter per urinas in ipsis venis & arteriis contentas ; & hoc ipsum excrementum esse illud sedimentum quod in urinis apparer. Idem alij de renibus sic asserunt.

Verum sedimentum vniuersaliter non est excrementum tertiæ coctionis nec generalis nec particularis ; quapropter nec est excrementi venarum nec renum , nec etiam coctionis sientis in toto. Hoc probatur : quia sedimentum quod est in urinis sanorum compertum est iam tot seculis indicare concoctionem bonam aut malam , illam sc. quâ toti corpori concoquitur alimentum ; nempe quæ in stomacho , hepate & magnis venis fit , hoc supra est probatum , quia quando concoctio alimenti est adhuc in fieri in hepate aut ventriculo plus est in urinâ sedimenti , perfectâ verò minùs. 2. Qui se sentiunt cibo grauari , nec cum bene concoqui , plus habent sedimenti ; sic in frigidis crapulosis , otiosis , somno deditis , plura apparent sedimenta non aliâ ratione , quam quia in talibus vniuersalis alimenti coctio , sc. chylicatio & sanguificatio non perfectè fiunt ; Ergo sedimentum debet esse aliquod reliquum crudum illarum coctionum & non tertiæ , quæ fit vel in toto vel venis aut renibus. Probatur consequentiâ ; nam coctio peculiaris renum , vena-

rum, aut quæ sit in habitu, quid habet commune cum generali coctione alimenti vniuersalis? nunquid enim potest alimentum generale malè coqui, & peculiare illud venarum, renum, &c. bene? si quis hodie se nimio aut nimis crasso cibo repleuerit, cur postmodum vrina haberet multum sedimentum, si sedimentum generaretur in ipsâ rerum aut venarum substantiâ? non enim quia in hepate sit mala alimenti concoctio, idè plus crudi generabitur in coctione venarum aut renum; nam hæ partes non attrahunt mox illud crudum, sed aliam partem optimam sanguinis sibi conuenientem: itaque si sedimentum esset excrementum tertiæ concoctionis, non posset indicare super coctionem generalis alimenti fientis in stomacho vel hepate; atqui indicat, vt iam omnium medicorum huius seculi est sententia. Sit ergo Conclusio: Sedimentum est excrementum secundæ coctionis fientis in hepate & venis; seu quod idem est, est portio chyli crudior in sanguificata, seu crudior pars chyli quæ non potuit in hepate superari & in sanguinem conuertri. *Probat*ur: quia cum sedimentum sit aliquid ordinariè apparens in vrinâ omni tempore, & in vrina omnium humorum, indicans super bonitate coctionis fientis in stomacho & hepate, sequitur ipsum esse aliquid, quod ordinariè & quotidie in coctione alimenti in omni homine naturaliter generatur. 2. Apparet ipsum esse quoddam excrementum, eo quod à natura semper expellatur. Denique esse aliquod crudum & indigestum, vt supra est probatum: ergo necessum est ipsum esse aliquid crudum, indigestum relictum ex cibo, quod non potuit in illis coctionibus, sc. stomachi & hepatis, superari; cum ergo ipsum sit album & ex eo pateat, ad minimum esse chylicatum, & non rubrum, adeoque non sanguificatum, sequitur ipsum esse aliquid chyli insanguificati. Vtcrius hoc crudum tam diuturna experientiâ comprobatur est indicare super bona aut malâ coctione stomachi aut hepatis; & experientiâ quoque probatur in exquisitissimè sanis, & exquisitissimo victu vtentibus, & debitos labores subeuntibus, nullâ cacochymiâ laborantibus nullum reperiri; & cum eo tamen stare absolutissimam sanitatem; & in quibus mediocre apparet, primam & secundam coctionem bene fieri; in quibus verò nimis multum aut nimis crassum apparet, illas coctiones fieri malè; & quandoque aut cruditas sentitur in stomacho aut nimis cibi crassioris est ingestum, qui superet facultatem coctricem, sic vt concoctio non perfectè fiat, tunc ipsum in vrinâ abundare; sequitur & est manifestum ipsum esse quid crudum, indigestum illarum coctionum. Sed quæret aliquis, si est portio chyli insanguificata, in quâ ergo coctione generatur sedimentum, primane an secundâ, nam si est portio chyli, ergo sit in stomacho, nam chylus sit in eo. Dico itaque non fieri in stomacho, & non esse excrementum crudum indigestum stomachi; nam sedimentum est aliquid proprium vrinæ; ergo ibi generatur, vbi generatur vrina; at vrina generatur in hepate, & est excrementum eius; ergo & sedimentum debet ibi generari. Nota itaque dupliciter posse intelligi, quod sit portio chyli insanguificata: Vel quod sit portio chyli quæ

hæc nullam ampliùs: Et rationem aut formæ suæ permutationem in hepate aut secundâ coctione acquisiuit; vel quòd in hepate adhuc sit alterata & permutata in aliam formam supra formam chyli, sic vt formam chyli deposuerit, & in hepate per coctionem eius acquisierit aliam formam, etiamsi quidem formam sanguinis acquirere non potuerit; si sedimentum sic esset portio chyli insanguificata, quòd hepar eam non permutasset, sed reliquisset in formâ chyli, tunc sedimentum esset excrementum primæ coctionis, & deberet dici generari in stomacho; at contra est, nam antequam potuit vrinæ permisceri, debuit transire in hepar; ergo debuit subire eius concoctionem, & debuit ab hepate alterari, & perducì necessariò ad aliam formam: nam si stomachus potuit eam conuèrtere in chylum etsi crudiorẽ, hepar quoque potuit eam vertere in aliam substantiam etsi non in substantiam sanguinis, & sic cum ab hepate sit alteratum meritò est excrementum hepatis, & debet dici fieri in secundâ coctione, & dici esse portio chyli insanguificata; non quòd ferè permaneat chylus, aut quòd sit materia eius permanens, sed solùm quòd sit materia transiens, quat. illud crudum in secundâ coctione generatum non ex chyli parte crudiorẽ, quæ quidem bene potuit in hepate alterari, sed non sanguificari. *Obijcies*, non esse excrementum hepatis crudum, indigestum; nam sic non posset indicare super coctione stomachi, sed tantùm hepatis: Contrarium est verum, vt supra dictum est; Er. Verùm *nego sequelam maior.* Pro quo Notand. quòd etsi hepar & venæ & secunda coctio propriè producant sedimentum, & debent ei essentiam sedimenti, quia non est priùs sedimentum, quàm sit hepatis coctionem perpeffum, & ibi diuersam à chylo essentiam adeptum, tamen etiam ventriculus ex parte est causa efficiens & causa per accedens sedimenti, in quantum subministrat talem crudam & indigestibilem chyli portionem ipsi hepati, & in quantum est occasio, quòd hepar non possit illam conuèrtere in sanguinem, sed tantùm in naturam sedimenti; etenim etsi sedimentum in stomacho transitiuè non producat, quia tamen producit dispositiuè, idèò potest sedimentum meritò indicare super coctione stomachi & chylicatione; & eadem ratione etsi sedimentum substantialiter in venis & hepate generetur, tamen postquam ibi est genitum adhuc vlteriùs perficitur in renibus & vesicâ; aliàs enim non esset tam album, læue & æquale, sicut esse in vrinis animaduertitur, & sic quia in iis adhuc aliquam perfectionem acquirit, idèò potest etiam de renum & vesicæ ac vterum statim aliquod iudicium facere. *Obj.* 2. In sanis hominibus apparet sedimentum; at si sedimentum esset portio cruda insanguificata, sequeretur quòd in omnibus sanis deberet semper esse aliqua cruditas; & consequenter quòd si sani omnes semper essent ægri, & semper laborarent aliquo vitio coctionis. *Respond.* Hæc cruditas est interdum ex parte chyli non digestibilis, interdum ex parte caloris non bene digerentis. In sanis verò est ratione cibi non digestibilis; & hoc est vitium externum, & sic in iis

non indicat vitium indigestionis, sed solum defectum ex parte obiecti. *Obi. 3.* Si esset pars chyli insanguificata, videtur quod longè plus sedimenti deberet apparere in omnibus urinis; videtur enim quod in toto chylo debeant esse plures partes indigestibiles, insanguificabiles, quàm illa exigua portio sedimenti. *Respond.* Verum esse, sed magnam partem illius portionis indigestibilis conuerti in pituitam & alios humores, imò eius magnam partem adhuc in venis concoqui, aliam è venis in habitum corporis transire. *Obi. 4.* Quomodo posset hæc portio esse tam cruda, quod remansisset alba? ex hoc enim videtur, quod portio alibi generetur, & in partibus aliquibus spermaticis membranosis ac frigidis quæ vim & naturam habent alimenti dealbandi. *Resp.* non esse mirum post operationem hepatis adhuc album remanere; nam & idem in pituitâ cōtingit. *Obi. 5.* Si est portio chyli insanguificata, est crudior portio eius; ergo debet portio eius esse magis crassa & terrestris; at sedimentum non est portio terrestris, sed videtur esse substantia admodum tenuis; Er. Minor patet: nam in urinis secernit & volitat per modum nubis, & constat partibus tenuissimis & minimis, quæ tandem coagulantur & lege naturæ paulatim fundum petunt, interdum tantum volitant in altum, quod est indicium tenuitatis. *Respond.* sedimentum esse partem chyli & insanguificabilem, exinde tamen non sequi esse terrestriorem & crassiorem; dico tamen nihilominus etiam esse terrestrem, sed postmodum in hepate, venis, renibus, vesicâ, & per multas illas alterationes attenuari; quomodo cunque tamen alteretur, adhuc in sanguinem verti non posse propter nimiam suæ substantiæ ineptitudinem. *Obi. 6.* Si est pars chyli insanguificata est cruda; Er. est pituita. Probatur; quia & ipsa est pars chyli frigida, cruda, insanguificata, & alba sicut sedimentum; nam si differunt, in quo differunt? Prob. alij humores excrementitij hepatis recipiuntur in sua receptacula; at pituita non habet receptaculum, sed manet in venis; idem est de sedimento. Er. 2. Si illud sedimentum non est pituita; ergo essent eiusdem coctionis duæ partes crudæ, indigestæ, eiusdem generis. 3. in morbis biliosis & in omnibus tum corporibus, tum temporibus, tum locis, ubi non generatur multa pituita, non est multum in urinâ sedimenti; contra ubi multa generatur pituita, ibi multum est sedimentum: Sic in laborantibus inediâ, exercitatis, biliosis, calidis parum est sedimenti; contra in quibus generatur multa pituita, vt in quibus mala sit digestio, in crapulosis, otiosis, somno deditis, mulieribus, senibus est plurimum; ergo sedimentum non est aliud quàm pituita. Hanc sententiam tenet Argenterius & alij nonnulli, dicentes sedimentum esse pituitam, quæ generetur in secundâ coctione. Et certè hoc argumentum est difficile; & si dicatur sedimentum esse cruditatem secundæ coctionis, difficile est explicare, quomodo possit esse aliud quàm pituita. Dicunt quidam in eo differre, quod pituita sit talis cruditas, quæ possit adhuc in sanguinem conuerti; sedimentum, quæ non possit. Verum hoc non satisfacit; nam quomodo sciunt,

sciunt, an non aliqua sedimenti pars in sanguinem conuertatur: vel fortè dici potest, quòd sedimentum sit illud pituitæ, quod in sanguinem conuerri non potest. Adde, quòd est incertum, an verum sit, quod medici dicunt, pituitam aliquando in sanguinem conuerri posse. Notand. tamen, quòd etsi sedimentum dici possit esse pituita quædam valde excocta, & attenuata, & in renibus, vteretibus, vesica adhuc elaborata.

Modò videndum est, quid sit sedimentum ægrorum, an sit idem quod sedimentum sanorum, de quo dictum est, seu an sit etiam portio chyli insanguificata, an verò quid aliud, & distinctum ab illo. Pro quo Notand. communem Medicorum sententiã esse ipsam esse portionẽ humoris morbifici ac putridi in venis contenti, & à naturâ concocti, & cum sero expulsi. Notand. ergo Medicos dicere, in febribus putridis & acutis morbis, salutaribus sc. & curabilibus, naturam se conuertere ad illos morbificios & malignos humores coquendum, priusquam eos expellat, & perducendam ad quandam benignitatem, sicque eos facilius & sine nocumento partium intermediarum, per quas transire debent, expellere; & sic dicunt naturam prius humores in venis coquere & maturare, ac maturatos tum demum criticè in statu expellere; & sic dicunt in illis morbis fieri quid simile ei, quod sit in phlegmonibus; nam sicut in illis sanguis inflammatus & putrefactus per quandam maturationem conuertitur in benigniorem, quantum possibile est, materiam, quæ dicitur pus; ita dicunt, quod in venis causam quoque morbificam, siue sit bilis, siue alius quicumque humor conuertat per similem maturationem & quandam speciem coctionis in quandam substantiam similem puti & albam, & quòd illam sic maturatam paulatim è venis cum vrinis expellat; & quòd hoc sit sedimentum: & quòd illa sit ratio, cur sit album: & sic tenet sedimentum esse quid saniosum, medium inter putridum & pus, genitum per quandam actionem quæ dicitur maturatio, quæ nec est putrefactio nec concoctio, sed actio quædam inter illas media. Hanc doctrinam tenet Galen. ubique, Auicenna & vniuersa schola Medicorum: vnde Galen. 1. de febribus in apostematibus, inquit, *pus quidem sit suppurante naturâ, in venis autem & arteriis, dum humores coquuntur, quiddam puri proportionem respondens in vrinis*: ibique addit, *sedimentum esse partem humoris putridi morbifici iam per coctionem meliorari*: & Auicenna 2. 1. doct. 3. *summâ* 2. cap. 6. inquit, *est sedimentum nisi humor, qui febrem facit, qui iam coctionem est assecutus*. Et doctrina sic probatur; hoc sedimentum quod in eiusmodi febribus putridis apparet, non est cruditas ex alimento reliqua, aur alimenti portio insanguificata, producta per coctionem naturalem ciborum; ergo quid potest esse aliud, quàm portio humoris putridi febrem facientis, qui à naturâ coquatur, & sic cum vrinâ expellatur? *Anteced. probatur*: quia quando concoctio peius fieret, deberet plus apparere sedimenti; at in principiis morborum facultas & coctio læduntur; ergo

tum deberet plus apparere sedimenti, quàm in sanitate: atqui contra fit; tum enim vel urinae sunt tenues, vel crassae & turbatae; in neutro statu habent sedimentum; ergo. Sic etiam in vigore non est ulla cruditas alimenti reliqua à concoctione, quia tunc non fit concoctio, & non exhibentur alimenta, ex quibus tale crudum indigestum possit generari, tunc enim agris imperatur tenuissimus victus, imò saepe exactè tenuis, & non exhibetur nisi cibus euchymus, qui minimum habeat partium crudarum & indigestibilium; ac tunc sedimentum incipit crescere & copiose apparere in urinis: ergo ipsum non est portio cruda alimenti, sed humoris morbifici, qui in morbi principio est crudus, in augmento coctus. 2. ex hypostasi iam tot seculis est notatum in praedictis morbis posse salutem & mortem praedici; hoc autem fieri non potest, nisi quatenus ex hypostasi indicatur de statu & bonitate ac malitia causae morbificae, qui est humor putridus; ergo sedimentum iudicat de statu eius: at non videtur, quomodo alia ratione de eo possit iudicare, quàm quatenus est pars eius; portio enim exiens indicat, quale sit reliquum quod in venis continetur: ergo sedimentum est pars illius humoris putridi morbifici in venis contenti; si enim solum esset portio crudior alimenti, ex illa non posset iudicari, nisi de coctione stomachi, hepatis, & alimenti, & non de statu humoris morbifici putridi existentis in venis. *Probat*ur: ex sedimento iudicatur de salute & morte, cognoscuntur tempora morborum, scitur an causa morbifica coquatur nec ne; hoc sciri non posset, si sedimentum esset solum portio cruda alimenti, quid enim commune habet modicum aut multum effugere coctionem primam aut secundam sientis in stomacho aut hepate cum morbi constitutione. Plusquam commentator tenet sedimentum in agris esse etiam partem alimenti crudam. *Respond.* eadem ratione ipsum de statu humorum putridorum in venis & de causa morbifica posse ferre, quòd illa cruditas alimenti non rectè mox è venis ad emulgentes feratur; sed adhuc diu in venis cum humoribus putridis & causa morbifica remaneat & volutetur, in qua volutatione acquirit aliquam impressionem & similitudinem ab ipsa causa morbifica & humore putrido, ratione cuius nata est de statu eius indicare, etiamsi non sit pars eius: non potest benè intelligi, quatenus ratione possit affici tantà similitudine cum humore putrido, ut omnem morbi constitutionem, quae ex humoris illius putridi alteratione pendet conspicuè valeat declarare. 4. In sanis sedimentum multum est signum cruditatis & signum malum; in agris sedimentum multum est signum cruditatis & malum signum; in agris sedimentum multum est signum salutis & bonum; ergo illa sedimenta non possunt esse eadem, sed debent inter se naturam & essentiam differre; vnum enim & idem non posset indicare contrarium; si sedimentum agrorum esset cruditas alimenti indigesta, cum tale sedimentum in morbis apparet copiosum, deberet esse malum signum; nam in omnibus morbis cruditas est malum signum; sed contra est optimum; nullum

nullum verò apparere est pessimum. Er. s. sedimentum habet similitudinem cum pure : ergo est factum per quandam maturationem seu coctionem putridi humoris conuersi in meliorem statum sicut fit pus. Probatum : pus maximè fit phlegmonibus circa statum morbi, ac circa idem tempus fit sedimentum in febribus : ergo sunt eiusdem naturæ & sibi inuicem proportionata, fiuntque eodem modo per quandam humoris maturationem. 6. Aliquæ febres acutæ iudicantur seu solvuntur ; per vrinæ ; at in febribus quod expellitur debet necessariò esse illud ipsum quod morbum fecit, aliàs non esset ratio, quare per eius expulsionem morbus iudicaretur : atqui quod tantum expellitur, non est nisi serum & sedimentum : Ergo sedimentum est ille humor putridus morbum faciens ; atqui ille humor morbum faciens & sic expulsus non est in suâ formâ naturali. Ergo est humor putridus iam alteratus, à naturâ coctus & ad benigniorem statum perductus. Pro hac difficultate sit *Conclusio* : Communis ab omni seculo Galeni & Auicennæ sententia est, sedimentum ægrorum esse specie distinctum à sedimento sanorum, & non esse partem alimenti crudam relictam ex coctione cibi ab portionem chyli insanguificatam, sed esse partem humoris putridi ac morbifici facientis febrem iam coctam & maturatam plus vel minus pro ratione temporis morbi. Hanc doctrinam nolumus inuerrere quia est communis, & idèd secundum eam postea in iudicio & præfatio, quod à sedimento desumetur, procedemus. Sit tamen animi gratiâ secunda conclusio ; non est improbabile dicere sedimentum ægrorum esse idem specie cum sedimento sanorum, & vtrumque esse eiusdem substantiæ, & esse eadem : & sicut sedimentum sanorum est portio alimenti cruda insanguificata, ita etiam esse sedimentum ægrorum : & sedimentum ægrorum non esse portionem humoris morbifici facientis febrem, nec esse quid saniosum puri simile, vt Medici putant, factum per maturationem suppurationi similem. Quod videtur posse probari variis argumentis : 1. nos cognoscimus essentias rerum ex accidentibus ; vnde quæ habent eadem accidentia, iudicamus inter se quoque non differre substantiâ. Atqui accidentia sedimenti ægrorum sunt eadem cum accidentibus sedimenti sanorum ; Ergo. *Minor prob.* quia vtrumque se habet eodem modo ad vrinam, nec vnum videtur aliter vrinæ permixtum quàm alterum. 1. vtrumque sic vrinæ est permixtum vt seorsim non possint discerni, nec à sedimento separari ; paulo post separantur, & quidem eodem modo subsidunt vel natant in vrinâ, eandem habent consistentiam, colorem, figuram ; quomodo ergo poterimus dicere, illa inter se esse diuersa & specie differre, quæ sensus indicat planè esse eadem, maximè cum nihil absurdi sequatur, si eadem esse dicantur ? omnia enim phænomena in vrinis apparentia tam bene possunt saluari, si dicantur esse eadem, quàm si dicantur esse diuersa ; & posito, quod saluari non possint, propterea tamen non est aliud asserendum, quod ratione & sensu videtur esse falsum, sed defectui artis & nostræ

nostræ ignorantia adscribendum, quodd omnium phænomenorum rationem dare non possimus. 2. Illa sententia, quodd sc. sedimentum sit portio humoris morbifici, supponit in acutis febribus humores morbificos in venis à naturâ decursu temporum morbi coqui & maturari quâdam specie concoctionis, quæ redoleat naturam suppurationis, & vocetur maturatio, quâ humor morbificus conuertatur in quandam substantiam similem puri, &c. cuius pars sit ipsum sedimentum. At contrâ non fit talis maturatio humoris morbifici in venis. Ergo. *Anteced. Prob.* talem coctionem fieri in venis non possunt Medici alio argumento probare quàm ex sedimento, & sic argumentantur: In principis morborum non videtur sedimentum, in statu & in incremento incipit apparere, & apparendo est signum salutis; hoc non videtur esse posse, nisi quat. sedimentum illud sit pars humoris morbifici, qui in incremento incipit cum vrinâ elui & expelli, cuius expulsionem morbus tandem cessat: Er. Atqui non est pars humoris morbifici existentis in suâ naturali constitutione; quia humores non sunt albi, sedimentum autem est album; ergo sedimentum est pars ipsius humoris à naturâ iam alterati, immutati & concocti; & cum sedimentum sit album & simile puri, ergo illa alteratio, quâ sedimentum sic mutatur, est quædam actio similis suppurationi. Sed hæc argumentatio non valet; nam ex sedimenti albedine in ægris malè & insufficienter colligitur talem aliquam maturationem fieri in venis, & talem, quæ sit suppurationi similis; proinde cum nullo alio argumento probeatur talem maturationem humoris morbifici in venis fieri, & illud argumētum sit inefficax; ideo dico ego, non fieri, & si non fiat, ergo malè Medici ex eo colligunt, sedimentum ægrorum esse illius humoris morbifici sic concocti & naturati portionem; quodd autem talis maturatio in venis non fiat, & quodd sedimentum ægrorum non sit portio humoris morbifici sic maturati, probatur: quotidianum enim est videre in tertianis acutis in statu apparere sedimentum læue, album & æquale, est postmodum illas iudicatas per vomitum multæ bilis finitum iri; in illo casu certum est, quodd bilis illa eiecta fuerit causa morbi, quod patet, quia si eiecta soluit morbum & eius eiectio est ipsa crisis, quodd non esset, nisi ipsa esset causa morbi: Atqui cum morbus sit salubris, & in vrinâ sit sedimentum album, quo tempore dicunt Medici illam maturationem fieri in venis, illa bilis quæ est causa morbi, deberet etiam sic esse maturata; proinde deberet esse alba, sicut sedimentum vrinæ; sicut enim est pars, ita deberet esse & totum, & si sedimentum sit portio eius & sit album, reliquus totus humor morbificus deberet tum etiam esse dealbatus: sed non est; nam in illo comitu critico, quo morbus soluitur, apparet esse flauus, & minimè similis sedimento: Ergo non fit talis maturatio in venis; ergo sedimentum quod tempore talis criseos & status apparet in vrinis, non est pars hominis morbifici. Eodem modo per deiectiones sæpe humor morbificus expellitur; quod autem eiusmodi deiectionibus

bis expellitur non apparet ita maturatum sicut pus, neque album, læue, æquale sicut sedimentum, sed nigrum, flauum, viscosum, mordax. Ergo sedimentum non est pars illius. Denique febres acutæ sæpius soluantur per hæmorrhagiam narium; atqui cum illa hæmorrhagiâ nunquam videtur excerni sanguis albus, maturatus, & suppuratus vt pus aut sedimentum. Er. taliter quoque febres iudicantur per sudores; at cum sudoribus nihil videtur expelli album sic maturatum, & sedimentum quod illo eodem tempore in vrinis apparet, non habet similitudinem cum illo humore morbifico, qui sudoribus excernitur: ergo non est pars illius. Denique acutæ febres per cutaneas affectiones vt exanthemata, parotides, &c. iudicantur; atqui quod versus illos tumores expellitur, non est simile sedimento aut puri. Ergo sedimentum non est pars humoris morbifici, neque humor morbificus in venis sic coquitur aut suppuratur. 3. aliquando contingit ægros vsque ad statum habere signa concoctionis & adesse spem salutis; ab externo verd errore incidente, mori, quis tunc sanguinem in venis vidit sic maturatum? quis simile quippiam sedimentum ibi vidit, aut quis in vilo morbo acuto laborante vidit sanguinem è venâ eductum continentem eiusmodi materiam albam suppurati aut maturari incipientem aut sedimentum similem. 4. Quomodo acutissimæ febres, quæ sine dubio fiunt ex multitudine causæ morbificæ, possunt criticè iudicari per illud pauculum sedimenti, quod in vrinis apparet, & cum eis excernitur; non est ergo sedimentum ipse putridus humor expulsus, qui morbum soluit. 5. cum plures sint in sanguine humores, qui in febribus seorsim putrescunt & morbum faciunt, sedimentum in singulis partibus deberet esse diuersum; nam à tam diuersis humoribus quomodo potest vnum idemque sedimentum generari; at sedimentum in omnibus febribus est vniusmodi. Ergo non fit à diuersis humoribus morbificis: Adde quodd si sedimentum fiat per maturationem, quæ proportionetur suppurationi, non videatur quomodo in febribus biliosis, pituitosis & melancholicis possit apparere sedimentum; nam bilis, melancholia & pituita non suppurantur, vt patet in œdemate, scirrho, quæ sunt apostemata ab illis humoribus sentia, quæ nunquam suppurantur. 6. In pestilentibus morbis, etiam cum homines moriuntur, sæpe tamen apparet sedimentum; at eiusmodi sedimentum in talibus non est factum per quandam maturationem causæ morbificæ, sed necessariò est quid aliud ex alimento genitum: si hoc sic est in febribus pestilentibus, ergo verisimile est quodd sic etiam sit in omnibus aliis febribus & morbis venosi generis. 7. aliquando iudicantur seu criticè soluantur morbi per vrinas, iudicium autem sequitur bonam maturationem; itaque tunc deberent humores morbifici esse maturati, alioqui non fieret crisis; si essent maturati deberet in vrinis apparere optimum sedimentum & optimè coctum, at in illis vrinis, per quas illa crisis fit, non apparet tale sedimentum, album, coctum, læue, & æquale, quæ sunt optimè sedimenti notæ; sed vrinæ solùm sunt turbidæ, confusæ, crassæ, nigre, &

in eis solùm apparet crassamentum humorum incoctum & crudum; Ergo sedimentum non est pars humoris morbifici concocti. 8. Medici dicunt in febribus intermittentibus humores putrescere extra vasa. Atqui in talibus febribus etiam apparet tale sedimentum, sicut in acutis, E. illud sedimentum non est pars humoris putridi concocti. *Sequela Probat*ur: quia sedimentum non potest esse pars nisi eius quod est in venis, vel quod venit ad eas. Itaque cum in intermittentibus videatur esse idem sedimentum cum eo, quod est in acutis; si quod apparet in intermittentibus non est portio humoris morbifici, ergo neque quod in acutis. 9. In phlegmine & tempore principij & incrementi & status fit pus, sed in principio parum & crudum & ferè adhuc sanguineum & rubrum; in augmento magis incipit albescere; in statu & cum fit exitura, perfectè album, & tamen tum exit eius partibus perfectè albis & adhuc multæ partes rubri sanguinis nondum perfectè maturata: ei permixtæ videntur; natura enim per gradus incedit: & ab oppositis qualitibus ad oppositas transit per inedias; itaque si generatio sedimenti fieret per quandam speciem coctionis similem suppurationi, in principio febrium cum coctio adhuc est imperfecta deberet sedimentum appare vel semialbum vel semirubrum, vel semiflavum vel seminigrum, propt̃ febris ab hoc vel illo humore causatur, & paulatim deberet fieri albius albiusque remissâ paulatim seu rubedine, seu flauedine, seu nigredine: at non apparet; Er. non fit sedimentum ex illis humoribus per talem transmutationem. 10. In vrinis ægrorum potest esse sedimentum sanorum, & negati bene non potest, quin sit, & quid impediret, quò minùs esset; quia etiam febrientibus comedunt & alimentum coquunt; quare ergo non poterimus dicere, quòd eorum sedimentum sit illud idem sedimentum, quod est in sanis; cur insuper comminiscimur adhuc aliud sedimentum peculiare ægrotantibus specie distinctum ab illo sedimento sanorum, quod in omnibus hominibus mundi apparet? Etsi in vrinis ægrotantium sunt duo sedimenta; si sunt duo, quomodo ergo poterunt Medici iudicare de sedimento vrinarum in morbis? quomodo enim scient distinctè, an illud sedimentum quod est in vrinis ægrotorum totum sit sedimentum sanorum, an totum ægrotorum? an verò mixtum ex vno & altero; & quantum insit de vno, & quantum de altero? Quum enim illa duo sedimenta significant diuersissima, quomodo poterunt ex illis bene iudicare? quòd autem in ægris etiam sit sedimentum sanorum, infra dicetur.

Si quis verò obiiciat huic conclusioni duo argumenta supra pro contraria à communi sententiâ seu conclusione primâ adducta, posset ad illa sic responderi.

Ad primum. Quòd sedimentum ægrotum verè sit portio alimenti crudior insanguificata. Ad probationem Respond. in principiis morborum non apparere sedimentum propter alias causas. 1. quia in morborum principiis humores agitantur & totum corpus turbatur; hinc

vrinæ sunt crassæ & turbidæ, idè non apparet sedimentum in eis, èd quòd obfusceatur ab admixtis prauis vrinæ humoribus; ita forè est in vrinâ sedimentum, sed non videtur: non enim sequitur in principiis non apparet in vrinâ sedimentum, ergo non est; potest enim esse & non apparere, & hoc est rationi maximè consentaneum. 2. idè etiam in principiis morborum facultates naturales læduntur: propter hoc autem duo eueniunt; & quòd vrina non sit perfectè cocta, tunc autem contingit sedimentum ab vrinâ non benè separari, sed manere cum vrinâ permixtum, & idè tum non videri, & putatur non esse, eo quòd non separetur; idè autem non separatur, quia ad exactam separationem requiritur, vt partes heterogeneæ sint bene elaboratæ; quæ enim sunt perfectè heterogenea, qualia sunt quando vnumquodque per coctionem absolutè suam diuersam essentiam acquisiuit, illa optimè à se mutuo separantur. Secundum quod euenit, est, quod propter læsum calorem naturalem & factum igneum, & læsam coctionem alimenti non generetur sedimentum; sic videmus & diximus supra, quòd quando vrinæ sunt valde crudæ, tunc sunt tenues & sine sedimento. Itaque non sequitur, in principiis coctio alimenti malè sit propter morbum, Er. deberet plus sedimenti apparere, si sedimentum esset pars cruda chyli; potest enim fieri quòd nihil generetur; imò cum vitio facultatis vrinæ sunt crudæ, tunc potius non fit sedimentum; cum sit vitio alimenti, tunc potius fit multum; etsi enim sedimentum sit crudum, est tamen cruditas summè cocta & attenuata, idè ad eius generationem requiritur bona coctio & calor naturalis; quia autem in morborum principiis omnia turbantur, idè tunc tam bona coctio non fit, quâ posset generari sedimentum, quòd autem in statu appareat, quo tempore videtur quòd non deberet apparere, eo quod tunc non coquitur multum alimenti, eo quòd ægri tunc parum comedant; ratio est, quia tum morbus superatur, & natura redit ad pristinum suum statum, & ideo tunc incipit facere illa eadem, quæ facit in sanitate, & ideo tunc incipit iterum facere vrinam cum sedimento sicut in sanitate.

Dices; at ex quo alimento? tum enim ægri alimento non vtuntur. *Respond.* illud sedimentum esse non ex cibo tantum, quo ægri tempore status vtuntur, sed etiam quo ante ægritudinem vsi fuerunt, cuius superfluum adhuc in venis hæret; non enim semper sedimentum quod hodie excernitur est ex alimento quod hodie aut heri est assumptum, sed etiam ex eo quod multis ante diebus.

Ad secundum. Medicos ex sedimento multa minuta vanè & nugaciter prognosticare, & idè sæpe in indiciis suis errare, quia ex falso procedunt fundamento, ex quo fit, quòd multi ægri habentes vrinæ cum sedimento nihilominus moriantur, & non habentes adhuc conualescant. Fateor tamen sedimentum in vrinis, quâ tum ex se est, ferè semper bonum esse, & idè ex sedimento semper optimè esse prognosticandum. Dico ferè, quia aliquando potius expedit vrinæ esse crassas, turbidas, ac crassi-

cas; At hoc idè non est bonum, quòd sedimentum sit pars humoris putridi concocti, sed quia quando sedimentum apparet in vrinà, indicium est, quòd calor natiuus & facultates naturales incipiant bene habere, vtpote quæ incipiant redire ad statum sanitatis, & ea iterum facere, quæ faciunt in sanitate; & quia cùm apparet sedimentum vrina debet necessariò esse clara & boni coloris, quod ipsum bonum est; nam in turbidà, migrà, liuidà, &c. non apparet. Denique quando est sedimentum, indicium est, quòd facultas naturalis bene se habet; sedimentum enim, etsi sit cruditas oprime attenuata & cocta, & idè indicat bonam coctionem, quod est bonum: & hâc ratione ex sedimento iudicatur de morbi celeritate, de salute & morte, &c. & non quat. sedimentum est pars pars humoris putridi, & sic falsum est, quòd sedimentum per se indicet super maturatione & statu putridi ac morbifici humoris; tantùm enim indicat reditum ad statum naturalem, & calorem & facultates naturales non esse valde læsas sed facere officium pristinum, nec ampliùs tantam humorum perturbationem esse, eò quòd tunc sint clariores, sicut ante cùm essent crassæ & turbatæ; & sic omnibus illis bene esse sperandum. Vos itaque eligatis opinionem, quæ vobis magis attridet. Nos deinceps procedamus secundum opinionem, communem quâ supposita quærentur: an in vrinis ægrotum præter sedimentum illud ægrotum sit insuper etiam sanorum. Dico itaque supposito quòd sedimentum ægrotum sit pars hominis putridi, debere etiam insuper in vrinis ipsum, aut saltem posse etiam esse sedimentum sanorum, seu illud sedimentum quod est cruditas alimenti insanguificati; & qui tenent illam primam opinionem, debent hoc etiam fateri nec possunt negare: & idè Capiuaccius & alij tenentes primam opinionem ac communem, concedunt in vrinis febricitantium aliquando etiam esse illud sedimentum, quod est portio chyli insanguificati, & ponunt signa, per quæ distingui possit vtrumque sedimentum quod in vrinà apparet, quod ita debet distingui: nam in principiis morborum si apparet sedimentum, quia tunc natura causam morbificam adhuc non coxit, non potest adhuc esse illud sedimentum ægrotum, seu illa portio humoris morbifici iam cocti; idè quod in vrinà apparet necessariò debet esse sedimentum sanorum. 2. in malignis & pestilentibus febribus si apparet aliquod sedimentum, illud necessariò debet esse sanorum & non ægrotum; quia in pestilentibus morbis natura non concoxit causam morbificam. 3. Si æger in febrem incidat & vrina adhuc non fuerit permutata, sed adhuc sit sicut illa in sanitate, clara sc. & spicci coloris, & habeat sedimentum sicut semper habuit in sanitate, est indicium illud sedimentum esse sedimentum sanorum & non ægrotum. 4. Si æger deliquerit in victu, est indicium esse sedimentum sanorum; si non deliquerit, esse sedimentum ægrotum. Porro quòd in vrinis ægrotum possit etiam esse sedimentum sanorum, probatur 1. ex Rhase 31. *continentis cap. 1.* vbi dicit: *in ægrotis observari quòd otiosi &*

pingues

pingues plus habeant in urinis suis, cum agrotant, sedimenti. 2. ex Galen. 1. de Crisi, ubi dicit, eos qui laborant febribus propter orinum & plenitudinem, cum incipiunt conualescere, habent valde multum sedimentum; ratio est, quia tales sani existentes habent multum sedimenti, eo quod illis multum insit crudi; ex quo patet ipsorum iam agrotantium sedimentum multiplicari ab illo sedimento, quod habent existentes sani, seu ab illo crudo chyli insanguificato. Denique & Galen. sicut in sanis & cholericis modicum aut nihil est sedimenti, ita in iisdem febricitantibus à bile exiguum quoque esse. Et *probatur etiam ratione*, quia quid impedit quod minus in febribus esset tam bene aliqua cruditas alimenti & aliquid chyli insanguificatum quàm in sanis, multò magis debet esse in ægris: nam sedimentum sanorum fit, cum coctio alimenti est diminuta; at in ægris magis est diminuta, quàm in sanis. Et sedimentum sanorum magis debet esse in ægris quàm in sanis. Doctissimus Valesius videns hanc difficultatem dicit in urinis febricitantium tantum esse sedimentum ægrorum & non sanorum, quia, inquit, *etsi nihil impediatur, quo minus sanorum sedimentum possit in ægris generari, tamen, inquit, non excernitur, & sic non apparet; & idèd, inquit, quod in urina apparet est tantum sedimentum ægrorum, idèd autem, inquit, non excernitur, quia natura omnia retinet ad concoctionem.* Sed evasio non valet, quia si sedimentum in sanis exiret per expulsionem à natura factam, fortè responsio esset alicuius momenti, sed videtur quod potius exeat in sanis per abluionem; in tali autem casu Responsio non habet locum. Denique supponit illa responsio humorum maturationem in venis fieri, quod supra tum multis argumentis falsum esse satis videtur esse probatum. 3. Aliquid illa in principiis morborum, sed in incremento & magis in statu multum locum habet; nam tunc natura non amplius retinet ad coctionem, sed incipit excernere, quia tum coctio est facta; itaque tunc tam bene deberet excernere sedimentum sanorum quàm ægrorum; aut quæ esset ratio cur non tam æquè excerneret unum ac alterum? ex eo itaque sequitur in urinis febricitantium seu laborantium illis morbis venosi generis, qui coquuntur, posse esse duo specie distincta sedimenta; & consequenter dico sedimentum, quod in eorum urinis apparet, interdum posse totaliter esse sedimentum ægrorum, interdum totaliter sedimentum sanorum, interdum mixtum ex utroque: quia in febribus, quæ non sunt salutares, & in quibus non fit illa maturatio humoris morbifici non potest esse sedimentum ægrorum, quia humor putridus non coquitur, & tamen non impedit sedimentum sanorum unà cum urina ablu; ergo quod tunc in urina apparebit, erit totum sedimentum sanorum: Et contra potest fieri, ut coctio alimenti nulla fiat propter inedia, aut quia alimentum est valde euchymum, & natura optimè concoquat humorem morbificum; in illo casu in urina non erit sedimentum sanorum, sed totum erit sedimentum ægrorum: & sic etiam potest medio modo fieri, ut etiam ex alimento relinquatur alia cruditas, &

humor quoque morbosus bene coquatur, & eo casu sedimentum erit mixtum. Ex hoc autem patet, debere esse magnam difficultatem in iudicando ex sedimento: nam cum unumquodque sedimentum habeat diuersam generationem, & diuersam materiam ex qua debet indicare diuersissima, ided vt sciatur quid indicet sedimentum, primò cognoscendum est cuius generis sit illud sedimentum, quod in vrinâ apparet, an sanorum an ægrorum. Hoc autem difficile est distinctu, eò quòd hæc sedimenta nullis notis sensibilibus à se mutuo possint dignosci; quâ autem ratione aliquo modo dignosci possint, supra dictum est.

Quæritur nunc, quæ sit causa efficiens separationis sedimenti per hoc enim quæritur, quid sit causa faciens substantiam sedimenti, seu quid sit illud, quod facit sedimentum iam generatum in venis in vrinis in matulâ permixtum separari à substantiâ feri, & seorsim ac in distincto peculiari vrinæ loco apparere, & quid faciat illa, duo à se mutuo secedere, serum sc. & sedimentum. Potest itaque dubitari, an illa separatio fiat ab aliquâ facultate animæ separatrice, sicut separantur excrementa & humores in corpore à se inuicem; an verò à calore, an à frigore. Et dico in primis, non fieri illam separationem ab aliquâ facultate animæ, eò quòd illa separatio non sit motus vitalis; nam ubi non est anima non est potentia animæ; in vrinâ autē non est anima; ergo nec animæ potentia. Communis medicorum sententia est causam illius separationis esse calorem, qui est in vrinâ: quo concesso adhuc est difficultas, quis calor ibi sit, an natiuus, an elementaris, an calor actualis vrinæ, an aliquis potentialis; & an calor vrinæ, an calor sedimenti. Aliqui dicunt causam facientem separationis esse in ipso calore, seu esse calorem sedimenti; & secundum hoc dicunt, nubeculam non ita perfectè separari ad fundum sicut hypostasis, eò quòd nubecula cum sit facta per imperfectionem coctionis, non habeat tam fortem calorem sicut hypostasis. At hoc non valet, quia si calor sedimenti esset causa separationis, sedimentum deberet sursum ferri, eò quòd id quod plus habeat caloris, magis debeat sursum ferri, quàm id quod habet minus: Et sic sequeretur quòd nubecula plus haberet caloris, quàm hypostasis; quod est falsum & omnium Medicorum doctrinæ contrarium. Etenim calor est causa motus sursum: & Aristoteles causam cur vapor ascendat, cum sit crassior aëre, dicit esse calorem ei inexistente, quapropter notand. aliam posse esse causam separationis sedimenti; at descensus ad fundum aut ascensus causa est calor, sed vel statuositas aut leuitas eiusdē maior vel minor, vel vrinæ, vel grauitas aut leuitas eiusdem; calor verò qui separat, non potest esse in sedimento tantum, sed est in totâ vrinâ. Quo posito dubium est, an calor sit illud, quod separat; & videtur quòd sic: hypostasis quæ primò apparuit in vrinâ, postquam vrina diu sub dio stetit, euanesceat; at hoc non fieri potest aliâ ratione, quàm quia calor euanesceat. Et. Probatur: nam si frigus esset causa, quo magis vrina esset

esset frigida, eo maior esset separatio; at experientiâ constat, quod sedimentum, quod ante fuit turbatum, propter frigus turbetur & separatio cesset; Er. frigus non est causa separationis. 2. in optimâ concoctione, in quâ calor est validissimus, fit optimâ & citissima sedimenti separatio; contra in urinis crudis, & cum malè facta est concoctio, sedimentum non tam citò separatur, Er. calor est causa separationis. 3. omnes actiones quæ sunt in corpore sunt à calore, hic motus in urinâ est quidam motus, qui naturaliter fit in urinâ, & in urinâ est calor: ergo videtur quodd calor illius motus sit causa. Sed dubitatur, quis calor hanc separationem faciat, natiuusne an elementaris: videtur quodd etiam elementaris possit illam separationem facere quia calor qui urinæ participatur est à corpore, at ille calor interdum est natiuus interdum igneus & elementaris: *anted. prob.* nam in febribus calor est igneus; est enim febris caloris natiui conuersio in igneum; ergo calor urinæ cùm sit participatus, erit similis participantis qui est in corpore; adeoque etiam igneus & elementaris; at in urinis febricitantium fit etiam talis sedimenti separatio; ergo à calore illo elementari.

Pro resolutione dico, calorem elementarem non esse causam huius separationis, quod *Probat.* quia calor ignis non facit hanc separationem; at iste est elementaris. Er. *Maior probatur.* Quia si urina incalcescat ab igne, perueritur hypostasis & urina corrumpitur, & nō fit illa separatio; & idē prohibent Medici ne urina clara ponatur ad ignem. 2. quia cùm sæpe urina fuit à frigore coagula, sic vt calor natiuus eius expirauerit, & si postmodum iterum calorem ab igne aut calidâ aquâ acquirat, non amplius deponet urina veram hypostasim. Itaque separationis causa est calor natiuus, quem urina à corpore participauit. Nihilominus posset aliquis non abs re dubitare, an omninō hæc separatio fiat à calore; aliqua enim sunt, quæ videntur ostendere potius fieri à frigore; nam communis schola Medicorum dicit hanc separationem fieri à calore natiuo, sc. ab illo calore qui est participatus à corpore; at calor ille natiuus participatus est calor actu, & actualiter in corpore sensibilis: ergo talis deberet esse etiam ille calor participatus, qui est in urinâ, nam quodd actualiter ille calor participatus sit in urinâ & sensibilis, docet experientia; quia urina mixta percipitur calida; ergo si urina separatur ab illo calore participato deberet separari ab illo calore, qui est in eâ actualiter & perceptibilis ad sensum; at cùm sedimentum incipit separari & apparere, tunc iam nullus amplius calor actualis est in urinâ; ergo videtur, quodd nullus calor illam separationem faciat. *Probat.* nam scribunt Rhases & Nicolaus, quodd in corporū gracilium & exercitatorū urinis sedimentum valde serò, sc. 4. aut 5. primū horis post factam urinam incipiat apparere; atqui tunc nullus amplius calor actualis est in urinâ, nec vllus calor in eâ percipitur, imò ipsa percipitur frigida. Er. Denique aliquæ urinæ etiam in hyeme & in macula stanæa aut vitreâ non condensantur, & acquirunt hypostasim; in talibus autem propter frigus aeris debuit calor mox euanuisse. Er. in tali

tali hypostasis non fuit separata à calore. 2. Si sedimentum separaretur à calore, deberet tum separari, quando calor ferè est maximus & vegetissimus, & sic deberet separari mox ut vrina est reddita; sed ita non fit, sed solum dici post. Er. 3. videtur quòd calor potius fundet hypostasim & miscebit cum vrinâ, & sic faciet non videri; sicut cum pinguedo humido aqueo miscetur, cum pingue est refrigeratum secedit ab aqueo & separatur, & cum aduenit calor funditur, & non amplius videtur separatum. 4. Sic videmus alia etiam, quæ in corpore vnita sunt, extra corpus disungi & separari per frigus; ut patet in sanguine extracto, cuius partes separantur propter frigus. Er. forte idem fiet in vrinâ. 5. dicunt Rhases & Nicolaus exercitatis & macilentis serò sedimentum separari, ex quo colligitur sedimentum maximè separari ob densitatem & granitatem: quod etiam videtur sensus docere, quia sedimentum sensibilius separatur & discedit, cum est crassius quàm cum est valde tenue; at grauitatis & densitatis causa non est calor sed frigus; Er. potius frigus videtur esse causa huiusmodi separationis. Et notand. quòd in rebus separatio possit fieri multis modis: aliqua separantur à quadam facultate vel virtute internâ separante, aliqua separantur per hoc, quòd partes diuersæ sibi sunt dissimiles, & aliæ incrassentur aliæ non. Vnde seorsim sunt visibiles; sic aqua & pinguedo, cum sunt fusa, apparent vnum; cum pinguedo est incrassata, apparent separata. Aliqua separantur per hoc, quòd differant in grauitate & leuitate, quat. leue tendit sursum, graue deorsum; & sic interdum realis separatio est prior, & postea succedit iam separatorum motio & collectio in diuersa loca. Interdum contra, prior est motio ad diuersa loca, & ex hac consequenter sequitur separatio. Quapropter potest dubitari, an prius calor virtute suâ faciat separationem sedimenti ab vrinâ, & illa iam separata secedant ad diuersa loca; an verò non calor sed partes crassæ petant deorsum, aquæ remaneant sursum, & sic per hoc separentur. Si primo modo separetur sedimentum, tum calor esset causa separationis; si secundo modo, tum non calor, sed grauitas aut leuitas sedimenti. Videtur itaque dici posse, in vrinâ esse dissimiles partes; aquam quæ est leuis & tenuis; & sedimentum quod est crassius & graue. Primò non apparet sedimentum, quia vrina est adhuc calida; calor autem fundit sedimentum & seruat vnitum cum vrinâ, & non seorsim visibile; at cum calor expirat, sedimentum quod est crassius, incipit à frigore coagulari, coagulatum fit densius & sic fit seorsum visibile; & fit grauius, & sic petit fundum, & hac ratione fit ipsius separatio; quod si ita fieret, tunc separatio fieret non à calore sed à frigore. Hanc dubitationem vobis propono, ut eam ipsi examinatis & diiudicetis, & videatis quàm sint omnia hæc dubia & incerta. Ergo, ut breuissim, relinquo eam indecisam; hoc breuiter addo, veritati magis consentaneum videri, separationem hypostasis partim fieri à calore, partim à frigore; primò calorem narium; qui est in vrina actu, dum adhuc actu est, virtute suâ

quâ calor, natus est heterogenca separare, separare substantialiter partes crassas à tenuibus & substantialiter separatis postea superuenire frigus, & sedimentum illud, quod crassius est, condensare; condensatum & factum grauius grauitate suâ vltcrius separari cum distantia loci, sic vt ipsum feratur vel ad imum vel ad alium locum. Itaque prima separatio simplex seu separatio secundum substantiam fit à calore. Secunda & vltima seu localis, quâ sedimentum vergit ad certum locum, non fit à certo loco, sed à tenuitate & crassitie; & ita principium separationis seu separatio substantialis est à calore, & nullo modo à frigore; at consummata separatio & localis, seu separatio cum distantia loci fit à grauitate, & per accidens quoque à frigiditate & idèd prima separatio, seu separatio substantialis fit necessariò, cum vrina adhuc habet calorem; vltima seu localis potest fieri etiam, cum vrina incipit refrigerari: & hoc ita de facto fieri apparet; nam primò cum vrina est adhuc tepida, cernitur per totam vrinam sedimentum per minimas nebulas dispersum; postea cum refrigerat, tum primùm euidenter cernitur cum distantia loci.

His de naturâ sedimenti prælibatis, quæritur in generali quid sedimentum significet; pro quo sciendum, vt dictum est, duplex esse sedimentum, sanorum sc. & ægrotum; sanorum sedimentum est portio chyli seu alimentis crudior insanguificati; sed tum ægrotum est portio humoris morbifici putridi in venis concocti & maturati; quo posito dico inprimis omne sedimentum sanorum indicare aliquam concoctionem; quia quando vrina est omninò crûda & aquea, tunc nullum aut saltem exiguum apparet sedimentum; interim etsi omne sedimentum indicet aliquam coctionem, non omne tamen sedimentum indicat bonam coctionem; sed aliquando indicat bonam, aliquando malam, id est, non valde bonam. Itaque optimum sedimentum indicat optimam concoctionem: malum, cruditatem. Optimum sedimentum est, quod non est nimis paucum neque nimis multum, sed mediocre, quodque optimè est exterminatum, acuminatum seu formam pyramidis gerens, album, æquale, non planum contra fundum matulæ iacens, sed quasi in fundo matulæ volitans ac suspensum. Malum est, quod est nimis multum, nimis crassum, diuulsus non album, non acuminatum sed planum sedimentum. Ergo per se neque indicat concoctionem neque cruditatem absolutè, sed tale vel tale, nempe malum, cruditatem; bonum, optimam sanitatem & coctionem; nam etsi sedimentum sit cruditas insanguificata, quat. tamen est cruditas optimè attenuata indicat optimam concoctionem; mala enim coctio non posset illud crudum sic attenuare, præcipuè si illud crudum sit paucum; nam tum illud crudum arguit vitium alimentis, seu fuisse partes crudas in alimento, quod non est vitio caloris aut concoctionis ascribendum; sed si illud crudum est multum & crassum, tunc non tantum indicat vitium alimentis, sed etiam caloris; quia si calor esset validus & concoctio optima, non tam multum

crudi ex alimento relinqueretur, sed in sanguinem bonum conuerteretur. Verum quæritur: si sedimentum multum est signum cruditatis, paucum sanitatis, quale signum sit sedimentum nullum? an est melior vrina cum sedimento nullo, an cum aliquo; si idem non est in vrinâ sedimentum quod non potest videri, eò sc. quoddâ vrina sit crassâ, turbata; alba, nigra, rubra, tunc nullum esse sedimentum est malum signum, non quidem per se sed per accidens, quat. sc. est malum signum vrinam esse crassâ & prauis coloribus præditam, quæ faciunt sedimentum, quod forsân est in vrinâ, non apparere: si verò vrina est talis, quoddâ in sedimentum possibile est videri, vt si tenuis sit & clara, tunc est distinguendum: nam si est tenuis alba & aquea, tunc nullum apparere sedimentum est malum, & tunc est signum magnæ cruditatis vel obstructionis; quoddâ sc. propter obstructionem nihil potuerit transire, nisi mera & tenuissima aquositas. At si vrina est pulchra tum colore tum substantiâ, tunc quod paucius est sedimentum eò melius; imò nullum esse omnium optimum. Et hæc de sedimento sanorum. Quoad sedimentum ægrorum dico, quoddâ in morbis acutis & venosi generis & in iis qui concoquantur, & in quibus sedimentum solet esse pars humoris morbifici & putridi, sedimentum quod in vrinâ apparet, non est necessariò semper sedimentum ægrorum, sed potest esse sedimentum sanorum, seu potest esse ex vtroque mixtum: & propterea ex tali sedimento est fallax & incertum iudicium; nam illa duo sedimenta diuersissima indicant; & idem oportet primò scire dignoscere, an sedimentum illud, quod in vrinis talium morborum apparet, sit sedimentum sanorum an verò ægrorum: nam si est sedimentum sanorum, tunc nihil super statu causæ morbificæ indicat, nec super humore putrido morbum faciente, neque potest indicare morbi cruditatem aut concoctionem, neque crîsim, neque salutem neque mortem, tantùm indicat super concoctione alimenti, & tum indicat statum partium naturalium, & parum aut multum pituitosi & crudi humoris esse in venis. At si est verum sedimentum ægrorum, in quantum tale sedimentum, tunc est, pars humoris morbifici concocti & superati à naturâ, in tantum indicat super statu eius, sc. an causâ morbificâ concoquatur, & à naturâ superetur, nec ne, & an natura eam concoquat sufficienter nec ne, an nimis tardè, an celeriter, & consequenter indicat, an morbus curabitur nec ne; an crîsis fiet nec ne, bona an mala, breui an serò.

Si sedimentum est mixtum ex vtroque, sc. ex sedimento sanorum & sedimento ægrorum, tunc mixtum indicat, & tunc est indicium incertum; quia est difficile iudicare, quâ proportionem illa sedimenta coeuerint. Itaque sedimentum ægrorum apparens in vrinis talium acutorum morborum est bonum signum, præcipuè apparens in incremento & statu, sc. eo tempore, quo potest natura iam causam morbi concoxisse; sed si aliquod sedimentum appareat in principiis talium morborum, tunc verisimilius est illud non esse sedimentum ægrorum, sed sedimen-

tum sanorum ; Itaque in incremento apparens sedimentum indicat causam morbosicam concoqui : & si illud sedimentum insuper habeat bonas aliquas qualitates, est indicium causam morbosicam coqui ; & insuper est indicium, quod facultas expultrix sit adhuc valida , quæ causam morbosicam non tantum coquat , sed & expellat : est etiam insuper indicium, quod calor nativus sit adhuc validus , & quod non tantum cum urinâ expellatur sedimentum , sed quod expulsum & urinæ permixtum virtute caloris naturalis insuper etiam separaretur ab ipsâ urinæ substantiâ , & seorsim etiam visibile fiat ; indicat etiam urinæ substantiam mediocriter esse elaboratam, & non nimis crassam , nec admixtis aliis humoribus crudis turbatam ; ex eo quod sedimentum sit visibile : nam si urina esset crassa , turbida, referta crudis humoribus, sedimentum non esset in eâ visibile : & quat. sedimentum hæc omnia indicat , eatenus indicat naturam esse superiorem , & domituram esse ac expulsum causam morbosicam , & morbum salutariter finitum iri.

Porro sedimenti variæ sunt differentie : quarum alie desumuntur ab ipsâ sedimenti essentia, alie à quantitate, alie à qualitate. Substantiæ modo & situ. A quibus singulis propria signa desumuntur.

Quod ad differentiam à sedimenti essentia, notand. sedimentum aliud esse naturale, legitimum & verum, & sedimentum propriè dictum; aliud non verum, falsum , nothum seu non naturale. Sedimentum verum est illud quod natat seu potius volitat in urina instar nubis, albi coloris, simile illi nubeculæ , quæ volitat in urinis sanorum ; & utrumque sedimentum, tam illud quod volitat in urinis sanorum, quàm quod in urinis ægrotorum ac febribus laborantium; Verumque, inquâ, dico esse verum & legitimum sedimentum, siue natet in summo, quod dicitur nubecula, siue in medio quod vocatur suspensum seu encorema ; siue in imo, quod vocatur hypostasis , & illud sedimentum adhuc habet terminos latitudinis; nam aliud est crassius, lævius, albiusque altero , & tamen quamdiu terminos iustos suæ latitudinis seu mediocritatis non excedit, est verum & legitimum sedimentum. Est insuper aliud sedimentum, quod non est verum & legitimum, quod apparet quidem in fundo urinæ , sed non fluitat aut volitat , nec unquam volitavit per modum nubis, sicut verum sedimentum, sed statim subsidit ad fundum, & non apparet in urinâ acuminatum aut pyramidale, sicut verum sedimentum , sed habet vndique æqualem & horizontalem altitudinem , & iacet in fundo planum, crassum & coagmentatum , sicut quidam mucus , & hoc est quid diuersum à sedimento , & alterius naturæ ; & est vel pus vel mucus quidam & pituita cum urinâ à naturâ expulsa ; & debet potius dici crassamentum quàm sedimentum , & est sedimentum non naturale ; & hoc crassamentum differt à sedimento, quod sit quædam substantia cruda, minimè cocta ac pituitosa; cum è contra sedimentum verum sit valde coctum & attenuatum. Est equidem verum quod sedimentum sanorum sit etiam substantia quædam cruda , insanguificata , & sic quoque

quædam cruditas; sed est ramen cruditas valde excocta & extenuata instar nubis cuiusdam ac tenuis vaporis; & sic saltem est signum coctionis: Hoc verò crassamentum est quædam substantia longè crudior, crassior, valde terrestris & grauis ac viscidior; & sic est signum meræ cruditatis vel tum primùm genitæ vel tum saltem à naturâ expulsæ. Vbi notand. equid. est, quodd verum sedimentum, etsi primùm benè volitauerit in vrinâ per modû tenuis nubis, vel in summo vel medio & tandem in imo, & cum figurâ acuminata & pyramidali; tamen in fine cum vrinâ diu stetit & post longam subsidientiam etiam planè descendit ad fundum & ibi etiam condensatur per modum iam dicti crassamenti, & perdit suam figuram acuminatam & pyramidalem, & iacer planè in fundo sicut dictum crassamentum: sed distinguitur tamen à crassamento, quodd crassamentum statim & primò sic ad fundum descendat, & nunquam ante aut in principio volitarit in vrinâ per modum nubis acuminatæ: sed verum & legitimum sedimentum sic: Hoc ergo sedimentum seu crassamentum non est sanorum sedimentum, nec est quid naturale vrinæ sicut sedimentum sanorum, sed est quid non naturale; neque est sedimentum ægrotorum aut portio humoris moribici putridi febrem facientis cocti ac maturati; & ideo non potest ex eo sumi signum conueniens super statu morbi & causæ morificæ; sed vel est pus, vel quidam mucus crudus pituitosus, qui nihil aliud indicat, quàm cruditatem & humoris pituitosi in venis copiam, & casualem eius expulsionem.

A Quantitate etiam sumuntur differentiæ sedimenti; quia sedimentum vel est paucum, vel est multum. Pauci vel nullius sedimenti causæ sunt, vel quodd reuerà nullum in vrinâ sit sedimentum, vel quodd, etsi sit, tamen non apparet; potest enim esse, quodd in vrinâ actualiter sit verum & bonum sedimentum, & tamen non videatur. Hoc fieri potest vel propter vrinæ colorem vel crassam substantiam, vel admixtos crallos & viscidos humores. Propter colorem; quia si color sedimenti sit similis colori vrinæ, vel si vrina habeat aliquem excessum coloris à sanguine, bile, vel melancholiâ, quæ tingat sedimentum, ita vt appareat quid vnum cum vrinâ, tunc non bene distinguitur ab eâ; vt si vrina sit cruenta, nigra, liuida. Propter substantiam, si vrina habeat substantiam valde crassam & sit obscura, tunc non potest bene videri sedimentum in eâ. Propter admixtam aliquam materiam crassam; quia si vel crassæ sordes melancholicæ; vel pituita, pus, semen vel aliquid sanguinis vrinæ sit permixtum, inuoluitur sedimento & permiscetur cum eo, & trahit ipsum ad fundum, ita vt non appareat seorsim in formâ sedimenti aut nubis, sed appareat tantùm veluti crassamentum seu sedimentum falsum. Si vrina est tenuis cum claritate sine multis sordibus, aut crassamento, & non appareat sedimentum ibi non est; sed si vrina habeat crassamentum, aut si turbata, aut valde crassa, tunc fortè in eâ est sedimentum & non videtur, & fortè non est; cum

enim non videtur, non potest iudicari an sit nec ne. Porro sedimentum quod videtur, si est paucum, vel est sedimentum ægrorum vel sanorum. Paucum sedimentum sanorum fit vel ob magnam cruditatem, vel optimam concoctionem & perfectam sanitatem. Si vrina est tenuis alba, cruda, æger stomachi dolore, vel debilitate, vel frigida intemperie laboret, & non appareat sedimentum in vrinâ, est signum malum & malæ coctionis; sed si æger videatur valere omnibus functionibus, & vrina sit spicci coloris, clara splendida, & habeat paucissimum sedimentum, tunc hoc è contra est signum perfectæ sanitatis. Porro qui temperamento sunt frigido, sexu femineo, tempore verno, in otio degentes, cibis frigidis & crassis vtentes, crapulosi, plus comedentes, quam ventriculus possit concoquere, pueri quia sunt voraces, pingues, &c. hi omnes multum & crassum habent sedimentum. Biliofi, exercitati, calidi & siccî, graciles tenues, &c. paucum. In sanis paucum sedimentum cum optimâ vrinâ semper est bonum signum; quod plus est & crassius, èd maiorem indicat cruditatem & est peius. At sedimentum ægrorum seu in iis, qui laborant acutis morbis, seu morbis, qui concoquuntur, quod plus est sedimenti, præcipue eo tempore, quo causa moribifica coquitur, èd est melius. Quoad ergo sedimentum ægrorum in morbis acutis, sedimenti absentia indicat cruditatem; idèd in principiis morborum non apparet sedimentum, aut si apparet, est tantum sedimentum sanorum & non ægrorum, indicat causam moribificam à naturâ concoqui & maturari, & futuram bonam crîsim & salutem. Ita cum morbus non coquitur, & causa morbi est nimis multa & maligna tunc non apparet sedimentum; & idèd si sedimentum non apparet in augmento aut in statu aut valde paucum, est malum signum; nullius scilicet aut imperfectè crîseos futuræ, adeoque futuræ mortis.

A qualitate etiam sumitur differentia: & primum à visibili; nam sedimentum interdum est album, interdum flauum, liuidum, rubrum. Album sedimentum fit ab optimâ coctione; idèd tale, modò habeat reliqua accidentia bonitatis, est semper bonum; nam si sit simul graue crassum & renax, tunc est potius pituitosum crassamentum. Reliqui colores fiunt ab humore, à quo sedimentum deciditur seu cuius est pars; citrinum ab abundantia bilis, vel cum cantâ morbi est bilis, vt in tertianâ; liuidum cum causâ morbi est melancholia; rubrum, cum sanguis est admixtus. Hinc sedimentum citrinum indicat fieri morbum à bile; liuidum à melancholiâ; rubrum indicat admixtionem sanguinis, qui, quia admiscetur, vel debilitatem renum, vel malam feri à sanguine separationem, vel cruditatem, idèd aliquod istorum indicat. Præterea in vniuersum eiusmodi sedimenta in acutis morbis apparentia sunt mala & lethalia; indicant enim cruditatem, & naturam illas causas moribificas non bene concoxisse; quia si bene vel exactè coxisset, sedimentum quod est portio eorum deberet habere colorem album, & non illos colores prauos.

Ab olfactu etiam sumuntur differentiæ: quia aliquando sedimentum fœtidum est, aliquando non: si est fœtidum summam indicat malignitatem & mortem.

A substantiæ modo; quia sedimentum aliud est crassum, aliud tenue. Crassum fit vel ratione materiæ ex quâ est genitum, vel ratione humorum crassorum, qui cum urina excernuntur, & sedimentum inuoluunt; vel ratione coctionis bonæ vel malæ: Ratione materiæ, *ex quâ*; nam cum in morbis acutis sedimentum sit portio humoris morbifici, & sic humor morbificus sit materia eius, si humor morbificus sit bilis, sedimentum est tenue; quia bilis est humor tenuissimus; si melancholia, pituita, &c. sedimentum erit crassum. Ratione humoris admixti; nam potest fieri, ut bonum quidem generetur sedimentum, & tamen à naturâ simul cum eo aliqui humores crudi & crassi per urinam excernantur, qui sedimento permixti, ipsum reddunt crassum, cum tamen ipsum per se & per generationem sit tenue. Ratione coctionis potest dubitari, ab bona coctio faciat sedimentum tenue an crassum; aliqui enim tenue habent pro optimo, & dicunt illud sedimentum esse optimum quod à calore maximè est attenuatum. Alij è contra dicunt sedimentum crassum esse optimum, eò quod concoctio procedat incrassando, quod probatur: quia pus quod est mediocriter crassum, est optimum, quod verò tenue est & aquosum, est malum; sic semen, quod est crassum, est optimum & maximè concoctum. Et si hæc omnia plena sint difficultatibus, dico tamen breuiter: sedimentum illud esse optimum, quod est mediocriter crassum, tali sc. crassitie, qualis potest per coctionem induci; At quod est supra modum crassum, est malum; quia tale non potest esse factum à validâ coctione, sed solum à materiâ admixtâ: Vtcrius in statu sanitatis quod est tenue est melius; in statu ægritudinis melius quod est crassum.

A situ sumuntur differentiæ: nam aliquando sedimentum natat in summo, & tunc dicitur nubecula; aliquando in medio, & tunc dicitur suspensum seu eneorema; aliquando in imo & vocatur hypostasis. Vt autem sciatur quodnam horum sit melius, & quid vnumquodque indicet, oportet scire causam, cur aliquando sedimentum natet in summo, aliquando in medio, aliquando in imo. Causæ autem diuersis diuersæ ponuntur. Aliqui dicunt status permixtos esse causam, quod sedimentum petat locum summum: quod videtur rationi consentaneum esse; quia status cum sunt leues sursum petunt & volunt esse super aquam & urinam, & ita secum eleuant sedimentum: & hoc voluit Hippoc. quando dixit suspensum indicare delirium, quatenus suspensum indicat statum esse in urina, & consequenter etiam in corpore; qui caput petunt & eâ ratione possunt facere delirium: & hæc ratione dicunt multi Medici nubeculam & suspensum indicare magnam humorum in capite agitationem à statu; ubi autem talis agitatio est, multi etiam vapores ad caput feruntur, & fit delirium; & sic

sic hâc ratione dicunt nubeculam esse malam, quia indicat flatum, qui multorum malorum possunt esse causæ. Alij fatentes etiam nubeculam fieri à flatu eleuante, dicunt eatenus nubeculam esse malam, quæ. flatu generatur à debili calore, & sic nubecula indicet caloris debilitatem & imperfectam coctionem. Hypostasim verò dicunt longè esse meliorem, & signum bonæ coctionis & validi caloris, quæ. indicat nullos flatu in corpore generari. Porro posito quòd flatu sint causa situs sedimenti in alto, queri potest, quis flatu hoc faciat, an ille qui est in sedimento, an ille qui est vrinâ. Videtur autem quòd ille flatu possit esse in vtroque; nam siue sit in vno siue in altero, necessariò debet sedimentum eleuare: posito ergo, quòd tales flatu sint in vrinâ, dicunt consequenter Medici pro maiore aut minore copiâ statuum sedimentum vel in magis vel in minùs altum locum eleuari; à pluribus flatibus fieri nubeculam, à paucioribus suspensum; & sic dicunt idèò nubeculam indicare plures flatu & maiorem cruditatem & maiorem debilitatem caloris quàm suspensum. Sed primùm hæc doctrina mihi displicet; nam in primis videtur vanum esse dicere multos flatu eleuare sedimentum vsque ad summum, paucos autem vsque ad medium; quia tam bene pauci flatu summum petunt quàm multi, & idèò pauci flatu tam bene eleuabunt sedimentum vsque ad summum quàm multi: nam tam altè paucus ignis ascendit quàm multus, & tam bene ad centrum vsque descendit paruus lapis quàm magnus; si enim vnquam est flatu in vrinâ, ille cum sit ærius, est multò leuior totâ vrinâ; ergo semper debet supra totam vrinam ascendere, & consequenter sedimentum semper vsque ad summum vrinæ eleuare; qui enim flatu sua leuitate vsque ad medium vrinæ ascendit, debet continuando motum necessariò etiam ascendere vsque ad summum; & tam bene videtur paucissimus ær per aquam ascendere, & exire in paruâ bulla, quàm multus in magnâ.

Dicit aliquis: multum aut paucum flatum non esse causam, cur sedimentum ascendat vel ad summum vel ad medium, sed flatum tenuem & crassum esse causam, dicitque sic flatum, cum sit leuior & altiora petat, eleuare sedimentum vsque ad summum, crassiorem verò cum grauior sit & non tam altè feratur, non posse etiam eleuare sedimentum vsque ad summum: crassiorem verò, cum grauior sit & non tam altè feratur, non posse etiam eleuare sedimentum vsque ad medium. Verùm hoc etiam non valet; quia quantumcunque flatu est crassus, semper est leuior aquâ & vrinâ, & idèò qualiscunque sit, semper deberet vsque ad summum vrinæ ascendere, & secum eò vsque sedimentum eleuare. 2. hoc idèò non valet, quia secundum hoc sequeretur, quòd nubecula esset meliùs signum quàm suspensum, quod est communi Medicorum doctrinæ contrarium; quia nubecula fieret à tenuissimo flatu, suspensum verò à crassiore; tenuis autem flatu sit à maiore coctione & validiore calore quàm crassus. Posito ergo quòd aliquando sic sunt flatu

flatus in vrinâ, adhuc tamen hæc doctrina propter illas rationes non videtur valde probabilis; sed insuper posse dici videtur, quòd nunquam tales in vrinâ flatus contineantur. Pro quo dico 1. quòd vbi est calor & humidum, ibi semper est aliqua exspiratio & vapor; & idè concedo & est certum, quòd ex vrinâ quamdiu est calida, semper excitetur aliquis vapor, qui ascendit per corpus vrinæ, & expiret extra eam in aërem. 2. quòd etsi vrina sit excrementum, tamen semper sit aliquis spiritus naturalis vel vitalis in eâ, qui etiam paulatim expirat; ille autem cum sit in omni vrinâ, non potest esse causa diversi huius situs sedimenti; præter illum autem non videtur, quòd in vrinâ possit esse vllus alius flatus, qui cum eâ è corpore exeat, primò quia flatus non habitant & non stabulantur in illis partibus, per quas vrina transit, 2. quia illi flatus non possunt cum vrinâ descendere, nec cum eâ miseri, & etsi cum vrinâ miscerentur, deberent illi flatus auolare, cum non sint vrinæ interni aut intrinsecati, sed tantum per simplicem admixtionem vniti; aut si in vrinâ essent, deberent videri per bullas in vrinâ excitatas exire, sicut aër sub aquâ contentus excitatis bullis effertur. Alia causa, quæ videtur facere posse, quòd sedimentum sit interdum in summo, interdum in imo, &c. est leuitas & grauitas, tenuitas & crassities tum sedimenti tum ipsius vrinæ: sedimenti; quia si sedimentum est tenue & leue, volitabit in alto, nec facillè fundum petet; si est graue & crassum, citò petet fundum. Vrinx; quia sedimentum quod in vrinâ tenui fundum peteret, in crassâ posset manere suspensum; quod enim est leue in medio crasso, est graue in medio tenui, & contrà. Itaque tenuitas vrinæ & grauitas ac crassities sedimenti sunt causa, quòd sedimentum petat fundum; contrà tenuitas sedimenti ac crassities vrinæ sunt causa, quòd sedimentum in alto volitet. Ex hoc ergo patet, quòd sedimentum esse in summo, non necessariò semper indicet flatus, ac consequenter caloris imbecillitatem & cruditatem; sed sæpè tantum iudicet sedimenti tenuitatem & leuitatem. Porro est hic quoque sua difficultas: nam non videtur, quòd possit sedimentum vnuquam volitare in alto ratione suæ tenuitatis & leuitatis; nam quantumcunque sedimentum sit tenue & leue, semper tamen est grauius vrinâ; quia sedimentum est pars grauior & crassior vrinæ, itaque semper debet esse in infimâ parte vrinæ, neque vnuquam poterit esse supra eam. 2. quia sic iterum sequeretur, quòd nubecula esset melius signum hypostasis; nam nubecula esset tenuior, & consequenter magis cocta quàm hypostasis: nam quòd est magis à calore attenuatum, est magis coctum & magis spirituosum. Ex his patent huius materiæ difficultates. Interim, nos secundum communem Medicorum sententiam dicamus duas esse causas nubeculæ seu situs in summo; tenuitatem sedimenti & flatus; hypostasis verò grauitatē sedimenti & absentiam flatus; suspensū verò sedimenti mediocrem crassitiem, & flatus aliquos sed non multos. Vt itaq; sciatur quale signū sit nubecula, quale hypostasis, &c. est distinguendum, vtra istarum sit causa sedimenti sursum vel deorsum ex-

lentis. Si causa sunt flatus, tunc nubecula est mala, & peius signum suspensio, vel hypostasis; & indicat multos flatus esse in corpore, & consequenter caloris imbecillitatem & imperfectam coctionem; & indicando flatus potest etiam consequenter indicare humorum in corpore agitationem, propterea quod ea aliquando à flatibus fieri possit; sic hypostasis nisi fiat à crassitie sedimenti, indicat absentiam flatus, perfectam coctionem & fortem calorem nativum; sed si nubecula aut hypostasis non fiant à flatu, sed à tenuitate, levitate, aut crassitie sedimenti; tunc non indicat illa, sed tantum indicat illa, quæ sunt causa sedimenti tenuis vel crassi; & propterea non est uniuersaliter verum, ut quidam Practici putant, quod nubecula semper indicet flatus & cruditatem, sed tantum tunc cum situs ille sedimenti à flatu in urinis existente causatur. Causæ autem tenuitatis sedimenti aut crassitie sunt interdum spirituositas sedimenti, vel spirituum absentia; hinc enim sedimentum est tenuius, leuius, gradus & crassius. Interdum materia ex qua tenuitas & crassities; sic qui cibis vescuntur tenuibus & facile digestilibus, habent potius nubeculam aut suspensum in suis urinis; qui vero crassis, habent potius hypostasim; ex iis enim fit leue & tenue sedimentum, ex his crassum. Sic ex humoribus biliosis fit potius sedimentum tenue & leue seu nubecula; ex pituitosis & melancholicis potius crassum, graue & hypostasis; ex mediis omnibus suspensum. Itaque cum sedimenti situs non sit propter flatus, tunc tantum indicat materiam *ex qua* sedimenti esse tenue & spirituosam; & tunc nubecula non est malum signum; & ita dicunt Medici, quod in complexionibus biliosis & in iis, qui tenui victu utuntur, & in morbis qui causantur ab inedia & laboribus nubecula sit tam bonum signum quam hypostasis, eo quod in illis non fiat ab imperfecta coctione, sed tantum ab humorum tenuitate: Vnde nubecula in morbis biliosis est tam bonum signum, quam hypostasis in pituitosis. An autem situs sedimenti causa sint flatus, an tenuitas seu crassities tum sedimenti tum urinae, dignosci potest ab ipsarum sedimenti tum urinae consistentia: quia si urina habeat multas bullas & difficulter dissolubiles, & sedimentum appareat spissum & crassum, & volitet in summo vel in medio, est signum situs illius causam esse flatus; sed si è contra urina nullas vel paucas bullas habeat, & sedimentum sit tenue & rarum, & præcipue si cum illa tenuitate in alto volitet, signum est causam situs ipsius esse tenuitatem. Alij dixerunt causam cur sedimentum aliquando volitet in summo, aliquando in imo, &c. esse, quod materia *ex qua* sedimenti veniat à partibus superioribus vel inferioribus corporis, eo quod sedimentum ex naturali quadam sympathia cum illis partibus habeat similem in urina positionem, quam habebunt humores in corpore, ex quibus ipsum est generatum: & sic dicunt, quod nubecula indicat humores morbosos existere in superioribus partibus corporis, & quod indicet affectus capitis. Suspensum humores existere in media parte corporis, & indicare affectus thoracis.

stomachi, hepatis, &c. hypostasim verò affectus infimi ventris. Et hanc
 doctri am tradidit Actuarius antiquus & celebris Medicus. Sed est fal-
 sa & explosa ab omnibus Medicis posterioribus; etenim quod in vrinâ
 est, non petit locum consimilem loco, unde provenit, sed provt eius
 granitas & leuitas requirunt. Hoc patet in pinguedine, quæ etiam si
 proveniat à colliquatione partium inferiorum, non tamen propterea
 natiabit in fundo vrinæ, sed semper in summo, quia sc. natura pingue-
 dinis ita exigit, non autem quia venit ex altis aut imis partibus; si pus ex
 thorace cum vrinâ excernatur, illud non idèd in summo natiabit, quia
 à superioribus corporis partibus procedit, sed semper fundum petet; quia
 sc. naturâ suâ est grauis vrina; eodem ergo modo sedimentum non flui-
 tat in summo vel in imo, quòd à summis vel imis partibus corporis pro-
 cedat, sed quia leue est vel graue, ac à flatibus vel attollitur, vel non
 attollitur, sunt & aliæ differentiæ sedimenti; nam aliquando sedimen-
 tum est læue & æquale, aliquando asperum & inæquale. Læue sedimen-
 tum est quod est continuum & vnitum & cuius omnes partes inuicem
 cohærent vnitæ, sicut vnus parvus continuus monticulus. Asperum seu
 diuulsum & inæquale est, cùm est dispersum fissum ac disceptum in par-
 tes diuersas, non vniformiter ac pyramidaliter sibi mutud cohærentes.
 Quid sit sedimentum æquale vel inæquale medici variant: potest enim
 æqualitas duobus modis considerari, vel quoad substantiam, vel quoad
 tempus. Æquale quoad substantiam est, cuius omnes partes æqualiter
 quoad substantiam sunt vnitæ, læues, albæ, æquæ tenues aut crassæ, &
 eodem modo coctæ; & sic æquale comprehendit in se sedimentum læ-
 ue. Æquale quoad tempus est, quod omnibus horis & pluribus diebus
 non variat, sed vno tempore est sicut alio. Aliqui dicunt per æquale
 debere intelligi æquale primo modo, sc. secundum substantiam, alij se-
 cundo modo, id est, secundum tempus. Æqualitas à Galen. & ab om-
 nibus medicis commendatur, & semper est bona. Cùm itaque sedimen-
 tum malum bene possit esse æquale quoad tempus, & tale tamen sedi-
 mentum sit pessimum, imò, èd peius, quòd magis est æquale, videtur quòd
 per æquale non debeat intelligi æquale secundum tempus, sed æquale
 secundum substantiam. 2. quia in morbis pro diuersis eius temporibus
 sedimentum bonum debet variari, & non potest esse vno tempore si-
 cut altero; & sic non potest esse æquale secundum tempus; idèd vide-
 tur quòd potius per æquale debeat intelligi æquale secundum substantiam
 quàm secundum tempus. Dico tamen vtrumque intelligendum esse, sc.
 quòd sedimentum bonum, album, in fundo, læue; acuminatum, &c. si
 simul sit æquale secundum tempus, tunc est optimum: indicium enim
 est sanitatis constantis, & bonitatem illam non esse casualem aut for-
 tuitam, sed à solido fundamento, bonâ coctione & valido calore; sed
 si sedimentum in se sit malum, & tamen sit æquale quoad tempus, tum
 tantò est peius: & si est malum aut mediocriter bonum, & fiat melius,
 & si eo ipso non sit æquale, sed inæquale; quia tamen ex malo fit melius,
 debet

debet haberi bonum. Et hæc æqualitas quoad tempus maximè bona est tum in sanis tum in morbis, qui non concoquuntur, neque determinatis temporibus, principio, incremento, &c. distinguuntur; nam in acutis: qui coquuntur, & manifestè sic temporibus distinguuntur, non est necessarium ad sedimenti bonitatem, ut sit omnino æquale secundum tempus, sed sufficit pro ratione temporis esse æquale secundum substantiam: nam gradus concoctionis in venis fientis & morbi temporum non permittunt, ut dixi, sedimentum plane secundum tempus esse æquale. Æqualitas secundum substantiam non est etiam simpliciter bona, nec simpliciter mala: si sedimentum habet omnes bonas conditiones, & simul sit æquale secundum substantiam, sic ut sit læue, vnitum, non diuulsum, omnibus partibus æquè album, æqualiter assurgens in pyramidem eodem loco contentum & æquè tenuè, est optimum: est enim indicium calorem qui coxit, esse naturalem, coctionem esse vniformem & perfectam, & non esse in corpore humorum peccantium diuersitatem. At si sedimentum habeat malas conditiones, & cum illis sit æquale est pessimum; quia indicat malitiam extensiuè esse maiorem, & nihil esse, quod sit bene coctum. Si sedimentum sit aliqua parte bonum, & tamen non æquale sed diuulsum, & aliæ eius partes sint albæ, aliæ prauicoloris, aliæ tenues, aliæ crassæ, &c. minus bonum signum est; quia indicat bonitatem illam sedimenti non esse firmam & stabilem neque vniuersalem.

Quæres, quid ergo indicet propriè sedimentum asperum & diuulsum; Dicunt Medici indicare statum in vrinâ, qui per sedimentum penetrantes illud diuellant, ac eos quidem paucos; quia si essent multi, totum sedimentum vel ad medium vel ad summum locum attollerent. Sed meo iudicio causa est, quòd sedimenti partes omnes non sint vniformiter coctæ, aut vniformiter leues & graues, & idè non sint vnitæ, sed hæreant in diuersis locis. Hoc autem fit, vel quia humores concoquuntur in diuersis locis, sc. in aliquibus meliùs perfectè; vel quia humores qui coquuntur, inter se sunt diuersi; ut cum morbus à pluribus diuersis producitur humoribus; & sic meo iudicio sedimentum diuulsum potiùs indicat diuersitatem humorum morbificorum & inæqualem eorum coctionem, quàm statum in vrinâ contentos. Est tamen hic notand. illud sedimentum verè esse sedimentum diuulsum, quod habuit sufficiens tempus ad sui vnitatem & coagmentationem; nam quod illud non habuit non potest esse æquale, sed necessariò adhuc debet esse diuulsum; quia sedimenti portiuncula à singulis vrinæ partibus secedunt, & morâ temporis simul descendunt & congregantur. Sedimentum inæquale quoad substantiam dicunt Medici indicare prauitatem concoctionis; quia simul indicat calorem natium non vniformiter coxisse alimentum aut morbificos humores. Sed ego non video quare inæqualitas hæc indicet malam coctionem; nam vnus calor, quantum ex se est, vniformiter coquit: nam tam bene potest æqualitas contingere cum

debilis est calor & mala fit coctio, quàm cum bona, & tam bene inæqualitas cum calor est fortis & bona fit concoctio, quam cum debilis & mala. Solùm ergo indicat inæqualitatem alimenti aut humoris morbigici qui coquantur, esse sc. diuerfas partes in alimento, aut plures in corpore humores morbificos, qui non potuerunt à calore nativis vniformiter coqui. Hactenus de contentis naturalibus: nunc de contentis contra naturam.

Contenta contra naturam sunt pinguedo, bullæ, corona, arenulæ, pili, sanguis, pus, semen, carunculæ &c. & primùm de pinguedine; nam aliquando vrinæ innatat quædam pinguedo, & ea vrina vocatur oleosa seu oleaginosa. Vt itaque cognoscatur quid sit vrina oleaginosa, notandum est, quòd non semper vrina, vt vocetur oleaginosa, habeat pinguedinem innatantem; imò sæpe caret eà, & tamen vocatur oleaginosa. Itaque duplex est vrina oleaginosa: vna quæ tantùm habet innatantem pinguedinem in suâ superficie, etsi reliquâ suâ substantiâ neque colore neque substantiâ sit oleaginosa; talem dari omnes agnoscunt, sed aliqui, inter quos est Aëtius, putant etiam dari aliam oleosam, quæ non solùm habeat aliquas guttas pinguedinis supernatantes, sed quæ sit per totam suam substantiam pinguis & oleosa. Verùm Galen. dicit, se talem nunquam vidiisse, reuerà non potest etiam dari; quia oleum non potest cum sero incorporari, sed debet supernatare. Itaque secunda vrina oleosa est, quæ est oleosa colore & consistentiâ, idest, quæ suo colore & crassitie habet similitudinem olei, & quasi oleum representat. Prima illa habet veram pinguedinem liquatam admixtam, & est verè pinguis & oleosa, hæc non est pinguis nec habet pinguedinem admixtam sed tantùm ad oculum refert similitudinem olei; & hanc etiam vocari oleosam dicit expressè Galen. *comm. tertio tertij de morb. vulgarib. text. 74.* illa sit ex colliquatione, hæc non, sed ex aliâ causâ. Hæc ergo secunda habet quandam crassitiem sicut oleum cum quâdam obscuritate vergens versus colorem viridem, & eam dicit Galen. adhuc esse duplicem: Aliquam quæ vergit versus albedinem, & eam dicit indicare cruditatem; aliam versus flauedinem viridantem, & eam dicit indicare febrem intensam; tamen si reliqua, inquit, bona signa adsint, nihil indicat mali. Et dicit Galen. hanc secundam oleaginosa se sæpe vidiisse sine ægri detrimento. Ex quo pater, quod hæc vrina oleaginosa secunda non proueniat ex colliquatione nec sit lætalis, nec indicet rabem. At quæ est primo modo oleaginosa habet pinguedinem innatantem diuerso modo; interdum sic vt pinguedo supernatat in iure carniū refrigerato, seu veluti crustulæ pinguedinis. 2. vt in superficie tantùm veluti puncta quædam pinguedinis appareant, sicut in iure carniū parum pingui, quod solùm habet aliquas guttas pinguedinis. 3. vt supernatet sicut tela aranearum. Causa omnis pinguedinis vrinæ innatantis teste Gal. est colliquatio substantiæ alicuius pinguis; idèd omnis vrina cum pinguedine ferè semper est perniciofa & indicat colliquationem: omnis autem

autem colliquatio victus à calore excedente & liquefaciente & à calore igneo, & ideo talis urinas indicat hecticas ac ardentes febres, si colliquatio est à toto; aut alicuius partis calidam intemperiem, si colliquatio tantum promanat ab aliqua peculiari parte. Plura autem sunt quæ in corpore nostro possunt colliquari interdum pinguedo seu adeps corporis, interdum alimentum substantificum eius; interdum carnosa substantia ac humidum primigenium eius: & secundum hoc sunt plures colliquationis; & sic inter urinas oleosas alix aliis sunt deteriores, propterea hæc vel illa substantia in corpore colliquatur. Porro etiam sunt diuersa in corpore loca, in quibus prædictæ substantiæ colliquantur; aliquando enim colliquantur in toto corpore ut in febribus ardentibus aut hecticis; interdum tantum in parte vnâ, & hoc præcipue in renibus. Quæri potest, quomodo sciri possit, ex cuius rei colliquatione urina sit oleosa, an habitus, an carnis, &c. Denique ubi illa colliquatio fiat, an in toto, an in renibus. *Respond.* quando pinguedo seu adeps colliquatur, tunc urinx sunt valde oleosæ, sicut cum iuri carniū multa pinguedo supernatat: Quando caro, tunc minus est pinguedinis, eod quod caro minus sit pinguis quàm adeps: cum humiditas partium solidarum seu humidum primigenium colliquatur; tunc pinguedo superuatans potius est sicut tela subtilis aranearum. Adeps, quia facilius liquefcit quàm caro, ideo à minore calore liquefcit; caro non nisi à fortiore, humidum verò substantificum partium solidarum non nisi à summo; ideo urina quæ adipis colliquationem indicat, minus est mala; peior carnis, pessima quæ humidi substantifici partium solidarum.

In urinis etiam aliquando conspiciuntur bullæ. Ut ergo sciatur, quid illæ indicent, oportet illarum causas inuestigare. Causæ duæ sunt materialis & efficiens. Materia est humor qui distenditur, & contentus aër, vapor, flatus, qui distendunt. Causæ efficientes sunt calor & motus. Calor bullas facit cum est imbecillus; idque dupliciter, & quia materiam reddit etudam & crassam & sic dilatabilem in bullas; & quia excitat vapores & flatus, qui inflant & extendunt humores. Motus quæ, humorem commiscet cum aëre, & sic facit sibi mutuo inuolui. Materia apta ad bullarum generationem est, quæ medioeriter est crassâ & viscida; nam si valde tenuis tunc non potest in bullam extendi, sed in extensione finditur & hifcit: si est valde crassâ non facile extenditur; & hinc oleum non facile admittit bullas, nec puls, quia sunt nimis crassæ. Debet etiam materia esse valde viscida, sic enim non facile dehifcit. Porro motus bullas faciens in urinâ vel est internus vel externus. Internus, nam si humores & spiritus intus in corpore agitentur, cum illi ad urinas perueniunt, fiunt in iis bullæ, quæ exeunt cum urinâ vel postea in urinâ generantur. Externus, quia fiunt etiam bullæ per externam agitationem; nam si fortè urina excernitur, aut multum agitetur, motu illo externo contrahit bullas aëre externo per motum urinx inuoluto; & sic dicunt bullas aliquando habere causam internam & intra corpus

generari, aliquando externam & causari extra corpus. *Sed dices:* quomodo possunt bullæ intra corpus generari; nam etsi ibi generarentur in exitu vrinæ propter angustiam partis destruerentur & frangerentur. *Respondent Medici;* verum esse & frangi, sed mox vt vrina micta, iterum status vrinæ permisceri, & iterum bullas excitari. Docent porro aliqui, quomodo medici possint dignoscere, an in vrinâ à se dilata bullæ apparentes genitæ sint ab agitatione externâ, an verò à causâ vrinæ intrinsicâ; nam inquirunt, quæ extra à motu fiunt bullosa, in eâ bullæ citò percunt; quæ verò à causâ internâ, in eâ non. Porro vrina crassa ac viscida fit ab admixta pituitâ & crudis humoribus, vel ab admixto colliquamento, vel quia à calore nimis est cocta & incrassata. Quoad causas efficientes, cum interim calor est imbecillis, qui generet multam substantiam vaporosam; vel cum est valde validus & igneus, vt faciat humores effervesce in corpore & agitari, tunc dicunt bullas in vrinâ fieri. Denique cum humores intus turgent & agitantur vel sponte vel à naturâ moti, tunc etiam dicunt bullas in vrina fieri. Secundum hanc communem doctrinam dicunt, bullosam vinam indicare vel imbecillum calorem status generantem, vel humorum agitationem; & quia agitatio interdum fit à calore feruescente, idè dicunt bullas interdum indicare excessum caloris humores agitantem, & quia calor humores agitans interdum est naturalis, interdum febrilis, & interdum agit humores criticè interdum symptomaticè, idè oportet distinguere à quâ agitatione fiant illæ bullæ. Dicunt itaque si in principiis morborum vrina appareat spumosa; indicat agitationem humorum fieri à calore febrili & non naturali, & illam agitationem esse symptomaticam; quippe quæ eo sit tempore, quo fieri non deberet, sc. in principio, cum materia adhuc est cruda, & sic in principiis spumosa vrina sunt malum signum: sed si fiat spumosa in aliquâ parte status vel declinatione cum aliis signis bonis, indicium est illam agitationem fieri à calore naturali & esse criticam, & secuturam esse crism, & naturam agitare humores in ordine ad futuram crism, & sic in illis temporibus vinam reddi spumosam est bonum signum. Interdum etiam in augmento esse spumosam non est malum; nam est indicium naturam aggredi humores, & incipere eos coquere, & ex eorum ad concoctionem agitationem spumam in vrinâ fieri. Aliqui porro etiam dicunt vinam spumosam etiam indicare colliquationem, & quia spuma indicat agitationem humorum; agitatio autem potest fieri à calore igneo, id est, excedente faciente humores ebullire, à quo calore excedente non fieri potest, quin producantur colliquationes tum etiam quia ex colliquatione vrinæ fiunt crassæ ac viscidæ, tales autem aptæ sunt producere multas bullas. Itaque vrinæ spumosæ, si alia insuper frigiditatis signa adsint, indicant status & humores crudos: sed si cum spumositate simul oleaginosa, è contra indicant caloris agitationem & colliquationem. Porro Hippoc. Aphor. 34. dicit etiam spumosam vinam indicare vitium renum; quoddam

Medici dicant fieri, quia talis vrina indicat crassam pituitum & crudos humores esse vrinæ permixtos, quales facillè solent in viis vrinæ ac renibus esse, ibique vel obstructionem, dolorem ac calculum causare. Actuarius etiam dicit spumofam vrinam indicare destillationem à capite, eò quòd spumofitas fiat à vapore vel spiritu vrinæ permixto; sedes autem præcipua spirituum sit in capite, qui deduentibus ex eo humoribus permixti & ad vias vrinarias expulsi reddunt vrinam spumofam. Aliqui dicunt alià ratione spumofam vrinam capitis affectum indicare, eò quòd spumæ in superiore vrinæ patte natent; superior autem vrinæ pars superioris corporis affectum significet propter sympathiam quàm loca seu vitæ vrinæ habent cum locis seu sitibus partium corporis; quæ doctrina supra à nobis est refutata. Verùm tota hæc de causis generationis bullarum in vrinâ doctrina videtur valde esse infirma, & potius falsa; & ideo indicia illa, quæ ex illis petuntur, esse vana & frivola. Mea itaque opinio est causam efficientem bullarum non esse ullam agitationem internam humorum, neque etiam calorem siue excessivum, qui faciat humores bullire; siue diminutum qui status generet; sed dico vicam causam efficientem bullarum in vrinâ esse agitationem externam; & quòd omnis vrina tantùm acquirat bullas, quatenus extra corpus agitur vel nimis impetuosâ mictione, vel manuum aut reliqui corporis conquassatione; & dico quòd nulla vrina habeat bullas, quæ non sit sic externè agitata; & quòd si sine vllâ agitatione lentè mingatur, nullo modo habebit bullas, & consequenter, quòd omnes bullæ generentur extra corpus & à causa externâ & non internâ; *Probatur*: quia non generantur bullæ intra corpus; nam si fierent in exitu deberent destrui: ergo quæ sunt in vrinâ extra corpus existente, non sunt intus generata; quia ibi sit effectus vbi eius causa est; causæ autem internæ iam non adsunt vrinæ cùm est extra corpus: ergo illæ non possunt vrinâ extra corpus existente effectum suum seu illas bullas producere. 2. quia experientia docet, quòd idem vir sanus si contra matulæ parietes mingat, adeoque sic lentè desinat vrinam in matulam descendere; non habebit bullas; si verò impetuosè rectè in matulam mingat, bullas habebit. 3. quia nunquam ostenditur vrina quæ lentè micta & non conquassata sit, habere bullas. *Conseq. prob.* nam si extra corpus bullæ fiunt, internæ causæ non producunt illas: nam agitatio humorum in corpore non potest facere bullas in vrinâ extra corpus existente; nam in eâ vrinâ quæ est extra corpus, illa agitatio ampliùs non est. Denique calor qui in corpore facit ebullire humores, non potest facere bullas in vrinâ iam mictâ; quia in vrinâ iam mictâ nulla ampliùs apparet talis ebullitio. Dices: etsi bullæ sint fractæ in exitu, tamen mox vt vrina micta est iterum generantur. Dices 2. quòd virtus illarum causarum internarum remaneat in vrinâ mixtâ, & sic quòd cùm vrina micta est, adhuc sint in eâ status, qui cum eâ exierunt, illi verò permiscerentur cum vrinâ, & faciunt bullas in eâ. Denique calor ille, qui effervescente facit humore

humores in corpore, adhuc remanet in vrinâ, & in eadem status vaporis & spiritus excitat, quos excitando facit in vrinâ bullas; sic etiam humorum, qui in corpore agitantur pars aliqua eum vrinâ excernitur, qui adhuc in matulâ eundem motum agitationis referuant, quem habent humores in corpore. Verùm hæc sunt ridicula & falsa, quod probatur; quia nunquam videntur bullæ in vrinâ crescere, aut de nouo fieri; nam si sit micta sine bullis, nunquam in eâ post mictionem bullæ de nouo excitabuntur, quod tamen deberet fieri si prædicta doctrina esset vera; & nunquam videtur vrina bullas plures acquirere quàm illas, quas primâ mictione, per motum acquisierit. Dico porro vltcrius bullas etiam non fieri ab aliquo statu in vrinâ existente, qui vrinæ permisceatur, sed solummodò fieri ab aëre externo, qui per sortem mictionem aut agitationem vrinæ inuoluitur & permiscetur. Hoc fundamente posito, quod videtur esse verissimum, sequitur consequenter bullas in vrinâ non indicare vllam agitationem humorum in corpore; nec consequenter indicare dolorem capitis, qui ex illâ agitatione proficiscitur; neque etiam indicare status vrinæ admixtos, nec consequenter indicare cruditatem aut malam concoctionem, aut debilem calorem illos status generantem; neque indicare calorem excessiuum facientes illos humores ebullire & effervesce, eo quod, sicut dixi, nec agitatio interna, nec calor corporis, nec status in vrinâ sunt cause; si enim bullæ indicarent illa, facerent hoc in quantum essent effectus illorum, cum ergo non sint eorum effectus, sequitur quod illa quoque non indicent. Quæritur ergo quænam bullarum in vrinâ sint causæ, & quid possint indicare. *Respond.* quod causa efficiens earum est agitatio externa; materialis verò est aër externus & vrinæ liquor, qui per agitationem aërem inuoluunt. Quia autem non omnis liquor æqualiter bullas contrahit, nec æquè citò, nec æquè magnas, nec æquè diu conseruat, idèd quod de bullis potest considerari est, an vrina per agitationem externam facillè ebulliscat nec ne? an bullas contrahat magnas aut paruas? & an iam contractus statim exponat an vltro diu referuet? hoc autem pender præcipuè à materiâ; nam materia tenuis facillè bullescit, crassior difficulter, tenuis enim facillè potest in minima fundi & statim aërem includere, & tenuis bullescit à parua agitatione; crassa non nisi à magnâ: viscida potest magnas admittere bullas, & diu retinere; tenuis non nisi paruas, easque statim deponit; aër enim inclusus viscidam bullarum substantiam non ita facillè potest perfringere: quapropter vrinam bullas habere simpliciter nihil indicat quàm externam agitationem; sed facillè & multas bullas acquirere, & quæ statim euanescent, indicat vrinæ tenuitatem: facillè & multum bullescere & mediocriter diu durare, indicium est vrinæ substantiam esse mediocrem, non nimis tenuem, nec nimis crassam, & non valde lentam: hoc autem est bonum signum, & indicat vrinæ substantiam esse laudabilem, & benè à calore percoctam. At vrinam difficulter bullescere, sed contractas bullas pertinacissimè conseruare, est indicium

iudicium urinam esse crassam & valde viscidam; & sic indicat tales causas, quæ crassitiem & visciditatem producere possunt, id est, vel admixtos crudos & pituitosos humores, vel urinam à nimio calore nimis esse inspissatam vel pinguedinem admixtam. Dixi, bullas in urina præcipue pendere à materia, quia potest etiam ab aliqua externâ vel internâ causa pendere, quodd citius vel serius bullæ pereant; externâ, nempe aëre, quod est maximè considerandum, si nempe ille sit vel valde calidus, vel valde frigidus; calor enim & rarefaciendo & explicando aërem, qui intra bullas est, facit ut ipse perumpat, sicque illæ frangantur: frigus densando & cogendo facit, ut aër in iis contentus nequeat capi, sed effluatur. Interna causâ etiam potest esse; calor urinae maior vel minor, vel status aliqui aut spiritus interclusi: calor enim urinae attenuando inclusum bullis aërem, vel excitando vapores vel status, facit ut illæ citius pereant. Atque hæc de bullis dicta sufficiant. Nunc de alio contento præternaturali agamus, sc. de arenulis.

Notand. itaque in urinis duplices esse arenulas: alias tenuissimas splendentes & minimas, quæ vocantur atomi, & istæ non tantum subsidunt ad fundum, sed & volitant in medio & in summo & per totam urinam; & cum inspicitur urina in claro aëre, splendent & volitant in eâ sicut atomi. Aliæ sunt crassiores, quæ magis propriè sunt arenulæ, & sunt de materiâ calculi. Atomii illi sunt à magno calore exurrente humores in venis, & exiccantem tales arenulas, & apparent post arduas febres, & sunt quidem tempore febris genitæ, sed non exeretæ; excernuntur verò post eâ. Itaque illæ atomi sunt reliquæ humorum putrescentium, quæ in venis relictæ quotidie magis exiccantur & quodammodo incinerantur. Tales etiam arenulæ aliquando inveniuntur in sanguine leproforum, sic quodd sanguis elephantiorum digitis comminutus sentiatur habere arenulas; quod sit in iis ex humorum putrefactione, & partis terrestris torrefactione vel exustione ac incineratione. Quod ad alterum arenularum genus spectat; earum materia est humor viscidus & crassus, qui à calore coquitur & condensatur, & quodammodo lapidescit, & generantur sicut calculus. Differunt in hoc, quodd materia calculi sit magis viscida: nam si arenularum materia esset valde viscida, cum torretur à calore, maneret unita & fieret calculus, & non funderetur nec dehisceret in urinâ: sic terra sicca vertitur in puluerem cum torretur à sole, viscida lapidescit.

Locus ubi arenulæ generantur sunt renes & vesica. Vbi tamen notand. aliquid singulare, quodd ego primum comperi experientia, postea verò notavi ab alio viro docto esse animaduersum: nimirum quodd aliquæ arenulæ in corpore ipso generentur & fiant, ibique generatæ cum urinâ exeant & expellantur: aliquæ verò in corpore non generentur, sed postquam urina mixta est in matulâ generantur. An autem sint generatæ in corpore an verò in matula sic cognoscitur: quæ in corpore generatæ sunt, semper apparent in fundo matulæ globatim hærent, &

sic non affixæ ei, & apparent paulò postquàm vîna mîcta est: quæ verò in matulâ generantur non sunt in fundo, sed circumquaque hærent affixæ parietibus matulæ, & non apparent nisi diu post mîctam vrinam. Dicunt Medici omnes arenulas indicare temperiem calidam & vesicæ, quia sc. supponunt calorem & exustionem esse causam arenularum, quòd si verò calor non semper sit causa arenularum, sequetur quoque, non semper arenulas illarum partium calorem indicare quidam igitur dicunt non semper arenulas aut calculum à calore immoderato gigni, sed sæpe non laborare calidâ intemperie renum qui calculo corripuntur, sed calculum à proprietate quadam & facultate lapidificâ illarum partium generari, quod videtur ex eo confirmari, quòd vt supra dixi aliquando generentur in matulâ diu post vrinam mîctam; tunc autem non generantur ab immoderato calore, sed potiùs à frigore; quia generantur in aëre externo, qui est frigidus, & cùm vîna retrixit, & ad parietes matulæ stannæ aut vitreæ, qui sunt frigidi. Latiùs agere de causâ generationis calculi non est huius loci, sed in pathologiâ est videndum. Quæri autem potest, an arenulæ apparentes sint semper signum calculi? Dico in multorum hominum vrinis apparere arenulas, qui nunquam conquerruntur de calculo. Itaque arenulæ solum indicant adesse causam efficientem calculi, sed non necessariò adesse calculum: etenim bonum est arenulas expelli, & cùm expelluntur, tunc non fit calculus. Indicant ergo arenulæ adesse dispositionem lapidificâ, quod est malum; sed arenulas expelli indicat vias esse laticas & facultatē expultricē esse validâ, & arenulas nō remanere aut herere in corpore, & materiâ esse nimis friabilem quàm vt ex eâ possit generari calculus, & non satis esse viscidam, sed hiscere & minutim findi, & hinc non futurum, vt calculum valeat coire; idèò arenulas multas apparere in vrinâ est bonū signum, sed est mala causa. Vnde cùm apparent semper periculum minantur; nam quia indicat efficientem saltem causam & illam dispositionem lapidificam adesse, & quia facile accidere potest, vt vel facultas expultrix debilitetur, vel aliqua copia viscidæ humoris aliquando allabatur, etiam indicant facile fieri posse, vt sic femel arenulæ illæ retineantur, vel à materiâ aliquâ viscidâ allabante inuoluantur, & sic in calculum coniungantur. Arenulas porrò solitas apparere & postea supprimi, & tùm dolorem sentiri, & vrinæ euadere tenues & albas, est indicium arenulas in calculum conuerti. Denique arenulas mingi cum dolore & stranguriâ est etiam signum calculi. Arenulæ aliquando sunt albæ, aliquando rubræ. Rubræ indicant in renibus esse genitas; quia renes rubro colore præditi sunt, quod melius: albæ, quòd in vesicâ. quæ est alba, quòd peius. Est tamen hoc signum non planè certum; quia potest arenularum color non à parte, in quâ generantur, sed à materiâ ex quâ esse profectus: & sic arenulæ albæ indicant materiam earum esse pituitam, rubræ bilem aliquam pituitæ permixtam: albæ etiam magis ab occultâ proprietate lapidificâ; rubræ ab excessu caloris generantur.

Sunt & alia contenta non naturalia : quia aliquando apparet aliquid in urinis quod est sicut farina, aliquando aliquid sicut orobus, aliquando aliquid sicut furfures & squammæ : & hinc aliquod sedimentum vocatur farinaceum, similaceum, pollentaceum, furfuraceum, squamosum, lamineum, orobum, &c. horum sedimentorum meminit Hipp. 2. *progn.* 29. quando dicit, *malum, si urinarum sedimentum tanquam farinam crassiores representat; peius si quasi bracteolas; tenuia atque alba sunt admodum vitiosa; omnium pessimum si quod subsidet furfuraceum est.* Actuarius etiam 1. *de different. urinar. cap. 15.* meminit horum sedimentorum, & ponit etiam sicut Hippoc. 4. eius species & gradus, quæ suis exprimit nominibus : orobum, furfureum, lamineum, similaceum. Hæc omnia sedimenta dicuntur à Medicis fieri ab excessiuo calore tum humores, tum partes carnosas, tum etiam solidas colliquante & adurente : prout autem visio & colliquatio maior est vel minor, & prout vel est in humoribus vel partibus carnosis aut solidis & membranosis, secundum hoc modum hoc, modum illud sedimentum in urinâ apparet. Possunt autem hæc commode ad 3. species referri ; 1. cum sedimentum est sicut farina, hoc vocatur vel farinaceum, vel similaceum, vel pultaceum, vel crinnodes. Galen. 1. *de crisib. cap. 12.* dicit hoc sedimentum duarum affectionum esse indicium, vel sc. grandis colliquationis, vel caliditatis excedentis, quæ sanguinem adurat. Cum sit eiusmodi sedimentum per colliquationem, tunc possit dubitari, an fiat per colliquationem partium solidarum, an carnosarum. Medici modum unum modum alterum dicunt. Galen. dubitationem soluit ; nam *lib. de urin.* dicit, *cum calor solida membra corripuerit, facit deteriora sedimenta, quæ vocantur crinnodea, & farinacea, quæ inquit, duo significant aut cremationem sanguinis, aut liquationem solidorum membrorum.* Quod etiam dicit Actuarius *lib. 1. de urinis cap. 10.* & Aërius. Cum sit tale sedimentum ex sanguine adusto, tunc fit in quantum sanguis per nimiam adustionem quasi incineratur : Secunda species est, cum in urinâ sunt parua crustula nigricantia similia colore & figura orobo, quod est legumen quoddam paruum, nigrum, Aërius illud vocat ervinum ; Galen. etiam illud vocat hordaceum, non quod farinæ hordei simile sit, sed quia est simile granis hordei : huius sedimenti multis locis meminit Galen. *ut 6. Epidem. comm. 5. & 4. Aphor. comm. 76.* & illud orobum putat esse illud idem, quod superius Hipp. appellauit esse quasi bracteolas. Galen. 2. *Prognost. comm. 2. & 1. de Crisib. cap. 12.* dicit etiam, huius sedimenti causam esse excedentem calorem, in quantum ille colliquefacit humores ac partes, & colliquando insuper nimietate caloris adurit, & conuertit in crustulas adustas, quæ à toto recedunt, & expelluntur cum urinis eo modo, quo cum funditur lacidum, aliqua pars glutinosa funditur, alia pars terrestrior torrefcit, & fiunt crustulæ seu frustula rotunda præ nimia assarione. Huius sedimenti orobei meminit Hippoc. in vxore Nicostrati 4. *Epid.* quæ patiebatur magnam hepatis inflammationem, in qua erat hoc sedimentum, eò quod propter

nimum illum calorem sanguis dicto modo vteretur & incrustaretur: hoc sedimentum incipit in urinâ apparere, quando colloquâtâ primùm pinguedine postmodum carnes incipiunt consumi, torreri & frustulatum secedere. An autem hoc sedimentum fiat ex adustione sanguinis & humorum, an verò partium, docent Medici distinguere: quòd si frustula illa sint rubra, sunt ex adustione sanguinis; si nigricantia, ex adustione carnis & membrorum. Verùm notand. fieri posse, vt ille calor excedens sit aliquando in toto, aliquando in vnâ parte tantùm v.g. renibus & hepate; & sic posse interdum torqueri & liquari totum, interdum tantùm hæcæ partes; & sic sedimentum orobæum interdum esse à toto, interdum ab vnâ parte: si fiat à toto, indicat totius consumptionem & heclicas ac ardentes febres; si à parte, illius tantùm peculiarem consumptionem & calidam intemperiem; hoc autem docet Galen. sic distinguere *lib. 1. de urin. cap. 36.* vt, si hoc sedimentum appareat in acutâ febre procedat vitio & vstione totius; si est dolor in renibus, vitio & intemperie renum. Tertia species est, cùm sicuti furfures & squammulæ apparent in urinis, hoc sedimentum vocatur squamosum, furfuraceum, laminæum: Galen. 2. *prognost. comm. 29.* hoc sedimentum esse testimonium caloris febrilis vrentis & colloquantis: facit autem ille calor teste Galen. 4. *Aphor. comm. 77.* duplici ratione; & per viam adustionis & per viam colloquationis: per viam adustionis, quando sanguis sic vritur, & assatur, vt exicceatur & in furfures ac laminas dehiscat eodem modo quo in leprâ furfures à cute recedunt per vstionem & nimiam exiccationem, quæ squammulæ cùm recedunt à sanguine, abluuntur cum urinâ; & petunt fundum, & faciunt in eâ sedimentum furfuraceum: per viam colloquationis; quando solidæ partes ab igneo illo calore primùm colloquatur, tandem vruntur & depascuntur, ita vt de substantiâ eorum procedant portiunculae, quæ sunt sicut squammulæ & furfures. Sic autem furfuraceum sedimentum per colloquationem potius partium solidarum quàm carnosarum; carnosæ enim partes liquatur potius faciunt farinaceum & orobæum: furfures enim sunt particulae membrorum solidorum ac spermaticorum, vt membranarum, venarum, neruorum, &c. Quidam dicunt furfures non fieri per liquationem solidarum partium in habitu corporis existentium, sed solùm per adustionem & exiccationem venarum; quando sc. venæ ipsæ sic exiccantur, vt in squammulas dehiscant. Porro etiam laminæum, squamosum, & furfuraceum sedimentum sunt vnus speciei, differunt tamen inter se secundum magis & minus: In sedimento squamoso particulae sunt maiores & crassiores; in furfuraceo verò minores & tenuiores; squamosum fit, cùm calor profundiores partes consumit; furfuraceum cùm tantum extimam pelliculam, & ideo squamosum est deterius furfureo, profundiorēque indicat colloquationem. Verùm notand. quòd furfureo etiam bene fiant ab aliâ causâ, nempe à scabie aut vlcere vesicæ; & ita hi furfures non semper necessariò indicant liquationem, sed interdum tantum vitium peculiare

peculiare vesicæ, vt docet Hippoc. 4. *Aphor.* 77. & 81. Dignoscuntur autem; nam si æger non laboret magnâ aliquâ intemperie calidâ, tunc aut ardenre febre, sed potius in eo adint signa caleuli aut viceris vesicæ, vt si aliquando pus aut sanguis fuerit in urinâ, aut doleat æger circa illa loca, signum est tantum vesicam esse læsam, scabiosam verò exulceratam; sed si nulla adsint signa vesicæ affectæ, præcesserit pinguedo in urinâ aut sedimentum farinaceum, æger contabescat; aut præcesserint ardentes febres, tum tale sedimentum est signum colliquationis. Etsi autem hæc sit communis doctrina & iudicium Medicorum de his sedimentis, quam Hipp. Galen. Aëtius, Auicenn. Actuar. &c. tradiderunt, videtur tamen multis dubitationibus esse obnoxia; nam inurinâ non videtur, quomodo farinaceum sedimentum possit causari ab excedente calore adurente vel colliquante humores aut carnem; vel enim hoc deberet fieri per viam colliquationis vel adustionis, vt Medici docent: nam non est alius modus; non per viam liquationis, quia colliquatur tantum quod est pingue, hoc autem supernatat in urinâ sicut pinguedo; partes etiam terrestriores membrorum non possunt liquari; at hoc sedimentum farinaceum debet esse pars terrestrior, quia fundum petit. 2. quia in iis qui hecticâ moriuntur aut phthisi, postquam apparuit in urinâ pinguedo, deberet etiam postea apparere semper hoc sedimentum farinaceum; & cum farinaceum apparet, deberet urinæ oleositas cessare; cum enim farinaceum apparet, iam carnosæ partes deberent liquari; illæ autem non liquantur nisi postquam iam primò adiposa substantia esset colliquata; at sic non apparet. Et non etiam per viam adustionis; nam si per viam adustionis, hoc non posset esse nisi in quantum calor excedens terrestriores partes membrorum ac humorum incineraret; farinaceum enim sedimentum nihil aliud est, quam particula corporis incineratæ, & cineres membrorum in urinâ conglobari; at falsum est, quod vnquam calor in corpore nostro adeo augeatur, vt possit humores aut membra incinerare. Confirmatur: quia quacunque demum colliquatione aut hecticâ ægri sint mortui, earum nihilominus caro & humores post mortem adhuc sunt humida; ergo non sunt adeo exsiccata, vt in cinerem conuerteri potuerit; neque in sanguine aut carneâ substantiâ vllæ sunt notæ incinerationis. Adde quod hoc farinaceum sedimentum deberet sequi in ardentibus febribus, & semper in hecticis ac phthisicis appareret: at non semper apparet, imò rarissimè aut nunquam. Econtrâ in multis urinis videtur sedimentum album conglobatum instar farinæ & pulvis, in quibus tamen nulla est liquatio aut hectica. 2. non videtur etiam illud sedimentum orobeam fieri per modum torrefactionis; nam præterquam quod nunquam meminerim me neque in ardentibus febribus, neque in hecticis tale sedimentum vidisse, non videtur etiam quod calor in corpore nostro possit esse tantus, vt sic totum humidum substantificum posset liquare, quod etiam partes carnosæ torrerentur & asscenscunt. Adde quod etsi particula carnis sic torrerentur, tamen propter

adhuc non recederent frustulatim à toto; nam neque à carne, neque à larido ab igne tosto talia frustula recedunt. Denique etiam si adhuc talia frustula decederent, non possent tamen ad vrinam peruenire; cum enim sint frustula patrum carnosarum existentium in habitu, deberent prius orificia venarum capillarum ingredi, priusquam ad vias vrinarias possent peruenire ac talia frustula non possent illas venas ingredi. Er. Accedit, quod in homine viuento non possit consue calor augeri, ut talem valeat facere torrefactionem. Porro sedimentum fursuraceum certum est aliquando in vrinis apparere, sed tale non producitur propter magnam colliuationem, sed solummodo vel propter scabiem aut vlcus vesicæ ac vterum, vel ariditatem & scabiem venarum & arteriarum, quibus præ nimia ariditate squammulæ seu fursures secedant, quæ cum vrinis excernuntur eo modo, quo in leprosis propter magnam cutis ariditalem ejusmodi fursures secedunt.

Porro & carunculæ aliquando in vrinâ apparent, & pus, & pili, & filamenta & sanguis. Tunc apparent carunculæ, quando in aliquâ parte sit vlcus aut empyema, à quibus ad vias vrinarias est transitus aut accessus. Hoc ergo fit, cum vel hepar, vel pulmo vel renes exulcerantur: tunc enim præter pus quod ad vrinâs peruenit, aliquando etiam simul aliqua particulæ ipsius partis exulceratæ secedunt, & cum vrinâ excernuntur; vnde cum tales carunculæ in vrinis apparent, si simul præcesserit sanguinis aut puris mictio, vlcus alicuius prædictarum partium indicat; cuiusnam autem illarum; ex propriis signis hanc vel illam partem affectam indicantibus colligi debet.

Pili in vrinis apparent: Hippoc. 4. *Aphor.* 76. dicit eos generari in renibus, ac eorum vitium indicare; sed doctissimus Triuerius prædecessor noster hoc ridet, eò quod substantia renum non sit talis, ut ex eâ aliquid posset procedere instar pilorum; nam pili illi videntur aliquando longitudine sesquipedali, ut Gal. scribit, qui non videntur posse in substantiâ renum generari, cum ibi neque vlli longi ductus sint, neque febræ longæ, quæ possint ad similitudinem pilorum conformari. Itaque Galen. 1. *de loc. affect.* eas generari in venis per adustionem ex materiâ crassâ & viscidâ. Alij Medici recentiores putant, illos potius generari in vteribus, cum in iis aliqua viscida pituita diu hæsit; nam cum vtereres sint longi & exili cavitare præditi, si in iis aliqua lenta pituita longo tempore hæreat, virtutē caloris naturalis exiccantur & condensantur, & in pili formam conuertitur. Aliquando apparent etiam in vrinâ filamenta; ea autem fiunt vel cum particulæ membranarum exelæ cum vrinâ expelluntur, vel pituita viscida in aliquo loco exiccatur, in filamenta conuertitur, vel quod etiam aliqua materia seminalis: Et sic post usum veneris notatum fuit à Medicis, eiusmodi filamenta in vrinâ natâre; quapropter si talia filamenta appareant, videndum est, an æger vlcere alicuius partis laborarit, & an antea sanguis, pus aut pinguedo in vrinâ fuerit; aut æger in loco renum aut vesicæ dolorem habuerit:

rit: si sic, tunc eiusmodi filamenta sunt signum vlcæris; sin minus, vel rei venereæ prægressa, vel pituitæ alicuius in viis vrinariis hærentis.

Aliquando etiam in vrinis apparet pus; hoc fit cum in aliquâ parte est vlcus, vel abscessus, à quâ ad vias vrinæ est accessus; tales partes sunt: vel pulmo, vel thorax, vel hepar, vel renes. In quâ autem istarum partium vlcus sit, aut à quâ pus illud proveniat, necessarium est dignoscendum; prius tamen videndum, ne contingat error, sed certo sciamus, an quod in vrinâ apparet sit verè pus nec ne. Nonnulla aliâ enim aliquando in vrinâ apparent, quæ puri sunt similia, vt pituita & semen, id dignoscere docent Medici fœtores; nam si fœtet, inquirunt, est pus, sin minus, semen & pituita. Sed illud signum est incertum: nam aliquando etiam fœtet pituita, dum sc. diu in vesicâ fuit retenta. Vt igitur hoc melius dignoscatur, sinenda est quiescere vrina, donec perfectam acquisierit subsidentiam; tum apprehensâ matulâ oportet tenuius serum desuper lentè effundere, sic vt maneat crassamentum in fundo. Illud crassamentum si facile dissolvitur est pus; si est tenax & viscidum, est pituita; & hoc verum est quando pus provenit ab aliâ parte quam vesicâ; nam quando provenit à vesicâ, vt quando illi inest calculus & vlcus, tunc pus est viscidissimum, & simul maximè fœtet; tunc autem cognoscitur à vesicâ procedere, quando nullus dolor & nulla signa vlcæris aut inflammationis in ullâ aliâ parte præcesserunt, sed signa calculi vesicæ adsint, & vrina cum maximo dolore reddatur. Sanguis etiam aliquando in vrinâ apparet, sed is rarò à vesicâ promanat, communiter à renibus; & signum est calculi renum, præcipuè quando parvo moru corporis facile recurat. A vesicâ procedens communiter est paucus; à renibus copiosus: potest etiam procedere à partibus, vt hepate aut vesicis, præcipuè si simul sanguinis vomitus adsit.

CAP. VII.

De vermibus exeuntibus.

S. I.

A Vermibus exeuntibus etiam nonnulla signa desumuntur, eaque tum ab eorum substantiâ, tum specie, qualitatibus, numero modo exeundi, ac tempore.

S. II.

De substantiâ vermium.

Vermes è corpore exire malum est; sunt enim res toto genere contrariæ naturam,

natutam, quæ cum in corpore sunt, grauissima symptomata, dolores, febres, vigiliæ, conuulsiones, epilepsiam, ictus atrophiam, inappetentiam, mortemque non raro interunt. Omnes exire bonum quidem esset, sed id rarius contingit, idè aliquos exire malum; quia plures alios intus remansisse suspicio est. Vermes exeuntes in primis suam causam indicant, sc. putredinem & pituitosos humores in intestinis haberi. Paulus *lib. 4. cap. 57.* & Aëtius *l. 9.* dixerunt nunquam esse bonum exire vermes, nisi in declinatione.

9. III.

A specie vermium.

Alij sunt parui qui vocantur Ascarides, alij rotundi, alij lati. Auicenna *sen. 10. 3. tract. 5. cap. 2.* sic inquit: ex vermibus minus prauus sunt parui siue ascarides; quoniam longè absunt à partibus principibus, & quoniam aptiores sunt expulsioui cum ipsis facibus; veruntamen inquit, si aliquanto tempore in corpore permaneant fiunt magni, & iam magni facti omnibus alijs sunt deteriores; quoniam ipsi, inquit, fiunt ex deteriori materia nimirum stercotibus. Post eos peiores sunt longi siue teretes seu rotundi; quoniam ipsi, inquit, non sunt in malitiâ latorum, quoniam malitiâ eorum est peioris putrefactionis. Ex quibus patet Auicennam velle latum vermem omnium pessimum esse, inde rotundos, inde ascarides, nisi cum iam magni euaserunt. Celsus quoque *lib. 4. cap. 27.* dicit latum vermem omnium pessimum esse. Et Galen. *l. 14. methodi in fine* dicit, latum vermem fortioribus remedijs esse curandum quam rotundos. Sciendum itaque illum omnium pessimum esse tum propter suam magnitudinem, tum etiam quia sæpe homines ad magnam inappetentiam & tabem deducit; est autem pessimus non tam periculo quam difficultate curandi; nonnulli enim imò plerique totâ vitâ eo laborant. Inveniuntur tales vermes 20. aut 30. pedibus longi. Habui semel religiosum, qui ab assumpto contra vermes remedio latum vermem 16. pedibus longum emisit. Alium iuuenem cum vermem iam exiturientem non bene parere posset, cum manu extraxit, & relictâ forte intus medietate aut amplius, vnam partem 11. pedum extraxit. Itaque latum vermem in malitiâ sequuntur rotundi; minus autem mali sunt ascarides, quia sunt parui in parte ignobili nempe intestino recto, remoti à partibus nobilibus, inuoluti stercoribus, quibus inuiscari facilius excernuntur, neque ita intestina tangunt, neque ita ea mordicant aut dolorem inferunt, sed tantum pruritum quemdam aut tenesmum in recto intestino, & potius molestiam quam periculum faciunt, neque inferunt magna tormina, neque atrophiam, neque prædicta alia symptomata; quia propter suam paruitatem parum mordicant, & propter suam distantiam à partibus principibus nec partes sensibiles attingunt. Dixit autem Ascarides

rides fortiora requirere remedia, non per hoc volens indicare, quod sint periculosiores, sed quia remotiores; remotiores autem causæ & affectus fortiora requirunt remedia, quia virtus eorum in itinere dispergitur, præcipuè cum per tot excrementa debeant penetrare priusquam ad ascarides perueniant. Dixit Auicenn. pessimas esse Ascarides, cum iam incrementum & magnitudinem acquisuerunt; quia ex deteriori materiâ nimirum fœcibus fiunt: sed ratio non valet, quia ascarides in magnos vermes numquam excrefcunt, sed illa paruitas propria est speciei earum: materia autem ex quâ generantur, etsi sordidior sit, quàm ex qua generantur rotundi, tamen materiâ ex qua generantur rotundi, cum putrescit, longè maiorem acquirit malignitatem, quàm stercora.

§. IV.

A qualitate vermium.

Albi vermes minùs sunt periculosi, quia tales ex simplici pituita sunt generati. Flavi, liuidi, rubri sunt pessimi; quia tales sc. flavi fiunt ex bile pituitæ permixtâ; liuidi ex melancholicis humoribus assatis: rubri pessimi sunt ut causa, quia tales sanguine pasti apparent, ex quo dysenteria proculdubio est timenda; indicium enim est quoddam venas corrodam. Pessimi sunt cum exeuntes de foris sanguine conspersi apparent: hoc enim indicio est, quoddam de facto sanguis incipiat extraheri propter corrosionem eorum.

§. V.

A modo exeundi.

Alij exeunt per os, alij per anum, alij per alias partes, alij cum excrementis, alij sine excrementis, alij viui, alij mortui, à quacunque parte exeunt, ibi putredinem subesse indicant; nam & per nares ex cerebro, & tussi ex pulmone, atque per vlcera exiisse legitur. Peius est per os, quàm per sedem, non quidem peius ut signum sed ut causa; nam qui per os exeunt maiore anxietate, mordicatione ac doloribus exeunt, præcipuè si viui exeant, quàm qui per anum: hoc confirmavit Antiphanes Medicus apud Celium Aurelium 4. diuinor. cap. 8.

Quæritur 1. an melius sit exire cum fœcibus, quàm sine eis. Dicit Antiph. & Auicenn. loc. citat. melius esse, quoddam exeant sicci, quàm cum vomitu aut stercore. Sed contrarium est verum; nam qui exeunt cum fœcibus aut humoribus, exeunt maiore facilitate & sine offensa; quia inuiscati humoribus non ita tangunt aut mordicant partes intermedias; & sic exire cum humoribus aut excrementis est melius ut causa: est etiam melius ut signum; quia cum exeunt cum excrementis non exeunt moru

criticè, præcipuè cum exeunt in statu : cum verò exeunt soli ac sicci exeunt virtute propriâ, & sic non criticè, sed exeunt fugientes malignitatem humorum aut magnum incendium, quorum vtrumque est malum.

Quær. 2. an melius sit exire viuos, an mortuos. Apud Celium Aurelium dicit Diocles, & post eum Paulus & Aëtius, melius esse exire mortuos. Contra Hippoc. Apollonius, Chrysippus, Rases, Auicenna dixerunt, melius esse exire viuos. Sed oportet disti-iguere. Exire mortuos melius est vt causa, quàm exire viuos; quia mortui in exitu non sunt causa vllius mali; viui verò magnas faciunt mordicationes, anxietates, deliquia, &c. In ratione signi est adhuc distinguendum: nam vel exeunt in sanitate, aut febribus intermittentibus, aut diurnis ac benignis morbis; vel exeunt in acutis, ardentibus, malignis ac pestiferis febribus. In sanitate ac benignis morbis, melius signum est exire viuos; quia in talibus non exeunt fugiendo corporis incendium aut humorum malignitatem, sed tantum exeunt propter defectum proprii alimenti, quod est bonum signum. At in malignis atque ardentibus, etsi malum signum quoque sit, exire viuos, quia suspicio est eos exire fugiendo magnum incendium, aut humorum malignitatem, tamen peius est exire mortuos; quia hoc signum est, malitiam humorum ac incendij esse tantam, vt etiam eos interimant, priusquàm exire possint.

§. VI.

A tempore exeundi.

Hippocrates 1. Prognost. 9. agens quales in morbis acutis debeant esse deiectiones, dicit, quòd morbo ad iudicationem tendente oporteat deiectiones inspissari: & addit. *Commodum etiam, inquit, est, & lumbricos rotundos exire.* Idem dicit in *Coac.* & Celsus lib. 2. cap. 3. loquens de bonis signis in febribus, sic inquit: *At lumbricos quoque aliquos sub finem morbi descendisse, nihil nocet.* Et Paulus lib. 4. cap. 57. & Aëtius dixerunt, nunquam in acutis esse bonum exire vermes, nisi in declinatione. Caelius Aurelianus lib. de *Acut. pass.* dicit, *malum esse si lumbrici exeunt in augmento, & laxamentum esse si in declinatione.* Quibus autoritatibus manifestè apparet, bonum esse vermes exire in statu, vel principio declinationis: malum verò in principio morbi, aut incremento. Queritur ergo, an hoc ita sit? Dico itaque, Vermes exire, quocunque morbi tempore est malum vt causa: malum enim est, præter acutam febrem, tam malam insuper causam in corpore esse, quæ etià per se tam grauius symptomata & mortem inferre possit; nam malum malo additum facit illud maius. Excerni, esset quidem bonum, si omnes, qui in corpore sunt, excernerentur; sed quia vno aut altero excreto, reliqui remanent, idèd. est malum. At verò in ratione signi, est melius excerni in declinatione aut fine status, quàm in principio

capio vel augmento. Nam si in fine status vel principio declinationis excernuntur, idque cum deiectionibus, præcipuè crebris, est indicium quodd excernantur criticè, & expulsi à natura. Si in principio vel incremento, est indicium quodd excernantur symptomaticè, seu quodd exeant potius motu proprio, fugiendo morbi malignitatem, quàm aliâ ratione. Circa quod tamen adhuc est distinguendum: nam si in statu vel declinatione excernantur, vnà cum multis magnisque deiectionibus, est indicium planè, quodd excernantur criticè; in principio verò & potissimùm in augmento, si exeant cum excrementis, in ratione signi neque est bonum, neque malum, sed signum solummodò, quodd fortuito excernantur, quatenus sunt excrementis permixti. Dico, quodd non est bonum in ratione signi; quia tum non possunt excerni criticè. Dico quodd etiam non sit malum; quia sic fortuito tantùm & ex accidenti excernuntur. At si in incremento exeant soli sine excrementis, tum hoc pessimum est: indicat enim, quodd motu proprio exeant, fugientes seu causâ morbificâ malignitatem, seu caloris incendium, seu magnam quæ in corpore est, perturbationem. Si in statu exeant sine excrementis, tum etiam est malum: quia talis exitus eorum non potest esse expulsio critica; nam si critica esset, deberent eam copiose deiectiones comitari; nam vnus aut alter vermis sine aliis euacuationibus exiens, non potest existimari criticè expelli. Et ideo Hippoc. non dixit, vermes exire morbo ad iudicationem tendente bonum esse, sed exire cum deiectionibus.

CAP. VII.

A Spuso.

S. I.

Sputi nomen æquiuocum est: nam nomine Sputi intelliguntur & excreationes, spurationes, ac saluationes, à faucibus, cerebro, vel stomacho procedentes: vel excrementa illa, quæ à pectore emanant. Hic sermo præcipuè ac principaliter est de sputis seu excrementis procedentibus à pectore seu pulmone: quæ magis propriè sputa vocantur. Quod attinet ad spurationes & excreationes, quæ excreationibus excernuntur, ex cerebro vel palato procedunt. Multum excreare, cerebri frigidam humidamque temperiem ac catarrhum ostendit. Sputatio multa stomachi humiditatem, ac aqueæ pituitæ in eo copiam demonstrat. Sputatio multa sequitur etiam affectus lienis ac morbos melancholicos: hinc melancholiâ hypochondriacâ laborantes non raro crebras habent spurationes. Alij ex praua consuetudine singulis momentis sputant: quod prauum est; nam hoc corpus exiccat, stomachum debilitat, & facit vt

omnia pituitosa corporis excrementa ad eum trahantur, aluum quoque constipat. Crebra sputatio ab Hippoc. in *Prorrh.* inter signa delirij ponitur. *Sect. 2. Coacar. lib. 2. comm. 2. text. 17. sreatus frequens*, inquit, *siquidem aliud signum accesserit, phreniticum.* Quæ sententia in *Prognost.* quoque scripta est. Tum est signum delirij, quando sic spuunt, vt nihil notatu dignum expuant, ac quum spuunt sine causa, & indecorè & inconsideratè, etiam supra vestes, pulvinaria, loca mundissima, quæ inhonestum est fœdare. Vidi non rarò, quibus delirium instabar, quòd multoties per cubiculum obambulant, & obambulando sæpe spuebant. Ponitur etiam frequens sputatio inter signa futuri vomitus, 3. *Coacar. 3. comm. 2. Quibus*, inquit, *phreniticis frequens sputatio cum refrigeratione accidit, iis nigra vomitio significatur.* Fit autem sputatio multa ante vomitum, propter sympathiam quam habet stomachus cum gula & faucibus, ratione tunicæ seu membranæ ori & ventriculo communis. Etenim pars pituitosi humoris in stomacho existentis imbibitur illi tunicæ, & continuitate quadam redit in os, vnde sputatio. Sputa propriè dicta, seu sputa quæ tussi excernuntur, à thorace ac pulmone procedunt: & sic sicut vrinæ velicæ, fæces intestinorum, ita sputa pulmonis pectorisque morbos, humorum in iis concoctionem ac cruditatem, morbi tempora, ac futurum euentum demonstrat. Consideratur etiam in sputis, sicut in aliis excrementis, substantia quæ excernitur, quantitas, figura, modus, ac tempus exeundi.

§. II.

A Substantia Sputi.

Si pus excernatur, vel pituita, vel sanguis, vel bilis, aut alius humor. A substantiæ modo, si quod excernitur crassum sit, vel compactum, vel tenue & acre. Quid pus, quid sanguis ex quacunque corporis parte exeuntia significant, suprà dictum est, sed nonnihil tamen mox adhuc dicemus, cum de coloribus agemus: nam si sanguis expuitur, vrina est rubra, si pus, &c. Sputum tenue cruditatem indicat; crassum, præcipuè si ex tenui crassum factum sit, indicat coctionem; concoctio enim procedit incrassando. Dico, si ex tenui crassum factum sit: nam si mox à principio crassum fuerit, non est signum coctionis, sed est signum viscidæ pituitæ intus contentæ; in principio enim nunquam sunt signa concoctiouis. Ergo ex sputi tenuitate indicatur morbi principium: quum morbus ad incrementum ac statum vergit, sputa incrassantur: Et hac ratione morbi tempora ex sputis colliguntur.

§. III.

A quantitate spui.

Nihil excerni in affectibus pectoris, malum: sputo enim excerni debet causa morbifica. Hippocrates *sect. 2. Coac. comm. 1. lib. 5. text. 20.* Sicce, inquit, *pleuritides, & in quibus nihil expuitur, periculosum.* Indicium enim est, quod Natura nullam incipiat coctionem: si enim inciperet, sicut concoqueret, ita etiam paulatim per spiritum excerneret; in affectibus enim pectoris natura non reservat causam morbificam ad unam criticam expulsionem, sicut in febribus acutis: sed paulatim ut coquit, ita excernit. Retinentur sputa à variis causis: doloris vehementiâ impediens validam expirationem, quali opus quidem est ad humorum per sputa excretionem; à facultatis animalis debilitate: musculorum enim pectoris ope sputatio fit; à materiâ vel nimia tenuitate, vel crassitie ac visciditate; à meatuum angustia ac compressione membranz pulmonem cingentis; à densitate eiusdem, propter quam nihil è thorace in pulmonem attrahi potest.

§. IV.

A Qualitate spui.

A qualitate visibili. Sputa in principiis flavescentia, & rubea ac sanguinis permixta, inquit Hippoc. sunt bona. Serino autem est de inflammationibus tum pulmonis, quæ vocatur peripneumonia, tum thoracis, quæ vocatur pleuritis. 2. *Prognost. text. 50.* sic habetur: *Sputum autem flavum sanguini permixtum non multo, si in pulmonis inflammatione mox in principio rejiciatur, salutare est; si vero septimo die, aut posterius, minus securum.* 2. *Coac. comm. 1. lib. 5. text. 25.* in doloribus pleuriticorum utile dicit sputa colorari, alium esse mollem. Ratio est, quia utile est expui illum humorem, qui est pars causæ morbigicæ: causa autem morbigica in pleuritide & peripneumonia est bilis & sanguis: quare eos excerni, bonum. Expui aqueam & crudam pituitam, non est bonum: quia pituita illos morbos non facit. Bonum est autem bilem non multam sanguini bene & exactè esse permixtam; quia illa exacta permixtio non fit nisi per concoctionem; & sic illa est signum coctionis incipientis. Porro quod citius tale sputum apparet, èd melius: signum enim est citò coctionem incipere, & brevi morbum finitum iri; quod serius, èd futurum illum difficiliorem, & diuturniorem: quia in diuturnitate semper est aliquod periculum; nam diu durante morbo possunt multi interciderè errores, tum ex parte Medici, tum ægri, tum adstantium. Dixit Hipp. modicè, seu non multam bilem sanguini permixtam expui, bonum esse, idque in principio;

nam si multa aut sincera bilis, vel non bene permixta sanguini aut pituita, expuatur, idque seriùs, nempe vel in statu, vel in die critico, pessimum est. *Secl. 2. Coac. comm. 1. lib. 5. text. 3.* Sic inquit. *Omnino prauum, quod flauum, sincerum est, & viscosum, &c.* Et in Prognost. *Ex suppurationibus, inquit, quicumque dum sputum adhuc est biliosum, suppurantur, pernitiosi valde sunt, siue biliosum illud in parte, siue simul cum pure expuatur: & hoc precipuè, si morbo ad septimum diem progressu, suppuratio ab hoc sputo procedere incipiat: timor est enim, inquit, eum qui talia expuit, moriturum die decimaquarta, si non aliquod bonum signum superuenerit.* Idèd malum est, flauam bilem, ac sinceram bilem expui, quia signum est morbum à plurima bile fieri: bilis autem humor pessimus est: & melius est inflammationes à solo sanguine fieri, quàm à multa bile. Et malum est expui bilem multam ac sinceram, id est, natiuo suo sero destitutam, quia hoc indicat eius malignitatem, acrimoniam ac exustionem. Malum verò etiam maximè est, talem bilem expui in statu, & precipuè die septimo, qui est criticus: nam tali die non deberet iam expui sincera bilis adhuc perseverans in suo statu ac accidentibus propriis; sed deberet iam expui concocta, purulenta, & iam conuersa per coctionem in alium humorem, spoliata suis qualitatibus naturalibus, amaritudine scilicet & flauedine: expui enim tum sinceram bilem, est signum cruditatis, imbecilli caloris, ac defectus coctionis. Porro sicut in prædictis inflammationibus excernere sputa nonnihil sanguinea, est bonum: ita valde sanguinea excernere, est malum. Indicium enim est, talem expulsionem non criticam, sed symptomaticam esse. Porro extracalum inflammationum sanguinem spuere, semper est malum. Etenim post sputum sanguinis, ut inquit Hippoc. in Aphor. sequitur sputum puris, post sputum puris phthisis. Porro tum maximè est prauum sputum sanguineum, quum à pulmone procedit: aliquando enim per os excernitur, quod à pulmone non venit; & tale non est periculosum. Sic aliquando procedit à cerebro, aliquando à stomacho, aliquando ab utero, per sanguinis menstrui anarthopen, quod non est cum magno periculo: aliquando promanat ab hepate, & hoc quoque est valde periculosum. Sic Hippoc. 2. Coac. locis citatis, text. 25. Quibus, inquit, spumosis sanguis expulsiur, & dextro hypochondrio laborant, ab hepate expulsiur, atque moriuntur. Quapropter bene animaduertendum est ad securè prælagendum, à qua parte procedat. Quare si proueniat cum tussi, si sit spumosus, multus, & proueniat cum dolore, ac difficultate respirandi, est signum prouenire à pulmone. Si mulier sit quæ ægrotat, & suppressione mæstruorum laborat, & communiter si circa illud tempus, quo fluere deberent, sanguinem spuat, eumque copiosum, & ante dolore lumborum laborauit, signum est quodd ab utero ascendat, precipuè si post eius expulsionem, lumborum dolor mitigetur. Si æger capite laborauit, & post sanguinis sputum dolor cessauerit, denique si paulò antè spuiationem, simulque cum ipsa sanguinem per nares emittat, & in palato

titillatio fuerit petcepta, imò polato particulæ sanguinis concreti adhuc adherere videantur, signum est quòd procedat à capite. Sanguinem tussiendo excernere, etiam crassum & grumosum, non est sufficiens signum ad ostendendum, quòd à pulmone defluat: quia potest etiam talis cum tussi à capite per palatum confertim defluens in faucibus tussim excitare: & talis potest etiam esse crassius & grumosus; quia potest à capite in fauces defluxus ibidem grumescere, & sic grumosus excerni. Sputum album, vel est purulentum, vel pituitosum. Purulentum est periculosum; pituitosum, non item. Purulentum enim vlcus indicat, & futuram phthisin. Pituitosum, solummodò catarrhum, aut frigidam pulmonis intemperiem, nisi fortè pituita percipiatur falsa; talis enim potest periculum adferre futuræ exulcerationis. An autem sputum album sit pus, an pituita, crudusve humor, non ita bene potest discerni: idè sæpissime inter Medicos controuersia oritur, an quòd ab ægto album sputo tussique excernitur, sit pus an pituita. Sic tamen aliquo modo discerni possunt: quia pus non est ita album sicut pituita, sed vel magis cinerei, vel magis liuidi coloris; denique odor puris ingratus est, pituitæ non item: Dicunt aliqui per hoc distingui, quòd pus fæteat; pituita non; præcipuè si prunis ardentibus imponatur: Sed non est verum, pus à pulmone procedens fætere: quia tum solum fætet, quum prauum est, & à maligna putredine ortum; aliàs solum grauem odorem habet: talem autem odorem nonnunquam potest etiam pituita habere. Nonnulli dicunt, pus in aquam, præcipuè marinam aut salinam iniectum, fundum petere; pituitam non ita. Hoc videtur indicare Hippoc. 2. *Coac. com. 1. lib. 6. text. 10.* his verbis. *Quibus rabidis expuentibus in marinam aquam pus ad fundum decidet, lethale:* quasi diceret, tale sputum esse purulentum. Verùm signum non est satis certum: nam non omne pus ad fundum statim descendit; ratio enim subsidendi ad fundum, est quia spiritibus est destitutum: spiritus enim inclusi faciunt supernatare. Non omne autem pus sic spiritu destitutum est, sed solum malignum: & sic ad fundum descendere, non tam essentia puris, quàm potius eius malignitatis signum est. Sed & sæpissime phlegmata ad fundum feruntur, præsertim quando diu steterunt, quando scilicet morâ eorum vapor & spiritus exhalant. Idè Aretæus solo aspectu pus à pituita distinguendum esse ait: cui & ego assentior. Nec multum his tribuendum esse dicit, qui sputa igne vel aquâ explorant; nam si in aqua facillè diuidantur, pus, si minus pituitam solum esse asserunt, eo quòd pus non sit tam viscidum, sicut pituita. Porro sputa nigra, liuida, virida, fætida, spumosa, rotunda, omnia pernitiola ac lethalia sunt. Hippoc. 2. *Coac. de sputis loquens*, sic inquit: *Omniino prauum quod flauum, sincerum est, & viscosum, & album, & rotundum, & pallidum valde, & spumosum, & liuidum, & aruginosum: peius autem aliquantò est quod nigrum apparet.* Hæc enim omnia incendium & calorem indicant. Præcipuè autem tum mala est nigredo, quum flauum, viridem aut liuidum colorem fuerit infecuta; nam nigredo

post

post flauedinem, viriditatem, aut atuginosum colorem, est signum incendij; post liuedinem est signum extincti caloris naturalis. Est autem bene attendendum, ne sputa vel à cibo, vel à fumo, vel concreti sanguinis admixtione nigra sint: nam talia non sunt pernicioſa. Spumosa sputa praua dicuntur, quia talia iudicantur esse facta à maximo calore ebullitionem humorum in pulmone faciente, à qua ebullitione spumant. Verùm possunt esse spumosa etiam sine tali ebullitione, à multa scilicet & molesta tussi, cuius agitatione frequenter contingit, aërem expiratum pituitæ permisceri, vnde ipsa sit spumosa, & tum talia sputa non sunt pernicioſa. Rotundum etiam sputum damnat Hippoc. 2. *Prognost.* 46. & Paulus *lib.* 2. *cap.* 14. quia sunt signa caloris vrentis, qui sputa sic exiccat, vt in rotundam quasi formam conglobentur: sic eorum, quibus pulmo à siti, vel magno labore est exiccat, sputa apparet rotundari. Ponit etiam Hippoc. sputa rotunda esse signum delirij. Sic 6. *Epid.* 3. in *Pleno* scribit, à rotundis sputis delirium portendi. Ratio est, quia cum rotundum sputum, magnum indicet incendium, facillè fieri potest, vt ex illo incendio acres vapores in caput ferantur, qui delirium causent: sed hoc signum non est magni momenti.

§. V.

A Sapore sputi.

Sputa amara, saluginosa, sunt mala: vt inquit Hippoc. 2. *Coac.* Ratio est, quia indicant bilem, quæ est prauus humor, vel falsam pituitam. Vtraque qualitas fit à magno calore, & sic est mala vt signum. Mala est etiam vt causa, quia acrimonia & salugo sunt causa exulcerationis pulmonis, vnde phthisis. Dulcis sapor, si cum albedine est coniunctus, est bonus: quia solùm indicat pituitam ac crudum humorem. In inflammationibus pulmonis aut pectoris, sputa dulcia damnat Hippoc. 2. *Coac.* his verbis: *In doloribus pleuriticorum utile est aluum mollem esse, sputa colorari, &c.* Et subdit: *At contraria iis difficilia; & sputum dulce factum.* Hoc autem intelligendum de iis sputis, quæ antea fuerunt amara, & post modum, quum iam morbus in summo est, & omnia symptomata ingrauescunt, tamen dulcia fiant: talia enim sunt signa vel extincti, vel deficientis caloris natui, nec ampliùs humores coquantur, sicut de sordibus aurium mox dicemus.

§. IV.

A Modo exeundi.

Sputa, quæ excernuntur per simplicem expuitionem, ex ore; per secretionem, ex faucibus; per tussim, ex thorace aut pulmonibus prodeunt.

deunt. Sputa, quæ cum dolore excernuntur, & cum tussi magna ac molestia, à pectore promanant: quæ verò sine magna tussi, ac facilliter, à pulmone; nisi hoc fiat ratione substantiæ eius quod expuitur. Ratio est, quia cum pectus multis nervis præditum sit dolorem percipit; pulmo cum nullis, nullum. Porro & facilius sputa à pulmone exeunt, eo quod ori vicinior sit, & latos ad ipsum ductus habeat; pectus verò ab ore sit remotum, & ab ipso sputa ad os provenire non possint, nisi magnâ molestiâ prius à thorace, aut eius cavitate in pulmonis substantiam attrahantur. Sputa difficulter excerni, etiam ab ipsorum sputorum substantiæ modo dependet: nam & quæ valde tenuia, & quæ valde crassæ, viscida, atque impacta sunt, difficulter excernuntur: illa, quia aëre expirato in altum attolli non possunt, sed suâ tenuitate finduntur ac deorsum recidunt; hæc, quia vel nimis gravia sunt, vel nimis adherent. Potest etiam hoc ab ipsa facultate provenire: Etenim robusta musculorum pectoris facultas, cum facilitate; debilis verò nonnisi cum magna molestia, & iteratis vicibus excrementa excernere potest.

§. VII.

A Tempore exeundi.

In pectoris pulmonisque inflammationibus sputa citò apparere, & securitatem, & morbi brevitatem indicat, modò sputa sint bona & cocta: seriùs apparere, vel periculum, vel saltem morbi diuturnitatem significat. Diebus criticis sputa prava, cruda, inconcocta apparere, pessimum est.

CAP. IX.

A Sordibus aurium.

§. I.

AB iis etiam signa aliqua desumuntur, ut ab quantitate, qualitate, substantiæ modo, &c.

§. II.

A substantia sordium in auribus.

Crassæ aurium sordes indicant, vel earum diuturnam in auribus moram, quodque à multo tempore non fuerint extersæ; vel quum illa causa

non subest, validam vim concoctricis. Si valde crassæ & duræ sint, sunt malæ: quia indicant cerebri calorem assentem & insistentem, præcipue si simul valde amaræ, & valde flavi sunt coloris. Tenuēs cerebri frigiditatem ac humiditatem, cruditatem ac concoctionis defectum significant; sed tum & albiore, & minus amaræ erunt. Aliquando ab auribus pus promanat, quod internum aurium vlcus, vel abscessum indicat. Hippoc. in *Aphor.* sic inquit: *Caput dolenti pus ab auribus fluens, liberat*: id est, quum dolor ab interna phlegmone fuit causatus; tum enim pus per aures fluens, suppurationem erupisse, indicium est, quâ eruptione factâ dolor cessat. Copiosæ sordes aurium indicant humidam cerebri intemperiem; paucæ siccam. Aurium sordes vel albæ sunt, vel flauæ, vel viridantes, vel rubræ. Albæ à frigiditate, vel admixta pituita causantur. Flauæ bonam indicant coctionem, & moderatum calorem. Intensæ flauæ, ac etiam viridantes, incendium ac magnam assationem. Rubræ sanguinem admixtum. Aurium sordes naturales sunt amaræ. Causam amaritudinis dicit Aristoteles 4. *Probl.* 32. ex eo esse, quod materia earum sit sudor aurium, qui in auribus detentus incrassatur & amarescit; sudor enim falsus, & non nihil amarus est, & morâ amar escit magis. Rhases dicit esse amaræ à biliosis vaporibus ad caput ascendentibus. Sed ratio non valet, quia eadem ratione excrementa narium deberent esse amara. Quidquid sit, naturaliter debent esse amaræ. Aliquando euadunt dulces, & tales dicit Hippoc. esse mortiferas. Et rationem dat Galenus 6. *Epidem. part. 5. comm. 10.* quia in moribundis fiunt dulces: tales enim fiunt ex cerebri liquefactione; nam cerebri substantia est dulcis. Cerebrum autem liquefcere, vti per se malum, ita quoque in acutis maximum incendium & calorem colliquantem indicat. Verum falsum videtur, Cerebrum posse liquefcere, atque exinde aurium sordes euadere dulces. Verisimilius autem est, tales euadere à defectu caloris natiui. Hoc prognosticum confirmat Auicenna *Fen. 2. tr. 4. cap. 46.* vbi etiam dicit, aurium sordes dulcescere, esse malum signum. Verum non semper dulcedo est tam malum signum, quia potest illa dulcedo aliquando contingere partim à frigidiori cerebri intemperie, partim ab admixta pituita: tum autem non potest esse signum lethale. Fætidæ necessariò sunt malæ, quia vel vlcus, vel prauam humorum putredinem indicant.

S. III.

A Lachrymis.

De signis à lachrymis superius dictum est, vbi de signis ab Oculis desumptis actum fuit: itaque de iis hic nihil.

S E C T I O V.

A Simplicibus corporis affectibus.

C A P V T I.

§. I.

A Simplicibus corporis affectibus, seu qualitatibus corporis moratis, etiam signa desumuntur. Sunt autem illæ in quintuplici differentia: tangibiles, visiles, olfactiles, audibiles, & gustabiles. Ad tangibiles qualitates refero, tum qualitates primas, tum dolorem, tum vicia in quantitate, seu partium tumores: Tumores enim sæpe morbos ut symptomata sequuntur; tum autem ad nullum symptomatis genus referri possunt, præterquam ad qualitates tangibiles.

§. II.

A qualitatibus primis.

Si externæ partes valde calidæ sunt, est signum caloris interni; si frigidæ, frigiditatis, &c. Contingit tamen illud signum aliquando esse fallax: nam sæpe contingit partes externas frigidas percipi, cum tamen internæ urantur, & contrà. Ut in febribus malignis, ac lipyriis, internis viscerum inflammationibus in intermittentium febrium accessionibus, ac in moribundis, calore scilicet incipiente in externis partibus deficere, vel ad interna retracto. Calor temperatus & blandus in sanis, est signum validi caloris natiui. Calor mordax & acer, & manum tangentis Medici feriens ac quasi pungens, est signum febris. Differt tamen adhuc calor febrilis: nam in Ephemera non est ita mordax, sed magis blandus; putridarum autem febrium calor & maximè acer, & mordax est. Calor nocturnus maior quàm interdiu, & qui augetur post sumptum cibum, est signum febris hæcticæ. Hoc docet Galen. *comm. ad lib. 2. Prognost. 60.* Dignum est autem examinatione, quare post assumptum cibum, hæcticarum calor intendatur. Dicit Galen. *loco iam citato*, illud fieri eadem ratione, quâ calx ab imbibita aqua incalescit, sic etiam hæcticorum membra quum imbibuerint humiditatem alimenti, magis incalescunt. Quod idem dicit, 1. *de Differ. febr. cap. 9.* Verum Auerrh. 4. *Collig. c. 33.* dicit illas fabulas, & comparationem membrorum cum calce non valere.

Nam idèd, inquit, calx ab imbibita aqua incalescit, quia aqua est calci contraria: At alimentum non est contrarium laborantibus febre hectica, quia alimentum est simile membris, non contrarium. Tradit autem ipse aliam rationem, dicitque id fieri, quoniam de-natura nutritibilis est sibi nutriendi assimilari: hinc autem necesse est, ut cibus corpori adueniens extraneum calorem adipiscatur: quâ ratione febris fortificatur, & accidentia intentenduntur; quod in febribus putridis non fit, eo quod in eis calor extraneus radicaliter non sit fixus. Verùm hæc Auerrhois ratio non multum valet: quia sic hoc etiam deberet fieri tam bene in febribus putridis, quàm in hectica. Nam quod calor sit fixus, vel non fixus, id est, habituatus, vel non habituatus, non potest facere diuersitatem in hoc, quod accedente alimento pars magis vel minùs incalescat. | Quapropter insistendum rationi Galeni, & tenendum quod hoc fiat, quia in febre hectica est maior membrorum siccitas, quàm in putridis: & sic cum alimentum sit naturâ humidum, & humiditas sit contraria siccitati, fit maior pugna, ex qua calor magis in membro effluat. Porro, quod ægri nullum calorem percipiant, & interrogati nullum calorem se habere asserant: quod primo ægri attractu sentiatur à Medico calor mitis, mox longiore attractu acrior & mordacior, etiam est signum hecticæ. Idèd autem hectici calorem suum non percipiunt, quia est æqualis per totum; sola enim inæqualis intemperies dolorem infert, & quia eis quodammodo est factus naturalis. Post febres continuas, si corpus adhuc diu debile manet, seu calor remanet, & præcipuè noctu incipiat æger sudare, est etiam signum hecticæ. Hoc vult docere Hippoc. 1. *Prorrh.* quum dicit: *Qui relinquuntur in præcordiis ardore, febre perfrigeratâ, (intellige, remissâ) mali sunt, tum albas, tum in sudoribus.* 4. *Aphor.* 39. sic habetur: *Quâ parte calor aut frigus est, ibi morbus existit.* Vt si magnus calor sentiatur à dextra hypochondrij parte, est inflammatio in hepate; si à sinistra, in liene. Quibus empyema factum est à dextra parte mediastini, iis maior calor percipitur in dextra parte thoracis; quibus à sinistra, in sinistra. Hinc cataplasmata quæ adhibentur, vnâ parte citius quàm alterâ exsiccantur. In acutis febribus corpus æqualiter calere, est bonum signum. Hoc docet Hippoc. in *Prognost.* & Aëtius lib. 5. cap. 3. & Celsus lib. 2. cap. 3. Contrâ, malum signum est, inquit Rhases lib. 1. *Rei medicæ*, cap. 21. quando in ægrotantis corpore calor est varietas, ut scilicet vna particula frigida sit, alia calida. Pessimum esse ait, si pars ventris sit calida, cæteræ partes frigeant: nam hoc indicat vel internam viscerum inflammationem, vel lipyriam, vel febrem malignam. Hoc habuit ex Hippoc. in *Coac.* vbi dicit: *Manus ac pedes contrahi, ac frigida esse, malum est, vbi & venter & latera calida sunt.* Porro & contrarium illius quoque, malum est. Sic Celsus lib. 2. cap. 4. *Mali enim morbi signum est, caput, manus pedesque calida habere, ventre & lateribus frigentibus.* Hippoc. 7. *Aphor.* 62. sic inquit: *In forti dolore ventris, partium externarum frigiditas, malum.* Hoc enim signum est vel inter-

retne inflammationis, vel assumpti veneni, vel caloris natui in extremis partibus, propter morbi ac doloris magnitudinem pereuntis. 7. *Coac. & 4. Aphor. 48.* sic inquit: *In febre acuta partes exteriores frigere, & interiores calere, accedente siti, malum.* Quod idem quoque Cellus ex ipso transcripsit. Porro variis locis, tum in *Coacis*, tum in *Prognost.* perfrigerationem cum acuta febre inter lethalia ac pernitiola signa ponit. Dicit autem, in *acuta febre*: nam in intermittentibus, ac earum accessionibus, non est lethale, sed ordinarium. Notandum autem, tale frigus in externis partibus fieri posse à copia frigidorum ac humidorum humorum calorem opprimentium, & vias per quas calor ad externa deferri debet, ocludentium. Et hoc non est lethale, aut perniciosum. Sic quoque & in critica perturbatione fit extremorum refrigeratio, quæ non est mala, modò postea calor & sudores subsequantur: hoc enim est indicium; Naturam facere caloris concentrationem, & virium collectionem, ut causam morbificam validius expellat. At si refrigeratio perseverat, & calor non redeat, nec sudores subsequantur, lethale. Hoc docet Hippoc. 2. *Coac. 1. comm. 2.* his verbis: *Anxietudines in diebus indicationis, si in his sine sudore perfrigerantur, & omnes quæ sine sudore perfrigerantur citra indicationem, malè habent.* Porro post sudores criticos iterum de nouo recalescere, & de nouo calorem iterum augeri, malum. Hoc enim signum est, crîsum non fuisse bonam aut perfectam: nam si perfecta fuisset, iam non de nouo recalesceret æger, sed febrilis æstus paulatim deferueret. Sic recalescere, vbiq; malum esse prædicat Hippoc. 1. *Coac. 36. comm. 2.* inquit: *Delassati, caliginosi, pernigiles, in somnum inclinati, desudantes, recalescentes:* ac si diceret: post sudores recalescentes, malum. Et 2. *Coac. 16.* *Siquis à refrigeratione sudet, & celeriter recalescat, in malo est.* Quod & 5. *Coac. 40. comm. 2. & 1. Prorrh. 7.* & aliis locis repetit. Frigus & calor alternantes cum malis symptomatibus in acutis quoque sunt perniciosi. Hippoc. 5. *Coac. 32.* Sic inquit: *Qui comate oppressi ab initio exsudarunt, leniter urinis collis ardentes, citra indicium refrigerantes, breuibus internallis ardore redeunte, torpidi, oppressi comate, conuulsione subinde capiti, pernitiolè habent.* 2. *Coac. 14. comm. 2.* sic ait: *Extrema partes si in utramque conditionem citò & celeriter transmutentur, malum.* Hoc enim indicat, calorem natium periclitari, & ancipitem esse pugnam. Accidit hoc in malignis febribus, in quibus internus calor febrilis natuum ab extra ad intro trahit, & natuius aliquando foràs reuertitur: quibus vicibus frequenter alternatis si calor totus foras redeat & permaneat, est bonum signum: indicat enim quòd calor natuius sit superior. At si intus maneat, ac partes externæ remaneant frigidæ, est indicium mortis, & caloris natui extincti. Contingit & in crîsibus aliquando alterna caloris frigorisque mutatio, naturà modò viuente, modò victà: quæ non est ita periculosa, quia potest ad perfectum calorem sudoresque terminari: quod tunc optimum ac salutare signum est. Calor magnus pedum, sic ut æger semper eos velit

denudare, & extra stragula extrudere, est malus: quia est indicium incendij ac maximi ardoris interni. At in declinationibus morborum pedes calere, non malum, sed bonum signum est: indicat enim calorem ad extra ferri. Sic experientia docet in febris intermittentibus, quod cum adest pedum caliditas, sit declinatio febris. Hoc videntur docere Hippoc. & Galen. *lib. de Rat. viél. in acut. 4. text. 39.* cum dicunt, *egros tunc esse cibandos, quum incallescunt*, eo quod tum febris remittatur. Maximus calor ventris, magni incendij, & sæpe internæ inflammationis, si alia quoque signa accedant, nota est. Calor spinæ dorsî, ab Hippocrate ponitur inter signa futuri fluxus sanguinis per vterum. §. *Coac. 25.* Sic ait: *Pulsationes in capite, sonitus aurium, profluvium sanguinis è naribus significant: aliqui mulieribus purgationes vteri deducunt tum alias, tum si secundum spinam brevis calor sequitur; sed fortassis res (inquit) in dysenteriam convertitur.* Ex quibus verbis colligitur, talem calorem non solum sanguinis per vterum, sed & per sedem fluxum indicare. Colli ac dorsî perfrigerationes malas esse, & convulsionem minuari, docet Hippoc. in *Coac. variis locis, & 3. Prorrh.* Brachiorum aut crurum frigiditas, si aliqua insuper grauitas aut motûs impotentia coniungatur, hemiplegiæ futuræ signum est. Phthisici propter sanguinis defectum; leucophlegmatia, anasarca laborantes, propter magnam aqueæ substantiæ in corpore abundantiam, semper frigent. Magnum in capite, aut stomachi dolorem percipi, signum est vitææ pituitæ ibi collectæ. Qui ante ignem sedentes frequenter obdormiunt capite inclinato, & igni opposito, plerumque de magno in capite frigore conqueruntur. Tumores oborientes in corpore frigidi, à pituita sunt, vel melancholia; calidi à bile vel sanguine.

C A P. II.

A Doloꝛe.

§. I.

ADolore maxima signa desumuntur: ab eius differentiis, loco, tempore, modo inuadendi, &c. Omnis dolor malus est, & vel intemperiem, vel continui solutionem indicat. Magni autem dolores sunt periculosi: quia nihil æquè vires prostermit, ac magni dolores. Denique vigilias, febres, inappetentias, spirituum dissolutionem, animi delirium inferunt. Hinc Celsus inter mala signa in febris ponit continuos dolores. Dolores cessare, aliquando est bonum, aliquando malum: Est semper bonum ut causa, sed non est semper bonum ut signum: Bonum est, quando à iusta causa cessat; malum, quando sine causa.

Dolores

Dolores itaque cessare post adhibita conuenientia remedia , quæ merito & virtute suâ dolorem mitigare valeant, post factam materiæ coctionem & expulsionem criticam, vel etiam artificialem, vt purgationem, phlebotomiam, clysteres, fomenta, &c. est bonum, & signum causam dolorem facientem esse euacuatam vel discussam. Cessare etiam dolorem in parte principe, etsi ad ignobiliorem sit transmutatus, pariter bonum est. At si sine tali iusta causa dolor cessat, malum: quia hoc indicat materiam vel ad nobiliorem partem esse transpositam, vnde breui grauissima mala sunt oritura, vel mors subsecutura; vel extinctum sentum vel delirium, aut sensus communis læsionem, sic vt æger dolorem non sentiat. Dolores in inflammationibus, qui maximi fuerunt, & aliquot diebus continuò durauerunt, si subito cessent, abscessum iam factum, vel pus erupisse significant. Hippoc. 3. *Prorrh.* Sic ait: Dolores absque indicatione soluti, inutiles. Vbi Galenus in *comms.* Sic inquit: Repente verò occurrere dolorificas affectiones absque hoc, quòd in alia aliqua parte, quæ manifesta sit, abscessus, fiant, humorum transmigrationem ad viscera factam ostendit. 1. *Prorrh.* 12. Sic ait Hippoc. *Lateris dolor ex spuris beliosis citra rationem si euannerit, mente mouentur.* Sic Caluo, 3. *Epid.* femoris dolore cessante perturbatio mentis superuenit cum inquietatione: vnde mortuus est die quartâ. Notandum tamen, quòd dolores à flatu subito cessare sine causa, id est, siue manifesta euacuatione, non sit malum: Hoc enim contingere potest, quòd flatûs, qui alicui angusto intestino antea fuerant inclusi, moti sint in aliquod intestinum laxius, & quo dolor cessauit.

§. II.

A Loco Doloris.

Dolor affectam partem ostendit: ibi dolor est, ibi malum. Potest tamen dolor aliquando in alia parte sentiri, quàm in illa in qua est affectus: quod accidit propter partium inter se sympathiam, & membranarum neruorumque ad longinquas partes extensionem. Sic calculo vesicæ laborantes in extremitate virgæ sentiunt dolorem, in qua tamen non est affectus. Quibus in humeris causa morifica continetur, illi aliquando maximum dolorem aut stuporem sentiunt in digitis vel manibus. Pleuritide laborantibus dolor ad hypochondria, modò ad scapulas distenditur. Sic vteri consensu dolor sæpe in occipitio, stomachi in fronte percipitur. Dolores magni ostendunt saltem affectum non esse in parte neruis destituta. Sic cum dolor est in capite, tum circa rhinacem: cognoscitur saltem causa morifica non esse, neque in ipsa substantia cerebri, neque in substantia pulmonis; quia illæ partes dolorem non sentiunt, eo quòd neruis sint destitutæ: sed indicant affectum esse vel in cerebri, vel pectoris membranis, vt meningibus, mediastino, pleurâ

pleurâ, vel musculis thoracis. Dolores ab infernis partibus ad supernas ascendere, malum. Hippoc. 3. Coac. 37. comm. 2. Sic ait : *Quibus in febre dolores, qui circa lumbos & partes infernas fiunt, septum transversum contingunt, infernas partes relinquentes, perniciosi sunt, tum aliâs, tum si aliud prauum aliquod signum accedat.* Sic in Prorrh. Ex lumborum recursione, oculorum peruersio mala. Et paulo post iterum inquit : *Ex recursione lumborum ad os ventriculi & caput, deliria, vomitiones lethales.* Melius est dolorem esse in partibus externis : internæ enim externis sunt nobiliores. 9. Aphor. 7. sic habetur : *Dolores & tumores ventris, sublimes, leniores; non sublimes, fortiores.* Porro peculiarium partium dolores varia signa præbent. Dolores capitis, si per consensum fiant, cum in vertice ac occipitio percipiuntur, magis fiunt per consensum vteri; cum in fronte, magis per consensum stomachi. Cuius ratio est, quia vterus spinæ dorsæ alligatur, per quam quum dolorifica qualitas capiti communicatur, ibi sentitur, maximè ubi spinalis medulla terminatur nempe in occipitio. Dolores dextræ capitis partis, magis per consensum hepatis; sinistræ, per consensum lienis fiunt. Vehemens capitis dolor in acutis est perniciosus, & vt signum, & vt causa : Vt causa, quia vires deiecit, febre auget, somnum tollit. Vt signum, magnitudinem morbi indicat, causæ malignitatem, & biliosum humorem in toto abundantem : cuius vel portio, vel vapor cerebrum lædit, ac in consensum trahit : vnde tum delirium, tum conuulsio sunt expectanda. Aliquando autem dolor capitis significat futuram crislum, vel per hæmorrhagiam, vel per vomitum, præcipuè si, qui antea non fuit, circa tempus criseos cum aliis signis criticis oboriatur, ac coctionis signa præcellerint. Hippoc. 5. Coac. 20. sic inquit, *Qui in dolore capitis eruginosa vomunt, accedente surditate & vigiliâ, celeriter in vehementem insaniam incidunt.* Et 5. Aphor. dolores capitis frequenter inter signa delirij & conuulsionis ponit, si cum aliis affecti cerebri signis, vt sopore, vigiliis, surditate, aluo suppressa, &c. coniungantur. 5. Coac. 25. Sic inquit : *Dolor capitis soporosus cum gravitate aliquid conuulsionis innabit.* In Prognost. sic ait : *Capitis dolores fortes & continui cum febre, siquidem lethaliū signorum quid accesserit, perniciosi; si verò absque talibus signis dolor viginti dies transmiserit, & febris tenuerit, sanguinis aut puris eruptionem sperare conuenit, tum aliâs, tum si dolor circa tempora & frontem fuerit.* 5. Coac. 16. comm. 2. Vehemens, inquit, capitis dolor cum acuta febre, aliòque difficili signo, lethale; circa verò signum malum, siquidem vigesimum diem superat, fluxum sanguinis : aut puris è nare, vel abscessus in partes inferiores indicat. Et subdit : *Vbi dolor frontem & tempora sollicitat, isque vehemens, fluxorem sanguinis expellare oportet.* Quæ eadem dicit 5. Coac. 10. In Progn. verò sic habet : *Quicumque in febre non lethali, dixerit sibi caput dolere, aut etiam præ oculis obscurum quid apparere, si & osculi ventris morsus huc accesserit, ei biliosus vomitus erit; si verò etiam rigor accesserit, & partes circa præcordium frigidas habet, adhuc citius vomet.* Ex quibus locis colligitur, dolorem capitis in febribus

febris acutis, esse malum signum; & delirium ac convulsionem minari; citra verò signa lethalia, & cum iam critica signa apparuerunt, vel hæmorrhagiam, vel vomitum, vel abscessum futurum prænuntiare. Sed mirum, cur dixerit Hippoc. minari abscessum ad *inferiores partes*: potius dicendum esset, minari abscessum ad *partes supernas*, nempe circa collum, aut post aures, minari parotides: id enim rationi consentaneum est. Aurium dolor magnus in acutis febribus, est quoque malum signum: indicat enim in aure, vel circa cerebri membranas inflammationem. Hippoc. in *Prognost.* sic inquit: *Auris dolor acutus cum febre continua & forti, horrendus est: periculum enim est deliraturum esse hominem, aut moriturum.* Et 2. *Coac. lib. 1. comm. 1.* dicit, quod aurium dolor pertinax cum febre acuta, sit signum lethale: *nisi, inquit, pus ex aure, aut sanguis è naribus effluat*; his enim evacuationibus dolor mitigatur, ac phlegmonem erupisse indicatur. Dolor lumborum in mulieribus frequenter vteri affectionem indicat. Ratio est, quia vterus mediantibus vinculis & vasibus multum consentit lumbis: inde enim ad vterum venæ deducuntur. Hippoc. in *Coac. à dolore lumborum profluuij mensium seu hæmorrhoidum* signa desumit: Etenim suppressis mensibus, eisque ad superna recurrentibus, aut mensibus iam instantibus, cum vterus est iam repletus, & præ gravitate vincula tenduntur; fit dolor in lumbis. Hippoc. *sect. 2. Coac. comm. 2. lib. 3.* Sic inquit: *Dolores in lumbis eruptionem sanguinis significant.* Et alibi: *Inhorrescentes, inquit, anxij lassitudine pressi, lumbis dolentes, in profluuium albi incidunt*, nempe hæmorrhoides, vel in fluxum menstruorum: talis enim dolor plenitudinem sanguinis in illis partibus indicat: præcipue autem tum lumborum dolor id indicat, cum nullius aliterius affectus signa adsunt, atque à nulla alia causa, vel calculo, vel mollesto decubitu, vel nimio exercitio, is fuerit causatus, cumque iam menstrua sunt suppressa, vel fluendi tempus instat, vel præ manibus crisis est. Porro albis menstruis laborantes plerumque magno lumborum dolore instantur. Indicat etiam lumborum dolor calculum renum, præcipue si is loco sit nonnihil altiori, aliaque calculi signa concurrant; ut si urina aliquando rubra, aut nigra sit, vel æger lapillos aliquos aut multas arenulas excernere soleat, si etiam vomitus ac nausea illi dolori coniungantur. Fit etiam aliquando in febribus lumborum dolor, idque vel à decubitu in dorsum, vnde lassitudo contingit, ac adipis circa renes existentis fetor & inflammatio; vel cūtingit à lassitudine multo phlegmonode id est sanguine & calido in vena cava aut arteria aorta, quæ per lumbos decurrit, redundante: tunc autem talis dolor cum magna inquietudine est. coniungitur, adeoque ut æger modò in hanc, modò in aliam partem se vertere cogatur. Hipp. etiam ex lumborum dolore convulsionem prænuntiari scribit. Sic *sect. 2. Coac. comm. 2. lib. 3. text. 50.* lumborum (inquit) dolor in eo cui os ventriculi dolet cum excretionē violenta, habet aliquid quod convulsionem denuntiat. Quod ferè iisdem verbis dicit, 3. *Prorrh. 4.* Quod quāgatione sit fundatum, non video: nisi fortè lumborum dolor à renum

inflammatione contingat, vt non raro contingi; talem enim inflammationem comitatur vomitus, propter renum ac stomachi consensum, & acuta febris, quam potest delirium, & aliquando conuulsio sequi. Sic ergo lumborum dolor etiam aliquando renum inflammationem, & ex accidenti conuulsionem futuram indicat: sed hoc prælagium est valde remotum. Dolores extremarum partium, manuum ac pedum, in acutis febribus, non sunt etiam valde boni. Hippoc. 1. Coac. 31. comm. 2. Sic inquit: *Conuulsio in febre, manuum ac pedum dolores, maligni sunt. Malignus est & doloris ex femore progressus, neque genuum dolor bonus: sed & surarum dolores maligni sunt, mentemque emouent, tum si vrina subsidens in medio innaset.* Dolores artuum in acutis febribus non sunt boni, primo vt causa, quia ægro molestiam & inquietudinem adferunt: secundò vt signum, quia contingunt ex magnitudine febris: & tales sunt sicut lassitudines vlcerosæ & inflammatoriæ, multum delirij inferentes. Contingit enim talis dolor à multitudine acrimie humorum, qui ita totum corpus occupant, vt etiam ad externas partes proueniant, & internas externasque simul occupent. Potest talis dolor aliquando contingere à conuulsione præuia: & tum talis est malus, sicut & ipsa conuulsio. Aliquando tamen dolores tales non sunt mali: aliquando enim contingunt à molesto decubitu, & tunc nihil indicant. Aliquando fiunt ex eo, quòd morbus ad exteriora vergat: & tum sunt boni. Sic in Herophonte surditas, delirium, omnia acerba, dolore factò in cruribus leuata sunt. In Clazomenio, cruribus & coxæ dolentibus, miriora erant deliria, & alia cerebri mala; non dolentibus, grauiora. Porro extremarum partium dolor in febribus, si contingat circa tempus criseos, aliquando est signum futuræ criseos per abcessum ad externas partes dolentes. Talis crisis in febribus diuturnis & minùs acutis, potest esse bona, sed in acutis est insufficiens: & sic signum, à quo ea indicatur, illic bonum, hic malum est. Dolores in extremis partibus abortos statim cessare, non est bonum signum: indicat enim materiam ad supernas vel internas partes, adeoque vel ad caput, vel ad viscera conuerti, quod est malum.

§. III.

A Dolorum speciebus ac differentiis.

Dolorum præcipuæ species sunt: tensiuus, punctorius, grauatiuus, pruriginosus, & pulsatorius, &c. Tensiuus dolor est, in quo æger sentit aliquid extendi aded, ac si rumperetur. Talis dolor fit in omnibus partibus, quæ possunt affluxum humorum, aut flatuum tensionem contrahere: & fit ab illis causis quæ tendere possunt, nimirum copiâ humorum & flatibus: Et fit præcipuè in partibus membranosis, quæ tendi possunt, vel partibus habentibus cavitatem. Talem ergo causam, & talem partem affectam

affectam indicat dolor tensiuus. Si tensiuus coniunctus est cum grauatiuo, indicat copiam humorum tendentium; humores enim possunt & tendere, & grauare. At si est sine grauatiuo, tum solum indicat flatu; flatu enim non possunt grauare. Talis dolor tensiuus percipitur in stomacho cibo potuque pleno; in vesica copia urinae repleta. Talis percipitur in mulieribus grauidis à fœtu uterum tendente; in tympaniticis à flatu; in asciticis ab aqua abdomen distendente. Fit etiam & in toto corpore dolor tensiuus à plethora venas omnes tendente, quæ tensiuus lassitudo vocatur. Talis dolor sequitur omnia magna apostemata, ac inflammationes in pulmone, hepate, liene, glandulis, &c. quæ cum magna sunt, etiam tensio ad alias & inguina usque extenditur. Fit etiam dolor tensiuus in conuulsione, cum nerui ipsi vel à nimia siccitate vel repletionem tenduntur. Fit etiam in musculis, stomacho, intestinis, utero, & partibus omnibus cavitatem, quæ extendi possit, habentibus. Tensiuo coniungitur perforans seu fodiens dolor, cum status inter duas partes sine membranis continentur. Coniungitur grauatiuus, cum tensio est à multo humore. Coniungitur punctorius, cum materia tendens simul est acris. Pulsatorius, cum humor tendens arterias tangit, ac simul suppurari incipit. Ex his colligitur, quid dolor tensiuus indicet, quam morbi causam, quam partem affectam. Si est solus, indicat causam esse flatu. Si cum grauatiuo, vel esse lapidem, vel scirrhum, vel aquam, vel frigidum humorem, humorumque abundantiam: si cum punctorio vel pulsatorio, humores calidos. Tensiuus dolor in toto indicat plethoram; in hypochondriis obstructions; in stomacho cibi nimietatem, & crudorum humorum repletionem. Partem affectam indicat vel esse membranas, vel intestina, vel stomachum, vel uterum, aliàsve partes tendi aptas.

Punctorius dolor est, cum ceu acu seu palo impacto pars diuelli ac perforari videtur. Talis dolor percipitur in colico dolore à vitrea pituita, in aliquibus cephalicis, in calculo aspero renum seu vterum, in pleuritide, & aliis omnibus ad sensibiles membranas inflammationibus existentibus, præcipuè à bile factis. Potest etiam dolor punctorius fieri à flatu: sed non quando flatus in magnis cavitatibus continetur, easque distendit; tum enim simplex tensiuus producit: sed quando inter tunicas partium existit; tum enim illas non tam tendendo quàm diuellendo afficit, & sic non tensiuum, sed diuulsiuum adfert dolorem qui eodem modo percipitur, sicut punctorius stimulans ac perforatorius. Talis dolor fit, cum status inter tunicas ventriculi, intestinorum, in colico dolore, inter membranas ossa vel nonnulla alia membra inuestientes ab ipsis diuellit ac separatur. Tunc autem maximè fit à flatu punctorius dolor, cum ille se inter ossa & periostium insinuat: nam in hepate, corde, pulmone non fit dolor punctorius; & idèd etsi sese flatu inter membranas membra illa cingentes, ipsorumque membrorum carnem insinuent, non idèd tamen dolor punctorius solet contingere, fortè quòd

membranæ partes illas vestientes non sint ita sensibiles ; vel quoddam flatus inter illas & viscerum internorum carnem non ita sese insinuare possint, eo quoddam sibi mutuo nimis arctè adhaereant. Dolor punctorius, eum præcipuè ab acribus, calidis, mordacibus, ac biliosis humoribus fiat, potissimum indicat inflammationes ad membranas. Hinc in phrenitide, phrenitide, renum ac orificij stomachi inflammatione, maximè contingit. Maximè autem tum dolor punctorius inflammationes indicat, cum simul ei & tensiuus & pulsatorius est coniunctus : nam si solus sit punctorius sine tensiuo aut pulsatorio, tum potius materiæ alicuius acris in parte aliqua sensibili simplicem collectionem indicat.

Grauius dolor est, cum quasi pondus aliquod parti alicui incumbit, vel pondus aliquod graue à parte aliqua dependere percipitur. Grauem dolorem faciunt humores præcipuè frigidi copiose collecti in parte aliqua à vinculis dependente, vel alteri parti mediantibus vinculis adhærente : & talis dolor fit in partibus non ita sensibilibus ; & sic talis dolor contingit in ipsis visceribus, cum scilicet carni viscerum multi humores crudi sunt impacti, ut in liene, cerebro, hepate, pulmone : in partibus quoque cavis, cum implentur multo & crasso humore. Sic à multa pituita cerebro impacta, grauius dolor in cerebro ; à multis crudis humoribus ; à magno & graui calculo in stomacho & vesica existente, grauius in illis partibus dolor percipitur. In obstructionibus partium à crassis frigidisque humoribus, à scirrho in hepate aut liene existente, à sæctu vno vel pluribus in vtero existentibus, aut multo pure, aut sanguine extraenato diaphragmati incumbente, talis dolor causatur. Eiusmodi ergo causas grauius dolor indicat, nempe obstructions, calculum, frigidorum humorum in visceribus abundantiam, crudos tumores, scirrhos, frigida apostemata, præcipuè si nec continua febris, nec punctorius dolor adsit ; nam si illorum vnum adesset, non frigidus, sed potius calidos humores indicaret. Indicat etiam hic dolor malum esse in partibus non magno sensu præditis, ut viscerum ipsorum parenchymatibus, glandulis, stomacho, vesica, aliisque partibus cavitatem habentibus.

Pulsatorius dolor, est dolor in quo percipitur molestus pulsus artiarum. Talis dolor non potest contingere, nisi in partibus habentibus sensum, & consequenter in partibus habentibus nervos, & simul in partibus habentibus arterias : quia ad dolorem pulsatorium duo concurrunt, Dolor, qui non fit sine sensu & nervis, & pulsatio, quæ non fit sine arteriis. Hinc ergo dolor pulsatorius neque contingit in pulmone, neque in cerebro, neque in pleura, neque hepate, nec renibus ; quia illæ partes vel nervis, vel arteriis carent. Hinc in phrenitide, pleuritide, hepatis renumque inflammationibus, non contingit dolor pulsatorius : & si in iis aliquando dolor ille contingat, hoc tantum contingit, quatenus inflammatio se extendit usque ad membranas viscerum, & alias partes circumiectas sensu & artetibus præditas. In inflammatione autem ipsius substantiæ

Substantiæ parenchymaticæ viscerum non contingit dolor pulsatorius. Sic in vera pleuritide dolor non fit pulsatorius, quia in pleura non sunt arteriæ, sed tantum contingit in pleuritide notha, quando inflammatio musculorum occupat intercostales; illi enim arteriis præditi sunt. Et sic dolor pulsatorius rariùs contingit in inflammationibus partium internarum, quia illæ sæpe arteriis destituntur sunt. Porro dolor pulsatorius contingit, cum partem arteriis præditam grauis læsio occupat, ut cum pars est vulnerata, vel compressa, vel magnâ intemperie affecta. Præcipue autem tumor dolor pulsatorius contingit, cum in parte est inflammatio seu phlegmone, & maximè cum phlegmone suppuratur: & ita talis dolor est proprium signum inflammationis ac suppurationis in parte sensibili arteriis præditâ. Ex quibus manifestè colligitur, quid dolor pulsatorius significet, quam partem affectam, quem affectum, & quam morbi causam: Nimirum esse inflammationem, vel suppurationem, non esse in viscerum parenchymatibus, non esse in partibus sensu, nervis ac arteriis destitutis: & causam esse calidam, sanguinem scilicet aut bilem. Dico, hunc dolorem etiam esse signum suppurationis: ideò cum inflammationes diu durauerunt, & dolor ac febris perseverant, & sequitur dolor pulsatorius qui antè non fuit, signum est inflammationem suppuratum iri. Ab arteriarum pulsatione varia signa prognostica desumuntur. Celsus lib. 2. c. 7. sic ait: *Ubi vehementer vena super ulcera moventur, sanguinis profluuium erit.* Talis enim magna arteriarum in ulcere pulsatio indicat multi calidiq; sanguinis in venis præsentiam, quæ vehementiùs arterias ibidem existentes pulsare facit: unde illius ab ulcere profluuium est expectandum. Similiter pulsationes in capite hæmorrhagiam, vel fluxuram menstrua demonstrant. 5. Coac. 26. comm. 2. sic habetur: *Pulsationes in capite, sonitus aurium, profluuium sanguinis è naribus significant: alioqui mulieribus uteri purgationes educunt, tum alias, tum si secundum spinam vrens calor sequitur.* Temporum tamen pulsationes etiam alios affectus, nempe capitis dolores, & pallidam virginum febrem sequuntur, & acres in capite vapores, & spirituosum sanguinem indicant, & futurum delirium prænuntiant. Porro etiam in infernis partibus, secundum Hippoc. pulsationes deliria minantur. Hipp. 2. Epid. sect. 5. & Galenus 6. de Placitis, cap. 9. dicunt: *Si in cubito vena pulsatur, maniam significat & furorem.* Ratio est, quia talis pulsatio indicat magnum in illa arteria sanguinis, vaporum spirituumq; feruorem, qui ut faciliè per venas & arterias iugulares ascendere potest, ita faciliè quoque potest delirium causare. Idem de umbilico dicit Hipp. Sect. 2. Coac. comm. 2. lib. 3. text. 3. his verbis: *Circa umbilicum dolores palpitantes aliquid habent quod mentem turbet.* Idem quoque asserit de hypochondriis, Sect. 2. Coac. comm. 2. text. 13. *Pulsus, inquit, in hypochondriis cum perturbatione, delirium portendit, magis quoque si oculi crebrius moventur.* Et alio loco in Coac. dicit: *Ventris palpitantes cum febre, insaniam movent.* Et 1. Progn. idem de illis dicit. *Si pulsus, inquit, in illis sit, perturbationem significat atque delirium.* Idem asserit Celsus lib. 2. cap. 6.

his verbis : Ergo protinus insania rimenda est , ubi expeditior alicuius quāto
sani fuerit sermo, subitāque loquacitas, & ubi quis rarò vehementerque spi-
rat, venāsque concitatas habet, præcordiis duris & tumentibus. Ex quibus
Celsi verbis potest colligi horum omnium ratio: nimirum quia talis ventri-
tris præcordiorumque pulsatio indicat ibidem subesse vel diaphragma-
tis, vel hepatis, vel orificij stomachi magnam inflammationem, talemque
quæ ad suppurationem tendat : ex qua meritò timeri ac prædici potest
delirium , præcipuè si alia simul imminentis delirij signa , vt insolita lo-
quacitas, rara respiratio, oculi præter solitum mobiles adsint. Etenim ubi
viscerum magna est inflammatio, continua statim febris comitatur: con-
tinuam autem febrem sequitur delirium.

Dolor pruriginosus est, qui cum aliqua voluprate est coniunctus, &
prouocat hominem ad scalpendum, & scalpendo mitigatur. Hic dolor
non excitatur in partibus internis, sed tantum externis ac in cute, & cau-
satur ab humore tenui, seroso ac falso. Hinc talis dolor indicat abundan-
tiam salforum, tenuium ac serosorum humorum, vel in toto, vel saltem
sub cute. Si talis dolor in morbis superueniat, cum antea non adfuerit,
indicat humores crudos in corpore esse attenuatos, & falsedinem ac pu-
tredinem aliquam contraxisse. Indicat etiam tales tenues ac serosos hu-
mores, qui antea in venis latuerunt, nunc à Natura foras & ad cutem
expelli. Pruritus aliquando indicat prægressos sudores, quia
post sudores sæpe sequitur pruritus : quod fit ex eo, quod crassior
sudorum pars in corpore sit relicta, quæ sub cute hærens facit pruri-
tum. Pruritus etiam excitatur ab emplastris mentibus apposisis, præcipuè
vim aliquam attracticem habentibus, quia ab illis attrahuntur tenues ac
serosi humores ad cutem, qui emplasticà vi medicamenti obturante po-
ros cum exhalare non possint, faciunt tum pruritus, tum rubores, ac ali-
quando etiam pustulas. Pruritus autem cum tenesmo, est signum ascaridum.
Pruritus narium prouocans ad fricandum in pueris, est signum vermium.
Pruritus pudendi & frictio eius in pueris, est signum calculi vesicæ. Pru-
ritus in toto cum pustulis, est signum scabiei ac herpetis miliaris. Hipp.
Sect. 2. Coac. comm. i. lib. 6. text. 55. sic loquitur. Pruriginosa corpora post sup-
pressam aluum in tabidis, malum. Est autem malum, primò vt signum, quia
indicat acrem, ichorosum ac falsum sanguinem, maximè si aluus sit sup-
pressa. Secundò, malum est vt causa, quia pruritus impedit membrorum
nutritionem ac somnum, & auget calorem.

§. IV.

A Modo Doloris.

Alij sunt continui, alij intermittentes: alij profundi, sublimes; lati, an-
gusti; mobiles, fixi; alij cum talibus actionibus, vel post tales actiones,
post talia ac talia remedia alleviantur vel intenduntur.

Continuus dolor partis indicat eam primariò esse affectam. Interpo-
latus,

latus, esse affectam per consensum. Continuus dolor etiam indicat causam morbosicam esse crassam & humorosam: Remittens tenuem, quæ aliquando dissipetur & redeat, ut flatus & vapores, vel tenuem bilem. Continuus indicat etiam causam permanere: remittens, eandem dissipari ac de nouo regenerari: & sic dolores qui sunt à fluxionibus ac catarrhis sunt intermittentes, & per temporum interualla, certasque aëris constitutiones recurrentes. Dolor latus vel indicat causæ multitudinem, quæ varias partes occupet, vel variarum simul partium affectionem, vel talis vnius partis, quæ multas alias in consensum trahere possit, vel affectum alicuius partis quæ latè extenditur, ut membranarum, neruorum, venarum. Sic dolor pleuriticus, quia membranam afficit, modò adiugulum ac scapulas, modò ad hypochondria vsque protenditur. Dolor neruorum ac venarum, longus est, ac in longum & angustum protenditur per modum cuiusdam chordæ trahentis. Sic ex affectu humerorum, dolor in digitos manuum vsque; coxendiis, secundum crus totum in extremos pedes protenditur. Profundus dolor indicat partes in profundo sitas; sublimis, partes in superficie dolere. Profundus dolor partium extremarum, est dolor tensius neruorum sub arteriis ac venis existentium: dolor pullatorius inflammationis tenuem cerebri membranam, seu piam matrem occupantem. Est etiam talis dolor, cum periostium partium extremarum est affectum. Talis est etiam dolor pleuriticus, cum inflammatio est in membrana succingente; nam cum est in musculis intercostalibus, tunc dolor fit sublimis. Talis est etiam dolor viscerum omnium in hypochondriis ac præcordiis contentorum. Dolor è contra pericranij ac musculorum, & dolor musculorum epigastrij, est dolor sublimis. An autem dolor sit sublimis, an profundus, dignoscitur, tum ipsius ægotantis sensu, tum etiam quòd sublimis atque externus externo tactu exacerbetur, profundus non item. Mobilis dolor fit à flatu, modò in hanc, modò in aliam partem discurrente: & idè talis dolor communiter indicat flatum, præcipuè si ipse dolor sit tensius; talem enim dolorem flatum inducere nati sunt: nam si non sit tensius, tum potius talis doloris mobilitas ab alia causa pendet, vel scilicet ab humorum turgentia, vel à consensu vnius partis cum altera, vel quia morbi causa est à destillatione ac fluxione; quæ modò in hanc, modò in illam partem delabitur, & cum in vna parte est dissipata, defluit in aliam. Sic dolor arthriticus. etsi non fit à flatu, est tamen mobilis ob causam iam dictam. Præcipuè tum doloris mobilitas flatum indicat, quando ipse in ventre ac abdomine percipitur, tali scilicet loco, quo & flatum generari nati sunt, & ab vna parte in alteram transcurrere possunt, quæ sunt intestina & partes magnam cauitatem habentes, ut thorax, abdomen, uterus, &c. Mobilis ergo dolor etiam talem partem affectam indicat, ex qua in alteram remotiorem facilis sit causæ morbosicæ ac flatuum transmigrationis. Dolor fixus indicat causam morbosicam crassam frigidam, lapidem infixum, vel vlcus, & similia mala, quæ seorsum mutare non possunt. Indicat etiam talem partem affectam, in qua causa

causæ morbificæ non potest ab hoc loco in alium esse discursus. Dolor colicus plerumque est dolor mobilis, & modò in dextra, modò in sinistra parte, modò sub stomachi fundo percipitur. Dolor circa ductum vreterum, à sursum deorsum, & à posteriore parte versus anteriorem per inguina descendens, est signum calculi renum, per vretes ad vesicam descendens. Dolores percipi post peculiare aliquas actiones, non pauca signa præbent. Sumpto cibo, vel non sumpto, dolorem aliquem augeri, signum est stomachi affecti debilis, cruditatibus & flatibus re-ferti. Peculiariter autem cibo iam concocto dolorem desinere, mox ingestio augeri, est signum flatuum: ab ingestio enim cibo calor debilis status excitat, quibus stomachus læditur; cibo concocto dissipantur, hinc tum stomachus alleviatur. Denique ab ingestio cibo stomachus magis tenditur & grauat, concocto iam & emisso alleviatur. Econtrà dolorem ab assumpto cibo diminui, vacuo stomacho augeri, est signum acium & malignorum humorum in stomacho existentium, qui mixti alimentorum substantiâ & qualitate retunduntur; in alimenti verò absentiâ exasperantur, & malignis suis vaporibus caput, cor, ac stomachi orificium feriunt. Assumpto cibo dolorem minui, est etiam signum vermium: nam vacuo stomacho illi discurrunt & mouentur ad quarendum alimentum, & ipsamet partes mordicant; ingestio cibo quiescunt, & eo pascuntur. Dolorem percipi in deglutiendo, est signum affectus in faucibus. Dolorem percipi, cum iam cibis per œsophagum descendit, est signum affectus in œsophago. Cum verò in loco orificij stomachi deglutiendo dolor percipitur, signum est quod affectus sit in ipso. Si percipitur dolor deglutiendo cibos acidos, acres ac salios, est indicium quod in partibus medijs sit vlcus. Norandum tamen, quod dolor in deglutitione cibi, non solum œsophagi, sed & asperæ arteriæ vlcus indicare potest, eo quod illa œsophago arctè coniungatur, & affectus vnus, alterius quoque impediatur actionem: & ideo vtra istarum laboret, sic est distinguendum. Nam si deglutiendo dulcia & insipida, dolor non augetur, sed solum augetur deglutiendo acria & salia, est indicium vlcus esse in œsophago, & non in aspera arteria; sin hoc sit indifferens, neque ob assumpta acria maior dolor percipiatur, quàm propter dulcia, signum est affectum esse in aspera arteria; si enim in œsophago esset, deberet ab acris deglutitis maior esse, quàm propter dulcia. Dolorem à tussi exacerbati, non potest propriè affectam partem indicare; quia in quacunque ferè corporis parte dolor sit, tussiendo exacerbatur, eo quod à tussi omnes ferè corporis partes agitentur, & agitatae doleant. Magis propriè tamen & magis per se tussiendo dolorem augeri, indicat thoracis & spiritalium partium, pleuræ, diaphragmatis, ac partium vicinarum inflammationem. Si cum tussi humores morbifici excernuntur, sæpe tantum abest vt dolor tussiendo exacerbetur, vt potius minuatur. Dolorem percipi in respirando, etiam vel musculorum thoracis, vel diaphragmatis, vel hepatis inflammationem indicat: thoracis, si doloris sitis respondeat

fitui thoracis: hepatis, si fitui hepatis, ac magis si inflammati aut affecti signa adsint. Magis autem tam in respirando dolor percipitur, cum inflammatio est in conuexa hepatis parte; minus, cum est in caua. In imo ventre; ac alui deiectionibus dolorem percipi, est signum affectus existens in intestinis. Tempore mictionis in vesica aut vteribus, paulò ante deiectionem dolorem percipi, signum est doloris locum esse in intestino superiore. Immediate ante deiectionem percipi, esse in intestino recto. In ipsomet actu deiectionis percipi dolorem in lumbis, si cum corporis torione valde exasperetur, est signum quòd sit in partibus externis, id est, vel in musculis, vel spina dorli, vel osse sacro; sin minus, esse in internis, & vel in renibus; vel aliis partibus internis. In doloribus thoracis, si decumbentibus in latus sanum dolor exasperetur, est signum inflammationis in membrana succingente; sin minus, est signum inflammationis externæ in periostio & musculis. Ratio est, quia in primo casu seu decubitu, pars ipsa pondere inflammationis dependentis in cavitatem diuellitur, vnde dolor fit maior; in secundo autem casu talis diuulsio non fit, quia tum apostemata sic non pendent, imò dolor tum est maior, si decumbant in latus dolens, quia tum pars affecta pressione lecti contra ipsam, & incubitu totius molis corporis super ipsam, coarctatur & opprimitur. Dolorem augeri vel cessare à remediis adhibitis, sæpe morbi causam potest indicare. Sic calidis adhibitis, augeri, est signum causam morbi esse calidam; minui verò contrà. Idem de frigidis est censendum. Clysteribus carminatiuis dolorem mitigari, est signum dolorem esse in intestinis, & esse colicum. Dolorem ab amaris assumptis minui, significat esse vermes. Sic Hippoc. lateris dolorem dignoscere docet fomentis adhibitis: si enim illis adhibitis dolor minuitur, signum est esse à flatu, & quòd non sit pleuritis; tali enim remedio flatus dissipantur. Si augetur, est signum phlegmones; nam tale remedium calefaciendo partem, & sanguinem fundendo, auget fluxionem & inflammationem. Dolores, qui retentis mensibus augentur, indicant vteri vitium. Qui suppressà aluo augentur, fluente remittuntur, indicant affectum esse in partibus primæ coctioni inseruientibus, vt ventriculo, mesenterio, intestinis. Sic dolor ilij, pubis inguinum, coxarum, subductà aluo non lenitur; sed bene affectus stomachi ac intestinorum. Hac ratione dolor colicus à nephritico potest discerni; nam nephriticus subductà aluo non ita lenitur, colicus verò maxime. Dolores capitis à cibo sedari, indicium est eos esse à consensu stomachi. Sic euacuatà aut curatà vnà parte, dolorem sedari in altera, signum est hanc per consensum laborasse. Sessione, equitatione, vel uestione in rheda, dolorem sentiri in perinæo, est signum calculi vesicæ.

§. V.

A Tempore Doloris.

Dolores, qui manè magis exasperantur, magis sùnt à sanguine qui meridie,

meridie, à bile : qui vesperti, à melancholia: qui noctu, à pituita: eo quòd humores illi eo tempore in corpore magis agitari credantur. Dolores quoque ex morbo Gallico præcipuè vesperti solent exacerbari. Dolores articularum à frigido humore maximè exacerbantur, cùm ægri à lecto incipiunt incallescere. Ratio est, quia tum humor pituitosus à lecto calefaciente funditur, rarescit, & sic articulum magis diuellit & extendit, fortè etiam, vt dictum est, quia pituita noctu magis ad articulum fluit, vnde malum augetur.

C A P. III.

A Qualitatibus audibilibus, siue Sonis.

§. I.

VAtij in corpore soni audiuntur, quorum aliqui ab ipso solùm ægro audiuntur, vt tinnitus aurium : alij etiam à Medico & adstantibus, qui varij sunt, vt ventris strepitus ac flatus, in abdomine rugitus, strepitus in respirando, vt stertor, & gutturis murmur, ac vt ita dicam, pipitus, strepitus in deglutiendo, sonitus in abdomine ab ipsius pulsatione. Primum agemus de signis à crepitu ventris.

§. II.

A Strepitu Ventris.

Flatus alij permanentes in ventre strepitum & murmur faciunt, alij cùm exeunt. Omnis rugitus & murmur indicat flatus in eo contentos; & talis creber ventris rugitus ac flatulentia indicat obstructiones ac compressiones intestinorum, propter quas flatus non potest liberè commeari, sed cum murmure oberrat. Indicat etiam debilem calorem natium multos flatus generantem. Talis rugitus creber ac diuturnus est inter signa melancholix hypochondriacæ. Est etiam signum vermium, præcipuè quando ventris punctiones ac lancinationes, aliæque vermium signa comitantur. Aliquarum virginum venter ita murmurat, quod nonnulli inter signa virginitatis ponunt, ex eo quòd coniugatis, & iis quæ pepererunt, non ita contingat. Ego verò puto rationem esse, quòd virgines se adeò constingant, vt tenuiores & minùs crassæ euadant; coniugatæ non item. Hippoc. 2. Coac. 6. Sic ait : *In febribus flatulentus venter malo est; præcipuè si flatus non exeunt.* Rationes huius variæ sunt. *Primo*, quia est contra naturam flatus generari, & febrem adesse : cùm febris sit calor, flatus autem sint à frigore : mala autem sunt symptomatica filii, da in febribus, vt aliàs dictum est, & mala sunt symptomatica, quæ præter morbi rationem eueniunt. *Secundo*, quia tales flatus cùm

generentur à debili calore, indicat caloris natiui debilitatem; quæ debilitas in febribus est mala, quòd causa morbifica à calore valido coqui & expelli debeat, & ab eo crisis fieri. *Tertiò*, quia sæpe talis status dolorem facit; dolores autem accedere in febribus, & malum malo superaddi, est malum: & idè dixit suprà Hippocrates, malos esse in febre status, *si non exeant*. *Quartò*, quia hoc indicat causatum varietatem, & ex eo oriuntur contrariæ curationes, tum refrigerandi pro febre, tum calefaciendi pro flatibus. Murmur ventris sub tempus criseos, est bonum signum; & signum futuræ criseos per alui deiectionem. Sic Hippoc. 4. *Coac.* 32. *Quibus verò*, inquit, *ruelus, flatu, strepitus ventris, iis exuberat venter & perturbatur*. 4. *Aphor.* 73. sic habetur: *Quibus præcordia sub lata ac tumida permurmurant, subente lumborum dolore, his aluius humectatur, si non flatu erumpant, aut vrina copiosa prodeat*. Et in *Progn.* ac *Coac.* sic ait: *Præcordiarum dolores ac tumores, si fuerint recentes citra inflammationem, soluit murmur in præcordiis ortum, idque maxime si pertransierit cum scæbis vrina ac status; sin minus, ipsum etiam per se modo permeauerit, prodest*. Id est, Dolores ac tumores præcordiorum recentes, qui non sunt ab inflammatione, soluit superuenienti murmur ventris: Est enim indicium, illum dolorem ac tumorem esse à flatu, & quòd ille flatu incipiat moueri & descendere: quodque exibat vel per se, vel cum alui deiectionibus, ex quo dolor tumorque cessabunt: Nam si dolor aut tumor esset ab inflammatione, etiam talis rugitus ventris superueniret, non tamen propterea cessaret. Ex quo patet, malè dixisse Celsum, vel locum Celsi potius esse vitiatum, quando *lib. 2. cap. 3.* sic ait: *Si inflammatio in inferioribus partibus dolorem tumorisque fecerit, &c. bonum*. Nam potius dicendum esset, bonum signum esse, si sit tumor & dolor in superioribus partibus, & non adsit inflammatio: sic enim Hippoc. dixit, ex quo Celsius omnia transcripsit. *Rhases lib. 18. cap. 3. Rei medica*, sic inquit: *Multa ventrositas inferius egrediens, cum cibus non fuerit inflatus, debilem digestionem significat: quòd si verò nulla egreditur ventrositas, caloris paucitatem, & frigiditatis supersuitatem significat*. Etenim maiorem caloris debilitatem indicat, status generari & non posse expelli, quàm generari & expelli. Melius signum est status exire sine sono, quàm cum sono. Hippoc. 2. *Coac. comm. 1. lib. 7. text. 35.* sic inquit: *Flatus sine edito sono excludi oportet. Melius autem est cum sono exire, quàm circumuolui ac remeare: & qui sic excernuntur, significant vexationem agri & delirium, nisi sponte hoc efficiat*. Idem dicit 1. *Progn.* 10, & 2. *Progn.* 24. his verbis: *Flatum porro sine strepitu exire, optimum: cum strepitu autem exire, aut dolere hominem significat, aut delirare, nisi forte suâ sponte flatum emittat*. Vult hîc dicere Hippoc. quòd ægrum emittere flatum cum sonitu, in præsentia Medici ac grauium vitiorum, ac talem ægrum, qui aliàs solet esse honestus, & quem aliàs id facere puduisset, sit malum signum, & signum eum delirare, vel tanto dolore affici, vt nimietas doloris cogat eum, pudorem deponere: & hoc, inquit, sic est malum signum, nisi constet ægrum id sponte suâ, &

deliberatâ voluntate, ac licentiâ adstantium facere. Porro, quod melius sit, exire flatûs sine sono, quàm cum sono, est alia potior ratio, quia scilicet flatûs qui cum sono exeunt, sunt sicci, & indicant intestinorum ac ani compressionem seu angustiam, & duritiem atque stypticitatem ventris; at qui sine sono exeunt, sunt humidi & aquei, & indicant ventris lubricitatem, & promptitudinem ad deiectionem, & subsequitur alui fœces: & idèò flatûs sine sono exeuntes magis fœcent illis, qui cum sono exeunt. Borborygmus est flatûs non exiens, sed intus in ventre murmurans; & est tale murmur flatuum in ventre, quale solet contingere iis qui medicamentum purgans acceperunt. Contingit tale murmur, quando flatûs unâ cum substantia humida permiscetur, & contingit in intestinis inferioribus. Talem borborygum asserit Galenus indicare excrementorum expulsionem mox futuram. Est aliud murmur flatuum inclusorum, quod habet sonum acutiorem & clariorem instar coaxantium ranarum, quale dixi in puellis, quæ se fortiter constringunt, sæpe reperiri. Tale murmur indicat flatûs in ileo esse inclusos, & non descendentes, sed potiùs suspensas fœces. Dentium stridor, qui sanis non est assuetus, pessimus est in morbis acutis. Hippoc. comm. 2. Sect. 2. Coac. lib. 2. Collidi dentes & stridere, cui id à pueritia consuetum non sit, furiosum & lethale, inquit. Ratio est, quia est signum quoddam convulsionis factæ à siccitate; talis autem convulsio in morbis acutis est lethalis. Sciendum tamen, quod in rigoribus criticis, & animi deliquiis, aliquando fiunt stridores & collisiones dentium, quæ non sunt lethales. Idem prognosticum ponit Celsus lib. 2. c. 6. Porro Aëtius lib. 9. cap. 39. stridorem dentium ponit inter signa vermium, his verbis: *Aliqui etiam dentibus strident, quod contingere verisimile est vermium cibum trahentibus, mordicantibusque ventrem & intestina.* Idem ponit Celsus lib. 4. c. 57. Sed de his plura dicta sunt, ubi de signis à Dentibus,

6. III.

A Tinnitu Aurium.

Aurium tinnitus in acutis febribus est etiam perniciosus. Hippoc. 2. Coac. lib. 1. comm. 2. text. 6. sic inquit: *Bombus in acutis, & sonitus aurium, lethale.* Et text. seq. sic ait: *Sonitus aurium cum hebetudine visus, & gravitate narium, mentem mouet, & sanguinem è naribus elicit.* Et alio loco dicit: *Quibus surditas cum capitis gravitate, & hypochondrij tensione, ac aurium sonitu, siquidem oculus ad splendorem perturbatur, sanguinis profluvium significatur.* Et 5. Coac. 10. ait: *Pulsationes capitis, & aurium soni, sanguinem profundunt, aut menstrua deducunt, multo magis si in spina dorsi ardor consequitur.* Tinnitus aurium in acutis aliquando portendit delirium, quia significat feruidos ac biliosos fumos in caput ascendere, qui sunt causa delirii. Indicat etiam futuram crisin, quia indicat humorum agitationem. Feruidi enim fumi, qui in caput feruntur, in auribus tinnitum excitant,

excitant, & futuram crīsim, præsertim per hæmorrhagiam indicant; maxime autem cum & capitis gravitas, & pullatio, & splendores circa oculos, & vultus rubor comitantur : nam & hæc etiam futuræ hæmorrhagiæ signa sunt. Aliquando etiam talis tinnitus signum est cerebri inflammationi, vel abundantie calidi sanguinis in capite. Tinnitus inueteratus surditatem præfigit. Tinnitus ex morbis longis relictus, difficilis est curationis.

§. IV.

De Strepitu in Respirando.

Strepitus in respirando est duplex; alius, qui contingit dormientibus, & vocatur stertor; alius qui vigilantibus. De stertore, supra dictum est. Strepitus, qui vigilantibus inter respirandum accidit, est admodum malus. Hippoc. 1. *Progn.* 13. agens de sputis, sic inquit : *Malum est, si nihil re- purget, nec emitat pulmo, sed plenus ferneat in gutture.* scil. 2. *Coac.* com. 1. lib. 5. text. 28. sic inquit : *Quibus pleuriticis strepitus in pectore mulius, & facies tristis, oculus auriginosus & turbulentus, moriuntur.* Et text. 25. sic dicit : *In doloribus pleuriticorum utile est aluum esse mollem, spusa colorari, urinam facile prodire, strepitum in pectore non fieri.* Talis strepitus in gutture, est signum obstructionis in gutture, abundantie phlegmatum, ac puris in alpera arteria, vel pectore, & debilis facultatis respiratorie, & signum futuræ strangulationis ac mortis : nisi hoc fortè contingat ex aliqua pituitosi humoris è capite in pectus defluxione; nam tum non est lethale. Eodem modo etiam est malus strepitus, qui auditur in deglutendo potum : talis enim strepitus, auditur in moribundis, cum potabile aliquid assumunt. Hippoc. 2. *Coac.* 27. sic inquit : *Qui deglutientes potum obiter strepunt, & submurmurant in siccis, & qui difficulter transglutunt, insicculoso spiritu, lethale in acutis.* Et 3. *Coac.* 2. *Phrenitici,* inquit, *rarius bibentes, & qui quod bibunt cum strepitu deglutunt, in tremorem & convulsionem incidunt.* Quorquor referuntur in *Epid.* tale signum habuisse omnes obierunt. Causæ talis strepitus possunt referri tres : scil. nimia æsophagi siccitas, per quem decurrens liquor sonitum edit; vel status è ventriculo erumpens & sursum tendens eo tempore, quo porus deorsum tendit, qui sibi mutuo occurrentes, & ibidem pro transitu quasi colluctantes, eiusmodi strepitum faciunt : vel potius imbecillitas facultatis tum attractricis, tum retentricis, quæ cum vigent, paulatim & sine sonitu potum demittunt; cum verò sunt debilitatæ, potus non vi illarum, sed solum suâ gravitate naturali deorsum cadit : unde tunc quandam sonitum facit, non aliter quàm aqua suâ gravitate naturali in vacuum ollam per angustum eius collum defluens.

C A P. IV.

A Qualitate Visibili.

IN variis corporis partibus diuersi sunt colores non-naturales, vt in oculis, genis, totâ facie rubor, vel flauedo: in extremis partibus, vt digitis, naso, &c. liuores, &c. Verùm de his egimus suprâ, vbi de signis singularum partium. Restat vt aliqua dicamus de maculis in corpore oborientibus. Oborientur autem maculæ, tum in corporibus viuentibus, tum in mortuis. Maculæ varij sunt coloris, rubræ, albæ, purpureæ, flauæ, liuidæ, &c. In pectore, aliisque partibus maculæ subtilæ, rotundæ, latæ contingunt, quæ vitiligines appellantur, quæ signa sunt melancholici sanguinis, lienis obstructi, ac prauâ intemperie affecti: ac lichenes, morphæam, lepram minantur; præcipuè cum à parte sic colorata furfures decidunt, ac cuticula præ siccitate decorticatur. Maculæ liuidæ & nigre per totum corpus sparsæ, quum nec pestis, nec malignæ febris signa adsunt, scorbutum ac lienem affectum esse indicant. Hipp. 2. Prorrh. 39. sic inquit: *Gingiuâ vitiatæ, & ora graeolentia his sunt, quibus lienes magni sunt. Quicumque verò habent splenes magnos, neque sanguinis eruptionem, neque oris graeolentiam, horum tibiæ vlcera praua habent, & cicatrices nigras.* Celsus lib. 2. cap. 4. idem dicit his verbis: *Quibus magni lienes sunt, his gingiuâ mala sunt, & os olet, vel sanguis ex aliqua parte prorumpit: quorum si nihil euenit, necessum est in cruribus mala vlcera & cicatrices nigras fieri.* Porro in febribus maculas purpureas & liuidas apparere, est signum pestis, vel saltem febris admodum malignæ.

F I N I S.

INDEX

INDEX

MATERIERVM PRÆCIPVARVM Huius Tractatûs.

A.

	A CTIONIBVS animalibus.	pag. 192
	Aëre.	47. 64. 177
	Ætatis morbis,	179
	Ætate.	48. 64. 84. 150
	Animi affectibus.	47. 64. 187
	Animi passionibus.	251
Signa ab	Anni tempore.	179
	Appetentiâ deiectâ.	256
	Allumptis.	84
	Attractione læsâ.	85
	Auditione læsâ.	201
	Auribus.	165
	Aurium sordibus.	393
	Aurium tinnitu.	412
	Autumnalibus morbis.	180
	Anamnesticæ signa.	7
	An à regione possit desumi signum temperamenti.	30
	An ex corporis pilis possit temperamentum totius cognosci.	24
	An ex figura corporis possit optimum temperamentum cognosci.	21
	An ex perfectissimis operationibus cognoscatur corpus temperatum.	20
	An ex repugnantia ad causas externas, seu à lædentibus possit cognosci temperamentum.	25
	An ingeniositas sit signum complexionis melancholicæ.	41
	An libidinositas sit signum melancholiæ.	40
	An	An

Index Materierum

An maximè resistere omnibus causis morbiicis sit signum corporis temperati.	19
An metus sit signum melancholiz.	36
An mortuus quis, an vivus sit vulneratus.	51
An prædictio sit securior in morbis acutis quàm longis.	88
An quis armis venenatis sit interfectus.	51
An quis fulmine mortuus.	ibid.
An quis mortuus sit suspensus, an vivus.	ibid.
An quis proiectus sit in aquam vivus an mortuus.	ibid.
An quis venenum sumpserit.	ibid.
An temperamentum corporis possit cognosci ex constitutione corporis gracili vel pingui.	23
An temperamentum corporis possit cognosci ex temperamento cutis.	12
An vulneratus ex vulnere mortuus sit, an ex alia causa.	53

B

<i>Signa</i> } Bilis abundantis.	59
} à Brachiis.	176

C

C Alor quomodo attenuet.	314
Certa signa.	15
Cholerici in quos morbos proni.	188
Circa crism quod consideranda.	126
Crisis, quid.	125
Criseos bonæ conditiones.	140
Criseos causæ.	126
Crisis facta bonæ sit, necne.	139
Crisis futura quibus cognoscatur.	126
Crisis per abscessum.	136
Crisis per expulsionem.	123
Crisis per translationem.	ibid.
Crisis quomodo futura.	114
Critica signa diuersi generis.	130
Calore	83
Capite.	157
Casu in terram.	220
Causis.	15. 57. 67. 72. 84. 188
<i>Signa à</i> Cerebro calido.	43
Frigido.	44
Humido.	ibid.
Sicco.	ibid.
Cibo.	

Præcipuarum huius Tractatus.

	Cibo.	47. 64. 184
	Cometis.	47
Signa a	Complexione. 34.	35
	biliosa.	36
	melancholica.	35
	pituitosa.	34
	sanguinea.	85
	Concoctrice læsâ.	64
	Consuetudine.	207
	Convulsione.	44
	Corde calido.	ibid.
	frigido.	47
	Crapulâ.	ibid.
	Cruditate.	176
	Cruribus.	

D

	Decubitu.	215
	Deiectione.	285
Signa a	Delirio.	192
	Densitate corporis.	149
	Dentibus.	167
	Dispositione corporis.	48. 145
	Diagnostica signa.	7. 56
	Dolor quomodo ostendat partem affectam.	80
	grauatuo.	404
	pulsatorio.	ibid.
	punctorio.	403
	pruriginoso.	406
	tensuo.	402
	continuo.	406
	intermittente.	ibid.
	lato.	ibid.
	angusto.	ibid.
	profundo.	ibid.
	sublimi.	ibid.
	mobili.	ibid.
	fixo.	ibid.
Signa a	loco.	399
	modo.	406
	tempore.	409
	Doloris	

Index Materierum

E

<i>Signa ab</i>	{	Effeetibus.	15. <u>67</u>
		Euacuatione.	<u>64. 106. 187</u>
		Excrementis.	49. 58. <u>64. 70. 71. 81. 117. 260</u>
		Excretionis tempore.	<u>106</u>
		Exercitio.	<u>47. 64. 84. 186</u>
Epiphænomena signa.		<u>7</u>	
Epiphænomena signa quor.		<u>14</u>	
Exitus morbi regulæ generales.		<u>92</u>	
Exitus morbi regulæ particulares.		<u>95</u>	
<i>Exitus morbi</i> <i>Signa à</i>	{	morbi causa.	<u>97</u>
		causis internis.	<u>98</u>
		partibus.	<i>ibid.</i>
		natura ægrotantis.	<u>99</u>
		Symptomatibus.	<u>101</u>
		actionibus læsis.	<u>102</u>
		qualitatibus mutatis.	<u>103</u>
		morbi tempore.	<u>107</u>
		iuvantibus & lædentibus.	<u>109</u>
		viribus.	<i>ibid.</i>
		modo.	<u>112</u>

F

F acultas naturalis robusta vnde cognoscatur.			<u>113</u>
Facultas naturalis hepatis debilis.			<u>114</u>
<i>Signa</i>	{	Facultatis animalis robustæ.	<u>112</u>
		Facult. naturalis robustæ vel debilis.	<u>114</u>
		Facult. naturalis cerebri debilis.	<i>ibid.</i>
		Facult. naturalis pulmonis debilis.	<i>ibid.</i>
		Facult. naturalis stomachi debilis.	<i>ibid.</i>
<i>Signa à</i>	{	Facult. vitalis robustæ vel debilis.	<u>113</u>
		Facies {	<u>118</u>
			<u>117</u>
			<u>160</u>
		Facile frigere.	<u>118</u>
		Faucibus.	<u>169</u>
		Figurâ corporis.	<u>142</u>
		Flatus abundantia.	<u>61</u>

G

<i>Signa à</i>	{	Gesticulatione manuum.	<u>214</u>
		Gracilitate corporis.	<u>146</u>
		Gultu læso.	<u>203</u>

H

Præcipuarum huius Tractatus.

H

Signa	{	H Epatis calidi. frigidī. Hyemalium morborum.	45 ibid. 185
Signa ab	{	Horrote. Hypochondriis.	210 171

I

I	M	Impropria signa. Incerta signa. Insalubria signa. Inseparabilia signa.	15 ibid. 50 15
Signa ab	{	Inanitione. Inquietatione. Iuuantibus & lædentibus.	187 217 65. 73. 75. 84

L

Signa	à	Labris. Lachrymis. Lassitudine. Linguâ. Lunæ ætate.	166 394 218 168 182
-------	---	---	---------------------------------

M

M	E	Melancholici in quos morbos proni. Melancholiæ abundantis.	188 60
Signa	{	Morbi { calidi. frigidi. licci. humidi.	75 ibid. ibid. 76
	{	Morbi exquisiti & spurij.	70
	{	à morbi specie. à parte affectâ. à viribus. à symptomatibus. ab excrementis. à causa morbi. à magnitud. morbi.	68. 116 68. 117 69. 116 69. 117 70. 117 69. 116 68. 116
Signa	{	Morbi longi vel breuis, Morbi magni & parui. Morbi maligni. Morbi primarij. Morbi simplicis & compos. Morborum instrumentalium.	65 67 71 74 76

Index Materierum.

	Maculis corporis.	<u>414</u>
	Magnitudine corporis.	145
	Morbi genere.	84
Signa à	< Morbis.	<u>49. 61. 189</u>
	Motu & quiete..	185
	Motu voluntario..	205
	Murmure.	<u>84</u>

N

Signa à	{ N Aturâ.	116
	{ N Nafo.	<u>164</u>
Neutra signa.		<u>45</u>

O

O	Obstru&ionis signa.	<u>77</u>
	Obefitate corporis.	<u>147</u>
	Obluione.	195
	Oculis.	<u>160</u>
	Oculorum actione..	<u>164</u>
Signa ab	< Oculorum colore.	<u>161</u>
	Oculorum contentis.	163
	Oculorum figurâ.	<u>160</u>
	Oculorum motu..	162
	Olfactu læfo.	203

P

	Palpitatione.	213
	Palpitatione cordis.	250
	Pandiculatione..	<u>214</u>
	Paralyfi.	<u>220</u>
Signa à	< Parentibus.	<u>47. 64</u>
	Parte affecta.	<u>58. 65. 67. 68. 74 75. 78. 133</u>
	Particulâ partis excretâ..	82
	Partibus externis.	<u>156</u>
	Partibus extremis.	175
	Pure exeunte.	273
Pituitæ abundantis signa.		<u>60</u>
Pituitosi quibus morbis obnoxij.		<u>188</u>
Prognostica signa, quid.		7
Prognostica signa quoruplicia.		ibid.
Propria signa.		<u>15. 16</u>
Puer mortuus an à nutrice suffocatus, necne.		<u>51</u>
Pulsus quid.		231
Pulsus, cuius partis vitium indicet.		232

Præcipuarum huius Tractatus.

Pulsuum differentia.	235
Pulsuum differentiarum causæ.	ibid.
Pulsus validus ac vehemens.	ibid.
—— Languidus.	234
—— Magnus.	ibid.
—— Paruus.	235
—— Creber.	236
—— Celer.	237
—— Tardus.	238
—— Mollis.	ibid.
—— Durus.	ibid.
—— Æqualis.	ibid.
—— Inæqualis.	241
—— Impar citatus.	241
—— Intermittens singularis.	242
—— Intermittens systematicus.	246
—— Caprizans.	243
—— Myurus singularis.	ibid.
—— Myurus systematicus.	246
—— Vndosus.	244
—— Vermiculans.	ibid.
—— Formicans.	ibid.
—— Serrans.	245
—— Convulsivus.	ibid.
—— Vibratus.	246
—— Intercurrens.	247
—— Deficiens.	248

Signa à	Q Valitate externâ.	58
	Q Qualitate visibili.	414
	Q Qualitatibus corporis.	48. 65. 83.
	Q Qualitatibus primis.	395
	Q Quiete.	185
Quo morbo quis mortuus sit.		50

R

Signa à	R Aritate corporis.	149
	R Regione.	178
	R Respiratione.	221
	R Respirationis strepitu.	413
	R Retentis.	83
	R Retentrice læsâ.	85
	R Rigore.	210

Index Materierum

S

S	Alubria signa.	17
	Sanguinis abundantis signa.	58
	Sanguinei quibus morbis obnoxij.	188
	Sanitas quomodo cognoscatur.	17
	Sedimentum, quid.	346
	Sedimentum quid significat.	361
	Sedimentum ægrorum, quid.	351
	Separabilia signa.	15
	Seri abundantis signa.	61
	Signum, quid.	1
	Signorum differentia à quibus sumantur.	6
	Signorum divisio generalis.	8
	Sinedreonta signa.	7
	Sanguine exeunte.	262
	Sentium læsione.	198
	Sexu.	47. 64. 84. 149
	Sideribus.	182
	Singultu.	255
	Siti.	258
Signa à	Somno.	47. 186. 196
	Sono.	410
	Sputo.	387
	Sternutatione.	225
	Strepitu in respirando.	413
	Sudore.	277
	Symptomatibus.	49. 58. 64. 69. 72. 75. 85. 152
	Syncope.	249

T

Signa	{	T	Estium calidorum.	45
			Testium frigidorum.	ib.
			Tactu læso.	203
			Temperamentis membrorum.	43
			Temperamento.	47. 143
Signa à	{		Thorace.	170
			Torpore.	205
			Tremore.	206
			Tumore.	83
			Tussi.	230

Precipuarum huius Tractatus.

V

Venis	175
Ventre.	174
Ventriculo	45
} calido.	ibid.
} frigido.	410
Ventris sit epitu.	383
Vermibus.	186. 196
Vigiliâ.	69. 110
Viribus.	200
Visu læso.	77
Vlceribus.	175
Vnguibus.	227
Voce.	251
Vomitu.	45
Vtero.	292
Urina, quid.	295
Urinæ materia.	307
Urinæ causa efficiens.	301
Urina quid indicet.	308
Urinæ differentiarum.	ibid.
Urinæ differentiarum causæ.	310
Urina calidorum hominum qualis.	ibid.
— Frigidorum hominum, qualis.	ibid.
— Puerorum.	311
— Iuuenum.	ibid.
— Senum.	ibid.
— Virorum.	ibid.
— Mulierum.	ibid.
Urinæ mulierum crassities, unde.	318
Urina mediocriter crassa.	315
Urina tenuis.	314
Urinæ crassities vel tenuitas quomodo cognoscatur.	316
Urina ut tenuis fiat ab obstructione.	ibid.
Urinæ tenuis causæ primariæ.	314
Urinæ tenuis causæ secundariæ.	318
Urinæ crassæ causæ efficientes.	ibid.
Urina tenuis cum albedine.	319.
— crassa cum coloribus extraneis.	ibid.
— post mictionem turbida.	321.
— dum mingitur turbida.	322. 223
Urina an habeat flauedinem à bile.	326
Urina alba.	329. 332
— flaua.	333
— spicca.	

Index Materierum.

— spicea.	334
— crocea.	ibid.
— fusca.	ibid.
— rubra.	335
Vrina sanguinea quid significet.	ibid.
Vrina nigra.	ibid.
— viridis.	336
— livida.	337
Vrinæ odor.	ibid.
Vrinæ sonus.	340
Vrina multa.	ibid.
Vrina paucæ.	341
Vrinæ contenta.	342
Vrinæ innatans pinguedo.	372
Vrinæ bullæ.	373
Vrinæ arenulæ.	377
Vrinæ farina.	379
Vrina orobea.	ibid.
Vrina squammea.	380
Vrinæ carunculæ.	382
Vrinæ pili.	ibid.
Vrinæ pus.	383
Vrina sanguinolenta.	ibid.

F I N I S.

